

محمد بن جریر طبری

میژووی ته بهری

به رگی چوارهم

و در گپانی: زانه محمد

منتدی اقرأ الثقافی
www.igra.afilamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

میثووی تہبہری

بلاؤکراوهی خانہی چاپ و بلاؤکردنہوہی چوارچرا

زنجیرہی ۲۳۲

ناونیشان / سلیمانسی — سہرہتانی شہقاسی مہولہوی — بہرامبہر پالاس

مؤبایل ناسیا ۰۷۷۰۱۵۷۵۰۶۷ — سانا ۰۷۵۰۱۱۲۸۳۸۸

نرخى ۷۵۰۰ دینارہ

میٲوو ته بهری

نوسینای: محمد بن حریر طبری

وهرگیرانی: زانه ر محمد

به رگی چواره م

چاپی یه که م

سلیمانی

۲۰۱۰

به ناوی خوای جوانکاری بونه وهر

پیناسی کتیب

ناوی کتیب : میژووی ته بهری

بابه ت : میژوویی

به رگی : چواره م

نوسینای: محمد بن حریر طبری

وهر گپړانای: زانهر محمد

نه خشه سازی: چوارچرا

نوبه تی چاپ : چاپی یه که م سلیمانی ۲۰۱۰

چاپخانه : چوارچرا

دیزاینی به رگ: هریم عوسمان

تیراژ: ۱۰۰۰۰ دانه

ژماره ی سپاردن (۲۴۵۸) سالی (۲۰۰۹) پندراوه

پیرست

- ۱۲۰۹ ----- سالی نویه‌می کۆچی دهستی پیکرد
- ۱۲۱۲ ----- گیرانه‌ومی غم‌زای ته‌بوك
- ۱۲۲۴ ----- سالی دهی کۆچی دهستی پیکرد
- ۱۲۴۷ ----- نیردراوانی مناله‌کانی عامر کوری سه‌عه‌عه
- ۱۲۶۲ ----- ده‌جی مائناوایی
- ۱۲۶۲ ----- هاوسهرمکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۶۲ ----- گیرانه‌ومکان سه‌بارت به‌هاوسهرگیری پینفه‌مبهر (د.خ) له‌گه‌ئ عایشه و سووده
- ۱۲۷۱ ----- نه‌و ژنانه‌ی پینفه‌مبهر (د.خ) خوازیینی کرد و نه‌یه‌ینان
- ۱۲۷۲ ----- نه‌و که‌نیزانه‌ی پینفه‌مبهر (د.خ) نه‌وانی کرده‌هاوسهری خوی
- ۱۲۷۲ ----- کۆیله‌ نازاد کراومکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۶ ----- ده‌بیرمکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۶ ----- نه‌سپه‌کانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۷ ----- نیسترمکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۷ ----- وشترمکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۷ ----- وشتره‌ شیردهرمکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۸ ----- بزنه‌ شیردهرمکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۸ ----- شمشیرمکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۹ ----- که‌وان و به‌مکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۹ ----- زرنکانی پینفه‌مبهر (د.خ)
- ۱۲۷۹ ----- قه‌ئفانه‌که‌ی پینفه‌مبهر (د.خ)

- ۱۲۷۹ ————— ناو مګانی پښه مېر (د.خ)
- ۱۲۸۰ ————— تاییه تمه ندیبه کانی پښه مېر (د.خ)
- ۱۲۸۱ ————— خاتمه می پښه مېر ایه تی له پښه مېر دا
- ۱۲۸۲ ————— ګیړانه موی سهاره ت به موی پښه مېر (د.خ)
- ۱۲۸۳ ————— وتار سهاره ت به نه خوشی پښه مېر (د.خ) و نه موی له مهرگی خوی ناګا دار کرایه وه
- ۱۲۸۴ ————— ګیړانه موی روودا مګانی سالی یانز میده می کۆچ
- ۱۲۹۸ ————— روژی مردنی پښه مېر (د.خ) و ته مهنی نه و له کاتی مردن
- ۱۳۰۲ ————— داستانی سه قیفه
- ۱۳۱۲ ————— ته مهنی پښه مېر (د.خ) له کاتی مهرګ
- ۱۳۱۲ ————— روژ و مانګی مردنی پښه مېر (د.خ)
- ۱۳۱۳ ————— گفتوګوی نه نساړ و موهاجیر مګان له سه قیفه سهاره ت به خه لافه ت
- ۱۳۲۳ ————— ګیړانه موی کار مګانی دروژنی عه نسې
- ۱۳۴۷ ————— وتار سهاره ت به خه لګانی غه ت فغان که په یوستی توله یخه بوون و سر نه نجامی نه و
- ۱۳۵۷ ————— ګیړانه موی هه لګه پانه موی سوله یم و هه وازین و عامر
- ۱۳۶۲ ————— مناله کانی ته میم و به سهرهاتی سہ جاح کچی حارس کوری سومید
- ۱۳۹۷ ————— خه لګانی به حره ین و هه لګه پانه موی حه تهم
- ۱۴۰۸ ————— هه لګه پانه موی خه لګانی عه ممان و مه ره و یه مهن
- ۱۴۱۰ ————— ګیړانه مګانی تاییه ت به مه ره له نه جد
- ۱۴۱۲ ————— هه لګه پانه مګانی یه مهن
- ۱۴۱۴ ————— ناباوم پانی هوزی عه ک
- ۱۴۲۱ ————— داستانی تاهیر که هاوکاری فیروزی کرد
- ۱۴۲۳ ————— هه لګه پانه موی خه لګانی حمز مروه ت
- ۱۴۳۵ ————— سالی دوانز میده می کۆچ

ته‌به‌ری	۱۲۰۷
شهری مه‌زار	۱۴۴۳
دوای نه‌وه له‌سه‌فهری سالی دوانزمیه‌می کۆچی شهری وه‌لجه روویدا	۱۴۴۵
وه‌لجه ناوچه‌یه‌ک له‌نزیک که‌سکه‌ره	۱۴۴۵
نه‌لیس له‌قوولای هورات	۱۴۴۶
گرتنی نه‌مغیشیا له‌مانگی سه‌فه‌ر و خواومند شهری له‌به‌رمژومندی موسولمانان	۱۴۵۰
شهری مقبر و نیواری هوراتی باده‌مقلى	۱۴۵۰
رووداو‌مکانی دوای حیره	۱۴۵۷
داستانی نه‌نبار و زات نه‌لعیون و گیرانه‌وه‌ی تاییه‌ت له‌کلوازی	۱۴۶۴
داستانی عه‌بن نه‌نته‌مه‌ر	۱۴۶۶
داستانی دومه‌ت نه‌لجه‌نده‌ل	۱۴۶۹
شهری جه‌سید	۱۴۷۱
شهری خه‌نافس	۱۴۷۲
شهری مه‌سیخ	۱۴۷۲
داستانی سه‌نی و زمیل	۱۴۷۳
شهری هوراز	۱۴۷۴
حه‌ج کردنی خالید	۱۴۷۵
رووداو‌مکانی سالی سیانزمیه‌می کۆچ	۱۴۷۸
نه‌وکه‌سانه‌ی نه‌بویه‌کریان شۆرد	۱۵۱۳
ومسفی جه‌سته‌ی نه‌بویه‌کر	۱۵۱۵
به‌چه‌له‌کی نه‌بویه‌کر و ناو و ناویانگی نه‌و	۱۵۱۵
ژنه‌کانی نه‌بویه‌کر	۱۵۱۶
ناوی قازی و دمبیرمکان	۱۵۱۷
شهری دیمه‌شق به‌گیرانه‌وه‌یه‌کی جیاواز	۱۵۲۵

شهری موسه نا کوږی حارسه و باوکی عویه یید کوږی مهسعود ----- ۱۵۲۴

نه ماروق ----- ۱۵۲۷

سه قاتییه که سکر ----- ۱۵۴۲

شهری قرقس که به قس قس ناتف و پرد و مروحه یش ناوی دبهن ----- ۱۵۴۶

نه لیسې بچوک ----- ۱۵۵۲

شهری بویهب ----- ۱۵۵۳

شهری خه نافیس ----- ۱۵۶۶

ناماده کارییه کانی شهرې قادسییه ----- ۱۵۷۱

سانی چواردی کوچ دستپییکرد ----- ۱۵۷۵

سالى نۇيەمى كۆچى دەستى يېگىرد

لەم سالەدا نىزدراوانى منالەكانى ئەسەد ھاتنە لاي پىغەمبەر(د.خ) و وتيان: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، پىش ئەۋەى كەس بۇ لاي ئىمە بنىرئىت، خۇمان ھاتىن. خواۋەند ئەم ئايەى پەۋانە فەرموو:

((يَمْنُونُ عَلَيْكَ أَنْ اسْلُمَوا قُلَّ لَا تَمْنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ.

ۋاتاكەى: مەنەت دەكەنە سەر تۇ كەباۋەريان ھىناۋە، بلى: مەنەتى ئىسلامى خۇتان مەخەنە سەر من.)).

لەرەبىع الاولى ئەم سالە نىزدراوانى ھۆزى بەلى ھاتن و لاي رۈھىفە كۆپى سابىتى بەلەۋى دابەزىن.

ھەرۈھە لەم سالەدا نىزدراوانى داريانى لەخم ھاتن. ژمارەيان دەكەس بوو. بەۋتەى ۋاقدى لەم سالەدا عورۈە كۆپى مەسعودى سەقەف ھاتە لاي پىغەمبەر(د.خ) و باۋەرى ھىنا.

مەمەد كۆپى ئىسحاق دەلىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) لەگەمارۋى سەر تايىف گەپرايەۋە، عورۈە كۆپى مەسعود بەدۋاى ئەۋ ھات و پىش ئەۋەى پىغەمبەر(د.خ) بىگاتە مەدىنە، خۇزى پىگەيانەد و باۋەرى ھىنا، وتى: ۋەك موسولمانىك دەگەپتەرە لاي خەلگەكەى خۇزى.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: دەتكۈژن. چۈنكە زانىبۈۋى خەلگەكەى لەخۇپاگرى كەردىيان لەتايىف لەخۇبايى بوون.

عورۈە وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، منيان لەچاۋيان زياتر خۇش دەۋىت. ئەۋيان خۇش دەۋىست. خۇشەۋىستى و گەرەى خەلگەكەى بوو. بەرىكەۋت تا پىشنىارى ئىسلاميان پىبىكات. ھىۋادار بوو بەھۋى ئەۋ رىزەى لەناۋ ئەۋاندا ھەيەتى، دژايەتى نەكەن. كاتىك لەسەر بانى مائەكەى خۇيەرە پىشنىارى ئىسلامى بەخەلگان و دىنەكەى خۇزى ئاشكرا كەرد، تىرپارانىان كەرد. تىرىكى بەركەۋت و كۆژا.

بەگومانى منالەكانى مالك بىكۆزى عورۈە يەكىك لەۋان بەناۋى ئەۋس كۆپى عەۋفە. ھۆزەكانى ھاۋپەيمان گومانىان كەردۈۋە يەكىك لەۋان لەتايەفەى منالەكانى عەتال بەناۋى ۋەھب كۆپى جابر ئەۋى كۈشت.

بە عورویان وت: سەبارەت بە خوێنباڵایی خۆت چی دەڵێت؟
وتی: ئەمە رێژ و شەهید بوونە و خواوەند بە منی بەخشیشوە، منیش وەک ئەو
شەهیدانەی ھاورێنی پیڤەمبەرم کە لیژە کوژران. لەگەڵ ئەوان بە خاکم بسپێرن.
دەڵێن: پیڤەمبەر (د.خ) فەرمووی: ئەو ھاوشیووی رەسوولێکی (نێردراویکی) شەھیدە
کە لە سووری (یس) ئاماژەی پێدراوە.

لەم سەڵەدا نێردراوانی تاییف ھاتنە لای پیڤەمبەر (د.خ). دەڵێن: لەمانگی رەمەزاندە
بوو.

محەممەد کوپی ئیسحاق دەڵێت: چەند مانگ دواي کوژرانی عوروو کوپی مەسعود،
خەڵکانی تاییف لەناو خۆدا گفتوگۆیان کرد و وتیان توانای بەرگری کردن لەبەرابەر
عەرەبەکانیان نییە. بەیعتیان کرد و باوەریان بە ئیسلام ھێنا.

یەحقیوب کوپی عوتەبە کوپی موعەیرە دەڵێت: عەمرۆ کوپی ئومەییەیی عیلاجی
لە عەبد یالەیل کوپی عەمرۆ، دابرابوو. ئاژاوە لەناو ئەوان سەریھەڵدا. عەمرۆ یەکیەک بوو
لە زیرەکتەرین پیاوانی عەرەب. رۆژێک پۆشتە مانی عەبدیالەیل و پەيامی دا کە عەمرۆ
کوپی ئومەییە دەڵێت: وەرە بۆ لای من.

عەبدیالەیل بە نێردراوی وت: بە راست عەمرۆ تۆی پەوانە کردووە؟

وتی: بە ئێ و ھەمیستا لە مائەکەیی تۆدا وەستاوە.

عەبدیالەیل وتی: ھەرگیز چاوەڕوانی ئەمەم نەدەکرد. عەمرۆ پیاویکی سوودخواز
بوو. کاتیەک ئەوی بینی، بە خیرھاتنی کرد. عەمرۆ وتی: بە ناچاری دەبێت ئاشت
ببینەو. ئەم پیاو دەسەلاتی فراوان و عەرەبەکان ھەموویان موسولمان بوون. ئێو
توانای خۆراگری لەبەرابەر ئەوتان نییە، بە کارەکانی خۆتاندا بچنەو.

سەقیفیەکان لەناو خۆدا گفتوگۆ و راویژیان کرد. بەیەکیان وت: مەگەر نابینن کەس
لە ئێو لە ئەماندا نییە، ھەرکەس بڕواتە دەر دەیکوژن. بڕیاریاندا کەسیک بۆ لای
پیڤەمبەر (د.خ) بنێرن، بە ھەمان شێوە کە پیشتر عوروویان ناردبوو. لەگەڵ عەبدیالەیل
کەوتەکانی ھاوشیووی عوروو بوو، گفتوگۆیان کرد تا بڕواتە لای پیڤەمبەر (د.خ). بە لām
رازی نەبوو چونکە دەرەسا لە کاتی گەڕانەووە ئەو بە لای بەسەر عوروو دا ھێنایان، بەسەر
ئەویشدا بھێنن. وتی: ئەو کارە ناکەم مەگەر چەند کەسیک لەگەڵ من بنێرن. بڕیاریاندا
لە ھۆزەکانی ھاو پەیمان حەکەم کوپی عەمرۆ و نەمەیر کوپی خەرەشەیی لەگەڵدا بنێرن.

وھەدى نوینەرەن شەش كەس بوون. عەبدىيالىل لەگەلەيان بەرىكەوت. سەركرەدى وھەدەكە بوو. ئەوانى لەگەل خۆى برد چوونكە لەچارەنوووسى عوروه ترسا بوو. دەيويسست كاتىك بۇ تاييف گەپرانەو، ھەركام لەنوینەرەنى خەلك، رىگە لەتوند و تىژى ئەوان بگرن.

كاتىك نىردراوانى سەقىف لەمەدىنە نزيك كەوتنەو، لەسەر چالاولىك دابەزىن و موغەيرە كوپى شوغەبەيان لەوى بىنى كە لەسەرەى خويدا چوارپىكانى پىغەمبەرى دەلەوھەپاند چوونكە كارى لەوھەپاندى چاروپىكانى پىغەمبەر(د.خ)، ھەر رۆژە و لەئەستۆى كەسىندا بوو. كاتىك موغەيرە ئەوانى بىنى، بەخپرايى بەرىكەوت بۇ ئەوھى مژدەى ھاتنى ئەوان بە پىغەمبەر(د.خ) بدات. ئەبوبەكر ئەوى بىنى و موغەيرە پىنى وت كەنىردراوانى سەقىف ھاتوون تا بەيەعت بەستەن و باوھەپ يىنن. دەيانەوئىت مەرجەكانيان بۇ دابەزىت و سەبارەت بەخەلك و سامانەكەى خويام پەيمانىك لە پىغەمبەر(د.خ) وھرىگرن.

ئەبوبەكر وتى: سوئندت دەدەم پىش من مەپۇ لای پىغەمبەر(د.خ) تا خوم ئەم ھەوالەى پىدەم.

موغەيرە رازى بوو. ئەو، پۇشتە لای پىغەمبەر(د.خ) و لەھاتنى نىردراوانى سەقىف ئاگادارى كەدەو. موغەيرە گەپرايەو بۇ لای كەسەكان و فىرى كردن چۆن سلاو بۇ پىغەمبەر(د.خ) بنىن، بەلام ئەوان وەك رۆژگارى جاھلىيەت سلاويان كرد.

كاتىك پۇشتە لای پىغەمبەر(د.خ)، لەسووچىكى مژگەوتەكەدا خىوھەتپىكان بۇ ھەلدرا. خالىد كوپى سەعید كوپى عاس لەنىوان ئەوان و پىغەمبەر(د.خ) ھاتوچۆى دەكرد تا ئەو پەيمانەى مەبەستىيان بوو، نوسرا. خالىد پەيمان نامەكەى نووسى. دەستيان بۇ خواردنەكەى پىغەمبەر(د.خ) نەدەبرد، خالىد لىنى خوارد و باوھەپان ھىنا و پەيمانەكە نووسرا.

يەكك لەو شتەنى داوايان لە پىغەمبەر(د.خ) كرد كەلات، بتەكەى سەقىف بۇ ماوھى سى سال بەئىلتەو و وىزانى نەكات بەلام پىغەمبەر(د.خ) رازى نەبوو. سالىكىيان لى كەم كەدەو و رازى نەبوو. سەرئەنجام بەيەك مانگ رازى بوون بەلام پىغەمبەر(د.خ) رازى نەبوو. وەك دەلىن: مەبەستيان ئەو بوو بەھىشتنەوھى لات لەدەستدريژى نەزان و ژنەكانى خويان پارىزاو بن و خەلكان لەويزان بوونى بتەكە نەشلەژىن و پەريشان نەبن تا ئەو كاتەى دليان بەنوورى ئىسلام رووناك دەبىتەو. بەلام پىغەمبەر(د.خ) رازى

نه بوو و پېداگرانه دهیفرموو: نه بوسوفیان کوږی حەرب و موغەیره کوږی شوغبه بۆ ویرانی کردنی بتهکه ده نیړیت.

ههروه‌ها داوایان کرد نویژیان له‌سەر نه‌بیټ و بته‌کانیان به‌ده‌ستی خو‌یان بشکینن. پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) فهرمووی: رازیم به‌وه‌ی بته‌کانتان به‌ده‌ستی خو‌تان بشکینن به‌لام سه‌بارەت به‌نوێژ، ئەو دینە‌ی نوێژی نه‌بیټ، په‌سه‌ند نییه. وتیان: ئە‌ی محەممەد، نوێژ ده‌خوینن هه‌رچه‌نده‌ هو‌کاری ریسواییه.

کاتی‌ک باوه‌ریان هی‌نا و په‌یمان نامه‌که‌ نووسرا، پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) عوسمان کوږی ئە‌بی عاسی وه‌ک سه‌رکرده‌ی ئە‌وان دیاری کرد که‌له‌هه‌موویان گه‌نجتر بوو. ئە‌و زیاتر له‌هه‌مووان خوازیاری فی‌ربوونی فی‌رکارییه‌ دینییه‌کان بوو. نه‌بو به‌کر ئە‌م بابە‌ته‌ی لای پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) باس کرد.

کوږی ئیسحاق ده‌لیټ: کاتی‌ک لای پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) پوشتن و مه‌به‌ستی گه‌رانه‌وه‌ بۆ سه‌رزه‌مینى خو‌یان کرد، پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) نه‌بوسوفیان و موغەیره‌ کوږی شوغبه‌ی بۆ ویران کردنی لات نارد. له‌گه‌ل ئە‌وان به‌ری‌که‌وتن و کاتی‌ک گه‌یشتنه‌ تاییف، موغەیره‌ ده‌یویست نه‌بوسوفیان پێش بخات، به‌لام رازی نه‌بوو، وتی: تۆ بڕۆ ناو خه‌لکه‌که‌ی خو‌ت. نه‌بوسوفیان له‌زی ئە‌له‌یزه‌م مایه‌وه. کاتی‌ک موغەیره‌ پوشته‌ ناو شاره‌که‌، به‌پاچ ده‌ستی به‌شکاندنی لات کرد. مناله‌کانی موعتیب له‌تایه‌فه‌که‌ی خو‌ی، ده‌وریان گرتبوو له‌ترسی ئە‌وه‌ی نه‌کا تیر به‌اوێژن و خو‌ینی بڕێژن به‌هه‌مان شیوه‌ی عه‌روه‌یان کوشت. ژنانی سه‌قیف به‌سه‌ری رووت هاتنه‌ده‌ر و بۆ بته‌که‌ی خو‌یان ده‌گریان. کاتی‌ک موغەیره‌ له‌بته‌که‌ی ده‌دا، نه‌بوسوفیان ده‌یوت: ئافه‌رین، ده‌سخۆش. و کاتی‌ک له‌شکاندنی ته‌واو بوو، هه‌موو سامانی بته‌که‌ی هه‌لگرت و ناردی بۆ لای نه‌بوسوفیان. پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) فهرمووبووی: قه‌رزه‌کانی عه‌روه‌ و ئە‌سوود کوږی مه‌سعود له‌سامانی لات بداته‌وه. ئە‌و کاره‌ی کرد.

له‌م ساله‌ پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) بۆ غه‌زای ته‌بوک مه‌دینه‌ی به‌جی‌هێشت.

گی‌را نه‌وه‌ی غه‌زای ته‌بوک

کوږی ئیسحاق ده‌لیټ: کاتی‌ک پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌تاییف گه‌رايه‌وه، زه‌یحه‌جه‌ و ره‌جه‌بی له‌مه‌دینه‌ به‌سه‌ر برد. دواتر فه‌رمانیدا خه‌لکان بۆ غه‌زای رۆمه‌کان ئاماده‌ بن. کوږی حه‌مید ده‌لیټ: پیڼغه‌مبه‌ر(د.خ) فه‌رمانیدا بۆ غه‌زای رۆمییه‌کان خو‌یان ئاماده‌

بکەن. لەبەر ئەوەی وەرزی گەرما و وشکەسانی و میوه‌کان گهییوو و سیبەر خوشەویست بوو، خەلکان مانەوه لەسیبەر و باخیان پەسەند کرد و لەجوولە بێزار بوون.

پێغه‌مبەر(د.خ) کاتی‌ک مەبەستی شەری دەکرد، بە‌ناشکرا نەیدە‌هینایە سەر‌زمان، ئاماژە‌ی بە‌شوێنی مەبەست دەدا جگە لە‌غە‌زوە‌ی تە‌بۆک لە‌بەر ئە‌وە‌ی رێگە‌کە‌ی دوور بوو و بە‌شێ‌وه‌یکە‌ی نا‌شکرا لای خە‌لکان با‌سی کرد و فەر‌مووی کەرە‌سته‌کانی سە‌فەر ئامادە بکەن. خە‌لکان خۆیان ئامادە دە‌کرد بە‌لام لە‌پۆشتن بێزار بوون چوونکە شە‌ر کردن لە‌گە‌ڵ رۆ‌مییه‌کانیان بە‌دژ‌وار دە‌زانی.

رۆژێک پێغه‌مبەر(د.خ) خۆی بۆ‌ غە‌زا ئامادە کرد و بە‌جە‌د کو‌ری قە‌یسی سوله‌می فەر‌موو: ئە‌مسال! بۆ‌ شە‌ری مە‌ناله‌کانی ئە‌سفەر دێ‌یت؟

جە‌د وتی: ئە‌ی پێغه‌مبەر(د.خ)، مۆ‌لە‌تی مانە‌وهم پێ‌بده و شە‌یدام مە‌کە. خە‌لکان دە‌زانن کە‌س لە‌من زیاتر شە‌یدای ژ‌نان نی‌یه، دە‌ترسم ئە‌گەر ژ‌نانی مە‌ناله‌کانی ئە‌سفەر ببینم، نە‌توانم خۆ‌پا‌گری بکەن.

پێغه‌مبەر(د.خ) پۆشتی تێ‌کرد و فەر‌مووی: مۆ‌لە‌تم پێ‌دا‌یت. ئە‌م ئایە سە‌بەرە‌ت بە‌و ھاتە‌خوار:

((ومنهم من يقول اننن لى و لا تفتنى، الا فى الفتنة سقطوا و ان جهنم لحيطة بالكافرين. و اتاكە‌ی: یە‌كێك لە‌وان كە‌سیك دا‌وای مۆ‌لە‌ت دە‌كات و دە‌لێ‌ت گیرۆ‌دە‌ی گونا‌حم مە‌کە بزانن گە‌رفتاری گونا‌ح بوون و جە‌هە‌ننە‌م كۆ‌كەرە‌وێ‌ی كافەرە‌كانە.))

دە‌سته‌یە‌ك لە‌دو‌ورو‌وان بە‌خە‌لکانیان وت: لە‌م گە‌رمایە‌دا بە‌رێ‌مە‌كە‌ون. چوونکە تامە‌زۆ‌ی جی‌هاد نە‌بوون و گومانیان لە‌را‌ستییە‌كان دە‌کرد. دژی پێغه‌مبەر(د.خ) قە‌سیان دە‌هینایە سەر‌زمان. ئە‌م ئایە سە‌بەرە‌ت بە‌وان ھاتە‌خوار:

((و قالوا لا تنفروا فى الحر قل نار جهنم اشد حرا لو كانوا يفقهون. فليضحكوا قليلا و لیبکوا كثيرا جزاء بما كانوا يكسبون.

واتاکە‌ی: وتیان: لە‌گە‌رمایە‌ بە‌رێ‌مە‌كە‌ون، بۆ‌ی گەرما‌ی جە‌هە‌ننە‌م زۆ‌ر سە‌خت‌ترە ئە‌گەر تێ‌دە‌گە‌یشتن. لە‌سە‌زای ئە‌و کردە‌وانە‌ی ئە‌نجامیاندا دە‌ییت كە‌م پێ‌بکە‌ن و زۆ‌ر بگ‌رین.))

پێغه‌مبەر(د.خ) بۆ‌ ئە‌م سە‌فەرە‌ زۆ‌ری ھە‌ول‌دە‌دا. فەرمانیدا خە‌لکان خۆیان ئامادە بکەن و ھانى بە‌توانا‌کانیدا چوارپێ‌ بە‌کە‌سانی ھە‌ژار ببە‌خشن. دە‌سته‌یە‌ك لە

سامانداران بەمەبەستێ وەرگرتنی پاداشتی خوایی ئەو کارەیان کرد. عوسمان کوپی عەفان لەم رینگەدا سامانیکی زۆری خەرج کرد. کەس وەک ئەو نەبوو.

حەوت کەس لەنەنسار کەنازناوی گرینۆکەکانیان پێپرا، پۆشتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و داوای چوارپێیان کرد: پێغەمبەر(د.خ) ئەم نایەیی خوێندەو:

((لاجدما احملکم علیہ) و ئەوان ((تولوا و اعینهم تفیض من الدمع حزنا ان لا یجدوا ما ینفقون.))

واتاکە: هیچم نییە ئێوەی سوار بکەم. ئەوان پۆشتن و چاویان پر فرمێسک بوو لەبەر ئەوەی هیچیان بۆ خەرج کردن نەبوو.

دەلیت: یامین کوپی عومەیری نەزی، باوکی لەیلی عەبدولرەحمان کوپی کەعب و عەبدوللە کوپی موعەفەلی بینی دەگریان، وتی: بۆ دەگرین؟

وتیان: پۆشتینە لای پێغەمبەر(د.خ) تا چوارپێمان پێدات بەلام نەیبوو، چوارپێمان نییە سوار یین و بەرێکەوین.

یامین و شترێک و بێرێک خورمای پێدان و لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) بەرێکەوتن.

دەلیت: بیانووھینەرەوانی عەرەب ھاتن، بەلام خواوەند بەبیانووھەکانی ئەوان رازی نەبوو. وەک بۆمنیان باس کردوو ئەوان لەمنالەکانی غەفار بوون. یەکیان خەفاف کوپی ئەیمە بوو.

کارەکە پێغەمبەر(د.خ) سەری گرت و بۆ پۆشتن ئامادە بوو. چەند کەسیک لەموسولمانان و لەناویان کەعب کوپی مالکی سولەمی و موارە کوپی رەبیع لەمنالەکانی عەمرۆ کوپی عەوف و ھیلال کوپی ئومەییە کوپی واقیفی و باوکی خەیسەمە لەمنالەکانی سالم کوپی عەوف، لەپۆشتن بەجێمان. کاتیکی پێغەمبەر(د.خ) لەسەنییەت ئەلوەداع ئورودوی لێدا، عەبدوللە کوپی ئەبی لەخوار ئەو ئورودی لێدا. وەک دەلێن: ئورودەکەیی ئەو بچوکتەر لەئوردوی پێغەمبەر(د.خ) نەبوو.

کاتیکی پێغەمبەر(د.خ) بەرێکەوت عەبدوللە کوپی ئەبی لەگەڵ دەستەیی ریاکاران و دوودلان و لەناویان عەبدوللە کوپی نەبتەل و روفاعە کوپی زەید کوپی تابووت مانەو. ئەوان لەدوژمنە گەرە نیوخۆییەکانی ئیسلام بوون و دژی موسولمانان فرت و فێلیان بەکار دەبرد.

خەسەنی بەسری دەلیت: خواوەند سەبارەت بەو دەستەیی ئەم نایەیی پەوانە فرموو:

((لقد ابتغوا الفتنة من قبل وقلوبك الامور حتى جاء الحق وظهر امر الله وهم كارهون. واتاكه: پيشتریش فیتنهگیر بوون و کاره‌کانیان له‌تۆ خراپ ده‌کرد و ده‌شیواند تا راستی هات و فرمانی خواوه‌ند هه‌رچه‌ند لای بیزار بوون، ناشکرا بو.))

کوپی ئیسحاق ده‌لێت: پیغه‌مبه‌ر(د.خ) عه‌لی کوپی ئه‌بی تالیبی وه‌ک سه‌رپه‌ره‌ستی مال و خیزانه‌که‌ی خۆی له‌مه‌دینه به‌جیه‌شت و فه‌رمووی له‌گه‌ل ئه‌وان به‌مینه‌وه و سه‌باع کوپی عه‌ره‌فه‌ته‌ی غه‌فاری وه‌ک جیگری خۆی له‌مه‌دینه دانا. دوورووه‌کان ئه‌م هه‌واله‌یان بلاو کرده‌وه بۆیه عه‌لی کوپی ئه‌بی تالیبی به‌جیه‌شت چونکه هه‌ز به‌هاورینه‌تی ئه‌م ناکات.

کاتیک دوورووه‌کان ئه‌م قسه‌یان هه‌نا به‌سه‌ر زمان، عه‌لی سیلاحی شه‌ری هه‌نگرت و به‌ریگه‌وت و له‌جورف به‌پیغه‌مبه‌ر گه‌یشه‌وه، وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر(د.خ)، خراپه‌کاران گومان ده‌که‌ن بۆیه منت له‌مه‌دینه به‌جیه‌شت چونکه هه‌ورینه‌تی منت پێخۆش نییه.

فه‌رمووی: درۆیان کرد، تۆم بۆ پاراستنی مال و خیزانه‌که‌م به‌جیه‌شت، به‌گه‌رێوه و ناگات له‌ماله‌کانی من بێت، مه‌گه‌ر هه‌ز ناکه‌یت بۆ من هه‌وشیوه‌ی هه‌رون بۆ موسا بیت، به‌م جیاوازییه‌ی دوای من پیغه‌مبه‌رایه‌تی نامینه‌ت.

عه‌لی گه‌رایه‌وه بۆ مه‌دینه و پیغه‌مبه‌ر(د.خ) درێژهی به‌ریگه‌که‌ی دا.

باوکی خه‌یسه‌می سالی له‌روژیک زۆر گه‌رم گه‌رایه‌وه بۆ ماله‌که‌ی خۆی. بیه‌نی هه‌ر دوو ژنه‌که‌ی له‌ناو باخه‌که‌ی، هه‌ر کامیان سایه‌وانیکیان ته‌ر کردووه و ئاوی فینک و خواردنیان داناوه. کاتیک لای سایه‌وانه‌کان وه‌ستا و ژنه‌کان و ئاوی فینک و خواردنی بیه‌نی، به‌خۆی وت: پیغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌به‌رده‌م هه‌تاو و بادایه و ئه‌مه دادپه‌روه‌ری نییه باوکی خه‌یسه‌مه له‌سێبه‌ری فینک و ئاوی فینک و خواردنی ئاماده له‌گه‌ل ژنه‌ جوانه‌کانی له‌ناو باخه‌که‌ی ژیان به‌سه‌ر ببات. به‌ژنه‌کانی وت: ناییمه ئاو سایه‌وانه‌که‌ی ئیوه و به‌دوای پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ده‌پۆم. تۆیشووی رینگه‌م بۆ ئاماده بکه‌ن. ژنان ئه‌و کاره‌یان کرد.

سوار و شتره‌که‌ی بۆ په‌یوه‌ست بوون به‌ پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ملی رینگه‌ی گرتبه‌ر. کاتیک پێیان گه‌یشه‌ت که له‌ته‌بوك دابه‌زیبوون.

باوکی خه‌یسه‌مه له‌رنگا چاوی به‌عومه‌یر کوپی وه‌هب که‌وت. ئه‌ویش بۆ په‌یوه‌ست بوون به‌ پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ملی رینگه‌ی گرتبووه به‌ر. بوونه هه‌ورێ و کاتیک له‌ته‌بوك نزیک که‌وته‌وه، باوکی خه‌یسه‌مه به‌عومه‌یری وت: من گوناخیکم هه‌یه با شتره‌ تۆ له‌دواوه‌ی من بیه‌یت. عومه‌یر ئه‌و کاره‌ی کرد و باوکی خه‌یسه‌مه پۆشت تا له‌ پیغه‌مبه‌ر(د.خ) نزیک

کهوتوه. خه لکان وتیان: نهی پیغه مېهر (د.خ) سواره یه که لریځگه وه دیت.

پیغه مېهر (د.خ) فرمووی: زور باش ده بیت نه گهر باوکی خه یسه مه بیت.

وتیان: سویند به خوا خو به تی.

کاتیک وشتره که ی خه واند، هات و سلاوی بۆ پیغه مېهر (د.خ) نارد.

پیغه مېهر (د.خ) فرمووی: باوکی خه یسه مه مترسی له توه نزیک بوو.

باوکی خه یسه مه به سهراته که ی بۆ پیغه مېهر (د.خ) گېراپه وه و داوای کرد دوعای بۆ

بکات.

پیغه مېهر (د.خ) کاتیک گه یشته حوچر دابه زی و خه لکه که ی له چالو ه که ی ناویان

هه لگرت. کاتیک شهو داهات، پیغه مېهر (د.خ) فرمووی: له م ناوه مه خو نه وده ستونیز

مه گرن. نه گهر هه ویرتان کردوه، بیده ن بهوشتره کان و خو تان لینی مه خو ن. که س له نیوه

نه مشه به تنیا له نوردو وگا نه پراته ده ر.

خه لکان فرمانه کانی پیغه مېهر یان نه جامدا جگه دووان له مناله کانی ساعیده

که یه کیان بۆ ده ست به ناو گه یان دن پوشت و نه وی دیکه یان به دوا ی وشتره ونبووه که ی

خوی ده گه را. نه وه ی بۆ ده ست به ناو گه یان دن پوشت، نه ی توانی گمیز بکات و نه وی

به دوا ی وشتره که ی ده گه را، با نه وی بۆ کو یستان ی ته ی برد. کاتیک پیغه مېهر یان

له به سهراتی نه وان ناگادار کرده وه، فرمووی: مه گهر نه موت به تنیا نوردو وگا

به جیمه هیلن. نه وه ی نه یده توانی گمیز بکات، دوعای بۆ کرد و چاک بوویه وه و نه وه ی

بۆ کو یستان ی ته ی دور خرابوویه وه، له لایه ن نه و نیردراوانه ی له خه لکان ی ته ی هاتنه

لای پیغه مېهر (د.خ)، گهراپه وه.

نه بوجه عفر ده لیت: به سهراتی نه م دوو پیاوه له گېراپه وه ی کو پری ئیسحاق ناماژه ی

پیدراوه.

بۆ به یانی خه لکان له بی ناوی سکا لایان به رز کرده وه. پیغه مېهر (د.خ) پاراپه وه و

خواوه ند هه ورېکی نارد و بارانی باراند. خه لکان تی راو بوون و به نه ندازه ی پیویستی

خویان ناویان هه لگرت.

عاسم کو پری عه مرؤ کو پری قتاده ده لیت: له مه حمود کو پری لوبه یدم پرسى: نایا

خه لکان دوروو و ریاکاره کان یان ده ناسى؟

وتى: به لى، که س بوو ده یزانی برا که ی یا باوکی یا مامی ریاکاره و له یه کیان

ده لیت؟

وتى: ھەورېك بوو بەرېكەت لېرەو تېيەرى.

و هه‌و‌ا‌ه‌ک‌ا‌ن‌ى له‌ئ‌ا‌س‌م‌ا‌ن‌ه‌و‌ه‌ ب‌ۆ‌ د‌یت، به‌ل‌ان‌ ن‌از‌ا‌ن‌یت و‌ش‌تره‌که‌ی له‌ک‌و‌و‌ن‌یه‌؟

و جلوه‌های له‌داریک گیری کرد و ده، بر وزن و بیهینن. روشتن و وشته که یان هینا.

نه بوم، نه دوزمنی خوا برو و هاوریه تی من مه که.

تا مردن.

بیغہ مبہر (د.خ) فلاں کہس نہ ہات۔

جیواڙ له وه بیت، خواوهند نیو هی لهو ئاسووده کردووه.

دووباره كرده‌وه. كاتيځ نه‌بوزهر خاوی و لاوازی وشتره‌كه‌ی خوی بی‌نی، كه‌لویه‌له‌كانی

خسته سەر پشت و پیاده شوین پیغمبەر(د.خ) کەوت. لەیەکیک لەمەنزلەکان پینی گەیشتهوه. یەکیک لەموسولمانان ئەوی لەدوورەوه بینی و وتی: ئەی پیغمبەر(د.خ)، یەکیک لەرینگەوه دیت.

فەرمووی: چەند باش دەبوو ئەگەر ئەبوزەر بێت.

کاتیکی سەیریان کرد، وتیان: سویند بەخوا ئەبوزەرە.

فەرمووی: خواوەند ئەبوزەر ببەخشیت، بەتەنیا ی رینگەدەبیریت، بەتەنیا دەمریت و بەتەنیا حەشر دەکریت.

محەممەد کوپی کەعبی قورەزەیی دەلێت: کاتیکی عوسمان ئەبوزەری بۆ مانەوه لەرمبزه ناچار کرد، لەوی مرد. کەس جگە لەکۆیلە و ژنەکی ئامادە نەبوون. بەوانی وت: بمشۆن و کفنم بکەن. لەقەرەاغ رینگە دامنین و یەکەم کاروان کەدیت، بڵێن: ئەمە ئەبوزەری ھاوێلی پیغمبەرە لەدفن کردنی ئەو ھاوکاریمان بکەن.

کاتیکی ئەبوزەر مرد، کۆیلەکی ئەو کارەیی کرد. جەستەیی کفن کرایی ئەویان لەقەرەاغ رینگە دانا. عەبدوللە کوپی مەسعود و دەستەیک لەخەلگانی عیراق بۆ عەمرە دەپوشتن و لەناکاو لەقەرەاغ رینگە جەستەیکیان بینی. زۆری نەماوو و شترەکان پێشیلای بکەن. کۆیلە لەقەرەاغ رینگەکە هەستا و وتی: ئەمە ئەبوزەر ھاوێلی پیغمبەرە، ھاوکاریمان بکەن تا بەخاکی بپسێرین.

دەلێت: عەبدوللە کوپی مەسعود لەبینینی جەستەیک دەستی بەگریان کرد و وتی: بەراستی پیغمبەر(د.خ) راستی فەرموو: بەتەنیا رینگە دەبیریت و لەتەنیایدا دەمریت و بەتەنیا حەشر دەکریت.

داستانی بەجیمانی ئەبوزەری لەرینگە تەبوک و فەرموودەکانی پیغمبەری(د.خ) بۆ ھاوێکانی باس کرد.

دەلێت: چەند کەسیک لەریاکاران و لەناو ئەوان وەدیعه کوپی سابت و مەخشی کوپی حەمیر لەرینگە تەبوک ھاوێیەتی پیغمبەریان دەکرد. یەکیان بەوی دیکە و وت: گومان دەکەن شەڕ لەگەڵ مەنلەکانی ئەسفەر ھاویشیوهی شەڕەکانی دیکە، سویند بەخوا دەبینم بەیانی بەتەنەفەکانەوه بەستراون. ئەم وتانەیی بۆ ترساندنی موسولمانەکان هێنایە سەرزمان.

مەخشی کوپی حەمیر وتی: سویند بەخوا حەز دەکەم یەکی سەد قامچیمان لێبەن

بەلۇم بۇ ئەو وتانەى تۇ ئايەى قورئان رەوانە نەكرىت.

پىغەمبەر(د.خ) بەعمار كوپى ياسرى وت: بىرۇ لای ئەو خەلكانەى قسەى ناپرەوايان
هیناوتە سەرزمان، بېرسە بزانە چىيان وتووه، ئەگەر حاشايان كرد، بلى ئەمەو
ئەوتان باس كردووه. قسەكانى ئەوانى بۇ باس كرد.

عمار پۇشت و قسەى لەگەل كردن. بۇ داواى لىبوردن ھاتنە لای پىغەمبەر(د.خ).
وعدىعە كوپى سابىت لەو كاتەى پىغەمبەر(د.خ) لای وشترەكەى خۇى وەستابوو، وتى:
ئەى پىغەمبەر(د.خ) قسەمان كرد بۇ ئەوەى كات بەسەر بېەين. خواوەند ئەم ئايەى
رەوانە فەرموو:

((ولئن سألتهم ليقولن إنما كنا نخوض و نلعب، قل ابا الله و آياته و رسولہ كنتم تستهزئون.
واتاكەى: ئەگەر لەوان بېرسىت، دەلن: گفتوگۇمان كرد بۇ ئەوەى كات بەسەر بېەين،
بلى: چۇن گالتەتان بەخوا و ئايەكانى ئەو و پىغەمبەرەكەى دەكر؟))
مەخشى كوپى ھەمىر وتى: ناوى من و ناوى باوكم منى لەراستىيەكان دور
خستەوه.

ئەم وتەى وەك سەركۇنە كردنى خۇى هیناىە سەرزمان چوونكە مەخشى بەماناى
ترسان و ھەمىر بەماناى كەرەكانە. ئەوەى لەئايەكەدا باسى بەخشىنى كراوه مەخشى
بوو و ناوەكەى گۇرا بۇ عەبدولرەھمان. داواى لەخواوەند كرد شەھىد بوونى
پىببەخشىت و كەس شوینەكەى نەزانىت. لەسەردەمى ئەبوبەكر لەشەپرى يەمامە كۇزرا
و ھىچ شوینەوارىكيان لى نەدۇزىيەوه.

كاتىك پىغەمبەر(د.خ) گەيشتە تەبوك، يەحنا كوپى رۇبە وەك فەرمانرەواى ئىلە ھات
و لەگەل پىغەمبەر(د.خ) پەيمانى ئاشتى بەست و باجىدا. خەلكانى جەرباء و
ئەزەرەھىش بەھەمان شىوہ باجياندا و پىغەمبەر(د.خ) بۇ ھەركاميان پەيمانىكى نووسى
و ئىستا لای ئەوان پارىزراوه.

پىغەمبەر(د.خ)، خالىد كوپى وەلىدى بىرۇ لای ئەكىدەر كوپى عەبدولمەلىك پاشاى
دومە نارد. ئەو لەخەلكانى كىندە و مەسىحى بوو. پىغەمبەر(د.خ) بەخالىدى فەرموو:
كاتىك سەرقالى راوى گايە، دەيىينىت.

خالىد كوپى وەلىد بەرىكەوت و لەمانگەشەوئىكى رووناكدا گەيشتە نرىك قەلەكەى
ئەو. ئەكىدەر لەگەل ژنەكەى لەسەرەوہ و گا شاخدارەكانى خۇى بەرەو دەرگای
كۆشكەكەى دەبرد، ژنەكەى وتى: تا ئىستا گای لەمشىوہت بىنيوہ؟

وتی: نا سویند به خوا.

ژن وتی: کی نه گایانه بهره لا ده کات؟

نه کیدره دابهزی و فره مانیدا نه سپه که ی زین بگه. چنه کسه یك له نه دما مانی بنه ماله که ی و له ناویان حسانی برای له گه لی سمرکه وتن و شوین گاکان که وتن. له وکاته دا رووبه روی سواره کانی پیغه مبه ر(د.خ) بوون. نه کیدره نه سپر کرا و برا که ی کوژدا. عابایه کی له دیبای رازاوه به زیر له بهر نه کیده ردا بوو. خالید هه لیگرت و پیش نه وه ی بگه رپته وه بو مه دینه، بو پیغه مبه ری نارد.

نه نس کوپی مالک وتی: سمرتان له مه سوور ده مینیت، سویند به و خوا به ی گیانی محمه د له ده سستی نه ودا به، جامانه ی سه د کوپی مه عاز له به هه شت له مه با شتره.

کوپی ئیسحاق ده لیت: دوا ی نه وه ی خالید نه کیده ری هینایه لای پیغه مبه ر(د.خ)، له خوینه که ی خوش و په یمانی ناشتی له گه ل به ست به و مرجه ی باج بدات. دواتر نازادی کرد و بو سه رزه مینی خوی گه رایه وه.

یه زید کوپی رومان ده لیت: پیغه مبه ر(د.خ) ده و چنه روژیک له ته بوک مایه وه و زیاتر پیش ره وی نه کرد و بو مه دینه گه رایه وه. له یه کیک له دۆله کانی رگه به ناوی موشه قق ناویک له تاشه به ردیکه وه ده هاته در که بو یه ک یا دوو یا سی که س به س بوو.

پیغه مبه ر(د.خ) فره مووی: هه رکه س له ئیمه زووتر بگاته ئاوه که، لی نه خواته وه تا ئیمه بگه ی.

ده لیت: چنه کسه یك له ریاکاران پیش پیغه مبه ر(د.خ) گه یشتنه ئاوه که و هه موو ئاوه که یان خوارد وه و کاتیک پیغه مبه ر(د.خ) گه یشت، ئاوی نه بیینی، فره مووی: کی پیش ئیمه گه یشتوته ئیره؟

وتیان: فلان و فلان.

فره مووی: مه گه نه موت لی نه خونه وه تا ئیمه بگه ی. پیغه مبه ر(د.خ) نفرینی کردن. دواتر دابهزی و ده سستی خوی خسته ژیر به رده که و که میك ئاو کوپوویه وه و له به رده که ی دا و دوعایه کی خویند و ناویکی فراوان له به رده که هاته در. که سیک که بیستبووی ده یوت: ده نگه که وه هه رده تریشقه بوو. خه لکان ناویان خوارد وه و به نه ندازه ی پیو یستیان هه لگرت. پیغه مبه ر(د.خ) فره مووی: هه رکه س له ئیوه ته مه نی دریزی هه بیت، ده بیستیت نه مه دۆله له هه موو دۆله کانی ده ورو بهر سه رسه ورتره.

پیڤه مېر(د.خ) بهرېکوت تا گه یشته زی ئهوان که یه کازیر له مه دینه وه دووره. کاتیک پیڤه مېر(د.خ) خوی بۆ سه فیری ته بوک ناماده ده کرد، بناغه داریزه رانی مزگه وتی زه رار پوشتنه لای و وتیان: ئه ی پیڤه مېر(د.خ)، ئیمه بۆ په ککه وته کان و نه داران و شهوی بارانی مزگه وتیکمان دروست کردووه و ههز ده کین بییت و نویژی تیا بخوینیت.

پیڤه مېر(د.خ) فهرمووی: ئیستا له سه فیردام و کاتم نییه، به خواستی خوا ئه گهر گه پامه وه، دیم و نویژی تیا ده خوینم.

کاتیک پیڤه مېر(د.خ) له زی ئهوان دابه زی و له ته و او بوونی مزگه وته که ناگادار بوویه وه، مالیک کوری ده خشم له مناله کانی سالمی و مه عن کوری عودی عیجلی بانگ کرد و وتی: برون ئه و مزگه وته ویران و بسووتینن چونکه بناغه داریزه ره کانی سته مگهر و سته مکاران.

ئو دوانه به خیرای پوشتن تا گه یشته شوینی مناله کانی سالمی، هوزی مالیک کوری ده خشم. ئو به مه عنی وت: لیږه به تا ناگرێک له ماله وه بیتم. پوشته ماله که ی خوی و چه ند لقیکی خورمای پیکه وه به ست و ناگریدا. به خیرایی به ره و مزگه وته که بهرېکوتن. خه لکانیک له ناو مزگه وته که دا بوون. مزگه وته که یان ناگر تیبه ردا و خه لکان بلاوه یان لیکرد. ئه م ئایانه ی قورئان سه باره ت به وان هاته خوار:

((والذین اتخذوا مسجد ضرارا و کفرا و تقریقا بین المؤمنین و ارضاد المن حارب الله و رسوله من قبل و لیحقلن ان اردنا الا الحسنی و الله یشهدانهم لکاذبون. لا تقم فیه ابد، المسجد اسس علی التقوی من اول يوم الحق ان تقوم فیه، فیه رجال یحبون ان یتطهروا و الله یحب الطهرین. افمن اسس بنیانه علی تقوی من الله و رضوان خیر ام من اسس بنیانه علی شفا جرف هار فانهار به فی نار جهنم؟ و الله لا یهدی القوم الضالین.

واتاکه ی: که سانیک که مزگه وتیان بۆ زیاندان و به هیز کردنی کوفر و دووبه ره کی موسولمانان له چاوه پوانی که سینک که پیشتر شه ر و دوژمنایه تی خوا و پیڤه مېری کردووه، دروست کردووه و سویند ده خۆن ته نیا مه به ستمان چاکه بووه، خواوه ند شایه تی ده دات که ئه وان درۆزنه کان. هیچ کات له وی مه وه سته. مزگه وتیک که له یه کم روژه وه، بناغه که ی له سه ر خوپاریزی داریزه رابییت، شیاوتره له وی نویژ بخوینیت. پیاوانیکی لیه ئاره زوو ده کن پاکیزه یی بکه نه پیشه و خواوه ند پاکه کانی خوش

دهوښت. نو کهسه ی بنه مای خوی له سر خواپه رسته و به دهستی هیڼانی ره زامه ندی
خواوند بنیات ناوه، باشتره یا نو کهسه ی بنه مای خوی له سر لیواری لافاوک داناو
داده پمیت و له گهل نو دهکوښته ناگری جهه ننه؟ خواوند سته مکاران ریڼوینی
(ناکات.))

دروستکه رانی مزگهوت دوانزه کهس بوون:

خه دام کوپی خالید، له مناله کانی عه مرؤ کوپی عه وف.

سه عله به کوپی حاتب له مناله کانی عوبه ید و باوکی حه بیبه هر دوکیان له مناله کانی
زه بیعه.

عو باد کوپی حه نیف، برای سه هل کوپی حه نیف له مناله کانی عه مرؤ کوپی عه وف.

جاریه کوپی عامر له گهل دوو کوپه که ی موجه مه ع کوپی جاریه و زه ید کوپی جاریه.

نه بتل کوپی حارس و به حزه ج موالی مناله کانی زه بیعه.

بوجاد کوپی عوسمانی زه بیعی و وه دیعه کوپی سابت موالی مناله کانی ټومه ییه
تایه فه ی باوکی لوبابه.

ده لیت: کاتیک پیغه مبر(د.خ) گه یشته مه دینه، ده سته یه ک له ریاکاران له وی
مابوونه وه، که عب کوپی مالک و موراره کوپی ره بیع و هیلال کوپی ټومه ییه ،
مابوونه وه. پیغه مبر(د.خ) فرمووی: کهس له گهل نو سیانه قسه نه کات.

دورووه به جیماوه کان، پوشتنه لای پیغه مبر(د.خ) و سویندیان خوارد و بیانوویان
هیڼایه وه. پیغه مبر(د.خ) چاوپوښی لی کردن به لام خواوند و پیغه مبر(د.خ)
به بیانووه که یان رازی نه بوون.

موسولمانان سهره تا قه یان له گهل نو سی کهسه نه ده کرد تا خواوند نه مایه ی
سه بارهت به وان په وانه فرموو:

((لقد تاب الله على النبي والمهاجرين والانصار الذين اتبعوه في ساعة العسرة من بعد ما
كاد يزيغ قلوب فريق منهم ثم تاب عليهم انه بهم رؤوف رحيم. و على الثلاثة الذين خلفوا
حتى اذا ضافت عليهم الارض بما رحبت و ضاقت عليهم انفسهم و طنوا ان لاملجاء من الله الا
اليه ثم تاب عليهم ليتوبوا ان الله هو التواب الرحيم.

واتاکه ی: خواوند پیغه مبر(د.خ) و موهاجیر و نه ساره کانی به خشی. نو کهسه انه ی
له کاتی ته نگانه دواي نه وه ی زوری نه مابوو دلې ده سته یه ک بگوږیت، شوینی که وتن،

دووباره ئهوانى بهخشی و خواوهند له گهڵ ئهوان بهخشر و رهحيمه. ههروهها ئهوان سى كهسهى بهجيمابوون تا ئهوان كاتهى زهوى بهو ههموو فراوانيه بو ئهوان تهسك و تهنگ بوو و لهخويان بيزار بوون و زانيان لهخوا تهنيا دهبيت پهنا بو خوا ببهن، ئهوانى بهخشی تا تۆبه بکهن چونكه خواوهند بهخشر ورهحيمه.)) تۆبهكهى ئهوان وهرگيرا.

دهلئيت: پيغه مبهرد (د.خ) له مانگى رهمهزان له ته بهو كهوه گهرايهوه مهدينه.

لهم سالهدا نيردراوانى سهقيف هاتنه لاي پيغه مبهرد (د.خ) و پيشرت باسما كرد.

دهلئيت: له ربيع الاولى ئهم ساله، يانى سالى نوى كوچ، پيغه مبهرد (د.خ)، على كوپى ئهوى تاليبي له گهڵ دهستهيك بو سه رزميني تهى رهوانه فرموو. على هيرشى كرده سهريان و ژمارهيكى لى ئهسير كردن. دوو شمشير له بتخانهكهى ئهواندا بوو بهناوهكانى رهسوب و موخهديم. دهيانوت حارس كوپى ئهوى شيمر نهزى كردوه شمشيرهكان بباته ئهوان به بتخانهيه. يهكك له ئهسيرهكان خوشكهكهى عودهى كوپى حاته م بوو.

ئهبوجه عفر دهلئيت: ئهوان ههوانانهى له عودهى كوپى حاته م به ئيمه گهيشتووه كاتيكي ديارى كراوى نيه و جياوازه لهوى واقدى سهبارهت به خوشكهكهى ئهوان باسى دهكات. عوباد كوپى جهيش دهلئيت: بيستم عودهى كوپى حاته م دهيووت: سوارهكانى پيغه مبهرد (د.خ) هاتن. يا وتى: نيردراوانى پيغه مبهرد (د.خ) هاتن و پوورى من و كهسانى ديكهيان برده لاي پيغه مبهرد (د.خ) و لاي ئهوان ريزيان بهست.

پوورم دهلئيت: به پيغه مبهردم وت: ئهوى پيغه مبهرد (د.خ)، كهسم دووره و منالم نيه، من پيرىكى پهكهوتهم، تۆ چاكه م له گهڵ بكه خوا چاكهت له گهڵ بكات.

پيغه مبهرد (د.خ) فرموى: كهسى تۆ كينه؟

وتم: عودهى كوپى حاته م.

فرموى: ئهوان كهسهى لهخوا و پيغه مبهردكهى ههلدئيت؟

دهلئيت: پيغه مبهرد (د.خ) چاكهى له گهڵ كردم و كهسيك كه له ته نيشتيهوه دانيشتبوو، (لهوانهيه على بوويت) وتى: داواى چوارپييهك بكه.

عودهى دهلئيت: داواى چوارپيى كرد. پيغه مبهرد (د.خ) پيدا، هاته لاي من و وتى: كاريكت كرد باوكت نهيده كرد، برۆ لاي پيغه مبهرد (د.خ)، فلانى پوشت و خيى دهستكهوت و فلانى پوشت و خيى دهستكهوت.

دهلئيت: پوشتمه لاي پيغه مبهرد (د.خ)، ژنيك و چهند مناليك لاي دانيشتبوون، زانيم

نەپاشایە نەقەیسەر.

پێغەمبەر(د.خ) فرمووی: بۆ لەوتنی لا اله الا الله هەڵدییەت، مەگەر خواوەك جگە لەخوای تاقانە هەیە؟. بۆ لەوتنی الله اكبر رادەكەیت، مەگەر كەس گەورەتر لەخوا هەیە؟ باوەڕم هێنا و نیشانەكانی رەزامەندیم لەروخساری ئەودا بینی.

شەبیان كۆپی سەعدی تایى لەعوودى كۆپی حاتەم دەگێڕێتەوه: كەس لەپیاوانى عەرەب بەئەندازەى من رقیان لە پێغەمبەر(د.خ) نەبوو، سەركردهى خەلكان و دینكەم مەسیحی بوو. لەخەلكەكەى خۆم يەك لەسەر چوارم وەرەگرت و كاتێك لەدەرگەوتنى پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار بوومەوه، بەناخۆشم زانى، بەشوانەكەى خۆم كەكۆیلەیهكى عەرەب بوو، وت: چەند وشترێكى دەستەمۆ و قەلەو لای من بەجیبێنلە و هەركاتێك بیستت سوپاكەى محەممەد روو لەسەرزەمینەكەى من دەكات، ئاگادارم بكەرەوه. ئەو كارەى كرد و وشترەكانى دانا.

بەرەبەیانێك كۆیلەكە هاتە لام و وتی: هەركاریك دەكەیت ئەنجامى بدە چوونكە ئالاکانم بینی و سەبارەت بەوان پرسیارم كرد، وتیان: سوپاكەى محەممەدە.

بەكۆیلەم وت: وشترەكانى من بێنە. كاتێك وشترەكانى هێنا، ژن و مەنالهكانم هەلگرت و وتم: لەشام پەيوەستى يەكێك لەهاودینەكانى خۆم دەبم. رێگەى حەوشیەم گرتەبەر و كچەكەى حاتەم بەجیبێشت. كاتێك گەیشتیڤە شام و نیشتهجێ بووین، سوپاكەى پێغەمبەر(د.خ) گەیشته دیارى تەى و كچەكەى حاتەم و كەسانى دیکەیان ئەسیر كرد. بردیانە لای پێغەمبەر(د.خ) و لەهەلاتنى من بۆ شام ئاگادار ببوویەوه.

دەلیت: كچەكەى حاتەم لەچواردیوارییەك لەنزیک مەزگەوتەكەدا بوو. ئەسیرەكانیان لەوى رادەگرت. پێغەمبەر(د.خ) لای ئەو گوزەری كرد و ئەو ژنیكى زمان پاراو بوو، وتی: ئەى پێغەمبەر(د.خ) باوكم مردووه و كەسەكەى من دوورە، چاكەم لەگەڵ بكە تا خوا چاكەت لەگەڵ بكات.

پێغەمبەر(د.خ) فرمووی: كەسى تۆ كێیه؟

وتی: عودەى كۆپی حاتەم.

فرمووی: ئەوەى لەخوا و پێغەمبەر(د.خ) هەڵدیت.

كچی حاتەم دەلیت: پێغەمبەر(د.خ) پۆشت و منى بەجیبێشت. رۆژێكى دیکە گەراپەوه بۆ لای من. بێ هیوا ببووم. پیاویك كەلەدواى پێغەمبەر(د.خ) رێگەى دەبڕی،

ئىشارەى بۇ كردم تا قسە لەگەل پىڭەمبەر(د.خ) بكم.

دەلىت: ھەستام و وتم: ئەى پىڭەمبەر(د.خ) باوكم مردووه و كەسى من دووره، چاكەم لەگەل بكة تا خوا چاكەت لەگەل بكات.

پىڭەمبەر(د.خ) فەرمووى: رازىم، لەپۇشتن پەلە مەكە تا كەسىكى بېرواپىكراو لەخەلكەكەت بىت و بۇ سەرزمىنى خۆت بگەرنىتەوه، من ئاگادار بگەرەوه.

دەلىت: پرسىم ئەو پىاوهى ئىشارەى لەمن كرد تا قسە بكم، كىيە؟

وتيان: عەلى كوپى ئەبى تالىب.

دەلىت: مامەوه تا كاروانىك لەتايەفەى بەلى يا قوزاعە ھات. دەموىست بەرەو شام بېرۆم و پەيوەستى براكەم بىم. پۇشتە لاى پىڭەمبەر(د.خ) و وتم: ئەى پىڭەمبەر(د.خ) دەستەيەك لەخەلكانى من ھاتوون، بېرواپىكراون و من دەبەنە شوئىنى مەبەست.

دەلىت: جل و بەرگى بەمن بەخشى لەگەل چوارپى و خەرجى. لەگەل كاروان بەرىكەوت تا گەيشتمە شام.

عوەى دەلىت: لەگەل كەسانى خۆم دانىشتبووم و بىنىم ژنىك بۇ لاى ئىمە دىت، وتم: كچى ھاتەمە. خۆى بوو.

كاتىك خوشكەكەم لەنزىكم وەستا، وتى: ئەى ستەمكار بۇ خزمەكان، ژن و مائەكانى خۆت ھىنا و كچەكانى باوكت پشتگوئى خست.

وتم: خوشكم سەركۆنەم مەكە، ھىچ پاساوىكم نىيە و تۆ راست دەكەيت.

دەلىت: خوشكەكەم دابەزى و لاى من نىشتەجى بوو. ژنىكى دوورنەندىش بوو، پىم وت: سەبارەت بەم پىاوه بۆچوونى تۆ چىيە؟

وتى: بۆچوونم ئەوئە لەزووترىن كات پەيوەستى بىت، ئەگەر پىڭەمبەر(د.خ) بىت ھەركەس زووتر پەيوەستى بىت، باشترە و ئەگەر پاشا بىت، بەگەرەيى ئەو رىسوا نابىت.

وتم: سوئند بەخوا بۆچوونى راست ئەمەيە.

دەلىت: بەرىكەوتم تا گەيشتمە مەدىنە، پۇشتە لاى پىڭەمبەر(د.خ) لەمژگەوت، سلاؤم كرد.

پىڭەمبەر(د.خ) فەرمووى: كىيىت؟

وتم: عوەى كوپى ھاتەم.

دەلىت: پىڭەمبەر(د.خ) ھەستا و منى بردە مائەكەى خۆى. لەكاتى رۇشتن ژنىكى

پیری په ککه وته ریځه ی لیږت. وهستا تا ژنه که پیو سستییه کانی خوی باس کرد. به خوم
وت: سویند به خوا هم پاشا نییه، به ریځه وتین تا گه یشتینه مال که ی. راخه پریکی
چهرمین له گه لای خورمای بو فریدام و فرمووی: له سر نه وه دانیشه،
وتم: نا تو دانیشه.

فرمووی: تو دانیشه.

ده لیت: دانیشتم و پیغه مېر(د.خ) له سر زه وی دانیشتم، به خوم وت: سویند به خوا
همه کرده وی پاشا کانی نییه.

فرمووی: نه ی عوده ی مه گېر تو له ده سته ی ره کوسی نیت؟

وتم: بو نا.

فرمووی: مه گېر یه که له سر چوار له خه لکه که ی خوت و مرنا گریت؟

وتم: بو نا.

فرمووی: به پیی دینه که ت همه بو تو خه لال نییه.

وتم: سویند به خوا به و شیوه یه. زانیم نه و پیغه مېری نیردراوه و له نه زانراوه کانی
ناگداره.

پیغه مېر(د.خ) فرمووی: نه ی عوده ی نه گری له مېری به رده م موسولمان بوونی تو
همه بیت که ده بیینی موسولمانان ه ژان، سویند به خوا به راده یه که سامان له ناو خه لکان
فراوان ده بیت که س ناخوازیت کوی بکاته وه. یا نه گری هیه نه وه بیت که ده بیینی
دورژمانی موسولمانان فراوان و ژماره یان که مه. سویند به خوا روژیک له روژده کانی ژنیک
سوار له سر و شتر له قادیسیه وه به ریځه که ویت و زیاره تی که عبه ده کات و جگه له خوا
له که س ناترسیت. نه گری هیه نه وه بیت که ده بیینی، ده سلا ت و ملک له ده سستی
که سانی دیکه دایه، سویند به خوا ده بیستی موسولمانان ده ستیان به سر کوشکه
سپییه کانی بابلا گرتوه.

ده لیت: باوهرم هیئا، نیستا دووان له وانه ی پیغه مېر(د.خ) باسی کردن، هاتنه دی و
یه کیان ماو هتوه:

سویند به خوا کوشکه سپییه کانی بابلم بیینی ده ستیان به سر دا گرا و بینیم ژنیک
سوار له سر و شتر که ی خوی له قادیسیه وه به ریځه که ویت و له هیچ ناترسیت و زیاره تی
که عبه ده کات. سویند به خوا سییه میش دینه دی و سامان به راده یه که فراوان ده بیت

کەس ناخوازیت کۆی بکاتەوه.

واقدی دەلیت: لەم سائەدا نێردراوانی ھۆزی تەمیم پۆشتنە لای پیڤەمبەر(د.خ).

عاسم کوپی عەمرۆ کوپی قتا دەلیت: عەتارد کوپی حاجب کوپی زەرارە ی تەمیمی لەگەڵ دەستەیک لەسەرانی ھۆزی تەمیم وەك ئەقرەع کوپی حابس و زەبەرقان کوپی بەدری تەمیمی سەعدی و عەمرۆ کوپی ئەھتەم و حەتات کوپی فلان و نەعیم کوپی زەید و قەیس کوپی عاسمی سەعدی و دەستەیکەکی فراوان لەتەمیمیەکان پۆشتنە لای پیڤەمبەر(د.خ). عۆیەییە کوپی حوسن لەگەڵیاندا بوو.

ئەقرەع کوپی حابس و عۆیەییە کوپی حوسن لەگرتنی مەککە و گەمارۆی سەر تاییف ھاوڕیتی پیڤەمبەر(د.خ) بوون و کاتیك نێردراوانی تەمیم ھاتن لەگەڵ ئەوان ھاتن. کاتیك تەمیمیەکان پۆشتنە ناو مزگەوت لەپشت ژوورەکانەو بەناوی پیڤەمبەری خوا دەنگیان بەرز کردەو: ئەی محەممەد وەرەدەر.

دەنگی ئەوان بوو ھۆی پەنجانی پیڤەمبەر(د.خ). ھاتە لای ئەوان و وتیان: ئەی محەممەد ھاووین شانازی بەخۆمانەو بەکەین. مۆلەت بەشاعیر و وتاریژەکی ئێمە بدە.

پیڤەمبەر(د.خ) فەرمووی: مۆلەتی ھەیە.

عەتارد کوپی حاجب ھەستا و وتی: سیاس بۆ خوا منەتی سەرخستین و ئێمە ی کردە پاشاکان و سامانی فراوانی پیبەخشین کەبەھۆیەو چاکەکاری دەکەین و ئێمە لەھەموو خەڵکانی رۆژھەلات نازیزتر و ریزدارتر و ئامادەتر بۆ جەنگین، کەس ھاوشیوێ ئێمە نییە، ئێمە سەرکردە و گەرەکانین و ھەرکەس دەیەوێت شانازی بەخۆیەو بکات، دەبیّت تاییبەتەندی ھاوشیوێ تاییبەتەندی ئێمە ی ھەبیّت. ئەگەر بمانەوێت زیاتر لەمە باس بەکەین، دەتوانین بەلام شەرم دەکەین زیاتر باسی بەخششە خوازیەکان بەکەین. لای خەڵکان ناسراوین. ئەمە باس دەکەم تا ھاوشیوێ ئێمە ئامارە بەتاییبەتەندیەکانی خۆتان بدەن.

ئەم قسانە ی کرد و دانیشت.

پیڤەمبەر(د.خ) بەسابت کوپی قەیس کوپی شەماسی خەزرجی فەرموو: ھەستە

وہلامی ئەم پیاوہ بدەرەوہ.

سابت ھەستا و وتی: سیاس بۆ خۆی ئافرێنەری ئاسمانەکان و زەوی کەفەرمانەکانی خۆی سەبارەت بەوان ئەنجامداوہ و زانستەکی بەھەموو جیگەیکە

دەگات و ھەرچى ھەيە لەبەخششەكانى ئەرە و نیشانەى دەسەلاتى ئەرەيە ئىمەى كردە
شاكان و لەباشترینى خەلكانى خۆى پىڭفەمبەرىكى ھەلېژارد كە بەرەچەلەك لەھەمووان
بەرواپىڭراوتر و لەوتەدا لەھەمووان راستگۆترە وىڭ چاكەكارى سەرورەى ھەمووانە.
كتىبەكەى خۆى بۇ ئەو نارد و ئەوى كردە ئەمىنى ئافرىڭراوھەكانى خۆى چوونكە ئەوى
لەناو ھەموو ئافرىڭراوھەكانى خۆى ھەلېژارد و پىڭفەمبەر(د.خ)، پىشنىيارى خواپەرەستى
بەخەلكان دەكرد و موھاجىرانى خەلەكەى خۆى و سەرکردەكان كە لە ھەمووان
لەپىشتەر و چاكەكارتر بوون، باوھريان پى ھىنا. دواى ئەرە يەكەم كەسان كەولامى
بانگەوازى پىڭفەمبەريان دايەو، ئىمە بووین كەنەنسارى خوا و ھاوھلانى پىڭفەمبەرىن.
لەگەل خەلكان دەجەنگىن تا باوھر بەخواوھند بىتن و ھەركەس باوھر بىتەت مالى و
سامانى پارىزراوھ و ھەركەس رىگەى كوفەر بگرتەبەر و حاشا لەپراستىيەكان بكات،
لەرىگەى خوادا شەرى لەگەل دەكەين و كوشتنى ئەو بۇ ئىمە ئاسانە، ئەم قسە دەكەم و
بۇ ژنان و پىاوھ باوھردارەكان داواى بەخشىن دەكەم. سلاو لەئىوھ بىت.

تەمىمىيەكان وتیان: ئەى محەممەد مۆلەت بەشاعىرەكەى ئىمە بدە.

پىڭفەمبەر(د.خ) فرەموۋى: مۆلەتى ھەيە.

زەبەرقان كۆپى بەدر ھەستا و ھۆنراوھەكى خويندەوھ كەناوھرۆكەكەى شانازى
كردن بەتەمىمىيەكان بوو.

حسان كۆپى سابت ئامادە نەبوو. پىڭفەمبەر(د.خ) كەسى بەدواى ئەودا نارد و كاتىك
زەبەرقان كۆتايى بەھۆنراوھەكى خۆى ھىنا، پىڭفەمبەر(د.خ) بەحسانى فرەموو: ھەستە و
وھلامى ئەم پىاوھ بدەرەوھ.

حسان ھەستاو ھۆنراوھەكى بۇ وھسەف پىڭفەمبەر(د.خ) و موسولمانان خويندەوھ.
كاتىك تەواو بوو، ئەقرەع كۆپى حابىس وتى: سویند بەخوا ئەم پىاوھ گەورەيى پىڭراوھ
چوونكە وتارىڭزەكەى لەوتار بىڭزەكەى ئىمە زمان پاراوتر و شاعىرەكەى لەوھى ئىمە
شاعىرتر و دەنگيان لەئىمە زولالتەرە.

ھەموو نىردراوانى تەمىم باوھريان ھىنا و پىڭفەمبەر(د.خ) ديارى تايبەتى
پىبەخشىين.

ئەوان ەمرۆ كۆپى ئەھتەمىيان لای بارەكانى خۇيان دانابوو، قەيس كۆپى عاسم
كەلەگەل ەمرۆ دژومنايەتى ھەبوو، وتى: ئەى پىڭفەمبەر(د.خ)، كەسىك لەئىمە لای

باره‌کانه‌مانه و گه‌نجیکی که‌م ته‌منه. ئه‌وی ریسوا کرد به‌لام پیغه‌مبه‌ر (د.خ) بۆ ئه‌ویش
هاوشته‌وی که‌سانی دیکه‌ دیاری دانا.

کاتیڤ و تەکانی قەیس بەعەمرۆ کۆپی ئەهتەم گەشت، ھۆزاوہیەکی بۆ ئیھانە کردنی ئەم ھۆنسیوہ.

کوری ئیسحاق دهلیت: ئەم ئایە سەبارەت بە نێردراوانی تەمبەم هاتە خوار:

((ان الذين ينادونك من وراء الحجرات اكثرهم لا يعقلون.

واتاكەي: ئەو كەسانەي لە پشت ژورەكانەو تۆ بانگ دەكەن، زۆربەيان تىناگەن.))

واقدي ده‌لێت: لهم سانددا عه‌بدولله‌ کوپي ئه‌بي کوپي سه‌لول سه‌رکړده‌ي ریاکاران مرد. چه‌ند روژي کوټايي شه‌وال نه‌خوش بوو. نه‌خوشي ئه‌و بيس‌ت روژي خاياند و له‌مانگي زيقه‌ده‌ کوچي دوایي کړد.

دەلێت: هەروەها لەم سەڵەدا لەمانگی رەمەزان نێردراوانی پاشاکانی حەمیر، حارس
کۆپی عەبدەکە لال و نەعیم کۆپی عەبدەکە لال و نەعمان، ئەمیر زیرەعین ھاتنە لای
بێغەمبەر (د.خ) و نامەی ئەوانیان بۆیوو کە باوەریان بە ئیسلام ھێناو.

محەممەد کوپری ئىسحاق دەلیت: نیردراوانی پاشاکانی حەمیر دواى گەپانەوهی
پێغه‌مبەر(د.خ) لەتەبوک هاتنە لای و نامەى حارس کوپری عەبدەکەلال و نەعیم کوپری
عەبدەکەلاب و نەعمان شای زی رەعین و هەمەدان و مەغافریان پێبوو. ئەوان موسولمانان
ببوون و زەرەعی زویزەن، مالیک کوپری مۆپەى رەهاوی نارد بوو. پێغه‌مبەر(د.خ)
لەو لایى ئەواندا نووسی:

((بسم الله الرحمن الرحيم. له محمد و آله و سلم)) پيغمبري خوا بۆ حارس، كۆري عېدكە لال و نعيم كۆري عېدكە لال و نعيمان ئەميرى زى رەعين و ھەمدان و ھە غافرا!

به لأم دواتر، له کاتی گه پانهوه له سه رزه مینى رۆم نیردراوه کى ئیوه له مه دینه چاوى به ئیمه کهوت و نامه کى ئیوهى گه یاند و ناگادارى کردینه وه که باوه پتان هیناوه و ناباوه پانتان کوشتووه. خواوه ند ریگى نیشاندان به و مهرجهى خو پاریزی بکه نه پیشه و شوینگه وتهى خواوه ند و پیغه مبه ره کى بن، نو یژ بخوینن و زه کات بدن و یه که له سه ر پینجى خوا و به شى پیغه مبه ر (دخ) له تالانییه کان ره وانه بکه ن. زه کاتى پیویست له سه ر موسولمانان بدن. له و داهاته ی به کانى یا ئاوى باران ئاو ده دریت و له وه ی به ئاوى چال ئاو ده دریت، نیوه ی ده یه که، له چل و شتر یه که به چکه و شترى شیرده رى مى و له سى و شتر یه که به چکه و شترى نیر و له هه ر پینج و شتر یه که بز و له هه ر ده و شتر

دوو بۆن و لەچل مانگا یەك مانگا و لەسی گا گوێرەكەیهکی نیڕ یا می و لە چل مەر بزنیك.

ئەمە زەكاتیكە خواوەند لەسەر موسولمانان فەرزی كردووه.

هەركەس زیاتر بدات، بۆ خۆی باشتره و هەركەس بەم ئەندازەیه بدات و ئیسلامی خۆی ئاشکرا و هاوکاری موسولمانان بکات، لەباوەردارانە و لەمافەکانی ئێوان کەلک وەردەگیرێت و پشتیوانی خوا و پیغەمبەری لەگەڵدايه و هەركەس لەجۆلەكە و مەسیحی باوەر بێنێت، لەمافی موسولمانان کەلک وەردەگیرێت و ئەركەکانی ئێوانی لەسەر شانه و هەركەس لەسەر دینی خۆی بێنێتەوه ((جۆلەكە و مەسیحی)) بۆ باوەرپەڕێنان بەئیسلاام ناچاری نەكەن و دەبێت باج و سەرانه بدات كەبۆ ژن و پیاوی بالغ یەك دینار یا هەر شتێك بەرابەر بەیەك دینارە و هەركەس بیدات پشتیوانی خوا و پیغەمبەری لەگەڵدايه و هەركەس نەیدات، دوژمنی خوا و پیغەمبەرە.

بەلام دواتر: پیغەمبەری خوا، محەمەد، پەیام بۆ زەرعه و زویەزن دەنێرێت كاتیك نێردراوانی من، مەعاز كۆپی جەبەل و عەبدوللە كۆپی زەید و مالك كۆپی عوبادە و عوققەبە كۆپی نەمر و مالك كۆپی مۆرە و هاوێلانیاان هاتنە لای ئێوه، چاكەیان لەگەڵ بکەن و خێر و باجی وەلاتەكەى خۆتان كۆبکەنەوه و تەسلیمی نێردراوانی منی بکەن. سەرکردەى نێردراوان مەعاز كۆپی جەبەلە و دەبێت رازی بگەڕێنەوه.

بەلام دواتر، محەمەد شایەتى دەدات جگە لەخوای تاقانە خوايەك بوونی نییه و ئەو بەندە و نێردراوی خوايه، مالك كۆپی مۆرەى رەهاوی پێی و تەم تۆ پێش هەموو حەمیرییهكان باوەرپەڕت هێناوه و ناباوەرانت كوشتووه، مژدەى چاكەت لى بێت. چاكە لەگەڵ حەمیرییهكان بکە و خیانت مەكەن چونکە ریسوا دەبن. پیغەمبەر(د.خ) هاوڕێ و پشتیوانی هەژار و دەوڵەمەندى ئێوهیه. زەكات بۆ محەمەد و بنەمالی ئەو حەلال نییه، ئەم زەكاتە بۆ باوەرپەرداران و هەژارەكانە. مالك هەوال دینیت، چاكەى لەگەڵ بکەن. من لەچاكەكاران و زاناکان و بیرمەندانى دینەكەم بۆ لای ئێوه پەوانە كرد. چاكەیان لەگەڵ بکەن چونکە لای ئێمه گرنگن. والسلام علیکم رحمە الله و برکاته.))

واقدی دەلێت: لەم سەڵەدا نێردراوانى تايەفەى بەهرا كەژمارەیان سیانزەكەس بوو هاتنە لای پیغەمبەر(د.خ) و لای میقداد كۆپی عەمرۆ دابەزین.

دەلێت: لەم سەڵەدا نێردراوانى منالەكانى بوکا هاتنە لای پیغەمبەر(د.خ).

دەلىت: لەم سائەدا پىغەمبەر(د.خ) موسولمانانى لەمردنى نەجاشى ئاگادار كردهوه. ئەو لەرهجەبى سائى نۆيەمى كۆچ مرد.

دەلىت: لەم سائەدا ئەبوبەكر لەگەل خەلكان حەجى كرد و لەگەل سىسەد كەس لەمەدینەوه بەرىكەوت. پىغەمبەر(د.خ) بىست قوربانى بەودا نارد. ئەبوبەكر خۆى پىنج قوربانى پىيوو. عەبدولرەحمان كوپى عەوف لەم سائەدا حەج و قوربانى كرد. پىغەمبەر(د.خ) عەلى كوپى ئەبى تالىبى بەدواى ئەبوبەكر نارد و لەعەرچ پىيگەيشتمە. لەروژى جەژنى قوربان ئايەكانى سورەى (برائت)ى بۆخەلكان خویندەوه.

سەدى دەلىت: كاتىك ئايەكانى سورەى برائت ھاتەخوار، پىغەمبەر(د.خ) بۆ ئەبوبەكرى نارد و ئەوى كرده سەرپەرەستى حەج كردن و كاتىك گەيشتە دارى زى ئەلحەلىفە، بەفەرمانى پىغەمبەر(د.خ) عەلى لەدراو ھات و ئايەكانى لەئەبوبەكر وەرگرت و ئەبوبەكر بۆ لای پىغەمبەر(د.خ) گەرايەوه و وتى: دايك و باوكم قوربانى تۆ بن، ئايا ھىچ شتىك سەبارەت بەمن ھاتۆتەخوار؟

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: نا، بەلام كەس جگە لەمن يا لەمن نابىتە لىپرسراوى ئەم كارە مەگەر رازى نىت، تۆ لەئەشكەوتا ھاورىنى من بوويت و لەلىواری ھەوزى بەھەشت، ھاودەمى من دەبىت.

ئەبوبەكر وتى: بۆ نا ئەى پىغەمبەر(د.خ). پۆشت و سەرپەرەستى كردنى حەج لەئەستۆى ئەودابوو بەلام عەلى ئايەكانى قورئانى بۆخەلكان دەخویندەوه. لەروژى قوربان ھەستا و رايگەياند دواى ئەم سائە ھىچ ناباوەرىك لەمسجد الحرام نزىك نابىتەوه و ھىچ رووتىك بەدەورى مالى خوادا ناسوپىتەوه و ھەركەس لەگەل پىغەمبەر(د.خ) پەيمانى ھەيە، پەيمانەكەى تا كۆتايى ئەم ماوە كارى پىدەكرىت. ئىستا رۆژەكانى خواردن و خواردنەويە و خواوند تەنيا موسولمانان دەخاتە بەھەشت.

ناباوەران وتیان: ئىمە لەپەيمانى تۆ وكورە مامەكەت بىزارىن و تەنيا سەركۆنە كردن لەئارادايە. كاتىك پۆشتن سەركۆنەى يەكيان كرد و وتیان: ئىستا كەقورەيشىيەكان باوەريان ھىناو، چى دەكەن؟ ھەمويان موسولمان بوون.

محەمەد كوپى كەعبى قورەزى دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) لەسائى نۆى كۆچ ئەبوبەكرى كرده سەرپەرەستى حاجىيەكان و سى يا چل ئايەى سورەى برائتى بەعەلى كوپى ئەبى تالىبدا نارد و بۆ خەلكانى خویندەوه. بۆ ماوەى چوار مانگ دەرفەتى بەناباوەراندا

لەزەویدا بسووپێنەوه، دواى ئەرەى هیچ ناباوەرێك روونەكاتە كەعبە و هیچ رووتێك بەدەورى مانى خوادا نەسوپیتهوه. ئایەكانى لەڕۆژى ەرەفە خویندەوه.

ئەبوجەفەر دەلێت: لەم سالەدا زەكات فەرز كرا و پێغەمبەر(د.خ) لێپرسراوانى خۆى بۆ وەرگرتنى زەكات پەرمانە فەرموو.

دەلێت: لەم سالەدا ئەم ئایە ھاتەخوار:

((خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ))

واتاكەى: لەسامانى ئەوان زەكات وەرگیرە تا پاکیان بكەیتەوه.))

ھۆكارەكەى ەك باوكى ئیمامەى باھلى دەلێت: داستانى سەعلەبە كۆپى حاتب بوو.

واقدى دەلێت: لە مانگی شەعبانى ئەم سالە، داىكى كولسوم كچى پێغەمبەر(د.خ)

مرد و ئەسما كچى عەمیس و سەفییە كچى عەبدولموتەلیب ئۆیان كفن كرد و

بەوتەيەك چەند ژنیكى ئەنسار كچى پێغەمبەریان شۆرد و كفنیان كرد. ژنیك بەناوى

داىكى عەتییە یەكێك بوو لەوان و باوكى تەلحە پۆشتە ناو گۆرەكەى.

دەلێت: لەم سالەدا نێردراوانى تايەفەى سەعد ھوزەیم پۆشتنە لای پێغەمبەر(د.خ).

عەبدوللە كۆپى عەباس دەلێت: منالەكانى سەعد كۆپى بەكر، زەمام كۆپى

سەعلەبەیان بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) نارد و ئەو وشترەكەى خۆى لەبەردەم دەرگای

مژگەوتا خوێند. پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ ھاوەرانی خۆى لەوى دانیشتیبوو. زەمام

پیاویكى چالاك و تووكن بوو، دوو پرچی درێژ لەملاولای سەرى شۆپ ببوویەوه، ھات و

لەبەردەم پێغەمبەر(د.خ) وەستا و وتی: كامتان كۆپى عەبدولموتەلیبە؟

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: من كۆپى عەبدولموتەلیبم؟

زەمام وتی: محەمەد؟

فەرمووی: بەلى.

وتی: ئەى كۆپى عەبدولموتەلیب، پرسیارم ھەيە و توندوتیژی دەكەم، لێم مەرەنجی.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: نەرەنجیم، چیت پێخۆشە بپرسە.

وتی: سویندت دەدەم بەخواكەت و خۆى رابردووان و داھاتووان، خواوەند تۆى بۆ

پێغەمبەرى ناردووه؟

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: بەلى.

وتی: سویندت دەدەم بەخواكەت و خۆى رابردووان و داھاتووان، خواوەند فەرمانى

پىداۋىت ئىمە بۇ پەرەستىنى ھانئەدىت كەتەنیا ئەۋ بىپەرەستىن و كەس نەكەينە شەرىكى و حاشا لەر بتانە بكەين كەباۋكان و باۋەگەورىكانى ئىمە دەيانپەرەستى؟

فەرموۋى: بەلى.

ۋتى: سويندەت دەدەم بەخۋا، ئايا خواۋەند فەرمانى پىداۋىت پىمان بلىيت پىنچ

جارنوۋىژ بخۋىن؟

فەرموۋى: بەلى.

دەلىت: نامارۋى بەھەمو روكنەكانى موسولمانى و ئىسلامدا و بۇ ھەمويان پىغەمبەرى سويندەدا. كاتىك كۆتايى بەۋتەكانى ھىنا، ۋتى: شايتەتى دەدەم خوايەك جگە لەخۋاى محەممەد نىيە و محەممەد نىردراۋ و بەندەى ئەۋە. پىۋىستى و فەرزەكانى ئىسلام دەزانم و لەۋەى ياساغت كردوۋە، خۆم بەدوۋر دەگرم و ھىچى لى كەم و زىاد ناكەم.

كاتىك ئەم قسانەى ھىنايە سەرزمان، سوار وشترەكەى بوو، پۇشت. پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەگەر راست بكاتە دەپۋاتە بەھەشت.

دەلىت: ئەژنۆى وشترەكەى كردەۋە و پۇشت تا گەيشتە لاي كەسەكانى خۋى. لەدەروى كۆبۈنەۋە و يەكەم ۋتە كەھىنايە سەرزمانى ئەۋە بوو: لات و عوزا خراپە. خەلك ۋتيان: ئەى زەمام بىدەنگ بە، لەگۈلى بترسە، لەشىتى بترسە.

ۋتى: سويند بەخۋا لات و عوزا نەسووديان ھەيە نەزيان، خواۋەند پىغەمبەر و كىتئى پەۋانە فەرموۋە و بەھۋىەۋە ئىۋە لەبتپەرەستى رزگار دەكات. شايتەتى دەدەم خوايەك جگە لەخۋاى تاقانە بوۋنى نىيە و محەممەد بەندە و نىردراۋى ئەۋە. ئىستاق لاي ئەم دەگەرئەۋە.

دەلىت: ھەمان رۆژ ھەموو ژن و پياۋەكانى ئەم خەلكە باۋەپريان ھىنا. ھىچ نىردراۋىك بۇ خەلكەكەى لەزەمام كۆپى سەعلەبە باشتەر نەبوو.

سالى دەى گۆچى دەستى پىكرد

ئەبوجەغفەر دەئىت: لەمانگى رەبىع الآخر و بەوتەيەك مانگى رەبىع الاول و بەوتەيەك لەجومادى الاولى ئەم سائە پىڧەمبەر(د.خ)، خالىد كۆرى وەلىدى لەگەل چوارسەد كەس بۆ لاى تايەفەى منالەكانى حارس كۆرى كەعب پەوانە فەرموو.

عەبدوللە كۆرى ئەبى بەكر دەئىت: پىڧەمبەر(د.خ) لەمانگى رەبىع الآخر يا جومادى الاولى سالى دەيەم كۆچ، خالىد كۆرى وەلىدى بۆ لاى تايەفەى منالەكانى حارس كۆرى كەعب نارد. ئەوان لەنەجران ژيانيان بەسەر دەبرد. فەرمووى: پىش ئەوى شەر دەستپىكەن، بۆ ماوەى سى رۆژ پىشنيارى ئىسلاميان پىيكەن، ئەگەر رازى بوون، رازى بن و لاى ئەوان بەمىننەوە تا فىركارىيە دىنييەكانيان فىر بكن و ئەگەر رازى نەبوون، بجەنگن.

خالىد پۆشت و لەسەرزەمىنى ئەوان دابەزى. كەسانى بۆ ئەم لاوا پەوانە دەكرد و پىشنيارى ئىسلامى بەخەلكان دەكرد و دەيوت: ئەى خەلكىنە باوەر بىنن بۆ ئەوى تەندروست بەمىننەوە. خەلكان باوەريان هينا و موسولمان بوون. خالىد لەوى مايەو و فىركارىيە دىنييەكانى فىر كردن.

دواتر خالىد نامەى بۆ پىڧەمبەر(د.خ) نووسى:

((بسم الله الرحمن الرحيم. بۆ محەممەد پىڧەمبەر(د.خ) و نىردراوى خوا لەخالىد كۆرى وەلىد.

ئەى پىڧەمبەر(د.خ)، سلاو و بەخششەكانى خواوەند بۆ تۆ بىت و من سپاسى دەكەم.

بەلام دواتر، ئەى پىڧەمبەر(د.خ)، منت بۆ لاى منالەكانى حارس كۆرى كەعب نارد و فرمانت پىدام كاتىك گەيشتم شەر دەستپىنەكەم و پىشنيارى باوەر هينانيان پىيكەم كەئەگەر رازى بوون، رازى بىم و فىركارىيە دىنييەكانيان فىر بكەم، ئەگەر باوەريان نەهينا، بجەنگم. بەرىكەوتم و ەك پىڧەمبەر(د.خ) فرمانى پىدايووم، بۆ ماوەى سى رۆژ پىشنيارى خواپەرەستىم پىكردن و سوارەكانم بۆ ەمو سووچ و كەنارەكان نارد ووتم: ئەى منالەكانى حارس باوەر بىنن تا تەندروست بەمىننەوە، ئەوان، باوەريان هينا و نەجەنگان. ئىستا لەناو ئەواندام و شەرىعەتەكانى دىنيان فىر دەكەم تا ئەو كاتەى پىڧەمبەر(د.خ) نامەى خۆى دەنووسىت.))

پىغەمبەر(د.خ) بەمشىۋەيە ۋەلامى داىەۋە:

((بسم الله الرحمن الرحيم. له محممد پىغەمبەرى خوا بۇ خالىد كوپى ۋەلىد. سلاۋ لەتۆ.

بەلام دواتر، نىردراۋ نامەى تۆى گەيانە دەستم و بۇمان ئاشكرا بوو منالەكانى حارس بى جەنگ باۋەريان ھىناۋە ۋەلامى بانگەۋازەكەى تۇيان داۋەتمەۋە ۋە خواپەرەستىيان كىردۆتە پىشە ۋە شاىەتى دەدەن محمەد بەندە ۋە نىردراۋى خواپە. مژدەيان پىندە ۋە بىئانتىسىنە ۋە بگەپىرەۋە. با نىردراۋانى خەلكەكە لەگەل تۇدا بىن. سلاۋ ۋە بەرەكاتى خواپى بۇ تۆ.))

خالىد كوپى ۋەلىد گەپرايەۋە بۇ لاي پىغەمبەر(د.خ) ۋە نىردراۋانى منالەكانى حارس كوپى كەعب ۋە لەناۋيان قەيس كوپى حوسىن ۋە يەزىد كوپى عەبدۇلەمەدان ۋە يەزىد كوپى موخەجەل ۋە عەبدوللە كوپى قورەيز زىادى ۋە شەداد كوپى عەبدوللە كوپى قەنانى ۋە عەمرۇ كوپى عەبدوللە زەبابىيان لەگەل خۇيان ھىناۋە. كاتىك گەيشتنە لاي پىغەمبەر(د.خ)، سلاۋيان بۇ نارد ۋە وتيان: شاىەتى دەدەن تۆ نىردراۋى خواپەت ۋە خواپەك جگە لەخۋاى تاقانە بوونى نىيە.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: منىش شاىەتى دەدەم خواپەك جگە لەخۋاى تاقانە بوونى نىيە ۋە من نىردراۋى خوام.

فەرموۋى: ئىۋەن گىرنگى بەلەمپەرەكان نادەن؟ كەس ۋەلامى نەدايەۋە. پىغەمبەر(د.خ) ۋەتەكانى دووبارە كىردەۋە، بەلام كەس ۋەلامى نەدايەۋە. كاتىك بۇ چوارەم جار ۋەتەكەى ھىنايە سەرزمان، يەزىد كوپى عەبدولەمەدان ۋەتى: بەلى، ئىمەين گىرنگى بەلەمپەرەكان نادەين ۋە چوار جار ۋەتەكەى دووبارە كىردەۋە.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەگەر خالىد نەينووسىبوو كەباۋەرتان ھىناۋە ۋە بۇ شەپرى ئىمە نەھاتون، سەرى ئىۋەم دەخستە بەرىپىتان.

يەزىد كوپى عەبدولەمەدان ۋەتى: سۈيىند بەخوا نەۋەسفى تۆ دەكەين نە ۋەسفى خالىد.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: كەۋاتە ۋەسفى كى دەكەن؟

ۋەتى: ۋەسفى خوادەكەين كەبەھۆى تۆۋە رىگەى نىشانى ئىمەدا.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: قەسەكانت راستە.

پىغەمبەر(د.خ) پىرسى: لەرۇزگارى جاھلى بەچ ھۇكارىك بەسەر دوژمنانى خۇتان زال

دەبوون؟

وتیان: ئێمە بەسەر کەسدا زāl نەدەبووین.

فەرمووی: با، بەسەر ئەو کەسانەدا زāl دەبوون کەشەری ئیوهیان دەکرد.

وتیان: ئەو پیڤەمبەر(د.خ)، ھۆکاری سەرکەوتنمان ئەو بوو ھاودەنگ بووین و دووبەرەکی لەناو ئێمەدا بوونی نەبوو و هیچ کات سەتم کردنمان دەستپێنەدەکرد. پیڤەمبەر(د.خ) فەرمووی: راستە.

پیڤەمبەر(د.خ) قەیس کوپی حوسینی کردە سەرکردە ی نێردراوانی منالەکانی حارس کوپی کەعب و لەکوئایبەکانی شەوال یا سەرەتاکانی زیحەججە بۆ لای خەلکەکە ی خۆیان گەرانەو. چوار مانگ زیاتری نەخایاند پیڤەمبەر(د.خ) کۆچی دوایی کرد.

عەبدوللە کوپی ئەبی بەکر دەلێت: کاتێک نێردراوانی منالەکانی حارس کوپی کەعب پۆشتن، پیڤەمبەر(د.خ) عەمرۆ کوپی حەزمی ئەنساری بۆ لای ئەوان نارد تا فێقە و سونەتەکانی پیڤەمبەر(د.خ) و داب نەریتەکانی موسولمانیان فێر بکات و زەکات کۆبکاتەو. نامە ی فەرمان و کارەکانی ئەوی بەمشێوێه نووسی:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئەم وتاری خوا و پیڤەمبەر، ئەو ئەو کەسانە ی باوەرێتان ھێناو، وەفادای پەیمانەکانتان بن، لە محەمەد بۆ عەمرۆ کوپی حەزم، کاتێک ئەو بۆ یەمەن رەوانە دەکات، فەرمان دەدات لەھەر کارێک لەخوا بترسیێت چونکە پشتیوانی خواپەرەست و چاکەکارانە و فەرمان دەدات حەق بەپێی فرمانی خواوەند وەرگیرێت و مژدە بەخوا ببەخشێت و بۆ چاکە ناچاریان بکات. خەلکان فێری قورئان و زانستەکانی دین بکات و لەخراپە دووریان بخاتەو. هیچ کەسێکی ناپاک دەست لەقورئان نەدات. ئەرکەکانیان پێبێت و بەشیوێهەکی نەرم و نیا ماملەیان لەگەڵ بکات. لەستەمکاریدا تروند و تیژ بیت چونکە خواوەند لەستەم بێزارە و رینگە ی سەتمی لی گرتوون و فەرموویەتی نەحەلتی خوا لەستەمکاران بیت.

دبێت مژدە ی بەھەشت بەخەلکان بدات تا کردەوی بەھەشتییەکان ئەنجام بدەن و لەجەھەننەم بیاترسینێت تا کردەوی جەھەننەمیەکان ئەنجام نەدەن. بەدەم خەلکانەو بیت تا شارەزای کاروباری دین بن و نەریت و سونەتەکان و شیوازەکانی حەج کردنیان فێر بکات و لەفەرمانەکانی خوا سەبارەت بەحەجی اکبر و حەجی ئەصغەر

(عەمرە) ئاگاداریان بکاتەو و رینگە ئەدا کەس لەجل و بەرگی تەسکدا نوێژ بکات، دەبیئت جەلەکان گەورە و فش، دەبیئت لەجل و بەرگیئ نوێژ بکات شەرمی بەدەرەو و نەبیئت و رینگە ئەدات کەس پرچی درێژی خۆی بەوئیتەو و لەپشتەو بیبەستیت. کاتیک خەلکان لەحالهتیکى گەرژیدان رینگە ئەدات باسی ھۆز و عەشیرە بکەن و پێشنیاری ئەو کارە بەخەلکان بکەن، دەبیئت تەنیا پێشنیاری خواپەرەستی لەناو خەلکان لەئارادا بیئت و ھەركەس پێشنیاری خواپەرەستی نەکات و پێشنیاری گەپانەو بۆ ھۆز و عەشیرە بکات، بەشمشیر بیکوژن تا ھەموو گەپانەوکان تەنیا بۆ لای خواوەند بیئت. دەبیئت بلیت خەلکان دەستنوێژ بگرن و روخسار و دەستیان تا ئەنیشک و قاچیان تا پاژنە بشۆن و دەستی تەر بەسەریاندا یێنن بەھەمان شیوہ کەخواوەند فەرمانی پێداوہ.

دەبیئت لەکاتی خۆیدا نوێژ بخوینن، رکوع و سجدە تەواو و بێ کەم و کوپی بیئت، بەیانى و نیمەرپۆ و لەکاتی ئاوا بوونی خۆر و دەھەو عەسر ئەو کاتەى خۆر بەرەو ئاوابوون دەپوات و ئیوارى کەشەو دادیئت پێش ئەوہى ئەستیرەکان لەناسمان دەرکەون و خەوتنان، لەسەرەتای شەو، نوێژ بخوینن و کاتیک بانگی نوێژی ھەینی بفرەموون، بۆ نوێژی ھەینی بپوون و خەلکان دەبیئت غوسل بکەن.

و دەبیئت یەك لەسەر پینجی خوا لەتالانییەکان وەرگیرێت و زەکاتی دیاریکراوی باوەرداران کۆیکاتەو لەداھاتی ئاوی دە یەك و لەداھاتی دیم و ئاودراو بەچال نیوہى دەیەك و لەھەر دەوشتەر دوو بزەن و لەھەر بیست و شتر چوار بزەن و لەھەر چل گا یەك گا و لەھەر سی مانگا، گۆیرەکە یەکی نێر یا مێ و لەھەر چل سەر مەر، یەك بزەن.

خواوەند بەمشێوہیە زەکاتی لەسەر موسولمانان داناوہ. ھەركەس زیاتر بیەخشیت بۆ خۆی باشە. ھەرچوولەكە و مەسیحییەك کەباوەر بەئیسلا م بیئت لەریزی موسولمانان ھەرژمار دەکریئت ماف و ئەرکەکانى ئەوانى لەسەر شانە و ھەركەس لەوان لەسەر دینەکەى خۆی بمیئیتەوہ، بەزۆر بۆ ئەو کارە ناچاری نەکەن و بۆ ھەر بالغیک لەژن و پیاو یا ھەر بەندە یەك یەك دینار یا بەرابەرەکەى وەرگیرن. ھەركەس بییات لەپەنای خوا و پیغەمبەر دایە و ھەركەس نەیدات، دوزمنى خوا و پیغەمبەرە.

واقدی دەلیت: کاتیک پیغەمبەر(د.خ) کۆچی دواى کرد، عەمرۆ کوپی حەزم لێپرسراوی ئەو لەنەجران بوو.

دەلیت: لەم سالاەدا لەمانگی شەوال نێردراوانى خەلکی سەلامان کەحەوت کەس

بوون، بەسەرکردایەتی حەبیبی سەلامانی، گەیشتنە لای پیڤەمبەر(د.خ).

هەروەها لەم سەڵەدا لەمانگی رەمەزان، نێردراوانی ھۆزی غەسان ھاتن.

لەم سەڵەدا لەمانگی رەمەزان، نێردراوانی تایەفە ی غامد گەیشتنە مەدینە.

هەروەها لەم سەڵەدا نێردراوانی ھۆزی ئەزد کە دە و چەند کەس بوون بەسەرکردایەتی سەرد کوپی عەبدوللە ئەزدی لەگەڵ دەستەیک لەخەڵکانی ئەزد گەیشتنە لای پیڤەمبەر(د.خ) و باوەری ھێنا. پیڤەمبەر(د.خ) سەرکردایەتی خەڵکانی ئەزدی بەوسپارد و فەرمووی: بەھاوکاری موسوڵمانان لەگەڵ ناباوەرانی ھۆزەکانی یەمەن بجەنگیت. سەد کوپی عەبدوللە بەفەرمانی پیڤەمبەر(د.خ) لەگەڵ سوپایەک بەرێکەوت و لەنزیک جەریش دابەزی کەشارێکی گەمارۆدراو بوو. ھۆزەکانی یەمەن لەوی دەرژیان و ھۆزەکانی خەسەمیش لەکاتی ئاگادار بوونەوە لەھێرشێ موسوڵمانان پەییوەستیان بوون.

بۆ ماوەی یەک مانگ گەمارۆی خستە سەر جەریش و دوژمن لەناو چوار دیواریدا بوو. نەیتوانی دەستی بەدوژمن بگات و بەناچار گەپرایەو و کاتیەک لەکیوی کوشر نزیک بوونەو، جەرەشییەکان گومانیان کرد پاشەکشییان کردووە و شوێنیان کەوتن. کاتیەک لێی نزیک کەوتنەو، گەپرایەو و ژمارەییەکی زۆری لەوان کوشت.

خەڵکانی جەریش دوو کەسیان ناردە مەدینە بۆ لای پیڤەمبەر(د.خ) تا چاودێری بکەن. سەرەتای شوو کەلای پیڤەمبەر(د.خ) بوون، فەرمووی: شکور لەکام دیارەدایە. دووان لەخەڵکانی جەریش ھەستان و وتیان: ئەو پیڤەمبەر(د.خ) لەدیاری ئیمە کیوێکی لێیە بەناوی کوشر و خەڵکانی جەریش بەمشێوێ ناوی دەبەن. فەرمووی: کوشر نییە، شوکرە.

وتیان: ئەو پیڤەمبەر(د.خ) چی رویداو؟

فەرمووی: ئیستا قوربانییەکانی خواوەند لەوی کوشتار دەکەن.

دەلیت: ئەو دوو کەسە پۆشتنە لای ئەبویەکر یا عوسمان، پێی وتن: پیڤەمبەر(د.خ) باسی زیانی خەڵکەکەی ئێوەی کرد، ھەست و بپارێنەو تا دۆعا بگات و خواوەند زیان لەسەر خەڵکەکەی ئێوە ھەلگرێت. ئەوان ھەستان و داوایان لە پیڤەمبەر(د.خ) کرد. فەرمووی: خواوەندا زیان لەسەر خەڵکەکیان ھەلبگرە.

ئەو دووپیاو بۆ لای خەڵکەکەی خۆیان گەپرانەو و زانیان ئەو رۆژە سەد کوپی

عه‌بدولله، خه‌لکه‌که‌ی ئه‌وانی کوشتار ده‌کرد، هه‌مان رۆژ و کارژیر بوو که پیغه‌مبه‌ر(د.خ) فرموده‌ده‌که‌ی خۆی سه‌باره‌ت به‌وان هینایه‌ سه‌ر زمان.

کاتی‌ک نێردراوانی جه‌رش هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر(د.خ) و باوه‌ریان به‌ئیسلا‌م هینا، پیغه‌مبه‌ر(د.خ) بۆ گونده‌که‌یان سنووری دیاری کرد و بۆ له‌وه‌پێنی ئه‌سپ و چوارپێ و کشتوکالی ئه‌وان نیشانه‌ی دانا و به‌زاندنی ئه‌و سنووره‌ یاساغ کرا.

ده‌لێت: له‌م ساله‌دا، له‌مانگی ره‌مه‌زان، پیغه‌مبه‌ر(د.خ)، عه‌لی کو‌ری ئه‌بی تالبی له‌گه‌ل سوپایه‌ک بۆ غه‌زای یه‌مه‌ن ره‌وانه‌ فرموو.

به‌را کو‌ری عازهب ده‌لێت: پیغه‌مبه‌ر(د.خ) خالید کو‌ری وه‌لیدی بۆ شه‌ر کردن له‌گه‌ل خه‌لکانی یه‌مه‌ن ره‌وانه‌ کرد تا پیشنیاری ئیسلامیان پێبکات. من یه‌کی‌ک بووم له‌هاو‌ری‌کانی ئه‌و. شه‌ش مانگ له‌و‌ی ماینه‌وه‌ و‌که‌س به‌پیشنیاره‌کانی ئیمه‌ رازی نه‌بوو. پیغه‌مبه‌ر(د.خ) عه‌لی ره‌وانه‌ کرد و فرمووی: خالید کو‌ری وه‌لید و هاو‌ری‌کانی بگه‌ڕێنه‌روه‌ و ئه‌گه‌ر یه‌کی‌ک له‌هاو‌ه‌لانی خالید ویستی بمینیتته‌وه‌، رینگه‌ی پێبدات.

به‌را ده‌لێت: یه‌کی‌ک بووم له‌و که‌سانه‌ی له‌گه‌ل عه‌لی کو‌ری ئه‌بی تالیب مامه‌وه‌. کاتی‌ک گه‌یشتی‌نه‌ سه‌ره‌تا‌کانی یه‌مه‌ن، خه‌لکه‌که‌ی ئاگادار بوونه‌وه‌ و خۆیان ئاماده‌ کرد. عه‌لی نوێژی به‌یانی له‌گه‌ل خویندین و دوا‌ی نوێژ ریزه‌که‌کانی ئیمه‌ی رێکخست. له‌به‌رده‌ممان وه‌ستا، سپاسی خوا‌ی کرد دواتر نامه‌ی پیغه‌مبه‌ری بۆ خه‌لکان خوینده‌وه‌. هه‌موو خه‌لکانی هۆزی هه‌مه‌دان له‌یه‌ک رۆژ باوه‌ریان به‌ئیسلا‌م هینا و عه‌لی رووداوه‌که‌ی بۆ پیغه‌مبه‌ر(د.خ) نووسی. پیغه‌مبه‌ر(د.خ) کاتی‌ک نامه‌که‌ی عه‌لی خوینده‌وه‌، سو‌جده‌ی برد. دواتر فرمووی: سلا‌و له‌هۆزی هه‌مه‌دان، سلا‌و له‌هۆزی هه‌مه‌دان.

دوا‌ی ئه‌وان خه‌لکانی یه‌مه‌ن باوه‌ر به‌ئیسلا‌م دێن.

ئه‌بوجه‌عفه‌ر ده‌لێت: له‌م ساله‌دا نێردراوانی تایه‌فه‌ی زوبه‌ید هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر(د.خ).

عه‌بدولله‌ کو‌ری ئه‌بی به‌کر ده‌لێت: عه‌مرۆ کو‌ری مه‌عدی‌که‌رب له‌گه‌ل ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌لکانی زوبه‌ید، پوشتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر(د.خ) و باوه‌ری هینا.

کاتی‌ک خه‌لکانی زوبه‌ید له‌کاره‌کانی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ئاگادار بوونه‌وه‌، عه‌مرۆ کو‌ری مه‌عدی‌که‌رب به‌قه‌یس کو‌ری مه‌کشو‌حی مو‌را‌دی وت: ئه‌ی قه‌یس، تۆ سه‌روه‌ری خه‌لکه‌که‌تی، ده‌لێن یه‌کی‌ک له‌قورهبیش به‌ناو‌ی محه‌مه‌د له‌حیجاز ده‌رکه‌وتوو‌ه و ده‌لێت پیغه‌مبه‌ری خوا‌یه‌، با بڕۆین و له‌کاره‌کانی ئاگادار ببینه‌وه‌، ئه‌گه‌ر به‌هه‌مان شیوه‌

كەدەلەت، پىغەمبەرى خوا بىت، كاتىك دەيىن، لىمان شارارە نابىت و باۋەرى پى
دەنن و ئەگەر جىياۋز لەمە بىت، لەكار و مەبەستەكەى ئەو بى ئاگا نىن. قەيس كۆپى
مەكشۈح بەوتەكانى رازى نەبوو.

عەمرۇ كۆپى مەعدىكەرب سوار بوو و گەيشتە لاي پىغەمبەر(د.خ) و تەكانى
پىشتراست و باۋەرى هىنا. كاتىك قەيس ئاگادار بوۋىيە، ھەرەشەى لەعەمرۇ كرد و پقى
ئەمى خستە دلەۋ، وتى: دژايەتى منى كرد و گرنگى بەبۇچوونەكەى من نەدا.
دەلەت: عەمرۇ كۆپى مەعدىكەرب لەناو مائەكانى زوبەيد و سەركرەدى خەلكان
فەرە كۆپى مەسىكى مورادى بوو. كاتىك پىغەمبەر(د.خ) كۆچى دوايى كرد،
ھەنگەرايەۋە.

لەم سالدە، پىش ئەۋەى عەمرۇ كۆپى مەعدىكەرب لەگەل خەلكانى زوبەيد بېۋاتە
لاي پىغەمبەر(د.خ)، فەرە كۆپى مەسىك لەپاشاكانى كىندە داپرا و گەيشتە مەدینە بۇ
لاي پىغەمبەر(د.خ).

عەبدوللە كۆپى ئەبى بەكر دەلەت: فەرە كۆپى مەسىكى مورادى لەپاشاكانى كىندە
داپرا و دژايەتى ئەۋانى كرد. ھاتە لاي پىغەمبەر(د.خ). پىش ئىسلام لەنتوان ھۆزى
موراد و ھەمەدان شەرىك روۋىدا. لەشەرىك كەبە پەرم ناۋى دەركر، ھەمەدانىيەكان
بەسەر ھۆزى موراددا سەركرەوتن و ژمارەيەكى زۆريان لەۋان كۈشت. ئەو كەسەى
ھەمەدانىيەكانى بۇ شەرى مورادىيەكان برد، ئەجدەع كۆپى مالك بوو كەبۋە ھۆكارى
رىسۋايى خەلەكەكى. فەرە كۆپى مەسىك لەمبارۋە ھۆنراۋەيەكى ھۆنىيەۋە و تىايدا
باسى پاساۋەكانى شىكستەكەى خۇيان دەكات و دەلەت:

((ئەگەر پاشاكان ھەمىشەيى دەبوون، ئىمەيش ھەمىشەيى دەبوۋىن.

ئەگەر گەرەكان دەمانەۋە، ئىمەيش دەمانەۋە.))

كاتىك فەرە باۋەرى بە پىغەمبەر(د.خ) ھىنا، ھۆنراۋەيەكى ھۆنىيەۋە بەم ئاورەۋكە:

((كاتىك پاشاكانى كىندە

وەك قاجىكى نەخۇش لەكار بىكون

چوارپىنى بۇ لاي مەمەد غار پىندەدەم

چوونكە زۆر پىنى ھىوادارم))

كاتىك گەيشتە لاي پىغەمبەر(د.خ)، پىنى وت: ئەى فەرە، لەروداۋەكەى رۆزى پەرم

كەزىيان بەرخەلكەكەت كەوت، خەمبارىت؟

وتى: ئەي پىغەمبەر(د.خ)، ھەركەس خەلكەكەي گرفتارى بەلا بىت، بەھەمان شىۋە كەخەلكەكەي من گرفتار بوو، خەمبار دەبىت.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: بەلام ئەم رووداۋە لەئىسلامدا دەبىتە ھۆي خىر و خوشى بۇ خەلكەكەت.

پىغەمبەر(د.خ) ئەۋى كىردە لىپرسراۋى ھۆزەكانى موراڧ و زوبەيد و مەزجەح و خالىد كوپرى سەئىد كوپرى عاسى لەگەل ئەم ئارد و پىكەۋە زەكاتيان كۆدەكرەۋە. خالىد ماپەۋە تا ئەم كاتەي پىغەمبەر(د.خ) مرد.

لەسالى دەي كۆچ، جارود كوپرى عەمرۆ لەگەل نىردراۋانى تايەفەي عەبدەقەيس گەيشتە مەدەنە. جارود، مەسىحى بوو.

كوپرى ئىسحاق دەلىت: كاتىك جارود گەيشتە خزمەت پىغەمبەر(د.خ)، گفتوگو و پىشنىيارى ئىسلامى پىنكرد و بۇ باۋەپەتەن، ھانىدا.

جارود وتى: ئەي محەممەد، تا ئىستا لەسەر دىنەكەي خۆم ماۋمەتەۋە، دىنەكەي خۆم پىشتگوۋى دەخەم و باۋەپ بەدىنەكەي تۆ دىنم، بەلام ئايا دىنەكەي من پىشتراست دەكەيتەۋە؟

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: بەلى و دىنىام خواۋەند تۆي بۇ دىنىكى باشتىر رىئوئىنى كردۋە.

دەلىت: جارود باۋەپرى ھىنا و ھاورىكانىشى موسولمان بوون. داۋاي چاروئىيان لە پىغەمبەر(د.خ) كرد، فەرموۋى: نىمە تا پىتەنى بەم.

وتيان: چاروئى وىل لەرىگادا ھەيە، دەتوانىن سواريان بىن و بۇ ۋلاتى خۇمان بگەپىنەۋە؟

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: دەستيان لى مەدەن چۈنكە ئاگرە.

دەلىت: جارود بۇ لاي خەلكەكەي خۆي گەپراپەۋە و موسولمانىكى بىرۋادار بوو تا مرد. لەسەردەمى ھەلگەپراپەۋە زىندو بوو. كاتىك خەلكەكەي لەئىسلام ھەلگەپراپەۋە و باۋەشيان بۇ دىنى پىشۋو كىردەۋە، مونزەر كوپرى نەعمان كوپرى مونزەر ناسراۋ بەغور، ھەلگەپراپەۋە. جارود ھەستا و شاھتەتوومانى ھىنايە سەرزمان و پىشنىيارى ئىسلامى كرد و وتى: ئەي خەلكىنە، شاھتەتى دەدەم خوايەك جگە لەخۋاي تاقانە بوونى نىيە و محەممەد بەندە و نىردراۋى ئەۋە. سەركۆنەي ھەلگەپراۋەكانى كرد.

پێغه‌مبەر(د.خ) پێش گرتنی مه‌ککه‌ عه‌لا کوپی حه‌زه‌می بۆ گه‌یاندی بانگه‌وازی ئیسلام بۆ لای موزهر کوپی ساوی عه‌بدی په‌واشه‌ کرد. موزهر باوه‌ری هه‌تا و داوی مردنی پێغه‌مبەر(د.خ) و پێش ئه‌وه‌ی خه‌لکانی به‌حه‌زه‌ین له‌دین هه‌لبه‌گرینه‌وه‌، کۆچی داوی کرد. عه‌لا لای ئه‌و به‌نۆینه‌رایه‌تی پێغه‌مبەر(د.خ)، فه‌رمانه‌واپی به‌حه‌زه‌ینی ده‌کرد.

هه‌روه‌ها له‌سانی ده‌یه‌م، نێردراوانی تایه‌فه‌ی مناله‌کانی حه‌نیفه‌ گه‌یشته‌ لای پێغه‌مبەر(د.خ).

کوپی ئه‌سیسحاق ده‌لێت: نێردراوانی تایه‌فه‌ی حه‌نیفه‌ گه‌یشته‌ لای پێغه‌مبەر(د.خ)، موسه‌یله‌مه‌ی که‌زاب (دروژن) کوپی حه‌بیب له‌ناویاندا ده‌بینرا و له‌مالی کچی حارس، ژنی یه‌کێک له‌ئه‌نسار دابه‌زین. موسه‌یله‌مه‌یان برده‌ لای پێغه‌مبەر(د.خ) و ئه‌ویان به‌جێ و به‌رگ داپۆشیبوو. پێغه‌مبەر(د.خ) له‌گه‌ڵ ده‌سته‌یه‌ک له‌هاوه‌لانی خۆی له‌مزگه‌وتا دانیشتیبوو. له‌قێکی تازه‌ پێگه‌ییوی خورمای له‌به‌رده‌مدا بوو. کاتیکی هاته‌ لای پێغه‌مبەر(د.خ)، گفتوگۆی ده‌ستپێکرد. پێغه‌مبەر(د.خ) فه‌رمووی: سوێند به‌خوا ئه‌گه‌ر داواي ئه‌م لقه‌ خورمایه‌ بکه‌یت، پێتی ناده‌م.

یه‌کێک له‌پیره‌کانی مناله‌کانی حه‌نیفه‌ له‌خه‌لکانی یه‌مامه‌، ده‌لێت: داستانی موسه‌یله‌مه‌ جیاواز له‌مه‌ بوو، کاتیکی نێردراوانی مناله‌کانی حه‌نیفه‌ پۆشته‌ لای پێغه‌مبەر(د.خ)، موسه‌یله‌مه‌یان لای باره‌کانیان دانا و کاتیکی باوه‌ریان هه‌تا، باسی ئه‌ویان کرد و وتیان: ئه‌ی پێغه‌مبەر(د.خ)، یه‌کێک له‌هاوه‌لانی خۆمان لای باره‌کان داناوه‌ تا چاودێریان بکات.

پێغه‌مبەر(د.خ) فه‌رمووی: چیان به‌وان به‌خشییوه‌ به‌موسه‌یله‌مه‌ی بیه‌خشن و فه‌رمووی: ئه‌و خراپتر له‌ئیه‌وه‌ نییه‌. مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ بوو چاودێری که‌ل و په‌لی هاورێکانی ده‌کات.

ده‌لێن: ئه‌وان پۆشتن و به‌خششه‌کانی پێغه‌مبهران به‌موسه‌یله‌مه‌دا، دوژمنی خوا کاتیکی گه‌یشته‌ یه‌مامه‌، له‌موسولمانی په‌شیمان بوویه‌وه‌ و بانگه‌شه‌ی پێغه‌مبهرایه‌تی کرد و له‌گه‌ڵ خه‌لکه‌که‌ی درۆی کرد. ده‌یوت: من له‌پێغه‌مبهرایه‌تیدا شه‌ریکی مه‌مه‌دم. به‌نێردراوانی وت: مه‌گه‌ر کاتیکی ناوی منتان لای مه‌مه‌د باس کرد، نه‌یوت ئه‌و له‌ئیه‌وه‌ خراپتر نییه‌، بۆیه‌ ئه‌م قسه‌ی کرد چونکه‌ ده‌یزانی من شه‌ریکی پێغه‌مبهرایه‌تیم.

موسەيلەمە وتەي كىشندارى دەھىنايە سەرزمان، بۇ نموونە بۇ لاسايى كردنەوہى
قورئان دەيوت:

لقد انعم الله على الحبلی، اخرج منها نسمة تسعی، من بين صفاق وحشی.
واتاكەي: خواوہند بەژنى دووگيان نيعمەتى بەخشى و بوونەوہرىكى زیندوى
لېھىنايەدەر، لەنيوان كۆيلە و ئاژەلەكان.

ھەرۋەھا نوپۇزى لەسەر شويئكەوتەكانى خوى ھەلگرت و شەراب و زىناى بۇ ھەلال
كردن. شايتەى بۇ پىغەمبەرايەتى پىغەمبەردا و بەمشيۋەيە منالەكانى ھەنپە شويئى
كەوتن و لەدەورى كۆبوونەوہ.

خوا دەزانئيت راستىيەكان چۆن بوو.
ئەبوجەغفەر دەلئيت: لەم ساللەدا نيزدراوانى ھۆزى كىندە گەيشتنە لاي
پىغەمبەر(د.خ). سەرکردەكەيان ئەشعەس كوپى قەيس كىندى بوو.

لەكوپى شىھابى زوھرى دەگىرنەوہ: ئەشعەس كوپى قەيس لەگەل شەست سوار
لەخەلكانى كىندە ھات و پۇشتە ناو مزگەوت، قۇزى پرچ كردبوو، جل و بەرگى رەش و
سپىيان پۇشيبوو و كەنارەكانيان بەھەرر رازاندبوويەوہ. كاتىك گەيشتنە لاي
پىغەمبەر(د.خ)، فەرمووى: مەگەر ھىشتا باوہرتان نەھىناوہ؟
وتيان: بەئى باوہرمان ھىناوہ.

فەرمووى: كەواتە ئەم ھەررە چىيە بەگەردنتانەوہ. ئەوان ھەررەكەيان لەجلەكانى
خۇيان كەردەوہ و فرياندا.

ئەشعەس وتى: ئەي پىغەمبەر(د.خ)، ئىمە منالەكانى ئاكل ئەلمورارين و تۇيش
بەھەمان شيۋە منالى ئاكل ئەلموراريت.

پىغەمبەر(د.خ) پىكەنى و فەرمووى: عەباس كوپى عەبدولموتەليب و رەبيعە كوپى
ھارس بۇ ئەوان دەگىرنەوہ.

دەلئيت: رەبيعە و عەباس بازركان بوون و كاتىك لەسەرزەمىنى عەرەب سەفەريان
دەكرد، لەوہلامى خەلكان دەيانوت ئىمە منالەكانى ئاكل ئەلمورارين و بەمشيۋەيە
شانازىيان بەخۇيانەوہ دەكرد كە(ئەمە نازناوى يەكك لەپاشاكانى كىندە بوو كەپىيان
دەوت ئاكل ئەلمورار (ئالفخۇپ) وەك بلىنى نىشانەيەك بوو بۇ دەسلەت و ھىز.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئىمە منالەكانى عەزريم، ناوى دايكى خۇمان بەخراپە
نابەين و ھاشا لەباوكى خۇمان ناكەين.

ئەشعەس کوپری قەیس وتی: ئەی خەلکانی کێندە، گوێتان لەم وتەیە بوو، سوێند بەخوا هەرکەس لەمەدا بۆیەت منانی ئاگل ئەلمورارین، هەشتا قامچی لێدەدم.

واقدی دەلیت: لەم سالدەدا نێردراوانی هۆزی موخاریب هاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ).

هەروەها لەم سالدەدا نێردراوانی رەهاوییهکان هاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ).

لەم سالدەدا عاقیب و سەبید لەنەجراوە هاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ) و پیڤەمبەر(د.خ)

پەیمان نامەی ئاشتی بۆ نووسین.

لەم سالدەدا نێردراوانی خەلکانی عەبەس هاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ).

دەلیت: لەم سالدەدا لەمانگی رەمەزان، عودەی کوپری حاتم گەیشته لای

پیڤەمبەر(د.خ).

هەروەها لەم سالدەدا باوکی عامری راهیب لەدەرباری هێرقل مرد وکەنانه کوپری

عەبدیالەیل و عەلقەمە کوپری عەلاسه سەبارەت بەمیراتی ئەو شەر و کێشەیان نایەوه و

پیڤەمبەر(د.خ) لەبەرژەوهندی کەنانه داوهری کرد و فرمووی ئەوان شارنشین و تۆ

بیابان نشین.

دەلیت: لەم سالدەدا نێردراوانی تایەفەیی خەوەلان هاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ). ژمارەیان

دە کەس بوو.

یەزید کوپری ئەبی حەبیب دەلیت: درای ئاشتی حۆدەیبییه و پێش شەری خەیبەر،

ریفاعە کوپری زەیدی جوزامی زەیبی هات و کۆیلەیکە بە پیڤەمبەر(د.خ) بەخشى و

باوهری بەئىسلام هینا. پیڤەمبەر(د.خ) نامەیکە بۆ خەلکەکەى نووسی

کەناوهرۆکەکەى ئەمەیه:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئەمە نامەى پیڤەمبەر بۆ ریفاعە کوپری زەید کەمن ئەوم

بۆ لای خەلکەکەى و خزمەکانى پەوانە کرد تاپێشنىارى ئىسلام و باوهر هینان بەخوا و

پیڤەمبەریان پێبکات و هەرکەس رازی بێت یەکیکە لەموسولمانان و هەرکەس رازی

نەبێت، دوو مانگ دەرڤەتى هەیه.))

کاتیک ریفاعە بۆ لای خەلکەکەى خۆی گەراپەوه، بەپێشنىارهکانى رازی و باوهریان

هینا و رینگەى حوهرى رەجلايان گرتەبەر و لەوى نىشتەجى بوون.

کوپری ئىسحاق دەلیت: کاتیک ریفاعە کوپری زەید لای پیڤەمبەر(د.خ) گەراپەوه و

نامەکەى پیڤەمبەرى هەنگرتبوو، بەپێشنىارهکانى رازی و زۆرى نەخایاند دەحیه کوپری

خەلىفەى كەلىبى لای قەيسەرى فەرمانپەرەى رۆم گەپرايەو. پېغەمبەر(د.خ) دەحيەى پەرۋانە كەردى. ئەو كالاى بازىرگانى لەگەل خۇيدا برد و كاتىك گەيشتە دۆلى شىنار، ھونەيد كۆپى عەووز و كۆپەكەى كەمەردووكيان لەتيرەى زەلىعى جوزام بوون، ھىرشىيان كەردەسەر و سامانەكەيان گەرت. كاتىك مەنەلەكانى زەبىب، كەسەكانى رىفاعە، ئاگادار بوونەو، ھىرشىيان كەردەسەر ھونەيد. نەعمان كۆپى ئەبى جەعال يەكەك بوو لەوان. كاتىك رووبەرۋو بوونەو و شەپريان دەستپەكەرد، سامانەكەى دەحيەيان ۋەرگەرتەو. دەحيە گەپرايەو بۇ لای پېغەمبەر(د.خ) و رووداوەكەى بۇ باس كەرد و وتى: دەبىت تۆلە لەھونەيد ۋەرگەرت. پېغەمبەر(د.خ) زەيد كۆپى خارسەى پەرۋانە فەرموو. سوپايەكى كەردە ھاورىنى. زەيد بەرەو غەتەفان و وائل و سەلامان و سەعد كۆپى ھوزەيم پۇشت كەدراى باۋەرەينان لەھورە رەجلا نىشتەجى بىوون.

لەو كاتەدا رىفاعە كۆپى زەيد لەكەراعى رەبە بوو. بى ئاگا و دەستەيەك لەمەنەلەكانى زەبىبى لەگەلدا بوو. مەنەلەكانى دىكەى زەبىب لەھورە لەمەسىلى رۆژھەلات بوون. سوپاكەى زەيد كۆپى خارسە لەلای ئەولاجەو ھات و لەلای ھورەو ھىرشى برد و ھەرچى مال و سامانىيان بەدەست ھىنا، ھەلىانگەرت و ھونەيد و دوو كۆپەكەى لەمەنەلەكانى ئەحنەف و كەسەكەى لەمەنەلەكانى زەبىبىيان كۆشت.

كاتىك مەنەلەكانى زەبىب ئاگادار بوونەو و سوپاكە لەساراي مەدان بوو، حسان كۆپى مە سوار ئەسپەكەى زەيد بەناۋى عەجاجە بوو. ئەنىق كۆپى مە سوار ئەسپەكەى باۋكى بوو بەناۋى رەغال و باۋكى زەيد كۆپى عەمرۆ سوار ئەسپەكەى بەناۋى شىمر. بەرىكەوتەن تا لەسوپاكەى زەيد نەزىك كەوتنەو. باۋكى زەيد بەئەنىف كۆپى مەى وت: تەواۋى كە وېرۆ چوونكە ئىمە لەزمانى تۆ دەترسىن. ئەنىف مایەو. كەمىكى دىكە بۇ پېشەو پۇشت و ئەسپەكەى دەستى لەزەوى دەدا، ئەنىف وتى: تۆ دەتەوئەت بەو دوو ئەسپە بگەيت و مەن دەخاۋزم بەو دووپاۋە. جەلەوى ئەسپەكەى بەرەلە كەرد و پىيان گەيشتەو، وتیان: ئىستا كەھاتوۋىت رىگە لەزمانى خۆت بگەرە و پەلە مەكە. بېرىداردا جگە لەحسان كۆپى مە كەس قەسە نەكات. لەرۆزگارى جاھىلىيەت و شەيەك لەنىۋان ئەواندا بوو و كاتىك يەكەيان دەيوست شەمشىر بوەشىنىت، دەيوت: (سوورى)

كاتىك لەسوپاكە نەزىك كەوتنەو، سوارىكى پە بەدەست ھاتەپىنى، ئەوانى بۇ پېشەو برد و ئەنىف وتى: سوورى، بەلام حسان وتى: ئارام بە. كاتىك گەيشتەنە لای زەيد كۆپى خارسە، حسان وتى: ئىمە خەلكانىكى موسولمانىن.

زهید وتی: سورهی همد بخوینه. حسان سووری همدی خویند که پیشتر له دهحیهی کلبی فیږ ببوو.

زهید کوږی حارسه وتی: له ناو سوپادا جاپ بدن ناوچهکهی نهوان بۆ ئیمه حهرا مه گهر نهوهی که سینک خیانته بکات. حسان کوږی مله خوشکهکهی خوی کهژنی نهی وهبر کوږی عودهی زهیبی بوو، له ناو نهسیرهکاندا بیینی و زهید کوږی حارسه وتی: له گهل خوت ییبه. نهو بهندی خوشکهکهی خوی گرت و دایکی فرزی زهلیعی وتی: کهچکانتان دهبن و دایکهکانتان پشتگوئی دهخن. یهکیک له منالمانی زهیب وتی: نه مه جادووی ژنهکانی زهیبه. یهکیک له سوپاییهکان نه قسهی بیست و زهیدی لی ناگادار کردهوه. فهروانیدا بهندی دوو دهستی خوشکهکهی حسانیان کردهوه و وتی: له گهل پورزاکانی خوت دانیشه تا خواوهند فهروانی خوی سهبارته به ئیوه دهریکات. فهروانی به سوپاکهیدا روونهکهنه نهو دۆلهی نه سئ کهسه لیوهی هاتوون. نهوان شهوانه گهرانهوه لای کهسهکانی خویان و شیریان خوارد و له گهل چهند که سینک بۆ لای ریفاعه کوږی زهید بهرینکهوتن. له ناو نهو کهسانهی نهو شهوه بۆ لای ریفاعه کوږی زهید پوشتن، باوکی زهید کوږی عهمرۆ و باوکی شهماس کوږی عهمرۆ و سوهید کوږی زهید و به عجهت کوږی زهید و بهرزهع کوږی زهید و سهعله به کوږی عهمرۆ و موخه ریه کوږی عودهی و نه نیف کوږی مله و حسان کوږی مله، ده بیهران.

به ره بهیان گه یشتنه لای ریفاعه، حسان پئی وت: تۆ دانیشتوویت و بزنی ده دوشیت و ژنانی جوزامیان نه سیر کردووه چونکه به هوی نامهکهی تۆوه فریودرا بوون.

ریفاعه کوږی زهید داوای وشترهکهی کرد و بۆ پوشتن ناماده بوو، به خوی دهوت: تۆ زیندوویت، یا ناوی زیندووت هه لگرتووه. چاویان به ئومه ییه کوږی زهفاره برای زه بیینی کوژراو کهوت و به رهو مه دینه بهرینکهوتن. سئ رۆژ له رینگه دا بوون و کاتی که گه یشتنه مه دینه، روویان له مرگهوت کرد، یهکیک نهوانی بیینی و وتی: وشترهکان لی ره مه خوینن چونکه دهستیان ده قرتیت. وشترهکانیان نه خهواند و دابه زین. کاتی که پوشتنه لای پیغه مبه (د.خ) و نهوانی بیینی، به دهست ئیشاره ی کرد تا بینه پینش. کاتی که ریفاعه قسهی کردنی ده سپیکرد، یهکیک له ناو خه لکان ههستا و وتی: نهی پیغه مبه (د.خ)، نهوان جادووگهرن. دوو جار قسهکهی دووباره کردهوه.

ریفاعه وتی: خوا لهو کهسه خو ش بێت که نه مرۆ چاکه مان له گهل دهکات. نه مهی وت

و نامەكەى پىڭغەمبەرى گەراندەوۋە و وتى: بىگىرە ئەى پىڭغەمبەر(د.خ) چوونكە نامەكەى كۆنە و خىيانەتەكەى تازەيە.

پىڭغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەى كۆپرە بىخوئىنە و بلى چىيە؟
كاتىك نامەكە خويندرايەوۋە، پرسىياري لىكردن و رووداوۋەكەيان بۇ باس كرد.
پىڭغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: چى لەكوژراوۋەكان بكەم؟ سى جار وتەكەى دووبارە كردهوۋە.

رىفاعە وتى: ئەى پىڭغەمبەر(د.خ) تۇ باشتەر دەزانى ئىمە حەللى تۇ حەرام ناكەين.
باوكى زەيد كۆپى عەمرۆ وتى: ئەى پىڭغەمبەر(د.خ)، زىندوۋەكان ئازاد بكە و ئىمە خوئىنى كوژراوان لەبەر چاۋ ناگرين.

پىڭغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: باوكى زەيد بۇچوونەكەى پەسەندە، عەلى لەگەل ئەوان بېرۇ.

عەلى وتى: ئەى پىڭغەمبەر(د.خ)، زەيد گوئىرايەلى فەرمانەكانى من نابىت.
پىڭغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: شمشىرەكەى من لەگەل خۆت ببە. شمشىرەكەى بەعەلىدا.
عەلى وتى: ئەى پىڭغەمبەر(د.خ)، چوارپىم نىيە سواری بم.
پىڭغەمبەر(د.خ) وشتى سەعلەبە كۆپى عەمرۆ بەناۋى مەكحال پىدا. كاتىك خەلكان بەرىكەوتن، نىردراۋى زەيد كۆپى حارسە كەسوار لەسەر يەكك لەوشترەكانى ئەبى وەبر بوو، دەرگەوت و ئەۋيان دابەزانند.

نىردراۋ وتى: ئەى عەلى من چكارەم؟
عەلى وتى: مالىيان ناسىيەوۋە و وەريانگرتەوۋە.
بەرىكەوتن تا گەيشتنە سوپاكە و ھەموو سامانى خۇيان لەسوپاكە وەرگرتەوۋە بەشىۋەيەك نەمەديان لەژىر بارەكان دەرەدەھىنا.

نىردراۋانى مائالەكانى عامر كۆپى سەعسەعە.

كۆپى ئىسحاق دەلىت: نىردراۋانى عامر لەگەل عامر كۆپى توفەيل و ئەربود كۆپى قەيس كۆپى مالك و جەبارەى سولەمى كەسەر كرده و بىرمەندەكانى خەلكان بوون، ھاتنە لاي پىڭغەمبەر(د.خ). عامور كۆپى توفەيل مەبەستى خىيانەتى لەسەردابوو.
خەلكەكەى پىيان وتبوو: ئەى عامر خەلكان موسولمان بوون. تۆيش باوەر بىنە.

عامر وتى: سۆيىند بەخوا سۆيىندم خواردوۋە دانەنىشم تا غەربەكان بېنە شۆيىنگەوتەي مەن.

كاتىك پۇشتىنە لاي پىغەمبەر(د.خ)، بەئەربەدى وت: كاتىك گەيشتىنە لاي ئەو پىاۋە، مەن سەرقالى دەكەم و تۇ بەشمىشېر بىكۆژە.
كاتىك گەيشتىنە لاي پىغەمبەر(د.خ)، عامر كۆپى توفەيل وتى: ئەي مەممەد، شتىكمان پىي بېەخشە.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: نا، مەگەر كاتىك باۋەر بەخۋاي تاقانە بىنىت.
دووبارە وتى: ئەي مەممەد شتىكمان پىي بېەخشە. پىغەمبەر(د.خ) وتەكەي خۇي دووبارە كىردەۋە. عامر چاۋەپوان بوو ئىربود كارەكەي تەۋاۋ بكات، بەلام ئىربود لەشۋىنى خۇي نەدەجوۋلا، كاتىك كىردارى ئىربودى بىنى، وتى: ئەي مەممەد، شتىكمان پىيەبخشە. پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: نا، مەگەر كاتىك باۋەر بەخۋاۋەند بىنىت.

كاتىك پىغەمبەر(د.خ) رازى نەبوۋە ھىچى پىيەبخشىت، وتى: سۆيىند بەخوا مەدىنە پىردەكەم لەسۋارە سۈرەكان و پىادەكان. كاتىك پۇشت، پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: خۋاۋەندا، شەپرى عامر كۆپى توفەيل لەمەن دوۋر بخەرەۋە.

كاتىك نىردراۋانى مەنەلكانى عامر لاي پىغەمبەر(د.خ) پۇشتىن، عامر بەئەربودى وت: دۋاي ئەۋەي پىشنىيارى كۈشتىنى ئەۋم پىكردى، چىت بەسەر ھات، سۆيىند بەخوا لەتۇ زىاتر لەھەموو خەلكانى زەۋى دەترسام، بەلام چىتر نا.

ئەربود وتى: بىي باۋك، پەلە مەكە، ھەركاتىك وىستم بىكۆژم، دەبوۋىتە دىۋارىك لەنىۋان مەن و ئەۋ، جگە لەتۇكەسم نەدەبىنى، دەتۈيىست بەشمىشېر تۇ بكوژم؟

مەنەلكانى عامر بەرەۋە دىۋارى خۇيان بەرىكەۋتن و لەرىگا، خۋاۋەند، عامر كۆپى توفەيلى گىرفتارى تاعون كىرد و ئەۋى كۈشت. ئەم روۋداۋە لەمالى ژنىكى سەلولى روۋىدا. لەكاتى مەرگ وتى: ئەي مەنەلكانى عامر، غۈدەيەك ھاۋشىۋەي غۈدەي وشتىرم لەمالى ژنىكى سەلولى.

ھاۋلانى عامر دۋاي بەخاك سىپاردىنى ئەۋ پۇشتىن و كاتىك گەيشتىنە سەرزەمىنى مەنەلكانى عامر، خەلك دەۋرىان گىرتن و لەئەربۇدىان پىرسى: چ ھەۋالىكت پىيە؟

ئەربود وتى: ھىچ، پىشنىيارى پەرسىتىنى شتىكى بەئىمە دەكرىد، جەزم دەكرىد

لېرەدەبوو بۇ ئەۋەى بېكۆڭم. يەك دوو رۇڭ دۋاى ئەم وتەيە بەمەبەستى فېرۇشتىنى
 وشترەكەى لەمال پۇشتەدەر، خواۋەند ھەرەترىشقىيەكى نارد و خۇى و وشترەكەى
 سووتان.

نەربود، لەدايكەۋە براى لوبەيد كوپى رەبيعه بوو.

نېردراۋانى ھۆزى تەى ھاتنە لاي پېڭەمبەر(د.خ) كەزەيد ئەلخەيل سەركرەدىان بوو.
 كاتېك گەيشتنە لاي پېڭەمبەر(د.خ)، گفوتوگۇيان لەگەل كرد و پېشنيارى ئىسلامى
 پېكرەن. باۋەريان ھېنا و لەسەر باۋەرەكەيان بەردەوام بوون.

كوپى ئىسحاق دەلئيت: پېڭەمبەر(د.خ) سەبارەت بەزەيد ئەلخەيل وتى: ھەركام
 لەخەلكانيان بۇ تايبەتمەندىيەك ۋەسف كردوۋە، و كاتېك ھاتنە لاي من، شياۋى ئەو
 ۋەسفە نەبوون جگە لەزەيد ئەلخەيل كەبۇ ۋەسفى زياتر شياۋ بوو. ئەۋى بەزەيد
 ئەلخەير ناۋ برد. فېد و زەۋىيەكانى دىكەى بەو سپارد و لەمبارەۋە نامەيەكى نووسى.
 زەيد رېگەى سەرزەمىنى خۇى گرەبەر و پېڭەمبەر(د.خ) فەرموۋى: خۇزگە زەيد
 لەگەرماى مەدینە گيان دەرپاز بگات.

كاتى زەيد گەيشتە ديارى نەجد و لەسەر ئاۋىك بەناۋى قرەدە دابەزى، تا، ئەۋى
 داگرت و گيانى سپارد. دۋاى مەرگى، ژنەكەى نامەكانى پېڭەمبەرى سووتاند.
 لەسالى دەى كۆچ، موسەيلەمەى درۋزن نامەيەكى بۇ پېڭەمبەر(د.خ) نووسى و
 رايگەيان لەپېڭەمبەرىدا شەرىكە.

عەبدوللە كوپى ئەبى بەكر دەلئيت: موسەيلەمە نامەيەكى بۇ پېڭەمبەر(د.خ) نووسى
 بەم ناۋەرۈكە:

((لەموسەيلەمە پېڭەمبەرى خوا بۇ محەممەد پېڭەمبەرى خوا، سلاۋ لەتۇ چوونكە
 لەپېڭەمبەرايەتى ئىمەيان كرده شەرىكى تۇ، نيۋەى سەرزەمىن بۇ ئىمە دەبىت و نيۋەى
 بۇ قورەيش بەلام قورەيشىيەكان خەلكانىكى داگىركەن.))

دوو نېردراۋ ئەم نامەيان بۇ پېڭەمبەر(د.خ) ھېنا.

نەعیم كوپى مەسعودى ئەشجەعى دەلئيت: بېستەم كاتېك پېڭەمبەر(د.خ) نامەى
 موسەيلەمەى خويندەۋە، بەنېردراۋەكانى وت: ئىۋە چى دەلئىن؟

نېردراۋەكان وتيان: شۈيئەكەوتەى قسەكانى ئەۋىن.

پېڭەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەگەر كوشتنى نېردراۋەكان ناپەۋا نەدەبوو، دەمكوشتن.

دواتر نامەيەكى بۇ موسەيلەمە نووسى بەم ناۋەرۈكە:

((بسم الله الرحمن الرحيم. له محمەد پېغەمبەرى خوا، بۇ موسەيلەمەى درۆزن، سلاؤ لەو كەسەى شوينكەوتەى رىگەى رىزگارىيە، بەلام دواتر، سەرزەمىن تاييەتە بەخوا و بەهەركام لەبەندەكانى بخوازىت، دەيبەخشىت، ئەنجامى كارەكان بۇ خۇپارىزانە.))
 ئەم نامەيە لەكۆتايى سالى دەيەمى كۆچ نووسرا.

ئەبوجەعفەر دەلىت: بەوتەيك بانگەشەى پېغەمبەرايەتى موسەيلەمەى درۆزن و كەسانىتر لەرۆزگارى پېغەمبەر(د.خ)، دواى ئەو روويدا كە لەحەجى مائىناوايى گەرايەو و بەهۆى نەخۆشيبەكەيەو، گيانى سپارد.

باوكى موويەبەى موالى پېغەمبەر(د.خ) دەلىت: كاتىك پېغەمبەر(د.خ) كۆتايى بەحەجى مائىناوايى هينا و بۇ مەدينە گەرايەو، بەدژواري رىگەى دەپرى. ئەم هەوالە لەهەموو ناوچەكان بلاؤ بوويەو و ئەسودە لەيەمەن و موسەيلەمە لەيەمامە سەريان بەرز كەردەو. پېغەمبەر(د.خ) لەكارەكانى ئەوان ئاگادار بوويەو. كاتىك پېغەمبەر(د.خ) تەندروستى بەدەست هينايەو، تولىحە لەسەرزەمىنى منالەكانى ئەسەد شۆرشى كرد. دواتر لەمانگى موخەرم نەخۆشيبەكەى دەستى پىكرد و بەهۆيەو گيانى ئەسپەردە كرد.

ئەبوجەعفەر دەلىت: پېغەمبەر(د.خ) بۇ هەموو ئەو ناوچانەى باوەريان بەئىسلام هينابو، لىپرسراوانى خۆى نارد تا زەكات كۆيكەنەو.

عەبدوللە كۆپى ئەبى بەكر دەلىت: پېغەمبەر(د.خ) بۇ ۋەرگرتنى زەكات لىپرسراوانى خۆى بۇ هەموو ناوچە ئىسلامىيەكان رەوانە فەرموو. موهاجىر كۆپى ئومەيبەى بۇ سەنعا نارد و لەوئى بوو كەئەسودە عەنەسى بانگەشەى پېغەمبەرى بەرز كەردەو، زىاد كۆپى لوبەيدى ئەنسارى بۇ حەزەرمەوت نارد، عودەى كۆپى حاتەمى كەردە كردە لىپرسراوى كۆكردنەو زەكاتى خەلكانى تەى، مالك كۆپى نەويرەى بۇ كۆكردنەو زەكاتى تايەفەى منالەكانى حەنزەلە راسپارد. لىپرسراوى كۆكردنەو تايەفەى منالەكانى سەعد دوو كەس لەخۆيان بوون. عەلا كۆپى حەزەمى بۇ بەحرەين ناردو عەلى كۆپى ئەبى تالىب بۆنەجران.

لەمانگى زىقەعدەى سالى دەيەمى كۆچ، پېغەمبەر(د.خ) خۆى بۇ حەج نامادە كرد و فەرمانىدا خەلكانىش خۆيان نامادە بكەن.

عائشە ھاوسەرى پېغەمبەر(د.خ) دەلىت: پىنج رۆژ بۇ كۆتايى زىقەعدە

پېغەمبەر(د.خ) بەمەبەستى حەج مەدىنەى بەجىيەشت. تەنيا باسى حەج دەكرا تا گەيشتنە سەرف. پېغەمبەر(د.خ) قوربانى لەگەل خۇى برد و دستەيك لەسەر كردهكان ھاورىيەتيان دەكرد. ھەرموو بووى نىيەتى عەمرە بگەن مەگەر ئەو كەسەى قوربانى ھىنابىت. ئەو رۆژە گرفتارى نەخۇشى مانگانە بووم، پېغەمبەر(د.خ) ھات و بىنى دەگريم و ھەرموو: عايشە ئەگەرى ھەيە گرفتارى نەخۇشى مانگانە بوويىت؟
وتم: بەلى، خۆزگە ئەم سائە بۆ ئەم سەفەرە نەدەھاتم.

ھەرموو: ئەو قەسە مەكە، تۆ ھەموو رى و رەسمەكانى حەج ئەنجام دەدەيت تەنيا بەدەورى مالى خوادا ناسورپىتەوھ.

دەلىت: پېغەمبەر(د.خ) پۆشتە ناو مەككە و ھەركەس قوربانى نەھىنابوو و ژنەكانيان، نىيەتى عەمرەيان كرد، لەرۆژى قوربان بړىك گوشتى گايان ھىنا بۆ مائەكەى من.

وتم: ئەمە چىيە؟

وتيان: پېغەمبەر(د.خ) بەنوینەرايەتى ژنەكانى خويان گاي كردۆتە قوربانى و بۆ رۆژى بەرد ھاويشتن، پېغەمبەر(د.خ) منى لەگەل عەبدولرەحمانى برام نارد.
كوپى ئەبى نەجىج دەلىت: پېغەمبەر(د.خ) عەلى كوپى ئەبى تالىبى بۆ نەجران ناردبوو. عەلى ئەحرامى بەست و لەمەككە خۇى بە پېغەمبەر گەياند. كاتىك پۆشتە لای فاتىمەى كچى پېغەمبەر(د.خ)، ئەوى بىنى ئىحرامى نەبەستبوو، وتى: ئەى كچى پېغەمبەر(د.خ)، حالت چۆنە؟

فاتىمە وتى: پېغەمبەر(د.خ) ھەرموو نىيەتى عەمرە بگەن و ئەحراممان نەبەست.
عەلى پۆشتە لای پېغەمبەر(د.خ) و كاتىك لەھەوالەكانى سەفەرەكەى خۇى ئاگادارى كردهوھ، پېغەمبەر(د.خ) ھەرموو: بړۆ بەدەورى مالى خوادا بسورپړەوھ.
عەلى وتى: ئەى پېغەمبەر(د.خ)، ھاوشىوھى تۆ نىيەتم كردووھ.

پېغەمبەر(د.خ) ھەرموو: بړۆ ھاوشىوھى ھاورىكانت ئىحرام دابنى.
دەلىت: وتى: ئەى پېغەمبەر(د.خ) كاتىك ئىحرام دەبەست وتم ئەى خوايە نىيەتى من، نىيەتى بەندە و پېغەمبەرى تۆيە.

پېغەمبەر(د.خ) ھەرموو: قوربانىت پىيە؟

وتم: نا.

دەلىت: پېغەمبەر(د.خ) ئەوى لەقوربانى خۇى كرده شەرىك. عەلى ئىحرامى بەست تا

ئو کاتهی کۆتایی بهری وره سمه کانی چهج هینا. پیغه مبه (د.خ) بۆ ئهویش قوربانی کرد.

یهزید کوپی تهله دهلیت: کاتیك عهلی کوپی ئهبی تالیب لهیه مه نه وه هات تا پیغه مبه (د.خ) له مه کهکه ببینیت، به خیرایی هات و کهسیك له هاوه لانی خۆی وهک سه رکردهی سوپاکه ی دهستینشان کرد. ئو کهسه، فرمانیدا خه لکان ئو حیلانه بیوشن که لهیه مه نه وه هینا بووی. کاتیك سوپاکه له مه کهکه نزیک کهوته وه، عهلی بۆ بینینی ئهوان له مه کهکه پوشتهدر و کاتی بیننی جله کانیان پوشتیوه، وتی: بۆ ئو کاره تان کرد؟

وتی: فرماندا بیوشن تا کاتیك هاتن رازاوه بن.

عهلی وتی: پیش ئه وهی بگه نه لای پیغه مبه (د.خ)، حیلەکان دا که نن.

دهلیت: حیلەکانی وه رگرتوه و سوپاکه، له م کاره په نجان.

باوکی سه عیدی خدری دهلیت: کهسانیك سکا لایان له عهلی کوپی ئهبی تالیب کرد. پیغه مبه (د.خ) بۆ خه لکان قسه ی کرد و بیستم دهیفرموو: ئه ی خه لکینه، سکا لا له عهلی مه کهن، چوونکه ئو له کاری خوا یا له ریگه ی خوا، توندوتیژی ده کات.

عهبدولله کوپی ئهبی نه جیح دهلیت: دوا ی ئه وهی پیغه مبه (د.خ) کۆتایی بهری وره سمه کانی چهج هینا و خه لکانی فیژ کرد، وتاری به ناوانگی خۆی بۆ خه لکان خوینده وه. سه ره تا سپاسی خوا ی کرد و دواتر فرمووی:

((ئه ی خه لکینه، وته کانم ببیستن ئه گه ری هه یه دوا ی ئه م سا له هه یج کات ئیوه لیژه نه بینم.

ئه ی خه لکینه، خوین و ما له کانتان، وهک ئه م رۆژه و ئه م مانگه بۆ یه کتر حه رامه. ده پۆنه به رده م خوا وه ند و له کرده وه کانی ئیوه ده پرسن. من نا گادارم کرد نه وه، هه رکهس ئه مانه تیککی لایه، بۆ خوا وه نه که ی بگه رینیت وه، سوو له ناوچوو، ته نیا ما فتان به سه رمایه ی خۆتانه وه هه یه. نه سته م بکه ن و نه به سته م رازی ببن. خوا وه ند فرمانی دا وه سوو نه مینیت، سووی عه باس کوپی عه بدولموته لیییش له ناوچوو. یه که م خوین به فپۆ ده پوات، خوینی ره بیعه کوپی حارس کوپی عه بدولموته لییه (ره بیعه کوپی حارسیان له ته مه نی شیرخواردن به تابه فه ی ما له کانی له یس سپارد و خه لکانی هوزه یل ئه ویان کوشت)

فەرموۋى: ئەمە يەكەم خويىنى رۇڭگارى جاھلىيەتە بەفېرۇ دەروات.

ئەى خەلكىنە، چىتر شەيتان ھىوادار نىيە لەسەرزەمىنەكانى ئىۋە بىپەرەستىن، بەلام ئارەزوو دەكات لەكرەدەۋەكانى دىكە و لەشتە كەم بەھاكان، شوپىنكەۋتەى فەرمانەكانى ئەۋبىن. لەشەيتان بۇ دىنەكەى خۇتان بىترىسن.

ئەى خەلكىنە، لەبىركردنەۋەى زىادەكان كوفرە تا مانگىك لەسالىك حەلال و لەسالىكى دىكە حەرام بۇ ئەۋەى ژمارەى موخەرەمەكانى خواۋەند تەۋاۋ و حەرامى خواۋەند حەلال و حەلالەكەى حەرام بىكەن. زەمان بەۋ شىۋەى رۇژى ئافراندى ئاسمانەكان و زەۋى، دەسۋوپتەۋە و ژمارەى مانگەكان لاي خواۋەند و لەكتىبى خواۋەند دوانزە مانگە، چوار مانگى حەرامە، سى مانگى لەدۋاى يەك و رەجەبى موزىر كە لەنىۋان جومادى و شەعباندايە.

بەلام دواتر: ئەى خەلكىنە ماقتان بەسەر ژنەكانتانەۋە ھەيە وئەۋانىش بەھەمان شىۋە، ماقى ئىۋە لەسەر ژنەكانتان ئەۋەيە ئەۋ كەسەى بىزارن لىي، لەسەر فەرشى ئىۋە دانەنىشىنن و كارە قىزەۋەن و ئارەۋاكان ئەنجام نەدەن و ئەگەر ئەۋ كارەيان ئەنجامدا، خواۋەند رىگەى پىداۋن ھاۋجىگەيى ئەۋان نەكەن و بەشىۋەيەكى نەزۇر سەخت لىيان بەن، ئەگەر دەستىيان ھەلگرت، رۇژى و پۇششى ئەۋان لەسەر ئىۋە پىۋىستە. لەگەل ژنەكانتان بەشىۋەيەكى نەرم و نىان ھەلسوكەۋت بىكەن چۈنكە لەدەستى ئىۋەدا ئەسىرن و دەسلەتلىيان نىيە. ئەۋان ۋەك ئەمانەتى خوا لەدەستى ئىۋەدان و بەھۋى وشەكانى خواۋەند حەلالن بۇتان.

ئەى خەلكىنە، گۈى لەۋتەكانى من بگرن چۈنكە ئاگادارم كردنەۋە، شتىكم بۇ ئىۋە بەجىھىشت ئەگەر پىشتى پىبىبەستىن، ھىچ كات گومرا نابىن، كىتبى خوا و سوۋنەتى پىغەمبەرى خوا.

ئەى خەلكىنە، بىبىستىن چۈنكە ئاگادارم كردنەۋە، تىبگەن، ھەر موسولمانىك بىراى موسولمانىكى دىكەيە، موسولمانان بران و بۇ ھىچ كەس مالى براكەى حەلال نىيە مەگەر ئەۋەى بەرەزامەندى خۇى پىيى بىبەخشىت. ستەم لەيەك مەكەن، خواۋەندا، ئايا ئاگادارم كردنەۋە؟

دەلىت: خەلكان وتيان: بەلى.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: خوايە شايتە بە؟

عوباد كوپرى عەبدوللە كوپرى زوبەير دەلىت: ئەۋ كەسەى وتەكانى پىغەمبەرى

بەدەنگى بەرز بەخەلكان دەگەياند، رەبىيە كۆپى ئومەييە كۆپى خەلەف بوو. دەيوت:
پىڭغەمبەر(د.خ) دەفەرمىت بلى: ئەي خەلكىنە دەزانن، ئەمە چ مانگىكە؟

وتيان: مانگى حەرامە.

پىڭغەمبەر(د.خ) فەرمووى، بلى: خوا خوين و سامانى ئىوھى وەك ئەم مانگە بۇ يەك
حەرام كىردووه.

دواى ئوھ وتى: بلى پىڭغەمبەر(د.خ) دەفەرمىت: ئەي خەلكىنە دەزانن ئەم چ
مانگىكە؟

رەبىيە بەدەنگى بەرز ئەمەى وت و خەلكان وتيان: مانگى حەرامە.

پىڭغەمبەر(د.خ) فەرمووى: بلى، خوين و ماله كانتان وەك ئەم مانگە بۇ يەك حەرامە تا
ئەو كاتەى دەگەرىننەو لای پەرورەدگار.

پىڭغەمبەر(د.خ) فەرمووى: بلى: دەزانن ئەمەى چ رۆژىكە؟

رەبىيە ئەمەى وت و خەلكان وتيان: رۆژى حەجى ئەكبەرە.

پىڭغەمبەر(د.خ) فەرمووى: پىڭغەمبەر(د.خ) مال و سامانى ئىوھى وەك ئەم رۆژە بۆيەك
حەرام كىردووه تا ئەو كاتەى دەگەرىننەو بۇ لای پەرورەدگار.

محەممەد كۆپى ئىسحاق دەلىت: پىڭغەمبەر(د.خ) لەعەرەفە وەستا، ئەو كىوھى لەوى
وەستابوو بەمەوقىف ناوى بىردو ھەموو عەرەفە مەوقىفە. بەرەبەيانى موزدەلىفە لەقەزەح
وەستا و فەرمووى: ئىرە مەوقىفە. و ھەموو موزدەلىفە مەوقىفە و كاتىك لەشويىنى
قوربانى كىردن قوربانى كىرد، وتى: ئىرە قوربانگەيە و ھەموو مەنى قوربانگەيە.

پىڭغەمبەر(د.خ) كۆتايى بەرى و رەسمەكانى حەج ھىنا و خەلكانى فىز كىردو روونى
كىردەو چ شتىك لەكاتى حەج كىردن ھەلال و چ شتىك حەرامە. ئەمە حەجى مائىئاوايى
بوو چوونكە پىڭغەمبەر(د.خ) دواى ئوھى حەجى نەكىرد.

ئەبوجەعفر دەلىت: ژمارەى ئەو غەزوانەى پىڭغەمبەر(د.خ) بەشدارى تيا كىرد بىست و
شەش دانەيە و بەوتەيەك بىست و ھەوت. ئەو كەسەى دەلىت بىست و شەشە، غەزەى
خەيبەر و غەزەى وادى ئەلقورا كە لەخەيبەرەو بەرىكەوت، بەيەك غەزە دەزانىت
چوونكە دواى كۆتايى ھاتن لەشەرى خەيبەر نەگەرايەو بۇ مائەكەى خۆى و لەوئوھ
بەرەو وادى ئەلقورا بەرىكەوت و ئەم دوو غەزەيان بەيەك غەزا لەقەلمەدا.

ئەوكەسەى دەلىت بىست و ھەوتە، خەيبەر بەغەزەويەكى جياواز لەوادى ئەلقورا

دەزانیت.

کۆپی ئیسحاق دەلێت: هەموو ئەو غەزوانەى پێغه‌مبەر(د.خ) خۆى بەشداری تیا کرد،
بیست و شەش دانەیه. یەكەم غەزای ئەو لەوه‌دان كەپیتی دەلێن غەزوه‌ى ئەبوا.

دواى ئەو غەزوه‌ى لەوات لەلای رەزوه‌ى لەدۆلى یەنبەع.

غەزوه‌ى بەدرى یەكەم كەشوین كورز كۆپی جابری فێهرى كەوت.

غەزوه‌ى بەدرى گەوره كەسەركرده‌كانى قوپیشى تیاكوژرا و ژەمارەیه‌كى زۆریان
ئەسیر کران.

غەزوه‌ى منالەكانى سوله‌یم كەتا كدر پیشرەوى كرد. كدر ناوى یەكێك لەچال‌أوه‌كانى
منالەكانى سوله‌یمە.

غەزوه‌ى سو‌ه‌یق كە بەمەبەستى شوین كەوتنى ئەبوسوفیان تا قرق‌ره‌ ئەلكەدر
پیشرەوى كرد.

غەزوه‌ى غەتەفان كەرووى كرده نەجد و بەغەزوه‌ى زى ئەمر بەناوبانگە.

غەزوه‌ى بوحران كە ناوى یەكێك لەكانەكانى حىجازە.

غەزوه‌ى ئۇحۇد.

غەزوه‌ى حەمرا ئەلئەسەد.

غەزوه‌ى منالەكانى نەزیر.

غەزوه‌ى زات ئەلرقاع كەهیرشى كرده سەر نەخل.

غەزوه‌ى بەدرى كۆتایی.

غەزوه‌ى دومەئەلجەندەل.

غەزوه‌ى خەندەك.

غەزوه‌ى منالەكانى قورەیزە.

غەزوه‌ى منالەكانى لەحیانی ھوزەیل.

غەزوه‌ى زیقەرد.

غەزوه‌ى منالەكانى موستەلیقى خوزاعى.

غەزوه‌ى حۆدەیبییه. پێغه‌مبەر(د.خ) لەم سەفەرەدا مەبەستى جەنگى نەبوو بەلام

ناباوەرەن رینگەیان لى بەست.

غەزوه‌ى خەیبەر.

عەمرە ئەلقەزا.

غەزوهی گرتنی مهککه.

غەزوهی حەنین.

غەزوهی تاییف.

غەزوهی تەبوك.

پینگەمبەر(د.خ) لەنۆ غەزوهدا خۆی شەری کرد کەبەدر و نۆحۆد و خەندەك و قوڕەیزه و موستەلیق و خەیبەر و گرتنی مهککه و حەنین و تاییفه.

محەممەد کوپی یەحیا کوپی سەهل دەلێت: هەموو شەپەکانی پینگەمبەر(د.خ) بیست و شەش دانەیه.

محەممەد کوپی عومەر دەلێت: شەپەکانی پینگەمبەر(د.خ) ناسراوه و سەبارەت بەوان بۆچوونەکان وەك یەكە. كەس لەژمارەى ئەوان جیاوازی نییه و بیست و حەوت دانەیه. ئەگەر جیاوازی هەبێت سەبارەت بەپیش و پاشی ئەوانه.

لە عەبدولله کوپی عومەریان پرسى: پینگەمبەر(د.خ) لەچەند شەپەدا بەشداری کرد؟
وتى: بیست و حەوت.

وتیان: لەچەند دانەیان بەشدار بوویت.

وتى: بیست و یەك دانە. یەكەمیان خەندەك. بەشداری شەش غەزوم نەکرد هەرچەند تامەزێوی بەشداری کردن و هەموو جارەکان داوام لە پینگەمبەر(د.خ) دەکرد بەلام رازی نەدەبوو تا ئەوهی لەشەپى خەندەك مۆلەتى پێدام.

واقدی دەلێت: پینگەمبەر(د.خ) لەیانزە غەزوهدا خۆی شەپى کرد. نۆ غەزوهیان ئەوانەن لەكوپی ئیسحاق باسەمان کرد و دەلێت پینگەمبەر(د.خ) لەغەزوهی وادی ئەلقوڕا شەپى کرد و کۆیلەكەى بەتیر کوژرا.

دەلێت: لەغەزای غابە شەپى کرد و چەند كەسیكى كوشت و لەم رۆژەدا موحریرز کوپی نەزله کوژرا.

سەبارەت بەژمارەى ئەو سوپایانەى پینگەمبەر(د.خ) بۆ شەپ پەوانەى کردن بۆچوونەکان جیاوازه.

عەبدولله کوپی ئەبى بەكر دەلێت: پینگەمبەر(د.خ) لەو کاتەى هااتە ناو مەدینە تا گرتنی مهککه، سى و پینچ سوپای بۆ شەپ پەوانە کرد.

سوپای عوبەید کوپى حارسى بۇ ئەھيا نارد كەچائىكە لەسەنىيەت ئەلمورە.
 سوپای حەمزە کوپى عەبدولموتەلىب كە بۇعەيس لەكەنارى دەريا پەوانەى كرد.
 دەستەيەك شەپرى حەمزە پيشتر لەشەپرى عوبەيدە دەزانن.
 شەپرى سەعد کوپى وەقاس لەخەرارى حىجاز.
 شەپرى عەبدوللە کوپى جەحش لەلاى نەخلە.
 شەپرى زەيد کوپى حارسە لەقردە، يەكئىك لەچالەكانى نەج.
 شەپرى مۆرسەد کوپى ئەبى مۆرسەدى غەنەوى لەرەجىع.
 شەپرى مۆنزەر کوپى عەمرو لەبئىر مەعوونە.
 شەپرى باوكى عوبەيدەى جەراح لەزوتەلقسە لەسەر رىگەى عىراق.
 شەپرى عومەر کوپى خەتاب لەتۆربە لەسەر زەمىنى منالەكانى عامر.
 شەپرى عەلى کوپى ئەبى تالىب لەيەمەن.
 شەپرى غالىب کوپى عەبدوللەى كەلبى لەيسى لەكەدەيد كە لەمەلوح كوژرا.
 شەپرى عەلى کوپى ئەبى تالىب لاى منالەكانى عەبدوللە کوپى سەعد لەخەلكانى
 فەدەك.
 شەپرى باوكى عەوجاى سولەمى لەسەر زەمىنى منالەكانى سولەيم كەخۆى و ھاوولانى
 ھەموويان كوژران.
 شەپرى عوكاشە کوپى موحسن لەغومرە.
 شەپرى باوكى سەلمە کوپى عەبدئەسود لەقەتنى نەجد يەكئىك لەچالاولەكانى
 منالەكانى ئەسەد و لەم شەپردا مەسعود کوپى عورود كوژرا.
 شەپرى محەممەد کوپى موسلىمەى حارسى لەقەرتاى ھەوازين.
 شەپرى بەشیر کوپى سەعد لەسەر زەمىنى منالەكانى موبە لەفەدەك.
 شەپرى بەشیر کوپى سەعيد لەيەمەن و جەناب، و بەوتەيەك جەبار لەسەر زەمىنى
 خەيبەر.
 شەپرى زەيد کوپى حارسە، لەجەموم، سەر زەمىنى منالەكانى سولەيم.
 شەپرى زەيد کوپى حارسە لەگەل ھۆزى جوزام لەسەر زەمىنى حەسمى.
 شەپرى زەيد کوپى حارسە لەوادى ئەلقورا كەرووبەرووى منالەكانى فەزارە بوويەو.
 دوو شەپرى عەبدوللە کوپى رەواحە و ھەردووکیان لەخەيبەر و لەيەكئىك لەشەپەرەكان
 يەسیر کوپى رەزامى كوشت.

داستانی یه سیری کوپری ره زامی جووله که به مشیویه: نو نیشته جینی خه ییبر و خه لکانی غه ته فانی بۆ شهر له گهل پیغه مېبر (د.خ) کۆده کرده وه. پیغه مېبر (د.خ) عبدالله کوپری ره واحة و دهسته یه که له موسولمانانی ره وانه فرموو. عبدالله کوپری نه نیس هاوپه یمانی مناله کانی سهلمه له ناویاندا ده بینرا.

کاتیک عبدالله و سوپاکه ی پوشتنه لای، گفتوگو یان له گهل کرد و به لینیان پيدا و وتیان: نه گهر بینه لای پیغه مېبر (د.خ)، کاریکت پیده سپیریت و ریزت ده گریت. زوریان قسه کرد تا نه وهی له گهل دهسته یه که له جووله که کان له گهل یان به ریکه وت. عبدالله کوپری نه نیس نه وی له ریزی خوی سواری و شتر کرد. کاتیک گه یشتنه شه ش میلی خه ییبر و شوینیک به ناوی قرقره، یه سیر کوپری ره زام له پوشتن بۆ لای پیغه مېبر (د.خ) په شیمان بوویه وه. عبدالله ههستی پیکرد و دهستی بۆ شمشیر برد و قاچی قرتاند. یه سیر به داردهسته که ی دهستی له سیری عبداللهی دا و شکاندی. هر کام له موسولمانان هیرشیان کرده سهر جووله که ی ته نیشتی و نه وانیان کوشت جگه له یه کهس که سوار له سهر چوارپنکه ی خوی هه لات.

کاتیک عبدالله کوپری نه نیس گه یشتنه لای پیغه مېبر (د.خ)، تفی کرده سهر برینه که ی. چلکی نه کرد و چاک بوویه وه.

شهری عبدالله کوپری عه تیک له خه ییبر که باوکی رافیعی کوشت. ههروه ها پیغه مېبر (د.خ) له نیوان بهر و ئو حود محهمه کوپری موسلیمه ی له گهل چهند که سینک له موسولمانان بۆ کوشتنی که عب کوپری نه شرف ره وانه کردو نه ویان کوشت. ههروه ها عبدالله نه نیسی بۆ کوشتنی خالد کوپری سوفیان کوپری نه بیچی هه زه لی ره وانه کرد که له نه خله یا عه رفه خه لکانی بۆ شهر له گهل پیغه مېبر (د.خ) کۆده کرده وه. عبدالله نه وی کوشت.

عبدالله کوپری نه نیس ده لیت: پیغه مېبر (د.خ) بانگی کردم و فرمووی: بیستومه خالد کوپری سوفیان خه لک کۆده کاته وه تا شهر له گهل ئیمه بکات. ئیستا له نه خله یا عه رفه یه، برۆ و بیکوره.

ده لیت: وتم: نه ی پیغه مېبر (د.خ)، تایبه ته مندییه کانی باس بکه تا بتوانم بیناسمه وه. پیغه مېبر (د.خ) فرمووی: کاتیک ده بیینیت، شه ی تانت بیر ده خاته وه. نیشانه که ی نه وه یه کاتیک بیینیت، له رزینیک له جهسته ی خوت هه ست پیده که ی ت.

دەلىت: شمشىر ھەلگرت و بەرىكەت. خالىد بىنى چەندىن ژنى لەگەلدا بوو. بەدوای شوىنىك بۇ نىشتەجى كردنى ئەوان دەگەپ. دەمو ئىوارى بوو. كاتىك ئەوم بىنى، بەھەمان شىو پىغەمبەر(د.خ) فەرموو بوو، لەرزىنىك لەجەستەى خۇمدا ھەست پىكرد. بۇ لای ئەو بەرىكەت. دەترسام شەر لەگەل ئەو بىتە ھۇى ئەوہى نوژدەكەم بىفوتىت. لەكاتى پۇشتن بەسەر نوژدەكەم خويىند. كاتىك لىنى نزيك بوومەو، پرسى: كىت؟

وتم: يەكەك لەعەرەبەكان، بىستومە خەلكان بۇ شەر لەگەل ئەو پیاوہ كۆدەكەيتەو. منىش ھاتووم.

وتى: بەلى، بەو كارەوہ سەرقالم.

كەمىك پىاسەمان كرد و كاتىك دەرفەت دەستكەوت، بەشمشىر كوشتم. گەپامەوہ. ژنەكانى گەيشتنە سەرى. كاتىك گەپامەوہ بۇ لای پىغەمبەر(د.خ)، سلوم كرد، سەيرى كردم و فەرموو: سەركەوتوو بوويت؟

وتم: بەلى. كوشتم.

فەرموو: راست دەكەيت.

پىغەمبەر(د.خ) ھەستاو گەپايەوہ بۇ مالىكەى خۇى. كاتىك گەپايەوہ، داردەستىكى پىدام و فەرموو: ئەى عەبدوللە، ئەم داردەستە بگەر و با ھەمىشە پىت بىت. دەلىتك داردەستەكەم وەرگرت و گەپامەوہ بۇ لای كەسەكانى خوم، وتيان: ئەم داردەستەت لەكوپوہ ھىناوہ؟

وتم: پىغەمبەر(د.خ) پىى بەخشىم و فەرموو ھەمىشە پىم بىت؟

وتيان: بىرۆ بىرسە بۇچى داردەستەكەى بەتۇدا؟

گەپامەوہ و وتم: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، بەچ مەبەستىك داردەستەكەت بەمندا؟

فەرموو: بۇ ئەوہى لەرۆژى ھەستانەوہ لەنىوان من و تۆ نىشانە بىت چوونكە لەو رۆژەدا ئەوانى داردەستيان بەدەستەوہ، ژمارەيان كەمە.

عەبدوللە كوپى ئەنيس داردەستەكەى پەيوەستى شمشىرەكەى خۇى كرد و تا كاتى مەرگ پىى بوو. وەسەيتى كرد داردەستەكە بخەنە ناو گۆرەكەى.

شەپى زەيد كوپى حارسە و جەغفەر كوپى ئەبى تاليب و عەبدوللە كوپى رەواحە لەمووتەى شام.

شەپى كەعب كوپى عومەيرى فەغارى لەزات ئىتلاخى شام كە لەگەل ھاورىكانى

خۆی لەوی کوژران.

شەری عۆیەیینە کوپی حوسن لەگەڵ مەنەکانی ئەلەمبەر و مەنەکانی تەمیم. پێغەمبەر(د.خ) عۆیەیینە بۆ لای ئەم تاییە پەوانە فرموو، کەسانێکی زۆری کوشت و چەندین کەسی لێ ئەسیر کردن.

عایشە دەلێت: بە پێغەمبەرم وت: نەزرم کردوووە یەکێک لەکۆیلەکانی مەنەکانی ئیسماعیل ئازاد بکەم.

فرمویی: ئەسیرەکانی مەنەکانی عەنبەر دەگەن، یەکیان بەتۆ دەبەخشم تا ئازادی بکەیت.

کوپی ئیسحاق دەلێت: کاتیەک ئەسیرەکان گەشتێنە مەدینە، نێردراوانی مەنەکانی تەمیم و لەناویان رەبیعە کوپی رەفیع و سەبرە کوپی عەمرۆ و قەعقاع کوپی مەعبەد و وەردان کوپی موحریز و قەیس کوپی عاسم و مالک کوپی عەمرۆ و ئەقرەع کوپی حابس و حەنزەلە کوپی دارم و فراس کوپی حابس بۆ ئازاد کردنی ئەوان پۆشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). لەناو ژنە ئەسیرەکان ئەسما کچی مالک و کاس کچی ئەری و نەجوە کچی نەهد و جومەیعە کچی قەیس و عەمرە کچی مەتر دەبینران.

شەری غالیب کوپی عەبدوللەهی کەلبی لەیسی لەسەرزەمینە مەنەکانی مۆرە و لەم شەڕەدا مێرداس کوپی نەهیک بەدەستی زەید کوپی حارسە و یەکێک لەئەنسارییەکان کوژرا. پێغەمبەر(د.خ) سەبارەت بەو بەزەیدی وت: بۆ کەسێکت کوشت کەوتی لا الە الله؟

شەری عەمرۆ کوپی عاس لەزات ئەلسلاس.

شەری کوپی ئەبی حەدرەد و ھاورێکانی لەدۆلی ئەزەم.

شەری عەبدوللە کوپی ئەبی حەدرەد لەبیشە.

شەری عەبدولرەحمان کوپی عەوف.

شەری باوکی عوبەیدەهی جەراح لەکەنار دەریا و بەشەری خەبت ناوی دەرکرد.

محەممەد کوپی عومەر دەلێت: ھەموو غەزاکانی پێغەمبەر(د.خ) و ئەو دەستە شەڕکەرانی پەوانەیی فرموو، چل و ھەشت دەستە.

واقدی دەلێت: لەسانی دەیەم لەمانگی رەمەزان جەریر کوپی عەبدوللەهی بێجلی ھاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و باوەری ھێنا. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بۆ وێران کردنی بتی

زۈننەلخەسە پەوانە فەرمۇ.

دەلىت: لەم سالدەدا وەبر كۆپى يەحنس پۆشتە لاى گەورەكانى يەمەن و پيشنيارى ئىسلامى پيكردن و لاى كچەكانى نەعمان كۆپى بەرزج دابەزىن. ئەوان موسولمان بوون و كەسيان بۇ لاى فيروزي دەيلەمى نارد تا باوەر بەئىسلام بيئيت و باوەرى هينا مەروەها مەركبۇد و عەتا كۆپى وەھب كۆپى مەركبۇد وەھب كۆپى مەركبۇد وەھب كۆپى مەركبۇد. لەم سالدەدا لەيەمەن بازان ليپرسراوى فارسەكان لەو ولاتە باوەرى بەئىسلام هينا و كەسى بۇ لاى پيغەمبەر(د.خ) نارد و لەموسولمان بوونى خۆى ئاگادارى كەردەو.

ئەبوجەغفەر دەلىت: كەسانى دىكە لەگەل ئەبدوللە كۆپى ئەبى بەكر و ئەوانەى غەزاكانى پيغەمبەر(د.خ) بەبيست و شەش دەزانن، بۇچوونيان يەك ناگريتمەو. باوكى ئىسحاق دەلىت: لەزەيد كۆپى ئەرقەمەم بيست: پيغەمبەر(د.خ) لەنۆزدە غەزا بەشدارى كرد و دواى كۆچ تەنيا حەجى مائناوايى كرد.

دەلىت: لەزەيدەم پرسى: لەچەند غەزا لەگەل پيغەمبەر(د.خ) بوويت؟

وتى: حەفدە.

وتم: يەكەم غەزا چى بوو؟

وتى: غەزاي زات عەسیر يا زات عەشیر.

واقدى دەلىت: ئەمە هەلەيە. من ئەم حەديسەم بۇ ئەبدوللە كۆپى جەغفەر گيپرايەو و وتى: گيپرايەو دانيشتووانى عىراق بەو شيوہيە بەلام يەكەم غەزاي زەيد كۆپى ئەرقەمە مەريسيە. ئەو گەنجىكى تازەپيگەيشتوو و لەغەزاي مووتە لەگەل من و ئەبدوللە كۆپى رەواحەدا بوو. لەگەل پيغەمبەر(د.خ) زياتر لەسى يا چوار غەزوہ بەشدارى نەكرد.

مەكحول دەلىت: پيغەمبەر(د.خ) مەژدە غەزاو لەهەشتيان خۆى شەرى كرد. بەدر و ئۇحۇد و ئەحزاب و قورەيزە لەوان بوون.

واقدى دەلىت: حەديسى زەيد كۆپى ئەرقەمە و حەديسى مەكحول ھەردووكيان ھەلەيە.

جەجی مائاواوی

جابر دەلیت: پیڤەمبەر(د.خ) سى جەجی کرد، دووانیان پیش کۆچ و یەکیان دواى کۆچ، عەمرە یەکیشى لەگەڵ جەجەکانى ئەنجامدا.

عەبدوللە کوپى عومەر دەلیت: پیڤەمبەر(د.خ) پیش ئەوى جەج بکات، دوو عەمرەى ئەنجامدا.

کاتیک عایشە ئەمەى بیست، وتى: پیڤەمبەر(د.خ) چوار عەمرەى کرد.

موجاهید دەلیت: بیستم کوپى عومەر دەیوت: پیڤەمبەر(د.خ) چوار جار عەمرەى کرد. کاتیک عایشە ئەمەى بیست، وتى: کوپى عومەر دەزانیت پیڤەمبەر(د.خ) چوار عەمرەى کرد و یەکیان لەگەڵ جەجدا بوو.

گێڕانەو یەکی دیکە لەموجاهید دەگێڕنەو: من و عوروە کوپى زوبەیر رۆشتینە مزگەوتى پیڤەمبەر(د.خ) و عەبدوللە کوپى عومەر لای حوجرەکەى عایشە دانیشتبوو، پێمان وت: پیڤەمبەر(د.خ) چەند عەمرەى کرد؟

وتى: چوار عەمرەى کرد و یەکیان لەمانگی رەجەبدا بوو. نەمویست وتەکانى ئەو بەدرۆ بخەمەو. جوولەى عایشەمان لەژوورەکەى خۆیەو بیست، عوروە وتى: ئەى دایەگیان، ئەى دایکى باوەرداران، وتەکانى باوکى عەبدولرەحمان دەبیستیت؟

عایشە وتى: چى دەلیت؟

وتى: دەلیت پیڤەمبەر(د.خ) چوار عەمرەى کرد و یەکیان لەمانگی رەجەب بوو.

عایشە وتى: خواوەند باوکى عەبدولرەحمان ببەخشیت، لەهەموو عەمرەکانى پیڤەمبەر(د.خ) نامادە بوو، لەمانگی رەجەب عەمرەى نەکرد.

هاوسەرەکانى پیڤەمبەر(د.خ)

ئەوانەى دواى مردنى پیڤەمبەر(د.خ) هاوسەرى بوون و ئەوانەى لەدەورانى ژيان لىی جیابوونەو و ھۆکارەکانى جیابوونەویان و ئەوانەى پیش پیڤەمبەر(د.خ) مردن.

ھوشام کوپى محەممەد دەلیت: پیڤەمبەر(د.خ) پانزە ژنى کردە هاوسەرى خۆى. سیانزەیانى بردە مائەکەى خۆى و لەیەك کاتدا یانزە ژن هاوسەرى بوو. لەکاتى مردن، نوژنى بوو.

له‌روژگاری جاهلییه‌ت له‌ته‌مه‌نی بیست و چهند سالی، خه‌دیجه کچی خوه‌یلد کو‌ری
ئه‌سه‌د کو‌ری عه‌بدولعو‌زای کرده هاوسه‌ر، ئه‌و یه‌که‌م ژنی پښغه‌مبه‌ر(د.خ) بوو. پښتر
ژنی عه‌تیق کو‌ری عه‌بدی مه‌خزومی بوو. دایکی خه‌دیجه فاتیمه کچی زائیده کو‌ری
ئه‌سه‌م بوو. کچی‌کی بو‌ عه‌تیق هینایه دنیا و عه‌تیق مرد.

دوای عه‌تیق، خه‌دیجه بوو به‌هاوسه‌ری باوکی هاله کو‌ری زه‌راره کو‌ری نه‌باش. هیند
کو‌ری ئه‌بی هاله‌ی هینایه دنیا. دوای ئه‌و، باوکی هاله مرد. کاتیک پښغه‌مبه‌ر(د.خ)
خه‌دیجه‌ی کرده هاوسه‌ری خو‌ی، مناله‌کانی باوکی هاله لای ئه‌و ده‌ژیا.
خه‌دیجه هه‌شت منالی بو‌ پښغه‌مبه‌ر(د.خ) هینایه دنیا: قاسم و ته‌یب و قاهر و
عه‌بدولله و زینه‌ب و رو‌قییه و دایکی کولسوم و فاتیمه.

ئه‌بوجه‌غه‌ر ده‌لێت: تا خه‌دیجه زیندوو بوو، پښغه‌مبه‌ر(د.خ) که‌سی دیکه‌ی نه‌کرده
هاوسه‌ری خو‌ی. و کاتیک مرد، پښغه‌مبه‌ر(د.خ) ژنی دیکه‌ی هینا. سه‌باره‌ت به‌یه‌که‌م ژن
ودوای خه‌دیجه بو‌چوونه‌کان جیاوازه. ده‌سته‌یه‌ک وتوویانه عایشه کچی ئه‌بو‌به‌کر،
ده‌سته‌یه‌کی دیکه ده‌لێن: سووده کچی زه‌مه‌ه کو‌ری قه‌یس.

کاتیک پښغه‌مبه‌ر(د.خ) عایشه‌ی وه‌ک هاوسه‌ر هه‌لبژارد، منال و شیای پهرده نه‌بوو.
سووده بێوه‌ژن و پښ پښغه‌مبه‌ر(د.خ) شووی کردبوو. می‌رده‌که‌ی سه‌کران کو‌ری عه‌مرۆ
کو‌ری عه‌بد شه‌مس بوو. سه‌کران یه‌کێک بوو له‌و موسولمانانه‌ی بو‌ حه‌به‌شه‌ کۆچیان
کرد و له‌و‌ی باوه‌ری به‌نایینی مه‌سیحی هینا و مرد. پښغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌مه‌که‌کی سوودی
وه‌ک هاوسه‌ری خو‌ی هه‌لبژارد.

ئه‌بوجه‌غه‌ر ده‌لێت: له‌نیوان زاناکانی شاره‌زای ژبانی پښغه‌مبه‌ر(د.خ) جیاوازی نییه
له‌وه‌ی که‌ پښغه‌مبه‌ر(د.خ) سووده‌ی پښ عایشه برده مالی خو‌ی.

گیرانه‌وه‌کان سه‌باره‌ت به‌هاوسه‌رگیری پښغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌گه‌ل عایشه و سووده
عایشه ده‌لێت: کاتیک خه‌دیجه مرد و پښغه‌مبه‌ر(د.خ) هینشتا له‌مه‌که‌ بوو، خه‌وله
کچی حه‌کیم کو‌ری ئومه‌یه‌یه کو‌ری نه‌وقس ژنی عوسمان کو‌ری مه‌زعون پښی وت: نه‌ی
پښغه‌مبه‌ر(د.خ) بو‌ ژن ناهینیت؟

پښغه‌مبه‌ر(د.خ) فرمو‌وی: کی بێتم؟

وتی: نه‌گه‌رده‌خوازیت کچ و نه‌گه‌ر ده‌خوازیت ژن.

پېڭەمبەر(د.خ) فەرمووی: كچ وەك كى؟
 وتى: كچى كەسىك كەزىياتر لەمەموو خەلكانت خوش دەوئىت، عايشە كچى ئەبوبەكر.
 پېڭەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەى بېئوژن؟
 وتى: سوودە كچى زەمە.
 پېڭەمبەر(د.خ) فەرمووی: بېرۇ و قسەيان لەگەل بكە.
 دەئىت: خەولە پۇشتە مالى ئەبوبەكر و دايكى رۇمان دايكى عايشەى بىنى، وتى:
 خواوەند خىر و بەرەكەتى بۇ ئىوە ناردووە.
 دايكى رۇمان وتى: مەبەستت چىيە؟
 وتى: پېڭەمبەر(د.خ) منى ناردووە تا خوازىنىنى عايشە بكەم.
 دايكى رۇمان وتى: من رازىم، چاوەرئ بە تا ئەبوبەكر دەگەرئەو.
 كاتىك ئەبوبەكر گەرايەو، خەولە پىنى وت: ئەى ئەبوبەكر، خواوەند خىر و بەرەكەتى
 پىنەخشىيون. پېڭەمبەر(د.خ) منى ناردووە تا خوازىنىنى عايشەى بۇ بكەم.
 وتى: مەگەر عايشە شياوہ بۇ ئەو، عايشە كچى براى ئەو.
 خەولە كاتىك ئەمەى بىست، بۇ لای پېڭەمبەر(د.خ) گەرايەو و لەوتەكانى ئەبوبەكر
 ئاگادارى كردەو.
 پېڭەمبەر(د.خ) فەرمووی: بېرۇ پىنى بلى تۆ لەموسولمانىدا براى منىت و من براى تۆم
 و كچەكەى تۆ شياوہ بۆم.
 خەولە گەرايەو و ئەبوبەكرى لەوتەكانەى پېڭەمبەر(د.خ) ئاگادار كردەو.
 ئەبوبەكر وتى: چاوەرئ بە تا دەگەرئەو.
 دايكى رۇمان بەخەولەى وت: موتەيم كوپى عودەى داواى عايشەى كردووە بۇ
 كوپەكەى خۆى و ئەبوبەكر هىچ كات لەبەلئەكەى خۆى پەشىمان نابىتەو.
 ئەبوبەكر پۇشتە لای موتەيم كوپى عودەى. ژنى موتەيم و دايكى ئەو كوپەى
 عايشەى بۇ ئەو ناو بردبوو، لای ئەو دانىشتبوون. وتى: ئەى كوپى ئەبوبەكر ئەگەر
 كچەكەى تۆ بكەينە ژنى كوپەكەمان، دىنەكەى دەگۆرئىت.
 ئەبوبەكر رووى كردە موتەيم وتى: تۆ چى دەئىت؟
 موتەيم وتى: ئەو وا دەئىت.
 ئەبوبەكر گەرايەو و پەيمانەكەى نىوانيان ھەلوەشايەو. بەخەولەى وت:

پېغەمبەر(د.خ) بانگىشت بکە.

خەولە پېغەمبەرى بانگىشت کرد. ھات و عایشەى مارە کرد. لەو کاتەدا تەنیا تەمەنى شەش سال بوو.

دەلێت: دواى ئەو خەولە پۆشتە لای سوودە و وتی: سوودە، خواوەند خێر و بەرەكەتى بۆ تۆ دەوێت.

وتی: مەبەستت چییە؟

خەولە وتی: پېغەمبەر(د.خ) منى ناردووہ تا خوازیبىنى تۆ بکەم.

وتی: رازیم، لەگەڵ باوکم قسە بکە.

خەولە دەلێت: باوکى سوودە، پیریکی پەككەوتە بوو. پۆشتە لای و ھاوشیوہى رۆژگارى جاھلییەت سلۆم کرد، و تەم: محەمەد کوپى عەبدوللە کوپى عەبدولموتەلیب منى ناردووہ تا خوازیبىنى سوودەى بۆ بکەم.

وتی: کەسیکی گەورەى، کچەکەم دەلێت چی؟

و تەم: رازییە.

وتی: بانگى بکە.

دەلێت: سوودەم بانگ کرد و پى و ت: سوودە خەولە دەلێت محەمەد کوپى عەبدوللە ئەوى بۆ خوازیبىنى کردنى تۆ ناردووہ، کەسیکی ریزدارە و دەتەوێت ببیتە ھاوسەرى ئەو؟

وتی: بەلى.

وتی: محەمەد بىنە لای من.

دەلێت: خەولە محەمەدى بردە لای و سوودەیان مارە کرد.

کاتیک عەبد کوپى زەمە مامى سوودە کە بۆحەج پۆشتبوو، گەپرایوہ، نارازی و خۆلى دەکرد بەسەرى خۆیدا و دواتر کاتیک باوہرى هیئا، دەبووت: ئەو رۆژەى خۆلەم دەکرد بەسەرى خۆمدا لەبەر ئەوہى سوودە ببوو بە ھاوسەرى پېغەمبەر(د.خ)، نەزان بووم.

عایشە دەلێت: کاتیک پۆشتینە مەدینە، ئەبوبەکر لەسەنح، گەرەکی منالەکانى حارس کوپى خەزرج دابەزى. رۆژیک پېغەمبەر(د.خ) ھاتە مالى ئیمە. چەند کەسیک لەپیاوہکانى ئەنسار و چەند ژنیکی لەگەڵدا بوو. دایکم ھات. دایکم منى هیئا، روخسارى شۆردم و سەرپۆشیکی دا بەسەرما. منى بەراکیشان برد و کاتیک گەشتینە

لاى دەرگاگە، كەمىك وەستا تا ئارام بووينەو. پۇشتمە ناو. پىڭغەمبەر(د.خ) لەژوورەكەى ئىمە لەسەر تەختىك دانىشتىبوو.

دەلىت: منى لاى ئەو دانىشانىد و وتى: ئەمە بىنەمالەى تۆيە، خواوئندا پىرۇزىيان بىت و تۆيش بۇ ئەوان پىرۇز بىكات. پىاو و ژنان پۇشتن و پىڭغەمبەر(د.خ) لەمالى خۇمان لەگەل من خەوت. نەوشتىكى كوشت، نەبىزنىكىان سەرپىرى. تەمەنم خەوت سال بوو. سەعد كوپى عوبادە ئەوكاسەى رۇژانە دەينارد بۇ مالى پىڭغەمبەر(د.خ)، ناردى بۇ مالى ئىمە.

عوروە كوپى زوبەير بەمشىوئەى بۇ عەبدولمەلىك كوپى مەروانى نووسى: سەبارەت بەخەدىجە كچى خوەىلد پىرسىارت كرد تا كاتى مردنى بىزانىت؟ مردنى ئەو سى سال يا نىزىك لەسى سال پىش كۆچى پىڭغەمبەر(د.خ) بوو و دواى مردنى خەدىجە عايشەى مارە كرد. پىڭغەمبەر(د.خ) دووجار عايشەى بىنىبوو، پىيان دەوت، ئەو ھاوسەرى تۆيە. عايشە تەمەنى شەش سال بوو. كاتىك پىڭغەمبەر(د.خ) بۇ مەدىنە كۆچى كرد، عايشەى بىردە مەلەكەى خۇى و لەو كاتەدا تەمەنى عايشە نۇ سال بوو.

ھوشام كوپى مەمەد دەلىت: پىڭغەمبەر(د.خ) عايشە كچى ئەبوبەكرى وەك ھاوسەر ھەلبىژارد. ناوى ئەبوبەكر عەتىق و ئەو كوپى ئەبى قوحافە عوسمان بوو. پىڭغەمبەر(د.خ) سى سال پىش كۆچ عايشەى مارە كرد. لەو كاتەدا تەمەنى خەوت سال بوو. دواى كۆچ بۇ مەدىنە لەمانگى شەوال لەگەل ئەو پۇشتە پەردە. ئەو كاتە تەمەنى نۇسال بوو. كاتىك پىڭغەمبەر(د.خ) مرد، تەمەنى ھەژدە سال بوو. تەنبا ھاوسەرى پىڭغەمبەر(د.خ) كەكچ بوو، عايشەى.

دواى ئەو پىڭغەمبەر(د.خ) خەفسە كچى عومەر كوپى خەتابى وەك ھاوسەر ھەلبىژارد. پىشتر خەفسە كچى خونەيس كوپى حوزافەى سەھمى بوو. خونەيس لەشەرى بەدر بەشدارى كرد و منالى نەبوو. لەمەلەكانى سەھم جگە لەو كەس بەشدارى شەرى بەدرى نەكرد.

دواى ئەو، پىڭغەمبەر(د.خ) داىكى سەلمەى وەك ھاوسەرى ھەلبىژارد.

ناوى ئەو ھىند و كچى ئەبۇئومەييە كوپى موغەيرەى مەخزومى بوو. پىش ئەو ژنى باوكى سەلمە كوپى عەبىدئەسودەى مەخزومى بوو. ئەو پىش بەشدارى بەدرى كرد و سوارچاكى موسولمانان بوو. لەرۇژى ئۇخۇد تىرى بەركەوت و كۆژا.

باوکی سەلمە کوپە پووری پیڤەمبەر(د.خ) و لەگەڵ ئەو شیرى خواردبوو. دایکی بەرە کچی عەبدولموتەلیب و لەدایکی سەلمە، عەمرۆ و سەلمە و زینەب و دوپەى هینایە دنیا. کاتیک باوکی سەلمە مرد، پیڤەمبەر(د.خ) حەوتجار تەکبیری وت. وتیان: ئەمە هەلە بوو یا بەهۆی لەبیر کردنەوه؟

پیڤەمبەر(د.خ) فەرمووی: هیچیان. ئەگەر هەزار تەکبیر بۆ باوکی سەلمە بوترتت، کەمە.

پیڤەمبەر(د.خ) دایکی سەلمەى دواى شەپرى خەندەك و لەسالى سینیەمی کوچ وەك هاوسەر هەلبژارد. کچی حەمزە کوپى عەبدولموتەلیبی کردە هاوسەری کوپەکەى ئەو یانی سەلمە.

دواى ئەو لەغەزای مەریسیع لەسالى پینجەمی کوچ، پیڤەمبەر(د.خ) جەویریە کچی حارس کوپى ئەبى زەرارى وەك هاوسەر هەلبژارد. پینشتەر ئەو هاوسەری مالک کوپى سەفەوان بوو. منالیان نەهینایە دنیا و لەناو ئەسیرەکانى شەپرى مەریسیع، بەپیڤەمبەر بڕا. ئەوى ئازاد و دواتر کردى بەهاوسەری خۆى. جەویریە داواى لە پیڤەمبەر(د.خ) کرد ئەسیرەکانى خەلکەکەى ئازاد بکات. پیڤەمبەر(د.خ) بەداواکەى رازى و ئەسیرەکانى ئازاد کرد.

دواى ئەو، پیڤەمبەر(د.خ) دایکی حەبیبە کچی ئەبوسوفیانی کردە هاوسەر. پینشتەر هاوسەری عوبەیداللە کوپى جەحش و لەگەڵ میژدەکەى بۆ حەبەشە کوچی کردبوو. عوبەیداللە لەحەبەشە باوەرى بەمەسیحیەت هینا و داواى لەدایکی حەبیبە کرد ئەویش باوەر بێنیت بەلام رازى نەبوو. میژدەکەى وەك مەسیحى مرد و پیڤەمبەر(د.خ) سەبارەت بەهاوسەرگیری لەگەڵ ئەو کەسى بۆ لای نەجاشى نارد و نەجاشى بەهاوەلانى پیڤەمبەرى وت: کى لەهەمووان زیاتر لەو نزیکە؟

وتیان: خالید کوپى سەعید کوپى عاس.

نەجاشى بەخالیدی وت: دایکی حەبیبە وەك هاوسەری پیڤەمبەر(د.خ) دەستینیشان بکە. خالید ئەو کارەى کرد مەرەیی ئەویان بەچوارسەد دینار خەملاند.

بەوتەیکە پیڤەمبەر(د.خ) دایکی حەبیبەى لەعوسمان کوپى عەفان خوازینی کرد و کاتیک ئەوى مەرە کرد، کەسى بۆلای نەجاشى نارد. نەجاشى مەرەیی ئەویدا و پەرەوانەى مەدینەى کرد.

دواى ئەو زینەب کچی جەحشى وەك هاوسەر هەلبژارد. پینشتەر زینەب کچی زەید

کۆپی حارسە موالی و زێ کۆپی پیڤەمبەر(د.خ) بوو. خواوەند منائی پێنەبەخشی و ئەم نایە ی پەوانە فەرموو:

((وانتقول للذى انعم الله عليه و انعمت عليه امسك عليك زوجك و اتق الله و تخفى فى نفسك ماله مبدیه و تخشى الناس و الله احق ان تخشاه فلما قضى زيد منها و طرا زوجنا کها لکی لا يكون على المؤمنین حرج فى ازواج ادعیائهم اذا قضوا منهن و طراو کان امر الله مفعولا.

واتاکە ی: کاتیک بەو کەسە ی خواوەند نیعمەتی پێنەخشیبوو و تۆبیش نیعمەت پێنەخشیبوو، و ت جۆتەکە ی خۆت بپاریزە و لەخوا بترسە و ئەو شتە ی خواوەند ناشکراکەری بوو لەناخی خۆتدا حەشارت دەدا چوونکە لەخەلکان دەترسایت و شیاو بوو لەخواوەند بترسیت. کاتیک زەید پشتی تیکرد، ئەومان کردە هاوسەری تۆ تا باوەرداران سەبارەت زێکۆرەکانیان کاتیک زێکۆرەکانیان پشتیان تێدەکەن، هیچ لێپرسراویەتیەکیان نەبێت و فەرمانی خواوەند دەبێت ئەنجام بدرێت.))

خواوەند زینەبی کردە هاوسەری پیڤەمبەر(د.خ) و جبرەئیلی بۆ ئەو کارە پەوانە فەرموو. زینەب شانازی بەسەر ژنەکانی پیڤەمبەر(د.خ) دەکرد و دەیوت: سەرپەرەستی من لەسەرپەرەستی ئێوە گەورەتر و نێردراوی من (خوایینیکی) لەنێردراوی ئێوە ریزدارترە.

پیڤەمبەر(د.خ) سەفییە کچی حەیی کۆپی ئەختەبی نەزیری کردە هاوسەری خۆی. پێشتر ژنی سەلام کۆپی موشکەم بوو. کاتیک سەلام مرد بوو بەهاوسەری کەنانه کۆپی رەبیع کۆپی ئەبی ئەلحەقیق کە محەممەد کۆپی موسلیمە بەفەرمانی پیڤەمبەر(د.خ) ئەوی لەگەڵ ئەسیرەکانی دیکە ی منالەکانی نەزیر کوشت.

کاتیک پیڤەمبەر(د.خ) لەروژی خەیبەر ئەسیرەکانی دەبینی و عاباکە ی خۆی دا بەسەفییەدا، تایبەت بوو بەو. پیڤەمبەر(د.خ) پێشنیاری نیسلامی پیکرد و باوەری هینا. دواتر ئازادی کرد و ئەمە لەسالی نۆیەمی کۆچ روویدا.

پیڤەمبەر(د.خ) مەیموونە کچی حارس کۆپی حوزنی کردە هاوسەر. ئەو، پێشتر ژنی عومەیر کۆپی عەمرۆ، لەخەلکانی منالەکانی عەقدە ی سەقیف بوو. منائی ئەهینابوویە دنیا. مەیموونە خوشکی دایکی فەزل ژنی عباس کۆپی عەبدولموتەلیب و پیڤەمبەر(د.خ) ئەوی لەسەفەری عەمرە ی قەزا لەسەرف کردە هاوسەر. عباس کۆپی

عەبدولموتەلىپ كاروبارەكانى ھاوسەرگىرى ئەو دوۋانەى لەئەستۇ گرت.

ھەموو ئەو ژنانەى باسماڭن كۆرگەن تا كاتى مردنى پىڭەمبەر(د.خ) زىندوۋ بوۋن جگە لەخەدىجە كەپىشتەر لەمەككە مرد.

پىڭەمبەر(د.خ) نەشات كۆپى رىفاعە لەمناۋەكانى كەلاب كۆپى رەببىعەى ۋەك ھاوسەر ھەلېزارد. ئەم تايەفەيە ھاپەيمانى مەناۋەكانى روفاعەى قورەيزە بوۋن.

سەبارەت بەم ژنە گىرەنەۋەكان جىاۋازە: دەستەيەك بەسەنا ناۋى دەبەن و دەلېن ئەسما كۆپى سەلەتى سولەمى و دەستەيەك دەلېن: ناۋى سەبا و باۋكى سەلت كۆپى ھەببىيە.

پىڭەمبەر(د.خ) شەنبە كىچى عەمرۇ غەفارى كۆرگە ھاوسەرى خۇى. ئەم تايەفەيش ھاپەيمانى مەناۋەكانى قورەيزە بوۋن. دەستەيەك ۋەتوۋيانە شەنبە لەمناۋەكانى قورەيزە بوۋ و بەھۇى لەناۋچوۋنى تايەفەكەى، رەچەلەكى ديار نىيە. دەستەيەك ئەۋبەيەككە لەژنەكانى كەنانە دەزانن.

كاتىك شەنبە رۆشتە لاي پىڭەمبەر(د.خ)، گرفتارى نەخۇشى مانگانە بوۋ. پىش ئەۋەى پاك بىيىتەۋە، ئىبراھىمى كۆپى پىڭەمبەر(د.خ) مرد و شەنبە ۋتى: ئەگەر مەمەد پىڭەمبەر دەبوۋ، خۇشەۋىستىرەن كەسى نەدەمرد. پىڭەمبەر(د.خ) تەلەقىدا.

پىڭەمبەر(د.خ) غەزىيە كىچى جابر لەتايەفەى مەناۋەكانى بەكر كۆپى كەلابى ۋەك ھاوسەر ھەلېزارد. پىڭەمبەر(د.خ) باسى جوانى و ئەندام رىكى ئەۋى بىستىبوۋ. باۋكى ئەسەدى ئەنسارى ساعدى بۇ خاۋزىنى كۆرگەن ئەو نارد. كاتىك ھاتە لاي پىڭەمبەر(د.خ)، تازە باۋەرى ھىناۋو، ۋتى: مەن بەم كارە رازى نەبوۋم، لەتۇ پەنا بۇ خوا دەبەم.

پىڭەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەۋەى پەنا بۇ خوا بىبات، پارىزراۋە. ئەۋى بۇ لاي كەسەكانى گەرانەۋە. دەلېن: لەھۇزى كىندە بوۋ.

پىڭەمبەر(د.خ) ئەسما كىچى نەعمان كۆپى ئەسۋەد كۆپى شەراھىيلى كىندى كۆرگە ھاوسەرى خۇى و كاتىك لەگەل ئەو رۆشتە پەردە، سىپەتى لەجەستەى ئەۋدا بىنى، كەرەستەى پىۋىستى پىدا و ئەۋى بۇ لاي كەسەكانى گەرانەۋە. بەۋتەيەك نەعمان ئەۋى بۇ لاي پىڭەمبەر(د.خ) نارد و تەلەقىدا. ھۆكارەكەى ئەۋە بوۋ كاتىك پىڭەمبەر(د.خ) لىتى نىزىك كەۋتەۋە، پەناى بۇ خوا برد. پىڭەمبەر(د.خ) كەسى بۇ لاي نەعمان نارد و پرسى: مەگەر ئەمە كىچى تۇنىيە؟

نه عمان وه لامي دايه وه: بونا.

له نه سماي پرسى: ئايا تو کچى نه عمان نيت؟

نه سما وتى: بهلى.

نه عمان به پيښمبهري وت: ته لاقى مده چوونكه به مشيوه و بهو شيويه. زوى وه سف كرد و وتى: هيچ كات گرفتارى نه خوشى مانگانه نه بووه. پيښمبهري (د.خ) ته لاقيدا و ديار نيبه له بهر وتهى ژنه كه بوو يا بهموى وتهى باوكى كه وتى هيچ كات گرفتارى نه خوشى مانگانه نه بووه.

دواى نه وه، خواوه ند، ريحانه كچى زهيدى قورزى وهك تالانى به پيښمبهري (د.خ) به خشى.

مه قوقس فرمانبره دواى نه سكه ندره بيه ماريه قيبى پيښه خشى و ئيراهيمى هيناى دنيا

نه مانه هاوسره كانى پيښمبهري (د.خ) بوون و شه شيان قوره يشين.

نه بوجه عفر ده لى ت: له گيرانه وهى هوشام كوپى محممه داسى هاوسره گيرى پيښمبهري (د.خ) له گهل زينب كچى خه زيمه نه كراوه كه نه ويان به داى كى هه ژاران ناو ده برد و له تايه وهى مناله كانى عامر كوپى سه عسه وه بوو. پيش پيښمبهري (د.خ) ژنى توفيل كوپى حارس كوپى موته لى ب، براى عوبه يده كوپى حارس بوو. له مه دينه و له مالى پيښمبهري (د.خ) كوچى كرد.

ده لى ن: له كاتى ژيانى پيښمبهري (د.خ) هيچ كام له هاوسره كانى جگه له خه ديجه و شراف كچى خه ليه خوشكى ده حيه كلبى و عاليه كچى زه بيان نه مردن.

كوپى شيهابى زوهري ده لى ت: پيښمبهري (د.خ) عاليه كرده هاوسره خوى. نه وه له تايه وهى مناله كانى نه بى به كر كوپى كه لاب بوو. دواتر ماريه پيدا و ته لاقى دا. پيښمبهري (د.خ) ههروه ها قوتيله كچى قهيس كوپى مه عديكرب خوشكى نه شمس كوپى قهيسى كرده هاوسره و پيش نه وهى لى نيك بكه ويته وه، مرد و قوتيله و براكهى له ئيسلام په شيمان بوونه وه.

پيښمبهري (د.خ) فاتيمه كچى شوره يچى وهك هاوسره هه لى ژارد.

بهوتهى كوپى كه لى نه وه غه زيبه كچى جابره ونازناوه كهى داى كى شهريكه. پيښمبهري (د.خ) دواى مردنى ميره كهى وهك هاوسره ده ستني شان كرد. له ميره

کۆنه کهی کوپیکى بوو به ناوی شهریک و نازناوه کهی له وه وه پێپرا. کاتی که پێغه مبه (د.خ) مبه به سستی نزی که بوونه وهی لی کرد بینى ته مهنى زۆره و ته لاقیدا. دایکى شهریک پێشتر موسولمان و ده پۆشته لای ژنه کانی قوپه ییش و پێشنیاری نیسلا می پێده کردن.

ده لێن: پێغه مبه (د.خ) خه وله کچی هوزه یل کوپى هوبه یه ری کرده هاوسه ر. کوپى عه باس ده لیت: له یلی کچی خه تیم کوپى عوده ی کاتی که پێغه مبه (د.خ) پشت له هه تاو دانیشتبوو هات و ده سستی له شانیدا.

پێغه مبه (د.خ) فرمووی: تۆ کییت؟
وتی: کچی که سینکم له گه ل با یه که جله ویان هه بوو، من له یلی کچی خه تیمم. هاتووم و خۆم پێشکه ش به تۆ ده کم تا بمکه یته هاوسه ری خۆت.

پێغه مبه (د.خ) فرمووی: هاوسه ری منیت.
له یلی بۆ لای خه لکه که ی خۆی گه رایه وه و وتی: پێغه مبه (د.خ) منی وه که هاوسه ری خۆی هه لێژارد.

وتیان: کاریکى خراپت کرد، تۆ ژنیکی خوازیاری پیاوه کانی و پێغه مبه (د.خ) چه ندین ژنی دیکه ی هه یه، بپۆ و خۆت رزگار بکه.
له یلی گه رایه وه بۆ لای پێغه مبه (د.خ)، وتی: ته لاقم بده.

پێغه مبه (د.خ) فرمووی: ته لاقم دایت.
ده لێن: پێغه مبه (د.خ) عه مره کچی یه زیدی وه که هاوسه ر هه لێژارد که یه کی که بوو له مناله کانی ره واس کوپى که لاب.

ئه و ژنانه ی پێغه مبه (د.خ) خوازیینی کرد و نه یه یینان

یه کی که له وان دایکى هانی کچی نه بوتالیب بوو به ناوی هیند. پێغه مبه (د.خ) خوازیینی کرد به لام نه ییرده ماله که ی خۆی چوونک دایکى هانی وتی منالی هه یه.

هه روه ها زوباعه کچی عامر کوپى قهرتی له کوپه که ی سه لمه کوپى شهوام خوازیینی کرد و وتی: ده بیئت بۆ چوونی خۆی بپرسم. پۆشته لای دایکى و وتی: پێغه مبه (د.خ) خوازیینی تۆی کردوه.

وتی: چیت وه لام دایه وه؟
وتی: وتم چاوه ری بیئت تا وه لامی تۆ ده پرسیم.

وتی: مه گهر سه بارهت به پیغه مبه (د.خ) ده بیټ بۆچوونی که سیك پیرسیت، بړو و رازی ببه.

سه لمه پوښته لای پیغه مبه (د.خ)، به لام پیغه مبه (د.خ) بیډهنگ بوو له بهر نه وی بیستبووی زوباعه ته مهنی زوره.

ده لښ: پیغه مبه (د.خ) له سه فییه کچی به شامه، خوشکی نه وهری غمبه ری خوازیښنی کرد. نهو نه سیر و پیغه مبه (د.خ) نه وی سر پشک کرد و فرمووی: نه گهر ده خوازیټ من هه لښ تره و نه گهر ده خوازیټ هاوسره که ت. وتی: هاوسره که م. پیغه مبه (د.خ) نازادی کرد.

پیغه مبه (د.خ) له دایکی حه بیب کچی عباس کوپی عمبدولموته لیب خوازیښنی کرد به لام بویان دهر که وت که عباس له شیروه برایه تی چوونکه سهویه شیری به هه ردوکیان دابوو.

له جومره کچی حارس کوپی نه بی حارسه خوازیښنی کرد. باوکی وتی کیښه یییه و نه یبوو. کاتیک پوښته مالهو بینی نه خوشی پیستی گرتوه.

نهو که نیزانه ی پیغه مبه (د.خ) نه وانی کرده هاوسه ری خوی

یه کیان ماریه کچی شه معونی قیبتی بوو و یه کی دیکه رنحانه کچی زهیدی قوره زی و بهوته یه که نه زیری.

کویله نازاد کراوه کانی پیغه مبه (د.خ)

زهید کوپی حارسه و کوپه که ی نوسامه کوپی زهید. پیشتز باسی نه وانمان کرد. سوبانیښ کویله ی پیغه مبه (د.خ) بوو و نازاد کرا. به لام تاکاتی مردنی پیغه مبه (د.خ) خزمه تی ده کرد. دوا ی نهو پوښته شاری حمس و له وی مالیکی لی به جیماوه.

ده لښ: سوبان له سالی په نجا و چواری کوچ له سرده می خه لافه تی معاویه کوچی دوا یی کرد.

دهسته یه که وتوویانه له شاری ره مله نیښته جی بوو بی نه وی منال یا نه وی هه بیټ.

شەقرانىش يەكك بۇ لەكۆيلەكانى پىڭەمبەر(د.خ) و ناوى سالىح كۆپى عودەيە. سەبارەت بە بۇچوونەكان جياوازە.

عەبدوللە كۆپى داۋودى خەرىبى دەئىت: پىڭەمبەر(د.خ) شەقرانى لە عەبدوللە باۋكى بۇ مايەۋە. دەستەيەك وتوويانە نەژادى شەقران پارسيە و سالىح كۆپى ھەول كۆپى مېھر كۆپى ئازەرچەشنىس كۆپى مەربان كۆپى فىران كۆپى رۇستەم كۆپى فىروز كۆپى ماى بەھرام كۆپى رەشتەرى بۇ. دەئىن: يەكك بۇ لەجوتيارەكانى رەى.

مەسەبى زوبەيرى دەئىت: شەقران كۆيلەى عەبدولرەھمان كۆپى عەوف بۇ. ئەۋى بە پىڭەمبەر(د.خ) بەخشى. چەندىن منائى ھىنايە دنيا و دوايىنيان ناوى موب و لەمەدينە نىشتەجى و نەۋەكانى لەبەسرە بۇون.

رەۋەيغ كۆيلەى پىڭەمبەر(د.خ) و پىنيان دەۋت باۋكى رافىع. ناوى ئەسلەم و بەۋتەيەك ئىبراھىم بۇ. سەبارەت بە و گىرانەۋەكان جياوازن. دەستەيەك دەئىن: كۆيلەى عەباس كۆپى عەبدولموتەلىب بۇ و بە پىڭەمبەرى بەخشى. دەستەيەكى دىكە وتوويانە باۋكى رافىع كۆيلەى ئۆحەيچە سەعيد كۆپى عاسى گەرە بۇ. ۋەك مىرات بۇ منالەكانى مايەۋە و سىيان لەۋان بەشەكەيان خۇيان بەخشى و ھەر سىكيان لەبەدر كۆژران. باۋكى رافىع بەشدارى شەرى بەدرى كرد. خالىد كۆپى سەعيد بەشى خۇى بە پىڭەمبەر(د.خ) بەخشى و ئازادى كرد.

باۋكى رافىع كۆپكى بۇ پىنيان دەۋت بەھى. ناوى رافىع و باۋكى رافىع نازناۋەكەى خۇى لەۋ ۋەرگرت. كۆپكى دىكەى ناوى عوبەيداللە و دەبىرى عەلى كۆپى ئەبى تالىب بۇ.

كاتىك عەمرۇ كۆپى سەعيد فەرمانزەۋايى مەدينەى گرتەدەست، بەھى بانگ كرد و وتى: موالى كىيت؟

بەھى وتى: موالى پىڭەمبەر(د.خ). عەمرۇ سەد قامچى لىدا.

دووبارە وتى: موالى كىيت؟

بەھى وتى: موالى پىڭەمبەر(د.خ). دووبارە سەد قامچى دىكەى لىدا.

لىى دەپرسى و ئەۋ دەيوت: موالى پىڭەمبەر(د.خ). تا پىنسىد قامچى لىدا و پىرسى:

موالى كىيت؟ بەھى وتى: موالى ئىۋەم.

سەلمانى فارسى يەكك بۇ لەكۆيلەكانى پىڭەمبەر(د.خ) بەنازناۋى باۋكى عەبدوللە.

لەگوندىك لەگوندىكەكانى ئىسپەھان و بەوتەيك لەرامپورموز بوو. لەلایەن عەرەبەكانى كەلبەو ئەسیر و ئەویان بەجۆولەكەيك لەوادى ئەلقورا فرۆشت. لەگەڵ جۆولەكەيك رىككەوتن لەسەر ئەوى بېرىك پارەى پىڤدات و ئازادى بگات. پىڤەمبەر(د.خ) و موسولمانان ھاوکارىان کردو توانى ئازادى خۆى بکړیتەوه.

دەستەيك لەرەچەلەك ناسانى فارس دەلێن: سەلمان لەویلايەتى شاپور و ناوى مابە کوپى بوزحشان کوپى دەدیڤەيه.

سەفینە يەکیكى دیکە لەکۆیلەكانى دایكى سەلمە بوو و ئازادى کرد بەو مەرجەى تا کۆتایى تەمەن خزمەتى پىڤەمبەر(د.خ) بگات. ئەو رەشپىست بوو. سەبارەت بەناوێكەى بۆچوونەكان جیاوازن.

دەستەيك ئەویان بەمێهران و دەستەيك بەرەباح ناوى دەبن.

بەوتەيك ئەو لەعەجەمەكانى فارس و ناوى سەبیه کوپى مارقیهيه.

ئەنس يەکیك بوو لەوان بەنازناوى باوکی موسەرەح و بەوتەيك باوکی مەسروح. يەکیك بوو لەموالییەكانى سەرات و کاتیك پىڤەمبەر(د.خ) دادەنیش، رىگەى پىڤەدان تا بڕۆنە لای. باوکی موسەرەح لەبەدر و ئۆخۆد و ھەموو شەپەرەكانى دیکە ھاوړیەتى پىڤەمبەرى کرد.

دەلێن: ئەو لەدایکیكى حەبەشى و باوکیكى فارسى چاوى بەدنيا ھەلێنا. ناوى باوکی کردوى کوپى ئەشرەنیدە کوپى ئودھەر کوپى مێھراڤەر کوپى کەحنکان لەمنالەكانى مەھگوار کوپى یومايه.

باوکی کەبشە: ناوى سەلیم و لەموالییەكانى مەككە بوو. بەوتەيك موالى سەرزەمینى دووسە. پىڤەمبەر(د.خ) ئەوى کړى و ئازادى کرد. باوکی کەبشە لەبەدر و ئۆخۆد و شەپەرەكانى دیکە ھاوړیەتى پىڤەمبەرى کرد و لەسالى سیانزەيەمى کۆچ لەیەكەم سالى خەلافەتى عومەر کوپى خەتاب، چاوى لەجیھان بەست.

باوکی مویەبە. دەلێن: يەکیكە لەموالییەكانى موزەينە. پىڤەمبەر(د.خ) ئەوى کړى و ئازادى کرد.

رەباح کوپى ئەسوود کەمۆلەتى بەخەلکان دەدا بۆ ئەوى بڕۆنە لای پىڤەمبەر(د.خ).

فەزالە کەدواى پىڤەمبەر(د.خ) لەشام نیشەجى بوو.

مودەعیم کەکۆیلەى روفاعە کوپى زەیدى جوزامى بوو. ئەوى بە پىڤەمبەر(د.خ)

بەخشی. ئەو، لەشەری وادی ئەلقورا ھاورێتەتی پێغەمبەر(د.خ) دەکرد. تیریکی نەناسراو ھات و ئەوی کوشت.

باوکی زەمیرە: دەستەیک لەرەچەئەك ناسانی فارس وتوویانە لەعەجەمەکانی فارسە و لەمنالەکانی گەشتاسب پاشا. ناوی واح کوپی شەبیزەر کوپی پیرویس کوپی تاریشمە کوپی ماھوش کوپی باکمەھیرە.

دەستەیک وتوویانە: لەیەكێك لەشەرەكان ئەسیر و بەپێغەمبەر برا. پێغەمبەر(د.خ) ئازادی کرد و لەمبارەوہ نامەیکە بۆ نووسی. ئەو، باوەگەوپێی حسەین کوپی عەبدوللە کوپی زەمیرە کوپی ئەبی زەمیرە بوو. نامەکە پێغەمبەر(د.خ) لەدەستی نەوہکانی ئەودا ماوەتەوہ. حسەین کوپی عەبدوللە نامەکە ھێنایە لای مەھدی. مەھدی نامەکە ی وەرگرت و خستە سەرچاوی و سێسەد دیناری پێبەخشی.

یەسار یەكێك لەکۆیلەکان لەخەلکانی نەوہ و لەیەكێك لەشەرەكان ئەسیر کرا. پێغەمبەر(د.خ) ئازادی کرد. ئەو کاتە ی عەرەبەکان ھێرشیان کردە سەر مەرومالاتەکە ی پێغەمبەر(د.خ)، کۆژرا.

میھران یەکیکی دیکە لەکۆیلەکانەوہ و چەندین ھەدیسی لە پێغەمبەر(د.خ) گێژاوەتەوہ.

پێغەمبەر(د.خ) خواجەیکە بوو بەناوی مابوور. مەقوقس لەگەڵ دوو کەنیز پێشکەشی پێغەمبەری کرد. یەکیان ماریە و ئەوی کردە ھاوسەری خۆی و ئەوی دیکەیان سیرن و پێغەمبەر(د.خ) بەخشی بەحسان کوپی سابت و عەبدوللە کوپی حسان چاوی بەدنیا ھەلھێنا.

مەقوقس ئەم خواجە ی لەگەڵ دوو کەنیزەکە ناردبوو تا لەرێگە پارێزگارییان لی بکات. دەلێن: ئەو وتبوی: پەيوەندی لەگەڵ ماریە ھەیە. پێغەمبەر(د.خ) عەلی کوپی ئەبی تالیبی نارد بۆ ئەوہ ی بیکوژێت. کاتیئە عەلی بینی و لەمەبەستەکە ی ناگادار بوویەوہ، جلەکانی داکەند و دەرکەوت نامرازی پیاوہتی نییە. عەلی نەیکوشت.

کاتی گەمارۆ خستە سەر تاییف، چوار کۆیلە لەو شارە ھاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەوانی نازاد کرد. یەکیان ناوی ئەبوہەکرە بوو.

دەبىرەكانى پىڭفەمبەر(د.خ)

دەئىت: ھەندى كات عوسمان نامەكانى پىڭفەمبەرى دىنۇسى و ھەندى كات عەلى و خالىد كۆپى سەئىد و ئەبان كۆپى سەئىد و غەلا كۆپى ھەزەرەمى.
بەتەيەك: يەكەم كەس شتى بۇ نۇسى ئەبى كۆپى كەعب بوو و بەئامادە نەبۇنى ئەبى، زەيد كۆپى سابىت ئەو كارەى بۇ دەكرى.
عەبدوللە كۆپى سەئىد كۆپى ئەبى سەرحىش نامەكانى بۇ پىڭفەمبەر(د.خ) دىنۇسى.
دواتر لەئىسلام پەشىمان بوويەو و لەرۋى گرتنى مەككە، جارىكى دىكە باوهرى ھىنا.
مەوايە كۆپى ئەبۇسوفيان و ھەنزەلەى ئەسەدى شتىان بۇ پىڭفەمبەر(د.خ) نۇسىو.

ئەسپەكانى پىڭفەمبەر(د.خ)

مەمەد كۆپى يەحيا كۆپى سەھل دەئىت: يەكەم ئەسپى پىڭفەمبەر(د.خ)، ئەسپىك بوو لەمەدەنە و لەيەكىك لەخەلكانى فەزارە بەدە ئەوقىيە كرى. ناۋى ئەسپەكە زەرس و پىڭفەمبەر(د.خ) ناۋىنا سەكب. يەكەم جار سوار لەسەر ئەو ئەسپە بەشدارى غەزاي ئۇخۇدى كرى. لەشەرى ئۇخۇد موسولمانان جگە لەئەسپەكەى پىڭفەمبەر(د.خ) ئەسپىكى دىكەيان بوو بەناۋى مەلاۋىج كەئەسپى ئەبى بەردە كۆپى نەيار بوو.
مەمەد كۆپى عومەر دەئىت: لە مەمەد كۆپى يەحيا سەبارەت بەمورتەجىز پىرسىارم كرى، وتى: ئەسپىك بوو پىڭفەمبەر(د.خ) لەعەرەبىكى كرى و خەزىمە كۆپى سابىت شايەتى ماملەكە وەرەبەكە لەتايەفەى مائەلكانى مۇرە بوو.
ئەبى كۆپى عەباس دەئىت: پىڭفەمبەر(د.خ) سى ئەسپى بوو: لەزاز و زەرب و لەخىف، لەزاز، مەقۇقس پىشكەشى كرى، لەخىف رەببە كۆپى ئەبى بەرا و پىڭفەمبەر(د.خ) چەندىن وشتى تالانى مائەلكانى كەلابى پىتەخشى. زەرب، قورۇ كۆپى عەمرۇ جوزامى بەپىڭفەمبەرى بەخشى.

دەئىت: تەمىمى رازى ئەسپىكى بەپىڭفەمبەر بەخشى بەناۋى وەرد. پىڭفەمبەر(د.خ) ئەو ئەسپەى بەعومەر كۆپى خەتاب بەخشى.
دەستەيەك و تۇۋىانە: جگە لەم ئەسپانە ئەسپىكى دىكەى بوو بەناۋى يەعسوب.

ئىستەرەگانى پىڭفەمبەر(د.خ)

موسا كۆپى محەممەد دەلىت: دولدول يەكەم ئىستەر پىڭفەمبەر(د.خ) و موسولمانان بوو. مەقوقس لەگەل كەپك بەناوى عەفەر پىشكەشى پىڭفەمبەرى كرد. ئىستەرەكە تا رۆژگارى معاويه ژيا.

زومەرى دەلىت: فەرە كۆپى عەمرۆ جوزامى دولدولى پىشكەشى پىڭفەمبەر(د.خ) كرد.

زامل كۆپى عەمرۆ دەلىت: فەرە كۆپى عەمرۆ ئىستىركى پىشكەشى پىڭفەمبەر(د.خ) كرد بەناوى فەزەلە. پىڭفەمبەر(د.خ) بەئەبۇبەكرى بەخشى. كەرەكەى پىڭفەمبەر(د.خ) ناوى يەغلور و ديارى فەرە بوو و لەكاتى گەرانمە لەحەجى مائناوايى، تۆپى.

وشتەرەگانى پىڭفەمبەر(د.خ)

موسا كۆپى محەممەدى تەمىمى دەلىت: قەسوا يەكك بوو لەوشتەرەگانى مائەلەگانى حورەيش. ئەبۇبەكر ئەو وشتەرە وشتىركى دىكەى بەهەشسەد درەم كرى. پىڭفەمبەر(د.خ) بەچوارسەد درەم لەئەبۇبەكرى كرىيەو و لای پىڭفەمبەر(د.خ) بوو تا ئەو كاتەى تۆپى. سوار لەسەر ئەو وشتەرە كۆچى كرد. كاتىك پىڭفەمبەر(د.خ) گەيشتە مەدىنە، قەسوا چوار سائە و بەقەسوا و جودعا و عەزبا ناويان دەبرد. يەلى كۆپى موسەيب دەلىت: ناوى وشتەرەكەى پىڭفەمبەر(د.خ) عەزبا و سووچىكى گونچكەى براو بوو.

وشتەرە شىردەرەگانى پىڭفەمبەر(د.خ)

معاويه كۆپى عەبدوللە دەلىت: پىڭفەمبەر(د.خ) گايەلىك وشتىرى شىردەرى هەبوو. ئەو گايەلەى لەبېشە پەلامارىاندا و تالانىان كرد. ژمارەيان بىست وشتەر و بنەمالەى پىڭفەمبەر(د.خ) لەشىرى ئەو وشتەرە ژيانىان بەسەر دەبرد. شەوانە دوو دەفرى گەرە شىريان بۆ دەهينا. غەزار و حەنا و سەمرا و عەرىس و سەعدىيە و بەغوم و يەسىرە و رىا لەوان بوون.

دايكى سەلمە دەلىت: زۆرىەى خواردنى ئىمە لەمالى پىڭفەمبەر(د.خ) شىر بوو.

پیښه مېر(د.خ) گایه لیک و شتری شیردەری له بیښه و به سسر ژنه کانی خوی دابه شی کردبوو. و شتریک به ناوی عهریس و شیری زوری به نیمه دبه خشی. و شتره که ی عایشه سه مرا و شیره که ی ددوشی به لام شیری و شتره که ی من فراواتر بوو. شوان، و شتره کانی بۆ له وه پین له له وه پگایه که له دهوروبه ری جهوانیبه دهر د و شموانه دهیگرانده وه بۆ مال. شیری و شتره کانمان ددوشی. شیری و شتره که ی عایشه له وه ی من فراواتر بوو.

جوبه یر ده لیت: پیښه مېر(د.خ) چه ندین و شتری شیردەری له زی نه لجه در و حه ما بوو. شیری نه وانیان بۆ نیمه ده ینا. یه کیک له وان ناوی موهره و سه عد کوپی عوباده بۆی ناردبوو له و شتره کانی مناله کانی عه قیل و پر شیر. ریا و شه قرایش له ناویاندا ده بینرا و له بازاری نه بت له مناله کانی عامری کپی، به رده و سه مرا و عهریس و یه سیره و حه نایش. نه م و شترانه یان ددوشی و شموانه ده یان برده وه بۆ مال. یه سار کویله ی پیښه مېر(د.خ) شوانی و شتره کان و تالانچییه کانی عهره ب، کوشتیان.

بزنه شیردەره کانی پیښه مېر(د.خ)

نیراهیم کوپی عه بدولله ده لیت: پیښه مېر(د.خ) حه وت بزنی شیردەری بوو: عه جوژه و زه زم و سه قیا و برکه و وهرسه و نه تلال و نه تراف. کوپی عه باس ده لیت: حه وت بزنی شیردەری بوو. کوپی دایکی نه یه من نه وانی ده له وه پاند.

شمشیره کانی پیښه مېر(د.خ)

مه روان کوپی نه بی سه عیدی موعلی ده لیت: پیښه مېر(د.خ) له سیلاحه کانی مناله کانی قینقاع سی شمشیری هه لگرت: یه کیان کورت، یه کیان به ناوی به تار و نه وی دیکه یان حه تف. دوا ی نه وه دوو شمشیری به ناوی رهسوب و مه خده م ده سته کوه ت. ده لیت: کاتیک پیښه مېر(د.خ) هاته مه دینه، دوو شمشیری پیبوو یه کیان به ناوی عه زب و له شه پی به در بهو شمشیره شه پی کرد. زولفه قار شمشیری مونه به کوپی حه جاج و له شه پی به در وه تالانی ده سته کوه ت.

كەوان و پەمەكانى پېغەمبەر(د.خ)

مەروان كوپى ئەبى سەئىد دەئىت: لەسىلاھەكانى مەنەكانى قىنقاع، سى پەم بەپېغەمبەر گەيشت لەگەل سى كەوان: روخا و بەيزا و سەفرا.

زىڭكانى پېغەمبەر(د.خ)

مەروەھا مەروان كوپى ئەبى سەئىد دەئىت: لەسىلاھەكانى مەنەكانى قىنقاع پېغەمبەر(د.خ) دوو زىڭى بەركەوت بەناوھەكانى: سەئىدىيە و فەزە. مەمەد كوپى موسلىمە دەئىت: لەشەرى ئۆخۆد پېغەمبەر(د.خ) دوو زىڭى پۆشى، زىڭى زات ئەلفزول و زىڭى فەزە. لەشەرى خەيبەريش ئەو دوو زىڭى پۆشى.

قەلغانەكەي پېغەمبەر(د.خ)

مەكحول دەئىت: پېغەمبەر(د.خ) زىڭىيەكى بوو و سەرى قووجىڭكى تيا ھەلەكەنرا بوو. پېغەمبەر(د.خ) ھەزى لى نەدەكرد و رۆژىك خواوھند ئەو نىگەرەي سېرىيەوھ.

ناوھەكانى پېغەمبەر(د.خ)

ئەبوموسا دەئىت: پېغەمبەر(د.خ) چەندىن ناوى بۇ خۆي باس دەكرد و ھەندىڭيان لەبىرى ئىمەدا ماوھ. فەرمووى: مەمەد و ئەحمەد و موقەفا و حاشر و ئەبى التوبە و مەلھەمەم.

موتەئىم دەئىت: پېغەمبەر(د.خ) بەمنى فەرموو: مەمەد و ئەحمەد و عاقىب و ماھىم.

زۆھرى دەئىت: عاقىب يانى ئەوھى دواي ئەو كەس نىيە و ماھى يانى ئەوھى خواوھند بەھۆي ئەوھو كوفەر لەناو دەبات.

مەروەھا لەموتەئىم دەگىرنەوھ: پېغەمبەر(د.خ) فەرمووى: مەمەد و ئەحمەد و ماھى و عاقىب و حاشرم و خەلكان لەسەر ھەنگاوەكانى مەن ھەشەر دەكرىن.

دەئىت: لەسوفىانم پرسى: ماناى حاشر چىيە؟

وتى: كۆتايى پېغەمبەرەن.

تایبە تەندیبەکانی پیڤەمبەر(د.خ)

عەلی کوپی ئەبی تالیب دەلێت: پیڤەمبەر(د.خ) نەدرێژ بوو نەکورت. سەری گەورە و پێشی پێ، دەست و پێی گەورە، ئێسقانی پان، روخساری سوورباو. سنگی تووکن. کاتی پۆشتن لەسەر جەستە لەنگەری دەگرت، وەک بێنی لەسەرەو خواریدا دەهاتە خوار. دواى ئەو کەسى هاوشێوەى ئەوم نەبینیوه.

عەبدوللە کوپی عیمران دەلێت: عەلی کوپی ئەبی تالیب لەمزگەوتی کوفە دانیشتیوو، دەستی خستبوو سەر شمشێرەکەى خۆی. یەکیک لە ئەنسارییهکان پێی وت: وەسفی تایبە تەندیبەکانی پیڤەمبەر(د.خ) بکە.

عەلی وتی: پیڤەمبەر(د.خ) سوورباو و چاوانی گەورە و پەش و قژی نەرم و کولمى ساف و پێشی پێ بوو. گەردنى وەک زیو سپى، ریزیک موو لەسەر سنگییەوه تا کەلەکەى. جگە لەسنگ و ژێر بانى مووی دیکەى پێو نەبوو. دەست و قاچی گەورە و کاتی بەرێگەدا دەپۆشت دەتووت بەسەرەو خواریدا دەپوات و کاتیک سەیری شوێنیکى دەکرد، هەموو جەستەى دەچەرخاند، نەکورتە بالا بوو نە بالا بەرز. نەلاواز بوو نە رێد، ئارەق لەسەر روخساری وەک مرواری بوو. بۆنى ئارەقى لەهەموو بۆنیک خوشتر بوو. پێش ئەو و دواى ئەو کەسى وەک ئەوم نەبینیوه.

ئەنس کوپی مالک دەلێت: پیڤەمبەر(د.خ) لەچل سالى بۆ پیڤەمبەرایەتى هەلبژێردرا. دە سال لەمەکە مایەوه و دە سال لەمەدینه ژيانى بەسەر برد و لەتەمەنى شەست سالى چاوى لەجیهان بەست. لەسەرپیشیدا بیست تالی سپى نەدەبینرا. پیڤەمبەر(د.خ) نەبالا بەرز بوو نەکورتە بالا، سپى و ئەسمەر نەبوو، مووی نەلوول بوو نەساف.

جەریری دەلێت: لەگەڵ باوکى توفەیلدا بووم. بە دەورى کەعبەدا دەسووپایەوه، وتی: جگە لەمن کەسیک کە پیڤەمبەرى بینیییت، نەماوەتەوه.

وتە: ئەوت بینيوه؟

وتی: بەلى.

وتە: تایبە تەندیبەکانى چۆن بوو؟

وتی: سپى، نەقەلەو بوو نە لاغر.

خاتەمی پیڤەمبەراییەتی لە پیڤەمبەردا

باوکی زەید دەلیت: پیڤەمبەر(د.خ) فەرمووی: باوکی زەید! وەرە پیش و پشتەم بشیڵە. پشتی خۆی رووت کردەووە. دەستم لەپشتیدا. پەنجەم خستە سەر خاتەم و زەختم لیکرد.

لێیان پرسى: خاتەم چى بوو؟

وتى: کەمێک تووک لەسەر شانی پیڤەمبەر(د.خ).

لەباوکی سەعیدی خدریان پرسى: خاتەمی پیڤەمبەر(د.خ) چى بوو؟

وتى: لەتە گۆشتیکی زیاده.

بویری و جوامیری پیڤەمبەر(د.خ)

ئەنس کۆپی مالک دەلیت: پیڤەمبەر(د.خ) لەهەمووان چاکتر، بەخشەندەتر و بویتر بوو. شەویک لەمەدینە زەنگی مەترسی بەرز بوویەووە. خەلکان بەرەو دەرگەهە رایان کرد و چاویان بە پیڤەمبەر(د.خ) کەوت کەسوار لەسەر ئەسپەکەى باوکی تەلحە و شمشیری بەدەستەووە گرتبوو. خیراتر لەهەمووان بۆ لای دەرگەهە بەریکەوت و دەیفەرموو: خەلکینە، مەترسن. دووجار وتەکەى دووبارە کردەووە.

دواى ئەو فەرمووی: ئەى باوکی تەلحە ئەسپەکەى تۆ دەریایە. ئەسپەکەى باوکی تەلحە خاوەن دەروشت. دواى سەرکەوتنى پیڤەمبەر(د.خ) هیچ ئەسپێک پیشی نەکەوتەووە.

گێڕانهوهكان سهبارهت به مووی پێغه مبه‌ر(د.خ)

و ئایا ره‌نگی ده‌کرد یا نه‌.

مه‌عاز ده‌لێت: پۆشته لای عه‌بدولله‌ کو‌پی به‌سه‌ره و پێم وت: ئایا پێغه‌مبه‌رت بێنیوه؟ ئایا پێغه‌مبه‌ر(د.خ) پیر بوو؟ ده‌لێت: عه‌بدولله‌ ده‌ستی خسته سه‌رچه‌ناکه‌ی خۆی و وتی: مووی چه‌ناکه‌ی ئهو سپی ببوو.

کو‌پی جو‌حه‌یفه ده‌لێت: پێغه‌مبه‌رم(د.خ) بێنی و مووی چه‌ناکه‌ی سپی ببوو. پێیان وت: ئهو کاته تو چیت ده‌کرد؟ وتی: تیرم ده‌تاشی.

له‌ئه‌نسیان پرسی: ئایا پێغه‌مبه‌ر(د.خ) ریشی په‌نگ ده‌کرد؟ وتی: مووی پێغه‌مبه‌ر(د.خ) ئه‌وه‌نده سپی نه‌ببوو به‌لام ئه‌بویه‌که‌ر و عومه‌ر به‌حه‌نا په‌نگیان ده‌کرد.

ئه‌نس ده‌لێت: زیاتر له‌بێست تال مووی سپی به‌روخساری پێغه‌مبه‌رمه‌وه نه‌بێنرا. جابر کو‌پی سه‌موره ده‌لێت: شوینه‌واری پیری به‌پێغه‌مبه‌رمه‌وه دیار نه‌بوو جگه له‌چه‌ند تالی سپی له‌ناوچاوی. کاتێک سه‌ری خۆی چه‌ور ده‌کرد، تاله سپیه‌کانی ده‌شارده‌وه.

عه‌بدولله‌ کو‌پی مه‌هه‌یب ده‌لێت: هاوسه‌ری پێغه‌مبه‌ر(د.خ) پۆشته ماله‌که‌ی و چه‌ندین تالی سپی پێغه‌مبه‌ری هێنا. باوکی ره‌مسه ده‌لێت: پێغه‌مبه‌ر(د.خ) به‌حه‌نا ره‌نگی ده‌کرد و مووه‌کانی ده‌گه‌یشته سه‌ر شان یا بازووی.

دایکی هانی ده‌لێت: پێغه‌مبه‌رم بێنی، چوار پرچی هۆنیبوویه‌وه.

وتار سەبارەت بەنەخۇشى پىڭمەبەر(د.خ) و ئەۋەى ئەمەرگى خۇى ئاگادار

كرايهۋە

ئەبوجەغەر دەئىت: خواۋەند فەرموۋى:

((اذا جاء نصر الله و الفتح و رايت الناس يدخلون فى دين الله افواجا فسيح بحمد ربك و

استغفره انه كان توابا.

واتاكەى: كاتىك ھاۋكارى خواۋەند و سەرکەۋتن گەشت. خەلكان دەبىنى دەستە

دەستە باۋەر بەم دىنە دىن. بۇ ۋەسەف كەردنى پەرۋەردگار دۇعا بىكە و بىپايرەۋە و

داۋاى لىخۇشبوۋنى لىبىكە چۈنكە ئەۋ بەخشندەيە.))

پىشتەر باسما كەرد: پىڭمەبەر(د.خ) لەھجى مائاۋاىي كەكۇتايى ئاگادارىيەكان و

ئامۇزگارىيەكانى پىڭمەبەر(د.خ) بوۋ، رى و رەسمەكانى فىرى خەلكان كەرد و

لەۋتارەكەى پىشنىارە پىۋىستەكانى بەخەلكان راگەياند. دواتر پىڭمەبەر(د.خ) دۋاى

كۇتايى ھاتن لەرى ۋرەسمەكانى ھەج بۇ مەدىنە گەرايەۋە و پاشماۋەى زىجەجە و

موھەرەم و سەفەرى لەۋ شارە بەسەر بىرد. سالى يانزەمى كۇچ دەستى پىكەرد.

گېرانه وې رووداوه کانی سالی یانزه می کوچ

نېوجه غفر ده لیت: پېغه مېر(د.خ) له موچه رې می سالی یانزه میك ده سته یه کی بۇ په وانه کردن بۇ شام ناماده کرد. سرکرده کی ته به موالی و کوپی موالیه کی، نوسامه کوپی زهید به خشی.

عباس کوپی نېی ره بیعه ده لیت: پېغه مېر(د.خ) به نوسامه ی فرموو هیرش بکاته سر به لقا و دارومی فهله ستین. خه لکان ناماده و بریار بوو موهاجره سره تاییه کان بینه هاورئی نوسامه. لهوکاته ی خه لکان خو یان ناماده ده کرد، نه خوشیه کی پېغه مېر(د.خ) که به هویه گیانی سپارد، دهستی پیکرد.

باوکی مویه هبه کوپله ی پېغه مېر(د.خ) ده لیت: پېغه مېر(د.خ) دوا ی تمواو بوون له رنوره سمه کانی حه ج، بۇ مه دینه گه راپه وه. به دژوا ی به ریگه دا ده رۆشت و ده سته یه کی بۇ به ریکه وتن ناماده کرد. سرکرده کیان نوسامه کوپی زهید بوو. پېغه مېر(د.خ) فرمووی: له سنوره کانی شام که به شیک له نهردهن بوو هیرش بکاته سر نه بل زیتو. ریاکاران سه باره ت به سرکرده کی ته نوسامه گفتوگویان دهستی پیکرد.

پېغه مېر(د.خ) گرنگی به وته کانی نه وان نه دا و فرمووی: نهو شیاوه بۇ سرکرده کی ته، سه باره ت به باوکی نه ویش قسه یان ده کرد به لام باوکی شکی شیاو بوو.

کاتیک هوالی نه خوشی پېغه مېر(د.خ) بلاو بوویه وه، نه سوده له یه من و موسه یله مه له یه مامه ده رکه وتن و پېغه مېر(د.خ) له کاره کانی نه وان ناگادار بوویه وه. دوا ی نه وان توله یه له دیاری نه سه د ده رکه وت و نه مه له کاتی باش بوونه وې پېغه مېر(د.خ) به مانگی موچه رې نه خوشیه کی پېغه مېر(د.خ) دهستی پیکرد.

هوشام کوپی عورو ده لیت: نه خوشیه کی پېغه مېر(د.خ) له کو تاییه کانی موچه رې دهستی پیکرد.

واقدی ده لیت: نه خوشی پېغه مېر(د.خ) دوو رۆژ بۇ کو تایی مانگی سه فر دهستی پیکرد.

فیروزی ده یله می ده لیت: یه که م هه لگه رانه وه له دین له ده ورانی پېغه مېر(د.خ) روویدا له سر دهستی زوئه لخومار عبه له کوپی که عب که پیان ده وت نه سوده. نهو دوا ی حه جی مائناوایی له گل هه موو خه لکانی مه زحج له دین هه لگه راپه وه.

ده‌لێت: ئه‌سوه‌د، کاهینییکی جادووگهر و چاوبه‌ست بوو. شتی سه‌یر و سه‌مه‌ری نیشانی خه‌لکان ده‌دا. هه‌رکەس وته‌کانی ده‌بیست، کاریگه‌ری له‌سه‌ر داده‌نرا. سه‌ره‌تای ده‌رکه‌وتنی له‌ئه‌شکه‌وتی خوبان بوو. ماله‌که‌ی له‌وی و له‌وی چاوی به‌دنیا هه‌له‌ینا و گه‌وره‌ ببوو. خه‌لکانی مه‌زحه‌ج نامه‌یان بۆ نووسی و به‌لێنی نه‌جرائیان دانا. هێرشیان کرده‌ سه‌ر ئه‌و شاره‌ و عه‌مرۆ کوپری چه‌زم و خالید کوپری سه‌عید کوپری عاسیان ده‌ره‌په‌راند. ئه‌سوه‌دیانی له‌جینگه‌ی ئه‌وان دانیشاند. قه‌یس کوپری عه‌بد یه‌غوس هێرشی کرده‌ سه‌ر فه‌روه‌ کوپری مه‌سیک لێپرسرای مورادییه‌کان و ئه‌وی ده‌رکرد و جینگه‌که‌ی گرتوه‌.

کاتی‌ک ئه‌سوه‌د به‌سه‌ر نه‌جرائاندا زāl بوو، رینگه‌ی سه‌نعای گرتبه‌ر و ئه‌و سه‌ره‌مه‌ینه‌شی داگیر کرد. هه‌وائی داگیر کردنی سه‌نعایان بۆ پێغه‌مبه‌ر(د.خ) نووسی. یه‌که‌م جار له‌لایه‌ن فه‌روه‌ کوپری مه‌سیک له‌کاره‌کانی ئه‌سوه‌د ئاگادار بوویه‌وه. موسوڵمانه‌ راسته‌قینه‌کانی مه‌زحه‌ج په‌یوه‌ستی فه‌روه‌ بوون و له‌ئه‌حسییه‌ کۆبوونه‌وه. ئه‌سوه‌د نامه‌ی بۆ نه‌نووسی و که‌سی په‌وانه‌ نه‌کرد چوونکه‌ که‌س نه‌بوو ببێته‌ ئه‌رک بۆی و پاشایه‌تی یه‌مه‌نی بۆ ده‌سته‌به‌ر بوو.

کوپری عه‌باس ده‌لێت: پێغه‌مبه‌ر(د.خ) سوپاکه‌ی ئوسامه‌ی ئاماده‌ ده‌کرد، به‌لام به‌هۆی نه‌خۆشی و ده‌رکه‌وتنی ئه‌سوه‌د و موسه‌یله‌مه‌ سوپاکه‌ به‌رینه‌که‌وت. ریاکاران سه‌باره‌ت به‌سه‌رکردایه‌تی ئوسامه‌ قسه‌یان هێنایه‌ سه‌ر زمان تا ئه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ر(د.خ) ئاگادار بوویه‌وه. له‌به‌ر ئه‌مه‌ و له‌به‌ر ئه‌و خه‌وه‌ی له‌ماله‌که‌ی عایشه‌ بیینی، هاته‌مه‌ر. سه‌ری ئێشا، سه‌ره‌ندیکی به‌ستبوو، فه‌رمووی: له‌خه‌ودا بینیم دوو ته‌وقی زێر له‌بازووه‌کانمدایه‌. په‌سه‌ندم نه‌کرد، فووم لێکردن و هه‌له‌فرین. لێکدانه‌وه‌که‌ی دوو درۆنه‌که‌ی یه‌مامه‌ و یه‌مه‌نه‌. بیستوومه‌ که‌سانێک سه‌باره‌ت به‌سه‌رکردایه‌تی ئوسامه‌ قسه‌ ده‌که‌ن. پێشتریش سه‌باره‌ت به‌سه‌رکردایه‌تی باوکی قسه‌یان ده‌کرد. باوکی شیاوی سه‌رکردایه‌تی و خۆیشی شیاوی سه‌رکردایه‌تییه‌، سوپاکه‌ی ئوسامه‌ په‌وانه‌ بکه‌ن.

فه‌رمووی: خواوه‌ند به‌نه‌حله‌ت بکات ئه‌و که‌سانه‌ی گۆری پێغه‌مبه‌رانی خۆیان ده‌که‌نه‌ مزگه‌وت.

ئوسامه‌ به‌رێکه‌وت و له‌جورف ئوردوی لێدا. خه‌لکان په‌یوه‌ستی بوون. له‌م ناوه‌دا توله‌یچه‌ ده‌رکه‌وت. خه‌لک دوودل و نه‌خۆشییه‌کی پێغه‌مبه‌ر(د.خ) ته‌شه‌نه‌ی سه‌ند. نه‌پۆشتن و ته‌نیا سه‌یری یه‌کیان ده‌کرد تا ئه‌و کاته‌ی پێغه‌مبه‌ر(د.خ) کۆچی دوا‌یی

کرد.

حه زرمي کوپي عامري نه سهدی ده لیت: هه وال هات که پینغه مبر نه خوش کهوتوه، دواتر ناگادار بووینه که موسه یله مه دهستی به سر یه مامه دا گرتووه و نه سوه له یه مه نه ده سلاتی گرتو ته ده ست. زوری نه خایاند توله یحه بانگه شه ی پینغه مبری کرد و له سه میرا ئورودوی لیدا. خه لکان به گشتی شوینی کهوتن و ده سلاتی فراوان بوو. حوبالی برازای خوی بو لای پینغه مبر (د.خ) نارد تا په یمانی ناشتی له گه ل بیستیت. له کاره کانی توله یحه ناگاداری کرده وه و وتی: نهو که سه ی دیته لای توله یحه، زو نه لئونه.

پینغه مبر (د.خ) فرمووی: نه وه ناوی فریشته یه.

حوبال وتی: من کوپي خوه یلدم.

پینغه مبر (د.خ) فرمووی: خواوه ند بتکوژیت بی نه وه ی شهید بیت.

حوره یس کوپي موعلی ده لیت: یه که م که س که پینغه مبری له کاره کانی توله یحه ناگادار کرده وه، سه نان کوپي نه بی سه نان لیپر سراوی مناله کانی مالک و قوزاعی کوپي عومر لیپر سراوی مناله کانی حارس بوو.

عوره کوپي زوبه یر ده لیت: پینغه مبر (د.خ) له گه ل بانگه شه که رانی پینغه مبرایه تی به موی نیردراوانه وه شه یری کرد. که سی بو لای چه ند که سینک له گه موره کانی یه مه نه نارد و فرمانیدا هیرشیان بکه نه سمر و فرمووی تا له تایه فه ی مناله کانی ته میم و قه یس هاوکاری وه یربگرن. که سی بو لای ته میمی و قه یسییه کان نارد تا هاوکارییان بکه ن. نهو کاره یان کرد و ریگه کان له سر بی دین به ستر. هاوه لانی که م بوونه وه و کاروباره کانیان شله ژا و کهوتنه گیانی یه ک. له ژیانی پینغه مبر (د.خ) و یه ک روژ پیش کوچی دواپی نهو، نه سوه کوژا. بو له ناو بردنی توله یحه و موسه یله مه به رده وام خه لکانی ره وانه ده کرد. نه خوشییه که ی نه بووه ریگر له وه ی کاروباره کانی دینه که ی پشتگوی بخت.

ده لیت: پینغه مبر (د.خ) وه بر کوپي یه حسنی بو لای فیروز وجه شیشی ده یله می و دازویه ی ئیسته خری ره وانه فرموو.

جه ریر کوپي عه بدولله ی بو لای زی نه لکه لاه و زی نه لزه لیم نارد.

نه قره ع کوپي عه بدولله ی حه میری بو لای زی رود و زی موپان نارد.

هورات کوپي حه بیانی عیجلی بو لای سوامه کوپي نه سال نارد.

زىيادى كۆپى خەنزەلەي تەمىمى عومەرى بۇ لاي قەيس كۆپى عاسم و زەبەرقان كۆپى بەدر نارد.

كۆپى شورەحبىلى بۇ لاي سىرەي غەنەرى و وەكىمى دارمى و غەمرو كۆپى مەحجوبى عامرى و غەمرو كۆپى خەفاجى نارد.

زەرار كۆپى ئەزەرى ئەسەدى بۇ لاي غوفى زەرقانى لەتايەفەي مئالەكانى سەيدا نارد و ھەرۋەھا ئەۋى بۇ لاي سەنانى ئەسەدى غەنەمى و قوزاعى دەيلەمى نارد.

نەعيم كۆپى مەسعودى ئەشجەئى بۇ لاي زوئەلەحيە و كۆپى موشەيمەسە جوبەيرى نارد.

ھوشام كۆپى مەمەد دەلىت: نەخۇشيبەكەي پىغەمبەر(د.خ) لەكۆتايىبەكانى مانگى سەفەر دەستى پىكرد. لەو كاتەدا لەمالى زىنەب كچى جەحش بوو.

باۋكى مۇھەببە ئازاد كراۋى پىغەمبەر(د.خ) دەلىت: لەتارىكى شەو پىغەمبەر(د.خ) بانگى كردم و فەرموۋى: ئەي باۋكى مۇھەببە، راسپىردراوم بۇ دانىشتوۋانى بەقىع داۋاي لىخۇشبوۋن بىكەم، لەگەلم وەرە. لەگەلى پۇشتم و كاتىك لەگۆرستانەكە وەستا، فەرموۋى: سلاۋ لەئىۋە ئەي خەوتوۋانى ناو گۆر، ئەو حالەي ئىستانان بەبەرۋەرد لەگەل حالى خەلكان خۇشچالەكەرە، فیتەكان وەك بەشەكانى شەۋى تارىك بەدۋاي يەكدا دىن و دوايىنيان خراپتر لەپىشينيانه.

پىغەمبەر(د.خ) سەيرى كرد و فەرموۋى: ئەي باۋكى مۇھەببە كىلىلى خەزىنەكانى دونيا و ژيانى ھەمىشەبيان بەمن بەخشىۋە تا دۋاي ئەۋە بېرۇمە بەھەشت. سەرىشكانى كر دووم يا بىمىنمەۋە يا بېرۇمە لاي خواۋەند و بەھەشت. بەھەشت ھەلبىزارد.

ۋتم: دايك و باۋكم قوربانت بن، سەرەتا كىلىلى خەزىنەكانى دنيا و ژيانى ھەمىشەيى و دواتر بەھەشت.

فەرموۋى: نە سویند بەخوا ئەي باۋكى مۇھەببە، پىشگاي خوا و بەھەشت ھەلبىزارد.

دەلىت: داۋاي بەخشىنى بۇ مردوۋانى بەقىعى كرد. نەخۇشيبەكەي دۋاي گەرەنەۋە دەستى پىكرد.

عائشە دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) لەبەقىع گەرەنەۋە و منى بىنى لەتاۋ ژانە سەر ھاۋارم دەكرد: ئەي ھاۋار سەرم.

فهرمووی: سویند به‌خوا ئه‌ی عایشه، من ده‌بیت بلیم ئه‌ی هاوار سه‌رم.
 فهرمووی: چ زیانیکت پی ده‌بریت ئه‌گهر پیش من به‌مریت و خۆم کفن و دفنی تۆ بکه‌م،
 نوێرت له‌سه‌ر بخوینم و به‌خاكت بسپێرم.
 وتم: سویند به‌خوا دوای ئه‌وه ده‌گه‌ڕێتته‌وه بۆ ماڵ و له‌نامیزی یه‌کیك له‌ژنه‌كانت
 ده‌خه‌ویت.

ده‌لێت: پیغه‌مبه‌ر(د.خ) بزه‌یه‌کی گرت. سه‌ری ژانی ده‌کرد و به‌نۆره ده‌ڕۆشته مانی
 ژنه‌کانی تا ئه‌وه‌ی له‌مانی مه‌یموونه ژانه سه‌ره‌که‌ی زیادی کرد. ژنه‌کانی کۆکرده‌وه و
 ره‌زامه‌ندی ئه‌وانی وه‌رگرت تا له‌ماله‌که‌ی من په‌ره‌ستاری لێبکه‌ن. ئه‌وانیش رازی بوون.
 پیغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌نیوان دووان له‌که‌سه‌کانی خۆی که‌یه‌کیان هه‌زل کۆپی عه‌باس بوو،
 هاته‌ده‌ر. قاچی به‌سه‌ر زه‌ویدا راده‌کێشا. سه‌ری به‌ستبوو و له‌ماله‌که‌ی مندا که‌وت.
 عوبه‌یدالله ده‌لێت: ئه‌م هه‌دیسه‌م بۆ کۆپی عه‌باس گێڕایه‌وه، وتی: ده‌زانی ئه‌و
 پیاوه‌یتر کێ بوو؟
 وتم: نه‌.

وتی: عه‌لی کۆپی ئه‌بی تالیب، به‌لام عایشه نه‌یده‌ویست زمانی خێر بۆ عه‌لی
 بکاته‌وه.

ده‌لێت: پیغه‌مبه‌ر(د.خ) بیهۆش و نازاره‌که‌ی زیادی کرد، فهرمووی: هه‌وت ده‌فر
 له‌ناوی چانه جیاوازه‌کان به‌سه‌ر و روخساری مندا بپه‌ڕێنن تا بپۆم و له‌گه‌ڵ خه‌لکان
 قسه‌ بکه‌م، ئه‌ومان له‌ته‌شتیکێ هه‌فسه‌ دانیشاند و ئاومان پیاکرد تا فهرمووی: به‌س.
 به‌س.

هه‌زل کۆپی عه‌باس ده‌لێت: پیغه‌مبه‌ر(د.خ) هاته‌ لای من، ڕۆشتینه‌ده‌ر، سه‌ری نازاری
 ده‌کرد، سه‌ری به‌ستبوو، پێی فهرمووم: ئه‌ی هه‌زل ده‌ستم بگه‌ره. ده‌ستم گرت تا له‌سه‌ر
 مینه‌به‌ر دانیشتم، فهرمووی: خه‌لکان کۆیکه‌ره‌وه. کاتیك خه‌لکان کۆبوونه‌وه، فهرمووی:
 ((ئه‌ی خه‌لکینه، پاکی خواوه‌ند دینه‌ سه‌ر زمان، چه‌ندین مافی ئیوه‌ لای من، ئه‌گهر
 قامچیم له‌په‌شتی که‌سه‌یک داوه، ئه‌وه په‌شتی من، با بیتم و قه‌ره‌بوو بکاته‌وه، ئه‌گهر
 ئیه‌نه‌ی که‌سه‌یکم کردوه، با بیتم و قه‌ره‌بوو بکاته‌وه، ڕق و کینه له‌سه‌رشتی مندا نییه و
 شیاوی من نییه، که‌سه‌یکم زیاتر له‌مه‌مووان خۆش ده‌وێت که‌بیتم و مافه‌که‌ی خۆی
 وه‌رگه‌ڕێته‌وه یا هه‌لالم بکات تا به‌ناسووده‌یی بۆ لای په‌روه‌ردگار بپۆم. به‌گومانم ئه‌مه‌

بەسەندە نىيە و دەبىت چەند جارىك ئەمە دووبارە بىكەمەۋە.))

فەزىل دەلىت: لەمىنبەر ھاتەخوار و نوپۇزى نىمەپۇزى خويۇند. گەپرايەۋە و لەسەر مىنبەر دانىشت و وتەكانى دووبارە كىردەۋە. يەككى ھەستا و وتى: ئەى پىڭخەمبەر(د.خ)، سى درەمى من قەرزارىت.

پىڭخەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەى فەزىل سى درەمى پىڭبەخشە. پىم وت: دانىشت. فەرموۋى: ئەى خەلكىنە ھەر كەسك شتىكى ھەيە باسى بىكات و نەلىت دەبىتە ھۆكارى رىسۋاىى دىنا چۈۈنكە رىسۋاىى ئەو دىنا مەترسىدارترە. پىاۋىك ھەستا و وتى: ئەى پىڭخەمبەر(د.خ)، سى درەم لايە و بەنارەۋا لەتالانىيەكان ھەلمگرتوۋە.

پىڭخەمبەر(د.خ) فەرموۋى: بۇ بەنارەۋا ئەو كارەت كىرد؟

وتى: نىازمەند بووم.

پىڭخەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەى فەزىل سى درەمى لى ۋەرىگرە.

دۋاى ئەۋە فەرموۋى: ئەى خەلكىنە ھەر كەس لەشتىكى ناخۇش بۇ خۇى دەترسىت، ھەستىت تا دۇعاى بۇ بىكەم.

يەككى ھەستا و وتى: ئەى پىڭخەمبەر(د.خ)، زىمانم پىسە و زۇر دەخەوم.

پىڭخەمبەر(د.خ) فەرموۋى: خواۋەندا، راستى و ئىمانى پىڭبەخشە و ئەگر دەبىۋىت، خەۋتنى لى بگرەۋە.

پىاۋىكى دىكە ھەستا و وتى: ئەى پىڭخەمبەر(د.خ)، من درۇزىم، دوۋرووم، ھىچ گوناحىك ئەماۋە ئەنجامى نەدەم.

عومەر كوپرى خەتاب ھەستا و وتى: ئەى پىاۋ خۇتت رىوسا كىرد.

پىڭخەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەى عومەر رىسۋاىى ئەم دىنا ئاساتىرە لەرىسۋاىى ئەو دىنا. فەرموۋى: خواۋەندا، راستى و ئىمانى پىڭبەخشە و بۇ بۇ ئەنجامدانى كىردەۋە چاكەكان رىنۋىنى بىكە.

عومەر وتەيەكى ھىنايە سەرزىمان، پىڭخەمبەر(د.خ) بىزەيەكى گىرت و فەرموۋى: عومەر لەگەل مەنە و من لەگەل عومەرەم و دۋاى من لەھەر شوپىنىك بىت، راستى لەگەل ئەۋە.

ئەيۋوب كوپرى بەشىر دەلىت: پىڭخەمبەر(د.خ) سەرى خۇى بەست و لەمالەكەى ھاتەدەر. لەسەر مىنبەر دانىشت و سەرەتا سلاۋى بۇ ئەسحابەكانى ئۇخۇد نارد و داۋاى بەخشىنى بۇ كىردن. دۋاى ئەۋە فەرموۋى: ئەى خەلكىنە، خواۋەندا، يەككى

لەبەندەکانی لەنیوان دنیا و ئەو دنیا سەرپشک کرد و ئەو گەڕانەوه بۆ لای خواى
هەڵبژارد.

دەلیت: ئەبوبەکر لەقسەکەى تیگەیششت و زانى مەبەستى خۆیەتى، دەستى بەگریان
کرد و وتى: ئێمە گیانی خۆمان و منالەکانمان دەکەینه قوربانى تۆ.

پێغه‌مبەر(د.خ) فرمووی: ئەبوبەکر ئارام بە، سەیری ئەم دەرگایان بکەن کە بەرووی
مەزگەوت کراوەتەوه، هەموویان ببەستن جگە لەوهى مالى ئەبوبەکر، هیچ کەس
لەهاودەمى ئەو بەباشتر نازانم.

محەممەد کوپى ئیسحاق دەلیت: لەو رۆژەدا پێغه‌مبەر(د.خ) لەناو قسەکانى خۆى
وتى: ئەگەر لەناو بەندەکان هاورێیەکەم هەندەبژارد، ئەبوبەکر یەکەم کەس دەبوو، بەلام
لەنیوان ئێمە هاودەنگى هەیه و برایه‌تى و ئیمان، تا ئەو کاتەى خواوەند ئێمەى لای
خۆى کۆدەکاتەوه.

باوکى سەعیدى خدرى دەلیت: رۆژێک پێغه‌مبەر(د.خ) لەسەر مینەبەر دانیششت و
فرمووی: خواوەند بەندەیه‌کى سەرپشک کرد تا لەرۆژییەکانى دنیا هەرچى دەخوازێت
پێى ببەخشێت یا ئەوهى لای خواوەندە. ئەو پێشگای خواوەندى هەڵبژارد. ئەبوبەکر
کاتیك ئەم قسەى بیست، گریا و وتى: ئەى پێغه‌مبەر(د.خ)، ئێمە خۆمان و مال و منال
دەکەینه قوربانى تۆ. ئێمە لەوتەکەى ئەو سەرمانسورما. خەلکان وتیان: سەیری ئەم
پیرە پیاوه بکەن. پێغه‌مبەر(د.خ) باسى بەندەیه‌ک دەکات و ئەو دەلیت ئێمە خۆمان و
منالەکانمان دەکەینه قوربانى تۆ.

دەلیت: ئەو کەسەى سەرپشک کرا، پێغه‌مبەر(د.خ) بوو، ئەبوبەکر باشتر لەئێمە ئەمەى
دەزانی.

پێغه‌مبەر(د.خ) فرمووی: هاودەمى و سامانى ئەبوبەکر لەهەمووان بۆ من باشتر بوو،
ئەگەر هاورێم هەندەبژارد، ئەبوبەکر یەکەم کەس دەبوو. بەلام لەنیوان ئێمەدا برایه‌تى و
موسوڵمانییه. لەمەزگەوت هیچ دەرگایەك جگە لەدەرگاکەى ئەبوبەکر نەمینیتهوه.

عەبدولله کوپى مەسعود دەلیت: پێغه‌مبەر(د.خ) و خۆشەویستى ئێمە یەك مانگ
پیشتر، هەوالى مەرگی خۆى پێداين و کاتیك، مالتاوايى نزیک کەوتەوه، ئێمەى لەمالی
عایشە کۆکردەوه. سەیری دەکردین، فرمیسک لەچاوه‌کانى قەتیس ما، فرمووی: سلاو
لەئێوه، خوا بتانبەخشێت، خوا پەناتان بدات، خوا بتانپاریزێت، خوا سودتان

پێبەخشیت، خوا لیتان خۆش بێت، پێشنیار دەکەم لەخوا بترسن، لەخوا دەخوازم
 ئاگای لیتان بێت و ئێوە بەو دەسپێزم چوونکە من ئاگادارکەرەوە و مرئەدەری ئێوەم.
 بەرەبەر بەندەکانی خوا یاخێگەری مەکەنە پێشە چوونکە خواوەند بەمن و ئێوەی
 فەرموو:

((تلك الدار الآخرة نجعلها للدين لا يريدون علوا في الأرض ولا فساد او العاقبة للمتقين.
 واتاكى: ئەو دنیامان کردە بەشی کەسانێک کە لەسەر زەوی خراپەکاری و فساد بلأو
 ناکەتەو و ئەنجامەکان تایبەتە بەخۆپاریزان))
 ھەروەھا دەلیت:

((اليس في جهنم مثوى للمتكبرين.
 واتاكى: مەگەر جەھەننەم شوینی خۆبەگەرەزانەکان نییە؟
 وتەمان: کاتی مەرگی تۆ چ کاتیگە؟
 فەرمووی: دووری ئێوە و روشتن بۆ لای خواوەند و سدرە المنتهی نزیکە.
 وتەمان: ئەو پیغەمبەر (د.خ)، کێ تۆ غوسل بدات؟
 فەرمووی: کەسانی من، نزیکتر و نزیکتر.
 وتەمان: ئەو پیغەمبەر (د.خ) کفنی تۆ چی بێت؟
 فەرمووی: ئەگەر ویستتان جلەکانی خۆم لەگەڵ پارچەبەکی سپی میسر یا
 حیلەبەکی یەمەنی.
 وتەمان: ئەو پیغەمبەر (د.خ) کێ نوێژ لەسەر تۆ بخوینیت؟
 فەرمووی: ئارام بن، خوا بۆتانبەخشیت و سەبارەت بە پیغەمبەرەکان پاداشتی
 چاکەتان بداتەو.

دەلیت: ئێمە گریابین و پیغەمبەر (د.خ) گریا، فەرمووی: کاتێک منتان شۆرد و کفتان
 کردم، لەم ماله لای جیگەکم دامنێن و بپۆنەدەر. کارێرێک چاوەڕێ بن چوونکە یەکم
 کەس کە نوێژ لەسەر من دەخوینیت، ھاورێکم جبرەئیلە، دواى ئەو میکانیل و
 ئیسرافیل و ملك الموت لەگەڵ دەستەبەکی زۆر لەفریشتەکان نوێژ دەخوینن. دواتر
 دەستە دەستە وەرنە لای من و نوێژ بخوینن و سلأ و سلأوات بنێرن. بەگریان و شین
 ئازاری من مەدەن. سەرھەتا پیاوانی بنەمالەکم سلأ و نوێژ لەسەر من بخوینن و دواتر
 ژنانی بنەمالەکم و دواى ئەوان ئێوە لەلایەن منوھ سلأ بۆ خۆتان بنێرن کەشایەتی

دەدەم بۇ ئەو كەسانەى باوەريان بەدینەكەم هیناوه، لەئىستاوه تا رۆژى كۆتايى
سلاويان بۇ دەنيرم.

وتەمان: ئەى پىڭەمبەر(د.خ)، كى تۆ بخاتە ناو گۆرەكەت؟
فەرمووى: كەسەكانم لەگەل فرىشتە زۆرەكان. ئەوان ئىوہ دەبينن بەلام ئىوہ
نايانبينن.

كوپى عباس دەلئيت: رۆژى پىنجشەممە چ رۆژىك بووا نەخۆشى پىڭەمبەر(د.خ)
دژوار و فەرمووى: كەرەستەكان يىنن تا وەسيەت بۇ ئىوہ بنووسم بۇ ئەوہى دواى من
هېچ كات گومرا نەبن. كەسان بۆلەبۆليان كرد و ئەو كارە لەخزمەت پىڭەمبەر(د.خ) پەروا
نەبوو.

وتيان: چى دەلئيت؟ دەبرسكىنئيت؟ لىتى بېرسن. داواى روونكردنەوہيان لىكرد.
فەرمووى: وازم لى يىنن چوونكە ئەم حالەم لەوہى ئىوہ باسى دەكەن زۆر باشتەر.
دواتر سى پىشنيارى كرد: فەرمووى: ناباوەران لەدوورگەى عەرەب دەرېكەن و ديارى
بەنيردراوى ھۆزەكان بىەخشن بەھەمان شىوہ كەمن بەخشيم. سەبارەت بەسنيەمى
بىدەنگ بوو يا بىژرەكەى دەلئيت: لەبىرم كرد.

سەعيد كوپى جوبەير ئەم خەديسە لەكوپى عباس دەگىرئتەوہ بەم جياوازيە
كەوہ خۆى بەھەمان شىوہى ھەيە، گۆزان پىويستە (لاى پىڭەمبەر(د.خ) بەھەمان
شىوہ يىت وەك خۆى) لەپىڭەمبەر دەگىرئتەوہ.
گىرآنەوہىەكى دىكە لەسەعيد كوپى جوبەير لەكوپى عباس: رۆژى پىنجشەممە چ
رۆژىك بوو.

دەلئيت: فرمىسكىم يىنى وەك دەنكى مروارى بەروخساريدا ھاتەخوار. وتى:
پىڭەمبەر(د.خ) فەرمووى: قەلەم و مەرەكەب يا فەرمووى ئىسقانى شان و مەرەكەب يىنن
تا وەسيەت بۇ ئىوہ بنووسم بۇ ئەوہى دواى من گومرا نەبن.
وتيان: پىڭەمبەر(د.خ) دەبرسكىنئيت.

كوپى عباس دەلئيت: كاتىك پىڭەمبەر(د.خ) نەخۆش بوو، عەلى كوپى ئەبى تاليب
لاى ئەو ھاتەدەر. خەلكان وتيان: ئەى باوكى خەسەن پىڭەمبەر(د.خ) چۆنە؟
وتى: سپاس بۆ خوا باشتەر.

عباس كوپى عەبدولموتەليب دەستى گرت و وتى: تۆ ھىشتا گەنجيت، دەزمان

پىغەمبەر(د.خ) بەم نەخۇشییە دەمریت، من روخسارى منالەکانى عەبدولموتەلیب لەکاتى مەرگ دەناسمەو، بېرۇ لای پىغەمبەر(د.خ) و سەبارەت بەخەلافەت پرسیارى لىبکە. ئەگەر لەئىمەیه با بزانی و ئەگەر لەکەسانى دیکەیه با پىشنىارى خوی بەئیمە بکات.

عەلى وتى: سۆيىند بەخوا ئەگەرلىی بېرسىم و بەئیمەى نەسپىریت هیچ کات خەلکان ئەو کارە بەئیمە ناسپىرن. سۆيىند بەخوا هیچ کات ئەو پرسیارەى لى ناپرسىم. گىرانهوئەیهکى دیکەى لەکۆرى عەباس بەم ناوەرۆکە نامازەى پىدارو بەم جىاوازییە کەعەباس وتى: سۆيىند بەخوا مەرگ لەروخسارى پىغەمبەر(د.خ) دەبینم بەهەمان شیوہ کە لەروخسارى منالەکانى عەبدولموتەلیب بىنیوومە. با بېرۆینە لای پىغەمبەر(د.خ)، ئەگەر خەلافەت لەئیمەیه، بزانی و ئەگەر لەکەسانى دیکەیه، پىشنىارەکانى خۆیمان پى بکات. پىغەمبەر(د.خ) ئیمەبۆى هەمان رۆژ، کۆچى دواى کرد.

عایشە دەلیت: پىغەمبەر(د.خ) لەکاتى نەخۇشیدا فەرمووی: حەوت دەفر لەئاوى حەوت چالى جىاواز بىنن و بیکەن بەمندا تا بېرۆم و لەگەل خەلکان قسە بکەم. دەلیت: بەئاوى حەوت چال پىغەمبەرمان شۆرد و کەمىک ناسوودە بوو. ھاتەدەر و لەگەل خەلکان نوێزى خویند و وتارىکى پىشکەش کردن. داواى بەخشىنى بۆ شەھیدەکانى ئۆخۆد کرد و سەبارەت بەئەنسار پىشنىارى چاکەى کرد، فەرمووی: ئەى موھاجیرەکان، ئیوہ فراوان دەبن بەلام ئەنسار نا و بەهەمان شیوہى ئىستایان دەمیننەو، ئەنسار پىشتیوانى منن و پەنام بۆ ئەوان برد، ریزیان لىبگرن و لەخراپەکارانیان خۆش بىن.

دواى ئەوہ فەرمووی: یەکیک لەبەندەکانى سەرپشک کرا بېواتە لای خواوہند یا لەدنیا بىمىنیتەو و گەرانهوہ بۆ لای خواى ھەلبێژارد. تەنیا ئەبوبەکر تىگەیشت و بەکول گریا. پىغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەى ئەبوبەکر ئارام بە، ھەموو ئەو دەرگایانەى بەرووی مزگەوتا دەرکێنەوہ ببەستن جگە لەدەرگای مائەکەى ئەبوبەکر چوونکە لەناو ھاوہلانم کەس بەباشتر لەو نازانم.

عایشە دەلیت: لەکاتى نەخۇشى، دەرمانى لەدەورى دەمى پىغەمبەر(د.خ) دەدا، فەرمووبووی دەوا لەدەمى من نەدەن. ئیمە گومانمان کرد لەبەر ئەوہیە کەنەخۆش دەرمانى خۆش ناویت، کاتیک ھاتەخۆی، فەرمووی: دەبیت دەرمان لەدەمى ئیوہ بدەن جگە لەعەباس کەنامادە نەبوو.

کۆپی ئیسحاق دەلێت: کاتێک نەخۆشییەکەی پێغه‌مبەر(د.خ) تەشەنەیی سەند و لەهۆش خۆی چوو، لەژێرکانی دایکی سەلمە و مەیموونە و چەند ژنیکی دیکە و لەناویان ئەسما کچی عەمیس لەدەوری کۆبوونەوه. عەباس کۆپی عەبدولموتەلیب لەوی بوو. بڕیارێاندا دەرمان لەدەمی پێغه‌مبەر(د.خ) بدەن. عەباس وتی: من ئەو کارە دەکەم. کاتێک دەرمانیان لێدا، پێغه‌مبەر(د.خ) ھاتەخۆی و فەرمووی: کێ ئەو کارە کرد؟ وتیان: ئەو پێغه‌مبەر(د.خ)، عەباسی مامەت. فەرمووی: ئەمە دەرمانێکە ژنان لەحەبەشەوه ھێناویانە.

پێغه‌مبەر(د.خ) فەرمووی: بۆ ئەو کارەتان کرد؟

عەباس وتی: ئەو پێغه‌مبەر(د.خ) دەترساین نەخۆشی (ذات الجنب) ھەبێت. پێغه‌مبەر(د.خ) فەرمووی: ھەرگیز، خوا بەو نەخۆشییە ئازاری من نادات. ھەرکەس لەم مალەیه جگە لەمام، ئەو دەرمانە لەدەمی بدات.

عایشە وتی: کاتێک بەپێغه‌مبەریان وت دەترساین ئەو نەخۆشییەت ھەبێت، فەرمووی: ئەمە نەخۆشیی شەیتانە و خواوەند ئەو بەسەر مندا زال ناکات.

کۆپی موحەنف دەلێت: کاتێک نەخۆشییەکەی پێغه‌مبەر(د.خ) تەشەنەیی سەند و لەهۆش چوو، ژێرکانی و کچەکەی و ھەموو بنەمالەکەی و لەناویان عەباس کۆپی عەبدولموتەلیب و عەلی کۆپی ئەبی تالیب لەدەوری کۆبوونەوه. ئەسما کۆپی عەمیس وتی: نەخۆشییەکەی ئەو ذات الجنبة، دەرمان لەدەمی بسوون و کاتێک ئەو کارەیان کرد، پێغه‌مبەر(د.خ) ھاتە ھۆش و فەرمووی: کێ ئەو کارە کرد؟

وتیان: ئەسما کچی عەمیس چونکە گومانی دەکرد ئەو نەخۆشییەکەی تۆیە. فەرمووی: لەو نەخۆشییە پەنا بۆ خوا دەبەم، لای خوا رێزدارتر لەوێم بەو نەخۆشییە گرفتارم بکات.

ئوسامە کۆپی زەید دەلێت: کاتێک نەخۆشییەکەی پێغه‌مبەر(د.خ) سەخت بوو، گەڕامەوه بۆ مەدینە، خەڵکانیش ھاتن. پوشتینە لای پێغه‌مبەر(د.خ)، بێدەنگ بوو. دەستی بۆ ئاسمان بەرز کردەوه. زانیم دۆعا بۆ من دەکات.

عایشە دەلێت: پێغه‌مبەر(د.خ) چەندین جار فەرمووبوو: خواوەند گیانی ھیچ پێغه‌مبەرێک ناگرێت مەگەر ئەوێ سەرپشکی بکات.

نەرقەم کۆپی شۆرەحیل دەلێت: لەکۆپی عەباسم پرسی: ئایا پێغه‌مبەر(د.خ)

ۋەسىيەتى كىرد؟

ۋتى: نە.

ۋىم: چۈن ۋەسىيەتى نە كىرد؟

ۋتى: پىنغەمبەر(د.خ) فەرمۇى: ەلى بانگ بىكەن.

بەلام عايشە ۋتى: ئەگەر كەسىك بەدۋاى ئەبۇبەكردا بىئىرىت.

خەفسە ۋتى: كەسىك بەدۋاى عومەردا بىئىرە.

ھەموويان لاي پىنغەمبەر(د.خ) كۆبۈنەۋە و فەرمۇى: بىرۈن ئەگەر كارم بەئىۋە بىت

كەسىك دەنىرم بەشۈيىنتانا.

پىنغەمبەر(د.خ) فەرمۇى: كاتى نوئىرە؟

ۋتيان: بەلى.

فەرمۇى: بەئەبۇبەكر بلىن پىشنىۋىزى بۇ خەلكان بىكات.

عايشە ۋتى: ئەو پىاۋىكى دل ناسكە، با عومەر كۆپى خەتاب ئەو كارە بىكات.

پىنغەمبەر(د.خ) فەرمۇى: بەعومەر بلىن.

عومەر ۋتى: ھىچ كات بەنامادە بوۋنى ئەبۇبەكر پىشى ناكەوم.

ئەبۇبەكر پىشنىۋىزى بۇ خەلكان كىرد. پىنغەمبەر(د.خ) كەمىك باشتىر بوو و پۇشتەدەر.

كاتىك ئەبۇبەكر ھەستى بەھاتنى پىنغەمبەر(د.خ) كىرد، ھىۋاش ھىۋاش كىشاىە دواۋە،

پىنغەمبەر(د.خ) جەلەكانى ئەۋى گىرت و ناچارى كىرد لەشۈيىنەكەى خۋى بىمىنىتەۋە.

عايشە دەلىت: لەنەخۇشى پىنغەمبەر(د.خ)، بانگيان فەرمۇو، فەرمۇى: بەئەبۇبەكر

بلىن لەگەل خەلكان نوئىر بىخۈيىنىت.

ۋىم: ئەو پىاۋىكى دل ناسكە و ناتۋانىت لەجىگەى تۋ بىستىت.

دوۋبارە فەرمۇى: بەئەبۇبەكر بلىن لەگەل خەلكان نوئىر بىخۈيىنىت. قىسەكەم دوۋبارە

كىردەۋە، پىنغەمبەر(د.خ) تۈپە بوو و فەرمۇى: ئىۋە ھاررىيانى يوسفن.

لەگىرانەۋەى كۆپى ۋەكىعدا ھاتۋە، پىنغەمبەر(د.خ) فەرمۇى: رۋان بەسەرھاتەكەى

يوسفن، بلىن ئەبۇبەكر پىشنىۋىزى بۇ خەلكان بىكات.

دەلىت: پىنغەمبەر(د.خ) لەسەر دەستى دوو پىاۋ پۇشتەدەر. قاچى بەسەر زەۋىدا

رادەكىشا و كاتىك لەئەبۇبەكر نىزىك كەۋتەۋە، ئەبۇبەكر كىشاىە دواۋە، پىنغەمبەر(د.خ)

ئىشارەى پىكىرد تا لەشۈيىنەكەى خۋى بىمىنىتەۋە و خۋى دانىشت و بەدانىشتانەۋە

نوئىزى خۋىند.

عایشه دهلیت: ئه بوبه کر به دواى نويزه کهى پيغه مبه (د.خ) نويزى ده خویند و خه لکان به دواى نويزه کهى ئه بوبه کر.

واقدى دهلیت: له باوکى سه بره م پرسى: ئه بوبه کر چهند جار پيشنويزى بۇ خه لکان کرد؟

وتى: حه فده نويز.

وتم: كى به توى وت؟

وتى: ئه يووب كوپى عه بدولره حمان كوپى ئه بى سه عسه عه له يه كيك له هاوه لانى پيغه مبه رى بيستبوو.

عيكه ره دهلیت: ئه بوبه کر بۇ ماوه ي سى روژ پيشنويزى بۇ خه لکان کرد.

عایشه دهلیت: له سه ره مه رگدا پيغه مبه رم بينى، ده فرىك ئاو له تهنيشتييه وه بوو، ده ستى خوى بۇ ده فره كه ده برد و روخسارى فينك ده كرده وه و ده يفرموو: خواوه ندا بۇ سه ختييه كان هاو كاريم بكه.

ئهنس كوپى مالك دهلیت: ئه و روژى دووشه ممه ي پيغه مبه رى تيا مرد، كاتيك خه لکان بۇ نويز ريزيان به ستبوو، به ره و لای ئه وان به ريگه وت. په رده کهى لا بردو ده رگای كرده وه و له به رده م ماله کهى عایشه وه ستا. زورى نه ما بوو موسولمانان له خوشى بينىنى پيغه مبه ر (د.خ) نويزه کهيان بشکينن، ريگه يان کرد و ئه و به ده ست ئيشاره ي کرد تا به رده وام بن. له نويز کردنى ئه وان خوشحال و بزه يه ك كه وته سه ر لىوى. هيچ كات پيغه مبه رم له و كاته ي باشت نه بينىبوو. گه پرايه وه و خه لکان پۇشتن. گومانيان کرد نه خوشييه کهى پيغه مبه ر (د.خ) كوتايى پنهاتووه. ئه بوبه کر گه پرايه وه بۇ سه نح بۇ لای خيزانه کهى.

ئه بوبه کر كوپى عه بدولله دهلیت: له روژى دووشه ممه پيغه مبه ر (د.خ) سه رى خوى به ستبوو، بۇ نويزى به يانى هاته ده ر، ئه بوبه کر له گه ل خه لکان نويزى ده خویند. كاتيك پيغه مبه ر (د.خ) هات خه لك ريگه يان كرده وه و ئه بوبه کر زانى ئه م كاره يان بۇ پيغه مبه ر (د.خ) كرده وه. له جىگه کهى خوى دوور كه وته وه. پيغه مبه ر (د.خ) فهرمووى: پيشنويزى بۇ خه لکان بكه.

پيغه مبه ر (د.خ) لای راستى ئوبه به کر دانىشت و به دانىشتنه وه نويزى خویند. كاتيك كوتاييان به نويز هينا، رووى کرد خه لکان و دهنگى به رز كرده وه به شيوه يه ك

لەدەرەوێ مژگەوتیش خەڵکان دەیاننێست. فەرمووی:

ئەو خەڵکینە، ناگرەکان داگیرسان و فیتنەکان هاوشیوەی شەوی تاریک هاتن، سویند بەخوا ناتوانن رەخنە لەمن بگرن چونکە جگە لەوێ قورئان حەلالی کردووە بۆ ئێوە م حەلال نەکرد و تەنیا ئێوەم لێ حەرام کردن کەقورئان حەرامی کرد.

کاتێک پیغەمبەر(د.خ) کۆتایی بەوتەکانی هینا، ئەبوبەکر پێی وت: ئەو پیغەمبەر(د.خ)، دەبینم لەبەخشینەکانی خواوەند بەو شیوەی ئێمە دەخوازین. ئەمڕۆ سەرەو کچی خاریجەییە و من دەپۆمە لای ئەو. پیغەمبەر(د.خ) بۆ مالهەکی گەراپەو و ئەبوبەکر بۆ سەنج.

عایشە دەلیت: کاتێک پیغەمبەر(د.خ) ئەو رۆژە لەنوێژ گەراپەو، لەداوینی مندا خەوت. یەکیەک لەبەنەمالەو ئەبوبەکر هات و سیواکیکی سەوزی لەدەستا بوو. پیغەمبەر(د.خ) سەیری دەستی ئەوی کرد. زانیم سیواکەکی دەوێت. وەرگرێت و ساویم تانەرم بوو. دوواتر دامە دەستی پیغەمبەر(د.خ).

دەلیت: زۆر بەسەختی سیواکەکی بەکار دەهینا. کەمتر لەو حالەدا بینیبووم. فێیدا. هەستم کرد پیغەمبەر(د.خ) لەداوینم سەنگین و قورس دەبێت. سەیری روخساریم کرد و بینیم چاوەکانی بریوەتە یەک جیگە و دەفەرمیت: هاویری لەسەرەوێ بەهەشت. وت: سویند بەو کەسەو قۆی بەراستی پەوانە فەرموو، سەرپشکیان کردی و هەلتبژارد.

هەمان سات پیغەمبەر(د.خ) کۆچی دواوی کرد.

عایشە دەلیت: پیغەمبەر(د.خ) لەسەر سینەو من و لەمالەکی من گیانی سپارد. مافی کەسم نەخوارد، نەزان و کەم نەزمون بووم، پیغەمبەر(د.خ) لەداوینی من مرد، سەری ئێوم خستە سەر سەرینیکی و لەگەڵ ژنان دەستمان بەگریان و شین و پۆپۆ کرد.

رؤژی مردنی پیغه مبهرا (د.خ) و ته مه نئى له و له کاتى مردن

ئهبوجه عفر ده لئیت: له رؤژی مردنه کى له نیوان زانا کان جیاوازی نییه. رؤژی دوشه ممه مانگی ره بیع الاول بوو. به لام جیاوازی له وه دایه کام دوشه ممه یه. دهسته یه که له زمانى زانا کانى حیجاز ده لئین: پیغه مبهرا (د.خ) نیمه رؤی دوشه ممه یه دووهمى ره بیع الاول کوچی دواى کرد و له مه مان رؤژ له گهل ئهبوبه کر به یه عتیان بهست.

واقدی ده لئیت: پیغه مبهرا (د.خ) له رؤژی دوشه ممه یه دوانزمى ره بیع الاول چارى له جیهان بهست و نیمه رؤی رؤژی دواتر (رؤژی سى شه ممه) له کاتى ئاوا بوونى همتاو، به خاک سپێردرا.

باوکى هوریه ره ده لئیت: کاتیک پیغه مبهرا (د.خ) مرد، عومر کوپى خهتاب ههستا و وتی: کهسانیک له ریاکاران گومانیان کردووه پیغه مبهرا (د.خ) مردووه، سویند به خوا نه مردووه به لکو گهراوه تهوه بۆ لای خوا وهند به هه مان شیوه که موسا کوپى عیمران گهراپه وه بۆ لای خوا وهند و چل رؤژ لای خوا بوو و دواى ئه وه ی خه لکه کى و تیان مردووه، گهراپه وه بۆ ناویان، سویند به خوا پیغه مبهرا (د.خ) ده گه رته وه و دهست و پینی ئه و که سانه ده بریت که گومانیان کردووه پیغه مبهرا (د.خ) مردووه.

ده لئیت: کاتیک ئهبوبه کر ئاگادار بوویه وه، هات و له ده رگای مرگه وت دابه زى. عومر له گهل خه لکان قسه ی ده کرد. ئهبوبه کر گرنگی پینه دا و رووی کرده مالى عایشه. جهسته ی پیغه مبهرا (د.خ) له سووچیکدا و حيله یه کى رهشیان پیادابوو. پوشت و حيله کى لا برد. روخسارى پیغه مبهرى ماچ کرد و وتی: دایک و باوکم قوربانى تۆبن، ئه و مرگه ی بریارى لیدرابوو، چیششت و چیتر هیچ کات تامی مرگ ناچیزیت.

به پارچه که روخسارى پیغه مبهرى داپوشی و هاته ده ر. عومر له قسه کانى به رده وام بوو، پینی وت: ئه ی عومر ئارام به و گوێ بگره. به لام عومر له قسه کردن به رده وام بوو. کاتیک ئهبوبه کر بینى عومر گوێ ناگریت، رووی کرده خه لکان. کاتیک خه لکان قسه کانى ئه ویان بیست، گوئیان له عومر کوپى خهتاب نه گرت.

ئهبوبه کر سیاسى خواى کرد و وتی: ئه ی خه لکینه، هه رکه س محه ممه دى ده پهره ست، محه ممه د مرد و هه رکه س خواى ده پهره ستی، خوا زیندوووه و نه مه ره. دواتر

ئەم ئايەى خوڭندەوہ:

((وما محمد الا رسول الله قد خلت من قبله الرسل افان مات لو قتل انقلبتم على اعقابكم و
من ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيئا وسيجزي الله الشاكرين.

واتاكەى: مەمەد تەنیا نیردراویكە و پښش ئەویش نیردراوہكان مردوون. ئایا
ئەگەر بمریت یا بکو ژریت پاشەكشی دەكەن. ھەركەس پاشەكشی بكات، ھیچ
زیانیك لەخوا نادات و خوا پاداشتی چاكەكاران دەداتەوہ.))

دەلێت: سوڭند بەخوا خەلكان نەیان دەزانى ئەم ئايە بۆ پڙغەمبەر(د.خ) ھاتۆتەخوار تا
ئەو رۆژەى ئەبوبەكر خوڭندییەوہ.

عومەر دەلێت: كاتێك بیستم ئەبوبەكر ئەم ئايەى خوڭندەوہ، لەپى كەوتم، قاچەكانم
نەیان دەتوانى قورسایى جەستم رابگرن و لەمردنى پڙغەمبەر(د.خ) دلتیا بووم.

ئىبراھیم دەلێت: كاتێك پڙغەمبەر(د.خ) مرد، ئەبوبەكر ئامادە نەبوو. دواى سى رۆژ
ھات و كەس نەيویرابوو روخسارى پڙغەمبەر(د.خ) بكاتەوہ تا ئەوہى رەنگى پښستى
سكى گۆرا. ئەبوبەكر پۆششەكەى سەر روخسارى پڙغەمبەرى لابرد و ناوچاوانى ماچ
كرد، وتى: دايك و باوكم قوربانى تۆين، لەژيان پاك و خاوين بوويت و لەمەرگيش
بەھەمان شىوہ. دواتر پۆشتەدەر، سىاسى خواى كرد و وتى: ھەركەس خواى
دەپەرەستى، خواوہند زیندووہ و نەمرە و ھەركەس مەمەدى دەپەرەستى، مەمەد
مرد. دواتر ئايەى و ما محمد الا رسول الله ى خوڭندەوہ.

عومەر دەيووت: پڙغەمبەر(د.خ) نەمردووہ. ھەرەشەى كوشتنى لەوكەسانە دەكرد
كەدەيانوت پڙغەمبەر(د.خ) مردووہ.

لەو كاتەدا ئەنسار لەسەقیفەى منالەكانى ساعیدە كۆبوونەوہ تا لەگەل سەعد كۆپى
عوبادە بەیعت ببەستن. ئەبوبەكر ئاگادار بوویەوہ ولەگەل عومەر و باوكى عوبەیدەى
جەراح بۆ لاى ئەوان بەرىكەوت و وتى:

چیتان دەوێت؟

وتیان: ئەمیریك لەئیمە و ئەمیریك لەئێوہ.

ئەبوبەكر وتى: ئەمیرەكان لەئیمە بن و ھەزیرەكان لەئێوہ.

ئەبوبەكر وتى: من یەكێك لەم دوو پیاوہ پەسەند دەكەم، عومەر یا باوكى عوبەیدەى
جەراح. خەلكانێك ھاتنە لاى پڙغەمبەر(د.خ) و وتیان: كەسێكى ئەمین لەگەل ئیمە

پەروانە بکە. پێغه‌مبەر(د.خ) فەرمووی: ئەمینیکی راستەقینە لەگەڵ ئێو پەروانە دەکەم و باوکی عوبەیدە جەراخی پەروانە فەرموو. من باوکی عوبەیدە بۆ ئێو پەسەند دەکەم. لەم کاتەدا عومەر هەستا و وتی: کێ رازی دەبێت کەسێک دوا بخات کە پێغه‌مبەر ئێوی پێشخستوو. ئەمە و ئەگەڵ ئەبوبەکر بەیعتی بەست و خەڵکانیش بەیعتیان بەست. ئەنسار یا دەستەیک لە ئەنسار وتیان: ئێمە تەنیا لەگەڵ عەلی کوپی ئەبی تالیب بەیعت دەکەین.

زیاد کوپی کولەیب دەئێت: عومەر کوپی خەتاب پۆشته مانی عەلی کوپی ئەبی تالیب. تەلخە و زوبەیر و کەسانیک لە موهاجیرەکان لەوی بوون. وتی: ئەگەر بۆ بەیعت کردن لەگەڵ ئەبوبەکر نیین، ماله‌کە دەسوێنم. زوبەیر بە شمشیری دەرکێشرا پەلاماریدا بەلام خزا و شمشیرەکە لە دەستی کەوتە خوار و هەستان و ئەویان گرت.

حەمید کوپی عەبدولرحمانی حەمیری دەئێت: کاتیک پێغه‌مبەر(د.خ) مرد، ئەبوبەکر لەمەدینە نەبوو. کاتیک هات و روخساری پێغه‌مبەری کردووە و ماچی کرد، وتی: دایک و باوکم قوربانت بن، لەژێر پاک و خاویڤ بووێت و لەمەرگیش بەهەمان شیوە، سوێند بەخوای کەعبە محەممەد مردوو.

دواتر بەرەو مەینەر پۆشت. عومەر و هەستا بوو، هەرەشە لە خەڵکان دەکرد و دەیوت: پێغه‌مبەر(د.خ) زیندوو و نەمردوو. دەست و پێی ئێو کەسانە دەبریتووە ئەم بوختانە بۆ هەڵدەبەستن و لەداریان دەدات.

ئەبوبەکر دەستی بە قەسە کرد و بە عومەری وت: بێدەنگ بە. بەلام بێدەنگ نەبوو. ئەبوبەکر و تەکانی دەستپێکرد، وتی: خواوەند بە پێغه‌مبەری فەرموو:

((انک میت و انهم میتون، ثم انکم يوم القيامة عندر بکم تختصمون.

واتاکە: تۆ شیاوی مردنیت و ئەوانیش شیاوی مردن. و دواتر لەروژی پەسەلان لەبەردەم پێشگای خواوەند گفتوگۆ دەکەن و ئایە و ما محمد الا رسول الله ی تا کۆتایی خوێندووە. وتی: هەرکەس محەممەدی دەپەرەست، ئێو خواپەری دەپەرەست، مرد و هەرکەس خواوەندی تاقانە دەپەرەستیت، خواوەند زیندوو و هیچ کات نامریت. دەئێت: کەسانیک لە ئەسحابی پێغه‌مبەرمان بینی و سوێندیان دەخوارد نەیاندرزانی ئەم ئایە هاتۆتە خوار تا ئێو کاتێ ئەبوبەکر خوێندیبوو. هەمان کات یەکێک بەخیرایی هات و وتی: ئەنسار لەژێر سایەوانی منالەکانی ساعیدە کۆبوونەو تا بەیعت لەگەڵ

کەسیکی خۆیان ببەستن و دەلێن: ئەمیریکی لەئیمە و ئەمیریکی لەقورەیش.
 دەلێت: ئەبۆبەکر و عومەر بەریکەوتن و یەکتریان رادەکێشا تا گەیشتنە ئەو شوینە.
 عومەر وستی قسە بکات بەلام ئەبۆبەکر رنگە ی نەدا و عومەر وتی: لەیهک روژ دووجار
 نافەرمانی خەلیفە ی پیغەمبەر(د.خ) ناکەم.

ئەبۆبەکر قسەکردنی دەستپێکرد و هەموو ئەو ئایە و حەدیسەکانی تایبەت بوو
 بەئەنسار، هینایە سەرزمان و وتی: دەزانن پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەگەر هەموو
 خەلکان بەریگەیهکدا بپۆن و ئەنسار بەریگەیهکی جیاوا، بەریگە ی ئەنساردا دەپۆم.
 تۆی ئە ی سەعد ئامادە و دانیشتبوویت کە پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: قورەیشییەکان
 لێپرسراوی ئەم کارەن و خەلکانی چاکەکار شوینکەوتە ی چاکەکانیان بن و خراپەکاران
 شوین خراپەکانیان دەکەون.

سەعد کوپی عوبادە وتی: راست دەکەیت، ئیمە وەزیر و ئیوہ ئەمیر.
 عومەر وتی: ئە ی ئەبۆبەکر دەستت بێنە تا بەیعتت لەگەل ببەستم.
 ئەبۆبەکر وتی: نا تۆ دەستت بێنە چوونکە بۆ ئەم کارە بەهێزتر لەمنیت.
 دەلێت: عومەر بەهێزتر بوو، هەردووکیان دەیویست دەستی ئەو ی دیکەیان بکاتەو
 و دەستی لێ بدات. عومەر دەستی ئەبۆبەکری کردەو و وتی: هیزی من لەگەل هیزی
 تۆدایە.

دەلێت: خەلکان بەیعتیان بەست بەلام عەلی و زوبەیر بەیعتیان نەکرد. زوبەیر
 شمشیری دەرکێشا و وتی: نایکەمە کالان تا ئەو کاتە ی بەیعت لەگەل عەلی دەبەستن.
 ئەبۆبەکر و عومەر لەم وتە یە ناگادار بوونەو و عومەر وتی: شمشیرەکە ی زوبەیر بگرن
 و ببەن لەبەرد.

دەلێت: عومەر بۆ لای عەلی و زوبەیر پۆشت و نابەدلخواز ئەوانی هینا و وتی: یا
 بەدلخواز بەیعت بکەن یا نابەدل. ئەوان بەیعتیان کرد.

داستانی سه قیغه

کوړی عهباس دهلیت: قورئانم فیږی عبدالرحمان کوړی عهوف دهکرد، عوممر بؤ
حهج رووی کرده مهککه، ئیمهیش لهگهلی پوشتین. له مهنی بووین و عبدالرحمان
هات و وتی: نه مېړو سهروری باوه پدارانم بیښی. که سیك لای نهو هستا و وتی:
بیستومه فلان کهس دهیوت: نه گهر سهروری باوه پداران بمریت، له گهل فلان کهس
بهیعت دهیستم.

عوممر وتی: نه مشهو قسه له گهل خه لکان دهکم ونهو کهسانه ی دهیانه ویټ،
کاروباری خه لکان پهریشان بکه، ناگادار دهکه موه.

وتم: نه ی سهروری باوه پداران، له کاتی حهج پشیوی و ناژاوه دروست دهیټ و
زوربه ی ناماده بووانی دانیشته که ی تو لایهنگری نهوان دهکن، دهترسم له قسه کانی تو
تینه گن و به شیوه ی جیواز لیکدانه وه ی بؤ بکه، چاوه پری بکه تا ده گهریټمه وه بؤ
مه دینه چوونکه مالی کوچ و سوونه ته. هاوه لانی پینغه مېر(د.خ) له نه نساړ و موهاجیر
له وی نیشته جین و له وی قسه بکه چوونکه به باشی له مبهسته که ی تو ده گن.

عوممر وتی: سویند به خوا یه کم جار که له مه دینه قسه م بکه، نهو کاره دهکم.
دهلیت: کاتیك گهیشټینه مه دینه و روژی ههینی داهات، له بهر نهو قسانه ی
عبدالرحمان لای من باسی کردبوو، پوشتمه مرگهوت و سه عید کوړی زهیدم بیښی.
نهو، زووتر له من پوشتبوو بؤ مرگهوت. له نزيك مینبه لای نهو دانیشتم. کاتیك خوړ
ئاوا بوو، عوممر هات. کاتیك هات به سه عیدم وت: نه مېړو سهروری باوه پداران له سر
نهو مینبه ره وتاریك پیشکهش دهکات پیشت نهو کاره ی نه کردوه.

سه عید توره بوو و وتی: چ وتاریك که پیشت باسی نه کردوه؟

کاتیك عوممر له سر مینبه دانیشټ، بانگیان فرموو. کاتیك بانگ کوټایی هات،
عوممر هستا و سپاسی خوا ی کرد و وتی: ده مه ویټ وتاریکتان پیشکهش بکه.
هرکهس تیده گات بروت و کهسانی دیکه ی لی ناگادار بکاته وه و هرکهس تیڼاگات
ماfi نه وه ی نییه بوختان بؤ من هه لېه ستیت. خواوه ند محهمه دی به راستی په وانه
فرموو و کتیبه که ی خو ی بؤ نهو نارده خوار. یه کیك لهو شتانه ی له قورئاندا باسی
کراوه به ردباران بوو و محهمه د به ردبارانی کرد و ئیمهیش دوا ی نهو، به ردبارانمان
کرد. دهترسم کاتیکی زور نه خایه نیټ و که سیك بلیت به ردباران له ناو قورئاندا نابین و

ئهوهی خواوهند پهوانه‌ی کردووه، پشتگوینی بخه‌ن و گومرا بېن. ئیمه وتمان: پشت مه‌کهنه سوونه‌ته‌ی باوکانتان چونکه هه‌نگه‌پانه‌وه له‌سوونه‌ته‌ی ئه‌وان سه‌رچاوه‌ی کوفره. بیستوومه یه‌کێک له‌ئێوه وتووێه‌ی ئه‌گه‌ر سه‌روه‌ری باوه‌رداران به‌ریت، له‌گه‌ل فلان کس به‌یعت ده‌کهن. هه‌چ کس فریو نه‌خوات و نه‌لێت به‌یعت کردن له‌گه‌ل ئه‌بویه‌کر له‌ناکاو بوو. به‌مشێوه‌ بوو به‌لام خواوهند شه‌ری ئه‌و کسه‌ دور بخاته‌وه و کس له‌ئێوه نییه‌ هاوشێوه‌ی ئه‌بویه‌کر خه‌لکان گوێزایه‌نی فه‌رمانه‌کانی بڼ. داستانی ئیمه به‌و شیوه‌یه‌ کاتی‌ک پێغه‌مبه‌ر(د.خ) مرد و عه‌لی و زوبه‌یر و که‌سانێکی دیکه له‌مالی فاتیمه‌ مانه‌وه، ئه‌نسار پێچه‌وانه‌ی ئیمه‌ جوولانه‌وه، موهاجیره‌کان لای ئه‌بویه‌کر کۆبوونه‌وه و من پیم وت با برۆینه لای براکانه‌مان له‌ئه‌نسار. رۆشتین و دوو پیاوی خۆپاریزمان بینی که له‌شه‌ری به‌در ناماده‌ بوون، وتیان: ئه‌ی ده‌سته‌ی موهاجیره‌کان بۆ کوێ ده‌رۆن؟

وتمان: بۆ لای براکانه‌مان له‌ئه‌نسار.

وتیان: بگه‌ڕینه‌وه و له‌ناو خۆتان کۆتایی به‌م پرسه‌ بڼن.

وتمان: سوێند به‌خوا ده‌رۆینه لای ئه‌وان.

ده‌لێت: رۆشتینه لای ئه‌نسار که له‌سه‌قیفه‌ی مناله‌کانی ساعیده‌ کۆببوونه‌وه. پیاوی‌ک خۆی له‌جل و به‌رگه‌وه ئالاندبوو، وتم: ئه‌مه‌ کییه‌؟

وتیان: سه‌عد کوپی عوباده.

وتم: بۆ به‌و شیوه‌یه‌؟

وتیان: نه‌خۆشه.

یه‌کێک له‌ئه‌نسار هه‌ستا و سپاسی خوا‌ی کرد و وتی: ئیمه ئه‌نسار و ده‌سته‌ی موسولمانین و ئێوه قورهبشییه‌کان ده‌سته‌ی پێغه‌مبه‌ر(د.خ). ئیمه له‌خه‌لکه‌که‌ی ئێوه زیانی زۆرمان پێچرا.

ده‌لێت: بینیم خه‌لکان ده‌یان‌ه‌وێت ئیمه پشتگوێ بخه‌ن و جله‌وی کاره‌کان له‌ده‌سته‌ی ئیمه‌ ده‌ربڼن. وتاریکم ناماده‌ کردبوو تا له‌به‌رده‌م ئه‌بویه‌کر بیهێنمه سه‌ر‌زمان. ریزی ئوم ده‌گرت چونکه به‌ئه‌زمونتر له‌من بوو. کاتی‌ک ویستم ده‌ست به‌قسه‌ بکه‌م، وتی: ئارام به. نه‌مویست نافه‌رمانی ئه‌و بکه‌م. ئه‌بویه‌کر هه‌ستا و سپاسی خوا‌ی کرد و ئه‌وه‌ی من ده‌مویست بیهێنمه سه‌ر‌زمان، ئه‌و به‌شیوه‌یه‌کی زۆر جواتر باسی کرد، وتی: ئه‌ی ئه‌نسارییه‌کان، هه‌رچه‌ند باسی له‌پیشی و گه‌وره‌یی خۆتان بکه‌ن، شیاون، به‌لام

عەرەبەكان ئەم كارە تەنیا بۆ قورەیشییەكان دەزانن چونكە شوین و پەچەلەكان بەرزترە. من یەكێك لەم دوو پیاووە بۆ ئێوە پەسەند دەكەم. لەگەڵ ھەركامیان دەخوازن، بەیعت بەبەستن. دەستی من و دەستی باوكی عوبەیدەى جەراحى گرت. سویند بەخوا لەوتەكانى ئەو تەنیا ئەمەم پەسەند نەكرد حەزم دەكرد بەكوژن بى ئەوێ گوناھىكم كەردبێت بەلام نەبەمە سالارى ئەو خەلكەكەى ئەبوبەكر لەناویاندايە. كاتێك ئەبوبەكر كۆتایی بەوتەكانى خۆى ھىنا، یەكێك لەئەنسار ھەستا و وتى: من پیاویكى بەئەزموون و سارد و گەرمى ژيانم چىشتووە، ئەى قورەیشییەكان ئەمیریك لەئیمە و ئەمیریك لەئێوە.

دەئێت: دەنگە دەنگ بەرز بوویەو و لەجیاوازی و دووبەرەكى ترسام. بەئەبوبەكرم وت: دەستت یێنە پێش تەبەییەت لەگەڵ تۆ بكەم. دەستی ھێنايە پێش و بەیعتەم لەگەڵ بەست. موھاجیرەكانیش بەیعتیان بەست و بەدواى ئەو ئەنسارییەكان. سەعد كۆپى عوبادە لەژێر دەست و پى ئیمە مایەو و یەكیان وتى: سەعد كۆپى عوبادەتان كوشت.

وتم: خواوەند سەعد كۆپى عوبادە بكوژێت. سویند بەخوا ھیچ كاریك لەبەیعت كەردن لەگەڵ ئەبوبەكر سوودمەندتر نەبوو چونكە دەترسام ئەگەر جیاپەنەو و بەیعت لەئارادا نەبێت، ناچار بین نابەدڵخواز ببینە شوینكەوتەى ئەوان یا درێخەتییان بكەین و بەمشێوھە ئاژاوە سەرھەڵدات. عوروە كۆپى زوبەیر دەئێت: یەكێك لەو دوو پیاوێ عومەر و ئەبوبەكر لەكاتى پۆشتن بۆ سەقیفیە بینیان، عوھیم كۆپى ساعیدە و ئەوێ دیکەیان مەعن كۆپى عوھە عیجلى بوو.

عوھیم كۆپى ساعیدە ئەو كەسە بوو كاتێك بە پێغەمبەریان وت: ئەم ئایە سەبارەت بەچ كەسانێكە كەخوا دەفرمێت:

((رجال يحبون ان يتطهروا و الله يحب المطهرين.

واتاكەى: پیاوانێك ھەن حەز دەكەن پاکیزەیی بكەنە پیشە و خواوەند پاك و خاوینانى خۆش دەوێت.))

پێغەمبەر(د.خ) فرموى: عوھیم كۆپى ساعیدە یەكێكە لەوان. مەعن ئەو كەسە بوو كاتێك خەلكان بۆ پێغەمبەر(د.خ) دەگریان و دەیانوت: خۆزگە

پیش ئو مردبووین چوونکه ده‌ترسین دواى ئو گرفتارى ئاژاوه و دووبه‌ره‌كى ببین. وتی: سویند به‌خوا حەز ئاکەم پیش ئو مردبیتم چوونکه دەمه‌وێت دواى مردنیش و ته‌کانی پشتراست بکه‌مه‌وه به‌مه‌مان شیوه که له‌کاتی ژیان پشتراستم کرده‌وه. مه‌عن له‌روژگاری خه‌لافه‌تی ئه‌بویه‌کر له‌یه‌مامه له‌کاتی شهر له‌گه‌ل موسه‌یله‌مه‌ی دروژن، کوژا.

زوه‌ری ده‌لێت: له‌سه‌عید کوپی زه‌یدیان پرسى: ئایا له‌کاتی مردنی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) نامه‌ده‌بویت؟
وتی: به‌ئێ.

وتیان: چ کاتێک له‌گه‌ل ئه‌بویه‌کر به‌یعه‌تیان کرد؟
وتی: هه‌مان روژی مردنی پیغه‌مبه‌ر(د.خ).
پرسیان: ئایا که‌س دژایه‌تی ئه‌وانی کرد؟
وتی: نا، ته‌نیا ده‌سته‌یه‌ک له‌ئه‌نسار که هه‌نگه‌پاوه بوون یا له‌هه‌نگه‌پاوه‌ نه‌زیک بوون و خواوه‌ند رزگاری به‌خشین.

پرسیان: ئایا هه‌موو موهاجیره‌کان به‌یعه‌تیان له‌گه‌ل کرد؟
وتی: به‌ئێ، موهاجیره‌کان بێ ئه‌وه‌ی بانگیان بکه‌ن، یه‌ک له‌دواى یه‌ک به‌یعه‌تیان له‌گه‌ل کرد.

حه‌بیب کوپی ئه‌ببى سابت ده‌لێت: عه‌لى له‌ماله‌که‌ی خۆیدا بوو که‌هاتن و وتیان: ئه‌بویه‌کر بۆ به‌یعه‌ت کردن دانیشتووه، ئو به‌کراس و بێ ئه‌وه‌ی عاباکه‌ی بخاته سه‌رشانی، پۆشته‌ده‌ر چوونکه په‌له‌ی بوو و نه‌یده‌ویست له‌به‌یعه‌ت کردن دوا که‌وێت. له‌گه‌ل ئه‌بویه‌کر به‌یعه‌تی کرد و لای دانیش و که‌سی نارد تا له‌ماله‌وه عاباکه‌یان بۆ هێنا.

زوه‌ری ده‌لێت: فاتیمه و عه‌باس پۆشته‌ لای ئه‌بویه‌کر و داواى میراتی پیغه‌مبه‌ریان کرد. ئه‌وان زه‌وی فه‌ده‌ک و به‌شى خه‌یبه‌ریان ده‌ویست. ئه‌بویه‌کر پێی وتن: له‌پیغه‌مبه‌رم بیست که‌فه‌رمووی: ئێمه میراتمان نییه و ئه‌وه‌ی له‌ئێمه ده‌مێنێته‌وه، خێره. بئه‌ماله‌ی محمه‌د ته‌نیا له‌م ماله‌ ده‌خۆن. من گۆرانکاری له‌فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ئاکه‌م.
ده‌لێت: دواى ئه‌وه فاتیمه خۆی له‌ئه‌بویه‌کر دوور خسته‌وه و هه‌چ کات له‌مباره‌وه قسه‌ی له‌گه‌ل نه‌کرد تا مرد. عه‌لى له‌کاتی شه‌ودا ئه‌وه‌ی به‌خاک سپارد بێ ئه‌وه‌ی ئه‌بویه‌کر ئاگا‌دار بکاته‌وه.

عەلی لەکاتی ژیاڵی فاتیما چەندین کەسی لەدەوردا بوو. کاتیەک فاتیما مرد، ئەو کەسانەیش لەدەوری عەلی بلاوێیان لێکرد. مردنی فاتیما شەش مانگ دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) بوو.

یەکیەک بەزۆهەری وت: عەلی بۆ ماوێ شەش مانگ بەیعتی لەگەڵ ئەبوبەکر نەکرد؟ وتی: نە عەلی بەیعتی کرد نە هیچ کام لەمناڵەکانی هاشم. کاتیەک عەلی بینی خەڵک لەدەوری بلاوێیان لێکردوو، رێگەی ناشتی لەگەڵ ئەبوبەکر گرتەبەر وکەسی نارد بەشوێن ئەبوبەکر و پێی وت بەتەنیا بێت چونکە حەزی نەدەکرد عومەر لەگەڵی بپروات لەبەر ئەوەی لەتۆپەیی عومەر دەترسا.

بەلام عومەر وتی: بەتەنیا مەپۆ.

ئەبوبەکر وتی: سوێند بەخوا بەتەنیا دەپۆم، مەگەر چی دەکەن؟

دەلێت: ئەبوبەکر پزۆشتتە لای عەلی و منالەکانی هاشم لەدەوری دانیشتیبون. عەلی هەستا و سیاسیی خوای کرد و وتی: بەیعت نەکردنی ئێمە لەگەڵ تۆ لەبەر ئەوە نییە تۆ بەکەسیکی گەورە نەزانین یا رزدی بەتۆ ببەین، بەلام بۆ ئەم کارە مافیکیان بوو و لەبەرچاوتان نەگرت.. باسی خزمایەتی خۆی و منالەکانی هاشمی لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) کرد بەراوەیک ئەبوبەکر دەستی بەگریان کرد.

کاتیەک عەلی بێدەنگ بوو، ئەبوبەکر شایەتوومانی هێناوە سەرزمان و سیاسیی خوای کرد، وتی: سوێند بەخوا خزمەکانی پێغەمبەرم زیاتر لەخزمەکانی خۆم خۆش دەوێت. سەبارەت بەو مال و ملکەی لەنیوان ئێمەدا کێشەیی دروست کردوو، نییەتی خێرم بوو و بیستوومە پێغەمبەر(د.خ) دەیفەرموو: هیچ لەئێمە بەمیرات نابەن، هەرچیمان لێ بمینیتەو تەنیا بۆ خێرە، بنەمالەیی محەممەد تەنیا لەم مالە دەخۆن و من لەپەنای خوا، ئەوەی پێغەمبەر(د.خ) ئەنجامی دا، بێت، ئەنجامی دەدەم.

عەلی وتی: کاتی بەیعتی ئێمە لەگەڵ تۆ ئەمشەو بێت.

ئەبوبەکر نوێژی نیمەپۆی خوێند و لەوتەکانی داوای بەخشینی لەعەلی کوێی ئەبی تالیب کرد.

عەلی هەستا و باسی تاییبەتەندییەکان و لەپیشییەکانی ئەبوبەکر کرد و بەیعتی لەگەڵ کرد. خەڵکان بەعەلییان وت: کاریکی چاکت کرد و پاداشت دەستدەکەوێت. دەلێت: کاتیەک عەلی بەیعتی کرد، خەڵکان دووبارە لەدەوری کۆبوونەوه.

كوپى جەر دەلێت: ئەبوسوفیان بەعەلى وت: بۆ خەلافەت لەناو بچوكترين تايەفەى قورەيشدا بێت، سوێند بەخوا ئەگەر بخوازیت مەدينە پێدەگەم لەسوارە شەپکەرەگان. عەلى وتى: ئەى ئەبوسوفیان، ماوەیەکی درێژ دۆژمنایەتى ئیسلام و موسوڵمانانەت کرد و هیچ زیانیکت لى نەدان، ئەبوبەکر بۆ ئەم کارە شیاو.

حیماد كوپى سەلمە دەلێت: کاتێک ئەبوبەکر خەلافەتى گرتەدەست، ئەبوسوفیان وتى: ئێمە کارمان بەباوکى فوزەیل چییە، سوێند بەخوا دووکلێک دەبینم و تەنیا خوێن دايدەمرکینیتەوه. ئەى بنەمائەى عەبدەمەناف، ئەبوبەکر کارى بەئێوه چییە، دو لاوازکە، عەلى و عەباس لەکوێن.

هەروەها بەعەلى وت: ئەى باوکى حەسەن، دەستت بێنە پێش تايەبەت لەگەڵ تۆ ببەستم. عەلى دەستى نەبرد و سەرکۆنەى کرد و وتى: تەنیا مەبەستى ئاژاوەگێڕیت لەسەردایە، سوێند بەخوا تەنیا خراپەى ئیسلامەت دەویت، ئێمە پێویستمان بەئامۆزگارى تۆ نییە.

هوشام كوپى محەمەد دەلێت: کاتێک بەیەعتیان لەگەڵ ئەبوبەکر بەست، ئەبوسوفیان بەعەلى و عەباسى وت: ئێوه ریسوا و لاوازن.

ئەنس كوپى مالک دەلێت: بەیانى ئەو رۆژەى لەسەقیفە بەیەعتیان لەگەڵ ئەبوبەکر بەست، رۆژشتە سەر مینبەر و عومەر هەستایە سەر پى و پێش ئەبوبەکر قسەى کرد. سیاسى خۆای کرد و وتى: ئەى خەلکینە، دۆینیکە وتەیکم هێنایە سەرزمان، وتەى خۆم بوو و لەقورئاندا شتى لەو شیئوم نەبینیوه و پێغەمبەر(د.خ) بۆى باس نەکردبووم بەلام گومانم کرد پێغەمبەر(د.خ) رێگە چارە بۆ کارەکانى ئێمە دەدۆزیتەوه و دواى هەمووان دەمریت، خواوەند کتیبەکەى خۆى لەناو ئێوهدا هێشتەوه و ئێوه لەگەڵ باشترينى خۆتان کەهاورێى پێغەمبەر(د.خ) لەئەشکەوت و هاودەمى ئەو بوو، بەیەعت ببەستن. خەلکان لەگەڵ ئەبوبەکر بەیەعتیان بەست. ئەمە بەیەعتى گشتى بوو و دواى بەیەعتى سەقیفە ئەنجامدرا.

دواى ئەو، ئەبوبەکر وتاریکی پێشکەش کرد. بەئەندازەى پێویست سپای خۆای هێنایە سەرزمان، وتى:

((ئەى خەلکینە، من کەباشتر لەئێوه نیم بۆ هەلسووراندنى کارەکانى ئێوه راسپێردراوم، ئەگەر چاکەم کرد، هاوکارىم بکەن و ئەگەر خراپەم کرد، رێگەى راستم نیشان بدەن، راستى ئەمانەت و درۆ خیانەت، لاوازی ئێوه لای من بەهیزە تا ئەو کاتەى

بەخواستی خوا مافەکی بۆ دەگیرمەر. بەهیزی ئێوه لای من لاوازه تا مافی لێدەستینم. پشت مەکن جیهاد لەریگە خا چونکە هەر خەڵکێک پشت بکات جیهاد، زەلیل دەبێت. هیچ خراپەیک لەناو خەڵکان بڵاو نابێتووە مەگەر ئەوەی گرفتاری بەلا بێن. تا ئەو کاتەی شوێنکەوتەیی خواوەند و پیغەمبەر، شوێنکەوتەیی من بێ و ئەگەر نافەرمانی ئەوانم کرد، هیچ ماف و دەسەلاتێکم بەسەرتانەو نییه، بۆ نوێژ هەستن، خوا بۆتانبەخشیت))

کۆپی عەباس دەلێت: لەسەردەمی خەلافەتی عومەر لەگەڵ ئەودا رێگەم دەبێ، بۆ مەبەستێک دەپوشت و تەنیا منی لەگەڵ بووم. لەبەرخواوە قەسە دەکرد و بەقامچی لەقامچی راستی خۆی دەدا.

دەلێت: لەم کاتەدا هەستی بەبوونی من کرد و وتی: ئەی کۆپی عەباس، دەزانی بۆ دوای مردنی پیغەمبەر(د.خ) ئەو و تەم هێنایه سەرزمان؟
وتە: نا ئەی سەرۆهەری باوەرداران.

وتی: لەبەر ئەوەی ئەم ئایەم خۆیندبوویەو:

((وَكذلك جعلناكم امة وسطا لتكونوا شهداء على الناس و يكون الرسول عليكم شهيدا.

واتاکە: بەمشێوەیە ئێوەمان کردە دەستەیکە میانرەو تا بۆ خەڵکان شایەت بێ و پیغەمبەر(د.خ) شایەتی ئێوە بێت))

گومانم کرد لەناو ئۆمەتەکی خۆی دەمینیتووە تا شایەتی کردووەکانی ئەوان بێت. ئەو قسانەم لەبەر ئەم ئایەیی هێنایه سەرزمان.

ئەبوجەغفەر دەلێت: کاتێک لەگەڵ ئەبوبەکر بەیعتیان کرد، سەرقالی کفن و دفنی پیغەمبەر(د.خ) بوون.

دەستەیکە وتوویانە: ئەم کارە لەڕۆژی سێشەممە و ڕۆژی دوای مردنی ئەو ئەنجام درا. دەستەیکە دیکە وتوویانە: پیغەمبەریان سێ ڕۆژ دوای مردن بەخاک سپارد. پێشتر ئاماژەمان بەحەدیسی یەکیەکەماندا.

کۆپی عەباس دەلێت: عەلی کۆپی ئەبی تالیب و عەباس کۆپی عەبدولموتەلیب و فەزڵ کۆپی عەباس و قیسەم کۆپی عەباس و ئوسامە کۆپی زەید و شەقران ئازاد کراوی دەستی پیغەمبەر(د.خ)، ئەویان شۆرد. ئەوس کۆپی خەولی، یەکیەک لەمانالەکانی عەوف کۆپی خەزەر، بەعەلی کۆپی ئەبی تالیبی وت: ئەی عەلی سویندت دەدەم مافی

ئىمە بۇ پىغەمبەر(د.خ) لەبەر چاۋ بگىرىت.

ئەوس يەكك بوو لەشەپكەرانى بەدر و عەلى وتى: وەرە ناو. ئەو لەكاتى شۆردنى پىغەمبەر(د.خ) ئامادە بوو.

عەلى كۆپى ئەبى تالىب پىغەمبەرى بەسىنەى خۇيەو نووساند و عباس و فەزل و قىسەم ئەويان دەسووراند و ئوسامە كۆپى زەيد و شەقران ئاويان پىادەكرد و عەلى دەيشۆرد. پىغەمبەر(د.خ) كراسەكەى لەبەردا بوو. عەلى لەسەر كراسەكەو دەستى لەپىغەمبەر دەدا و دەستى بەر جەستەى پىغەمبەر(د.خ) نەدەكەوت.

عەلى لەكاتى شۆردنى پىغەمبەر(د.خ) دەيوت: دايك و باوكم قورىانت بن، لەژيان و مەرگ پاك و خاوينىت. ئەوئى لەمردووەكان دەبىنرىت، لە پىغەمبەر(د.خ) نەبىنرا.

عائشە دەلئىت: دەيانويسىت پىغەمبەر(د.خ) بشۆن و وتيان: نازانن ئايا پىغەمبەر(د.خ) وەك مردووەكانى دىكە رووت بكەينەو يا بەجلەكانىيەو بيشۆين. كاتىك لەسەر ئەمە رىكنەكەوتن، خەويان لىكەوت. ھەموويان چەناكەيان كەوتبوو ھەرسنگيان. دواتر كەسىك كەنەيانزانى كىيە، لەسوچى مانى خواوە قەسى لەگەل كەردن و وتى: پىغەمبەر(د.خ) بەجلەكانىيەو بشۆن.

دەلئىت: ھەستان و بەجلەكانىيەو ئەويان شۆرد. لەسەر كراسەكەيەو ئەويان پىادەكرد و دەستيان لىدەخست. كراسەكە رىگر بوو لەوئى دەستيان بەرجەستەى بكەويت.

عائشە دەيوت: ئەگەر ئەوئى ئەمەق دەيزانم، ئەو رۆژە دەمزانى، نەمدەھىشت كەس جگە لەژنەكانى پىغەمبەر(د.خ) ئەو بشوات.

عەلى كۆپى ھەسەين دەلئىت: كاتىك لەغوسلى پىغەمبەر(د.خ) تەواو بوون، ئەويان لەسى پارچەدا كفن كرد، دوو پارچەى سەحارى و حىلەيەكى پەش.

عىكرەمە دەلئىت: كاتىك ويستيان گۆپى پىغەمبەر(د.خ) ھەلەكەنن، باوكى عوبەيدە كۆپى جەراح بەشىوئى خەلكانى مەككە گۆپى ھەلدەكەند (ئەرزەكەى تەخت بوو) و باوكى تەلخە زەيد كۆپى سەھل بۇ خەلكانى مەدينە گۆپى ھەلدەكەند (بەشىك لەگۆرەكە چاتر لەبەشەكەى دىكە بوو) عباس دوو كەسى بانگ كرد و بەيەكيانى وت: بېرۇ بەشوين باوكى عوبەيدە. بەوى دىكەى وت: بېرۇ بەشوين باوكى تەلخە.

ئەوى بەشوين باوكى تەلخەدا پۆشت، ئەوى ھىنا و گۆپى پىغەمبەرى ھاوشىوئى خەلكانى مەدينە ھەلەكەند.

كاتىك لەغوسلى پىڧەمبەر(د.خ) تەواو بوون، ئەويان لەمالەكەى خستە سەرتەخت. بۆچوونى موسولمانان سەبارەت بەشويىنى ناشتىنى ئەوجياواز بوو. كەسك وتى: لەمژگەوت بەخاكى دەسپىزىن. يەكيتىر وتى: ئەو لەگەل ئەسحابەكانى بەخاك دەسپىزىن. بەلام ئەبوبەكر وتى: بىستم پىڧەمبەر(د.خ) دەيفەرموو: پىڧەمبەر(د.خ) لەمەر شويىنىكا مرد، لەوى بەخاكى بسپىزىن. لەبەر ئەمە جىگەى پىڧەمبەريان لا برد و گۆرەكەيان لە سەر جىگەكەى بۆ ھەلكەند.

خەلكان دەستە دەستە ھاتن و لەسەر پىڧەمبەر(د.خ) نوپىزان خويند. كاتىك نوپىزى پياوان كۆتايى ھات، ژنان ھاتن و كاتىك ژنانىش تەواو بوون، تازەپىنگەيشتوان ھاتن. كەس بۆ نوپىز لەسەر جەستەى پىڧەمبەر(د.خ) پىششونپىزى نەكرد. دواتر لەنيوھى شەوى چوارشەممە، بەخاكيان سپارد.

عايشە دەلپت: نەماندەزانى كەى پىڧەمبەر(د.خ) دفن دەكەن تا ئەوھى لەتارىكى شەوى چوارشەممە دەنگى پاچەكانمان بىست.

كوپى ئيسحاق دەلپت: عەلى كوپى ئەبى تاليب و فەزل كوپى عەباس و قيسەم كوپى عەباس و شەقران كۆيلەى ئازاد كراوى پىڧەمبەر(د.خ)، قاچيان خستە ناو گۆرەكەى. ئەوس كوپى خەولى وتى: ئەى عەلى سوپىندت دەدەم ماڤ ئىمەيش لەبەر چاو بگرە. عەلى وتى: وەرە. ئەوھيش پۇشتە ناو گۆرەكەى پىڧەمبەر(د.خ).

كاتىك پىڧەمبەريان خستە سەر گۆر و خشتيان لەسەر دانا، شەقران قەتيفەيەكى ھيئا كە پىڧەمبەر(د.خ) لەسەرى دادەنيشت و دەپپوشى، خستىە ناو گۆرەكە وتى: سوپىند بەخوا دواى تۆ كەس لەبەرى ناكات. قەتيفەكەى لەگەل پىڧەمبەر(د.خ) بەخاك سپارد.

موغەيرە كوپى شوعبە دەيوت: دواين كەس بوو دەستى لەجەستەى پىڧەمبەر(د.خ) داوھ. دەيوت: ئەنگوستيلەكەى خۆم خستە ناو گۆرەكە و وتم: ئەنگوستيلەكەم كەوت. بەئەنقەست فرمدا تا دەست لەجەستەى پىڧەمبەر(د.خ) بدەم و دواين كەس بىم ئەو كارەم كردبپت.

عەبدوللە كوپى حارس دەلپت: لەسەردەمى عومەر، يا عوسمان، لەگەل عەلى كوپى ئەبى تاليب عەمرەمان دەكرد. ئەو، لەمالى خوشكەكەى دايكى ھانى مايەو و كاتىك لەعەمرە تەواو بووين، گەرايەو. ئاوم ئامادە كرد تا خۆى پىپىشوات و كاتىك تەواو بوو،

كەسانىڭ لەخەلكانى عىراق لەدەورى كۆيۈنەرە و وتيان: ئەى باوكى جەسەن، ھاتووين پىرسىارىڭ بىكەين و جەز دەكەين وەلاممان بەدەيتەو.

وتى: پىم وابىت موغەيرە كۆپى شوغبە پىنى وتن دواين كەس بوو دەستى لە جەستەى پىغەمبەر(د.خ) داو.

وتيان: بەلى، ھاتووين ئەمە پىرسىن.

وتى: درۆ دەكات، ئەو كەسەى دواى ھەمووان دەستى لەجەستەى پىغەمبەردا، قىسەم كۆپى عەباس بوو.

عائىشە دەلىت: كاتىڭ نەخۇشىيەكەى پىغەمبەر(د.خ) تەشەنى سەند، پارچەيەكى پەشى پىو بوو. ھەندى كات دەيدا بەروخسارىدا و ھەندى كات لايدەبرد و دەيفەرموو: خوا بىكۆزىت ئەوكەسانەى گۆپى پىغەمبەرانى خۇيان دەكەنە مزگەوت. رىگەى ئەم كارەى لەخەلەكەى خۆى گرت.

عەبدوللە كۆپى عوتەبە دەلىت: دواين فەرموودەى پىغەمبەر(د.خ) ئەمە بوو: دوو دىن لەدوورگەى عەرەبى جىگەى نابىتەو.

عائىشە دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) لەرۆژى دوانزەى رەبىع الاول ئەو رۆژەى گەيشتە مەدینە، مرد. دەورانى كۆچى ئەو دە سالى تەواو بوو.

تەمەنی پیڤەمبەر(د.خ) لەکاتی مەرگ

لەمبارەوه بۆچوونەکان جیاوازه. دەستەیکە و تەویانە لەکاتی مەرگ تەمەنی شەست و سێ سال بوو.

یەکیک لەبێژەرانی ئەم وتەیە کوپی عەباسە کە دەئێت: پیڤەمبەر(د.خ) سیانزە سال لەمەکە وەحی بۆ دەهات و دە سال لەمەدینە و دوای ئەو مەرد.

دەستەیکە دیکە و تەویانە: لەکاتی مەرگ، تەمەنی شەست سال بوو.

یەکیک لەوان عوروو کوپی زوبەیرە و دەئێت: پیڤەمبەر(د.خ) چل سالە بوو بۆ پیڤەمبەرایەتی هەلبژێردرا و شەست سالە بوو کۆچی دوایی کرد.

عایشە دەئێت: پیڤەمبەر(د.خ) دەسال لەمەکە و قورئانی بۆ دەهاتە خوار. دە سال لەمەدینە ژیانی بەسەر برد.

رۆژ و مانگی مردنی پیڤەمبەر(د.خ)

عەبدوللە کوپی عومەر دەئێت: پیڤەمبەر(د.خ) لەسالی نۆیەمی کۆچ، ئەبویەکری کردە سەرکردهی حاجییەکان و رێ و رەسمەکانی حەجی فیزی خەلکان کرد و سالی دواتر سالی دەیهمی کۆچ، پیڤەمبەر(د.خ) حەجی مائناوایی کرد و گەڕایەوه بۆ مەدینە و لەمانگی رەبیع الاول گیانی ئەسپەردە کرد.

کوپی ئیسحاق دەئێت: پیڤەمبەر(د.خ) لەرۆژی دووشەممە دوانزەهێ رەبیع الاول کۆچی دوایی کرد و لەشەوی چوارشەممە بەخاک سپێردرا.

عەمرە کچی عەبدولرەحمان دەئێت: لەعایشەم بیست کە پیڤەمبەر لەشەوی چوارشەممە بەخاک سپێردرا و ئێمە نەماندەزانی تا ئەو کاتەی دەنگی پاچەکانمان بیست.

گفتوگۆ ئەنسار و موھاجىرەكان لەسە قىفئە سەبارەت بەخەلافەت

عەبدوللە كوپى عەبدولرەحمانى ئەنسارى دەئىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) مرد، ئەنسار لەسە قىفئەى منالەكانى ساعىدە كۆبوونەو و وتیان: دواى محەممەد ئەم كارە بەسەد كوپى عوبادە دەسپىزىن. سەعدىيان هینا كەنەخۆش بوو. كاتىك كۆبوونەو، سەد بەيەككە لەكوپەكان يا ئامۇزەكانى وت: لەبەر نەخۆشى ناتوانم وتەكانم بەگویتى ھەموو خەلكان بەگەيىنم، گوئى لەقسەكانى من بگرە و بەدەنگى بەرز دووبارىيان بکەرەو. ئەو قسەى دەکرد و ئەو پیاو بەدەنگى بەرز دووبارىەى دەکردەو تا ھاوەلانى ببيستن.

سەد دواى سپاس کردنى خواوەند وتى:

((ئەى ئەنسارىيەكان، ئەو لەپىشى و مێژووى ئىو لەئىسلامدا ھەتانه، ھىچ كام لەمۇزەكانى عەرەب نىيانە. محەممەد بۆ ماوہى دە و چەند سال لەناو خەلکەكى خۆى ماىو و پىشنىارى خواپەرەستى پىکردن و تەنیا ژمارەيەكى كەم باوہريان پىھينا چوونكە تواناي بەرگرى كردن لە پىغەمبەر(د.خ) و دىنەكەى ئەويان نەبوو و نەياندەتوانى ستم لەخۆيان دوور بکەنەو تا ئەوہى خواوەند وىستى لەپىشيتان پىبەخشىت و رىزتان بگرىت. باوہر هينان بەپىغەمبەرى كرده رۆژى ئىو و بەرگرى كردن لە پىغەمبەر(د.خ) و شەپرکردن لەگەل دۆژمنەكانى كەوتە ئەستۆى ئىو. لەگەل دۆژمنانى ئەو لەخودى و بىگانه شەرتان كرد تا عەرەبەكان بەدلخواز و نابەدل، ملكەچى فەرمانەكانى خواوەند بوون. خواوەند بەھاوکارى ئىو ئەم سەرزەمىنەى ملكەچى پىغەمبەر(د.خ) كرد و عەرەبەكان لەسپەرى شمشىرى ئىو باوہريان بەئىسلام هينا. پىغەمبەر(د.خ) لەئىو رازى و شادمان بوو. خواوەند ئەوى گەپاندەو بۆ لای خۆى، جەلەوى ئەم كارە بگرە دەست و رىگە مەدەن كەسانىتر ئەو كارە بگرە ئەستۆ چوونكە ما ئىوہى ئەك كەسانى دىكە.))

ھەمووان وتیان: بۆچوونەكەت پەسەندە، سەرپىچى فەرمانەكانى تۆ ناكەين و ئەم كارە بەتۆ دەسپىزىن چوونكە بپروا پىكراوى موسولمانانەيت. دواتر لەگەل يەك ئاخاوتن و وتیان: ئەگەر موھاجىرەكانى قوپەيش رازى نەبن و بلین ئىمە لەھاوہلە كۆنەكانى پىغەمبەر(د.خ) و خزمەكانى ئەوين، بۆ دواى مردنى پىغەمبەر(د.خ) لەسەر ئەم كارە دژايەتى ئىمە دەكەن، چى بکەين؟

دەستەیک لەوان وتیان: لەم شیوەدا دەلێت: ئەمیریك لەئێوە و ئەمیریك لەئێمە. تەنیا بەو رازی دەبین.

كاتێك سەعد كۆپی عوبادە ئەمەیی بیست، وتی: ئەمە یەكەم لاوازییە. عومەر ئاگادار بوویوە و بەرەو مالی پیغەمبەر(د.خ) بەریكەوت. ئەبوبەكر لەوی ولەگەل ئەلی كۆپی ئەبی تالیب سەرقاڵی كفن و دفن كردنی پیغەمبەر(د.خ) بوون. ئەبوبەكری بانگ كرده‌در، وتی: سەرقاڵم.

عومەر دووبارە كەسێکی نارد بەشوێن ئەبوبەكردا و پەيامیدا كاریك پێشها توووە بەناچاری دەبیئت ئامادە بیت.

ئەبوبەكر پۆشته لای عومەر و وتی: مەگەر نازانی ئەنسار لە سەقیفەی منالەكانی ساعیدە كۆبوونەتەو و دەیانەوێت خەلافەت بەسەعد كۆپی عوبادە بسپێرن، ئەوێ لەهەموویان نەرمترە دەلێت: ئەمیریك لەئێوە و ئەمیریك لەئێمە.

ئەبوبەكر و عومەر بەخێراییی بەرەو سەقیفە بەریكەوتن و لەریگە باوکی عوبەیدە جەراحیان بینی. ئەویشان لەگەل خۆیان برد. چاویان بەعاسم كۆپی عودە و عویم كۆپی ساعیدە كەوت. پێیان وتن: بگەڕێنەو چونكە تەنیا ئەو روودەدات كەئێوە خوازیاری بن. بەلام ئەو سیانە وتیان: ناگەڕێنەو. پۆشتن و گەیشتنە لای ئەنسارییەكان.

عومەر دەلێت: كاتێك گەیشتن، وتەیهكەم ئامادە كردبوو و دەموست باسی بكەم. پۆشتمە پێش تا قسە كردن دەسپێبكەم، ئەبوبەكر وتی: رێگە بەدەم من قسە بكەم و دواي من چی دەخوازیت باسی بكە. ئەبوبەكر دەستی پێكرد. دەلێت: ئەوێ من دەموست بیلێم، ئەو هێنايە سەرزمان. عەبدوللە كۆپی عەبدولرحمان دەلێت: ئەبوبەكر سەرەتا سپاسی خواي كرد، دواتر وتی:

((خواوەند محەممەدی وەك پیغەمبەر(د.خ) پەوانە فرموو تاشایەتی ئۆمەتەكەي خۆی بیئت بۆ ئەوێ خواوەند بپەرستن و بەتاقانەي بزانن. خەلکان خوا جۆراوجۆره‌كانیان دەپەرەستی و گومانیان دەکرد ئەم خوا دارین و بەردینانە، لای خواوەندی تاقانە شیفاعەتیان دەكات و سوودیان پێدەگەییئێت.

ئەم ئايەى خويىندەوہ:

((ويعبدون من دون الله ما لا يضرهم و لا ينفعهم و يقولون هؤلاء شفعاؤنا عند الله. و اتاكهى: جياواز لەخوا شتىكيان دەپەرەستى نەزىانى لىدەدان نەسووديان پىدەبەخشىت و دەلىن ئەمانە لای خواوہند شىفاعەتى ئىمە دەكەن.))
و وتيان: ((ما نعبدهم الا ليقربونا الى الله زلفى.

و اتاكهى: نايانپەرەستىن مەگەر ئەوہى لەخوا نزيكمان بكەنەوہ.))

دواتر وتى: بۇ عەرەبەكان دژوار بوو دەستبەردارى دىنى باوكانى خۇيان بىن موهاجرەكان لەخەلكەكەى خۇى، وتەكانى ئەويان پشتراست كردهوہ و باوہريان هينا و شان بەشانى ئەو خۇراگريان كرد. ئەمە لەكاتىكدا بوو خەلكى پىغەمبەر(د.خ) بەسەختى ئازار و بەدرۆزنيان دەزانى و ھەمووان دژايەتنيان دەكرد و دژى ئەودەجولانەوہ. موهاجرەكان لەئازار و ئەشكەنجەى نەيارەكانى خەلكەكەى خۇيان نەترسان و يەكەم كەسان بوون لەسەررەمىن پەرەستشى خويان كرد و باوہريان بە پىغەمبەر(د.خ) هينا. ئەوان ھاورنيان و خزمەكانى پىغەمبەر(د.خ) بوون و دواى ئەوزياتر لەھەر كەسىكى دىكە مافى گرتنە دەستى خەلافەتنيان ھەيە ھەركەس نەيارى ئەوان بكات، ستمەكارە. ئىوہ ئەى ئەنسارىيەكان، كەس ناتوانيت حاشا لەچاكى و لەپيشيىيەكانى و پيشينەى درەوشاوہى ئىوہ لەئىسلامدا بكات چوونكە خواوہند ئىوہى كرده ئەنسارى دىنەكەى خۇى و كۆچى موسولمانان بۇ لای ئىوہ بوو. زۆربەى ژنان و ھاوہلانى پىغەمبەر(د.خ) لەئىوہىيە و دواى موهاجرەكان كەس ھاوتای ئىوہ نىيە. ئىمە دەبينە ئەمىرى ئىوہ و ئىوہيش ھەزىرەكانى ئىمە. لەگەل ئىوہ راويژ دەكەين و بى بۆچوونى و دەنگى ئىوہ ھىچ كارىك ئەنجام نادەين.

كاتىك ئەبوبەكر كۆتايى بەوتارەكەى هينا، حوباب كۆپى مونزەر كۆپى جەموح ھەستايە سەرىى و وتى:

ئەى ئەنسارىيەكان، ئەم كارە لەدەست مەدەن چوونكە ئەوان لەسپەبرى ئىوہدان و بوژرى دژايەتى كردنى ئىوہيان نىيە و خەلكان شوين بۆچوون و مەبەستى ئىوہ دەكەون چوونكە رىز و سامان و ھىز و ئەزموون و بوژريتەن ھەيە. خەلكان نىگەرەنن لەمەبەستى ئىوہ، دووبەرەكى لەناوتاندا دروست نەبىت چوونكە جەلوى كارەكانتەن لەدەست دەردەچىت. ئەوان تەنيا بەخواستەكەى خۇيان رازى دەبن، كەواتە، ئەمىرىك لەئىمە و ئەمىرىك لەوان.

عومەر وتی:

هەرگیز دوو کەس لەیەک شوندا جیگەیان نابێتەوه. سویند بەخوا عەرەبەکان رازی نابن خەلافەت بەئێوە بسپێرن چونکە پێغه‌مبەر(د.خ) لەئێوە نییه، بەلام عەرەبەکان رازی دەبن بەوهی خەڵکەکی پێغه‌مبەر(د.خ) جلهوی کارەکان بگرێه دەست و ئێمه بۆ ئەم کارە بەلگەیی ئاشکرامان لەبەرەبەر نەیارەکانمان هەیه، هەرکەس لەسەر جیگرێ پێغه‌مبەر(د.خ) و دەسەلاتەکی ئەو دژایەتی ئێمه بکات، رێگە ناپەوا و گومرایی گرتۆتەبەر چونکە ئێمه خزم و کەس و کاری ئەوین.

حوباب کوپی مۆنزه هەستا و وتی:

ئەي ئەنسارییه‌کان، ئاگاتان لەکاروبارەکانی خۆتان بێت و گوێ لەقسەي ئەمان مەگرن چونکە بەشی ئێوه لەمکارەدا دەخۆن. ئەگەر بەمەبەستەکی ئێوه رازی نەبۆون، ئەوان لەسەرمینی خۆتان دەریکەن و جلهوی کارەکان بگرێه دەست چونکە مافی خۆتانە. لەسێبەری شمشیری ئێوه خەڵکان باوەریان بەم دینە هێناوه. من پیاویکی بەئەزموونم و سارد و گەرمی رۆژگارم چیشتووه، ئەگەر دەخوازن سەر لەنوی دەست پێدەکەینهوه.

عومەر وتی: ئەوسا خواوەند دەتکوژیت.

حوباب وتی: خواوەند تۆ دەکوژیت.

باوکی عوبەیدە وتی: ئەي ئەنسارییه‌کان، ئێوه یەکەم کەسانن هاوکاری و پشتیوانی ئەم دینەتان کرد، یەکەم کەسان مەبن گۆرانیگاری لەم دینەدا دروست بکەن.

بیشر کوپی سەعد کوپی نەعمان باوکی بەشیر هەستایە سەرپێ و وتی:

ئەي ئەنسارییه‌کان، ئەگەر لەشەر لەگەڵ ناباوەران مێژوویەکی درەوشاوەمان هەیه، تەنیا بۆ رەزامەندی خوا ئەو کارەمان ئەنجامداوه. پەوا نییه لەبەر کارەکانمان ستم لەکەسانی دیکە بکەین. لەوهی کردوومانە مەبەستی ئەم دنیایمان نەبووه. بزانن محەمەد لەقورەیشە و کەسەکانی بۆ گرتنە دەستی خەلافەت لەپیشتر و شیاوترن. من هیچ کات لەسەر ئەم کارە دژایەتی ئەوان ناکەم. لەخوا بترسن و دەست لەدژایەتی و پێداگری هەڵبگرن.

ئەبوبەکر وتی:

ئەوه عومەر و باوکی عوبەیدە، لەگەڵ کامیان دەخوازن بەیعت بەست.

عومەر و باوکی عوبەیدە وتیان:

سویند بەخوا تا تۆبیت، ئەو کارە لەئەستۆ ناگرین چونکە لەهەموو موهاجیرەکان لەپیشتر و ھاورێ ئەشکەوتیت و دواى پێغەمبەر(د.خ) پېشنوێژیت بۆ خەلکان کرد و نوێژ باشتەین بەشى ئیسلامە. کەس لەپیشى تۆى نىيە و شىاو نىيە، دەستت بێتە پېش تا بەیعتەت لەگەڵ ببەستین.

کاتێک مەبەستى ئەو ھەیان کرد لەگەڵ ئەبوبەکر بەیعتەت ببەستن، بېشەر کوپى سەعد پېشيان کەوت و بەیعتى لەگەڵ کرد. حوباب کوپى موزەر ھاوارى کرد: ئەى بېشەر، کارىکى ناپەسەندت ئەنجامدا، مەگەر رۆژیت دەبرد بەو ھى کوپە مامەکەت جەلوى کارەکان بگرتەدەست.

وتى: ئە، بەلام ئەمویست لەسەر ئەو مافەى خواوەند پێى بەخشیون، دژایەتى ئەمان بکەن.

کاتێک ئەوسییەکان کردەو ھى بېشەر کوپى سەعدیان بېنى و وتەى قورەیشییەکانیان بېست، زانیان خەزەر جییەکان دەیانویست سەعد کوپى عوبادە جەلوى کارەکان بگرتەدەست کە لەخۆیان بوو. ئەسید کوپى حەزیر یەکیک لەسەر کردەکانى پەیمانى عوققەبە، وتى: سویند بەخوا ئەگەر خەزەر جییەکان ئەم کارە بگرنە دەست، بەردەوام شانازی بەخۆیانەو دەکەن و ھىچ پشکێک بۆ ئێو لەبەر چاوا ناگرن. ھەستەن و لەگەڵ ئەبوبەکر بەیعتەت ببەستن.

بەمشێو ھە ئەوسییەکان ھەستان و بەیعتیان بەست. مەبەستەکەى سەعد کوپى عوبادە و خەزەر جییەکان، ھەلۆە شایەو ھ.

ئەبوبەکر کوپى محەممەدى خوزاعى دەلێت: تايەفەى ئەسلەم ھەموویان ھاتن و لەگەڵ ئەبوبەکر بەیعتیان کرد. عومەر دەپوت: کاتێک ئەسلەمیەکانم بېنى، لەسەرکەوتن دُنیا بووم.

عەبدوللە کوپى عەبدولرەحمان دەلێت: خەلک لەھەموو سووچ و کەنارەکانەو بۆ بەیعتەت لەگەڵ ئەبوبەکر ھاتن و زۆرى ئەما بوو سەعد کوپى عوبادە لەژێر قاچیان پېشیل بکەن. یەکیک لەھاو ھەلانی وتى: ناگادار بن سەعد پېشیل نەکەن.

عومەر وتى: بیکوژن تا خوا بیکوژیت. دواتر لەسەر سەرى سەعد و ھستا و وتى: دەمویست پېشیلەت بکەم تا بازووت بشکێت.

سەعد رېشى عومەرى گرت و وتى: سویند بەخوا ئەگەر یەك تالیت دەردەکێشا، دانت

لە دەمدا نە دەما .

ئەبوبەکر وتی: عومەر ئارام بە، نەرم و نیاڵی شیواترە. عومەر خۆی لێ دوور خستەو.

سەعد دەلیت: ئەگەر هێزی هەستانم دەبوو، لەناوگەرەك و كۆلانەكانی مەدینە دەنگێکی ئەوتۆت لەمن دەبیست كەخۆت و ھاورێكانت لەم دیارە نەمێن و تۆم بۆ لای كەسانێك دەگەراندەووە فەرمانبەر بیت نەك فەرماندار. من لێرە ببەن.

خەزەرەجییەكان ئەویان بردەووە بۆ مالا و چەند رۆژ دواتر كەسیان نارد تا بیت و بەیعت بكات.

و لەلامەكەى بەمشێو بوو: سویند بەخوا بەیعت ناكەم تا ھەموو تیرەكانی ناو تیردانەكەم بەھاوێژم و سەری پەكەم خویناوی بكەم. تا ئەو جینگەى بتوانم لەگەڵ كەسانی بنەمالەكەم شەرتان لەگەڵ دەكەم. سویند بەخوا ئەگەر جنۆكە و پەری بەیعت لەگەڵ ئێو بەكن، من نایكەم تا ئەو كاتەى دەگەریمەووە بەردەرگای خواوەند.

كاتێك ئەبوبەكریان لەو لامەكەى ئەو ئاگادار كردەووە، عومەر وتی: وازی لێ مەھینە تا بەیعت دەكات.

بیشەر كۆری سەعد وتی: لەئێستادا بەیعت ناكات تا دەكوژرێت و ناكوژرێت مەگەر ئەوێ ژمارەیهكێ زۆر لەكەسەكانی بكوژرێن. كارتان پێی نەبێت چونكە زیانی بۆ ئێو نییە لەبەر ئەوێ یەك كەسە.

بەبۆچوونەكەى بیشەر رازی بوون و گرنگییان بەسەعد نەدا. ئەو بەشداری نوێژی جەماعەتى نەدەكردو لەناو كۆپەكانی ئەوان نەدەبینرا. لەكاتی ھەج بەتەنیا ھەجی دەكرد. بەمشێو بوو تا ئەو كاتەى ئەبوبەكر، كۆچی دواى كرد.

زوحاك كۆری خەلیفە دەلیت: كاتێك ھووباب كۆری موزەر لەسقیفە ھەستا و شمشیری كێشا و ئەو قسانەى ھینایە سەرمەزان، عومەر ھێرشى كردە سەر و لەدەستیدا و شمشیرەكە لەدەستی كەوتەخوار. شمشیرەكەى ھەلگرتەووە و بەرەو سەعد رۆشت. خەلكان لەدەورى سەعد كۆبوونەووە. خەلك دەستە دەستە بەیعتیان كرد و سەعدیش بەیعتى كرد. رووداویكى كۆپى ھاوشێوەى دەورانى جاھلییەت بوو. ئەبوبەكر خۆپاگرى كرد و كاتێك سەعدیان پێشیل كرد، كەسێك وتی: سەعدتان كوشت.

عومەر وتى: خوا بىكوژىت چوونكه دوروروھ. دواتر بەشمشیر لەبەردىكى دا و كردى بەدوولەت.

جابر دەلىت: لەرۆژى سەقىفە سەعد بەئەبوبەكرى وت: ئىوھ موھاجیرەكان رۆژدى بەئەمىرى مەن دەبەن و تۆ، كەسەكانى مەنت بۆ بەیعت ناچار كرد. وتیان: ناچارمان كردیت تا پەيوەستى خەلكان بىت، تا ئەو كاتەى بەیعتت نەكردبوو، ئازاد بوویت بەلام ئىستا كەپەيوەستى خەلكان بوویت ئەگەر پەشیمان ببیتەو، دەتكوژىن.

عاسم كوپى عودەى دەلىت: رۆژىك دواى مردنى پىغەمبەر(د.خ)، جاپچى ئەبوبەكر جاپىدا، سوپاكەى ئوسامە بەرىكەوێت و كەس لەسوپاكەى لەمەدىنە نەمىنیتەو و ھەمووان روو لەئوردوگای جورف بكەن.

ئەبوبەكر لەناو خەلكان وتارىكى پىشكەش و سەرھتا سپاسى خواى كرد و وتى: ئەى خەلكىنە، منىش وەك ئىوھ، نازانم، ئەگەرى ھەيە ئەوھى پىغەمبەر(د.خ) دەيتوانى ئەنجامى بدات، لەمنىش چاوپرێن؟ خواوھند محەممەدى لەناو خەلكانى جىھان ھەلبژارد و لەگوناح و مەترسىيەكان دوروى خستەو. مەن شوێنكەوتەم، ئەك داھىنەر، ئەگەر بەرىگەى راستدا پۆشتەم، ھاوکارىم بكەن و ئەگەر ھەلەم كرد، بۆ رىگەى راستم بگەرىننەو. پىغەمبەر(د.خ) مرد و كەس لەم ئۆمەتە، لىدانىكى قامچى زياتر يا كەمترى، لاى ئەو نەبوو. مەن شەيتانىكم ھەيە و بۆ گوناحەكان ناچارم دەكات، كاتىك ھاتە لاى مەن خۆتان بەدوور بگرن بۆ ئەوھى لەكارەكانى ئىوھ خۆم ھەلنەقورتىنم. ئىوھ ماوھەكى ديارىكراوتان ھەيە و ئەندازەكەى نازان. ئەگەر دەتوانن ئەم ماوھە بەچاكە و كردهوھى چاكە بەسەر ببەن و ئەمكارە تەنيا بەھاوکارى خواوھند دەتوانن ئەنجامى بدەن. پىش ئەوھى ئەجەل دەستى ئىوھ كورت بكاتەو، ھەول بدەن. خەلكانىك بوون ئەجەلىان لەبىر كەردبوو و كردهوكانىان بۆ رەزامەندى خواوھند ئەنجام نەدەدا. ئاگادار بىن ئەجەل ھاوشىوھى لاڧاوى پىشت سەرتانە. لەمەرگ پترسن و لەچارەنووسى باوك و مەنەلكانتان وانە وەربگرن. بەئەندازەيەك ھەسوودى بەكارى زىندووان ببەن كەبە مردووەكانى دەبەن.

درۆژەى بەوتەكانىدا. دووبارە سپاسى خواى كرد و وتى: خواوھند بەكرەوھەيك رازى دەبىت بۆ رەزامەندى ئەو ئەنجام بدريت. لەكرەوھەكانى خۆتان تەنيا خواتان لەبىر بىت و بزائن ھەر كردهوھەكى پاك بەمەبەستى رەزامەندى

خواوەند، پەرەستشە و گوناحیکە لەخۆتانی دور دەکەنەوە و باجیکە دەیدەن. خۆشییەکە لەم ژایانە تێپەرە بۆ جیهانی هەمیشەیی. بەندەکانی خوا، لەچارەنووسی مردوووەکان وانه وەرگیرن و سەبارەت بەو کەسانەی پێش ئێوە بوون، تێفکرن کەدوینێ لەکوێ بوون و ئەمڕۆ لەکوێن. ستمکاران لەکوێن و ئەوانەی باسی سەرکەوتنیان دەکرد، لەکوێن؟ رۆژگار ئەوانی لەناو برد و بوونە خاک. ئەو پاشایانەی زەوییان داگیر کرد و ئاوەدانیان کردەوه، چییان بەسەر هات؟ پوشتن و لەمیر کران. خواوەند کردەوهکانی خۆیانی کردە قورسایی سەرشانیان و هەوا و هەوسەیی لێسەندنەوه. پوشتن و کردەوهکانیان مایەوه و دنیا بوو بەبەشی کەسانی دیکە و ئێمە دواي ئەوان ماوینەتەوه. ئەگەر لەچارەنووسی ئەوان وانه وەرگیرن، رزگارمان دەبێت و ئەگەر لەخۆبایی یین، دەبینە هاوشتیوەی ئەوان. ئەو جوان روخسارانەی شانازیان بەجوانی خۆیان دەکرد، چییان بەسەر هات؟ بوونە خاک و کردەوهکانیان بۆتە هۆکاری پەشیمانی. ئەوانەی شارەکانیان ئاوەدان و دیوارەکانیان راست کردەوه و شتی سەیریان هێنايە بوون، چییان بەسەر هات؟ هەموویان بۆ ئەوهکانی خۆیان بەجێهێشت. ئێستا ماله‌کانیان چۆلە و لەتاریکی گۆردا بۆ جوولە کەوتوون. کوڕ و براکانی ئێوە بۆ کوێ پوشتوون؟ ئەجەل یەخەي گرتن و بۆ بیینی کارنامەي کردەوهکانی خۆیان بەریکەوتن و بۆ بەدبەختی یا بەختەوه‌ری دواي مردن، خۆیان ئامادە کرد.

دُنیا بن خواوەند شەریکی نییە و هەر چاکەيەك بەخەلکانی ببەخشیت بەهۆی کردەوه چاکەکانی خۆیانەوه‌یە و هەرزانیك بەهۆی کردەوه خراپەکانی خۆیانەوه. بزائن، ئێوە بەندەکان و لێپرسینەوتان لێدەکریت و ئەوه‌ی لای خواوەندە تەنیا بەپەرەستین بەدەست دیت. ئەوه‌ی جەهەننەمی بەدواوه‌ بێت، چاکە نییە و ئەوه‌ی بەهەشتی بەدواوه‌ بێت، خراپە نییە.

عوروە کوپی زوبەیر وتی: کاتیک لەگەڵ ئەبوبەکر بەیعتیان کرد و ئەنسارییەکان پەيوەستی خەلکان بوون، وتی: سوپاکەي ئوسامە بەریکەوت. عەرەبەکان یا هەموو هۆزەکان و یا بەشێک لەوان لەدینی ئیسلام هەلگەپابوونەوه و دووروی ئەوان ئاشکرا بوو. جوولەکە و مەسیحییەکان سەریان بەرز کردەوه و موسولمانان هاوشتیوە‌ی پانە مەر لەشەویی بارانیدا بوون. پێغەمبەرەکیان مردبوو و ژمارەیان کەم و دوژمنانیان فراوان بوون. بەئەبوبەکریان وت: هەموو موسولمانان ئەوانەن لەناو سوپاکەي ئوسامەدان و

دەبىت بېرۇن. خۆت دەزانى عەرەبەكان دژى تۆ راست بوونەتەو و پەوا نىيە موسولمانان لەخۆت دور بخەيتەو.

ئەبوبەكر وتى: سويند بەخوايەى گيانى من لەدەستى ئەودايە، ئەگەر لەخواردنى دېرەندەكان بترسم، سوپاكەى ئوسامە بەمەمان شىوہ كەپىغەمبەر(د.خ) فەرمانىداو، دەبىت بېروات و ئەگەر لەگونەكان جگە لەخۆم كەس نەمىنیتەو، ئەو سوپايە پەوانە دەكەم.

كوپى عباس دەلئىت: دواتر لەدەوروپەرى مەدينە و ئەو ھۆزانەى لەسانى حۆدەيبىيە ئامادە نەبوون، كەسانىك ھاتن و لەگەل خەلكان پەيوەستى سوپاكەى ئوسامە بوون. ئەبوبەكر پاشماوہى ھۆزەكانى لەشوينەكانى خويان ھىشتەو تا پارىزگار لەديارى خويان بكەن.

حەسەنى بەسرى دەلئىت: پىغەمبەر(د.خ) پىش مردن فەرمانىدا دەستەيەك لەخەلكانى مەدينە و دەوروپەر بەرىكەون و ئوسامە كوپى زەيدى وەك سەركرەدى ئەوان ديارىكرد. عومەرىش لەناو سوپاكەى ئوسامەدا بوو. ھىشتا سوپاكە لەخەندەك نەپەريپوونەو پىغەمبەر(د.خ) كۆچى دوايى كرد. ئوسامە خەلكانى راگرت و بەعومەرى وت: بېرۆ لای جىگىرى پىغەمبەر(د.خ) و داواى لىبكە لەگەل خەلكان بگەپمەو چوونكە سەركرەدى خەلكان لەناو سوپاكەى مندايە و دەترسم ناباوەران ھىرش بكەنەسەر خەلىفە و موسولمانان.

ئەنسارىيەكان وتیان: ئەگەر ئەبوبەكر بۆ پۆشتن پىداگرى كرد پىنى بلى كەسىكى بەتەمەتر و بەئەزموتەر بكاتە سەركرەدى ئىمە. عومەر بەفەرمانى ئوسامە گەرايەو بۆ لای ئەبوبەكر و لەوتەكانى ئوسامە ئاگادارى كەردەو.

ئەبوبەكر وتى: سويند بەخوا ئەگەر لەناو سەگ و گوپگەكاندا بم، گوپانگارى لەكارى پىغەمبەر(د.خ) ناكەم.

عومەر وتى: ئەنسار داوا دەكەن سەركرەدايەتى خەلكان بەكەسىكى بەتەمەتر لەئوسامە بسپىریت.

ئەبوبەكر دانىشتبوو، كاتىك ئەمەى بىست، رىشى عومەرى گرت و وتى: ئەى كوپى خەتاب، دايكت لەپرسەتا دانىشتىت، پىغەمبەر(د.خ) ئەوى وەك سەركرەدى خەلكان دەستنىشان كەردو و تۆ دەلئىت بىگۆرم؟

عومەر گه پرایمه بۆ لای خه لکان وپرسییان: چیت کرد؟

وتی: بړۆن، دایکتان له پرسه تانا دانیشیت، له خه لیفه سه بارهت بهوته کانی ئیوه چیم به سه ر هات.!

ئه بویه کر خوی پۆشته ئوردوگا که و خه لکانی به ریکرد. ئهو، پیاده ریگی ده بری و ئوسامه سوار. عه بدولره حمان کوپی عه وف چوارپیکه ی ئه بویه کری ده برد.

ئوسامه به ئه بویه کری وت: ئه ی خه لیفه ی پیغه مبه ر(د.خ)، یا تو سه رکه وه، یا من داده به زم.

وتی: سویند به خوا نه تو داده به زیت، نه من سه رده که وم. ده مه ویت کاژیریک له ریگی خوادا به پی بړۆم و قاچم خۆلوی بیت، چوونکه هه ر هه نگاوێک له ریگی خوا پا داشتی هه وتسه د کاری چاکه ی هه یه و هه وتسه د گونا ح ده شواته وه.

کاتیک خه لکانی به ریکرد، به ئوسامه ی وت: ئه گه ر ده توانیت، عومەر وه ک هاوکاری من به جینیئه. ئوسامه مۆله تی مانه وه ی به عومه ردا.

ئه بویه کر وتی:

ئه ی خه لکینه، بیستن تا ده شتتان پی بلیم بۆ ئه وه ی هه میشه له بیرتان بیت:

خیانهت مه که ن، ده ست بۆ تالانییه کان مه بن، نامه ردی مه که نه پیشه، ئه نداسی کوژراوه کان مه برنه وه، منال و پیری په که که وته مه کوژن، دارخورما مه برنه وه و مه یسووتینن، داری به ره همدار مه برنه وه، بز و مانگا و وشتر ته نیا بۆ خواردن بکوژن، رووبه رووی که سانیک ده بنه وه له خانه قا و سه ومه عه کاندان دانیشتون، تا ئه کاته ی کاریان به ئیوه نه بووه، کارتان پنیان نه بیت، که سانیک ده بینن ده لری جوړاو جوړی خواردنه کانتان بۆ دینن، ئه گه ر لیقان خوارد، ناوی خوا بیغه سه رزمان، که سانیک ده بینن سه ریان تاشییوه و لاجانه کانیان هیشتوته وه، به شمشیر ئه وانه بکوژن، به ناوی خوا وه ند به ریکه ون و هیوادارم خوا وه ند له زیان و به لاکان بتانپاریژیت.

عوروه کوپی زوبهیر ده لیت: ئه بویه کر به ره و جورف به ریکه وت و سه یری ئوسامه و سوپاکه ی کرد. داوای لیکرد مۆله تی مانه وه به عومەر بدات. ئوسامه مۆله تیدا و دواتر پی وت: ئه وه ی پیغه مبه ر(د.خ) فه رمانی پیکردوویت، ئه نجامی بده، له دیاری قوزاعه وه ده ستپیکه و دواتر به ره و ئوبه ل به ریکه وه و بۆ ئه نجامدانی فه رمانه کانی پیغه مبه ر(د.خ) که مته رخه می مه که و له بهر ئه وه ی ئه نجامدانی فه رمانه کانی

دواکەوتوو، پەلە مەکە.

ئوسامە بەخیرایی هێرشى کردە سەر زولمەرە و مەسیل، دواتر بۆ ئەنجامدانى فەرمانەکانى پیڤەمبەر(د.خ)، سوپاکەى لەناو ھۆزەکانى قوزاعەدا بلأو کردەو و هێرشى کردە سەر ئوبەل و تەندروست و لەگەڵ تالانییەکان گەرایەو. لەماوەى چل رۆژ ئەم کارانەى ئەنجامدا جگە لەماوەى پۆشتن و گەرانەوێ ئەر.

گێڕانەوێ کارەکانى درۆزنى عەنسى

کاتێک بازام باوهرى هینا و خەلکانى یەمەن موسولمان بوون، پیڤەمبەر(د.خ) ئەرێ کردە لێپرسراوى یەمەن و تا زیندوو بوو لەو پۆستەدا مایەو و کەسى نەکردە هاوێش و شەریک لەکارەکیدە. کاتێک مرد، کاروبارى یەمەنى لەناو دەستەیک لەهاوولانى خوێ دابەش کرد. عوبەید کوپرى سەخرى ئەنسارى لەسائى دەیهى مى کۆچ و دواى حەجى مالئاوايى لەگەڵ لێپرسراوانى یەمەن بەرێکەوت. دەلێت: کاتێک بازام مرد، پیڤەمبەر کارەکانى ئەرێ لەنیوان عامر کوپرى شەهرى ھەمەدانى و عەبدوللە کوپرى قەیس، ئەبوموسا ئەشعەرى، خالید کوپرى سەعید کوپرى عاس و تاهیر کوپرى ئەبى ھالى، یەعلی کوپرى ئومەییە و عەمرۆ کوپرى حەزەمدا دابەش کرد. دیارى حەزەرمەوت و سەکاسەک و سەکوونى بەزیاد کوپرى لوبەیدى بەیازى و عوکاشە کوپرى سور کوپرى ئەسغەرى سوورى سپارد. مەعاز کوپرى جەبەلى وەك مامۆستای یەمەن و حەزەرمەوت دەستنیشان کرد.

عوبادە کوپرى قورسى لەیسی دەلێت: کاتێک پیڤەمبەر(د.خ) کۆتایی بەحەجى مالئاوايى هینا و بۆ مەدینە گەرایەو، ئەمارەتى یەمەنى لەناو چەندین کەسدا دابەش کرد و ھەر ناوچەیکى بەکەسیک سپارد. ئەمارەتى حەزەرمەوتى لەنیوان سى کەسدا دابەش کرد: عەمرۆ کوپرى حەزەمى لەناوچەى نەجران دانا، خالید کوپرى سەعید کوپرى عاسى لەناوچەى نیوان نەجران و زەمەع و زوبەید، عامر کوپرى شەهرى کردە لێپرسراوى ھەمەدان. کوپرى بازامى لەسەنعا دانا، تاهیر کوپرى ئەبى ھالەى وەك لێپرسراوى عەك و ئەشعەرییەکان پەوانە و ئەبوموساى ئەشعەرى لەمأرب دانا. یەعلی کوپرى ئومەییە کاروبارەکانى جوندی گرتەدەست و مەعاز مامۆستای خەلکان و لەیەمەن و حەزەرمەوت دەپۆشتە سنوورى کاربەدەست و لێپرسراوانى پیڤەمبەر(د.خ). سەکاسەک و سەکوون و حەزەرمەوت بەعوکاس کوپرى سور سپێردا و عەبدوللە یا موھاجیر کاروبارەکانى

تایه‌فهی منالەکانی معاویە کوپی کیندهی گرتەدهست. ئەو نەخۆش کەوت و نەپۆشت تا ئەو کاتەي ئەبوبەکر ئەوی پەوانە کرد. زیاد کوپی لوبەیدی بەیازی لێپرسراوی حەزەرمەوت بوو و کارەکانی موهاجیری رادەپەراند.

کاتیك پینغەمبەر(د.خ) مرد، ئەم کەسانە کارەبەدهست و لێپرسراوی یەمەن بوون جگە لەو کەسانەي لەشەر لەگەڵ ئەسودە کوژران یا مردن. بازام مردبوو و پینغەمبەر(د.خ) سنووری دەسلەلاتی ئەوی لەنیوان کۆرەکەي و کەسانی دیکەدا دا بەش کرد. ئەسودە هێرشى کردە سەر شارەکەي و جەنگا و ئەوی کوشت.

کوپى عەباس دەلیت: یەكەم جار عامر کوپی شەهري هەمەدانی لەناوچەي ژێر دەسلەلاتی خۆي دژی ئەسودەي عەنسی درۆژن راپەری. خەلکانی بۆ دژایەتي کردنی ئەو کۆکردەوه و فیروز و بازویە لە سنووری خۆیان ئەو کارەیان کرد. دواتر ئەو کەسانەي نامەي پینغەمبەر(د.خ) بەدەستیان گەشتبوو، هەولەکانی خۆیان چڕ کردەوه. عوبەید کوپی سەخر دەلیت: کاتیك لەجوند بووین و خەلکانمان بۆ شەر ناچار و نامەکانمان دەگۆڕییەوه، نامەيەك لەئەسودەي عەنسی هات: ئەي دەستەي ئەیاران ئەوی لەسەرزەمیني ئێمە دەستتان بەسەر گرتووه و کۆتان کردۆتەوه، بیگەرێننەوه چوونکە مافی خۆمانە.

بەنێردراومان وت: لەکوێوه هاتوویت؟

وتی: لەئەشکەوتی خەبان.

ئەسودە بەرهو نەجران بەرێکەوت و دە روژ دواتر دەستی بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت. خەلکانی مەزحەج رووبەرۆي بوونەوه. لەو کاتەي ئێمە سەرقالی کۆکردنەوهي هیز و شەپکەران بووین، کەسێك هات و وتی: ئەسودە لەشەعووبە وشەهر بازام بۆ رووبەرۆو بوونەوهي بەرێکەوتوووه. ئەم رووداوه لەروژی بیستەمی دەرکەوتنی ئەسودە بوو. چاوه‌پوان بووین تا بزانی کي شکست دەخوات. هەواڵمان پینگەيشت کەئەسودە شەهري کوشتوووه دەستی بەسەر سەنەادا گرتوووه. ئەمە لەروژی بیستم و پینجەمی دەرکەوتنی ئەو بوو. مەعاز هەلات و لەمارب پەيوەستى ئەبوموسا و لەوێوه بەرهو حەزەرمەوت بەرێکەوت. مەعاز لەسەکوون جیگر و ئەبوموسا لەسەکاسەك نزیک مەفووور جیگیر بوو. سارا لەنیوان ئەوان و ماریدا بوو. ئەمیرەکانی دیکەي یەمەن پەيوەستى تاهیر بوون جگە لەعەمرۆ و خالید کەروویان لەمەدینە کرد. تاهیر لەدنی سەرزەمیني

عەك و لەكوێستانی سەنعا بوو. ئەسود دەستی بەسەر هەموو ناوچەكانی نیوان سوهەید، سارای حەزەرمەوت تا تاییف و بەحرەین و سنوورەكانی عەدەندا گرت و خەلكانی یەمەن و عەك لەتەهامە شەپیان لەگەڵ دەکرد. بەلام هاوشیووی ناگر پێشپەرەوی دەکرد و ئەو رۆژەی شەهر رووبەرەوی بوویەو جگە لەپیاوەكان حەوتسەد سوار لەناو سوپاکەیدا دەبینرا. قەیس کوپی عەبدیەغوسی موراڊی و معاویە کوپی قەیسی جونی و یەزید کوپی موحرەم و یەزید کوپی حەسینی حارسی و یەزید کوپی ئەفكەلی ئەزدی سەرکردەكانی سوپاکەیی بوون. دەسەلاتی فراوان و پاشایەتیەکی سەقامگیر و کەنارەكان ملکەچی بوون و عیسر و شەرجه و حەرە و غەلافیقه و عەدەن و جوند و دواتر سەنعاو ئۆحەیسە و عەلیبی داگیر کرد. موسولمانان رووبەرەوی بوونەو هەلگەپراوەكان پەشیمان بوونەو خۆیان ئاشکرا کرد. جیگری ئەو لەمەزحەج عەرۆ کوپی مەعدیكەرب و کاری خۆی بەچەند کەسێک سپاردبوو. قەیس کوپی عەبدیەغوس کاروبارەكانی سوپاکەیی رادەپەراند. فیروز و دادزویەیی بۆ چەندین کاری دیکە راسپارد و کاتیکی سنووری دەسەلاتەکی فراوان بوو، بەشیوێهەکی سووک سەیری قەیس و فیروز و دادزویەیی کرد و ژنی شەهری وەك هاوسەری خۆی هەلبژارد کەکچە مامی فیروز بوو. ئێمە لەحەزەرمەوت بووین و دەرسانین ئەسود هێرشمان بکاتەسەر یا سوپایەك پەوانە بکات یا ئەوێ لەحەزەرمەوت کەسێک دەرکەوێت و هاوشیووی ئەسود بانگەشەیی پێخەمبەراییەتی بکات.

مەعاز لەمنالەكانی بەكرە تایەفەیهك لەسەكوون ژنیکی ماره کرد بەناوی رەملە. منالەكانی زەنکییل خالۆكانی بوون و بەهۆی خزمایەتی لەگەڵ مەعاز، خوازیاری پەيوەست بوون بەئێمە بوون. مەعاز ژنەکی خوش دەویست و لەناو دۆعاکانی خۆی دەیوت: خواوەندا لەرۆژی هەستانەو لەگەڵ منالەكانی زەنکییل حەشرم بکە. هەندێ کات دەیوت: خواوەندا خەلكانی سەكوون بپەخشە.

لەم کاتەدا نامەكانی پێخەمبەر(د.خ) هات و فرمانی پێدەداين خەلکان بۆ ناکاوگیر کردنی ئەسود یا جەنگان لەگەڵ ئەو ئامادە بکەین و هەموو ئەو کەسانەیی پێخەمبەر(د.خ) ناوی بردبوون، ئاگادار بکەینەو. مەعاز ئەو کارەیی کرد و بەمشێوێهە دەسەلات و هیزمان زیادی کرد و لەسەرکەوتنی خۆمان دُنیا بووینەو.

جەشیش کوپی دەیلەمی دەلێت: وەر کوپی یەحسەن نامەیی پێخەمبەری هینا و فرمانی بەئێمەدەدا بۆ بەرگری کردن لەدینەکی خۆمان و شەر لەگەڵ ئەسود خۆمان

ناماده و هول بدهین به شپوه يه کی له ناکاو یا له کاتي شهردا بيکوژين. ههروه ها راي سپاردين به نوينه رايه تي پيغه مبه (د.خ) هه موو باوه داران ناگادار بکه ينه وه. نهو کاره مان کرد. بومان ده رکوت نه سوه له قهيس کوړی عه بد يه غوس سه رکړده ی سوپاکه ی دلې پيس کردوه و وتان نهو له گيانی خوی دهرسيټ. پيشنياری هاوکاريمان پيدا وهه موو شتيکمان بؤ باس کرد و له فرمانه کانی پيغه مبه (د.خ) ناگاداران کرده وه. وهک بلتي له ناسمانه وه دوزيمانه وه، ترساو خه مبار بوو. به هاوکاری کردنی نيغه رازی و کاتيک وهبر کوړی يه حنس هات، نامه مان بؤ خه لکان نووسی و دوامان ليکردن خويان ناماده بکه ن.

ده ليت: شهيتان نه سوه دی ناگادار کردبوويه وه، کسي بؤ لای قهيس نارد و وتی: نهی قهيس، بزانه نه مه چی ده ليت. مه به ستي نهو، شهيتان بوو که به فرشته ناوی ده برد.

قهيس وتی: چی ده ليت؟

وتی: ده ليت: ريزت له قهيس گرت و هه موو کاره کانی خوتت بهو سپارد و بؤ گه وره یی هاوشانی تویه، به لام نيستا ناره زومه ندی هاوکاری کردنی دوژمنه و دهيه ویت ده ست به سر پاشايه تيه که ی تودا بگريټ و مه به ستي خيانه تي له سر دايه، پيم ده ليت: نهی نه سوه، نهی نه سوه، بيگره و بيکوژه و گهرنه تودا ده کوژيت.

قهيس سویندی خوارد و وتی: به ذی الخمار درؤ دهکات، تودا لای من گه وره تر له وه ييت، بير له شتي خراپه بکه مه وه.

نه سوه وتی: نایا فرشته که به دروژن ده زانيت؟ فرشته راست دهکات. به لام نيستا زانيم له مه به سته که ی خوت پهيتمان بوويه وه.

کاتيک قهيس لای نه سوه هاته ده ر، هاته لای نيغه و وتی: نهی جه شيش و نهی فيروز و نهی دازويه، نه سوه نه وهی وت و منيش نه مه، بوچوونی نيوه چيه؟ وتان: ده بيت ناگامان له خومان بيت.

له م کاته دا نه سوه نيغه ی بانگ کرد و وتی: مه گر نيوم نه کرده گه وره ی خه لکه که ی خوتان، نه م باس و خواسانه چيه له نيوه به من دهکات؟ وتان: نه مجاره ليتمان خوشبه.

وتی: خوش ده به م بهو مه رجی دو باره ی نه که نه وه.

به دژواری رزگارمان بوو به لām بۆ گيانی خویمان و قهیس دهرساین و ههستمان به مه ترسی دهکرد. ئاگادار بووینه وه عامر کوپی شهر و زی زود و زی موپان و زو ئه لکه لای و زی زولهیم دژایه تی ئه سوهد دهکهن و نامه یان بۆ ئیعه نووسی و پینشیاری هاوکارییان پینکردین. وه لāmمان دانه وه: هیچ کاریک مه کهن تا ئاگادارتان ده کهینه وه. دژایه تی ئه وان له نامه کانی پیغه مبه ره وه سه رچاوه ی ده گرت.

پیغه مبه ر (د.خ) نامه ی بۆ خه لکانی نه جران و ناعه ره به کان نووسیوو. هاتن و له یه ک شوین کۆبوونه وه.

کاتیک ئه سوهد ئاگادار بوویه وه و ههستی به مه ترسی کرد، نه مانده زانی چی بکهین. پۆشتمه لای ئه زاد هاوسه ری ئه سوهد و وتم: ئه ی ئاموزا، ئاگاداری خه لکه که ت له م پیاوه چهنده زیانیان به رکه وت، هاوسه ری تۆ و کهسانی دیکه ی کوشت و پاشماوه ی خه لکان و ژنانی ریسوا کرد. ئایا دژای ئه و به شداری پیلانیک ده کهیت؟

وتی: بۆ کاریک؟

وتم: بۆ ده رکردنی.

وتی: یا کوشتنی.

وتم: یا کوشتنی.

وتی: به ئی، سویند به خوا کهس به ئه ندازه ی من لئی بیژا نییه، پابه ندی فرموده کانی خواوه ند نییه و له چه رامه کانی ئه و دوور ناکه ویته وه، کاتیک بریارتاندا، ئاگادارم بکه نه وه تا رینگه و چۆنییه تی کاره که تان پی بلیم.

ده لیت: کاتیک پۆشتمه ده ر، فیروز و دازویه چاوه پروانم بوون. قه یسیش هات. ده مانه ویست ئه سوهد بکوژین. پینش ئه وه ی قه یس له گه ل ئیعه دانیشینت، که سینک پی و ت: پاشا تۆی ده ویت. ئه و له گه ل ده کهس له خه لکانی مه زحه ج و هه مه دان پۆشته لای پاشا. به هۆی بوونی ئه وان ئه سوهد نه ی توانی بیکوژیت. ئه سوهد پی و تبوو: له ترسی من په نا بۆ ئه م پیاوانه ده به یه ت؟ مه گه ر له هه واله راسته کان ئاگادارم نه کردیته وه، نه موت فریشته پی و وتووم: نه گه ر دهستی قه یس نه بریت، ئه و سه ری تۆ ده بریت؟ قه یس گومانی کردبوو ئه سوهد ده یکوژیت، وتبوو: په وای نییه تۆ بکوژم، تۆ پیغه مبه ری خواویت، هه رچی ده خوازی فرمان بده تا له م ترس و دوودلییه رزگارم بیت، ئه گه ر به یه کجار بمکوژیت باشته ره له وه ی هندی هندی خۆم بمرم.

ئه سوهد به زه یی پیادا هاته وه و نه ی کوشت. هاته لای ئیعه و داستانه که ی بۆ

گێڕاینەوه، وتی: کاری خۆتان ئەنجام بدەن. لەگەڵ کەسانی خۆی بەریکەوت. پۆشتینە لای ئەسود. لەبەر دەرگاکی سەد و شتر و مانگای لیّ بوو. ئەسود هەستا و هینلیکی کیشا و لەولای هینلەکه وەستا. و شتر و مانگاكان نەبەستراپوونەوه، هیچیان لەهینلەکه نەپەڕینەوه. بەکۆشتنی ئەوان سەرقالّ بوو. لێبەدەدان و بەره‌لای دەرکردن تا رابکات و بەمریت. شتیکی قیزەوتر و رۆژکی مەترسیدارتەر لەو رۆژەم نەبینیوه.

بەفیروزی وت: ئەی فیروز، ئایا ئەوەی سەبارەت بەتۆ دەیبیستم، راستە. زوینەکه‌ی سووراند و وتی: دەمویست هاوشیوه‌ی ئەو ئازەلانی تۆیش بکۆژم.

فیروز وتی: ئیعمەت وەك کەسانی نزیکي خۆت هەلبژارد و لەپیشیت پێبەخشین. ئەگەر پێنخەمبەر نەدەبوویت، حەزمان دەکرد لەخزمەتی تۆدایین چ بگات بەوه‌ی بەختەوه‌ری ئەم دنیا و ئەو دنیای ئیعمە لەدەستی تۆدایە، ئەوەی سەبارەت بەئیعمە دەیبیستی، باوەر مەکه. ئیعمە ملکه‌چی فەرمانەکانی تۆین.

ئەسود وتی: گۆشتی ئەم ئازەلانی ئەناو خەلکان دابەش بکه. تۆ خەلکانی ئێره باشتەر دەناسیت.

فیروز دەلێت: خەلکی سەنعا لەدەوری من کۆبوونەوه. و شترەم بەدەستەیه‌ك بەخشی و بەبەنەمالەکان و گەورەکان گۆشتی مانگا.

جەشنس دەلێت: پێش ئەوەی ئەسود بگەریتەوه بۆ مال، فیروز پەییوەستی بوو. کەسیك سەبارەت بەفیروز قسە‌ی بۆ ئەسود دەکرد و فیروز بیستی ئەسود دەلێت: بەیان‌ی خۆی و کەسەکانی دەرکۆژم. بەیان‌ی وەرە بۆ لای من. دواتر هەستی بەبوونی فیروز کرد، وتی: چیت کرد؟

فیروز لەدابەش کردنی گۆشتەکه‌ ناگاداری کردەوه.

ئەسود وتی: کاریك باشت کرد. پۆشته ژوور.

دەلێت: فیروز گەرایەوه بۆ لای ئیعمە و لەمەبەستی ئەسود ناگاداری کردینەوه. کەسمان بەدوای قەیسدا نارد و ئەویش هات. بێارماندا من بڕۆمه‌ لای هاوسەری ئەسود و لەبێاری خۆمان ناگاداری بکەمەوه تا رینگ و چۆنییه‌تی کارەکه‌مان نیشان بدات. کاتیك ناگادارم کردەوه، وتی: زۆر بەوردی پاسەوانی ئەسود دەکه‌ن و لەهەموو ئەم کۆشکەدا جگە لەمالەکه‌ی من هیچ شوینیک نییه‌ لەپاسەوانەکان پڕ نەکرابیت. پشتی ئەم مالە دەگاتە فلانە شوین. لەکاتی شەو تونیل لێبەدەن و دەتوانن

لەپاسەوانەكان بوگزەرىن و هیچ لەمپەرىك بۆ كوشتنى ئەو نامىنىتەو. لىرە رووناكى و سىلاحتان دەستدەكەوئت.

دەلىت: ھاتمەدەر، ئەسودەم بىنى و لەسەرىدام. كەوتە سەرزەوى. پىاويكى بەھىز بوو. ژنەكەى قىزاندى: كۆرە مامەكەم ھاتووە بۆ سەردانى من وتۆ لىي دەدەيت؟ قىزەى ژنەكە رىگر بوو لەوەى ئەسودەم بىكوژىت.

ئەسودەم بەژنەكەى وت: بى باوك، بىدەنگ بە، ئەوم بەتۆ بەخشى. ژن پۇشت و من بۆ لای كەسەكانى خۆم گەپامەو و وت: پىويستە رابكەين. بەسەرھاتەكەم بۆ گىزانەو. سەرمانسورما بوو. نىردراوى ژنەكە ھات و وتى: كارەكەى خوتان ئەنجام بەن، زۆرم قسە بۆكردووە و دلىيا بوو.

جەشيش دەلىت: بەفىروزم وت: بىرۆ و دلىيا ببە. بەو بارودۆخەى ھاتبوو پىش، ئەسودەم رىگەى پۇشتنى منى نەدەدا. ئەو پۇشت.

كاتىك لەگەل ژنەكە قسەى كرد، پىيى وت: چۆن دەتوانىن تونىل لەژىر ئەم مالدە لىبەدەين كەپرە لەكەل و پەل. دەبىت كەل وپەلەكان لىبەين. پۇشتى و كەل و پەلەكانيان لاپرد و دەرگاكانيان بەست. فىروز لای ژنەكە بوو و ئەسودەم ھات. ژنەكە باسى خزمایەتى خۆى و فىروزى كرد و وتى: مەحرەمىيەتى. ئەسودەم قىزاندى و ئەوى دەرکرد. گەپامەو و ئىمەى ئاگادار كەدەو.

دەلىت: شەو دەستمان بەكار كرد و لەگەل ھاوەلانى خۆمان ھاوئاھەنگ بووین. بەخىرايى ھەمەدانى و ھەمىرىيەكانمان ئاگادار كەدەو و تونىلمان لىدا و پۇشتىنە ناو مالدە. چىرايەك لەژىر كاسەيەكدا بوو. فىروز پىش كەوت چوونكە لەھەمووان بویرتر و بەھىزتر بوو. وتەن: سەير بکە بزائە چى دەبىنیت.

فىروز ھاتەدەر. ئىمە لەگەلیدا بووین و لەنىوان ئەو و پاسەوانەكان وەك لەمپەرىك وەستابووین تا لەمالەكەى ئەسودەم نرىك كەوتىنەو. كاتىك لەمالەكە نرىك كەوتىنەو، دەنگى پرخەپرخى بىست. ژنەكە دانىشتبوو. ئەسودەم لەدەرگا كە نرىك كەوتەو و شەيتان ئەوى دانىشان. لەزمانى ئەو قسەى دەرکرد و بەھەمان شىوہ كەدانىشتبوو، پرخەپرخى دەرکرد، وتى: ئەى فىروز چ كارىكت بەمن ھەيە.

فىروز ترسا ئەگەر بگەپتەو، دەرکوزىت و ژنەكەيش دەرکوزىت. پەلامارى ئەسودەمیدا و سەرى گرت و خوينى پشت. مىلى شكاند و بەئەژنۆى خۆى پشتى ورد وخاش كرد. وىستى بىروات بەلام ژن داوینى گرت چوونكە گومانى دەرکرد ئەوى

نەکوشتووه، وتی: بۆ کوی دەپۆیت؟

فیروز وتی: دەپۆم و هاواریکانم لەکوشتنی ئەو ئاگادار دەکەمەوه.

فیروز ھاتە لای ئێمە، ویستمان بپۆین و سەری بپڕین، بەلام شەیتان جوولەیی خستە جەستەییەوه.

وتم: لەسەر سنگی دانیشتم. دوو کەس لەسەر سنگی دانیشتم و ژن قژی راکێشا. هاواریک بەرز بوویەوه، پارچەییەکیان خستە دەمی و کێردیان بەقورگیدا هینا. وەك گا خوڕخوڕی دەکرد. پاسەوانەکانی دەوری مائەکەیی ھاتن و وتیان: چی رویداوه؟ ژن وتی: پیڤەمبەر وەحی بۆ دیت، ئەسودە بێدەنگ بوو.

دەلێت: شەو باسی ئەوھەمان دەکرد چۆن ھاوولانی خۆمان ئاگادار بەکەینەوه چوونکە جگە لەمن و قەیس و دازویە و فیروز کەسی دیکە ئاگادار نەبوو. بەباشمان زانی دروشمەکەیی نێوان خۆمان بەدەنگی بەرز بڵێن، دواي ئەو بانگ بوتریت.

کاتیك بەیانی داھات، دازویە بانگی فەرموو و دروشمەکەیی هینایە سەرزمان. موسولمانان و کافرەکان لەدەروی کۆبوونەوه. پاسەوانەکانیش ھاتن. شاھتوویمان هینایە سەرزمان و وتم ئەسودە درۆزن بوو. سەری ئەوم خستە بەردەم خەلکان. بۆ نوێژ ریزمان بەست. خەلکان کۆبوونەوه و ھاوارمان کرد: ئەي خەلکانی سەنعا، ھەرکەس یەکیك لەھاوولانی ئەسودە ببینیت، بیگریت و ھەرکەس یەکیك لەئەندامانی خێزانەکەیی شوێنکەوتەیی ئەو، دەستبەسەری بکات. لەریگا و لەکۆلانەکاندا ھاوارمان کرد. شوێنکەوتەکانی ئەسودە منالی زۆریان گرت و سامانیکی زۆریان تالان کرد و ناوچەکەیان بەجێھێشت. ھەفتا سوار و پیادە لەوان گیران و ھەوتسەد ژن و منالی ئێمە کەوتە دەست ئەوان. نامەیان نووسی و ئێمە کەسمان نارد تا ئەسیرەکان بگۆڕینەوه. ئەو کارەیان کرد و پوشتن و نەیانتوانی هیچ شتیك لەئێمە بەدەست بێنن و لەنیوان سەنعا و جوند سەرگەردان بوون. سەنعا رزگاری بوو و خواوەند دووبارە ریزی بەموسولمانەکان بەخشی. لەناو خۆمان گفتوگۆمان کرد و بێریارماندا مەعاو پێشنویزی خەلکان بێت. ئەم ھەوالەمان بۆ پیڤەمبەر(د.خ) نووسی. هیشتا پیڤەمبەر(د.خ) کۆچی دوايي نەکردبوو.

دەلێت: ھەمان شەو پیڤەمبەر(د.خ) ئاگادار ببوویەوه. کاتیك نێردراوانی ئێمە گەیشتنە شوێنی مەبەست، پیڤەمبەر(د.خ) بەرەبەیانێ ئەو شەو کۆچی دوايي کردبوو

و ئەبۇبەكر وەلامى نامەكەى ئىمەى دایەوہ.

عەبدوللە كۆپى عومەر دەلىت: ئەو شەوہى ئەسودەى عەنسى كۆژا، پىغەمبەر(د.خ) وەحى بۇ ھات و مژدەى كۆژانى ئەوى بەئىمەدا، فەرمووى: دۇشەو عەنسى كۆژا و پىاوتكى پىرۆز لەبنەمالەىەكى پىرۆز ئەوى كوشت.

وتەمان: ئەو كى بوو؟

فەرمووى: فىروز، سەركەوتوو بىت فىروز.

فىروز دەلىت: ئەسودەمان كوشت و كارەكان بۇ دۇخى جاپان گەرايەوہ. كەسمان بۇ لای مەعان نارد و بىرپارماندا ئەو پىشئوئىزى خەلكان بىت. لەسەنعا پىشئوئىزى بۇ ئىمە دەكرد. بەلام تەنبا سى رۆژ پىشئوئىزى بۇ كردين. ھىچ شتىكى ناخۇش رووینەدا جگە لەوہى سوارەكانى ئەسودە لەنىوان سەنعا و نەجران بوون و ھەوالى مەرگى پىغەمبەرمان پىگەشىت. بارودۇخ شىوا و جەلەوى كارەكانمان لەست دەرچوو، نەماندەزانى دەبىت چى بكەين.

عەبدوللە كۆپى فىروزى دەيلەمى لەباوكى دەگىرئەوہ: پىغەمبەر(د.خ) كەسىكى بۇ لای ئىمە نارد بەناوى وەبر كۆپى يەحنسى ئەزدى. لای دازوئەى فارسى دابەزى. ئەسودە كاھىن و شەيتانى لەگەلدا بوو، دەرکەوت و دەستى بەسەر پاشايەتى يەمەندا گرت. پاشاى ئەو سەرزەمىنەى كوشت و ژنەكەى كرده ھاوسەرى خۆى. بازار پىشتر مردبوو و كۆرەكەى جىگەى ئەوى گرتەوہ. ئەسودە ئەوى كوشت و ژنەكەى كرده ھاوسەرى خۆى. مەن و دازوئە و قەيس كۆپى مەكشوحى مورادى لای وەبر كۆپى يەحنس نىردراوہكەى پىغەمبەر(د.خ) كۆبووینەوہ و سەبارەت بەكوشتنى ئەسودە گفتوگۇمان كرد.

ئەسودە فەرمانىدا و خەلكانى سەنعا لەگۆرەپانىك كۆبوونەوہ. ھات و لەناو ئەوان وەستا. ئەسپەكەى پاشايان ھىئا. بەزوبىن زەرەبەىەكى لىدا، ئەسپەكە بىرىندار و بەناو شارەكەدا دەسووپايەوہ تا ئەو كاتەى تۆپى.

ئەسودە وتى: وشتەرەكانيان لەو دىوى ھىلەكە راگرت. سەر و گەردنىان لەمدىوى ھىلەكە بوو. ئەو ئازەلە ھىلەكەيان نەدەبزاندا. ھەموويانى بەزوبىن كوشت و كاتىك لەم كارە تەواو بوو، زوبىنى بەدەستەوہ گرت. لەسەر زەوى خەوت، سەرى بەرز كردهوہ و وتى، يانى شەيتانەكەى دەلىت: كۆپى مەكشوح ياخيىە. سەرى بېرە. دواتر سەرى خستە سەرزەوى و بەرزى كردهوہ و وتى: دەلىت: كۆپى دەيلەمى ياخيىە، دەست و

پېنى راستى ئۇو بېرە.

دەلىت: كاتىك وتەكانى ئۇومان بېست، بەخۇم وت: سوئند بەخوا دەترسم بانگم بكات و ھاوشىوھى ئۇو وىترانە بىكوژىت. لەناو خەلكان خۇم شاردهوہ بۇ ئۇوہى نەمبىنىت. لەگوژەپانەكە ھاتمەدەر و نەمدەزانى دەبىت چى بگەم. كاتىك لەمالەوہ نزيك كەوتمەوہ، يەككىك لەكەسانى ئەسودە منى بېنى و وتى: پاشا تۇى دەوئىت و تۇ ھەلدىت! بگەريزەوہ! منى گەپاندەوہ و لەكوشتنى خۇم دەترسام.

دەلىت: ھەمىشە خەنجەرم پىبوو، دەستم خستە سەر خەنجەرەكەم و پۇشتەم، مەبەستى ئۇوہم كرد ھىرشى بگەمسەر و خوئنى بېرژم. كاتىك نزيك بوومەوہ، مەترسى لەروخسارى مندا بېنى و وتى: لەشوينەكەى خۇت بېستە. وەستام.

وتى: تۇگەرەتر لەھەموو خەلكانى ئىرەيت و سەركرەكانى خەلك باشتر دەناسىت، گۇشتى وىترەكان لەناو ئەواندا دابەش بگە. سوار بوو وپۇشت. بەدابەش كردنى گۇشت لەناو خەلكانى سەنعا سەرقال بووم، ئەوكەسەى منى گرت، ھات و وتى: بەشى منىش لەم گۇشتە بدە.

وتم: سوئند بەخوا يەك لەتت پىنادەم، مەگەر ئۇو كەسە نىت كىشات بەمندا؟

ئۇو تورە پۇشت و ئەسودەى لەوتەكانى من ئاگادار كردهوہ.

كاتىك لەدابەش كردنى گۇشت تەواو بووم، پۇشتە لای ئەسودە، كاتىك نزيك بوومەوہ، بېستم ئۇو پياوہ سكالاً لەمن دەكات، ئەسودە پېنى وت: سوئند بەخوا دەيكورژم.

وتم: فەرمانەكەتم ئەنجامدا و گۇشتەم لەناو خەلكان دابەش كرد.

وتى: كارىكى باشت كرد. پۇشت و منىش گەپامەوہ.

كەسمان بۇ لای ژنى پاشا نارد و وتەمان دەمانەوئىت پاشا بكوژىن، چى بگەين؟

كەسى نارد و وتى: وەرەنە لای من.

پۇشتىنە لای ژنى و پاشا و كەنىزىكى لەبەر دەرگا دانا تا ئەگەر ئەسودە ھات ئاگادارمان بكاتەوہ. من و ئۇو پۇشتىنە ژوور و ئەمە دوايىن مال بوو، تونىلىكمان لىدا و بەپەردە دامانپۇشى. وتم: ئەمشەو دەيكورژم.

ژن وتى: وەرەن.

لەناكاو ئەسودە لەناو مائەكەى دەركەوت و رژدى پېيىردم. پەلامارىدا و دەستى

بەلىدانی من کرد. خۆم دەرباز کرد و گەرەمەوہ بۆ لای ھاوریکانم. دۇنيا بووم مەترسیمان لەسەرە.

لەم کاتەدا نیردراوی ژنەکە ھات و وتی: لەوہی بینیتان بی! ھیوا مەبن، کاتیك پۆشتیت، بەئەسوەدم وت: مەگەر نالیت ئیوہ پیاویکی نازاد و خواوەنم شکۆن؟ وتی: بۆ نا.

وتم: براکەم ھاتبووہ لام بۆ ئەوہی ئەحوالەم پیرسیت وریزی خۆی بۆ تۆ دەریپریت. تۆ پەلامارتدا و لەمالەکەت دەرتکرد، ئەمە جوامیژی تۆیە؟ زۆرم قسەم بۆ کرد و شەرمەزار بوو، وتی: برات بوو؟.

وتم: بەئێ.

وتی: نەمەدەزانی.

ژن وتیووی ئەمشەر بۆ کوشتنی وەرن.

دەیلەمی دەلیت: دواي ئەوہ نارام بووینەوہ و ھیز و وەرەمان دەستکەوت. شەوانە من و دازویە و قەیس لەریگەي تونیلەکەوہ پۆشتینە ناو مالەکەي. بەقەیسەم وت: تۆ سوارچاکی عەرەبیت، بېژ و ئەو پیاوہ بکوژە.

قەیس وتی: لەکاتی شەر لەرز دامدەگریت، دەترسم لییدەم بەلام نەتوانم بیکوژم، تۆ لەھەمووان بەھیزتر و گەنجتریت.

دەلیت: شمشیرەکەم لەبەرەدەم ئەواندا و پۆشتەم ژوور تا بزائەم سەری ئەسوەد لەکوینیە. چراکە داگیرسابوو و ئەو لەسەر جینگەکەي بەشیوہیەك خەوتبوو نەمزانی سەری لەکویدایە و قاچی کامەییە؟ ژنەکەي دانشتبوو و دەنکی ھەناری دەرخوارد دەدا تاخەوی لیکەوت. ئیشارەم لەژنەکەي کرد بۆ ئەوہی بزائەم سەری لەکویدایە، سەری نیشاندەم. پۆشتەم سەر سەری وەستام نەمزانی روخساریم بینی یا نە. لەناکاو چاوی کردەوہ و منی بینی. بەخۆم وت: ئەگەر بېژم و شمشیرەکەم بینم ترسی ئەوہ ھەییە ھاوار بکات و پاسەوانەکانی بانگ بکات.

شەیتانی ئەسوەد ئەوی لەبوونی من ناگادار کردەوہ و ھەلیساند. ئەسوەد گێژ و شەیتان لەسەر زمانی ئەو قسەي لەگەل من دەکرد. سەیری دەکردم و پرخە پرخی دەکرد. بەدوودەست کیشام بەسەریدا و دواتر بەدەستیک پێشی و بەدەستەکیترەم سەریم گرت و ملیم شکاند. ویستم بۆ لای ھاوریکانم بگەریمەوہ بەلام ژنەکەي داوینی منی گرت و وتی: خوشکەکەتان و خیزخاوەکاتان بەجی دلیت؟

وتم: سویند بەخوا کوشتم و لە دەست ئەو ئاسوودە بوو. گەرەمەو بۆ لای دوو ھاوریکەم و ئاگادارم کردنەو.

وتیان: بگەرێزەو و سەری بپرە.

گەرەمەو، ئەسوود قسەى دەکرد و هیچ حالى نەبووم، دەمەم بەست و سەریم بپری. بۆ لای دوو ھاوریکەم گەرەمەو و پیکەو گەرەمەو بۆ مال. وەبر کوپى یەحنسى ئەزدی لەوى بوو. پیکەو پۆشتینە سەر شوینىكى بەرز و وەبر کوپى یەحنسى بانگیدا. ھاورمان کرد: خواوەند ئەسوودى درۆزنى کوشت. خەلک کۆبوونەو و سەری ئەسوودمان نیشاندا.

کاتیك ھاوولانی ئەسوود ئەمەیان بینى، سوار ئەسپەکانى خویان بوون. ھەركام منالیکى كەم تەمەنیان لەخەلکانى ئەوى لەبەردەم خویان سوا کرد. بەبراكەم وت لەناو خەلکان جاپ بدات: ھەركەسىك لەوان دەتوانن بیگرن، مەگەر نابینن چی لەمنالەکانى ئیمە دەکەن؟ خەلک پەلاماریاندا و حەفتا كەس لەوانمان گرت. ئەوان سى و نو كەسیان لەئیمە برد و کاتیك لەشار پۆشتنەدەر، ھەستیان بەنەبوونی حەفتا كەسەكەى خویان کرد، ھاتن و وتیان: ھاوریکانى ئیمە نازاد بکەن.

وتمان: منالەکانى ئیمە نازاد بکەن.

ئەوان منالەکان و ئیمەیش پیاوھەکانى ئەوانمان نازاد کرد.

دەلیت: پینگەمبەر(د.خ) بەھاوولانى خۆى فەرموو: خواوەند ئەسوودى عەنسى درۆزنى کوشت. ئەو بەدەستى یەكێك لەبرا موسولمانەکانى ئیوھ کوژرا. دۆخى ژيانى ئیمە دواى کوژرانى ئەسوود بۆ دۆخى پێشتر گەرەمەو و سەرکردەى خەلکان ئاسوودە بوون و دووبارە موسولمانەکان ریزیان پێبەخشرایەو. عوبەید کوپى سەخر دەلیت: سەرەتای دەرکەوتنى ئەسوود تا کوژرانى ئەو، سى مانگی خایاند.

زوحاک کوپى فیروز دەلیت: لەو کاتەوێ ئەسوود لەئەشکەوتى خویان دەرکەوت تا ئەو کاتەى کوژرا، چوار مانگی خایاند. زۆربەى کارەکانى ئەو بەنهینى ئەنجامدران. عەمرۆ کوپى شەبە دەلیت: ئەبوبەکر سوپاکەى ئوسامەى لەکۆتایى رەبیع الاول پەوانە کرد و ھەوائى کوژرانى ئەسوودى عەنسى لەکۆتایى رەبیع الاول دواى بەریکەوتنى سوپاکەى ئوسامە بەئەبوبەکر گەیشت. ئەمە یەكەم سەرکەوتن بوو

ئەبویەكرى لى ئاگادار كرايهوه.

واقدى دەلئيت: لەم سالەدا، يانى سالى يانزەيهەم، لەنيوەى مانگى موحرەم نيردراوانى ھۆزى نەخەع بەسەرکردايەتى زەرارە کوپى عومەر ھاتنە لای پيغەمبەر(د.خ). ئەوان دوايىن نيردراو بوون، پيغەمبەر(د.خ) ئەوانى بينى.

لەم سالەدا فاتيمە كچى پيغەمبەر(د.خ) لەشەوى سى شەمە، سينيەم رۆژى مانگى رەمەزان، چاوى لەجيهان بەست. تەمەنى لەكاتى مردن بىست و نۆسال بوو.

ئەبوجەعفەر دەلئيت: مردنى فاتيمە، سى مانگ دواى مردنى پيغەمبەر(د.خ) بوو. بەلام بەوتەى عورەه کوپى زوبەير فاتيمە شەش مانگ دواى مەرگى پيغەمبەر(د.خ) كۆچى دوايى كرد.

واقدى دەلئيت: ئەمەيان لای ئيمە بېرواپيكراترە.

دەلئيت: ئەسما كچى عەميس و عەلى كوپى ئەبى تاليب فاتيمەيان شۆرد. عەمرە كچى عەبدولرەحمان دەلئيت: عەباس كوپى عەبدولموتەليب نوپى لەسەر فاتيمە خويند.

جويرەه كوپى ئەسما دەلئيت: عەباس و عەلى و فەزل پۆشتنە ناو گۆرەكەى فاتيمەى كچى پيغەمبەر(د.خ).

دەلئيت: لەم سالەدا عەبدوللە كوپى ئەبوبەكر مرد. ئەو، لەكاتى گەمارۆ خستە سەر تاييف، لەلایەن باوكى ميجەن تيرىكى بەركەوت و برينەكەى چاك نەبويەوه تا ئەوى لەمانگى شەوال مرد.

باوكى زەيد دەلئيت: لەم سالە كەخەلگان بەيەتايان لەگەل ئەبوبەكر كرد، پارسەكان يەزدگيرديان وەك پاشاي خويان ھەلبژارد.

ئەبوجەعفەر دەلئيت: لەم سالەدا ئەبوبەكر لەگەل خاريجە كوپى حوسنى فەزارى شەپى كرد.

باوكى زەيد دەلئيت: دواى مردنى پيغەمبەر(د.خ)، ئەبوبەكر سوپاكەى ئوسامەى بۆ سەرزەمىنى شام، ئەو شوينەى زەيد كوپى حارسەى باوكى لەوى كۆژا، پەوانە كرد. خۆى لەمەدينە مايهوه بى ئەوى گرفتارى ھىچ شەرك بىت. نيردراوانى ھۆزەكانى عەرەب، ئەوانەى ھەلگەراپوونەوه، دەھاتنە لای و دەيانويسست بەنوپى رازى بىن بەلام زەكات نەدن، بەلام ئەبوبەكر رازى نەبوو و چاوەرانی كرد تا سوپاكەى ئوسامە دواى ھەفتا رۆژ گەرايهوه. ئەبوبەكر ئەوانى لەمەدينە جيگير و خۆى بەريكەوت. بەوتەيەك

جىڭرى ئەو لەمەدىنە سەننى زەمورى بوو. ئەبۇبەكر بەرىكەت تا لەجومادى الاول و بەوتەيك لەجومادى الاخر لەزى ئەلقسە دابەزى.

پىڭمەبەر(د.خ) نەوفل كۆپى معاويەى دوئەلى بۇ وەرگرتنى زەكات پەوانە كىردىبوو. خارىجە كۆپى حوسن لەشەرىيە ئەوى بىنى و ھەموو زەكاتەكانى بۇ مەنەكانى فەزارە گەپاندەو. نەوفل پىش گەپاندەوى سوپاكەى ئوسامە، گەپرايەو بۇ مەدىنە بۇ لای ئەبۇبەكر.

يەكەم جەنگى دەورانى ھەنگەپاندەو، شەپرى عەنسى و لەيەمەن روويدا. دواى ئەو شەپرى خارىجە كۆپى حوسن فەزارى و مەنزور كۆپى زەبان كۆپى سەيار و ھۆزى غەتەفان بوو كەموسولمانان ناكاوگىر كران و ئەبۇبەكر پەناى بۇ دارستانىك برد و لەوى خۆى شارەدەو. دواتر خواوەند ناپاوەرانی شكستدا.

موجاليد كۆپى سەعيد دەئيت: كاتىك سوپاكەى ئوسامە بەرىكەت، كوفر سەرى بەرز كىردەو و ناژاوە سەرىيەلدا. ھەموو ھۆزەكان جگە لەسەقىف و قورپىش بەگشتى يا زۆرىنەيان لەدىن ھەنگەپاندەو.

عوروو كۆپى زوبەير دەئيت: كاتىك پىڭمەبەر(د.خ) مرد و سوپاكەى ئوسامە بەرىكەت، ھەموو ھۆزەكان يا دەستەيەكەيان لەدىن ھەنگەپاندەو. موسەيلەمە و تولىجە دەرکەوتن و دەسلەتەيان فراوان بوو. خەلكانى تەى و ئەسەد لەدەورى تولىجە كۆپوونەو. خەلكانى غەتەفان جگە لەتايەفەى ئەشجەع و دەستەيەكى دىكە لەدىن ھەنگەپاندەو و بەيەتەيان لەگەل ئەو كرد. خەلكى ھەوازين دوودل بوون بەلام زەكاتەيان نەدەدا جگە لەسەقىف و تايەفەى جەدىلە و كەسانى دىكە. دەستەيك لەمەنەكانى سولەيەم لەدىن ھەنگەپاندەو. خەلكان بەزۆرى پەشيمان ببونەو.

دەئيت: نىردراوانى پىڭمەبەر(د.خ) لەيەمەن و يەمامە و ديارى مەنەكانى ئەسەد و نىردراوانى ئەو كەسانەى پىڭمەبەر(د.خ) بۇ ئەوان سەبارەت بەئەسود و موسەيلەمە و تولىجە نامەى نووسىبوو، بەھەوال و نامەكانەو ھاتن. نامەكانەيان تەسلىمى ئەبۇبەكر و ئەويان لەدەنگ و باسەكان ناگادار كىردەو. ئەبۇبەكر و تى: بىمىنەو تا نىردراوەكانى گەرەكانى ئىو ھەوالى ناخۆشتر و تالتر لەمە بىزن. زۆرى نەخاياند نامەى سەر كىردەكان لەھەموو ناوچەكانەو گەيشت كەھەموو يادەستەيك لەمەنەكانى فلان پەيمانەكەى خويان شكاندەو و بەشىوازى جۆراوچۆر دژايەتى موسولمانان دەكن.

ئەبۇبەكرىش ھاوشىۋەي پىغەمبەر(د.خ) بەنامە شەپرى لەگەل نەياران و نىزدىراوانى بەنامەۋە پەرۋانە دەكرد و بەدۋاى ئەوان كەسانى دىكەى دەنارد و بۇ شەپرى كەلگەل ئەوان چاۋەپۋانى گەپرانەۋەي سوپاكەى ئوسامە بوو. يەكەم شەپرى ئەو لەگەل ھۆزى عەبەس و زوبىيان بوو كەپىش گەپرانەۋەي ئوسامە روويدا.

زەيد كۆپى ئەسلەم دەلىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) مرد، لىپرسراۋى ئەو لەسەر ھۆزى قوزاعە و كەلپ، ئەمرۇ ئەلقەيس كۆپى ئەسبەحى كەلبى لەمنالەكانى عەبدوللە بوو. لىپرسراۋى تايەفەى قىن، ئەمرۇ كۆپى حەكەم و لىپرسراۋى تايەفەى ھوزەيم، معاۋىيە كۆپى فلانى وائلى بوو.

دەلىت: ۋەدىعەى كەلبى لەگەل دەستەيەك لەشۋىنكەۋتەكانى خۇى لەكەلبىيەكان، لەئىسلام ھەلگەپرانەۋە. ئەمرۇ ئەلقەيس پەشيمان نەبوۋىيەۋە. زەمىل كۆپى قوتەبى قىنى لەگەل دەستەيەك لەشۋىنكەۋتەكانى خۇى لەخەلكى قىن ھەلگەپرانەۋە جگە لەعەمرۇ، معاۋىيە لەگەل دەستەيەك لەشۋىنكەۋتەكانى خۇى لەسەعدى ھوزەيم ھەلگەپرانەۋە. ئەبۇبەكر بۇ ئەمرۇ ئەلقەيس كۆپى فلان كەدواتر بوو بەباۋەگەورنى سەكىنە كچى حسەين كۆپى عەلى، نامەى نووسى تا ھىرش بىكاتە سەر ۋەدىعە. نامەى بۇ عەمرۇش نووسى كەشەپرى لەگەل زەمىلدا كرد و ھەروەھا نامەى بۇ معاۋىيەى عوزرى نووسى.

كاتىك ئوسامە گەيشتە سەرزەمىنى قوزاعە، سوارەكانى خۇى نارد و فەرمانىدا لەشەپرى ھەلگەپراۋەكان ھاۋكارى موسولمانان بىكەن. ھەلگەپراۋەكان بەرەۋ دوۋمە ھەلاتن و لەدەۋرى ۋەدىعە كۆبۈۋنەۋە. سوپاكەى ئوسامە گەپرايەۋە و ئەو ھىرشى كەردە سەر كەمقەتىن و دەستى بەسەر تايەفەى منالەكانى زەبىبى جوزام و منالەكانى خەلىلى لەخم و ھاۋەلانىان لەھۆزى جوزام و لەخۇدا گرت و تەندىروست و لەگەل تالانىيەكان گەپرايەۋە.

قاسم كۆپى مەمەد دەلىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) مرد، زۆرىنەى خەلكانى ئەسەد و تەى و غەتەفان لەدەۋرى تولىجە كۆبۈۋنەۋە. تەنىيا ژمارەيەكى كەم لەوان موسولمانىيەتى خۇيان پاراست. خەلكى ئەسەد لەسەمىرا كۆبۈۋنەۋە و فەزارە و دەستەيەك لەغەتەفانىيەكان لەباشۋورى تىيىبە كۆبۈۋنەۋە. خەلكانى تەى لەسنوورى سەرزەمىنەكى خۇيان كۆبۈۋنەۋە. خەلكى سەعلەبە كۆپى سەعد و مۇرە و عەبەس لەئەبىرەقى رەبزە ئوردىيان لىدا و دەستەيەك لەمنالەكانى كەنانە پەيوەستىيان بوون و لەبەر ئەۋەى شۋىنى مانەۋە نەبوو، بوون بەدوۋ دەستە. دەستەيەكىيان لەئەبىرەقى مايەۋە

و دەستەیه‌کیان روویان کردە زوئەلقسە. توله‌یحه‌ حویالی بۆ هاوکاری ئەوان نارد و سەرکردە‌ی منالەکانی ئەسەدی زوئەلقسە و دەستە‌ی لە‌یسییه‌کان و دە‌ییلییه‌کان و مە‌له‌جییە‌کان پە‌یوه‌ستی ئەوان بوون. سەرکردە‌ی خە‌ڵکان لە‌ئەبره‌ق عه‌وف کو‌پی فلان کو‌پی سە‌نا و سەرکردە‌ی سە‌علە‌به‌ و عە‌به‌س، حارس کو‌پی قە‌لانی سە‌بعی بوو. ئە‌م خە‌ڵکانە‌ کە‌سانێکیان بۆ مە‌دینه‌ نارد و لای مائی سەرکردە‌کان دابە‌زین جگە‌ لە‌عە‌باس کە‌کە‌سی لا نە‌بوو. قە‌سیان لە‌گە‌ڵ ئە‌بویه‌کر کرد بۆ ئە‌وه‌ی نوێژ بخوینن بە‌لام زە‌کات نە‌دە‌ن. ئە‌بویه‌کر رازی نە‌بوو، وتی: ئە‌گەر ئە‌ژنۆیه‌ندی و شترێکم پێ‌یدە‌ن، لە‌سەر ئە‌وه‌ شە‌پ دە‌کە‌م. ئە‌ژنۆ به‌ندی و شترە‌کان، زە‌کات یا زە‌کاتدە‌ران بوو کە‌به‌وشتر دە‌یاندا.

نێ‌ردراوانی ھۆزە‌ ھە‌لگە‌راوە‌کان لە‌ئە‌یسلام لە‌مە‌دینه‌ گە‌راڤانە‌وه‌ بۆ لای کە‌سە‌کانی خۆیان و ئاگاداریان کردنە‌وه‌: مە‌دینه‌ شە‌پکە‌ری زۆری لێ‌ نییه‌ و بیریان لە‌ ھێ‌رش بۆ سەر مە‌دینه‌ کردە‌وه‌.

ئە‌بویه‌کر دوا‌ی ئە‌وه‌ی نێ‌ردراوان گە‌راڤانە‌وه‌، عە‌لی و زوبە‌یر و تە‌لحە‌ و عە‌بدوللە‌ کو‌پی مە‌سعودی لە‌سەر رینگە‌کانی مە‌دینه‌ دانا، خە‌ڵکانی مە‌دینه‌ی لە‌مزگە‌وت کۆ‌کردە‌وه‌ و وتی: خە‌ڵکانی دە‌ورە‌بەر ئامیزیان بۆ کوفر کردۆ‌تە‌وه‌ و نێ‌ردراوە‌کان ھە‌ستیان بە‌ژمارە‌ی کە‌می ئێ‌وه‌ کرد، ئاشکرا نییه‌ بە‌شە‌و ھێ‌رش دێ‌نن یا بە‌روژ چوونکە‌ نزیکترین تایە‌فە‌ تا ئێ‌رە‌، زیاتر لە‌یەک روژ رینگە‌ نییه‌. ئە‌وان ھیوادار بوون بە‌مە‌رجە‌کانیان رازی بین و پە‌یمانی ئاشتییان لە‌گە‌ڵ بێ‌هە‌ستین، بە‌لام رازی نە‌بووین، خۆتان ئامادە‌ بکە‌ن.

سێ‌ روژ تێ‌پە‌ری و عەرە‌به‌ ھە‌لگە‌راوە‌کان شە‌وانە‌ ھێ‌رشیان کردە‌ سەر مە‌دینه‌. دە‌ستە‌یە‌ک لە‌زی حە‌سی مانە‌وه‌ تا پشٹیوان بن، ھێ‌رشبە‌ران شە‌وانە‌ کاتێک دە‌گیشتنە‌ سەر رینگاکان، رووبە‌رووی شە‌پکە‌ران بوونە‌وه‌. ئە‌بویه‌کر ئاگادار بوویە‌وه‌ و کە‌سی پە‌وانە‌ کرد تا لە‌شوێنە‌کانی خۆیان ب‌م‌ی‌ننە‌وه‌. لە‌گە‌ڵ دانیشتیوانی مزگە‌وت کە‌ھە‌موویان و شتر سوار بوون، بە‌ریکە‌وت و شە‌ریان لە‌گە‌ڵ دوژمن کرد. دوژمن ھە‌لات و و شتر سوارە‌ موسولمانە‌کان شوینیان کە‌وتن تا گە‌یشتنە‌ زی حە‌سی. ھێ‌زە‌ پشٹیوانە‌کان ھاتنە‌دەر، مە‌شکە‌ی پ‌ر بایان خستە‌ بە‌ردە‌می و شترە‌کان و و شترە‌کان پە‌میان کرد. چوونکە‌ و شترە‌کان بە‌مە‌شکە‌ی پ‌ر با پە‌م دە‌کە‌ن. نە‌یانتوانی جە‌لوی و شترە‌کان بگرن تا گە‌راڤانە‌وه‌ بۆ مە‌دینه‌. بە‌لام کە‌س لە‌موسولمانان لە‌و شترە‌کە‌ی نە‌کو‌تە‌ خوار و نە‌کوژرا.

خوتهیل کوپی نهوس له مباره وه هونراويه کی ههيه بهم ناوه روکه:

((بار و وشتره که ی من فیدای مناله کانی زه بیان بیت

بههوی بویری نهو شمهوی نهوبه کر له ریخه لان هیرشی دهبرد

داوای له کسان کرد و وه لامیان دایه وه.

خواهه ند سوپایه کی ههيه و کاتیك رووبه رووی ده بنه وه

بویری نهوان ده بیته هوی سه رسوپمان))

عبدولله له یسی که خه لکه که ی له ئیسلام هه لکه رابوونه وه، له گه ل تالانچییه کان

هاتبوونه زو ئه لقسه و زی حه سی، هونراويه کی هونیییه وه بهم ناوه روکه:

((تا پیغه مبه ر(د.خ) له ناواماندا بوو شوینکه وته ی فرمانه کانی بووین

نه ی بهنده کانی خواهه ند، نهوبه کر چ کاره یه؟

نایا کاتیك پیغه مبه ر(د.خ) مرد، نهوبه کر بوو به میرات هه لگری.

سویند به خوا نه مه شیاو نییه بۆ رازی بوون

بۆ به داوای نیردراوه کانی ئیمه رازی نه بوون

وله دهر نه نجامه کانی نه ترسان

نه وه ی نیردراوانی ئیمه داویان ده کرد و پئی رازی نه بوون

بۆ من وهك خورما شیرن و بگره شیرنتر له خورمایه.))

تالانچییه کان گومانیان کرد موسولمانه کان لاواز بوون. کهسیان بۆ لای دانیشتیوانی

زوئه لقسه نارد و ناگاداریان کردنه وه. نهوان به پرا کردن به قسه ی نهوان هاتن و

ناگاداری مه به ست و ئیراده ی خواهه ند نه بوون.

نهوبه کر شهوی به ناماده کردنی که رهسته پیویسته کان به سه ر برد و کۆتاییه کانی

شهو له گه ل سوپاکه ی به ریکه وت. نه عمان کوپی موقرین فرمانده ی بالی راست و

عبدولله کوپی موقرین فرمانده ی بالی چه پ بوو. سوهد کوپی موقرین له داوای سوپا

و سواره کانی سوپا له گه ل نهودابوون. به ره به یان رووبه رووی دوژمنان بوونه وه. دوژمنان

کاتیك ناگادار بوونه وه که شمعیتری موسولمانان دهستی به کار کردبوو. کاتیك هه تاو

هه لات. پاشه کشینیان به دوژمن کرد و زۆریه ی وشتره کانی نهوانیان گرت و حویال کوژرا.

نهوبه کر له گه ل سوپاکه ی تا زوئه لقسه شوین دوژمن که وت و نه عمان کوپی موقرین و

دهسته یه کی له وی دانا و بۆ مه دینه گه رایه وه. نه مه یه که م سه رکه وتنی موسولمانان

له شه ری هه لکه پراوه کان بوو.

مناڵەکانى زەبىيان و ەبەس ھېرشىيان کردە سەر موسولمانەکانى خۇيان و خوينيان رشتىبون. ھۆزەکانى دەوروپەريش ئەو کارەيان ئەنجامدا. شەپرى ئەبوبەکر بوو بەھۆى سەرفەرازى موسولمانان و سويندى خوارد ژمارەيەكى زۆر لەناباوەران دەکوژيئت و لەھەر ھۆزيك بەو ئەندازەى لەموسولمانەکانيان کوشتوو، يا زياتر خەلکيان لى دەکوژيئت.

زياد کوپى حەنزەلەى تەمىمى لەمبارەو ھۆنراوہيەكى ھەيە بەم ناوہرۆکە:

((کاتيک رووبەرويان بووينەوہ

ھېرشمان کردە سەر مناڵەکانى ەبەس لەسەرزەمىنى خۇيان

و مناڵەکانى زەبىانمان لەشوينەکانى خۇيان دوور خستەوہ.))

ئەبوبەکر ئەو کارەى کردو موسولمانان بۇ دىنەکەى خۇيان پىداگر بوون. ناباوەرانى خەلکان و ھۆزەکان شکستيان خوارد و زەکاتى و شترەکانى سەفوان و زەبەرقان و عودى، يەك لەدواى يەك دەگەيشتە مەدينە. زەکاتى سەفوان لەسەرەتاي شەو و زەبەرقان لەنيوہ شەو و زەکاتى عودەى لەکۆتاييەکانى شەو گەيشت. سەعد کوپى ئەبى وەقاس مژدەى سەفوان و ەبەدولرەحمان کوپى عەوف مژدەى زەبەرقان و ەبەدوللە کوپى مەسعود مژدەى زەکاتى عودەى برد.

دەليئت: کاتيک و شترەکانى زەکات لەدوورەوہ دەرکەوتن، خەلکان وتيان: مەترسييه.

بەلام ئەبوبەکر وتى: مژدەيە. ھەموى مژدەيە و خىر و خوشى.

ئەم رووداوہ دواى شەست رۆژ لەپوشتنى سوپاکەى ئوسامە روويدا. چەند رۆژ دواتر ئوسامە گەيشتە مەدينە. سەفەرەکەى دوو مانگ و چەند رۆژى خاياند. ئەبوبەکر ئەوى وەك جىگرى خۆى لەمەدينە دانا و فەرمانى بەخۆى و سوپاکەيدا بچەسینەوہ. شەکەتى چوارپىنکانيان پرەويتەوہ. لەگەل دەستەيەكى دیکە بەرەو زوئەلقسە رۆشت. ئەو کەسانەى بۇ پاسەوانى کردنى رىگاكان راسپىردرابوون، لەگەليدا پوشتن.

موسولمانان بەئەبوبەکريان وت: ئەى خەليفەى پيغەمبەر(د.خ)، سويندت دەدەين بەخوا خۆت نەخيتە مەترسييهوہ، چوونکە ئەگەر بکوژيئت، بارودۆخ دەشلەژيئت، مانەوہى تۆ لەمەدينە بۆ خەلکان باشتەر و بۆ دوژمنان مەترسيدارتەر، کەسيك پەوانە بەك و ئەگەر کوژرا کەسيكى دیکە.

وتى: سويند بەخوا ئەو کارە ناکەم و ھاوشىوہى ئيوہ لەگۆرەپانى جەنگ بەشدەر

دەبم. لەگەڵ سوپاکەى خۆى بەرە زوئەلقسە و زى حەسى پۆشت. نەعمان و عەبدوللە و سوەید فەرماندەى بالەکانى راست و چەپ و کۆتایى سوپاکەى بوون. بەرێکەوتن و لەئەبرەق ھێرشیان کردە سەر خەلکانى رەبزە و کوشتاریان کرد. خواوەند شکستى بەحارس کوپى عەوف بەخشى و حەتییە ئەسیر کرا. عەبەس و منالەکانى بەکر ھەلاتن. ئەبوبەکر چەند رۆژێک لەئەبرەق مایەو و وتى: پەوا نىيە منالەکانى زەبیان بەسەر ئەم سەرزەمینەدا زال بن چونکە خواوەند وەک تالانى بەئیمەى بەخشىو.

کاتێک ھەنگەراوەکان شکستیان خوارد و پەشیمان بوونەو. بەخشران. منالەکانى سەعلەبە کە لەئەبرەق نیشتهجى بوون ھاتن تا لەوى بمیننەو بەلام رینگەیان لىگرتن. دواتر لەمەدینە پۆشتنە لای ئەبوبەکر و وتیان: بۆ رینگە نادەن لەسەرزەمینى خۆمان نیشتهجى بێن؟

ئەبوبەکر وتى: درۆ دەکەن، سەرزەمینى ئێو نىيە، تالانى ئیمەى. بەداواکەیان رازى نەبوو و ئەبرەقى کردە شوینى لەوەرینى ئەسپى موسولمانان و سەرزەمینى رەبزەى کردە لەوەرگەى موسولمانان. دواتر لەوەرگەى چوارپێکان بوو بەزەکات بەھۆى نەوى لەنیوان خەلکان و لىپرسراوانى کۆکردنەوێ زەکات دووبەرەکی روویدا و بەم کارە نەو کیشەى چارەسەر کرا.

کاتێک ھۆزى عەبەس و زەبیان شکستیان خوارد. بۆ لای تولىحە بەرێکەوتن کە لەسەمراوە رووى کردبوو بوزاخە و لەوى نیشتهجى ببوو.

عەبدولرەحمان کوپى کەعب دەلێت کاتێک ئوسامە کوپى زەید گەرايەو. ئەبوبەکر ئەوى لەمەدینە وەک جیگرى خۆى دانا و خۆى بەرێکەوت تا لەگەڵ منالەکانى عەبەس و زەبیان و دەستەیک لەمنالەکانى عەبەدەنات بھەنگیت. لەئەبرەق رووبەروویان بوویەو و شەپى دەستپێکرد. خواوەند ئەوانى شکستدا و بلأویان لىکرد.

کاتێک سوپاکەى ئوسامە حەسایەو. نەوائى لەدەورى مەدینە بوون، کۆبوونەو و ئەبوبەکر ھێرشى کردە سەر زو نەلقسە کە تا مەدینە یەک مەنزەلە. لەوى یانزە دەستى دیاریکرد و ئالاکانى بەست بەسەرکردەى ھەر دەستەیکى و، موسولمانەکانى سەر رینگە کەتوانای شەپ کردنیا ھەبە، پەییوەستى خویان بکەن و کەسانیک بۆ بەرگرى کردن لەسەرزەمینەکەیان بەیننەو.

قاسم کوپى محەممەد دەلێت: کاتێک سوپاکەى ئوسامە حەسایەو و مال و زەکاتە فراوانەکان گەیشتنە مەدینە. ئەبوبەکر دەستەکانى دیارى کرد و ئالاکانى بەست:

ئالايەكى بۇ خاليد كوپى ولید بەست و فەرمانى پېدا بۇ شەپرى تولەيخە كوپى خويىلد
بەرىكەويت و كاتىك لەو تەواو بوو ھىرش بکاتە سەر مالک نەويرە لەبەتاج و ئەگەر
خۇپاگرى کرد، شەپرى لەگەل بکات.

بۇ عىكرەمە كوپى ئەبى جەھل ئالايەكى بەست و بۇ شەپرى موسەيلەمە پەوانەى کرد.
ئالايەكى بۇ موھاجىر كوپى ئومەييە بەست و ئەوى بۇ شەپرى ئەسودەى عەنسى نارد
و وتى: ئەمىرەكانى يەمەن دژى قەيس كوپى مەكشوح و ھاودەستە يەمەنيەكانى ئەو
ھاوكانى بکات، دواتر رووبکاتە ھۆزى كىندە لەحەزەرمەوت.

ئالايەكى بۇ خاليد كوپى سەعيد كوپى عاس بەست و ئەوى بۇ شەپرى قوزاعە و
وھديعە و حارس پەوانە کرد.

ئالايەكى بۇ حوزەيفە كوپى موھسنى غەلفانى بەست و بۇ شەپرى لەگەل خەلكانى دەبا
پەوانەى کرد.

ئالايەكى بۇ عەرەفجە كوپى ھەرسىمە بەست و بۇ شەپرى دەستەى موھرە پەوانەى
کرد و وتى: عەرەفجە و حوزەيفە پىكەوہ بن و لەسنورى کارەكانى ھەركام، ئەو كەسە
سەركرده بىت.

شورەحبىل كوپى حەسەنەى بەدواى عىكرەمە كوپى ئەبى جەھل نارد و وتى: كاتىك
لەيەمامە تەواو بوون لەگەل سوارەكانى خۆت رووبكەرە قوزاعە و لەگەل ھەلگەپراوہكان
بجەنگە.

ئالايەكى بۇ تەرىقە كوپى حاجز بەست و ئەوى بۇ شەپرى لەگەل تايەفەى مئالەكانى
سولەيم و ھاوپەيمەنەكانىان لەھەوازين پەوانە کرد.

ئالايەكى بۇ سويد كوپى موقرىن بەست و ئەوى بۇ تەھامەى يەمەن پەوانە کرد.
ئالايەكى بۇ عەلا كوپى حەزەمى بەست و ئەوى بۇ بەحرەين نارد.
ئەم سەركردەنە لەزو ئەلقسەوہ بەرىكەوتن. ھەركام لەگەل سوپاكەى خۆى بۇ شوپىنى
مەبەست بەرىكەوتن. ئەبوبەكر فەرمانەكانى خۆى بۇ ئەوان نووسى ھەروہا نامەى بۇ
ھەلگەپراوہكانىش نارد.

عەبدولرەحمان كوپى كەعب دەلىت: ئەبوبەكر نامەى بۇ خەلكانى قەحزەم ناردو
نامەكانى بۇ ھەموو ھۆزە ھەلگەپراوہكان وەك يەك بوو بەم ناوہرۆكە:

بسم الله الرحمن الرحيم.

له‌ئەبۆبەکر خەلیفە ی پێغەمبەر (د.خ) بۆ ھەموو ئەو کەسانە ی نامەکە ی منیان بە‌دەست دەگات، لەتاک و کۆ، موسوڵمان و ھەلگەراوە لە‌دین.

سلاو لەو کەسە ی شوێنکەوتە ی رزگاری بێت و دوا ی رزگاری بۆ سەر رێگە ی تاریکی و گومرایی نەگە‌پێتە‌و. سپاس و ۆەسفی خوا ی تاقانە دەکەم و شایەتی دە‌دەم جگە لەخوا ی تاقانە ھیچ خوا یەک بوونی نییە و محەمەد بە‌ندە و نێردراوی ئە‌و. بە‌و ی بۆی ھێنان، باوە‌پدارم و ھە‌رکەس باوە‌پری نەبێت، بە‌کافری دە‌زانن و شە‌پری لەگە‌ڵ دەکە‌ین. بە‌لام دواتر، خواوە‌ند محەمەدی ۆەک مژدە‌دەر و ئاگادارکەرە‌و ی خە‌لکان و بانگە‌شە ی خواپەرە‌ستی بۆ لای خە‌لکە‌کە ی خۆی پە‌وانە فە‌رموو. چرایەکی رووناک بوو تا ھە‌موو زیندووە‌کان ئاگادار بکاتە‌و و وتاری راست بە‌سەر وتە ی ناباوە‌پان سەرکە‌وێت، خواوە‌ند باوە‌پدارانی رێنوێنی و پێغە‌مبەر (د.خ) بە‌مۆ‌لەت وەرگرتن لەخوا شە‌پری لەگە‌ڵ ناباوە‌پان کرد تا بە‌دڵخواز یا نابە‌دڵ باوە‌پان بە‌نیسلا م ھێنا. پێغە‌مبەر (د.خ) مرد، فەرمانە‌کانی خوا ی ئە‌نجامدا و ئامۆ‌زیاری خە‌لکە‌کە ی خۆی کرد و ئە‌رکی سەرشانی خۆی ئە‌نجامدا. خواوە‌ند لە‌کتی‌بە‌کە ی ئە‌م پێش‌شە‌اتە ی بۆ ھە‌موو باوە‌پداران روون کردۆ‌تە‌و و دە‌فەر‌مێت:

((انک میت و انھم میتون.

واتاکە ی: تۆ دە‌مریت و ئە‌وانیش دە‌مرن.))

ھەرە‌و ھا دە‌فەر‌مێت: ((وما جعلنا لبشر من قبلك الخلد افان مت فهم الخالدون.

واتاکە ی: پێش تۆ نە‌مریمان بە‌کەس نە‌بە‌خشیو، چون تۆ بم‌ریت و نە‌یارە‌کانت نە‌مر بن.))

ھەرە‌و ھا بە‌باوە‌پداران دە‌فەر‌مێت:

((وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل افان مات او قتل انقلبتم على اعقابکم و من

ینقلب على عقبیه فلن یضر الله شیئا و سیجزی الله الشاکرین.

واتاکە ی: محەمەد تە‌نیا نێردراویکە و پێش ئە‌ویش نێردراوە‌کان مردوون، ئایا ئە‌گەر بم‌ریت یا بکوژیت پاشە‌کشی دە‌کەن، ھە‌رکەس پە‌شیمان ببیتە‌و ھیچ زیانیک لەخوا نادات و خوا پاداشتی سپاسکەران دە‌داتە‌و.))

((ھە‌رکەس محەمەدی دە‌پەرە‌ست، محەمەد مرد و ھە‌رکەس خوا ی تاقانە ی دە‌پەرە‌ست، خوا چاودێری ئە‌و، زیندوو و نە‌مر و ھە‌میشە‌یی، کە‌ھیچ کات خە‌وی

لیناکەمۆیت، ئاگای لەکارەکانی خۆیەتی و تۆلە لەدوژمنەکی خۆی دەستینیت و سزای دەدات.))

پیشنیارتان پێدەکەم لەخوا بترسن و بەشی خۆتان لەدینی خواوەند و پێغەمبەر(د.خ) هەلبگرن. باوەردار بن و دەستدریژی مەکەنە سەر دینی خواوەند، چونکە هەركەس خواوەند رێگەی نیشان نەدات، گومرا دەبێت و هەركەس نەپارێزێت، زیانەکانی بەسەردا دەبارێت و هەركەس بەزەیی خوا نەگیرێتەوه، ریسوا دەبێت. هەركەس خوا رێگەی نیشان بدات، رزگاری دەبێت و هەركەس گومرا بکات، لەگومرایی خۆیدا دەمینیتەوه. دەفەرمی:ت

((من يهد الله فهو المهتدى و من يضل فلن تجدهوليا مرشدا.

واتاکەى: خواوەند رێگە نیشان هەركەسێك بدات، رزگاری بوو و هەركەس گومرا بکات، خوشەویست و پیشەوايەك بۆ ئه و نابینیت. لەدنيا بەکردهوهکانی رازی نابین مەگەر بۆ رەزامەندی خواوەند ئەنجام بدرێت و لەو دنیا بۆی قەرەبوو ناکرێتەوه.))
ئاگادار بوومە کەسانێك لەئێوه دواى باوەر هێنان بەئىسلام و ئەنجامدانى ئەرکەکانى، لەرووی غرور و ملکەچ بوون بۆ شەیتان، لەدینی خۆتان پەشیمان بوونەتەوه. خواوەند دەفەرمی:ت

((واذ قلنا للملائكة اسجدوا لادم فسجدوا الا ابليس كان من الجن ففسق عن امرربه افنتخذونه و ذريته اولياء من دونى و هم لكم عدوئلس للظالمين بدلا.

واتاکەى: کاتێک بەفریشتەکانمان وت: سوژدە بۆ ئادەم بیهن، هەموویان سوژدەیان برد جگە لەئیبلیس کە لەجنۆکەکان بوو و سەرپێچی فرمانی پەرەدگاری کرد. بۆ ئه و و منالەکانی دەکەنە هاورێی خۆتان لەکاتێکدا دوژمنی منن؟ بۆ خراپەکاران چ قەرەبوو کردنەوهیەکی خراپە.))

هەروەها دەفەرمی:ت ((ان الشيطان لكم عدو فاتخذوه عدوا انما يدعو حزبه ليكونوا من اصحاب السعير .

واتاکەى: . بەراستی شەیتان دوژمنی ئێوهیە، ئێوهیش ئه و بکەنە دوژمنی خۆتان چونکە شەیتانییەکان تەنیا داواتان لێدەکەن ببنە یەکێک لەهاوەلانی ناگر.))

من، فلان کەسم بەسوپایەك لەموهاجیر و ئەنسارەکان بۆ لای ئێوه ناردوو و فرمانم پێداون شەڕ لەگەل کەس نەکەن وکەس نەکوژن مەگەر ئەوهی پیشنیاری

خواپەرەستىتان پېيكەن. ھەركەس بەپېشنىياري ئەوان رازى و ۋەلاميان بداتەۋە و خۆى لەكوفر دوربخاتەۋە، رازى بىن و ھەركەس رازى نەبوو، فەرمانم پېداون لەگەلى بجەنگن و ھەركەس لەوانيان بەردەست كەۋىت نەھىلن زىندوو بىت و بەئاگر بىستوتىنن و بى چەند و چوون بىكوژن و ژن و منالەكانيان ئەسیر بكن. تەنیا بەداۋای موسولمانەكان رازى بىن. ھەركەس گوڭرايەل بىت سوودى پېدەپرېت و ھەركەس نەبىت، زىان.

مۆلەتم بەنېردراۋەكانى خۆمداۋە، ئەم نامەيە لەكوڭوونەۋەى ئىۋەدا بخوڭنەۋە. پېشنىياري ئىسلام بانگە و كاتىك موسولمانەكان بانگيان فەرموو، دەستيان لى ھەلبىگرن و ئەگەر بانگيان نەدا ھېرشيان بكنەسەر. كاتىك بانگيان فەرموو، پرسىياري چۆنىيەتى ئەو كارەيان لى بېرسن و ئەگەر رازى نەبوون، ۋەلام بدەنەۋە، ھېرشيان بكنەسەر و ئەگەر رازى بوون، لىيان رازى بن و بەشئەۋەيەكى نەرم و نيان ھەلس و كوتيان لەگەل بكن.

ئەبوبەكر نېردراو و نامەكانى خۆى پېش سوپاكەى رەۋانە كرد. دواى ئەوان سەركردەكان بەرىكەۋتن. فەرمانەكانى ئەبوبەكرىان پېيوو. دەقى فەرمانەكان بەمشئەۋەيە:

بسم الله الرحمن الرحيم.

ئەم فەرمانى ئەبوبەكر خەلىفەى پېغەمبەرە بۇ فلان كەس كە بۇ شەپرى ھەلگەپراۋەكان رەۋانەى دەكات و فەرمانى پېدەدات تا ئەو جىگە دەتوانىت لەئەنجامدانى ئەركەكانى خۆى بەئاشكرا و نەينى لەخوا بترسىت. فەرمان دەدات لەرىگەى خوادا تېبكوڭشېت و لەگەل نافرمانەكان و ھەلگەپراۋەكان و ئەۋانەى باۋەش بۇ ئارەزوۋە شەيتانىيەكان دەكەنەۋە، بجەنگىت، سەرەتا پېشنىياري ئىسلاميان پېيكات، ئەگەر رازى بوون، دەستيان لى ھەلگىرت و ئەگەر رازى نەبوون، ھېرشيان بكاتەسەر تا تەسلىم دەبن. دواتر ئەركەكانيان بىر بخاتەۋە و ئەۋەى دەبىت ۋەرىبىگرن، ۋەرىبىگرن و موسولمانان لەچاۋەپروانىدا نەھىلئەۋە و لەشەر كردن لەگەل كافرەكان دور نەخاتەۋە. ھەركەس ملكەچى فەرمانەكانى پەرۋەردگار بوو، ۋەك موسولمان لەقەلەمى بدات و لەكارە خېرەكان ھاۋكاريان بىت و ھەركەس بەخوا ناباۋەر بىت شەپرى لەگەل بكات تا باۋەر بەخوا دىنىت. ئەگەر رازى بوو، دەستى لى ھەلگىرت و حسىبى دلى لەگەل خوايە، ھەركەس بەپېشنىيارەكانى خواۋەند رازى نەبىت بكوژىت و لەھەر شوڭىنىك بىت و بگاتە ھەر شوڭىنىك شەريان لەگەل بكات. تەنیا لەكاتى باۋەرھىنان لىيان خوش بىت. ئەۋەى

باوه‌ری هیئا، فیرکارییه دینییه‌کانی فیریکات و ئەگەر رازی نه‌بوون، شه‌ریان له‌گه‌ڵ بکه‌ن تا ئەو کاته‌ی خواوه‌ند سه‌رکه‌وتنتان پێده‌به‌خشیت. تالانییه‌کان له‌نیوان موسولمانان دابه‌ش و پینچ یه‌ك بو ئیمه‌ بنیریت.

ده‌بیئت رینگه‌ی هه‌له‌په‌کاری له‌شه‌رکه‌رانی خۆی بگریت و خه‌لکانی دیکه‌ تیکه‌لاو به‌وان نه‌کات تا ئەو کاته‌ی ده‌یانناسن و دڵنیا ده‌بن سیخوڕ نین و له‌لایه‌ن ئەوانه‌ مه‌ترسی له‌سه‌ر موسولمانان نه‌بیئت. ده‌بیئت له‌گه‌ڵ موسولمانان به‌شیوه‌یه‌کی نهرم و نیا ن هه‌لس و که‌وت بکات و به‌شیوه‌یه‌کی شیاو له‌گه‌ڵیان بدویت.

وتار سەبارەت بەخەڵکانی غەتەفان کە پەییوەستی توله‌یحه بوون و سەرئەنجامی ئەو

سەهل کۆری یوسف دەئیت: کاتێک خەڵکی عەبەس و زەبیان و ھارپەیمانەکانیان روویان لەبوزاخە کرد، توله‌یحه کەسی بۆ لای ھۆزی جەدیله و غەوس نارد تا پەییوەستی بێن. دەستەیک لەم دوو ھۆزە بەخێراییی وەلامیان دایەو و بەخەڵکەکی خۆیان وت پەییوەستی توله‌یحه دەبن.

ئەبۆبەکر پێش پەوانە کردنی خالید، لەزو ئەلقسەوہ عودەیی بۆلای خەڵکەکی نارد و وتی: فریایان بکەرە بۆ ئەوێ لەناو نەچن. عودەیی پۆشت بەو مەبەستەیی گفتوگۆیان بکات و رینگەیی خراپەکاریان لێ بگریئت.

خالید بەدوای عودەیی بەرێکەوت. ئەبۆبەکر فەرمانی پێدا سەرەتا لەھۆزی تەیی دەست پێبکات کە لەئەکناف ژانیان بەسەر دەبرد، دواتر بەرەو بزوaxe بپوات و دوای ئەو بەتاح و کاتێک لەم ئەرکانەیی تەواو بوو، چاوەروان بێت تا فەرمانی بۆ دەنێرێت.

ئەبۆبەکر وای نیشاندا بەرەو خەیبەر دەپوات و لەوێوہ پەییوەستی خالید دەبێت تا لەئەکناف سولەمی پەییوەستی یەک بێن. خالید بەرێکەوت و بەدەوری بوزاخەدا سوورپایەوہ و رووی کردە ئەجا. وای نیشاندا مەبەستی ئەوێ ھەبە ھێرش بکاتە سەر خەیبەر و دواتر شەڕ لەگەڵ خەڵکانی تەیی دەکات، خەڵکانی تەیی لەسەرزمینی خۆیان مانەوہ و پەییوەستی توله‌یحه نەبوون. عودەیی گەیشتە سەرزمینەکی وپیشنیاری پەییوەست بوون بەموسولمانانی پیکردن، بەلام وتیان: ھیچ کات لەگەڵ باوکی فوزەیل، بەیعت نابەستین.

عودەیی وتی: خەڵکانیکی بەھیزن و بۆ شەڕی ئێوہ ھاتوون، خۆتان دەزانن. وتیان: بپۆ سوپاکە لەئێمە دووربخەرەو تا ئەو کەسانەیی پەییوەستی توله‌یحه بوون، بگەرێننەوہ چونکە ئەگەر دژایەتی توله‌یحه بکەین، ئەوان دەکوژێت یا وەک بارمەتە لای خۆی گلیان دەداتەوہ.

عودەیی پۆشتە لای خالید لەسەنح و وتی: ئەئێ خالید، سێ رۆژ چاوەرێ بکە تا پێنسەد پیاوی شەڕکەر پەییوەستی سوپاکەت ببێت و بتوانی بەھاوکاری ئەوان شەڕی

دوژمنهكانت بکهیت. ئەمە باشتره لهوهی بهخێراییی پهلوانه‌ی جهمهنهمیان بکهیت.

خالیڤ رازی بوو.

عوڤه‌ی بۆ لای خه‌لکه‌که‌ی گه‌پرایه‌وه. کهسیان بۆ بوزاخه نارد تا خه‌لکه‌که‌یان بگه‌پێنمه‌وه به‌و بیانووه‌ی له‌به‌رابهر موسولمانان هاوکاریان بکه‌ن چونکه‌ جیاوازه‌ له‌وه توله‌یحه‌ به‌گه‌پراوه‌ی ئه‌وان رازی نه‌ده‌بوو. عوڤه‌ی بۆ لای خالیڤ گه‌پرایه‌وه و له‌باوه‌په‌ینانی خه‌لکه‌که‌ی ئاگاداری کرده‌وه.

خالیڤ به‌ره‌و ئه‌نسهر به‌ریکه‌وت. ده‌یویست هێرش بکاته سهر تایه‌فه‌ی جه‌دیله. عوڤه‌ی پێی وت: هۆزی ته‌ی وه‌ک وه‌ک مه‌لیکه‌ و تایه‌فه‌ی جه‌دیله‌ یه‌کیک له‌باله‌کانییه‌تی، چه‌ند رۆژ مۆله‌تیان پێنده‌ ئه‌گه‌ری هه‌یه‌ خواوه‌ند جه‌دیله‌ رزگار بکات به‌همان شیوه‌ که‌غه‌وسی رزگاری کرد.

خالیڤ رازی بوو.

عوڤه‌ی پۆشته‌ لای خه‌لکان و قسه‌ی بۆ کردن. به‌یعه‌تیان له‌گه‌ڵ به‌ست و خالیڤی له‌باوه‌په‌ینانی ئه‌وان ئاگادار کرده‌وه. هه‌زار سوار له‌وان په‌یوه‌ستی سوپای موسولمانان بوو. ئەمە وه‌ک خێریکی گه‌وره‌ی سه‌رزه‌میننی ته‌ی، له‌قه‌له‌مدرا.

به‌لام به‌وته‌ی هوشام کوپری که‌لبی، کاتیکی سوپاکه‌ی ئوسامه‌ گه‌پرایه‌وه، ئه‌بویه‌کر شه‌پری له‌گه‌ڵ هه‌لگه‌پراوه‌کان ده‌ستپێکرد. له‌گه‌ڵ سوپاکه‌ی رووی کرده‌ زو ئه‌لقسه‌ له‌یه‌ک مه‌نزلی مه‌دینه‌ له‌سه‌ر ریگه‌ی نه‌جد. له‌وئ سوپای رازنده‌وه‌ و خالیڤ کوپری وه‌لیدی کرده‌ سه‌رکرده‌ی سوپاکه‌. سابت کوپری قه‌یسی وه‌ک سه‌رکرده‌ی ئه‌نسار ده‌ستنیشان کرد و به‌خالیڤی وت له‌گه‌ڵ توله‌یحه‌ و عۆیه‌ینه‌ کوپری حوسن له‌بوزاخه‌ یه‌کیک له‌چالآوه‌کانی مناله‌کانی ئه‌سه‌د، شه‌پ ده‌سپێکات. به‌رووکه‌ش به‌خالیڤی وت له‌گه‌ڵ سوپاکه‌ی خۆم له‌خه‌یبه‌ر په‌یوه‌ستی تۆ ده‌بم. ئەمە ته‌نیا فریو بوو بۆ ئه‌وه‌ی دوژمن بترسینی‌ت چونکه‌ هه‌موو خه‌لکانی له‌گه‌ڵ خالیڤ په‌وانه‌ کرد.

ئه‌بویه‌کر بۆ مه‌دینه‌ گه‌پرایه‌وه و خالیڤ کوپری وه‌لید ملی ریگه‌ی گرتبه‌هر و کاتیکی له‌دوژمن نزیک که‌وته‌وه، عوکه‌شه‌ کوپری موحسین و سابت کوپری ئه‌قره‌می عیجلی هاوپه‌یمانی ئه‌نساری وه‌ک پێشه‌نگ نارد و کاتیکی لییان نزیک که‌وته‌نمه‌وه، توله‌یحه‌ و سه‌لمه‌ی برای هاتنه‌ده‌ر و په‌رسیاریان کرد به‌لام سه‌لمه‌ له‌ناکاو سابیتی کوشت و کاتیکی توله‌یحه‌ کاره‌که‌ی ئه‌وی بینی هاواری کرد: له‌کوشتنی ئه‌م پیاوه‌ هاوکاریم بکه‌ چونکه‌

ئەو دەمكۆزىت. دووبراگە يەكياڭ گرت و عوكاشەيشيان كوشت و پۇشتن.

كاتىك خالىد و سوپاكەي لاي كۆزراوى سابت كۆپى ئەقرەم گۆزەريان كرد ھەستيان پېنە كرد تا ئەو كاتەي لەژىر سىمى ئەسپەكانيان پېشىل كران. ئەم رووداۋە بۇ موسولمانان دژوار و كاتىك بەوردى سەيريان كرد، جەستەي كۆزراوى عوكاشەيشيان دۆزىيەۋە، وتيان: دووان لەسەر كەردەي موسولمانان و سوارچاكەكان كۆزران. خالىد رووى كەردە ھۆزى تەي.

ھوشام لەعودەي كۆپى خاتەم دەگىرپتەۋە: كەسم بۇ لاي خالىد نارد و پەياممدا: ۋەرە بۇ لاي من و چەند رۆژىك بىمىنەرەۋە تا نىردراۋان بۇ لاي ھۆزەكانى تەي بىنيرم و زياتر لەسوپاكەي خوت، شەركەر كۆيكەمەۋە و شان بەشانی تۇ ھىرش بىكەمە سەر دوژمانان.

ھەرۋەھا ھوشام لەيەكەك لەئەنسار دەگىرپتەۋە: كاتىك خالىد نالاندنى موسولمانەكانى بۇ كۆزرائى سابت و عوكاشە بىنى، وتى: دەتانەۋىت بېۋىنە لاي يەكەك لەھۆزە غەرەبەكان كەھىز و شەركەرى فراۋانيان ھەيە و كەسيان لەدىن پەشىمان نەبوۋنەتەۋە؟

وتيان: چ ھۆزىك؟

وتى: ھۆزى تەي.

وتيان: خوا سەرگەۋتنت پېببەخشىت، بۇچوۋنەكەت پەسەندە. خالىد سوپاكەي برد و لەسەر زەمىنى تەي دابەزى.

جەدىل كۆپى خويابى نەبھانى دەلىت: خالىد لەئەرك دابەزى كەشارى ھۆزى سەلمىيە.

باۋكى مېخنەف دەلىت: خالىد لەئەجا دابەزى و بۇ شەپ رىزى بەست. بەرىكەۋت لەبوزاخە روۋبەروۋى دوژمن بوۋىيەۋە و تايەفەي منالەكانى عامر لەگەل ھەموو سەر كەردە و گەرەكانى خۇيان لەنزىك ئەۋى جىگىر و چاۋەپوان بوون تا بزانن شەپ لەبەر زەۋەندى كى كۆتايى پىدەيت.

سەعد كۆپى مۇجاھىد لەيەكەك لەپىرەكانى خەلكەكەي دەگىرپتەۋە: بەخالىد مان وت: ئىمە روۋبەروۋى تايەفەي قەيس دەبىنەۋە چوۋنكە لەگەل منالەكانى ئەسەد پەيمانمان ھەيە.

خالىد وتى: سوپىند بەخۇا قەيس لەھۆزەكانى دىكە لاۋاتر نىيە، كاميان ھەلدەبژىرن،

هەلیبژێرن و شەڕیان لەگەڵ بکەن.

عویدی وتی: ئەگەر خزمە نزیکەکانی من لەدین پەشیمان ببنەوه شەڕیان لەگەڵ دەکەم، ئیستا بۆ پەیمانەکه‌مان لەگەڵ منالەکانی ئەسەد، شەڕیان لەگەڵ نەکەین؟ سویند بەخوا دەجەنگین.

خالید وتی: شەڕ کردن لەگەڵ ئەم دوو دەستەیه جیهاده، دژایەتی بۆچوونی هاوێلانی خۆت مەکە، بڕۆ لای خەڵکەکه‌ت و بیانە بۆ شەڕی ئەو کەسانە ی خاویارن پیی.

عەبدولسەلام کوپی سوید دەلیت: پیشی هاتنی خالید، سواره‌کانی تە ی رووبەرۆی سواره‌کانی منالەکانی ئەسەد و فەزارە دەبوونەوه و جۆنیان بەیه‌ک دەدا. بەلام شەڕیان نەدەکرد و منالەکانی ئەسەد و فەزارە دەیانوت: سویند بەخوا هیچ کات لەگەڵ ابوالفضیل بەیەهت نابەستین.

سواره‌کانی تە ی دەیانوت: ئەوێندە شەڕتان لەگەڵ دەکات تا بەابوالعجلی اکبر ناوی ببەن.

عوبەیدالله کوپی عەبدولله دەلیت: کاتێک شەڕ دەستیپێکرد، عۆیه‌یینە لەگەڵ حەوتسەد کەس لە منالەکانی فەزارە لەبەرژەوه‌ندی توله‌یحه‌ دەجەنگا. توله‌یحه‌ لەخێوه‌ته‌که‌ی عابایه‌کی لەخۆیه‌وه‌ ئالاندبوو و پیشگۆزی دەکرد. شەڕکەران سەرقالی شەڕ کردن بوون. کاتێک شەڕه‌که‌ به‌ره‌و دژواری پۆشت و عۆیه‌یینە و ره‌ی روخا، رووی کرده‌ توله‌یحه‌ و وتی: ئایا جبره‌ئیل ه‌یشتا نەهاتۆته‌ لای تو؟ توله‌یحه‌ وتی: نا.

عۆیه‌یینە گه‌رایه‌وه‌ و جەنگی کرد. دووباره‌ تیکشکاو و بی و ره‌ گه‌رایه‌وه‌ و وتی: ئە ی بی باوک، جبره‌ئیل ه‌یشتا نەهاتوه‌؟

توله‌یحه‌ وتی: نا، سویند بەخوا ه‌یشتا نەهاتوه‌.

عۆیه‌یینە وتی: تا که‌ی؟ سویند بەخوا شکستمان خوارد.

عۆیه‌یینە دووباره‌ رووی کرده‌ گۆره‌پانی شەڕ. دوا ی ماوه‌یه‌ک شەڕ کردن گه‌رایه‌وه‌ بۆ

لای توله‌یحه‌ و وتی: جبره‌ئیل هات؟

وتی: بەلی.

پرسی: چی پی و تی؟

وتى: پىنى وتم: ان لك رحا كرحاه و حديثا لا تنساه. واتاكەي: تۆيش ئاشىكى وەك ئاشەكەي ئەوت ھەيە و بەسەرھاتىك كەھىچ كات لەبىرى ئاكەيت. وەك لاسايى كىردنەۋەي ئايەكانى قورئان، ئەمەي ھىنايە سەرزمان.

غۆيەيىنە وتى: واپزانم خوايش دەزانىت بەسەرھاتەكەي تۆ لەبىر ئاكەين، ئەي مئالەكانى فەزارە با بېۋىن ئەمە درۋزە.

مئالەكانى فەزارە گۆرەپانىيان بەجىھىشت و خەلكان ھەلاتن و لەدەۋرى تولىيە كۆبۈنەۋە وتيان: چى بكەين.

تولىيە ئەسپەكەي خۆي و بۆ ژنەكەي، نەۋار، وشترىكى ئامادە كىردىۋو، كاتىك خەلكان لەدەۋرى كۆبۈنەۋە وتيان: چى بكەين؟ ھەستا و پەربىيە سەر ئەسپەكەي خۆي و لەگەل ژنەكەي مىلى رىگەي گىرتەبەر وتى: ھەركەس دەتوانىت ھەلىيىت و گىيانى خۆي دەرباز بكات.

تولىيە لەرىگەي ھەۋشەيەۋە بەرەۋ شام پۆشت. دەستەكانى ئەۋ بىلابۈۋنەۋە و ژمارەيەكى زۇريان لى كۆژدا. مئالەكانى عامر لەگەل سەركىدە و گەۋرەكانى خۇيان لەۋ نىزىكانە بوون و كاتىك خواۋەند شىكسىتى بەتولىيە و سوپاكەي بەخشى، ھاتن و وتيان: دەگەرپىيىنەۋە سەر دىنى ئىسلام و باۋەر بەخۋا و پىغەمبەر(د.خ) دەھىنن و بەفەرمانەكانى خواۋەند سەبارەت بەمال و گىيانى خۇمان رازىن.

ئەبۇجەغفەر دەلىت: ھۆكارى ھەلگەپرانەۋەي غۆيەيىنە و ھۆزى غەتەفان و دەستىيەك لەخەلكانى تەي لەگىپرانەۋەي عومارە كۆپى فلانى ئەسەدى باسى كراۋە و دەلىت: ھىشتا پىغەمبەر(د.خ) زىندوۋ بوو كەتولىيە لەدىن ھەلگەپرايەۋە و بانگەشەي پىغەمبەرايەتى كىرد. پىغەمبەر(د.خ) زەرار كۆپى ئەزورى بۆ لاي كارىبەدەستانى خۆي لەھۆزى مئالەكانى ئەسەد نارد و فەرموۋى: شەپرى ھەلگەپراۋەكان بكەن. ئەۋان ھىرشىيان كىردە سەر و ئەۋيان ترسان. موسولمانان لەۋارىدات ئوردوۋيان لىدا و ئاباۋەپران لەسەمىرا. ژمارەي موسولمانان بەردەۋام زىادى دەكىرد و ئاباۋەپران كەم دەبۈۋنەۋە. زەرار مەبەستى تولىيەيە كىرد و زۆرى نەمايوۋ ئەسىرى بكات، بەلام زەرەبەيەكى لەشمشېرەكەي ئەۋدا و كارىگەرى دانەنا. ئەم ھەۋالە بىلابۈۋىيەۋە.

لەم كاتەدا ھەۋالى مردنى پىغەمبەر(د.خ) بەموسولمانان گەشت و خەلكان بەھۆي ئەۋ زەرەبەۋە وتيان: سىلاح كارىگەرى لەسەر تولىيە دانانىت. لەۋ كاتەۋە بەردەۋام ژمارەي موسولمانان كەمى دەكىرد و لەدەۋرى تولىيە كۆدەبۈۋنەۋە و دەسەلاتى زىادى كىرد.

عموفی جوزمی ناسراو بەزۆنەلخومار هات و لەنزیک ئێمە سەنگەری گرت و سەمامە کوپی ئەوسە لامی تایى کەسى بۆ لای ئەو نارد و وتی: پێنسىد کەس لەتایەفەى جەدیەم لەگەڵدايە، ئەگەر پێشهايتێک بۆ ئێو روويدا، ئێمە لەقەردوودە و ئەنسىر لەنزیک رىخەلانی. موەلهیل کوپی زەید کەسى نارد و وتی تايەفەى غەوسم لەگەڵدايە و ئەگەر بەلایەکتان بەسەرھات، لەئەکناف لەنزیک فید نىشتەجین.

ھۆکاری ئەوێ خاویاری پەيوەست بوون بەعموف کوپی زۆنەلخومار بوون لەئێو سەرچاوەى دەگرت کە لەرۆژگاری جاھلیيەت لەنیوان ئەسەد و غەتەفان و تەى پەيمانێک واژو کرابوو. لەنزیک دەرکەوتنى پێغەمبەر(د.خ)، غەتەفان و ئەسەد دژی تەى یەکیان گرت و ئەو ھۆزەیان لەسەرزمینەکەى خۆیان دەرکرد. عموف ئەمەى پەسەند نەکرد و پەيمانەکەى لەگەڵ غەتەفان ھەلۆەشاندەو. دوو ھۆزەکەى تەى پۆشتن. عموف کەسى بەدواى ئەوندا نارد و پەيمانەکەى خۆى لەگەڵ ئەواندا تازە کردەو و ھاوکاری کردن تا بۆ شوینی خۆیان بگەڕێنەو. ئەم کارە لای غەتەفانییەکان ناخۆش و ناپەسەند بوو.

کاتێک پێغەمبەر(د.خ) مرد، عۆیەییە کوپی حوسن بەغەتەفانییەکانى وت: سویند بەخوا لەو کاتەوێ پەيمانەکەمان لەگەڵ منالەکانى ئەسەد ھەلۆەشاوئەو، ستووری سەرزمینەکەى خۆمان نازانین، من پەيمانەکەى نێوانمان تازە دەکەمەو و دەبمە شوینکەوتەى تولىحە. سویند بەخوا ئەگەر شوینکەوتەى پێغەمبەرێک لەھاوپەيمانەکانى خۆمان بىن باشتەر لەوێ پێغەمبەرەکەمان خەلکى قوڤەيش بىت، ئىستا محەممەد مردوو و تولىحە زیندوو. خەلکانى غەتەفان بۆچوونەکەى ئەویان پەسەند کرد.

کاتێک غەتەفانییەکان بۆ بیعت کردن لەگەڵ تولىحە بریاریاندا، زەرار و قوزاعى و سەنان و ھەموو ئەوکەسانەى بەنۆینەرایەتى پێغەمبەر(د.خ) لەناو منالەکانى ئەسەددا بوون، بۆ لای ئەبوبەکر ھەلاتن و لەرووداوێکە ئاگاداریان کردەو و پێیان وت بەوردی ئاگای لەبارودۆخ بىت و ھەموو ئەو کەسانەى لەگەڵ ئەوان بوون، بلأوہیان لیکرد.

زەرار کوپی ئەزور دەلێت: جگە لە پێغەمبەر(د.خ) کەسم وەك ئەبوبەکر بۆ شەر ئامادە نەبینیو، ئێمە لەپێشهايتەکان ئاگادارمان کردەو بەلام وەك بلیى ھەوائیکى خوشى دەبیست نەك ناخۆش.

نێردراوانى ئەسەد و غەتەفان و ھەوازین وتەى ھاتنە لای ئەبوبەکر و نێردراوانى

قوزا‌عه پۆشتنه لای ئوسامه کو‌ری زه‌یدو ئه‌وانی برده لای ئه‌بویه‌کر. هه‌موو نێ‌ردراوه‌کان له‌مه‌دینه کۆ‌بوونه‌وه و لای سه‌رکرده‌ی موسو‌لمانان دابه‌زین. ئه‌مه دوا‌ی ده‌رۆژ له‌مردنی پی‌غه‌مبه‌ر(د.خ) بوو. ده‌یانویست به‌نویژ رازی بێ‌ به‌لام زه‌کات نه‌دن. هه‌موو ئه‌و موسو‌لمانانه‌ی نێ‌ردراوان له‌مالی ئه‌وان بوون، ده‌یانویست به‌م داوا‌یه رازی بێ‌ن تا ده‌رفه‌تی‌کی گونجاویان ده‌ست ده‌که‌وێت. له‌سه‌رکرده‌ی موسو‌لمانان ته‌نیا عه‌باس که‌سی له‌نێ‌ردراوان له‌مالی خۆیدا جێ‌گه نه‌کرده‌وه به‌لام کاتێک پۆشتنه لای ئه‌بویه‌کر به‌داواکه‌یان رازی نه‌بوو و وتی: ده‌بی‌ت ئه‌وه‌ی به‌پی‌غه‌مبه‌ریان ده‌دا، بێ‌ده‌ن. ئه‌وانیش رازی نه‌بوون. ئه‌بویه‌کر یه‌ک رۆژ مۆ‌له‌تی پێ‌دان. نێ‌ردراوه‌کان به‌خێ‌رای گه‌رانه‌وه بۆ لای خه‌لکه‌که‌ی خۆیان.

عه‌مرۆ کو‌ری شو‌عه‌یب ده‌لی‌ت: کاتێک پی‌غه‌مبه‌ر(د.خ) له‌حه‌جی مالئا‌وایی ده‌گه‌رپایه‌وه، عه‌مرۆ کو‌ری عاسی بۆ جه‌یفر نا‌رد. کاتێک پی‌غه‌مبه‌ر(د.خ) مرد، عه‌مرۆ له‌عه‌ممان بوو و پۆشت تا گه‌یشته به‌حه‌رین و بی‌نی مون‌زه‌ر کو‌ری سا‌وی رۆژه‌کانی کۆتایی ژیا‌نی خۆی به‌سه‌ر ده‌بات، مون‌زه‌ر پێ‌ی وت: سه‌با‌ره‌ت به‌سامانه‌که‌م پێ‌شنیا‌ری‌کی به‌سه‌وودم پێ‌بکه‌.

عه‌مرۆ وتی: مالێک بکه‌ به‌خێ‌ر تا له‌دوا‌ی تۆ بمی‌نێ‌ته‌وه. مون‌زه‌ر ئه‌و کاره‌ی کرد. عه‌مرۆ پۆشت و له‌سه‌ره‌مه‌ینی مناله‌کانی ته‌میم تێ‌په‌ری و گه‌یشته دیا‌ری مناله‌کانی عامر، لای قوره کو‌ری هوبه‌یره دابه‌زی. قوره دو‌ودل و مناله‌کانی عامر جگه له‌ده‌سته‌یه‌کی که‌میان هاوشی‌وه‌ی قوره بوون. عه‌مرۆ بۆ مه‌دینه گه‌رپایه‌وه و قوره‌یشی‌یه‌کان له‌ده‌وری کۆ‌بوونه‌وه و په‌رسیا‌ریان کرد. عه‌مرۆ وتی: له‌ده‌با‌وه تا نزیک مه‌دینه ئوردوویان لێ‌دا‌وه.

قوره‌یشی‌یه‌کان بلا‌وه‌یان کرد و هه‌رچه‌ند که‌سێک ده‌سته‌یه‌کیان پێ‌که‌وه‌نا. عومه‌ر کو‌ری خه‌تاب هات و ویستی سا‌و له‌عه‌مرۆ بکات. لای یه‌کی‌ک له‌ده‌سته‌کانی تێ‌په‌ری که‌سه‌با‌ره‌ت به‌وته‌کانی عه‌مرۆ کو‌ری عاس گه‌تو‌گۆیان ده‌کرد. عوسمان و عه‌لی و ته‌له‌حه و زوبه‌یر و عه‌بدوله‌رحمان و سه‌عد له‌ناو ئه‌و ده‌سته‌یه‌دا ده‌بینران. کاتێک عومه‌ر نزیک که‌وته‌وه، بێ‌ده‌نگ بوون. عومه‌ر په‌رسی: چی‌یان ده‌وت؟ به‌لام وه‌لامیان نه‌دا‌یه‌وه.

عومه‌ر وتی: سو‌ی‌ند به‌خوا دزانم سه‌با‌ره‌ت به‌چی گه‌تو‌گۆتان ده‌کرد.

ته‌له‌حه تو‌په‌ بوو و وتی: ئه‌ی کو‌ری خه‌تاب، له‌غه‌یبه‌وه قسه ده‌که‌یت؟

عومه‌ر وتی: جگه له‌خوا که‌س غه‌یب نازانی‌ت به‌لام گومان ده‌که‌م سه‌با‌ره‌ت به‌مه‌ترسی

عەرەبەكان بۇ سەر قوپەيشىيەكان قسەتان دەکرد.

وتیان: راست دەكەيت.

وتی: لەمە مەترسن، بەبڕوای من ئیوه زیاتر بۆ عەرەبەكان مەترسین. سویند بەخوا ئیوه ئى قوپەيشىيەكان ئەگەر لەكونیکەوه بڕۆنە ژوور، عەرەبەكان بەدواتانا دین، سەبارەت بەخەلکی عەرەب لەخوا بترسن. دواى ئەوه پۆشته لای عەمرۆ کوپى عاس و سلاوى لىکرد.

هوشام کوپى عورو دەلێت: عەمرۆ کوپى عاس دواى مردنى پیغهەمبەر(د.خ)، بەرهو عەممان پۆشتبوو و لەرینگى گەپانەوه لای قوپە کوپى هوبەیرە دابەزى. قوپە ریزی گرت و مەپنکی بۆ سەر برى. کاتیك عەمرۆ مەبەستى پۆشتنى کرد، پینی وت: فلان کەس، عەرەبەكان باجتان پینادەن، ئەگەر چاو لەگرتنى سامانى ئەوان بپۆشن، ملکەچى ئیوه دەبن و گەرنە دژى ئیوه یەكدەگرن.

عەمرۆ پینی وت: مەگەر کافر بوویت؟

لەبەر ئەوهى ئوردوى منالەکانى عامر لەدەورى قوپە بوو، نەویست بلیت ئەوان شوینکەوتەى ئەون بۆ ئەوهى شەر دروست نەبیت، وتی: ئیعمە تالانیتان پیندەدەین، ئەم قسەى کرد وەك بلیتى موسولمانە. دواتر وتی: کاتیك لەنیوان ئیعمە و خۇتان دیارى بکەن.

عەمرۆ وتی: هەرەشەمان لیدەكەیت، کاتى و شوینی دیاریکراو بۆ تۆ مالى دایکت بێت. سویند بەخوا بەسوپایەك هیزش دەکەمە سەرتۆ.

کاتیك عەمرۆ گەپایەوه بۆ مەدینە، ئەم داستانەى بۆ ئەبوبەکر و موسولمانان باس کرد.

کوپى ئیسحاق دەلێت: کاتیك خالید توانى شکست بەمنالەکانى عامر بپنیت و بەیعمەتى لیوهرگرتن، عۆیەیینە کوپى حوسن و قوپە کوپى هوبەیرەى بەبەستراوى بۆ لای ئەبوبەکر پەوانە کرد. کاتیك گەیشتنە لای ئەبوبەکر، قوپە وتی: ئى خەلیفەى پیغهەمبەر(د.خ)، موسولمان بووم، عەمرۆ کوپى عاس شایەتى منە چوونکە لەناوچەکەى من گوزەرى کرد و ریزم لیگرت و پشتیوانى خۆم بۆ دەربەرى.

دەلێت: ئەبوبەکر عەمرۆ کوپى عاسى بانگ کرد و وتی: لەکارەکانى ئەمە ئاگاداریت؟ عەمرۆ کوپى عاس داستانەکەى بۆ ئەبوبەکر گێپرایەوه و کاتیك ویستى وتەکانى

سەبارەت بەزەگات باس بکات، قورە وتی: خوا بۆتەخشیت، بەسە.
 ەمرۆ وتی: نە، دەبیئت ھەموو قسەکانت بگێرەو. ھەمووی گێرایەو. ئەبۆبەکر
 ئەوی بەخشی و خوینی نەپشت.

عوبەیداللە کوپی عەبدوللە دەلیت: عۆیەینە کوپی حوسنیان لەمەدینە بیینی، دوو
 دەستی بەگەردنییەو بەستراو. منالەکانی مەدینە بەلقی دارخورما لییان دەدا و
 دەیانوت: ئەی دۆژمنی خوا، بۆ دوای ئەوێ باوەرپت ھینا، پەشیمان بوویتەو.

عۆیەینە دەیوت: سویند بەخوا ھەرگیز باوەرم نەھینابوو.

ئەبۆبەکر ئەویشی بەخشی و نەیکوشت.

سەھل کوپی یوسف دەلیت: موسولمانەکان لەمنالەکانی ئەسەد کەسیکیان نەسیر و
 لەغومر بردیانە لای خالید. ئەو لەکارەکانی تۆلەیحە ئاگادار بوو. خالید وتی: لەتۆلەیحە
 و ئەوێ باسی دەکرد، بدوی.

ئەسیری ئەسەدی وتی: لەو ئایانە ی بۆ ئەو دەھاتە خوار، ئەمانە بوون: و الحمام و
 الیمام، و الصرد الصومام، قد ضمن قبلکم باعوام، لمیبلغن ملکنا العراق و الشام.

واتاکە ی: سویند بەکوژتر و قووشی بەرۆژوو، سألەکانی پێشوو بەلینیان داوہ
 پاشایەتی ئێمە بەعیراق و شام دەگات.

سەعید کوپی عوبەید دەلیت: کاتیک دانیشتوانی غومر روویان کردە بوزاخە،
 تۆلەیحە لەناو ئەوان ھەستا و وتی:

((امرت ان تصنعوا راحات عری، یرمی الله بها من رمی، یھوی علیھا من ھوی.

واتاکە ی: پێیان وتووم ئاشیک دروست بکەن کە دەسکی ھەبیئت و خواوہند ھەرکەس
 بخوازیئت بۆ ئەوێ فریدەدات و کەسانیک دەکەونە ئەوێ.))

سوپای رازاندەوہ و وتی: دوو سوار لەمنالەکانی نەسر کوپی قەعین بنیرن تا
 ھەوالەکانتان بۆ بیین. سەعید و سەلمە بۆ ئەم مەبەستە بەرێکەوتن.

عەبدولرەحمان کوپی کەعب لەیەکیک لەئەنساری بەشدار لەشەری بوزاخە
 دەگێریتەو: خالید لەوێ ژن و منالی ئەسیری دەستەکەوت چوونکە ژن و منالەکانیان
 لەشوینیکی دیکە دانابوو.

باوکی یەعقوب دەلیت: منال و ژنەکانی منالەکانی ئەسەد لەنیوان موسقیب و فەلج و
 منال و ژنی منالەکانی تایەفە ی قەیس لەنیوان فەلج و واستدا بوون. کاتیک شکستیان
 خوارد و ھەموویان باوەرپیان بەئیسلا ھینا چوونکە لەئەسیر کرانی ژن و منالەکانیان

دەترسان. بەموسولمان بوونی خۆیان مەترسیان لەخۆیان وژن و منالەکانیان دوورخستەوه.

تولهیحه پۆشت تا لەهەقەع لای تاییهەقی کەلب دابەزی و لەوی موسولمان بوو. لەنیوان ئەوان ژبانی بەسەر برد تا ئەو کاتەی ئەبوبەکر مرد.

تولهیحه کاتیکی باوەری هینا کە لەموسولمان بوونی ئەسەد و غەتەفان و منالەکانی عامر ناگادار بوویەوه.

دوای ئەوه بەمەبەستی عەرە رووی لەمەککە کرد. ئەبوبەکر هینشتا زیندرو بوو کەلای مەدینە تیپەری.

بەئەبوبەکریان وت: ئەوه تولهیحهیه.

وتی: چی بکەم. کارتان پینی نەبێت خواوەند رینگە ی راستی نیشان داوه.

تولهیحه رووی کردە مەککە و حەجی عەرە ی بەجێهێنا. عومەر خەلافەتی گرتبوووە دەست و بۆ بەیعت کردن لەگەڵ عومەر گەرایەوه بۆ مەدینە.

عومەر پینی وت: تۆ بکوژی عوگاشە و سابیتیت، سویند بەخوا هیچ کات تۆم خوش ناویت.

وتی: ئە ی سەروەری باوەرداران، ئایا گرنگە خواوەند لەسەر دەستی من شەهید بوونی بەدوو کەس بەخشێوه و منی بەدەستی ئەوان ریسوا نەکرد.

کاتیکی عومەر لەگەڵ تولهیحه بەیعتی کرد، پینی وت: ئە ی خراپەکار، لەکاهینی چیت بۆ ماوەتەوه؟

وتی: هیچ.

تولهیحه بۆ شوینەکە ی خۆی گەرایەوه و لەوی مایەوه تا ئەو کاتەی رووی کردە عێراق.

گیرانه‌وهی هه‌لگه‌رانه‌وهی سوله‌یم و هه‌وازین و عامر

عه‌بدولله ده‌لێت: مناله‌کانی عامر دوودل بوون و چاوه‌پوان بوون بزانن تایه‌فه‌ی ئه‌سه‌د و غه‌ته‌فان چی ده‌که‌ن. کاتی‌ک ئه‌و دوو هۆزه‌ گرفتاری شکست بوون، مناله‌کانی عامر له‌گه‌ل سهر‌کرده و گه‌وره‌کانی خۆیان مانه‌وه. قوره‌ کوپ‌ی هوبه‌یره له‌گه‌ل تایه‌فه‌ی که‌عب و هاوپه‌یمانه‌کانی بوو و عه‌لقه‌مه‌ کوپ‌ی عه‌لاسه له‌گه‌ل تایه‌فه‌ی که‌لاب و هاوپه‌یمانه‌کانی.

عه‌لقه‌مه‌ پێشتر له‌سه‌رده‌می ژبانی پێغه‌مبه‌ر(د.خ) باوه‌ری هێنا و له‌روژگاری ئه‌ودا، له‌دین هه‌لگه‌رپایه‌وه. دوا‌ی گرتنی تاییف رووی کرده‌ شام و کاتی‌ک پێغه‌مبه‌ر(د.خ) مرد، به‌خێزایی گه‌رپایه‌وه و له‌گه‌ل تایه‌فه‌ی که‌عب ئورودوی لێدا به‌لام دوودل بوو.

کاتی‌ک ئه‌بوبه‌کر له‌کاره‌کانی ئاگادار بوویه‌وه، ده‌سته‌یه‌کی به‌سه‌رکرده‌یه‌تی قه‌عقاع کوپ‌ی عه‌مرۆ په‌وانه و پێی وت: هێرش بکه‌سه‌ر عه‌لقه‌مه‌ ئه‌گه‌ری هیه‌ به‌توانی بیکوژیت یا ئه‌سیری بکه‌یت. دڵنیا‌به‌ چاره‌ی دران، دوورینه‌وه‌یه. ئه‌وه‌ی ده‌توانی ئه‌نجامی بده‌.

قه‌عقاع پوشت و له‌سه‌ر ئاوێک که‌عه‌لقه‌مه‌ له‌وێ نیشته‌جێ بوو، هێرشێ کردی سه‌ر خه‌لکان. هێشتا عه‌لقه‌مه‌ دوودل بوو. سوار له‌سه‌ر ئه‌سپه‌که‌ی خۆی هه‌لات. ژن و منالی ئه‌و که‌سانه‌ی له‌وێ بوون، باوه‌ریان به‌ئیسلا‌م هێنا و خۆی له‌زیان و مه‌ترسییه‌کانی موسوڵمانان ده‌رباز کرد. ژن و مناله‌که‌ی عه‌لقه‌مه‌ وتیان: هاودل و بڕوایان به‌کاره‌کانی ئه‌و نه‌بووه و له‌ماله‌وه‌ دانیشتون.

وتیان: ئێمه‌ بۆ به‌گوناحی ئه‌و بسووتین؟ ئه‌بوبه‌کر ئه‌وانی ئازاد کرد. دوا‌ی ئه‌مه‌، عه‌لقه‌مه‌یش باوه‌ری هێنا.

کوپ‌ی سیرین ده‌لێت: دوا‌ی شکستی خه‌لکان له‌بوزاخه‌ مناله‌کانی عامر وتیان: دووباره‌ باوه‌ر به‌ئیسلا‌م دێنینه‌وه. خالید به‌هه‌مان شیوه‌ که‌ له‌گه‌ل خه‌لکانی ئه‌سه‌د و غه‌ته‌فان و ته‌ی نیشته‌جێی بوزاخه‌ به‌یعه‌تی کرد، به‌یعه‌تی له‌وانیش وه‌رگرت.

خالید، به‌ته‌سلیم بوونی خه‌لکانی ئه‌سه‌د و غه‌ته‌فان و هه‌وازین و سوله‌یم و ته‌ی رازی نه‌بوو تا ئه‌و کاته‌ی هه‌موو ئه‌و که‌سانه‌ی، موسوڵمانانیان کوشتبوو یا سوتاندبوویان، بێنن و کاتی‌ک هێنایان، به‌خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دانی ئه‌وان رازی بوو جگه‌ له‌قوره‌ کوپ‌ی هوبه‌یره و چه‌ند که‌سیکی دیکه‌ له‌هاوڕێکانی. ئه‌وانی به‌سته‌وه‌ و ئه‌ندامی

ئەو کەسانە ی بێی کە هێرشیان کردبوو سەر موسولمانەکان و دەستەبەکی بەردباران کرد و لەبەرزایی کێوەکانەوە فەردانەخوار. دەستەبەکی خستە ناو چالەکان و تیربارانی کردن.

قەعقاع، قورە و ئەسیرەکانی دیکە ی بۆ مەدینە نارد و نامە ی بۆ ئەبوبەکر نوووسی کە مەنالەکانی عامر دوا ی هەلگەرانەو بەو پێیان هێنا. مەن بەتەسلیم بوونی کەس رازی نەبووم تا ئەو کەسانە بێنن کە ئازاب و ئەشکەنجە و موسولمانانیان کوشتبوو و بەوەحشیانەترین شیوە ئەوانم کوشت و قورە و ھاوەلانی بۆ لای تۆ پەوانە کرد.

باوکی عەمرۆ کوپی نافع دەلێت: ئەبوبەکر نامە ی بۆ خالید نووسی: ئەو نیعمەتە ی خواوەند بەتۆی بەخشیووە بێیتە ھۆکاریک بۆ خێر، لەکر دەوێکانی خۆت خوات لەبیر بێت چونکە خواوەند لەگەڵ چاکەکارانە، بۆ ئەنجامدانی مەبەستە خاویبەکان تێبکۆشە و سستی لەخۆت نیشان مەدە، ھەرکەسێک لەبکوژی موسولمانان دەستکەوت، بیکۆژە تا بێیتە وانەبەک بۆ کەسانی دیکە، لەھەلگەراوەکان ئەوانە ی پەشیمان بوونەو و دژایەتی خاویان کردۆتە پیشە، ئەگەر خوازیار بوویت و بەباشت زانی، بیانکوژە.

خالید بەک مانگ لەبوزاخە مایەو و بۆ دۆزینەوێ موسولمان کوژەکان خۆی بەھەر کون و قوژبێنکدا دەکرد. دەستەبەکی سووتاند و دەستەبەکی بەبەرد کوشت و دەستەبەکی لەبەرزایی کێوەکان خستەخوار. قورە و ھاوەلانی بۆ مەدینە نارد و لەگەڵ ئەوان ھاوشیوە ی عۆبەییە ھەلسوکەوتی نەکرد چونکە بارودۆخی کارەکانیان جیاواز بوو.

باوکی یەعقوب دەلێت: ھەلاتووانی غەتەفان لەزەفەر کۆبوونەو. دایکی رەمل، سەلمی کچی مالک کوپی حوزەیفە لەوی بوو. ئەو، ھاوشیوە ی دایکی قورفە، دایکی خۆی بوو. دایکی قورفە ھاوسەری مالک کوپی حوزەیفە یە و قورفە و حیکمە و جوراشە و وەزەمل و حەسین و شەریک و عەبد و زەفرە و معاویە و حەملە و قەیس و لای بۆ ھێنایە دنیا. حیکمە لەکاتی ھێرش ی عۆبەییە کوپی حوسن بۆ سەر گایلەکە ی مەدینە لەسەر دەستی باوکی قتادە کوژرا.

ھەلاتووان لەدەوری سەلمی کۆبوونەو. ھاوشیوە ی دایکی ریز و شکۆ ی پێچراو. و شترەکانی دایکی قورفە لای ئەو رادەگیران. ئەو، خەلکانی ھاندا و وتی: دەبێت بچەنگن. کەسێکی بۆ لای خەلکان نارد و پێشنیاری شەپ لەگەڵ خالیدی پێکردن.

كاتىك كۆبۈنەۋە ۋە ھىزىيان زىيادى كىرد، ژمارەيەكى زۆر لەخەلگان لەھەموو ناۋچەكانەۋە پەيوەستيان بوون.

موسولمانان لەرۆژگارى دايكى قورقە سەلمى يان ئەسیر كىردبوو. ئەو بەعائىشە پىرا و ئازادى كىرد بەلام بۇ ماۋەيەك لای عائىشە مايەۋە و دواتر بۇ ناۋ كەسەكانى خۆى گەرايەۋە.

رۆژىك پىغەمبەر(د.خ) لەمالى عائىشەدا بوو، فەرموۋى: سەگەكانى حەۋاب بۇ يەككە لەئىۋە بانگ دەلێن. ئەمە بۇ سەلمى روويدا. لەو كاتەدا لەدىن ھەنگەراپوويەۋە و دەيوست تۆلە بكا تەۋە. لەزەفەرەۋە رووى كىردە حەۋاب تا خەلگان كۆبكاتەۋە. ھەموو ھەلاتۋانى ھۆزەكانى غەتەفان و سولەيم و ئەسەد و تەى لەدورى كۆبۈنەۋە.

كاتىك خالىد لەكارەكانى ئەو ئاگادار بوويەۋە و زانى دەيەۋىت تۆلە بكا تەۋە و زەكات وەردەگىرت و خەلك بۇ شەر ھان دەدات، بۇ لەناۋبىردى بەرىكەت. سەلمى دەسەلاتى فراوان ببوو. خالىد رووبەرووى شەركەرەكانى بوويەۋە و شەرىكى دژوار و خويناوى دەستى پىكرد. لەكاتى شەركە سەلمى سوار لەسەر وشتەرەكى دايكى بەھەمان رىز و شكۆۋە وەستابوو، دەيانوت: ھەركەس پەم بەوشتەرەكى بكات سەد درەم خەلات وەردەگىرت. ئەمە بۇ رىز گىرتن لەو بوو.

لەم شەپەدا چەندىن بىنەمالە لەتايەفەى خاسى و ھاربە و غەنەم لەناچوون و ژمارەيەكى زۆر لەخەلگانى تايەفەى كاھىل كوژان.

شەپەكە قورس بوو. دەستەيەك لەسوارەكانى ئىسلام دەۋرى وشتەرەكەيان گىرت و كوشتيان. سەد پىاۋ لەدەۋرى وشتەرەكە كوژا. ھەۋالى سەرکەوتنى ئەم شەپە بىست رۆژ دواى قورە گەيشتە مەدينە.

سەھل دەلێت: بەسەرھاتى ناعىر و جەۋا بەو شىۋەيە كە ئەياس كۆپى عەبديالەيل ھاتە لای ئەبوبەكر و وتى: بەسىلاح ھاۋكارى و بۇ شەپ لەگەل كام دەستەى ھەنگەراوان دەخوازىت، پەۋانەم بكة.

ئەبوبەكر سىلاح و فەرمانى خۆى پىدا بەلام ئەو دژى موسولمانان وەستايەۋە و لەجەۋا جىگىر بوو. نەجىبە كۆپى ئەبى مەيسائى پەۋانە كىرد و فەرمانى پىدا ھىرش بكا تە سەر موسولمانەكان. ئەو، ھىرشى كىردە سەر تايەفەى سولەيم و عامر و ھەۋازىن. كاتىك ئەبوبەكر لەكارەكەى ئاگادار بوويەۋە، كەسى بۇ لای تورەيفە كۆپى حاجىز نارد و فەرمانى پىدا شەركەران كۆبكاتەۋە و بۇ شەپى ئەيسا بەرىكەۋىت. عەبدوللە

کوپړی قهیسې خوزاعی و هک پشتیوانی نهو په وانه کرد. توره یفه فرمانه که ی نه بویه کړی نه جامدا و شوین نه جبهه کهوت. نهو هه لآت و لهجه و رو به ورو بوونه و و شپږ دهستی پیکرد. نه جبهه کوژا و نه یسا هه لآت به لآم توره یفه خوی پنگه یاند و نه سیری کرد و بو مه دینه ی نارد. نه بویه کړ فرمانیدا له نویژگه ی مه دینه چیلکه و چه ویلیکی زوریان کو کرده و و ناگریکی بلیسه داریان ه لگریساند. فرمانیدا دهست و پینی بیهستنه و و بیخه نه ناو ناگره که.

نه بوجه عفر ده لیت: به سرهاتی نه یاس له گېرانه و ی عه بدولله کوپړی نه بی به کړ به مشیوه یه: یه کیک له مناله کانی سوله ییم به ناوی نه یاس کوپړی عه بدولله هاته لای نه بویه کړ و وتی: موسولمانم و ده مویت له گهل ه لگه پراوه کان شپږ بکه م، چوارپی و سیلاحم پینده. نه بویه کړ چوارپی و سیلاحی پیندا. پوشت و دهستدریژی ده کرد سر موسولمان و ه لگه پراوه له دین و سامانی نه وانی ده گرت. هر که س بهرگری بکر دایه، ده یکوشت.

ده لیت: یه کیک له مناله کانی شورید به ناوی نه جبهه کوپړی نه بی مه یسای له گهلدا بوو. کاتیک نه بویه کړ له کاره کانی ناگادار بوویه و، نامه ی بو توره یفه کوپړی حاجیز نووسی: دوژمنی خوا نه یاس کوپړی عه بدولله هاته لای من، و هک موسولمان خوی ناساند و داوای هاوکاری کرد تا شپږ له گهل ه لگه پراوه کان بکات. من چوارپی و سیلاحم پیندا و نه میستاکه دنلیام دوژمنی خوا دهستدریژی ده کاته سر موسولمان و ناباوه پ و سامانی نه وان تالان ده کات و خوینی خه لکان دریژیت. له گهل موسولمانه کانی هاوړیت بیدوژره و و خوینییه بریژه یا نه سیر و په وانه ی مه دینه بکه.

ده لیت: توره یفه بهر یکهوت و کاتیک هر دوو دهسته که رو به ورو ی یه کبونه و، تیر هاویشتن دهستی پیکرد. تریک بهر نه جبهه کوپړی نه بی مه یسا کهوت و کوژا. کاتیک نه یاس پینداگری موسولمانانی بینی، به توره یفه ی وت: تو گه وړتر له من نیت، تو له لایه نه بویه کړه و سالاریت پیبه خشر او نه منیش به هه مان شیوه.

توره یفه وتی: نه گهر دنلیایی، سیلاح دانی و له گهل من بو لای نه بویه کړ و هره. نه یاس له گهل توره یفه هاته لای نه بویه کړ. نه بویه کړ فرمانیدا: بیبه بو به قیع و به ناگر بیسو و تینه.

توره یفه نه یاسی بو نویژگه برد و ناگریکی گه وړی داگریساند و نه یاسی خسته ناو

ئاگرەكە.

ھەروەھا عەبدوللە كۆپى ئەبى بەكر دەلىت: دەستەيك لەتيرەى سولەيم لەئىسلام ھەنگەپانەو و دەستەيەكى دىكە بەسەركردايەتى مەعن كۆپى حاجىز باوەرى خۇيان پاراست. كاتىك خالىد كۆپى وەلىد بەرەو لاى تولىحە و ھاورىكانى بەرىكەوت، نامەى بۆ مەعن كۆپى حاجىز نووسى تا لەگەل موسولمانەكانى شۆيىنكەوتەى خۆى پەيوەستى بىيت. ئەو بەرىكەوت و تورەيفەى براى وەك جىگىرى خۆى دانا. باوكى شەجەرە كۆپى عەبدولعوزا كەدايكى خەنساي شاعىر بوو، لەناو ھەنگەپراوەكانى سولەيم دەبىنرا و كاتىك لەئىسلام ھەنگەپرايەو، ھۆنراوہەكى نووسى. بەلام دواتر پەشيمان بوويەو و لەرۆڭگارى خەلافەتى عومەر كۆپى خەتاب پۆشتە مەدينە.

عەبدولرەحمان كۆپى قەيسى سولەمى دەلىت: كاتىك باوكى شەجەرە ھاتە مەدينە، وشترەكەى خۆى لەگەپرەكى منالەكانى قورەيزە خەواند و دواتر بۆ لاى عومەر بەرىكەوت. كاتىك گەيشت عومەر زەكاتى بەسەر ھەژاراندا دابەش كرد، وتى: ئەى سەرورەى باوەرداران، بەمنىش بدە، نياز مەندم.

عومەر وتى: تۆ كىيت؟

وتى: باوكى شەجەرە كۆپى عەبدولعوزا سولەمى.

عومەر وتى: ئەى دوژمنى خوا، مەگەر ئەو كەسە نىت لەھۆنراوہەكى خۆتا دەلىت: پەكەم لەسوپاكەى خالىد تىراو كرد و ھىوادرام دواى ئەو سالاڻىكى درىژ بژىم. ئەمەى وت و بەقامچەى كەوتە گيانى. باوكى شەجەرە ھەلات و خۆى لەعومەر شارەدوہ. سوار لەسەر وشترەكەى خۆى بۆ سەرزەمىنى منالەكانى سولەيم گەپرايەو.

منالەکانی تەمیم و بەسەرھاتی سەجاح کچی حارس کوپی سوھید

بەسەرھاتی منالەکانی تەمیم بەمشێوەیە: کاتیکی پیغەمبەر(د.خ) مرد، لێپرسراوانی خۆی بۆ ئەوان دانابوو: زەبەرقان کوپی بەدر لێپرسراوی تایەفەیی رەباب و عەوف و ئەبنە ، سەھم کوپی مەنجا و قەیس کوپی عاسم لێپرسراوانی موقاعیس و بەتوون، سەفوان کوپی سەفوان و سەبرە کوپی عەمرۆ، لێپرسراوانی منالەکانی عەمرۆ، سەفوان لێپرسراوی بەھدی و سەبرە لێپرسراوی خەزم بوو کەدوو ھۆزە لەھۆزەکانی منالەکانی تەمیم. وەکیع کوپی مالیک و مالک کوپی نەویرە لێپرسراوانی منالەکانی حەنزەلە بوون. وەکیع لێپرسراوی منالەکانی مالک و مالک لێپرسراوی منالەکانی یەربوع.

کاتیکی سەفوان لەمردنی پیغەمبەر(د.خ) ناگادار بوویەو، زەکاتی منالەکانی عەمرۆی بردە لای ئەبوبەکر. خۆی و سەبرە لێپرسراوی کۆکردنەوێ زەکات بوون. سەبرە لەو سەرژمێنە مایەوێ لەترسی ئەوێ ئەکا پێشھاتێک رووبدات.

قەیس چاوەڕوان بوو تا بزانیی زەبەرقان چی دەکات. چونکە زەبەرقان رێگەی ناسازگاری لەگەڵ ئەو دەگرتەبەر و ھەرکاتیکی دەرئەتێکی دەست کەوتایە، بۆ شکاندنی رێز و گەورەیی ئەو ھەولیدەدا.

قەیس لەو کاتە چاوەڕوان بوو بۆ ئەوێ بزانیی زەبەرقان بۆ دژایەتی کردنی ئەو چی دەکات، دەیوت: زەبەرقان من دەخاتە گێژاوەو، نازانم چی بکەم، ئەگەر ملکەچی فەرمانەکانی ئەبوبەکر بێ و وشتەرەکانی زەکاتی بۆ ببەم، ئەو وشتەرەکان دەکوژن و لەناو منالەکانی سەعد بلۆی دەکاتەو و بەمشێوەیە رێز و پێگەی خۆی بەرزتر دەکات و ئەگەر وشتەرەکانی زەکات بکوژم و لەناو منالەکانی سەعد دابەشی بکەم، ئەو، زەکات دەباتە لای ئەبوبەکر و پێگەی ئەو لای ئەبوبەکر بەرز دەبێتەو.

سەرئەنجام قەیس بپاریدا، زەکات لەناو خەڵکانی موقاعیس و بەتوون دابەش بکات. ئەو کارەیی کرد و زەبەرقان بپاریدا زەکات ببات بۆ مەدینە. ئەو زەکاتەیی لەباب و عەوف و ئەبنە کۆی کردبوویەو، بردی بۆ مەدینە.

ھۆزەکان کەوتنە گیانی یەک و ناژاوەکان سەریان ھەڵدا. قەیس لەکارەکی خۆی پەشیمان بوویەو و کاتیکی عەلا کوپی حەزەرەمی ھات، زەکاتی کۆکردەو و لەگەڵ ئەو بەرھەمە مەدینە بەرێکەوت.

لەم كاتەدا تايەفەى عەوف و ئەبنا سەرقائى شەپ كەردن لەگەل تايەفەى بەتوون بوون و تايەفەى رەباب لەگەل موقاعىس شەپى دەكرد، خەزم لەگەل مالك و بەهدى لەگەل يەربوع دەجەنگا.

سەركردەى خەزم، سەبرە كۆپى عەمرۆ جىگىرى سەفوان بوو و سەركردەى بەهدى و رەباب، حەسەن كۆپى ئەيار. سالارى زەببە، عەبدوللە كۆپى سەفوان و سالارى عەبدمەنات عەسمە كۆپى ئەبىرە، سەركردەى عەوف و ئەبنا، عەوف كۆپى بلادى حەشمى و سەركردەى بەتوون، يەعرف كۆپى خەفاف بوو.

سەمامە كۆپى ئەسال ھاوکارى لەمنالەكانى تەمىمەو بۆ دەهات و كاتىك ئەم ئازاوە سەرى ھەلدا، گەپانەو شۆينەكانى خۆيان. سەمامە مایەو تا ئەو كاتەى عىكرەمە گەيشت بى ئەوہى ھىچ كارىك بكات.

لەو كاتەدا كەخەلكانى سەرمەمىنى منالەكانى تەمىم سەرقائى شەپ لەناوخۆيان و موسولمانان لەبەرەبەر ھەنگەپراوہكان دوودل بوون، سەجاح كچى حارس لەجەزىرەو ھات.

خەلكى سەجاح لەمنالەكانى تەغلەبن، ھۆزەكانى رەبىعەيشى لەگەلدا بوو. ھۆزەيل كۆپى عىمران سەركردەى منالەكانى تەغلەب بوو. عوققە كۆپى ھىلال سالارى ئەمل، زىاد كۆپى فلان سالارى ئەياد و سەلىل كۆپى قەيس سالارى منالەكانى شەبيان بوو. بۆ خەلكانى تەمىم ھاتنى قەيس و ھاوہلانى لەشەرەكانيان گەورەتر بەرچاو دەكەوت. سەجاح كچى حارس كۆپى سەوید يەكێك لەمنالەكانى تەغلەبە و دواى مردنى پىغەمبەر(د.خ) لەجەزىرە، لەنيوان منالەكانى تەغلەب، بانگەشەى پىغەمبەرايەتى كرد و تايەفەى ھۆزەيل بەداواكەى رازى و لەمەسحىيەت ھەنگەپراوہ. سەركردەكانيان بەرىكەوتن تا لەگەل ئەبوبەكر و موسولمانان بچەنگن.

كاتىك سەجاح گەيشتە حوزن، كەسى بۆ لای مالك نەویرە نارد وپىشنىارى ھاوکارى پىكرد، مالك رازى و سەرنجى سەجاح بۆ لای ھۆزەكانى تەمىم راكیشتا. سەجاح رازى و وتى: تۆ دەزانى و ئەو كەسانەى مەبەستتە چوونكە من ژنىك لەمنالەكانى يەربوع و ئەگەر پاشايەتیمان دەستكەوێت، دەبێتە ھى تۆ. كەسى بۆ لای منالەكانى مالك كۆپى حەنزەلە نارد و پىشنىارى ھاوکارى و ھاوپەيمانى پىكردن. عەتارد كۆپى حاجب لەگەل سەركردەكانى منالەكانى مالك ھەلاتن و لەتايەفەى منالەكانى عەننەر لای سەبرە كۆپى عەمرۆ دابەزىن چوونكە كردەوہكانى وەكيعيان پەسەند نەدەكرد. سەركردەكانى

منالەکانی یەریووع پۆشتن و لەتایەفەیی منالەکانی مازن لای حسێن کوپی نەیار نیشتهجی بوون چونکە کردەوهکانی مالکیان پەسەند نەدەکرد.

کاتی نێردراوهکانی سەجاح گەیشتنە لای منالەکانی مالک و پێشنیاری هاوکاریان پێدان، وەکیع رازی بوو. ئەو و مالک و سەجاح کۆبوونەوه و پەیمانی ئاشتیان واز و بۆ شەر لەگەڵ کەسانی دیکە بریاریاندا، وتیان: لەکام تایەفەوه دەست پێیکەین لەخەزم یا بەهدی یا عەوف یا ئەبنا یا رەباب؟ باسی قەیسیان نەکرد چونکە دوودلی ئەویان هەست پێکرد و چاوەڕوان بوون هاوکارییان بکات.

سەجاح هاویشووی قورئان قەسە دەکرد، وتی: ((اعدو الکراب و استعدو اللنهاب، ثم اغيروا علی الریاب، فلیس دونهم حجاب.

واتاکە: سوارەکان ئامادە و بۆ تالانی حازر و هێرش بکەنە سەر رەباب چونکە هیچ لەمپەرێک لەسەر رێگە نییه.))

سەجاح لەئەحفار دابەزی و بەهاوەلانی خۆی وت: دەهنا پارێزەری منالەکانی تەمیمە و خەلکانی رەباب کاتیەک بکەونه تەنگانەوه روودەکەنە دەجانی و دەهانی، دەبیئت دەستەیهک لەئێوه ئەو ناوچەیە کۆنترۆل بکەن. مالک کوپی نەویرە رووی کردە دەجانی و لەوی جێگیر بوو. خەلکانی رەباب ئەمەیان بیست و هۆزی زەببە و عەبدەمەنات پەییوەستی سەجاح بوون، وەکیع و بەشیر، سەرکردایەتی منالەکانی بەکر و منالەکانی زەببەیان گرتەئەستۆ و سەعلەبە کوپی سەعد وەک سەرکردەیی خەلکی عوققە هەلبژێردرا و هوزەیل وەک سەرکردەیی عەبدەمەنات.

وەکیع و بەشیر و منالەکانی بەکر رووبەرۆی منالەکانی زەببە بوونەوه و شکستیان خوارد و سەماعە و وەکیع و قەعقاع ئەسیر کران و کەسانیکی زۆر کوژرا. قەیس کوپی عاسم لەمبارەوه هۆنراوەیهکی هۆنییەوه و تیایدا لەکردهوهکانی خۆی پەشیمانی دەرەبڕیئت.

سەجاح و هوزەیل و عیقە، منالەکانی بەکریان گەرانەوه بەهۆی ئەو رێککەوتنەیی پێشتر لەنیوان سەجاح و وەکیع واز و کرابوو، عیقە خالی بەشیر بوو. سەجاح وتی: لەگەڵ خەلکانی رەباب رێککەون تا ئەسیرەکانی ئێوه نازاد و ئێوه خۆینبایی کوژراوهکانی ئەوان بدەن. ئەو کارەیان کرد.

لەتایەفەیی عەمرۆ و سەعد و رەباب کەسی پەییوەستی سەجاح نەبوو و لە ناو ئەوان

تەنیا چاوەپوانی ھاوکاری خەڵکانی قەیس بوون تا ئەو کاتەی لەوتەکانی خۆیان وەسفی منالەکانی زەبەبیان کرد. لەمنالەکانی حەزەلە جگە لەوەکیع و مالک کەس ھاوکاری سەجاحی نەکرد.

سەجاح لەگەڵ سوپای خەڵکانی جەزیرە بەمەبەستی ھێرش کردنە سەر مەدینە بەرێکەوت تا گەیشتە نەباج. ئەوس کوپی خەزیمەیی ھوجەیمیی لەگەڵ شوێنکەوتەکانی خۆی لەمنالەکانی عەمرۆ، ھێرشیان کردن سەر. ھوزەیل ئەسیر کرا و یەکیەک لەمنالەکانی مازن بەناوی ناشرە ئەوی ئەسیر کرد. عێقە لەسەردەستی عەبدەیی ھوجەیمیی ئەسیرکرا. دواتر بۆ گۆرینەوێ ئەسیرەکان رێککەوتن بەو مەرجەیی سوپاکەیی سەجاح ئەو ناوچەیە بەجێبێژیت و لەوێوە نەپۆن. سەجاحیان گەرانەوێ و لەخۆی و ھوزەیل و عێقە پەیمانیان وەرگرت بگەڕێنەوێ و نەخوان لەناو سەرزەمینەکەیی ئەوانەوێ گوزەر بکەن. ئەو کارەیان کرد.

ھوزەیل پق و کینەیی مازنی لەدەدا بوو تا ئەو کاتەی عوسمان کوپی عەفان کوژرا و ھێرشیی کردە سەر سەفەر شوێنی نیشستەجیی بوونی منالەکانی مازن. منالەکانی مازن ئەویان کوشت و لەسەفەر فریاندان.

کاتیەک ھوزەیل و عێقە گەرانەوێ بۆ لای سەجاح و سەرکردەیی خەڵکانی جەزیرە کۆبوونەوێ، پێیان وت: دەبێت چی بکەین، مالک و ھەکیع لەگەڵ خەڵکەکیان بپاریاندان ھاوکاری ئێمە نەکەن و نایانەوێت لەسەرزەمینەکەیی ئەوانەوێ بپۆین. ئێمەیش پەیمانمان لەگەڵ بەستوون.

سەجاح وتی: بەرەو یەمامە دەپۆین.

وتیان: خەڵکی یەمامە ھیزی زۆریان ھەیە و موسەیلەمە دەسەلاتی فراوان بوو.

سەجاح وتی: ((علیکم بالیمامة، ودفوا دفیف الحمامة، فانها غزوة صرامة، لا یلحقکم بعدها ملامة.

واتاکەیی: بەرەو یەمامە بپۆن و ھاوشیوێ کۆتر بالەکانتان بکەنەوێ چوونکە غەزایەکە بپاری لەسەردراوێ و داوی ئەوێ کەس سەرکۆنەیی ئێوێ ناکات.

دواتر مەبەستی منالەکانی حەنیفەیی کرد و کاتیەک موسەیلەمە ئاگادار بویەوێ، لێی ترسا چوونکە دەیزانی ئەگەر سەرقاڵی شەر کردن لەگەڵ سەجاح بێیت، سەمامە یا شۆرەحبیل کوپی حەسەنە یا ھۆزەکانی دەورووبەر بەسەر حوجردا زال دەبن.

لەبەر ئەمە دیاری بۆ ناردو داوای ئەمانی کرد تا بپواتە لای و سەجاح لەسەر ئاوەکان

دابەزێت. ئەمان و مۆلەتی بەموسەیلەمەدا.

موسەیلەمە لەگەڵ چل کەس لەمناڵەکانی حەنیفە پۆشته لای سەجاح. ئەو لەکاروباری مەسیحییەت شارەزا و زانست لەمەسیحییەکانی تەغەلب فیڕ ببوو.

موسەیلەمە پێی وت: نیوەی زەوی تایبەت بەئێمە، ئەگەر قورەیشییەکان دادپەرۆم دەبوان، نیوەی زەوی تایبەت دەبوو بەوان، بەلام ئێستا خواوەند نیوەکەی قورەیشی بەتۆ بەخشی لەکاتیڤدا ئەگەر قورەیش دەیویست بەوانی دەبەخشی.

سەجاح وتی: ((لایرد النصف الا من جنف، فاحمل النصف الی خیل تراها کالسف. و اتاکە: نیوە کەسیک پێی رازی نابێت کەستەمگەر بێت، نیوەی بده بەو سوپایەیی خوازیاریەتی)).

موسەیلەمە وتی:

((سمع الله لمن سمع، و اطعمه بالخير اذ طمع، و لا زال امره فی کل ماسر نفسه یجتمع، راکم ربکم فحیاکم، و من وحشة خلاکم، و یوم دینه انجاکم فاحیاکم، علینا من صلوات معشر ابرار، و اتاکە: اشقیاء و لا فجار. یقومون اللیل و یصومون النهار. لربکم الکبار، رب الغیوم و الامطار.

واتاکە: خواوەند لەشوێنکەوتەکانی خۆی بیست و کاتیڤ چاوی تەماحی بڕیە خێر، هیوای پێبەخشی و بەردەوام کارەکانی بەروە باشی دەپۆن. خواوەند بیانی و پێی بەخشین و لەترسەکان رزگاری کردن تا لەروژی جەزا رزگارتان بکات و زیندوو بکاتەوه، سلاوی دەستەیی چاکەکاران، نەخرابەکار و ستەمکاران، لەئێمە بێت. ئەوانەیی شەر هەڵدەستن و لەروژ بەروژوو دەبن بۆ خواوەندی گەرە کەخواوەندی هەرەکان و بارانەکانه.))

هەرەها وتی:

((لا رایت وجوههم حسنت، و ابشار هم صفت، و ایدیهم طفلت، قلت لهم الا النساء تاتون، و لا: الخمر تشریون، و لکنکم معشر ابرار تصومون، یوما و تکلفون یوما، فسبحان الله اذا جاءت الحیاة کیف تحیون، و الی الملك السماء ترقون، فلو انها حبة خردلة لقام علیها شهید، یعلم ما فی الصدور و اکثر الناس فیها الثبور.

واتاکە: کاتیڤ بینیم دەموچاویان جوان و روخسارەکانیان پاکیی و دەستەکانیان نەرم بوو، پێم وتن: نەتیکەل بەژنەکان بن و نەشەراب بخۆنەوه چوونکە ئێوه پیاوه

چاڭكەكارەكانن، رۇژىك بەرۇژو و رۇژىك رۇژو دەشكىنن، وەسفى خوا پەن كەكاتىك ژيان دىت چۇن زىندو دەبئەو و بۇ لاي پاشاي ئاسمانەكان بەرز دەبئەو، ئەگەر يەك دانەى خەردەل بىت، شاھەتتىكى دەستدەكەوئىت تا نىھنى دالەكان بزانن و زۆر كەسان لەمبارەو رۇدى دەبەن.))

يەكك لەو شتانەى موسەيلەمە لەسەر خەلكانى فەرز كەردبوو ئەوئە : ھەركەس منالىكى بۇ ھاتە دنيا لەگەل ژنان جووت نەبىت تا ئەو منالە دەمرىت و دووبارە بەدواى منالىكى دىكەو بىت و دووبارە خۇى لەژنان دورور پخاتەو. بەمشىوئە ژنانى لەوكەسانەى منالى نىرىنەيان بوو، ھەرام كەرد.

ئەبوجەغفەر دەلئىت: لەگىرانەوئەيەكى دىكە سەجاح لاي موسەيلەمە دابەزى و دەرگاي قەلەكى لەسەر داخست، سەجاح وتى: دابەزە.

موسەيلەمە وتى: ھاورىكانى خۆت دورور بخرەو. سەجاح ئەوكارەى كەرد. موسەيلەمە وتى: خىوئەتتىك ھەلدەن و بخوور بسووتىنن ئەگەرەى ھەيە ھەزى بچوولئىت.

سەجاح پۇشتە ناو خىوئەتەكە، موسەيلەمە لەقەلەكى ھاتەخوار و وتى: دەكەس لىزەدا بىستىت و دەكەس لەوى، دواتر لەگەل سەجاح قەسەى كەرد و وتى: وەھى چىت بۇ ھاتوئە؟

سەجاح وتى: مەگەر دەبىت ژنەكان قەسە دەسپىكەن، ئەى وەھى بۇ تۇ چى ھاتوئە؟ موسەيلەمە وتى: ((الم ترالى ربك كيف فعل بالحبلى، اخرج منها نسمة تسعى، من بين صفاق وحشي.

واتاكەى: مەگەر نەتبىنى خواوئەد لەگەل ژنى دووگان چى كەرد، بوونەورىكى زىندوى لەو ھىنايەدەر لەنىوان بەندە و وەحشىيەكان.)) سەجاح وتى: چىتر؟

وتى: وەھىم بۇ ھاتوئە كە: ((ان الله خلق النساء افراجا، و جعل الرجال لهن ازواجاً، فنولج فيهن قعسا ايلاجاً، ثم نخرجها اذانشاء اخراجا فينتجن لنا سخالا انتاجاً.

واتاكەى: خواوئەد (شەرمى) ژنەكانى ئاقراند و پياوانى كەردە جووتى ئەوان تا شتىكى بخرەنە ناو و كاتىك بمانەوئىت دەرىبىنن، بىچووەكانمان بۇ دىنن.)) سەجاح وتى: شاھەتى دەدەم كەتۇ پىغەمبەرىت.

وتی: دتهوئیت تۆ بکه مه هاوسه ری خۆم و به هاوکاری خه لکه که ی خۆم و خه لکه که ی
تۆ، عه ره به کان بخۆم؟
سه جاح وتی: به لئى.
موسه یله مه وتی: هه سته باده ست پێکه ی.
((شوین خه وی تۆیان ئاماده کردوه
ئه گهر بخوازیت ده پۆینه مال
و ئه گهر بته وئیت له ژووریکا داده نیشین
ئه گهر بخوازیت به پشتا ده تخه م
و ئه گهر بخوازیت له سه ر چوار ده ست و پى
ئه گهر بخوازیت، لئى ده خه م
و ئه گهر بخوازیت هه مووی تیده خه م.))
سه جاح وتی: هه مووی.
وتی: به مشیوه وه وحى بۆ منیش هاتۆته خوار.
سى رۆژ پێکه وه بوون. دواتر سه جاح بۆ لای خه لکه که ی گه رایه وه. وتیان: چ ده نگ و
باسیکت پێیه؟
وتی: ئه و له سه ر راستیه و من بوومه شوینکه وتو هاوسه ری ئه و.
وتیان: هه چى وهك ماره یی تۆ دیاری کرد؟
وتی: نه.
وتیان: بگه رێره وه، شیاو نییه بۆ كه سینكى وهك تۆ ماره ییت نه بیئت.
سه جاح گه رایه وه و کاتیك موسه یله مه ئه وی بینى، ده رگای قه لاکانی به ست و وتی:
چیت ده وئیت؟
وتی: ماره یی بۆ من دیاری بکه.
موسه یله مه وتی: بانگده ری تۆ کێیه؟
وتی: شه بس کوپی ریبعی ریاحی.
وتی: با بیته لای من.
کاتیك شیبس هات، پێی وت: له ناو هاوه لانی خۆت جاریده كه موسه یله مه کوپی
حه بیب، پێغه مبه ری خوا، دوو ره که عت له ر نوێژانه ی محهمهد فه رزی کردوه، له سه ر

ئیوهی هه‌نده‌گریت، نوێژی خه‌وتنان و نوێژی به‌یانی.

ده‌لیت: له‌هاوه‌لانی سه‌جاح، زه‌به‌رقان کوپی به‌در و عه‌تارد کوپی حاجب و که‌سانی هاوشیوهی نه‌وان بوون.

که‌لبی ده‌لیت: له‌په‌ره‌کانی مناله‌کانی ته‌میم بیست: مناله‌کانی ته‌میمی ریخه‌لان نوێژی خه‌وتنان و به‌یانی ناکه‌ن.

سه‌جاح له‌گه‌ل هاوه‌لانی خۆی، زه‌به‌رقان و عه‌تارد کوپی حاجب و عه‌مرۆ کوپی نه‌هه‌تم و غه‌یلان کوپی خه‌ره‌شه و شیبیس کوپی ریبعی، به‌ریکه‌وت. عه‌تارد کوپی حاجب هۆنراوه‌یه‌کی هۆنییه‌وه به‌م ناوه‌رۆکه: پینغه‌مبه‌ری ئیمه ژنیکه و ده‌یگیرین.

به‌لام پینغه‌مبه‌ری خه‌لکانی دیکه، پیاون))

حه‌کیم کوپی عه‌یاش نه‌عه‌ری که‌لبی بۆ ره‌خنه‌گرتن له‌موزه‌رییه‌کان به‌هۆی سه‌جاح و ئامۆزگارییه‌کانی ره‌بیعه هۆنراوه‌یه‌کی هه‌یه به‌م ناوه‌رۆکه:

((دینیکی به‌هیزیان بۆ ئیوه هینا

به‌لام ئیوه که‌سیکتان هینا که‌نایاتی (مصحف)ی حه‌کیم هه‌نده‌وه‌شینیته‌وه))

موسه‌یله‌مه و سه‌جاح بریاریاندا نیوه‌ی به‌ره‌می یه‌مامه‌ی بۆ بنیریت، به‌لام سه‌جاح رازی نه‌بوو مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی به‌ره‌می سالی داها‌توو له‌پیشه‌وه‌ بدات.

موسه‌یله‌مه وتی: که‌سانیک دانێ تا به‌ره‌مه‌کان بۆ تو بینن. سه‌جاح به‌ره‌و جه‌زیره‌ پۆشت و هوزه‌یل و عیقه‌ی به‌جیه‌یشت تا به‌ره‌مه‌کان وه‌ربگرن.

له‌م کاته‌دا خالید کوپی وه‌لید له‌یه‌مامه‌ نزیك که‌وته‌وه و هه‌موویان بلأه‌یان لیکرد. سه‌جاح له‌ناو مناله‌کانی ته‌غله‌ب مایه‌وه تا ئه‌وه‌ی له‌رۆزگاری خه‌لافه‌تی خۆی، معاویه نه‌وانی گواسته‌وه.

خه‌لکی عی‌راق دوای عه‌لی کوپی نه‌بی تالیب ته‌سلیمی معاویه بوون، ئه‌و، شوینکه‌وته‌کانی عه‌لی له‌کوفه‌ ده‌رکرد و خه‌لکانی شوینکه‌وته‌ی خۆی له‌جه‌زیره‌ و به‌سره‌ و شام له‌جینگه‌ی نه‌وان نیشه‌جی کرد. نه‌وانیان به‌(نواقل) ناوبرد. بۆ نمونه قه‌عقاع کوپی عه‌مرۆ کوپی مالکی بۆ ئیلیای فه‌له‌ستین نارد و وتی له‌شوینی مناله‌کانی عه‌قافن، نیشه‌جی بییت و بۆ شوینی مناله‌کانی ته‌میم نه‌وان بگوێزیته‌وه. نه‌وانی له‌جه‌زیره‌وه بۆ کوفه‌ نارد و له‌شوینه‌که‌ی قه‌عقاع جیگیری کردن.

له‌هاوه‌لانی سه‌جاح، زه‌به‌رقان و نه‌قره‌ع هاتنه‌ لای ئه‌بویه‌کر و وتیان: خه‌راجی

بەحرەین بۆ ئیمە دانئ و بەلێن دەدەین کەس لەخەلکەکە ی ئیمە لەدین پەشیمان نەبیتهوه.

ئەبوبەکر ئەو کارە ی کرد و نامەیهکی بۆ ئەوان نووسی. تەلحە کوپی عوبەیدالله لەنیوان ئەوان هاتوچۆی دەکرد و چەند کەسیکیان کردە شایەت. عومەر کوپی خەتاب یەکیک بوو لەشایەتەکان. کاتیکی نامەکیان نیشاندا، حاشای لیکرد و نامەکی دپارد و لەناوی برد. تەلحە توپە بوو، پۆشتە لای ئەبوبەکر و وتی: تۆ ئەمیریت یا عومەر؟ ئەبوبەکر وتی: عومەر ئەمیرە بەلام فرمانەکانی من ئەنجام دەدات. تەلحە بێدەنگ بوو.

دوای ئەوە ئەقرەع و زەبەرقان لەهەموو جەنگەکان تا جەنگی یەمامە لەناو سوپاکە ی خالید کوپی وهلیددا بوون. ئوسا ئەقرەع هاورئ لەگەل شۆرەحبیل بەرەو دوومه بەریکەوت.

بەتاح و رووداوەکانی

بەتاح

کوپی عەتییه کوپی بیلال دەلێت: کاتیکی سەجاح رووی کردە جەزیرە، مالک کوپی نەویرە لەکردهوهکانی خۆی پەشیمان بوویهوه و لەکارەکانی خۆی سەریسورما. وهکیع و سەماعەیش هەستیان بەقیزەونی کردەوهکانی خۆیان کردو بۆ رێگە ی راست گەڕانهوه. زەکاتیان ئامادە کرد و بردیانە لای خالید، بەوانی وت: بۆ لەگەل ئەو خەلکە یەکتان گرت؟

وتیان: بۆ تۆلە سەندنهوه لەمنالەکانی زەببە، چونکە دەرەفتیکی باشمان دەستکەوتبوو.

بەمشێوهیە لەدیاری منالەکانی حەنزەلە هیچ شتیکی ناخۆش و ناسازگار نەمایهوه،

مه‌گەر مالیک کوپری نه‌ویره و شوینکه‌وته‌کانی له‌به‌تاح. مالک له‌کاره‌کانی خۆی گێژ و په‌ریشان و نه‌یده‌زانی ده‌بیئت چی بکات.

عه‌مرۆ کوپری شوعه‌یب ده‌لێت: کاتی‌ک خالید مه‌به‌ستی به‌ری‌که‌وتنی کرد، له‌زه‌فه‌ر پۆشته‌ده‌ر، کاروباری نه‌سه‌د و هه‌واژین و غه‌ته‌فان و ته‌ی، سامان‌درا‌بوو. ئه‌و، به‌ره‌و به‌تاح به‌ری‌که‌وت. مالک کوپری نه‌ویره له‌و‌ی بوو. به‌لام دوودلی له‌ناو نه‌تسارییه‌کان ده‌رکه‌وت و له‌خالید جیا‌بوونه‌وه و وتیان: ئه‌مه‌ فه‌رمانی خه‌لیفه‌ نییه، خه‌لیفه‌ فه‌رمانی پێدا‌ین کاتی‌ک له‌بوزاخه‌ ته‌واو بووین و ئه‌م سه‌ره‌مه‌ینه‌ ئارامی گرت، به‌می‌نینه‌وه تا فه‌رمانه‌کانی ده‌گات.

خالید وتی: ئه‌گەر ئه‌و فه‌رمانه‌ی به‌ئێ‌وه‌دا‌وه، فه‌رمانی به‌مندا‌وه برۆم، سه‌رکرده‌ی سو‌پا منم و هه‌واڵه‌کان به‌ده‌ستی من ده‌گات، ده‌رفه‌تی‌ک پیش هاتووه و ئه‌گەر به‌مه‌ویت ئه‌و ناگادار بکه‌مه‌وه، له‌ده‌ستمان ده‌بروات، بۆیه ناگاداری ناکه‌مه‌وه و ئه‌م ده‌رفه‌ته ده‌قۆزمه‌وه.

هه‌روه‌ها ئه‌گەر رووداو‌یک روویدا‌ت و خه‌لیفه‌ فه‌رمانی له‌باره‌وه نه‌دا‌بیئت، ده‌بیئت بزانم باشترین رینگه‌ چاره‌ چیه‌ و ئه‌و کاره‌ بکه‌ین. ئیستا مالک کوپری نه‌ویره رووبه‌رووی ئی‌مه‌یه و من له‌گه‌ڵ موها‌جیره‌کان بۆ شه‌ه‌ری ئه‌و ده‌برۆم، ئێ‌وه بۆ کار‌یک که‌نا‌خوان، ناچار ناکه‌م.

خالید پۆشت و ئه‌نسار په‌شیمان بوونه‌وه و ره‌خنه‌یان له‌یه‌ک گرت و وتیان: ئه‌گەر موها‌جیره‌کان تالانیان ده‌ستکه‌ویت، ئێ‌وه بۆ به‌ش ده‌بن و ئه‌گەر به‌لایه‌ک به‌سه‌ر ئه‌واندا بیئت، خه‌لکان بی‌زاری خۆیان له‌ئێ‌وه ده‌رده‌بن.

ئه‌نسار بریار‌یاندا په‌یوه‌ستی خالید ببن. که‌سیان نارد تا چاوه‌پێیان بکات. دوا‌ی که‌یشتنی ئه‌وان خالید به‌ری‌که‌وت تا که‌یشته به‌تاح به‌لام که‌سی له‌و‌ی نه‌بینی.

سو‌هید کوپری موسعه‌به‌ی ریا‌حی ده‌لێت: کاتی‌ک خالید کوپری وه‌لید که‌یشته به‌تاح، که‌سی لێ نه‌بوو، مالک کاتی‌ک دوودل بوو، بلا‌وه‌ی به‌خه‌لکان کرد و رینگه‌ی کۆبوونه‌وه‌ی لینگرتن، وتبووی: ئه‌ی مناله‌کانی یه‌ربوع، ئی‌مه‌ نافه‌رماین ئه‌میره‌کانی خۆمان کرد که‌پێش‌نیاری ئه‌و دینه‌یان به‌ئیمه‌ کرد، به‌لام رینگه‌ی باوه‌په‌ینانمان له‌خه‌لکان گرت، نه‌مانتوانی سه‌رکه‌وین و هیچ کار‌یکمان بۆ نه‌کرا، من به‌وردی له‌م کاره‌ پاموم و دانیام ئه‌وان سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست دینن و ئه‌م کاره‌ ناکه‌ویتته ده‌ست که‌س جگه‌ له‌وان، دژایه‌تی ئه‌وکه‌سانه مه‌که‌ن که‌سه‌رکه‌وتن باوه‌شی بۆ کردوونه‌ته‌وه، بلا‌وه‌ی لێ‌بکه‌ن.

بەمشێوەیە خەڵکان لەبەتاج بەلۆه‌یان لێکرد و مالک گەڕایەوه بۆ شوێنەکەى خۆى. کاتیکی خالید گەیشته بەتاج، دەستەکانى بۆ ئەم لاولانارد و فەرمانى پێدان پێشنياری ئیسلام بەخەڵکان بکەن، هەركەس رازی نەبوو بیهێنن و ئەگەر بەهاتن رازی نەبوو، خۆینى برێژن.

یەکیکی لەفەرمانەکانى ئەبوبەکر ئەوە بوو: کاتیکی لەشوێنیکی دابەزین، بانگ بەدن و بۆ نوێژریز ببەستن، ئەگەر خەڵکی ئەو ناوچە بانگیاندا و بۆ نوێژریزان بەست، دەستیان لێ هەلبگرن و ئەگەر ئەو کارەیان نەکرد، هێرشیان بکەنەسەر و بیانکوژن یا بیانسووتێنن، ئەگەر باوەڕیان هینا، پرسیاریان لێبکەن، ئەگەر باوەڕیان بەزەکات هەیه، لێیان وەربرگرن و ئەگەر حاشایان لەزەکات کرد، بێ چەند و چون لەناویان ببەن.

نێردراوانى خالید، مالک کوپى نەویرە و چەند کەسیکی لەمنالەکانى سەعلەبە کوپى یەربوع لەتیرەى عاسم و عوبەید و عەڕین و جەعفەریان بردە لای خالید. بەلام سەبارەت بەم دەستەیه لەناو نێردراوان باوکی قتادەیش ل دەبینرا، جیاوازی و کێشه دروست بوو. باوکی قتادە و دەستەیهکی دیکە شایەتیاندا منالەکانى یەربوع بانگیان داوه و بۆ نوێژریزان بەستووه. لەبەر بوونی کێشه، خالید فەرمانیدا ئەوان راگیرن. شەویکی سارد بوو، سات لەدوای سات ساردتر دەبوو. خالید فەرمانى بەکەسیکیدا تا جاپ بدات: ئەسیرەکانى خۆتان گەرم بکەنەوه و وشەى (ادفئوا) کەجایچی بەکاری برد، لەزمانى خەڵکانى کەنانه بەمانای (بیانکوژنە). کەسان گومانیان کرد خالید فەرمانى کوشتنى ئەسیرەکانى داوه و هەموویان کوشت. زەرار کوپى ئەزەر مالک کوپى نەویرەى کوشت. خالید بەدەنگەدەنگى خەڵکان لەخێوەتەکەى هاتەدەر بەلام ئەسیرەکان کوژرابوون، وتی: خواوەند، مەبەستەکانى خۆى دینیته‌دى.

سەبارەت بەکوژرانى ئەسیرەکان کێشه و ئاژاوه دروست بوو. باوکی قتادە بەخالیدی وت: فەرمانى تۆ بوو. خالید بەشێوەیهکی توند وەلامى دایەوه. باوکی قتادە توپە بۆ مەدینه گەڕایەوه و ئەبوبەکرى بینى. ئەبوبەکر لێى توپە و عومەر سەبارەت بەو قەسەى لەگەڵ کرد بەلام رازی نەبوو تا ئەو کاتەى دەگەرێتەوه بۆ لای خالید. باوکی قتادە گەڕایەوه و لەگەڵ سوپاکەى خالید جارىکی دیکە هاتەوه بۆ ناو مەدینه.

دوای کوژرانى ئەسیرەکان، خالید دایکی تەمیم، خوشکی مینهاڵ ژنى مالک کوپى نەویرەى وەك هاوسەرى خۆى هەلبژارد. عەرەبەکان ژن هینان لەکاتى شەڕیان بەکارێکی

قیزه‌ون ده‌زانی.

عومەر سه‌بارت به‌کاره‌کانی خالید له‌گه‌ل ئه‌بویه‌کر قسه‌ی کرد و وتی: خالید زوو ده‌ست بۆ شمشیر ده‌بات، ئه‌گەر ئهم کاره‌ی به‌ناپه‌وا کردووه، ده‌بیت قیساس بکریت. ئه‌بویه‌کر هیچ کات کار به‌ده‌ست و سوپاییه‌کانی خۆی قیساس نه‌ده‌کرد و له‌وه‌لامی عومه‌ردا وتی: عومه‌ر ئازام به‌! هه‌له‌یه‌کی کردووه، چیت ئه‌وه‌نده ره‌خنه‌ی لیمه‌گره. ئه‌بویه‌کر خۆینبایی مالکی دا و فره‌مانی گه‌رانه‌وه‌ی بۆ خالید نووسی. کاتیک هات و به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی گێڕایه‌وه، ئه‌بویه‌کر به‌پاساوه‌که‌ی رازی بوو به‌لام بۆ ژن هینانه‌که‌ی که‌عه‌ره‌به‌کان به‌کاریکێ قیزه‌ونیان ده‌زانی، سه‌رکۆنه‌ی کرد.

عوروو کوپری زویه‌ر ده‌لێت: ده‌سته‌یه‌ک له‌نێردراوانی خالید شایه‌تیاندا کاتیک بانگیان فره‌موو و بۆ نوێژ ریزیان به‌ست، خه‌لکه‌که‌ی مالک کوپری نه‌ویره ئه‌وکاره‌یان کرد و ده‌سته‌یه‌کی دیکه شایه‌تی پێچه‌وانه‌یاندا و له‌به‌ر ئهمه کوژران. ده‌لێت: دواي ئه‌وه موته‌مهم کوپری نه‌ویره برای مالک هات و داواي خۆینی براکه‌ی و ئازادی ئه‌سیره‌کانی له‌ئه‌بویه‌کر کرد. ئه‌بویه‌کر فره‌مانی ئازاد کردنی ئه‌سیره‌کانی بۆ نووسی.

ده‌لێت: عومه‌ر پێداگری ده‌کرد بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌بویه‌کر خالید له‌سه‌ر کار لا‌بیات و ده‌یوت: زوو ده‌ست بۆ شمشیر ده‌بات. به‌لام ئه‌بویه‌کر ده‌یوت: نا، عومه‌ر! شمشیرێک که‌خوا بۆ ناباوه‌رانی له‌کالان ده‌ره‌ینا، نایکه‌مه کالان.

سوهید ده‌لێت: مالک کوپری نه‌ویره له‌هه‌موو کوژراوان زیاتر تووکن بوو. موسولمانه‌کان به‌سه‌ری کوژراوه‌کان کوچکاوریان دروست کرد، پینستی سه‌ری هه‌موویان سووتا جگه له‌سه‌ری مالک کوپری نه‌ویره. قازانی سه‌ر ناگره‌که کولاً به‌لام سه‌ری ئه‌و نه‌سووتا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی قژی زۆر بوو و قژی زۆر، پینستی سه‌ری ئه‌وی له‌گه‌رمی پاراست.

ده‌لێت: موته‌مهم کوپری نه‌ویره سه‌بارت به‌مالک هۆنراوه‌یه‌کی خۆینده‌وه و باسی بچووکی سکی ئه‌وی ده‌کرد. عومه‌ر کاتیک مالک هاتبوو له‌ پێغه‌مبه‌ر (د.خ)، ئه‌وی بینیبوو، ده‌یوت: موته‌مهم، به‌مشێوه‌ بوو؟ موته‌مهم ده‌یوت: به‌ئێ به‌و شیوه‌ بوو که‌باسی ده‌که‌م.

عه‌بدولره‌حمان کوپری ئه‌بی به‌کر ده‌لێت: یه‌کێک له‌فه‌رمانه‌کانی ئه‌بویه‌کر بۆ سوپا که‌ی

ئەمە بوو: كاتىك گەيشتنە سەرزەمىن يا ناوچەيەك و دەنگى بانگتان بىست، دەستيان لى ھەلېگرن، لەخەلگان ھۆكارى نارەزايى ئەوان بېرسن و ئەگەر بانگتان نەبىست، ھېرشيان بکەنەسەر و بىيانكۆژن و بەئاگر بىانسووتىن.

دەلىت: يەككە لەو كەسانەى شاھەتتەيان بۆ موسولمان بوونى مالك كۆپى نەويرە دا، باوكى قتادە، حارس كۆپى رىبەى سولەمى بوو كەدواتر لەگەل خوا پەيمانى بەست ھىچ كات لەگەل خالىد كۆپى وەلید بۆ شەپ نەپوات.

باوكى قتادە دەيوت: لەكاتى شەو سوپاي موسولمانان گەيشتنە لای خەلكى مالك كۆپى نەويرە و ئەوان سىلاحيان ھەلگرت، وتان: موسولمانىن.

وتيان: نىمەيش موسولمانىن.

وتان: بۆ سىلاحتان ھەلگرت؟

وتيان: ئىوہ بۆ ھەلتان گرتوہ؟

وتان: ئەگەر موسولمانان سىلاھەكانتان دانىن.

دەلىت: سىلاحيان دانا و نويزمان كرد و ئەوان نويزيان خویند.

بىيانوى خالىد كۆپى وەلید بۆ كوشتنى مالك ئەمە بوو، بەخالىدى وتبوو: گومان دەكەم ھاوړىكەت ئەمە و ئەوہى باس كردوہ.

خالىد وتى: كەواتە ئەو بەھاوړى خۆت نازانىت؟ ئەو ئەسیرەكانى دىكەى كوشت.

دەلىت: كاتىك عومەر لەكوژرانى ئەوان ناگادار بوو، لەمبارەوہ قەسەى لەگەل ئەبوبەكر كرد و وتى: دوژمنى خوا ھېرشى كردە سەر پىاويكى موسولمان و كوشتى، دواى ئەو پەريپە سەرژنەكەى.

دەلىت: خالىد گەراپەوہ بۆ مەدينە و بەرەبەيان پۆشتە ناو مزگەوت، عابايەكى لەبەردابوو، كەژەنگى ئاسنى پىوہ دەبينرا، دەستارىكى لەسەردا بوو كەسەد تىرى تيا چەقىبوو.

كاتىك خالىد پۆشتە ناو مزگەوت، عومەر ھەستا و تىرەكانى لەدەستارەكەى دەرھىنا و لەت و پەتى كرد و وتى: درۆ دەكەيت، ئەمە رىاكارىيە؟ پىاويكى موسولمانان كوشت و پەريپە سەرژنەكەى. بەردبارانت دەكەم.

خالىد بىدەنگ و وەلامى عومەرى نەدەدايەوہ. گومانى كرد بۆچوونى ئەبوبەكرىش ھاوشىوہى عومەرە. كاتىك پۆشتە لای ئەبوبەكر و داستانەكەى خۆى باس كرد،

ئەبۇبەكر بەپاساۋەكەي رازى و سەبارەت بەروداۋەكانى شەپ لىي خوش بوو.
 دەلىت: كاتىك ئەبۇبەكر خالىدى بەخشى، ولەمزگەوت ھاتەدەر، بەغومەرى وت: ئەي
 كوپى دايكى شەھلە ۋەرە.
 عومەر زانى ئەبۇبەكر ئەۋى بەخشىۋە و ۋەلامى نەدايەۋە و گەپايەۋە بۇ مالىكەي
 خۇي.
 دەلىت: ئەۋ كەسەي مالك كوپى نەۋىرەي كوشت، زەرارە كوپى ئەزۋەرى ئەسەدى
 بوو.

پاشماۋەي بەسەرھاتى موسەيلەمەي
 درۋىزىن و شوينكەۋتەكانى لەخەلكى يەمامە
 قاسم كوپى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكر عىكرەمە كوپى ئەبى جەھلى بۇ شەپ لەگەل
 موسەيلەمەي درۋىزىن پەۋانە كرد و شورەحبىلى بەدۋاي ئەۋدا نارد. عىكرەمە لەپۇشتىن
 پەلەي كرد تا پىش شورەحبىل بەكەۋىتەۋە و ناۋبانگى ئەم كارە بەخۇي بېرىت. لەگەل
 شوينكەۋتەكانى موسەيلەمە شەپى كرد و شىكستى خوارد، شورەحبىل كاتىك ئاگادار
 بوۋىۋە، لەرىگا مايەۋە و عىكرەمە روۋداۋەكەي لەنامەيەكدا بۇ ئەبۇبەكر نووسى.
 دەلىت: ئەبۇبەكر لەۋەلامى عىكرەمە نووسى: ئەي كوپى دايكى عىكرەمە!
 بەمشىۋەيە نەتبىنم و بۇ لاي من نەگەپىتەۋە چوونكە خەلكان لاۋاز دەبن. بېرۇ بۇ
 ھاۋكارى حوزەيفە و عەرەفجە بىجەنگە و ھاۋرى لەگەل ئەۋان شەپ لەگەل خەلكانى
 عەممان و موهرە بىكە. ئەگەر نەيانوۋىست لەگەل سۇپاكەي خۇت بەرىكەۋە و كاروبارى
 ئەۋ خەلكانەي لەرىگە روۋبەروۋيان دەبنەۋە، رىكبخە و بېرۇن تا لەيەمەن و حەزەرەمەوت
 پەيۋەستى موھاجىر كوپى ئومەييە دەبىت.
 ھەرۋەھا نامەي بۇ شورەحبىل نارد: تا گەيشتنى فەرمانەكانم لەشۋىنەكەي خۇت
 بىمىنەرەۋە. چەند رۇژ پىش ئەۋەي خالىدى بۇ يەمامە بىنپىرت نامەي بۇ شورەحبىل
 نووسى: كاتىك خالىد ھات و بەخواستى خوا لەۋى تەۋاۋ بوون، بەرەۋ قوزاغە بېرۇ و

له گه‌ڵ عه‌مرۆ کوپی عاس، له گه‌ڵ ناباوهران و هه‌نگه‌راوه‌کانی ئهو دياره‌ بجه‌نگه‌.
کاتیك خالید له‌به‌تاحه‌وه‌ گه‌رايه‌وه‌ مه‌دینه و ئه‌بویه‌که‌ر به‌پاساوه‌که‌ی رازی بوو، ئه‌وی
بۆ شه‌پری موسه‌یله‌مه‌ په‌وانه‌ کرد و فه‌رمانیدا هه‌موو شه‌رکه‌ران په‌یوه‌ستی سوپاکه‌ی
بین.

سه‌رکرده‌ی ئه‌نسار سابت کوپی قه‌یس و به‌را کوپی فلان و سه‌رکرده‌ی موهاجیره‌کان
باوکی حوזה‌یفه‌ و زه‌ید. هه‌رکام له‌هۆزه‌کانی دیکه‌ سه‌رکرده‌ی خۆیان بوو. خالید
به‌خێراییی بۆ لای سوپاکه‌ی له‌به‌تاح گه‌رايه‌وه‌ و چاوهروانی په‌یوه‌ستی بوونی سوپاکه‌ی
مه‌دینه‌ی ده‌کرد. کاتیك هاتن، به‌ره‌و یه‌مامه‌ به‌ریکه‌وت. له‌و کاته‌دا مناله‌کانی حه‌نیفه‌
ژماره‌یان فراوان بوو.

باوکی عه‌مرۆ کوپی عه‌لا ده‌لێت: له‌و کاته‌ مناله‌کانی حه‌نیفه‌ نیشته‌جێی گوند و
ساراكان، نزیکه‌ی چل هه‌زار شه‌رکه‌ریان بوو. کاتیك خالید له‌وان نزیک که‌وته‌وه‌،
ده‌ستی به‌سه‌ر ئه‌سپه‌کانی تاییه‌ت به‌عێقه‌ هۆزه‌یل و زیاددا گرت. ئه‌وان شتیکیان
له‌موسه‌یله‌مه‌ وه‌رگرت و له‌وی مابوونه‌وه‌ تا سه‌جاح په‌یوه‌ستی ئهو بکه‌ن. خالید نامه‌ی
بۆ مناله‌کانی ته‌میم نووسی و ئه‌وانیان ده‌رپه‌راند و له‌دووهرگی عه‌ره‌ب ده‌ریان کردن.

شوره‌حبیل کوپی حه‌سه‌نه‌ به‌هه‌مان شیوه‌ی عێکه‌ره‌مه‌ کوپی ئه‌بی جه‌هل، په‌له‌ی کرد
و پێش ئه‌وه‌ی خالید بگات شه‌پری له‌گه‌ڵ موسه‌یله‌مه‌ ده‌ستی پێکرد و شکستی خوارد و
گۆژه‌پانی به‌جێهێشت. کاتیك خالید بنیی، سه‌رکوونه‌ی کرد.

خالید ئه‌سپی ئهو که‌سانه‌ی گرتبوو که‌خواه‌نه‌کانیان له‌ده‌ورووبه‌ری یه‌مامه‌ بوون
چوونکه‌ ده‌ترسا له‌وه‌ی له‌پشته‌وه‌ هێرشه‌ی بکه‌نه‌سه‌ر.

جابر کوپی فلان ده‌لێت: ئه‌بویه‌که‌ر سه‌لێتی بۆ هاوکاری خالید په‌وانه‌ کرد تا
پشته‌وه‌ی بۆ بیاریزێت بۆ ئه‌وه‌ی که‌س له‌دواوه‌ هێرشه‌ی نه‌کاته‌سه‌ر. کاتیك له‌خالید
نزیک که‌وته‌وه‌، ئاشکرا بوو ئهو سوارانه‌ی روویان له‌و سه‌رزه‌مینه‌ کردووه‌، بڵاوه‌
بوونه‌ته‌وه‌ و هه‌لاتوون. سه‌لێت پشت سه‌ری موسوڵمانه‌کانی ده‌پاراست.

ئه‌بویه‌که‌ر ده‌یوت: من شه‌رکه‌رانی به‌در بۆ کاره‌کان راناسپێرم و رێگه‌یان پێده‌ده‌م
له‌گه‌ڵ کرده‌وه‌کانی خۆیان بۆ لای په‌روه‌ردگار بپۆن چوونکه‌ مانه‌وه‌ی ئه‌وان له‌شه‌ر
کردنیاں سوودمه‌ندتر و باشتره‌. به‌لام عومه‌ر کوپی خه‌تاب ده‌یوت: سوێند به‌خوا
له‌کاره‌کاندا به‌شدارییان پێده‌که‌م تا هاودلی من بن.

ئەسالى خەنەفى دەلىلت: موسۇيەلەمە لەگەل خەلئكان بەشىۋەيەكى نەرم و نىان ھەئس و كەوتى دەكرد و دەيويست سەرنجى ئەوان راكىشىت و گرنكى نەدەدا بەۋەى خەلئكان لەكارە قىزەۋنەكانى ئەو ئاگادار بېنەۋە. نەھار ئەلرەجال كۆپى عەنفوۋە لەگەل ئەودا بوو، نەھار پۇشتبۋوۋە لاي پىغەمبەر(د.خ) و قورئان وزانستەكانى فىقھى دىنى خويندبوو. پىغەمبەر(د.خ) ئەۋى نارد تا بېيئە مامۇستاي خەلئكانى يەمامە و دژى موسەيلەمە ھانىيان بدات. بەلام فېتنەى ئەو بۇ منالەكانى خەنىفە گەرەتر لەفېتنەكەى موسەيلەمە بوو چۈنكە شايتەى دەدا لە پىغەمبەرى بېستۋوۋە كە موسەيلەمەى كردۋتە شەرىكى پىغەمبەرايەتى خۇى. لەبەر ئەمە منالەكانى خەنىفە وتەكانى موسەيلەمەيان پىشتراست كردهۋە و ملكەچى فەرمانەكانى بوون و پىيان وت نامە بۇ پىغەمبەر(د.خ) بنووسىت و ئەگەر پىغەمبەر(د.خ) بەداۋاكەى رازى نەبىت، بۇ شەر كردن دژى پىغەمبەر(د.خ) ھاۋكارى دەكەن.

لەبەر ئەمە نەھار ھەرچى دەۋت، موسەيلەمە پىي رازى و وتەكانى بەكار دەبرد. موسەيلەمە بەناۋى پىغەمبەر(د.خ) بانگى دەدا و لەبانگدا شايتەى دەدا كە محەممەد نىزدراۋى خواۋەندە. بانگدەرى ئەو عەبدوللە كۆپى ئەۋاحە بوو. حوجەير كۆپى عومەير پىشئوئىزى خەلئكانى دەكرد و شايتەتوۋمانى دەھىئايە سەرزمان و كاتىك حوجەير شايتەتوۋمانى دەھىئا، موسەيلەمە پىي دەۋت: حوجەير، ئاشكرا بىلى ئەۋ دەنگى خۇى بەرز دەكردەۋە.

بەمشىۋەيە موسەيلەمە بۇ كارەكەى خۇى و پشت راست كردنەۋەى نەھار ھەۋلى دەدا و موسۇلمانانى گومرا دەكرد. رىزى و پىنگەى لاي خەلئكان فراۋان بوو.

دەلىلت: موسەيلەمە لەيەمامە خەرەمىكى ديارى كرد و خەلئكانى ناچار كرد رىزى بگرن. خەلئكانى رازى بوون و خەرەم پىنگەى بەرز بوۋىۋە. گۈندەكانى ھۆزەكانى ھاۋپەيمان لەتيرەى منالەكانى ئەسسىد لەناۋ خەرەمەكەدا بوو. ھۆزە ئامارە پىندراۋەكان: سەيخان و نەمارە و نەمر و حار و منالەكانى جەرۋە بوون و ئەگەر سالىكى بەبەرەكەت و بەبەرەم بۋايە، داھاتى خەلئكانى يەمامەيان تالان و پەنايان بۇ خەرەم دەبرد و ئەگەر كەسىك شوئىنيان دەكەۋت، كاتىك دەپۇشتنە ناۋ خەرەم، دەستى لى ھەلدەگرتن. ئەگەر كەس شوئىنيان نەدەكەۋت، بەمەبەستەكەى خۇيان دەگەيشتن. ئەم كارە ئەۋەندە دووبارە بوۋىۋە كەخەلئكان ناچار بوون دژى ئەۋان داۋاي ھاۋكارى لەموسەيلەمە بكەن.

بەلام موسەيلەمە دەيوت: چاۋەرۋانم سەبەرەت بەئىۋە و ئەۋان لەئاسمانەۋە ۋەھى

بیت. دواتر وتی:

((و اللیل الاطعم، و الذنب الادلم، و الجذع الازل، ما انتھک اسید من محرم.

واتاکەیی: سویند بەشەوی تاریک و گوپی پەش و بێچوو و شتری گۆی بپا،
خەڵکانی ئەسید ریزی حەرەمیان نەشکاندوو.))

خەڵکان وتیان: مەگەر تالان کردن لەحەرەم و بەفێژدانی سامانی حەرەم، شکاندن
ریزی حەرەم نییە؟

منالەکانی ئەسید درێژەیان بەتالان کردنی خۆیاندا و خەڵکان داوای ھاوکارییان
لەموسەیلەمە کرد و وتی: چاوەڕوانە تا وەحی بیت. وتی: ((و اللیل الدامس، و الذنب
الهامس، ما قطعت اسید من رطب و لا یابس.

واتاکەیی: سویند بەشەوی تاریک و گوپی دەرەندە، ئەسید تەپ و وشکیان
نەبڕیوەتەو.))

وتیان: دار خورماکانی ئێمە تەپە کەبڕیویانەتەو و مالهەکانی ئێمە وشکە کەویرانیان
کردوو.

موسەیلەمە وتی: بپۆن، چونکە هیچ مافیکتان نییە.

یەکیک لەو شتەنە وەحی ئاسمانی بۆ خەڵکانی دەخویندەو:

((ان بنی تیمیم قوم طهر لقاح، لا مکروه لهم و لاتاوه، نجاورهم ما حیینا با حسان، نمنعهم
من کل انسان، فاذا متنا فامرهم الى الرحمان.

واتاکەیی: منالەکانی تەمیم نەتەوێکی پاک و بەرھەمیان دەبیت و لەزیان و خەراج
بەدوورن، تا ئەو کاتەی زیندوین، دراوسیێکی چاک دەبین بۆ ئەوان، و ئەوان
لەھەمووان دەپاریزین و کاتێک مردین، کاری ئەوان لەگەڵ رحمانە.))
ھەرودھا دەلیت:

((والشاة و الوانها، و اعجبها السود و البانها، و الشاه السود او اللبن الابيض، لنه لعجب محض،
و قد حرم المذق، فما لكم لا تمجعون.

واتاکەیی: سویند بەبزن و رەنگەکانی، سەرسورھێنەرتر لەھەموو بزنی پەش و
شیرەکەیی، ئەو بزنی پەش و شیرەکەیی سپی و ئەمە سەرسورھێنەر، ئاو تیکەڵ بەشیر
کردن پەوا نییە، بۆ شیر و خورما ناخۆن.))

مەرۆھما دەلیت:

((يا ضفدع بن ضفدعين، نقى ما تنقين، اعلاك فى الماء و اسفلك فى الطين، لا الشارب تمنعين و اعلاك فى الماء تكدرين.

واتاكەي: ئەي قېپۇكى منالى دوو قېپۇك، ئەمەي ھەلیدەبزیری پاكه و خاوين، سەرەوت لەئاودایە و خوارەوہ لەگەل، نەزینگە لەئاوخۆر دەگریت و نە ئاو قوپاوی دەگەیت..))

مەروھە دەلیت:

((و المبذرات زرعاً، و الحاصدات حصداً، و الذاريات قمحاً و الطاحنات طحناً، و الخبزات خبزاً، و الثارذات ثرداً، و اللاقمات لقماً، اهالة و سمناً. لقد فضلتكم على اهل الوبر، و ما سبقكم اهل الدر، ريفكم فامنعوه، و المعتر فاووه و الباغي فناووه.

واتاكەى: تۆچىنەرە ۋەرزىرەكان، دروینەكەرانى دروینەكەر، بووجارانی گەنم ببەدەر، ناشەوانە ھارەپەكان، نانەوا نان كەرەكان، تىرىتكەران، پاروو گرانى پاروو، لەچەورى تاۋاھ و رۇن، ئىۋەيان پىش خىۋەت نشىنەكان خستووھ و شارنشىنەكانيان پىش ئىۋە نەخستووھ، بەرگرى لەگوندەكەى خۇتان بكەن و پەناى ھەژاران بەدن و لەگەل ستمەگەر دوژمن بن.)

دهلئيت: ژنيك له مناله كانی چه نيفه به ناوی دايکی هه يسم هات و وتی: دارخورماکانی ئيمه به رزه و چاله كانمان قووله، بۆ دارخورما و چاله كانی ئيمه دؤعا بکه به هه مان شيوه که محهمهد بۆ خه لکی هه زمان دؤعاری کرد.

موسه يله مه وتی: نه هار، ئهم ژنه ده لئيت چی؟

نه‌هار وتی: خه‌لکی هه‌زمان پوشتنه لای محهمه‌د و له‌قوولی چاله‌کان و به‌ریزی دارخورماکانیان سکا‌لایان کرد. محهمه‌د بو‌یان پاپایه‌وه و ناو له‌چاله‌کان هه‌لقولی و دارخورماکان سهریان شو‌ر کرد و لقه‌کانیان که‌وته سه‌زه‌وی و له‌ویوه بران و دارخورما بجووکه‌کان به‌ریان گرت.

موسه یله مه وتی: سه بارهت به چاله کانی چی کرد؟
وتی: داوای سه تلّیک ناوی کرد و دّوعای به سه ردا خویند. دواتر شتیکی خسته ده می، تامی کرد و رّوی کرده ناو سه تله که. سه تله که یان بر دو پشتیانه ناو چاله که و دارخورماکانی خویان پیّ ناودا و داره کان بهو شیوه گۆران که باسم کرد.
کاتیک موسه یله مه نه می بیست، داوای سه تلّیک ناوی کرد و دّوعای به سه ردا

خویند. دواتر شتیکی خسته ده می و تامی کرد و رۆی کرده ناو سه تله که. سه تله که یان برد و رشتیانه ناو چالوه که ی خوین، ناوی چاله کان و دارخورماکان وشکیان کرد و دواي کورزانی موسه یله مه بابته که لای خه لکان ناشکرا بوو.

نه هار به موسه یله مه ی وت: به ره که ت به مناله کانی حه نیفه ببه خشه.

وتی: به ره که ت چییه؟

وتی: خه لکی حیجاز کاتیک منالیکیان ده بوو، ده یان برده لای پیغه مبه ر(د.خ)، نه و، په نجه ی ده خسته ناو ده میان و دهستی به سه ر سه ریاند ده هیئا.

به لام هه ر منالیکیان برده لای موسه یله مه، په نجه ی خسته ده می و دهستی به سه رییدا هیئا، له کو تاییه دا مناله که بی تووک و زمانی ده گیرا. نه م رووداوه یان دواي کورزانی موسه یله مه ناشکرا کرد.

به موسه یله مه یان وت: برۆ ناو باخی خه لکان و نویرۆی لی بخوینه به هه مان شیوه ی پیغه مبه ر(د.خ). نه و، پۆشته ناو یه کیک له باخه کانی یه مامه و نه هار به خواوه ن باخه که ی وت: بۆ ناوی ده ستنویرۆی ره حمان به باخه که ی خۆت ناده ی ت تا تیرا و بی ت و به ره می زیاد بکات به هه مان شیوه که مناله کانی مه هریه یه کیک له بنه ماله کانی حه نیفه نه و کاره یان کرد.

یه کیک له مناله کانی مه هریه پۆشته لای پیغه مبه ر(د.خ) و ناوی ده ستنویرۆی نه وی هه لگرت و هیئای بۆ یه مامه و رشتییه ناو چاله که ی خۆی. به ناوی چاله که زه وی ناودا. نه و زه وییه پیشت بیابانیک ی بی به ره م بوو به لام دواي نه و کاره به رده وام تیرا و سه ره سه زه.

موسه یله مه نه و کاره ی کرد به لام نه و زه وییه بایر و هیچی لی نه پوا.

جاریک پیاویک پۆشته لای و تی: بۆ زه وییه که ی من دوعا بکه چونکه سویره لان به هه مان شیوه که محمه د بۆ زه وی سه لما دوعای کرد.

موسه یله مه وتی: نه هار نه مه چی ده لی ت؟

وتی: سه لما پۆشته لای پیغه مبه ر(د.خ)، زه وییه که ی سویره لان بوو. پیغه مبه ر(د.خ) دوعای بۆ کرد و سه ته لیک ناوی پیدا و تفی ده می خۆی تیکرد و کاتیک ناوه که ی رشته ناو چالوه که ی خۆی و زه وییه که ی ناودا، زه وییه که ی گۆرا.

موسه یله مه نه و کاره ی کرد و پیاوه که پۆشت و ناوی کرده ناو چالوه که ی.

زهویه که ی ناودا وهرگیز وشك نه بوویه وه و بهرهمی نه دا.

جاریک ژنیک پوشته لای موسه یله مه و نهوی برد بۆ باخی دارخورماکه ی خۆی تا دوعای بۆ بکات. له رۆژی شه پری عه قریه هه موو لقی دارخورماکان وشکی کرد. خه لکی شوینکه وته ی موسه یله مه نه مانه یان ده زانی به لام به ده بختی به سهر نه واندا زال ببوو.

عومه یر کوپی ته لحه ی نه مری ده لیت: باوکم له یه مامه بوو، وتبووی: موسه یله مه له کوینه؟

وتبوویان: بلی پیغه مبه ری خوا.

وتبووی: نا، تا نه و کاته ی ده یبینم.

کاتیک پوشته لای وتی: تۆ موسه یله مه ییت؟

وتبووی: به لی.

وتبووی: کی دیته لای تۆ؟

وتبووی: ره حمان.

وتبووی: له نووردا یا له تاریکی؟

وتبووی: له تاریکی.

وتبووی: شایه تی ده دم تۆ درۆزن و محهمه د نیردراوی خواوه نده به لام درۆزی ره بیعه م زیار له راستگۆی موزیر خوش ده ویت.

ده لیت: باوکم له شه پری عه قریه له گه ل موسه یله مه کوژا.

کهلبیش نه م گیرانه وه یه باس ده کات به لام پرستی کوتایی به مشیویه: درۆزی ره بیعه م زیاتر له راستگۆی موزیر خوش ده ویت.

عوبه ید کوپی عومه یر ده لیت: کاتیک موسه یله مه له نزیک بوونه وه ی خالید ئاگادار بوویه وه، له عقریا ئوردوی لیدا و داوای هاوکاری خه لکانی کرد. خه لکان له دهروی کوپوونه وه. موجاعه کوپی مه راره له گه ل ده سته یه ک پوشته دهر تا تۆله له مناله کانی عامر و ته میم بستینیت چونکه ده ترسا نه م دهره ته ی له ده ست بروات. تۆله که یان تایبه ت بوو به خه وله کچی جه عفر له بهر نه وه ی لای نه وان بوو و ریگه یان نه دا بیبینن. تۆله ی نه و له مناله کانی ته میم له بهر نه و و شترانه بوو که له وانیا نه سه نده بوو.

خالید کوپی وه لید شوره حبیل کوپی حه سه نه ی په یوه سستی سوپاکه ی خۆی کرد و سه رکردایه تی پێشهنگی سوپاکه ی به خالید کوپی فلازی مه خزومی سپارد و باوکی

حوزەیفە ی کردە سەرکرده ی بالەکانی سوپاکە ی.

موسەیلەمەیش دوو بانی سوپاکە ی خۆی بەمەحکەم و رەجال سپارد.

خالید لەگەڵ شۆرەحبیڵ هات و کاتیەک گەیشتنە دووری یەک مەنزل لەنۆردووکاکی موسەیلەمە، سوپاکە ی ئەو، هێرشیان کردە سەر دەستەیهکی خەوتوو. بەوتەیهک چل کەس و بەوتەیهک شەست کەس بوون. ئەوان شەپکەرانی موجاعە بوون. خەویان لێکەوتبوو چوونکە لەسەرزمینی مەنالهکانی عامر گەرابوونەوه و خەوله کچی جەعفەریان لەگەڵ خۆیان هێنابوو. شەوانە لەیەمامە نزیک کەوتنەوه و سوپاکە ی خالید کاتیەک ئەوانیان گرت کەجەلهوی ئەسپەکانیان لەژێر سەردابوو و لەهاتنی سوپای موسولمانان ئاگادار نەبوون. کاتیەک ئەوانیان لەخەو هەستان، پرسیان: ئێوه کی؟ وتیان: ئەوه موجاعەیه و ئەوه حەنیفە.

وتیان: خوا بتانکوژێت.

ئەمەیان وت و ئەوانیان بەستەوه. چاوه‌پێ بوون تا خالید هات و هەموویانیان بردە لای ئەو. خالید گومانی کرد ئەوان بۆ پیشوازی هاتوون تا قسە ی لەگەڵ بکەن، وتی: کە ی لەهاتنی ئێمە ئاگادار بوونەوه؟

وتیان: لەهاتنی تۆ بێ ئاگا بووین، هاتبووین تۆلە ی خۆمان لەمەنالهکانی عامر و تەمیم بستێنینەوه. ئەگەر هەستیان بەگومانەکی خالید دەکرد، بەشیۆهیهکی دیکە وه‌لامیان دەدایەوه.

خالید فەرمانی کوشتنی هەموویانی دەکرد و هەموویان لەبەردەم موجاعە کوپی مەراوە گیانیان سپارد و وتیان: ئەگەر بۆ خەڵکانی یەمامە خێر یا شەرت دەوێت ئەوه مەکوژە.

خالید هەموویان کوشت و موجاعە ی بەئەسیری هێشتەوه.

باوکی هورەیره دەلیت: ئەبوبەکر رەجالی بانگ و راسپاردەکانی خۆی پێ وت و ئەوی بۆ لای خەڵکانی یەمامە نارد و گومانی کرد ئەو پیاویکی راستگۆیه. بەداواکارییهکی ئەبوبەکر رازی بوو.

دەلیت: من و پیغمبەر(د.خ) لەگەڵ دەستەیهک کە رەجال کوپی عەنفوه لەناویاندا دەبینرا، دانیشتبووین. پیغمبەر(د.خ) فەرمووی: لەنێوان ئێوه کەسیک دانیشتوو کەدانه‌کانی لەجەهەننەم لەئۆخۆد گەورەترە. هەموو ئامادەبووانی ئەو دانیشتنە مردن و

من و رهجالّ ماینهوه. لهسه‌رئه‌نجامی خۆم ده‌ترسام تا ئهو کاته‌ی ره‌جالّ له‌گه‌لّ موسه‌یله‌مه‌یه‌کی گرت و شایه‌تی بۆ پیغه‌مبه‌رایه‌تی ئه‌ودا و فیتنه‌که‌ی له‌فیتنه‌ی موسه‌یله‌مه‌گه‌وره‌تر بوو. ئه‌بویه‌که‌ر خالیدی بۆ له‌ناو بردنی ئه‌وان په‌وانه‌کرد. خالید پۆشت تا گه‌یشه‌ به‌رزاییه‌کانی یه‌مامه‌. موجاعه‌که‌وی مه‌راره‌ سه‌رکرده‌ی مناله‌کانی هه‌نیفه‌ رووبه‌روویان بوونه‌وه‌ و ده‌یانویست بۆ تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌ هێرش بکه‌نه‌ سه‌ر مناله‌کانی عامر. ده‌سته‌ی مواجهه‌ بیست و سێ سوار پیاده‌ بوون. شه‌و خه‌وتبوون و خالید له‌کاتی خه‌و هێرشی کرده‌ سه‌ریان و وتی: که‌ی له‌هاتنی ئیمه‌ ناگادار بوونه‌وه‌؟ وتیان: له‌هاتنی ئیوه‌ بێ ناگا بووین، ئیمه‌ به‌مه‌به‌ستی تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌ له‌مناله‌کانی عامر هاتووین.

خالید فه‌رمانی کوشتنی ئه‌وانی ده‌رکرد و موجاعه‌ی هێشته‌وه‌. دواتر به‌ره‌و یه‌مامه‌ به‌ریکه‌وت و موسه‌یله‌مه‌ و مناله‌کانی هه‌نیفه‌ له‌هاتنی ئه‌و ناگادار بپوونه‌وه‌ و له‌عقربا ئوردوویان لێدا‌بوو. عقربا له‌نزیک یه‌مامه‌ و گونده‌کان له‌پشت سه‌ری ناباوه‌پانه‌وه‌ بوو. له‌عقربا، شه‌وره‌حبیل که‌وی هه‌سه‌نه‌ وتی: ئه‌ی مناله‌کانی هه‌نیفه‌، ئه‌مپۆ رۆژی غیره‌ت و جوامی‌زییه‌، ئه‌گه‌ر ئه‌مپۆ شکست بخۆن، ژنه‌کانتان ئه‌سیر و بێ ماره‌ کردن له‌گه‌ڵیان ده‌خه‌ون، بۆ پاراستنی که‌سه‌کانی خۆتان بجه‌نگن و ژنه‌کانی خۆتان بپاریزن. له‌عقربا شه‌ریان کرد.

ئالای موهاجیره‌کان له‌ده‌سته‌ی سالم موالی ئه‌بی حوزه‌یفه‌دا بوو، پێیان وت: له‌تۆ ده‌ترسین؟

وتی: که‌واته‌ حافزێکی (ئه‌وه‌ی قورئانی له‌به‌ره‌) خراپم.

ئالای ئه‌نسار له‌ده‌سته‌ی سابت که‌وی قه‌یس و هۆزه‌کانی عه‌ره‌ب هه‌رکام ئالایه‌کیان بوو.

موجاعه‌ ئه‌سیر و له‌خێوه‌ته‌که‌ی دایکی ته‌ممه‌دا بوو، موسوڵمانان هێرشیان برد و که‌سانێک له‌مناله‌کانی هه‌نیفه‌ هاتنه‌ ناو خێوه‌ته‌که‌ی دایکی ته‌ممه‌ و مه‌به‌ستی کوشتنی ئه‌ویان کرد به‌لام موجاعه‌ رینگه‌ی ئه‌و کاره‌ی گرت و وتی: من په‌نام داوه‌ چونکه‌ ژنیکی نازاده‌یه‌. رینگه‌ی نه‌دا دایکی ته‌ممه‌ بکوژن.

دوای ئه‌وه‌ موسوڵمانان گه‌پانه‌وه‌ و هێرشیان برد. مناله‌کانی هه‌نیفه‌ شکستیان خوارد و مه‌حه‌که‌م که‌وی توفیل وتی: ئه‌ی مناله‌کانی هه‌نیفه‌، بپۆنه‌ ناو باخه‌کان، من پاریزگاری له‌داوه‌ی سوپاکه‌ ده‌که‌م. کارێریک جه‌نگا و خواوه‌ند کوشتی. ئه‌و له‌سه‌ر

دەستى عەبدولرەحمان كۆپى ئەبى بەكر كۆژا.

ئاباۋەرەن پۇشتە ناۋ باخەكە و دەخشى موسەيلەمەى كۈشت. يەككە لەئەنسار لەكۈشتى ئەو شەرىك بوو.

مەممەد كۆپى ئىسحاق گىرەنەۋەيەكى ھاۋشيوەى ھەيە بەم جىاۋازىيە: بەرەبەيان خالىد كۆپى ۋەلىد مۇجاعە و ئەسىرەكانى دىكەى بانگ كرد و وتى: ئەى مئالەكانى ھەنىفە چى دەلئىن؟

وتيان: دەلئىن: پىغەمبەرىك لەئىمە و پىغەمبەرىك لەئىۋە.

كاتىك ئەمەى بىست، فەرمانى كۈشتى ئەۋانى دەرکرد. كاتىك يەككە لەۋان بەناۋى سارىيە كۆپى عامر لەگەل مۇجاعە مايەۋە، سارىيە بەخالىدى وت: ئەگەر بۇ ئەم گۈندە خىر يا شەرت دەۋىت، ئەم پىاۋە، يانى مۇجاعە مەكۈژە. خالىد فەرمانىدا و مۇجاعەيان بەستەۋە و ئەۋى بەدايكى تەمىم، ھاۋسەرەكەى، خۇى سپارد و پىنى وت: چاكەى لەگەل بكة.

خالىد بەرىكەوت و لەنزىك يەمامە لەسەر تەپۇلكەيەكى نەزۇر بەرز دابەزى و ئوردوۋى لىدا. خەلكانى يەمامە لەگەل موسەيلەمە ھاتنەدەر و رەجال فەرماندەى پىشەنگەكانيان بوو.

ئەبۇجەغفەر دەلئىت: لەگىرەنەۋەى كۆپى ئىسحاق رەجال بە (ح) بى نۇقتە ناۋى ھاتوۋە، دەلئىت: رەجال كۆپى عەنفۇە كۆپى نەھشەل يەككە لەمئالەكانى ھەنىفە بوو. موسولمان و سورەى بەقەرەى لەبەر و كاتىك گەرايەۋە بۇ يەمامە، شايتەى دا پىغەمبەر(د.خ) موسەيلەمەى لەكارەكەى خۇيدا كردۇتە شەرىك. فەيتنەى ئەو بۇ خەلكانى يەمامە لەفەيتنەكەى موسەيلەمە گەۋرەتر بوو.

دەلئىت: موسولمانان بەدۋاى رەجالدا دەگەرەن و ھىۋاداربوون بەھۋى موسولمانى رەخنە لەكارى خەلكانى يەمامە دروست بكات بەلام ئەو ۋەك فەرماندەى مئالەكانى ھەنىفە بۇ شەرى موسولمانان ھات.

لەو كاتەدا خالىد كۆپى ۋەلىد لەسەر تەختەكەى خۇى دانىشتىبوو. سەرکردەى خەلكان و خەلكان رىزيان بەستىبوو. ئەو، لەناۋ مئالەكانى ھەنىفە بروسەكەى شەمشىرى بىنى و وتى: ئەى موسولمانان، مژدەتان لى بىت خواۋەند شەرى دوزمنى لەسەر شانى ئىۋە لابرد و بەخواستى خوا دوۋبەرەكى لەناۋ ئەۋاندا دروست بوو.

موجاعه له‌پشت سه‌رییه‌وه بوو، به‌جوانی سه‌یری کرد و وتی: سویند به‌خوا وانیه، نه‌وه شمشیری هیندییه و بۆ نه‌وه‌ی نه‌شکیټ ده‌یخه‌نه به‌رخوړ تا نه‌رم ببیټ. قسه‌که‌ی نه‌و راست بوو.

ده‌لټ: کاتیټ موسولمانان شه‌ریان ده‌ستپیکرد، یه‌که‌م که‌س رووبه‌روویان بوویه‌وه، ره‌حال کوپړی عه‌نفوه بوو و خواوه‌ند نه‌وی کوشت.

باوکی هوره‌یره ده‌لټ: روژیک من و ره‌حال کوپړی عه‌نفوه لای پیغه‌مبه‌ر(د.خ) دانیشتبوین. پیغه‌مبه‌ر(د.خ) فهرمووی: نه‌ی ناماده‌بووان لیږه، له‌جه‌ه‌ننه‌م دانی یه‌کیټ له‌نیوه له‌نوخوډ گه‌وره‌تره.

ده‌لټ: هه‌مووی که‌سانی ناماده‌بوو له‌و دانیشتنه مردن و من و ره‌حال ماینه‌وه. به‌رده‌وام ده‌ترسام تا نه‌وه‌ی بیستم ره‌حال دژی موسولمانان راپه‌ریوه و دنیا بووم و زانیم نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) باسی کرد، راست و په‌وايه.

ده‌لټ: موسولمانان رووبه‌رووی دوژمن بوونه‌وه. هیچ کات له‌به‌را به‌ر عه‌ره‌به‌کان شه‌ریکی نه‌وه‌نده سه‌ختیان نه‌بینیوو. مناله‌کانی حه‌نیفه تا نزیک خالید و موجاعه پیش‌ره‌ویان کرد. خالید له‌خیوه‌ته‌که‌ی خوی هاته‌ده‌ر و ده‌سته‌یه‌ک له‌دوژمنان پوشتنه ناو خیوه‌ته‌که‌ی. دایکی ته‌میم و موجاعه له‌ناو خیوه‌ته‌که‌دا بوون. یه‌کیټ له‌وان به‌شمشیر په‌لاماری دایکی ته‌میمیدا، موجاعه وتی: وازی لی بینه، من په‌نام پیداه، نه‌و ژنیکی نازاده‌یه، بوون و له‌گه‌ل پیاوه‌کان شه‌ر بکه‌ن. نه‌وان خیوه‌ته‌که‌یان به‌شمشیر دراند.

موسولمانان یه‌کیان بانگ کرد. سابت کوپړی قه‌یس وتی: نه‌ی موسولمانان خوټان له‌سه‌ر ته‌ممه‌لی راهی‌ناوه، خواوه‌ندا، من له‌وه‌ی نه‌وان ده‌یپه‌ره‌ستن (خه‌لکانی یه‌مامه) بیزارم و له‌کرده‌وه‌ی نه‌مانیش (موسولمانان) بیزارم. نه‌مه‌ی وت و به‌شمشیره‌که‌ی خوی هیرشی کرد تا کوژا.

کاتیټ موسولمانان له‌شوینه‌کانی خوټان پاشه‌کشیان کرد، زه‌ید کوپړی خه‌تاب وتی: لیږه بۆ کوټی ده‌پوون؟ شه‌ری کرد تا کوژا.

به‌راو کوپړی مالک برای نه‌نس هه‌ستا. کاتیټ به‌شداری جه‌نگی ده‌کرد، تای لیږه‌هات و ده‌بوا پیاوان له‌سه‌ر پشټی دانیشن و له‌ژیر نه‌وان به‌رزیت تا جله‌کانی خوی ته‌ر ده‌کات، کاتیټ ژه‌ه‌راوه‌که‌ی ده‌هاته‌ده‌ر، هاوشیوه‌ی شیر ده‌ینه‌پراند. کاتیټ شه‌ر گه‌یشته نه‌م قوناغه، چه‌ند که‌سیټ له‌سه‌ر پشټی دانیشن و کاتیټ جله‌کانی خوی ته‌ر کرد،

هەستا و وتی: ئەو موسولمانەکان بۆ کوێ دەپۆن. من بەرا کوپی مالکم لە دەوری من کۆبینەوه. دەستەیک لەوان گەڕانەوه و شەپیان لەگەڵ دوزمن کرد تا ئەوانیان شکست پێهێنا و تا لا ی مەحکەم کوپی توفەیل داوەری یەمامە پێشپەرەییان کرد. مەحکەم کاتێک شەری لەنزیک خۆیەوه بینی، وتی: ئەو منالەکانی حەنیفە، سویند بەخوا ژنەکانی ئێوه بەزۆر دەبەن و بێ ئەوەی مارەیان بکەن، لەگەڵیان دەخەن، هەموو هیزی خۆتان بخەن کار. ئەمە ی وت و پیاوانە شەپری کرد. عەبدولرەحمان کوپی ئەبی بەکر تیریکی بۆ هاویشت و لەقورگی چەقی و کوژرا.

موسولمانان هیرشیان برد و دوزمن بۆ لا ی باخەکە پاشەکشیی کرد. لەبەر ئەمە بەشەپری باخ ناوی دەبەن. دوزمنی خوا، موسەیلەمە ی درۆن لەوی بوو. بەرا کوپی مالک وتی: ئەو موسولمانان من بۆ ناو باخەکە هەڵدەن.

وتیان: هەرگیز ئەو کارە ناکەین؟

بەرا وتی: سویندتان دەدم بەخوا هەڵمەدن.

موسولمانان ئەویان گرت و خستیانه سەر دیوارەکە، پەڕییە ناو باخەکە و شەپری دەستپێکرد تا توانی دەرگا بۆ موسولمانان بکاتەوه. موسولمانان پۆشتنە ناو باخەکە و موسەیلەمە کوژرا. وەحشی موالی جوبەیر کوپی موتەیم ئەوی کوشت. یەکیەک لەئەنسارییهکان لەکوشتنی ئەو بەشدار بوو. هەرکام زەرەبەکیان لێدا. وەحشی بەزوییەکی خۆی و پیاوی ئەنساری بەشمشیر. وەحشی وتی: تەنیا خوا دەزانیت کامان ئەومان کوشتوو.

عەبدوللە کوپی عومەر دەلێت: ئەو رۆژە بیستم کەسێک هاواری دەکرد: ئەو کۆیلە ڕەشە موسەیلەمە ی کوشت.

عوبەید کوپی عومەر دەلێت: رەجال کوپی عەنفوه لەبەراوەر زەید کوپی خەتابدا بوو. کاتێک دوو ریزەکە لەیەک نزیک کەوتنەوه، زەید وتی: رەجال پەشیمان ببەرەوه چوونکە لەدین هەنگەراویتەوه و دینەکی ئێمە بۆ ئەم دنیا و ئەو دنیای باشتەر.

رەجال رازی نەبوو و شەپیان کرد. رەجال کوژراو ئەو کەسانە ی شارەزای کارەکانی موسەیلەمە بوون، کوژران. موسولمانان یەکتریان هاندا و هەردوولا هیرشیان هێنا. موسولمانان پاشەکشیان کرد تا گەیشتنە ئوردوگای خۆیان و دوزمن گەیشتنە ناو ئوردوگاکیان. تەنافی خێوەتەکانیان بێ و دەستی موحامەدیان کردەوه و ویستیان

دایکی تەمىم بکوژن بەلام موعاچەى پەناى پىدا و وتى: باشتىر ئىنى ناو ماله. لەم کاتەدا زەيد و خاليد و باوکى حوزەيفە ھانى يەکترياندا و لەگەڵ خەلک قەسەيان کرد. بايەکى تەپوتوزاوى ھەليکرد. زەيد وتى: سويند بەخوا قەسە ناکەم تا دوژمن شکست دەدەين يا دەکوژيئم، ئەى خەلکينە، دانەکانتان لەيەک گير بکەن و شەمشير بۆھشێنن. ئەو کارەيان کرد و دوژمن بەپاشەکشى ناچار بوو. زەيد کوژرا و سابىت کوپى قەيس قەسەى کرد و وتى: ئەى موسولمانەکان، ئىوھ حەزبى خوان و ئەوان حەزبى شەيتان. ريز و گەورەيى تايبەت بەخوا و پىغەمبەر(د.خ) و حەزبەکەى ئەو. ھاوشيوەى من بچەنگن. ھيرشى کردە سەر دوژمن.

باوکى حوزەيفە وتى: ئەى شويىنگەوتەکانى قورئان، قورئان بەکرەوھەکانى خۆتان برازىننەو. ھيرشى برد و کوژرا.

خاليد کوپى وەليد ھيرشى برد و بەپاريزەرانى خۆت وت: لەپشتەوھ لىم نەدەن. کاتىک گەيشتە بەرابەر موسەيلەمە، چاوەروانى دەرەفەتى بوو، موسەيلەمە سەيرى دەکرد.

سالم کوپى عەبدوللە دەلييت: کاتىک ئەو رۆژە ئالاکەيان پىدام، وتم: نازانم بۆ ئالاکەتان بەمن سپاردوو، لەوانەى گومان بکەن حافزى قورئانم، ئەويش وەك ئالادارى پىشوو خۆپاگرى دەکات تا دەکوژيئت؟

وتايىن: بەلى، بزائىن چى دەکەيت؟

وتى: خراپترين حافزى قورئان بىم ئەگەر خۆپاگرى نەکەم. ئەو کەسەى پىش ئەو ئالاکەى ھەنگرت، عەبدوللە کوپى حەفس کوپى غانم بوو.

کوپى ئىسحاق دەلييت: کاتىک موعاچە بەمنالەکانى حەنەيفە کەدەيانويسى دایکى تەمىم بکوژن، وتى: شەر لەگەڵ پياوھەکان بکەن. دەستەيەک لەموسولمانان يەکتريان ھاندا و گيانى خۆيان بەخشى. ھەموويان کوژران. کەسانىک لەھاوھالانى پىغەمبەر(د.خ) قەسەيان کرد. زەيد کوپى خەتاب وتى: سويند بەخوا قەسە ناکەم تا سەرکەوتن بەدەست دەھينم يا دەکوژيئم. ئىوھيش وەك من بىن. ئەمەى وت و خۆى و ھاوھالانى ھيرشيان کردە سەر دوژمن.

سابىت کوپى قەيس وتى: ئەى موسولمانەکان بەشيوھەيەکى خراپ خۆتان راھىناوھ، ئەى موسولمانەکان سەيرى من بکەن تا چۆنيەتى ھيرش کردنتان فير بکەم. زەيد کوپى خەتاب لەم شەپەدا کوژرا.

سالم دهلیت: کاتیک زهید کوپری خه تاب له شهرې یه مامه کوژا، عومر به عبدوللهی کوپری وت: بۇ پیش زهید نه کوژاییت، زهید کوژا و تۆ زیندوویت؟
عبدولله وتی: حەزم دەکرد شهید بکریم به لام هیشتا ته مەن ماوه و خواوهند به شهید بوون ریژی لهو گرت.

سههل دهلیت: عومر به عبدوللهی وت: کاتیک زهید کوژا، تۆ بۇ گهراپتهوه، بۇ روخساری خۆت له من دانهشارد؟

عبدولله وتی: زهید داوای شهید بوونی له خواوهند کرد و پیتی به خشی. منیش ههولمدا و داوام کرد به لام خواوهند پیتی نه به خشی.

عوبید کوپری عومیر دهلیت: له شهرې یه مامه موهاجیرهکان و ئه نسار سارانشینهکانیان به ترسه نۆک ناو برد و سارانشینان ئهوانیان به ترسه نۆک له قهلم ده دا.
وتیان: ریزهکانی خۆتان جیا بکه نهوه چونکه لههلاتن شهرم دهکین و بزانی کى گۆره پان به جیدیلنیت. ئه و کاره یان کرد.

خه لکانی حهزهری وتیان: ئه ی خه لکانی سارا نشین، ئیمه شیوازی جهنگی حهزهریهکان باشت له ئیوه دهزانین.

سارانشینهکان وتیان: حهزهریهکان ناتوانن بجهنگن و نازانن جهنگ چیه، ئه گهر ریزهکانی خۆتان جیا بکه نهوه دهزانن له کوپوه زیانمان پیده گات.

کاتیک ریزهکانیان جیا کردهوه، شهریکی قورستر و مهترسیدارتر له شهرې ئه و رۆژه نه بینرا و کەس نه یزانی کام دهسته یه بویری زیاتریان له خۆیان نیشاندا به لام کوژاو و زیانی موهاجیر و ئه نسارهکان له سارانشینهکان زیاتر بوو.

له گه پرموگهرمی شهرکه عهبدولرهمان کوپری ئه بی به کر تیریکی له مهحکه مدا. مهحکه م سهرقانی قسه کردن بوو که تیره که له قورگی چهقی و کوژا. زهید کوپری خه تاب رهجال کوپری عهنفوهی کوشت.

یهکیک له منالهکانی سوچهیم له شهرې یه مامه هاویری خالید کوپری وهلید بوو، دهلیت: کاتی شهرکه دژوار و ساتیک لهزیانی موسولمانان و ساتیک لهزیانی دژمن، خالید وتی: ئه ی خه لکینه ریزهکان جیا بکه نهوه تا بویری ههردهسته یه کمان بۇ دهرکهوین و بزانی له کوپوه زیانمان پیده گات. خه لکانی حهزهری و سارانشین و هۆزهکانی دیکه ریزهکانی خۆیان جیا کردهوه. ههردهسته یه ک نالای خوی بهرز کردهوه و

شەرىيان دەسپىنىكىد.

سارانشىنەكان وتیان: ئىستا لاواز و زەلىلەكان زیاتریان لی دھوژرئیت. ژمارەییەکی زۆر لەخەلکانی حەزەر کوژرا و موسەیلەمە خۆپاگری کرد. ناباومپان لەدەوری ئەو پەپکەیان خواردبوو. خالید زانی تا ئەو کاتەى موسەیلەمە زیندوو بیئت، شەر درێژە دەکیشیئت. منالەکانی حەنیفە لەبەر ئەوەى ژمارەیان زۆر بوو، لەکوژران نەدەترسان.

لەبەر ئەمە خالید خۆی پوشتەپیش. لەبەردەم ریزەکانی دوژمن وەستا و داوای شەپکەری کرد. ناوی خوای هینایە سەرمزمان و وتی: من کوپی وەلید ئەلعودم، من کوپی عامر و زەیدم. دروشمی موسولمانەکانی (یا محەممەد)ی هینایە سەرمزمان و بەدەنگی بەرز ھاواری دەکرد. ھەركەس رووبەرووی بوویەو، کوژرا.

خالید ھۆراوھەى دەخویند و دەیوت: من کوپی شیخەکانم و شەمشیرێکی تیژم لەدەستایە. ھەركەس رووبەرووی بوویەو، کەوتە سەرمزەوی. موسولمانەكان ورەیان بەرز بوویەو و سەرقالی کوشتار دوژمن بوون بەشیوہیەك خالید لەموسەیلەمە نزیک کەوتەو.

پنغەمبەر(د.خ) فەرموو بووی: موسەیلەمە شەیتانیکی ھەییە و بەردەوام گوێرایەلی فەرمانەکانییەتی. کاتیك شەیتانەكەى بەسەریدا زال بیئت، کەف دەکەوێتە سەر لیوی و سووچی لیوہەکانی دەلەریتەو و ھەركاتیك مەبەستی ئەنجامدانی کاریکی چاکە بکات، شەیتانەكەى رینگەى لێدەگرئیت. ھەركاتیك ئەوتان بیینی، بیکوژن.

کاتیك خالید لەموسەیلەمە نزیک کەوتەو، بیینی خۆپاگر و کافرەكان دەوریان گرتووە. خالید زانی تا موسەیلەمە ئەکوژرئیت، شەپ بەردەوامە. موسەیلەمەى بانگ کرد بەشیوہیەك لەبەردەستیا بوو، کاتیك موسەیلەمە ھات، پینشنیاری پیکرد و وتی: ئەگەر نیوہى زەوی بەتۆ بدەین، کام نیوہى دەدەى بەئیمە؟ کاتیك موسەیلەمە دەیویست قسەبکات، ناوپی دەدایەو و بۆچوونی شەیتانەكەى وەردەگرت. جارێك کەئاوپی دایەو، خالید پەلاماریدا بەلام ھەلات. شکست لەناو دوژمندا بلۆ بوویەو و خالید کەسانی بۆ شەپ ھاندەدا و دیوت: ئەمانیان نەدەن. موسولمانان بەگوپ و تینیکی ترەو ھێرشیان برد.

کاتیك خەلک لەدەوری موسەیلەمە ھەلاتن، کەسانێك پینان وت: بەلینەكانت چییان بەسەر ھات؟

وتی: بەرگری لەکەسەکانی خۆتان بکەن.

دەلئیت: دواتر بە دەنگی بەرز ھاواری کرد: ئەى منالەکانى حەنیفە رووبەگەنە باخەكە. وەحشى خۆى پىگەیانە. کەف کەوتبوو سەر لیوی و لەتوڤەییەدا ئاگای لەخۆى نەبوو. زوبىنەكەى بۆ ھاویشت و لەپى کەوت. موسوڵمانەکان پژاڤە سەر دەرگا و دیواری باخەكە. لەگۆڤەپان و لەباخەكەدا نزىكەى دەهەزار كەس كوژرا.

كوپى ئىسحاق دەلئیت: كاتىك موسوڵمانان ریزەكانى خۆیان جیاكردەوه و خۆپاگریان کرد، منالەكانى حەنیفە پاشەكشى و موسوڵمانان شوینیان كەوتن. دوزمنیان كوشتار و تا نزىك باخى مەرگ راویان نان.

دەلئیت: سەبارەت بەكوشتنى موسەیلەمە لەناو باخەكەدا كیشەیان بۆ دروست بوو. كەسانىك و تیان: ئەو لەباخەكەدا كوژرا، دوزمنان پەنايان بۆ باخەكە برد و موسوڵمانان چواردەروى باخەكەیان گرت. بەرا كوپى مالك ھاواری کرد ئەى موسوڵمانان بمخەنە سەر دیواری باخەكە. ئەو كارەیان کرد و كاتىك سەیری ناو باخەكەى کرد، ترسا و لەرز دایگرت و وتى: دامگرن. جارێكى دىكە وتى: بمخەنە سەر دیوارەكە. دواتر وتى: ئەى ھاوار. لەبەر ئەوەى شوینىكى مەترسیدار بوو. دووبارە وتى: بمخەنە سەر دیوارەكە. كاتىك پوشتە سەردیواری باخەكە بەدوای دەرگای باخەكە گەرا. لەبەردەرگا كە هیزشى كرده سەردوزمن. موسوڵمانان دەرگای باخەكەیان كردهوه و پوشتە ناو باخەكە. دواتر دەرگا كەیان داخست و كلیلهكەیان فرژدا. شەپزىكى مەترسیداریان دەستپێكرد كە ھاوشیوێ نەبیینراوه. هەموو كافرەكان لەناو باخەكەدا كوژران. موسەیلەمە كوژرا. منالەكانى حەنیف بەموسەیلەمەیان وتبوو: بەئینەكانى تۆ چىیان بەسەر هات؟

موسەیلەمە وتى: بەرگرى لەكەسەكانى خۆتان بگەن.

كوپى ئىسحاق دەلئیت: كاتى و تیان كۆیلە پەشەكە موسەیلەمەى كوشت، خالید موچاعەى لەگەل خۆى هیئا تا موسەیلەمە و سەركردهكانى دوزمنى نیشان بدات. كاتىك لاى رەجال تێپەرى، نیشانیدا.

دەلئیت: كاتىك موسوڵمانان موسەیلەمەیان كوشت و خالیدیان ئاگادار كردهوه، ئەو، لەگەل موچاعەى دەستبەستراو پوشت تا موسەیلەمەى نیشان بدات. موچاعە كوژراوهكانى نیشانی خالید دەدا تا گەیشتە مەحكەم كوپى توفەیل كەپیاوێكى چوارشانه و قۆز بوو. كاتىك خالید ئەوى بینی، وتى: ئەمە موسەیلەمەیه.

موچاعە وتى: نا، بەلام سویند بەخوا باشتەر و ریزدارتر لەموسەیلەمەیه. ئەمە داوهرى

یه مامه یه.

ده لیت: کوژراوه کانی نیشانی خالید دها تا پزشته ناو باخه که. کوژراوه کانیان ژیروروو کرد. کورته بالایه کی رهنگ زهردی لووت قنجی بینی و موجاعه وتی: نه مه پکه بهرکه کی ئیوه یه و له دهستی رزگارتان بوو.

خالید وتی: نه مه بوو نه و کارانه ی ده کرد.

موجاعه وتی: به لی، سویند به خوا خه لکان به پهل بۆ رووبه روو بوونه وه ی ئیوه هاتن و زۆربه یان له قه لاکاندا ماونه ته وه.

خالید وتی: ده لیتی چی؟

وتی: نه مه واقیعه. با به نوینه رایه تی خه لکه که ی خۆم له گه ل تۆ په یمانی ناشتی ببهستم.

زوحاک ده لیت: یه کی که له مناله کانی عامر کوپی حه نیفه به ناوی نه غلب کوپی عامر له مه موو خه لکان مل نه ستوورتر بوو. له رۆژی یه مامه کاتیک ناباوهران شکستیان خوارد و موسولمانان گه مارویان خسته سه ر، خۆپاگری کرد. کاتیک موسولمانان کوژراوه کانیان ده پشکنی، یه کی که له نه نسار به نازناوی باوکی به سیره له گه ل چه ند که سی که لای نه و گوزهریان کرد. کاتیک باوکی نه غلبه یان له ناو کوژراوه کاندا بینی، گومانیان کرد کوژراوه. وتیان: نه ی باوکی به سیر، گومانته کردووه و گومان ده که یته، شمشیره که ت زۆر تیر، ئیستا گهردنی نه غلب به پهرینه، نه گه ر نه و کاره ی کرد، نه وه ی سه باره ت به شمشیره که ت باسی ده که یته، راسته.

باوکی به سیر کاتیک نه م قسه ی بیست، شمشیری ده رکیشا و رووی کرده نه غلبه چوونکه گومانیان ده کرد مردووه. کاتیک لی ئی نزیک که وته وه، نه غلبه له شوینه که ی خۆی به رز بوویه وه و به ریکه وت. باوکی به سیر شوینی که وت و ده یوت: من باوکی به سیری نه نساریم. نه غلبه پزشت و دوورییه کی زۆر له باوکی به سیر دوورکه وته وه. باوکی به سیر هه رکاتیک نه و قسه ی ده هینایه سه رزمان، نه غلبه پینی ده وت: پاگردنی برا کافره که ی خۆت پی چۆنه. لی ئی دوورکه وته وه.

قاسم کوپی محهمه ده لیت: کاتیک خالید له موسه یلمه و سوپاکه ی کۆتایی هات، عه بدولله کوپی عومه ر و عه بدولره حمان کوپی نه بی به کر پییان وت: له گه ل سوپاکه ده پۆین و له نزیک قه لاکان داده به زین.

خالید وتی: با سواره کان بنیرم تا نه وانه ی له ده ره وه ی قه لاکانن کۆبکه مه وه. دواتر

سەبارەت بە قەڵاكان بېزار دەدەم.

خالید سوارەکانی نارد و ئەوەی مالا و ژن و منالیاں بینی، کۆیان کردەوه و لەئوردووگا دایاننان. دواى ئەوە فرمانی بەریکەوتنییدا تا لەنزیک قەڵاكان دابەزیت. موحاجە وتی: سویند بەخوا خەڵکان بەپەلە بۆ رووبەروو بوونەوهی تۆ ھاتوون و ناو قەڵاكان لیوانلیۆھ لەپیاوھ شەپکەرەکان، با سەبارەت بەپاشماوھى ئەوان پەیمانی ناشتی لەگەڵ تۆ ببەستم.

لەگەڵ خالید پەیمانی ناشتی بەست کەدەست بەسەر سامانەکاندا بگرن بەلام کەس نەکوژن. موحاجە وتی: دەپۆم و لەگەڵ خەڵکەکم راویژ دەکەم و دواتر بۆ لاى تۆ دەگەرێنمەوه.

ئەمەى وت و بەرەو قەڵاكان بەریکەوت کەجگە لەپیر و پەککەوتە و ژن و منال کەسى تیا نەماوو. ژنانى چەكدار کرد و فرمانى پێدان قژی خۆیان بشارنەوه و لەسەرەوهى قەڵاكانەوه خۆیان نیشانی سوپای موسولمانان بدەن تا دەگەرێتەوه.

گەڕایەوه بۆ لاى خالید و وتی: بەناشتییەکەى من رازى نەبوون و دەستەیک لەوان بۆچوونەکەى منیان پەسەند نەکرد و پۆشتوونەتە سەر دیواری قەڵاكان. کارى ئەوان پەيوەندى بەمنەوه نییە.

خالید سەیری قەڵاكانى کرد و لەبەر زۆرى خەڵکان، رەش بەرچاو دەکەوت. موسولمانان لەشەر ھیلاک و بیزار و ماوہیەکی زۆر بەسەر مانەوهى ئەوان تێدەپەری و دەیانخواست تەندروست و سەرکەوتوو بگەرێنەوه. نەیان دەزانی ئەگەر پیاوھ شەپکەرەکانى ناو قەڵاكان شەر دەسپێکەن، دەرئەنجامیان بەکۆی دەگات. لەموھاجیر و ئەنسار و دانیشتوانى مەدینە شەشسەد کەس کوژرا بوو، سێسەد کەسیان لەموھاجیر و ئەوانى دیکە لەئەنسار و شوینکەوتەکان.

دەلیت: لەروژی یەمامە، سابت کوپى قەیس کوژرا. بەشمشیری یەکیک لەناپاوەران مرد. قاچی قرتابوو. قاچە قرتاوەکەى ھەلگرت و کیشای بەبکوژەکەى خۆیدا و ئەویشى کوشت.

لەمنالەکانى حەنیفە لەدەشتى عقریا حەوت ھزار کەس و لەناو باخەکەیشدا حەوت ھزار کەس کوژرا.

زەرار کوپى ئەزەم سەبارەت بەروژی شەری یەمامە ھۆنراوێکەى ھۆنییەوه بەم

ناوهڕۆکه:

((ئەگەر لەبای باشوور بپرسن باسی رۆژی عقریا و مەلەم دەکات

ئەو کاتەى خوێن لەدۆڵەکەدا رەوان بوو

و بەردەکان بەخوێنى خەلکان سوور

لەو کاتەدا تیر و پرم کەلکی نەبوو

تەنیا شمشیری دەوری دەبینی

ئەگەر کافرەکان بەرنگەیهکی دیکەدا بپۆن

من موسوڵمان و شوێنکەوتەى دینم

جیهاد دەکەم چونکە جیهاد باشتەرى دەرفەتە و

خواوەند باشتەر ناگای لەدنى پیاوی تیکۆشەر هەیه.))

کۆری ئیسحاق دەلێت: کاتیك موجاعە بەخالییدی وت سەبارەت بەخەلکەکەى خۆم

پەیمانى ناشتی لەگەڵ تۆ دەبەستم، شەر ئەوى بیزار و هیاك کردبوو، ژمارەیهکی زۆر

لەسەرکردەى موسوڵمانان کوژرا بوون و خوازیار بوو پەیمانى ناشتی ببەستیت. لەگەڵ

موجاعە پەیمانى بەست تا زێر و زیو و سیلاح وەرگیریت و نیوہى ئەسیرەکان لەگەڵ

خۆى ببات. موجاعە وتی: دەپۆمە لای خەلکەکەى خۆم و راویژیان لەگەڵ دەکەم.

ئەمەى وت و پۆشت. بەژنانى وت: سیلاح هەلگیر و بپۆنە سەر دیوارەکان. ژنان ئەو

کارەیان کرد و موجاعە بۆ لای خالید گەرايەوه و وتی: بەپەیمانى ناشتی رازی نەبوون.

ئەگەر دەخوازیت کارێک بکە تا رازیان بکەم.

خالید وتی: چى بکەم؟

موجاعە وتی: یەك لەسەر چوار ئەسیرەکان بەجیبیلێت و تەنیا یەك لەسەر چواریان

ببەیت.

خالید وتی: بەو مەرجە پەیمانى ناشتیت لەگەڵ دەبەستم.

کاتیك پەیمانى ناشتی مۆر کرا و دەرگای قەلاکانیان کردەوه، جگە لەژن و منال

کەسى تیا نەبوو.

خالید بەموجاعەى وت: فریوتدام.

موجاعە وتی: ئەوان خەلکەکەى من، دەمتوانى چى بکەم.

سەهل کۆری یوسف دەلێت: دواى شەرى یەمامە موجاعە بەخالییدی وت: ئەگەر

دەخوازیت نیوہى ئەسیرەکان لەگەڵ هەموو زێر و زیو و سیلاحەکان هەلبگیریت، رازی

دەبەم بەو هی پەیمانی ناشتی لەگەڵ تۆ بێستم.

دەلیت: خالید رازی بوو و بریار درا زێر و زیو و نیووی ئەسیرەکان وەرگیرێت لەگەڵ یەک باخ لەهەر گوندێک بەهەڵبژاردنی خالید و یەک زەوی کشتوکالی بەهەڵبژاردنی خۆی، بەپێی ئەم بەندانه پەیمانی ناشتییان واژۆ کرد. خالید نازادی کرد و وتی: تا سێ رۆژ مۆلەتتان هەیە، ئەگەر رازی نەبوون، هێرش دەکەمە سەرتان و جگە لەکوشتار هیچ نامینێتەوه و بەهیچ شتێک رازی نابم.

موجاعە بۆ لای خەڵکەکی گەڕایەوه و وتی: بەپەیمانی ناشتی رازی بێن. بەلام سەلمە کوپی عومەیری حەنەفی وتی: سویند بەخوا رازی نابین، خەڵکی گوندەکان و کۆیلەکانی خۆمان کۆدەکەینەوه و دەجەنگین. پەیمانی ناشتی لەگەڵ کەس نابەستین چوونکە قەڵاكان تۆکمە و بەهێزن و خواردن و تۆیشووی فراوانمان هەیە و جیاوازی لێه، زستان بەرێوێه.

موجاعە وتی: تۆ پیاویکی شوومیت و لەو هی توانیوو مە دوژمن فریو بدەم و پەیمانی ناشتی مۆر بکەم، لەخۆت بایی بوویت، مەگەر کەس ماوه بتوانین پشنتی پێی بێستین بۆ ئەو هی بەرگریمان لێ بکات؟ بۆیە ئەم کارەم کرد، بۆ ئەو هی وەک چۆن شورەحیل باسی کردووه، لەناو نەچن.

موجاعە لەگەڵ شەش کەس گەڕایەوه بۆ لای خالید و وتی: بەبەدبەختی توانیم رازییان بکەم، پەیمانی ناشتی بنووسە.

دەلیت: پەیمانی ناشتیان بەمشێوێه نووسی:

((ئەمە مەرجەکانی ناشتییه لەنیوان خالید کوپی وەلید و سەلمە کوپی عومەیر و فلان و فلان. بریار درا زێر و زیو و یەک نیووی ئەسیر و سیلاح و چوارپێ وەرگیرێت و لەهەر گوندێک باخێک و زەوییهکی کوشوکالی بەو مەرجە ی باوەر بەنیسلام بێنن و کاتیکی باوەریان هێنا، لەئەمانی خوا دا دەبن، خالید کوپی وەلید و ئەبوبەکر و هەموو موسولمانان پێبەندی وەفا بەپەیمانەکه دەبن.))

باوکی هورەیره دەلیت: کاتیکی موجاعە لەگەڵ خالید پەیمانی ناشتی واژۆ کرد، بەندەکانی ناشتی ئەو بوو کە خالید هەموو زێر و زیو و سیلاحەکان وەرگیرێت و لەهەر ناوچە یەک باخێک هەڵبژێرێت و نیووی ئەسیرەکان لەگەڵ خۆی ببات بەلام خەڵک رازی نەبوون. خالید وتی: تا سێ رۆژ مۆلەتتان هەیە.

دهلیت: سەلمە کوپی عومەیر وتی: ئەی منالەکانی حەنیفە، بۆ پاراستی کەسەکانی خۆتان بجەنگن و بەناشتی رازی مەبن، قەڵاکەمان بەهێز و تۆیشووی زۆرمان ھەیە و زستان بەرێوھە.

بەلام موجاعە وتی: ئەی منالەکانی حەنیفە، گوێ لەوتەکانی سەلمە مەگرن چونکە پیاویکی شوومە و ملکەچی فەرمانەکانی من بێن چونکە دواي ئەو بەلای شورەحیل کوپی حەسەنە وتی بەسەر ئێوھەدا دەباریت و ژنەکانتان بەنەسیری دەبن و بێ ئەوھێ مارەیان بکەن، لەگەڵیان دەخەون. خەڵکان گۆییان لەقسەکەیان گرت و بەوتەکانی سەلمە رازی نەبوون و ملکەچی خۆیان بۆ پەیمانی ناشتی نیشاندا.

ئەبوبەکر بەسەلامە کوپی وەقش نامەیکە بۆ خالید کوپی وەلید نارد و فەرمانی پێدەدا، ئەگەر خواوھەند بەسەر منالەکانی حەنیفە سەرکەوتنی پێبەخشی، ھەموو نێرینە بەلغەکان بکوژیت. سەلامە کاتیکی نامەیکە ئەبوبەکری ھێنا کەخالید پەیمانی ناشتی مۆر کردبوو. منالەکانی حەنیفە بۆ بیعت و دەرپرینی بێزاری لەکردهوہکانی خۆیان پۆشتنە ئوردووگاکی خالید. کاتیکی کۆبوونەوہ سەلمە کوپی عومەیر بەموجاعە وە: داواي مۆلەت لەخالید بکە تا سەبارەت بەداواکارییەکەي خۆم قسە بکەم. سەلمە دەیویست بەشیوہیکەي لەناکاو خالید بکوژیت.

کاتیکی موجاعە لەگەڵ خالید قسەي کرد، مۆلەتي پێدا. سەلمە کوپی عومەیر شمشیر بەدەست ھات تا مەبەستەکەي خۆي ئەنجام بدات، خالید پرسى: ئەوہ کییە دیت؟

موجاعە وتی: ئەو کەسەي سەبارەت بەو قسەم لەگەڵ تۆ کرد و مۆلەتي ھاتنت پێدا. خالید وتی: رینگەي مەدەن نزیک بکەوتەوہ. سەلمەیان دەرکرد و کاتیکی ئەویان پشکنی، شمشیرەکەيان دۆزییەوہ. بەنەحەتیان کرد و بەستییانەوہ. وتیان: دەتویست خەڵکەکەي خۆت لەناو ببەیت، سویند بەخوا دەتویست منالەکانی حەنیفە لەناو بچن و ژن و منالەکانیان ئەسیر بکړیت، ئەگەر خالید بزانیت شمشیرت پێ بووہ، بێ گومان دەتکوژیت. ئەگەري ھەيە ئەگەر لەمەبەستەکەي تۆ ناگادار ببیتەوہ، لەسزای کردەوہکەي تۆ ھەموو پیاوہکانی منالەکانی حەنیفە بکوژیت و ژنان ئەسیر نەکات. چونکە دەلیت تۆ بەرەزامەندی و ناگاداری نیئە ئەو کارەت کردوہ.

ئەویان بەستەوہ و لەقەڵکە رایانگرت. منالەکانی حەنیفە دەستە دەستە بۆ دەرپرینی بێزاری لەکردهوہکانی خۆیان و بیعت کردن دەپۆشتنە لای خالید. سەلمە بەلێنی دا ھێچ کاریکی نەکات و لێی خۆش بێن بەلام رازی نەبوون چونکە باوہریان پێ نەدەکرد.

شەو، سەلمە لەقەڵاکە ھەلات و پۆشتە ناو ئوردوگاکە ی خالید. پاسەوانەکان ھاواریان لێکرد و منالەکانی ھەنیفە نێگەرەن بوون و شوێنی کەوتن. لەباخێکدا ئەویان گرت. سەلمە بەشمشێر پەلاماریدان و خەڵکانی بەردباران کرد. دواتر شمشێرەکی بەقورگی خۆیدا ھێنا و دەمارەکانی خۆی بێ و کەوتە ناو چالێک و مرد.

زوحاک کۆری یەربوع لەباوکی دەگیرێتەو: خالید سەبارەت بە ھەموو منالەکانی ھەنیفە ریزی لە پەیمانی ناشتی گرت جگە لەو کەسانەی لەسەرەتای جەنگ لەعەرز و قورا ئەسیر کرابوون. ئەوانی بۆ لای ئەبوبەکر نارد و دابەش بپوون. ژمارەیان پێنەسەد کەس و لە منالەکانی ھەنیفە یا قەیس کۆری سەعلەبە یا تیرە یەشکر بوون. محەممەد کۆری ئیسحاق دەلێت: خالید بەموجاعە ی وت: کچەکی خۆت بکەرە ھاوسەری من.

موجاعە وتی: ئارام بە پیاو، لای ئەبوبەکر گێژاو بۆ خۆت دروست دەکەیت.

خالید وتی: ئە ی پیاو، دەلێم کچەکی خۆت بکەرە ھاوسەری من.

موجاعە بەناچاری بەوتەکی رازی و کچەکی کردە ھاوسەری خالید. کاتێک ئەبوبەکر ئاگادار بوویەو، نامەیەکی بۆ نووسی کەبۆنی خوێنی لێدەھات، بەم ناوەرۆکە:

((بەمەرگی خۆم ئە ی کۆری دایکی خالید، تۆ ئاسوودەیت و لەگەڵ ژنان دەخەویت و رووبەرۆوی خێوەتەکی تۆ خوێنی ھەزار و دووسەد پیاوی موسولمان پزائو کەھێشتا وشک نەبۆتەو.))

خالید نامەکی بینی و وتی: سوێند بەخوا ئەمە کاری چەپلەرە. مەبەستی عومەر کۆری خەتاب بوو.

خالید دەستەبەکی لە منالەکانی ھەنیفە بۆ لای ئەبوبەکر نارد. کاتێک پۆشتە لای ئەبوبەکر، پێی وتن: ھاوار لەئێو، کێ بوو ئێوە ی گومرا کرد؟

وتیان: ئە ی خەلیفە ی پێغەمبەر (د.خ)، بەسەرھاتەکی ئێمە دەزانیت، پیاویکی ناپیروژ لەعەشیرەکی شووم.

ئەبوبەکر وتی: دەزانم، پێشنیاری چی پێدەکردن؟

وتیان: دەیوت: ((یاصفدع نقی نقی، لا الشارب تمنعین و لا الماء تکدرین، لنانصف الارض ولقریش نصف الارض و لکن قریشا قوم یعتدون.

واتاکه ی: ئە ی قریۆکی پاکی پاک، که رینگه له ئاوخۆر ناگریت و ئاوه که قوڤاوی ناکهیت، نیوهی زهوی هی ئیمهیه و نیوهی زهوی تایبهته به قوڤهیش به لām قوڤهیشیه کان خه لکانیکی سته مگهرن.))

وتی: سبحان الله، هاوار له ئیوه، ئەم وتهیه شیاوی باس کردن نییه، ئیوهیان بهرو چ ی دهبرد؟

خالید کوڤی وهلید تا کاتی تهواو بوون له کاروباری یه مامه له نه باز نیشه جی بوو که یه کیك له دۆله کانی یه مامه یه. دوا ی ئوه رووی له دۆلکی دیکه کرد به ناوی وهبر و لهوی دابهزی.

خه لکانی به حرهین و هه لگه رانه وهی حه ته م

و ئه و که سانه ی له به حرهین له دهووی کۆبوونه وه
ئهبوجه غفر ده لیت: به سه رهاتی هه لگه رانه وهی ئه و دهسته له خه لکانی به حرهین به پیی گێرانه وهی یه عقوب کوڤی ئیبراهیم به مشیوهیه: عه لا کوڤی حه زه می رووی کرده به حرهین. پیغه مبه ر(د.خ) و مونزه ر کوڤی ساوی له یه که مانگدا نه خۆش که وتوون و مونزه ر ماوه یه کی که م دوا ی مردنی پیغه مبه ر(د.خ)، مرد و خه لکی به حرهین له دین هه لگه رانه وه به لām تایه فه ی عه بدقه یس له سه ر باوه رکه ی خۆیان پندا گریان کرد و تایه فه ی به کر له ئیسلام په شیما ن بوونه وه. ئه و که سه ی رینگه ی ئه دا تایه فه ی عه بدقه یس له ئیسلام په شیما ن ببه نه وه، جارود بوو.

حه سه ن کوڤی ئه بی حه سه ن ده لیت: جارود پۆشته لای پیغه مبه ر(د.خ).
پیغه مبه ر(د.خ) پیی فره موو: ئە ی جارود باوه ر بینه.

وتی: ئیستا دینی خۆم هیه.

پیغه مبه ر(د.خ) فره موو: دینه که ی تۆ هیچ نییه و راست نییه.

جارود وتی: ئە گه ر باوه ر بێم ئە نجامی باوه ره ی تانی من له نه ستۆی تۆ دا بیئت؟
پیغه مبه ر(د.خ) فره موو: به ئی.

جارود باوه ری هی نا و له مه دینه مایه وه. زانستی دین فیر بوو و کاتیک مه به سستی پۆشتنی کرد، وتی: ئە ی پیغه مبه ر(د.خ)، چوا ر پییه کم ده ست ده که ویت بۆ ئه وه ی بۆ دیاری خۆم بگه ریمه وه؟

فەرمووی: ئەوی جاروود، نیمە.

جاروود وتی: دەتوانین لەرێگە چوارپێ بەرەڵاگان هەلبگرین؟

فەرمووی: ئاگرێکی سووتێنەرە، لێی نزیک نەبیتەوه.

کاتیکی جاروود بۆ لای خەڵکەکەیی خۆی گەڕایەوه، پێشنیاری ئیسلامی پێکردن و ھەمووان بەپێشنیارەکەیی رازی بوون. زۆری نەخایاند، پێغەمبەر(د.خ) کۆچی دواي کرد و منالەکانی عەبدقەیس وتیان: ئەگەر محەممەد پێغەمبەری خوا دەبوو، نەدەمرد. لەدین ھەلگەرانەوه و کاتیکی جاروود لەمەبەستی خەڵکەکەیی ئاگادار بوویەوه، کەسی نارد و خەڵکانی کۆکردەوه. قەسەیی لەگەڵ کردن و وتی: ئەوی منالەکانی عەبدقەیس، شتیکی دەپرسم، ئەگەر دەزانن وەلام بدەنەوه و ئەگەر نازانن ھیچ مەلێن.

وتیان: بپرە.

وتی: دەزانن، خواوەند لەکۆندا پێغەمبەری پەوانە کردەوه؟

وتیان: بەلێ.

وتی: دەزانن یا بینیتانە؟

وتیان: نا، دەزانن.

وتی: پێغەمبەرائی کۆن چییان بەسەر ھاتووه؟

وتیان: ھەموویان مردوون.

وتی: محەممەدیش وەك پێغەمبەرە کۆنەکان مرد. شایەتی دەدەم خوايەك جگە لەخواي تاقانە نییە و محەممەد بەندە و نێردراوی خوا و سالار و سەرکردەیی ئێمەییە. خەڵک وتیان: ئێمەیش شایەتی دەدەین خوايەك جگە لەخواي تاقانە نییە و محەممەد بەندە و نێردراوی ئەوه.

منالەکانی عەبدقەیس ئیسلامی خۆیان پاراست و ھیچ کاریکیان نەکرد. کەس کاری بەوان نەبوو و خەڵکەکەیی دیکەیی رەبیعیان لەگەڵ موزەر و موسولمانان بەتەنیا جێنیش. موزەر تا دواين ساتەکانی ژیان سەرقالی کاری ئەوان بوو. کاتیکی مرد، ھاوەلانی ئەویان لەدوجا گەمارۆدا و عەلا ئەوانی رزگار کرد.

ئەبوجەعفەر دەلێت: بەلام گێرانەوهی کوپی ئیسحاق سەبارەت بەم رووداوه بەمشێوہ: کاتیکی خالد کوپی وەلید لەیەمامە تەواو بوو، ئەبوبەکر عەلا کوپی حەزەرەمی پەوانە کرد. عەلا ئەو کەسەیی پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بۆ لای موزەر کوپی

ساوی نارد و لیپرسراوی پیغه‌مبەر(د.خ) بوو. لەوی مایه‌وه و دواي مردنی پیغه‌مبەر(د.خ)، مونزەر کوپی ساوی له‌به‌حره‌ین مرد. لەو کاته‌دا عه‌مرۆ کوپی عاس له عه‌ممان و به‌دیاری مونزەر کوپی ساوی گۆزه‌ری کرد. ئەو له‌سه‌ره‌ مه‌رگ له‌عه‌مرۆی پرسى، پیغه‌مبەر(د.خ) بۆ پیاوی موسوڵمان له‌کاتی مه‌رگ چه‌نده‌ی له‌مالی ئەو ده‌ست‌نیشان ده‌کرد؟

عه‌مرۆ کوپی عاس وتی: یه‌ك له‌سه‌ر سێی سامانه‌که‌ی تایبه‌ت بوو به‌خۆی.

مونزەر وتی: به‌برواي تۆ به‌یه‌ك له‌سه‌ر سێی سامانه‌که‌م چی بکه‌م؟

عه‌مرۆ ده‌لیت: پێم وت: یه‌ك له‌سه‌ر سێی له‌ناو که‌س و کاره‌که‌ی خۆت دابه‌ش بکه‌ و ئەگه‌ر ده‌خوازیت وه‌قفی بکه‌ تا دواي خۆت بۆ که‌سان به‌مینیته‌وه‌.

وتی: چه‌ز ناکه‌م ماله‌که‌م وه‌قف و یاساغ بکه‌م، هاوشیوه‌ی ئەو ناژه‌لانه‌ی له‌روژگاری جاهلییه‌ت یاساغ ده‌کران، دابه‌شی بکه‌ و بیده‌ به‌وه‌که‌سانه‌ی خۆم ده‌وێت تا به‌ده‌خوازی خۆیان خه‌رجی بکه‌ن.

ده‌لیت: عه‌مرۆ هه‌میشه‌ به‌ریزه‌وه‌ و ته‌کانی ئەوی ده‌گێڕایه‌وه‌.

خه‌لکانی ره‌ببعه‌ له‌به‌حره‌ین هاوشیوه‌ی عه‌ره‌به‌کانی دیکه‌ هه‌لگه‌پانه‌وه‌ جگه‌ له‌جارود کوپی عه‌مرۆ کوپی چه‌نش و خه‌لکه‌که‌ی. جارود کاتی‌ک له‌مردنی پیغه‌مبەر(د.خ) ناگادار بوویه‌وه‌، قسه‌ی بۆ خه‌لکان کرد و وتی: شایه‌تی ده‌دم خوايه‌ك جگه‌ له‌خواي تاقانه‌ بوونی نییه‌ و محه‌مه‌د به‌نده‌ و نێردراوی ئەوه‌ و هه‌رکه‌س ئەم وته‌یه‌ دووباره‌ نه‌کاته‌وه‌، به‌کافری ده‌زانم.

به‌لام خه‌لکانی ره‌ببعه‌ له‌به‌حره‌ین کۆبوونه‌وه‌ و له‌دین هه‌لگه‌پانه‌وه‌ و وتیان: دووباره‌ پاشایه‌تی بۆ مناله‌کانی مونزەر ده‌گه‌ڕێنینه‌وه‌. مونزەر کوپی نه‌عمان کوپی مونزه‌ریان وه‌ك پاشا هه‌لبژارد. نازناوه‌که‌ی غرور بوو. کاتی‌ک باوه‌ری هێنا و خه‌لکانیش باوه‌ریان هێنا و به‌شمشێر به‌سه‌ر ئەواندا سه‌رکه‌وتبوو، وتبووی: من غرور نیم به‌لکو مه‌غرورم.

عومه‌یر کوپی فلائی عه‌بدی ده‌لیت: کاتی‌ک پیغه‌مبەر(د.خ) کۆچی دوايی کرد، چه‌ته‌م کوپی زه‌ببعه‌ی قه‌یسی له‌گه‌ڵ ده‌سته‌یه‌ك له‌مناله‌کانی به‌کر کوپی وائیل که‌هاوشیوه‌ی خۆی له‌دین هه‌لگه‌پابوونه‌وه‌ و ئەوانه‌ی هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌ باوه‌ریان نه‌هێنا‌بوو، به‌ری‌که‌وت و له‌قه‌تیف و حو‌جر نیشه‌ته‌جی بوون. خه‌لکانی خه‌ت و زه‌ت و سه‌یابجه‌ی نیشه‌ته‌جی ئەو ناوچه‌ی فریودا و که‌سانێکی بۆ دارین نارد و شوینی که‌وتن و گه‌مارۆی خسته‌ سه‌ر خه‌لکانی عه‌بدقه‌یس که‌نه‌یاری بوون و هاوکاری مونزەر و موسوڵمانه‌کانیان

دهکرد. کەسی بۆ لای غرور کوپى سوهيد براى نه‌عمان کوپى مونزه‌ر نارد و ئه‌وى بۆ جەواسا په‌وانه‌ کرد و وتى: خۇپاگرى بکه‌ چوونکه‌ ئه‌گەر سەرکه‌وتن به‌دهست بېنم هاوشيوه‌ى مونزه‌ر ده‌بيته‌ پاشاى حيره‌. هه‌روه‌ها که‌سانىکى بۆ جەواسا نارد و گه‌مارووى خسته‌سەر. گه‌ماروکه‌ ده‌ريژه‌ى کيشا. له‌ناو موسولمانه‌ گه‌ماروودراوه‌کان، موسولمانىکى خۇپارىز ده‌بينرا به‌ناوى عه‌بدولله‌ کوپى حه‌زف له‌مناله‌کانى به‌کر کوپى که‌لاب. خوى و گه‌ماروودراوه‌کان برسپيه‌تى ته‌نگى پى هه‌لچنى و زۆرى نه‌مايوو هه‌مويان به‌مرن. عه‌بدولله‌ کوپى حه‌زف له‌مباروه‌ هۇنراويه‌کى هۇنپيه‌وه‌ که‌ناوه‌روکه‌کەى به‌مشيوه‌يه‌:

((ئەبوبەکر و هه‌موو جواميره‌کانى مه‌دينه‌ ئاگادار بکه‌نه‌وه‌

نايا له‌بارودوڤخى ئه‌و خه‌لکه‌ى له‌جەواسا گه‌مارو دراوان، ئاگادارن

خوئنيان له‌دوله‌کاندا پڙاوه‌

و هاوشيوه‌ى تيشكى هه‌تاو به‌رچاوى بينه‌ران ده‌که‌ويت

ئيمه‌ پشت به‌رچه‌مان ده‌به‌ستين

و شياوه‌ خۇپاگر بىن.))

مه‌نجاى راشد ده‌ليت: ئەبوبەکر عه‌لا کوپى حه‌زرمى بۆ شه‌رى هه‌لگه‌پراوه‌کانى به‌حه‌رين نارد، کاتيک له‌يه‌مامه‌ نزىک که‌وته‌وه‌، سه‌مامه‌ کوپى ئه‌سال له‌گه‌ل موسولمانه‌کانى مناله‌کانى حه‌نپه‌ له‌مناله‌کانى سه‌حيم و خه‌لکى گوئده‌کان له‌تيره‌کانى ديه‌کەى مناله‌کانى حه‌نپه‌ په‌يوه‌ستيان بوون. ئه‌و پياوئىکى دوودل بوو. عيکرمه‌ به‌ره‌و عه‌ممان و مه‌هره‌ به‌ريکه‌وتبوو. فه‌رمانى به‌شوره‌حبيل دابوو له‌شوئنه‌که‌ى خوى به‌مينتته‌وه‌. له‌ويوه‌ رووى کرده‌ دومه‌ و له‌گه‌ل عه‌مرۆ کوپى عاس له‌گه‌ل هه‌لگه‌پراوه‌کانى قوزاعه‌ شه‌ريان کرد.

ده‌ليت: عه‌مرۆ کوپى عاس رووبه‌رووى سه‌عد وه‌يلى بوويه‌وه‌ و عيکرمه‌ به‌رۆ رووبه‌روو بوونه‌وه‌ى مناله‌کانى که‌لب نارد. کاتيک له‌ئيمه‌ نزىک که‌وته‌وه‌ که‌ له‌سه‌ره‌وه‌ى سه‌رزه‌مينه‌که‌بووين. هه‌موو سواره‌کانى هۇزى ره‌باب و عه‌مرۆ کوپى ته‌ميم ئه‌ويان به‌جيه‌هيشت. له‌گه‌ل ئه‌و نزىک بوونه‌وه‌ به‌لام هۇزى مناله‌کانى حه‌نزله‌ دوودل بوون. مالک کوپى نه‌ويه‌ له‌به‌تاح و ده‌سته‌يه‌کى له‌گه‌لدا بوو و له‌گه‌ل ئيمه‌دا چه‌ندين جار شه‌رى کرد. وه‌کيع کوپى مالک له‌قه‌رعا و ده‌سته‌يه‌کى له‌گه‌لدا بوو و شه‌رى له‌گه‌ل

تايەفەي عەمرۆ دەکرد. ھۆزى سەعد كۆپى زەيد مەنات دوو دەستە بوون: تايەفەي عەوف و ئەبنا شۆيىنكەوتەكانى زەبەرقان كۆپى بەدر و لەئىسلام پەشىمان نەبوونەو و بەرگريان لىكرد و تايەفەي موقاع و بەتوون بى جۈولە چاوەپوانى بارودۆخيان دەکرد جگە لەقەيس كۆپى عاسم چوونكە كاتىك زەبەرقان كۆپى بەدر زەكاتى عەوف و ئەبنائى بۆ مەدينە برد، ئەو زەكاتەي كۆي كردبوويەو، لەنيوان خەلكانى موقاعيس و بەتوون دابەشى كرد. كاتىك قەيس كۆپى عاسم يىنى تايەفەي رەباب و عەمرۆ پەيوەستى عەلا بوون، لەكردەوھى خۆي پەشىمان بوويەو و بەشيك لەزەكاتەكەي بۆ عەلا كۆپى حەزەرمى برد. عەلا رىزى گرت. لەخەلکەي عەمرۆ كۆپى سەعد، بەئەندازەي سوپاكەي عەلا، پەيوەستى سوپاكەي عەلا بوون. ئىمەي لەريگەي دەھناو برد و كاتىك گەيشتەنا ناوەرەستى دەھنا، حەنانات و عەرافات لەچەپ و راستى ئىمەدا بوون. خواوەند مەبەستى ئەوھى كرد مۇجيزە و تواناكانى خۆيمان نیشان بدات. عەلا دابەزى و فەرمانى بەخەلكاندا دابەزن. لەتاريكى شەو وشترەكان رايان كرد. نە وشتر نەخپووت نەتويشوو مان بۆ نەمايەو. بارى وشترەكان لەناو ريخەلەنكەدا بلاو بوويەو. ھىشتا بارەكان نەكرابوونەو. خەمبار و دلتەنگ بووين و وەسيەتمان دەکرد. جارچى عەلا جاریدا: كۆببنەو. كاتىك كۆبووينەو، وتى: بۆ واتان لىھاتووە و ترساون؟ وتیان: سەركۆنەمان مەكە چوونكە كاتىك بەيانى ھەتاو ھەلبىت، ھەمووان لەناو دەچين.

وتى: ئەي خەلکينە مەترسن، مەگەر موسولمان نين؟ مەگەر بەريگەي خوادا ناپۆن؟ مەگەر ھاوھەلانی خوا نين؟ وتیان: بەلى.

وتى: كەواتە بزائن خواوەند كەسانى وەك ئيوە ھىچ كات پشتگوي ناخات. بۆ بەيانى، بانگى نويزيان فەرموو، عەلا پيشنويزى بۆ كردين. دەستەيەكمان دەستنويزمان بوو و دەستەيەك (تەيەموم) مان كرد. كاتىك نويزى خویند، كەوتە سەرچۆك و خەلكانيش بەھەمان شيو، دۇعايان كرد و لەرووناكى تيشكى ھەتاو، تراويلكەيەك درەوشايەو. عەلاي سەيرى خەلكان كرد و وتى: كەسيك بروات بزائيت ئەوھ چيە؟

كەسيك پۆشت و گەپايەو، وتى: تراويلكەيە. عەلا و خەلكان سەرقالى پارانەو و دۇعا كردن بوون. دووبارە تراويلكەيەك

درەۋشاھىيە، دىۋى ئەۋەدى جارىڭكى دىكە تراۋىلكە درەۋشاھىيە. كەسىك پۇشت و وتى: ئاۋە.

عەلا لەگەل خەلكان ھەستا. بەرەۋ ئاۋەكە پۇشتىن. خواردمانەۋە و خۇمان شۇرد، كاتىك دىنيا بەتەۋاۋى رووناك بوۋىيە، وشترەكانمان گەپرانەۋە. ھەركەسىك بارەكەى خۇى ھەلگرت. ھىچ شتىك كەم نەبوو، خۇمان و وشترەكان ئاۋمان خوارد و بەرىكەۋتىن. دەلىت: باۋكى ھورەيرە ھاورىنى من بوو. كاتىك پۇشتىن، وتى: شۋىنى ئاۋەكە دەزانى؟

ۋىم: باشتر لەھەموو ەەرەبەكان شارەزاي ئەم سەرزەمىنەم.

وتى: با پىكەۋە تا لاى ئاۋەكە پۇۋىن.

دەلىت: پۇشتىن بەلام نەكانىيەك بوۋنى بوو نەشۋىنەۋارىك لەئاۋ دەبىنرا. پىم ۋىم: ئەگەر كانىيەكە ون نەدەبوو، دەموت ئىرە شۋىنەكەيەتى، پىشتەر ھەركىز ئاۋم لىرە نەبىنىۋە.

لەم كاتەدا دەفرىك ئاۋم بىنى، باۋكى ھورەيرە پىنى ۋىم: ئەى باۋكى سەھەم، سۋىند بەخۋا ئىرە ھەمان شۋىنە و بۇ ئەم دەفرە گەپرامەۋە. دەفرەكەى خۇم پىركىدبوو و لاى كانىيەكە بەجىم ھىشت.

دەلىت: ئەمە يەكەلە بەخششەكانى خواۋەند و مۇجىزەكانى ئەۋ بوو.

سىپاسى خوامان كرد و بەرىكەۋتىن تا گەيشتىنە ھىجر. دەلىت: عەلا كەسى بۇ لاى جارود و كەسىكى دىكە نارد تا لەگەل خەلكى عەبدىقەيس لەناۋچەى خۇيان روۋبەروۋى ھەتەم رىز بېستەن. ھەموو موسولمانەكان لەدەۋرى عەلا كۆۋۋنەۋە. موسولمانان و ناباۋەپان خەندەكىان لىدا و رۇژەكان شەپريان دەكرد و ئىۋاران دەگەپرانەۋە شۋىنەكانى خۇيان. يەك مانگ بەمشىۋەيە تىپەرى. شەۋىك موسولمانان لەئوردوۋىگاي ناباۋەپرانەۋە دەنگە دەنگ و قەرەبالغىيان بىست.

عەلا وتى: كى دەتوانىت ھەۋالمان بۇ بىنىت؟

عەبدوللە كوپى ھەزف كە دايكى لەتايەفەى منالەكانى عىجل بوو، وتى: من ھەۋالتان بۇ دىنم.

ئەمەى وت و پۇشت و كاتىك لەخەندەكى دوزمن نرىك كەۋتەۋە، ئەۋيان گرت و وتيان: كىت؟ ناۋى خۇى وت و بانگى ئەبجەرى كرد. ئەبجەر كوپى بوجەير ھات و

ئەوی ناسییەوه، وتی: چیت دەوێت؟

وتی: رینگە مەدە لەناویچم، کاتیك سوپای عیجل و تیم اللات و قەیس و کەسانی تر لە دەوری من، بۆ بکوژم، ئیوه لیژە بن و ببمە گالته جاری دەستی کەسانی دیکە.

بوجهیر ئەوی رزگار کرد و وتی: سویند بەخوا خوشکەزایەکی خراپیت.

عەبدوللە وتی: واز لەو قسە بیئە و خواردنم بۆ بیئە، خەریکە لەبرسانا دەمرم. بوجهیر خواردنی پێدا، وتی: تۆیشوو و چوارپێم پێ بده تا بپۆم بەدوای کاری خۆمدا. لەگەڵ کەسیك قسە ی دەکرد، مەستی شەراب بوو. بوجهیر ئەو کارە ی کرد و وشترەکە ی خۆی پێدا و ئەوی پەراندەوه.

عەبدوللە کوپی حەزف بۆ ئوردوگای موسولمانان گەڕایەوه و ئاگاداری کردنەوه، ناباوەپان هەموویان سەرخۆشن. موسولمانان هێرشیان کردە سەر ئوردوگاکیان و شمشیریان لەناو ئەواندا سووراند. ناباوەپان بۆ هەلاتن روویان لەخەندەکە کرد و دەستە یەکیان لەناوچوون. دەستە یەکیان رزگاریان بوو. دەستە یەکیان سەرسووما کوژران یا ئەسیر کران. موسولمانان دەستیان بەسەر کەل و پەلەکانی ناو ئوردوگاکیاندا گرت. هەلاتووان تەنیا سیلاح و جل و بەرگیان لەگەڵ خۆیان برد. ئەبجەر یەکیك بوو لەهەلاتووان، حەتەم سەرسووماو بەرەو ئەسپەکە ی پوشت تا سوار بێت. موسولمانان لەناو ئوردوگاکیاندا بوون. ویستی سوار ئەسپەکە ی بێت، نەیتوانی. عەفیف کوپی مونتزەری تەمیمی لای ئەو تێپەری و داوای هاوکاری کرد، دەیوت: کەسیك لەمەنالهکانی قەیس لیژە نییە هاوکاری من بکات.

کاتیك هاواری کرد، عەفیف دەنگی ئەوی ناسییەوه و وتی: قاچت بده بەمن تا سوارت کەم. کاتیك حەتەم قاچی خۆی پێدا، بەشمشیر لێیدا و قاچی لەپرانییەوه قرتاند و بەرەلای کرد.

حەتەم وتی: رزگارم کە.

عەفیف وتی: دەخوازم نەمریت بۆ ئەوهی بەنازەرەوه بمریت.

ژمارە یەك لەهاوەلانی عەفیف ئەو شەوه کوژران. حەتەم لەشوینکەیدا کەوتبوو، هەركەس لەموسولمانان لای ئەو تێدەپەری، دەیوت: دەخوازیت حەتەم بکوژیت. ئەم قسە ی بەکەسانیک دەوت کە ئەویان نەدەناسی. قەیس کوپی عاسم لای ئەو تێپەری و کاتیك ئەم قسە ی حەتەمی بیست، پوشت و خۆینی پشت. کاتیك بینی قاچی قرتاوه، وتی: ئەگەر دەمزان، نەمدەکوشت.

کاتیك موسولمانان دەستیان بەسەر خەندەکی دوژمندا گرت، شوێن هەلاتووێن کەوتن. قەیس کوپی عاسم خۆی بەئەبجەر گەیاند بەلام ئەسپەکی ئەبجەر لەئەسپەکی ئەو تیزپەرەوتر بوو. قەیس چوونکە دەترسا لێی دور بکەوێتەوه، زەرەبەیهکی لەقاجی دا و دەماری قاجی قرتاند. بەلام مایەوه و شەل بوو.

عەفیف کوپی مونزەر غروور کوپی سویدی ئەسیر کرد. تایەفە ی رەباب سەبارەت بەو قەسیان لەگەڵ عەفیف کرد چوونکە باوکی غروور خوشکەزای تیم بوو. ویستیان پەنای پێدات، عەفیف بەعەلا کوپی حەزەمی وت: پەنام بەم کەسە داوه.

عەلا وتی: کێیە؟

وتی: غروور.

عەلا وتی: تۆ ئەم خەڵکەت مەغروور کردووه؟

وتی: ئەو پاشا، من کەس مەغروور ناکەم، خۆم مەغروورم.

عەلا وتی: باوەڕ بێنە. غروور باوەڕی هێنا و لەهێجر مایەوه. غروور ناوی بوو نەك نازناو.

عەفیف، مونزەر کوپی سوید کوپی مونزەری کوشت.

بەرەبیان عەلا تالانییەکانی دابەش کرد. ئەوکەسانەی بوێرانە جەنگابوون وەك عەفیف کوپی مونزەر و قەیس کوپی عاسم و سەمامە کوپی ئەسال، جل و بەرگی گرانبای پێبەخشین. سەمامە جل و بەرگی پەشەنراو کەحەتەم شانازی پێوه دەکرد، یا چەند دەرستەیهك جل و بەرگی دیکە ی کڕییهوه.

زۆربە ی هەلاتووێن روویان لەدارین کرد و و بەکەشتی خۆیان گەیاندە ئەو سەرزمینە. دەستەیهکی دیکەیان بۆ لای خەڵکەکی خۆیان گەڕاندەوه. عەلا کوپی حەزەمی بۆ ئەو دەستە لەخەڵکانی بەکر کوپی وائەل کەباوەری خۆیان پاراستبوو، سەبارەت بەوان نامەی نووسی و کەسی بۆ لای عوتەیبە کوپی ئەهاس و عامر کوپی عەبدنەسوود نارد تا شوێن هەلگەراوەکان بکەون و فرمانی بەموسەممەدا پشتیوان و هاوکاری ئەوان بێت. کەسی بۆ لای خەسەفی تیمی و موسەنا کوپی حارسە ی شەیبانی نارد و رێگەیان لەهەلگەراوەکان بەست. دەستەیهکیان دووبارە باوەڕیان هێنایهوه و دەستەیهکیان رازی نەبوون و پێداگرییان لەسەر کوفر و ناباوەری کرد. رێگەیان بەوان نەدا و گەڕاندەوه بۆ شوێنەکانی خۆیان. بەکەشتی روویان لەدارین کرد و خواوەند

ئەوانى لەو سەرزەمىنە كۆكرىدەو.

عەلا لەئوردوگاي ناباوەران مايەو تا وەلامى نامەكانى لەخەلكانى بەكر كۆپى وائى
بۆ ھاتەو. زانى ھاوکارى و پىشتىوانى دىنى خويان کردووە. كاتىك ھەوالەكان
بەدلىخوژاى دل و دلىا بوو لەپىشت سەرىيەو زيان بەخەلكانى بەحرەين ناگات، فەرمانى
بەخەلكاندا بەرەو دارىن بەرىكەون. ئەوانى كۆكرىدەو و وتارىكى پىشكەش كردن، وتى:
خواوەند ئەحزاب و شەيتانەكان و ھەلاتووانى لەدەريا كۆكرىدۆتەو و لەوشكانى
مۆجىزەكانى خۆى نىشانى ئىوەدا، دەريائىش بەھەمان شىو دەيىت.

ھىرش بکەنە سەر دوژمن و دەريا بېرن چوونكە خواوەند ئەوانى كۆكرىدۆتەو.
وتيان: ئەو كارە دەكەين و دواى ئەوەى لەبەلەكەى دەھنا رزگارمان بوو، چىتر لەھىچ
ناترسىن.

عەلا بەرىكەوت و خەلكەكەى بەرىكەوتن. كاتىك گەيشتنە كەنارەكانى دەريا، سوار
وپیاده لەدەريایاندا، دۆعايان دەکرد. دۆعاكەيان ئەمە بوو:

((يا ارحم الراحمين، يا كريم، يا حلیم، يا احد، يا صمد، يا حى، يا محىى الموتى، يا حى يا
قيوم، لا اله الا انت يا ربنا)) بەفەرمانى خواوەند ھەموويان لەئاو پەرىنەو ەك بلىى
لەسەر زەوييەكى پان و بەرىن رىگە دەبېرن. ئاوەكە تا سەرىيى و شترەكانى دەگرت
لەكاتىكدا لەكەنارەكانەو تا دارىن بۆ كەشتىيەكان رىگەى يەك و شەو روژ بوو!!!!

كاتىك گەيشتنە دارىن، رووبەرووى دوژمن بوونەو شەرىكى قورسيان دەستپىكرد.
كەس لەوان نەمايەو و ژن و منالەكانى دوژمنيان ئەسیر كرد و سامانەكانيان ھىئا.
بەشى سوار لەتالانپيەكان شەش ھەزار و پيادەكان دوو ھەزار بوو. كاتىك لەشەر تەواو
بوون، لەھەمان رىگەى ھاتنەو، گەپانەو. عەفیف كۆپى مونزەر لەمبارەو
ھۆنراو يەيەكى ھەيە بەم ناوەرۆكە:

((مەگەر نەتبىنى خواوەند دەريای دەستەمۆ کرد

بەلایەكى گەرەوى بەسەر كافرەكاندا ھىئا

لەخواى دەريا پاراينەو

و ئەو پىشپاتىك و مۆجىزەيەكى سەيرى نىشانداين

سەرسوپھىنەتر لەوەى پىشيانى رابردووانى دابوو.))

كاتىك عەلا بۆ بەحرەين گەپايەو و دەسەلات و ھىزى ئىسلام زياد و گەشەى كرد و
موسولمانان پىنگە و شكۆ و ناباوەران لاواز و ريسوا بوون، پەوپاگەندەى ناراستيان بلأو

کرده و وتیان: مەفروق شەبیان و تەغەلب و نەمری کۆکردۆتەو.
 موسوئمانەکان وتیان: خەلکانی لەهەزیم رینگەیان لێدەگرن.
 لەو کاتەدا تایەفەیی لەهەزیم خوازیاری ھاوکاری کردنی عەلا بوون.
 عەبدوللە کوپی حەزف سەبارەت بە پەرپاگەندەیی خەلکان ھۆنراوێکی ھۆنییەو بەم
 ناوەرۆکە:

((ئێمە لەمەفروق و بنەمالەکی مەترسینن
 ئەگەر ھێرش بکاتە سەر ئێمە، بەلەکی حەتەمی بەسەردیت
 تایەفەیی بەکر ھەرچەندە زۆر بن
 لەریزی ئەو کەسانەن کە دەپۆنە جەھەننەم.))
 دەئیت: عەلا لەگەڵ خەلکان گەڕایەو جگە لەو کەسانەیی دەیانویست لەوی نیشتەجی
 بێن. ئێمە لەگەڵ سەمامە کوپی ئەسەل ھاوین تا گەیشتینە ناوەکی قەیس کوپی
 سەعەبە. سەمامەیان بێنی جل و بەرگی نەخشینراوی لەبەردابوو. کەسیکیان نارد و
 وتیان: لینی بێرسە ئەو جل و بەرگی لەکوێو ھیناوە، ئایا ئەو حەتەمی کوشتوو
 یاکەسیکی دیکە؟

کاتیکی ئەو پیاو گەڕایەو و سەبارەت بە جل و بەرگ و حەتەم پرسیاری کرد، وەلامی
 دایەو: وەک تالانی وەرگرتوو.
 وتی: ئایا تۆ حەتەم کوشت؟
 وتی: نە، بەلام حەزەم دەکرد بیکۆژم.
 وتی: ئەو بۆ ئەم جلائی ئەو بەرتۆ کوشتوو؟
 وتی: بێم وتیت تالانییە.
 ئەو پیاو گەڕایەو و خەلکەکی لەوەلامی سەمامە ئاگادار کردەو. لەدەوری
 کۆبوونەو و سەمامە پرسی چیتان دەوێت؟
 وتیان: تۆ حەتەم کوشتوو.

وتی: درۆ دەکەن من نەمکوشتوو، ئەم جل و بەرگە تالانییە.
 وتیان: ئەو کوشتوو و جەلکانی ئەو وەک تالانی ھەلگرتوو.
 وتی: ئەم جلائی لەبەردا نەبوو، جەلکان لەشوینی مانەوێ ئەو دانرابوو.
 وتیان: درۆ دەکەیت و خوینیان پشت.

دەلىت: راهیبیک لەهيجر لەگەل موسولمانان بوو و کوژرا.

وتیان: ھۆکاری موسولمانی تۆ چییە؟

وتی: سێ شت چوونکە دەترسام ئەگەر دواى روودانى ئەوان باوەڕ نەھێنم، خواوەند دەمسپێتەو: ئەو کانییەى لەریخەلانی دەرکەوت و کرانەوہى رینگە لەدەریا وئەو دۆعای لە کاتى بەرەبەیان لەئوردووگای موسولمانان بیستم.

وتیان: دۆعاکەى چى بوو؟

وتی: ((اللهم انت الرحمان الرحيم، لا اله غيرك و البديع ليس قبلك شيئى، و الدائم غير الغافل، و الحى الذى لا يموت و خالق ما يرى و ما لا يرى، و كل يوم انت فى شأن و علمت اللهم كل شئنى بغير تعلم.

واتاکەى: خواوەندا، تۆ بەخشندە و مێھرەبانى و جگە لەتۆ خوايەك نىيە، داھینەرى وپیش تۆ هیچ نەبوو، پایەداریت و بى ناگا ناییت، زیندوویت و هیچ کات نامریت، ئافەرتنەرى بىزراو و نەبىزراوەکان و ھەر رۆژ لەپینگەيەكى دیکەدايت، ھەموو شتیک بى فێر بوون دەزانى.))

کاتیک ئەمانەم بىنى و ئەم دۆعایەم بیست، زانیم ھۆکاری ھاوکاری کردنى فریشتەکان بۆ ئەم خەلکە ئەوہیە کەھاوکاری دینەکەى خوا دەکەن.

ھاوہلانى پێغەمبەر(د.خ) دواتر ھەوالى ئەم پیاوہیان بیست.

عەلا لەنامەيەك بۆ ئەبوبەكرى نووسى:

((خواوەند لەدەھنا کانییەكى پى بەخشین، کەنارەکانى نەدەبىنران و دواى خەم و ڕەنج، وانە و مۆجیزەيەكى نیشانداین تا سیاسى بکەین و بەردەوام ناوى لەسەر زمانمان بێت، لەخوا بپارێزەرەو و بۆ سوپا و شەپکەرانى دین داواى ھاوکاری بکە.))

ئەبوبەكر لەخوا پاراىەرەو و وتی: عەرەبەکان کاتیک باسى سەرزەمىنى خوێان دەکرد دەیانوت کە لەلوقمان سەبارەت بەدۆلى دەھنا پرسىاریان کرد نایا لەوى چال ھەلکەن یا نە؟ لوقمان رینگەى لیگرتبوون و وتبووى: تەنافى سەتل لەوى کاریگەرى ناییت و کانییەکان دەرناکەوێت. بەسەرھاتى ئەم کانییە لەمۆجیزە گەرەکانە و ھاوشیوہى ئەمەم لەناو ئۆمەتەکانى دیکە نەبیستوو. خواوەندا شوینەوارى محەممەد لەناو ئۆمەدا بەزیندووى بەیئەرەو.

عەلا شەپرى خەندەك و شکستى ناباوەران و کوژرانى حەتەم بەدەستى زەید و

موسه ممه عی بۆ ئه بویه کړ نووسی:

((خواوهند ناوړی دوژمنانی نیمه ی بهووی شهرابه وه له ناو برد وړیز و هیزی نه وانی شکاند. هیرشمان کرده سرخه نده که کیان و بینیمان هموویان سرخوښن، نه وانمان کوشت. جگه له دهسته یه که ی که م کمرزگاریان بوو حه تهم کوژرا. نه بویه کړ له وه لاما نووسی:

نه گهر له مناله کانی شه بیان کوړی سه عله به شتیک بیست که وته ی پروپاگهنده چیه کانی پشتراست کرده وه، سوپایه ک بۆ له ناو بردنی نه وان په وانه بکه تا بلاوه ی لیبک و هیچ کات کونه بنه وه و پروپاگهنده دروست نه بیست.

هه لگه پراڼه وهی خه لکانی عه ممان و مه هره و یه مهن

نه بوجه عفر ده لیت: له مېژووی شهر ی نه وان له گهل موسولمانه کان گېرپراڼه وه کان جیاوازه. له گېرپراڼه وهی محه ممه کور ی نيسحاق هاتووه: گرتنی یه مامه و به حره ی و په وانه کردنی سوپا بۆ شام له سالی دوانزه یه می کوچ روویدا. به لام له گېرپراڼه وهی باوکی حه سنی مه داینی له شاره زایانی مېژووی شام و عیراق هاتووه: هموو سرکه و تن و شهره کان دژی هه لگه پراوه کان له سهر دهستی خالد کوړی وه لید و که سانی دیکه له سالی یانزه یه م روویاندا جگه له رووداوی ره بیعه کوړی بوجه یر که له سالی سیانزه یه م کوچ روویدا.

داستانی ره بیعه کوړی بوجه یری ته غله بی به مشیوه یه: کاتیک خالد کوړی وه لید له مه سیخ و حه سید بوو، ره بیعه له گهل دهسته یه که له مه لگه پراوه کان شوړشی کرد. خالد شهر و نه سیر و تالانی زوری دهستکه ووت. که کانی ره بیعه له ناو نه سیره کاندا بوون. هموویانی بۆ لای نه بویه کړ نارد. کچی ره بیعه بوو به هاوسه ری عه لی کوړی نه بی تالیب.

به سهرهاتی عه ممان بهوشیوه یه له گېرپراڼه وهی کوړی موچه یریز باسی کراوه: له قیت کوړی مالکی نه زدی ناسراو به زو نه لتاج له عه ممان پیڼگی به دهست هینا بوو. له روژگاری جاهلییه ته به جوله ندی ناویان ده برد. بانگه شه ی نهو هاوشیوه ی بانگه شه ی پیڼغه مبه ران و دوا ی مهرگی پیڼغه مبه ر(د.خ)، هه لگه پرایه وه و دهستی به سهر عه مماندا گرت. جه یفر و عوبادی بۆ کیو و ده ریاکان دوورخسته وه. جه یفر که سی بۆ لای نه بویه کړ نارد و

له رووداوه كان ئاگادارى كرده وه دوای هاوكارى و پشتیوانى كرد.

ئه بوبه كر، حوزه یفه كوپی موحسینی غهلفانی له هۆزی حه میر له گه ل عه ره فجه ی بارقی ئه زدی بۆ هاوكارى ئه و په وانه كرد. حوزه یفه لیپرسراوی عه ممان و عه ره فجه لیپرسراوی مه ره بوو. بریاریاندا کاتیك پیكه وه، به هاوكارى یه ك دژی دوژمنه كهیان بجهنگن و سه رتا له عه ممانه وه ده ستپێكه ن. حوزه یفه له سنوره كه ی خۆی سه ركرده و عه ره فجه فه رمانه كانی ئه نجام بدات و عه ره فجه له سنوری خۆی سه ركرده و حوزه یفه فه رمانه كانی ئه نجام بدات. پیكه وه پۆشتن و بریاریاندا به خێرایى رینگه ی عه ممان بگرنه بهر. کاتیك نزیك كهوتنه وه نامه یان به جه یفر و عوباد نووسی.

ئه بوبه كر عێكره مه كوپی ئه بی جه هلی بۆ شه پ له گه ل موسه یله مه بۆ یه مامه نارد و شه ره حبیل كوپی حه سه نه ی به دوای ئه ودا په وانه كرد و فه رمانی هاوشیوه ی عه ره فجه و حوزه یفه ی به واند. به لām عێكره مه به خێرایى پۆشت و ده یویست ناوبانگی ئه م سه ركه و تنه ته نیا بۆ خۆی بیئت، رووبه روی موسه یله مه بوویه وه و شكستی خوارد و رووداوه كه ی بۆ ئه بوبه كر نووسی. کاتیك شه ره حبیل ئاگادار بوویه وه، له شوینه كه ی خۆی مایه وه. ئه بوبه كر فه رمانی پێدا له نزیك یه مامه بمینیته وه تا فه رمانه كانی ده گات. ئه و به ره و یه مامه به رێكه وت و نامه ی بۆ عێكره مه نووسی و سه ركۆنه ی كرد، وتی: نه تبینم و هیچ هه وائیك لی نه بیستم تا ئه و كاته ی كاریكى پێویست و شیاو له رینگه ی خوا دا ئه نجام ده ده ی. به ره و عه ممان برۆ و شه پ له گه ل خه لكانی ئه و سه رزه مینه بکه و هاوكارى حوزه یفه و عه ره فجه بکه كه هه ركامیان سه ركرده ی سوپا كه ی خۆیه تی. له سنووری حوزه یفه، ئه و سالاره و کاتیك له وى رزگارتان بوو، به ره و مه ره برۆ. دوای ئه وه رووبكه ره یه مهن و له یه مهن و حه زه رمه وت موهاجیر كوپی ئومه ییه ببینه و هیرش بکه سه ر هه لگه پراوه كانی نیوان عه ممان و یه مهن. ده مه ویت هه وائی دلخۆشكه ر له تو بیستم.

عێكره مه کاتیك نامه كه ی ئه بوبه كرى به ده ست گه یشت، له گه ل سوپا كه ی خۆی به دوای عه ره فجه و حوزه یفه به رێكه وت و پێش ئه وه ی بگه نه عه ممان، په یوه ستیان بوو. ئه بوبه كر فه رمانی به عه ره فجه و حوزه یفه دا بوو کاتیك كاروباره كانی عه ممان سامان ده دن سه باره ت به مانه وه یا پۆشتن بۆ یه مهن، گوێ له فه رمانه كانی عێكره مه بگرن. له نزیك عه ممان له شوینیك به ناوی ره جام په یوه ستی یه ك بوون و نامه یان بۆ جه یفر و عوباد نووسی. له قییت له هاتنی سوپای موسو لمانان ئاگادار بوویه وه و خه لكانی خۆی

کۆکردهوه و لهدهبا ئورودوی لیدا. جهیفر و عوبادیش لهشوینکهی خویان بهریکهوتن و لهسهحار ئودویان لیدا. کهسیان بۆ لای عهرهفجه و حوزهیغه نارد تا پهیوهستیان بین. ئەوان هەردووکیان بهریکهوتن و شەریان لهگەڵ هەنگهپراوهکانی سه‌رزه‌مینەکانی نزیک سنووری خویان کرد و ئەوانیان لهناوبرد.

دواتر نامه‌که‌یان بۆ ئورودوی له‌قیت نارد و له‌سه‌رکرده‌ی مناله‌کانی جه‌دید ده‌ستیان پێک‌کرد. نامه‌یان گۆڕییه‌وه و له‌له‌قیت جیا‌بوونه‌وه. دواتر به‌ره‌و ئوردو‌و‌گای له‌قیت به‌ریکه‌وتن و شەپ ده‌ستپێک‌کرد.

له‌قیت ژن و مناله‌کانی له‌پیش‌ه‌وه‌ی سوپاکه‌ دانا‌بوو بۆ نه‌وه‌ی شه‌رکه‌ران بویرانه شه‌پ و پارێزگاری له‌ژن و مناله‌کانی خویان بکه‌ن. ده‌با شاریکی گه‌وره و گه‌وره‌ی شاره‌کانی ئه‌و ناوچه بوو. شه‌رێکی قورس روویدا و زۆری نه‌ما‌بوو له‌قیت سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست بێنیت. له‌و کاته‌ی شکست له‌ناو موسو‌ل‌مان‌ه‌کان و نابا‌وه‌ران له‌سه‌رکه‌وتن نزیک بې‌و‌ونه‌وه، پشتی‌وانی فراوان بۆ موسو‌ل‌مانان گه‌یش‌ت. مناله‌کانی ناجییه به‌سه‌رکرده‌یه‌تی خه‌ريت کو‌پی راش‌د و خه‌لکای عه‌بدقه‌یس به‌سه‌رکرده‌یه‌تی سه‌وحان له‌گەڵ ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌لکای عه‌ممان له‌خه‌مه‌کانی مناله‌کانی ناجییه و عه‌بدقه‌یس، په‌یوه‌ستی موسو‌ل‌مانان بوون. خوا‌وه‌ند به‌هۆی ئەوانه‌ هی‌زی به‌موسو‌ل‌مانان به‌خشی و نابا‌وه‌رانی له‌ناو‌برد. موسو‌ل‌مانان له‌گۆ‌ره‌پانی شه‌پ ده‌هه‌زار که‌س له‌وانیان کوشت و شوین هه‌لات‌و‌ان که‌وتن و که‌سانێکی زۆریان کوشت و ژن و مناله‌کانیان ئه‌سیر کرد. سه‌رکرده‌کان تالانییه‌کانیان به‌سه‌ر موسو‌ل‌مانان دا‌به‌ش و پێنج یه‌کیان بۆ مه‌دینه نارد. به‌بۆ‌چوونی عێک‌ره‌مه حوزهیغه ده‌ب‌وایه له‌ عه‌ممان به‌مینی‌ته‌وه تا کاروباره‌کان به‌ته‌وا‌وه‌تی سامان ده‌درین و خه‌لکان نارام ببنه‌وه. پێنج یه‌کی تالانییه‌کان هه‌شسه‌د و شتر و هه‌موو بازاره‌که‌یان تالان کرد. عه‌ره‌فجه پێنج یه‌کی تالانییه‌کانی بۆ مه‌دینه برد و حوزهیغه مایه‌وه تا خه‌لکان هی‌ور بکاته‌وه و هۆزه‌کانی ده‌رو‌وبه‌ری عه‌ممان ناچار بکات، کێشه بۆ فه‌رمان‌به‌‌ه‌وای موسو‌ل‌مانان و خه‌لکی عه‌ممان دروست نه‌کات.

گێڕانه‌وه‌کانی تاییه‌ت به‌مه‌هره‌ له‌نه‌ج‌له

کاتی‌ک عێک‌ره‌مه و حوزهیغه و عه‌ره‌فجه شه‌پی هه‌نگه‌پراوه‌کانیان له‌عه‌ممان کۆتایی پێهێنا، عێک‌ره‌مه له‌گەڵ سوپاکه‌ی خۆی به‌ره‌و مه‌هره به‌ریکه‌وت و دا‌وای ها‌و‌کاری

له خەڵکانی عەممان و دەوربەری کرد. بەرێکەوت تا گەیشته مەهره و لە خەڵکی ناجییە و ئەزد و عەبدقەیس و راسب و سەعد و مەنالهکانی تەمیم کەسانیک بۆ هاوکاری کردنی پەییوەستی سوپاکە ی بوون. هیژشی کردە سەر دیاری مەهره کەدوو دەستە ی لی بوو: دەستە یەک لە دەشتی جیروت و نەزدون و یەکیک لە مەنالهکانی شەخرات بەناوی شەخزیت سەرکردهیان بوو. دەستە یەکی دیکە لە نەجد و هەموو خەڵکانی مەهره جگە لە دەستە کە ی شەخزیت شوینکەوتە ی سەرکرده ی ئەم دەستە یانی مەسحەبی موحاریبی بوون. ئەم دوو سەرکرده یە دژایەتی یەکیان دەکرد و هەرکام دەییوست ئەوی دیکەیان شوینکەوتە ی فەرمانەکانی بیّت و دوو دەستە کە ییش هەرکام هەولیان بۆ سەرکەوتنی سەرکردهکانی خۆیان دەدا. ئەمە هاوکاری یەک بوو خواوەند بەموسولمانانی بەخشی چوونکە دووبەرەکی نیوان دوژمنان هۆکاریک بوو بۆ بە هیژی موسولمانان.

کاتیک عێکرەمە بینی دەستە ی شەخزیت ژمارەیان کە متره، پێشنیاری ئیسلامی پێکرد. ئەو، سەرەتا بە پێشنیارە کە ی عێکرەمە رازی و بەمشۆیە هیژی مەسبەحی لاواز کرد. دواتر عێکرەمە کەسی بۆ لای مەسبەح نارد و پێشنیاری ئیسلام و هەلگەپانەوه لە کوفری پێکرد. بەلام ئەو بەهۆی زۆری ژمارە ی شەپکەرانی بە پێشنیارە کە ی عێکرەمە رازی نەبوو و لە شوینە کە ی شەخزیت دوورکەوتەوه. عێکرەمە لە گەل شەخزیت شوینی کەوتن و لە نەجد رووبەرۆی مەسبەح بوویەوه. شەپک قورستر لە شەپری دەبا دەستی پێکرد. خواوەند سوپای ناباوەرانی شکستدا و سەرکرده کە یان کوژرا. موسولمانان شوینیان کەوتن و ژمارە یەکی زۆریان لە کوشت و ژەمارە یە ک ئەسیریان گرت. نزیکە ی دوو هەزار ئەسپیان وە ک تالانی بۆ مایەوه.

عێکرەمە تالانی یە کانی دابەش کرد و یە ک پێنجی بە شەخزیتدا بۆ ئەبوبەکر و چوار لە سەر پێنجە کە ی دیکە ی لە ناو موسولماناندا دابەش کرد. سوپاکە ی بە چوارپی و سیلاح بە هیژ و عێکرەمە لەوی مایەوه تا کاروبارەکانی خەڵکان سامان بدات. خەڵکانی نەجدی کۆکردهوه و بە یەتی لیوەرگرتن. رووداوە کە ی لە نامە یە کدا نووسی و بە سائب عابدی مەخزومی بۆ ئەبوبەکر نارد. شەخزیت پێش سائب تالانی یە کانی گەیانده مەدینه.

هه‌نگه‌راوه‌کانی یه‌مه‌ن

قاسم کوپی محهمهد ده‌لێت: کاتێک پێغه‌مبه‌ر(د.خ) مرد، عه‌تاب کوپی ئه‌سید و تاهیر کوپی ئه‌بی عه‌بدولله‌ لێپرسراوانی مه‌ککه‌ و ده‌ورو به‌ری بوون. عه‌تاب لێپرسراوی مناله‌کانی که‌نانه‌ و تاهیر، لێپرسراوی عه‌ک بوو. چونکه‌ پێغه‌مبه‌ر(د.خ) فه‌رمانیدابوو کاروباره‌کانی عه‌ک به‌که‌سیک له‌خۆیان، مناله‌کای مه‌عد کوپی عه‌دنان، بسپێرن. لێپرسراوانی تاییف و ده‌ورو به‌ری عوسمان کوپی ئه‌بی عاس و مالک کوپی عه‌وفی ئه‌نساری بوون. عوسمان لێپرسراوی چه‌زه‌ریه‌کان و مالک لێپرسراوی به‌ده‌وییه‌کان و شوێنکه‌وته‌کانی هه‌وزی هه‌واژین بوو. لێپرسراوانی نه‌ج‌ران و ده‌ورو به‌ری عه‌مرۆ کوپی چه‌زم و ئه‌بوسوفیان کوپی چه‌رب بوون. عه‌مرۆ کوپی چه‌زم پێشنوێژ و ئه‌بوسوفیان لێپرسراوی کۆکردنه‌وه‌ی زه‌کات بوو. خالید کوپی سه‌عید کوپی عاسم لێپرسراوی ناوچه‌ی نیوان ره‌م‌ع و زوبه‌ید تا سنوره‌کانی نه‌ج‌ران بوو. لێپرسراوی هه‌مه‌دان عامر کوپی شه‌هر، لێپرسراوی سه‌نعا، فیروزی ده‌یله‌می و دازویه و قه‌یس کوپی مه‌کشوح هاوکاره‌کانی بوون. لێپرسراوی جو‌ند، یه‌علی کوپی ئومه‌یه، لێپرسراوی مارب ئه‌بوموسا ئه‌شعه‌ری، تاهیر کوپی ئه‌بی عه‌بدولله‌ لێپرسراوی عه‌ک و ئه‌شعه‌ریه‌کان بوو. مه‌عان کوپی جه‌به‌ل مامۆستای قورئان و له‌سنووری هه‌موو لێپرسراوه‌کان هاتوچۆی ده‌کرد.

ده‌لێت: ئه‌سه‌ود له‌سه‌رده‌می ژیا‌نی پێغه‌مبه‌ر(د.خ) هێرشی کرده‌ سه‌ریه‌مه‌ن. پێغه‌مبه‌ر(د.خ) به‌هه‌زی ئه‌و نامانه‌ی بۆخه‌لکانی نارد، شه‌پی له‌گه‌ل کرد تا ئه‌وه‌ی خواوه‌ند شکستی پێهێنا و کوشتی. کاروباری پێغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌یه‌مه‌ن و ده‌ورو به‌ری رۆژێک پێش مردنی پێغه‌مبه‌ر(د.خ) بۆ دۆخی جاران‌ی خۆی گه‌پرايه‌وه. به‌لام خه‌لکان بۆ فیتنه‌ و ئاژاوه‌ ناماده‌ و کاتێک هه‌وائی مردنی پێغه‌مبه‌ریان بیست، یه‌مه‌ن و ده‌ورو به‌ری شله‌ژا. سواره‌کانی عه‌نسی له‌نه‌ج‌ران تا سه‌نعا هاتوچۆیان ده‌کرد به‌لام که‌س کاری به‌که‌س نه‌بوو. عه‌مرۆ کوپی مه‌ع‌دیکه‌رب له‌به‌را به‌ر کوپی فه‌روه‌ کوپی مه‌سیک و معاویه کوپی ئه‌نس له‌گه‌ل پاشماوه‌ی که‌سه‌کانی عه‌نسی هاتوچۆی ده‌کرد.

دوای مردنی پێغه‌مبه‌ر(د.خ)، جگه‌ له‌عه‌مرۆ کوپی چه‌زم و خالید کوپی سه‌عد نه‌پۆشتنه‌ ئه‌و سه‌ره‌زمینه‌ و لێپرسراوه‌کانی دیکه‌ په‌نایان بۆ موسولمانان برد. عه‌مرۆ

كوپرى مه عديكهرب ريگه ي خاليد كوپرى سه عيدي به ست و شمشيرى سه مسامه ي
ليسه ند. يه كيک له نيز دراوه كانى پيغه مبه ر(د.خ) جه رير كوپرى عه بدولله و نه قرع كوپرى
عه بدولله و وه بر كوپرى يه حنس له گه ل هه واله كان گه پانه وه بۆ مه دينه.

ئه بويه كر شه رى له گه ل هه لگه پراوه كان ده ست پيكر د به هو ي نه و نامه نى بۆ
موسولمانانى نووسى هاوشيوه ي پيغه مبه ر(د.خ). سه ره تا ئوسامه كوپرى زه يد له شام
گه پرايه وه و نه مه سى مانگى خاياند. ته نيا له رووداوى زى حه سى و زونه لقسه ئه بويه كر
خۆ ي به شدارى كرد.

كاتيک ئوسامه گه پرايه وه، ئه بويه كر بۆ شه ر له گه ل هه لگه پراوه كان رووى له نه بره ق كرد.
كاتيک له گه ل خه لکكه ي رو به روو بوويه وه، داواى هاوكارى له موسولمانه كان كرد و
له گه ل ده سته يه ك له موهاجير و نه نساره كان و موسولمانه كان شه رى له گه ل
هه لگه پراوه كانى نزك مه دينه كرد. داواى هاوكارى له هه لگه پراوه كان نه كرد تا نه وه ي
توانى سه ركه وه تن به ده ست بيئيئت.

يه كه م كه س ئه بويه كر نامه ي بۆ نووسى عه تاب كوپرى ئه سيد بوو. نووسى: له گه ل
موسولمانه كانى سنوورى خۆ ت هيرش بكه ره سه ر هه لگه پراوه كان. فه رمانى كى له م
چه شنه ي بۆ عوسمان كوپرى ئه بى عاس نووسى.

عه تاب، خاليد كوپرى ئه سيدى بۆ شه ر له گه ل خه لکى ته هامه نارد. له وى ده سته يه ك
له خه لکى تايه فه ي موده له ج و ده سته يه ك له خه لکى خوزاعه و لات و سه رسه رييه كانى
كه نانه به سه ركردايه تى جونده ب كوپرى سوله مى له تايه فه ي مناله كانى شه نوقى موده له ج
كو بوونه وه. له سنورى عه تاب جگه له وه ده سته يه هيج ده سته يه كى ديكه كو نه بوويه وه.
خاليد له گه ل شه ركه ره كانى له ناباريق رو به روويان بوويه وه و بلاوه ي پيكر دن.
ژماره يه كى زۆر له مناله كانى شه نوقى كوشت كه تا ئيستا ژماره ي نه و تايه فه كه مه و
زيادى نه كردوه. سنورى عه تاب پاكسازى تيا كرا و جونده ب گيانى ده رباز كرد.
سه باره ت به كاره كه ي خۆ ي هۆنراوه يه كى هۆنييه وه به م ناوه رۆكه:

((به شيمان بوومه وه

زانيم كاريك كرد

ته نيا نه نگ و شه رمى لى ده ميئيته وه

شايه تى ده دم خوايه ك جگه له خواى تاقانه بوونى نيه

ئه ي مناله كانى موده له ج، خواوه ند، په روه ر دگار و پشتيوانى منه.))

عوسمان کوپی ئەبی عاس دەستەبەکی بەسەرکردایەتی عوسمان کوپی رەبیعە بۆ شەنەو پەوانە کرد. دەستەبەک لەتایەفەئێ ئەزد و بوجەیلە و خەسەم بەسەرکردایەتی حومەیزە کوپی نەعمان لەوێ کۆببوونەو. هەردوو دەستە لەشەنەو رووبەر و یەکبوونەو و ناباوەرانی شکستیان خوارد و لەنەووری حومەیزە بلأوهیان لێکرد. حومەیزە هەلات.

ناباوەرانی ھۆزی عەك

ئەبوجەعفەر دەلێت: یەكەم ھۆزی تەھامە كەدوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) لەدین ھەنگەراپەو، عەك و ئەشعەرییەكان بوون. كاتیك خەلكانی عەك لەمردنی پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار بوونەو، دەستەبەك لەوان كۆببوونەو و دەستەبەك لەئەشعەرییەكان و خەزم پەییوەستیان بوون. لەئەعەلاب لەسەر كەنارەكان جیگیر و دەستەبەکی دیکە لەخەلكان لەدەرویان كۆببوونەو بۆ ئەوێ سەرکردەیان ھەبێت.

تاھیر کوپی ئەبی ھالە، ئەبوبەكری لەم رووایە ئاگادار كردهو و بۆ ھێرش كردنە سەر ئەوان بەرێكەوت. ئەبوبەكری لەپۆشتنی خۆی ئاگادار كرد. مەسروقێ عەكی لەگەڵدا بوو و لەئەعەلاب رووبەر و ئێ دەستەبە بووینەو و شەڕ دەستپێكرد. خواوەند شكستی بەھەنگەرپاوەكان بەخشی و ژمارەبەكی زۆریان لێ كوژرا. رینگاكان لەكوژراوەكان بۆگەنیان گرت و ئەمە سەرگەوتنێكی گەورە بۆ موسولمانان بوو.

ئەبوبەكەر پێش ئەوێ نامەێ تاھیر و ھەوایی سەرگەوتنی بەدەست بگات، نووسی: نامەكەێ تۆمان بەدەست گەیشیت و لەپۆشتنی تۆ بۆ شەڕ كردن لەگەڵ ھەنگەرپاوەكان و بۆگەنەكانی ئەعەلاب ئاگادار بووینەو، كارێكی چاكت كرد. پەلە بكن و دەرڤەتیان پێمەدن. لەئەعەلاب بێننەو تا رینگاكان ئەمن و نامەێ منتان بەدەست بگات. ئەم دەستەبە بەھۆی وتارەكەێ ئەبوبەكەر بەبۆگەنەكان ناویان دەرکرد و دواتر رینگەكەیان بەرێگەێ بۆگەنەكان ناوبرد.

تاھیر دوای تەواو بوون و سەرگەوتن، لەگەڵ مەسروق و خەلكانی عەكی ھاوڕێی لەرێگەێ بۆگەنەكان مایەو تا ڤەرمانەكانی ئەبوبەكری بەدەست گەیشیت. ئەبوجەعفەر دەلێت: كاتیك ھەوایی مردنی پێغەمبەر(د.خ) بەخەلکی نەجران گەیشیت، خەلەكەكەێ كەژمارەیان چل ھزار پیاوی شەڕكەر لەمنالەكانی ئەفەئێ و پێش منالەكانی

حارس لهو سهرزه‌مینه نیشتەجی بوون، ده‌سته‌یه‌کیان بۆ لای ئەبویه‌کر نارد تا په‌یمانە‌که‌ی خۆیان تازه بکه‌نەوه. کاتی‌ک نێردراوه‌کان گه‌یشتن، ئەبویه‌کر نامه‌یه‌کی بۆ نووسین به‌م ناوه‌ڕۆکه:

((ئەمە نامه‌ی به‌نده‌ی خوا ئەبویه‌کر خەلیفه‌ی پیغه‌مبه‌ره‌د.خ) بۆ خەڵکانی نه‌ج‌ران که‌ئەوان له‌سوپا‌که‌ی خۆیان و له‌خۆیان ده‌ترسێنێت و به‌لێن و په‌یمانە‌کانی محهممه‌د تازه ده‌کاته‌وه جگه له‌وه‌ی محهممه‌دی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) به‌فه‌رمانی خواوه‌ند سه‌باره‌ت به‌سه‌رزه‌مینی ئەوان و سه‌رزه‌مینی عه‌ره‌به‌کان که‌فه‌رموویه‌تی: دوو دین له‌م سه‌رزه‌مینه جی‌گه‌ی نابێتەوه.

ئەوان سه‌باره‌ت به‌گیان و دین و سامان و که‌سه‌کانیان (ئەوانه‌ی ئاماده‌ن و ئەوانه‌ی غایب) ئەسقوف و قه‌شه و که‌نیه‌سه‌کانیان له‌هه‌ر شوێنێک بن و پاشا‌کانیان، که‌م بن یا زۆر، ئەمانیان پێده‌به‌خشیت، سه‌را‌نه‌ی پاشا‌کانیان وه‌ک خۆیا‌نه و ئەگه‌ر بیده‌ن، نابنه شه‌رکه‌ر و به‌شداری شه‌ره‌کان نا‌که‌ن و قه‌شه و ئەسقوفه‌کانیان نا‌گۆڕدێن و ئەوه‌ی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) به‌لێنی پێدا‌ون و له‌م نامه‌دا ئاماژه‌ی پێدراوه، له‌لایه‌ن موسولمانانه‌وه ریزی لێده‌گیریت و سه‌باره‌ت به‌ما‌فی ئەوان چا‌که‌خوازی و دوورنه‌ندیشی له‌به‌ر چاو ده‌گیریت. مسوهر کو‌بری عومه‌ر و عومه‌ر و کۆیله‌که‌ی ئەبویه‌کر شایه‌تی ئەم نامه‌یه‌ن.))

ئەبویه‌کر جه‌ری‌ر کو‌بری عه‌بدولله‌ی بۆ سنووری ئەو نارد و وتی له‌خه‌ڵکه‌که‌ی خۆی ئەوانه‌ی باوه‌ریان به‌دین ماوه و له‌سه‌ر موسولمانی پێدا‌گرن هاو‌کاری وه‌ریگریت و شه‌ری هه‌لگه‌پراوه‌کانی پێبکات. هێرش بکاته سه‌ر هۆزی خه‌سه‌م و له‌گه‌ڵ ئەوان که‌ بۆ پشتی‌وانی له‌زۆنه‌لخه‌سه شو‌رشیان ده‌ستپێک‌ردووه و ده‌یان‌ه‌وێت په‌یمانە‌که‌یان تازه بکه‌نەوه، بجه‌نگیت و کوشتاریان بکات. دواتر به‌رواته نه‌ج‌ران و له‌وێ بمینیتەوه تا نامه‌ی ئەبویه‌کری به‌ده‌ست ده‌گات.

جه‌ری‌ر پوشت و فه‌رمانه‌کانی ئەبویه‌کری ئەنجام‌دا. که‌س به‌رگری نه‌کرد جگه له‌ده‌سته‌یه‌کی که‌م. ئەوانی کوشت و له‌ناوی بردن. دواتر رۆشته نه‌ج‌ران و چاو‌ه‌پوانی فه‌رمانه‌کانی ئەبویه‌کری ده‌کرد.

ئەبویه‌کر نامه‌ی بۆ عوسمان کو‌بری عاس نووسی تا له‌خه‌ڵکانی تاییف له‌هه‌ر به‌شێک ده‌سته‌یه‌ک دیاری بکات و که‌سیکی به‌روا‌پیکراوی خۆی بکاته سه‌رکرده‌یان. ئەو، له‌هه‌ر به‌شێکی تاییف بیست که‌سی هه‌لبژارد و سه‌رکرده‌یه‌تی ئەوانی به‌براکه‌ی خۆی سپارد. ئەبویه‌کر نامه‌ی بۆ عه‌تاب کو‌بری ئەسید نووسی: پێنسه‌د پیاوی به‌هێز له‌خه‌ڵکانی

کوفە دەستنیشان و کەسیکی بڕوایێکراوی خۆی بکاتە سەرکردهیان. عەتاب دەستەپەکی هەلبژارد و خالید کوپی ئەسیدی بۆی کردە سەرکردهیان. کاتیکی سەرکردهی دەستەکان دیاریکران، چاوەڕوانی هاتنی فەرمانەکانی ئەبوبەکر و موهاجیران دەکرد.

هەلگەڕانەوهی دووبارە

خەلکانی یەمەن

ئەبوجەعفەر دەئیت: لەو کەسانەی بۆ دووھ جار لەدین هەلگەڕانەوه، قەیس کوپی عەبد یەغوس کوپی مەکشوح بوو. داستانی هەلگەڕانەوهی ئەوان لەگێڕانەوهی شەعبی باسی لیوہ کراو: کاتیکی هەوائی مردنی پیغەمبەر(د.خ) بەخەلکانی یەمەن گەیشت، قەیس لەدین هەلگەڕایەوه و بۆ کوشتنی فیروز و دازویە و جەشیش هەولیدا. ئەبوبەکر نامەی بۆ عومەیر زی موپان و سەعد زی زود و سەمیفە زی ئەلکەلاع و حوہشب زی ئەلزەئیم و شەھر زیوہناف نووسی و فەرمانی پێدان خۆپاگری بکەن و لەرێگەیی خوا بجەنگن. بەئینی ناردنی سوپای پێدان. نامەکی ئەبوبەکر بەمشێوہ بوو:

لەئەبوبەکر خەلیفەیی پیغەمبەر(د.خ)

بۆ عومەیر کوپی ئەفلەح زی ئەلموپان

و سەعد کوپی عاقب زی زود

و و سەمیفە کوپی ناکور زی ئەلکەلاع

و حوہشب زی ئەلزەئیم

و شەھر زیوہناف

ئەمیرەکان لەبەرابەر دوژمن هاوکاری بکەن و پارێزەری ئەوان بن. گۆی لەفەرمانەکانی فیروز بگرن چونکە ئەوم وەک سەرکرده هەلبژاردووه.

عووہ کوپی غەزیەیی دوسەینی دەئیت: کاتیکی ئەبوبەکر خەلافەتی گرتەدەست، فیروزی کردە سەرکرده و پێشتر ئەو و دازویە و جەشیش و قەیس هاودل و هاوپەیمان بوون. نامەی بۆ سەرانی یەمەن نووسی.

دەئیت: کاتیکی قەیس لەم رووداوہ ناگادار بوویەوه کەسی بۆ لای زی ئەلکەلاع و هاوہلانی نارد و وتی: شازادەکان لەسەرزمینی ئێوہ بیگان و بوونەتە ئەک بۆ ئێوہ. ئەگەر رێگەیان بدەن، بۆ هەمیشە لەناو ئێمەدا دەمێننەوه. بۆچوونی من ئەویە

سەرکرده کانیان بکوژین و لەم دیاره دەریان بکەین.

بەلام زوئەلکەلاع و هاوئلانی بیزاری خویان لەم کاره دەربەری و هاوکاری ئەویان نەکرد. هاوکاری شانزادەکانیشیان نەکرد و بێ لایەن مانەوه، وتیان: کارمان بەم پیشهاتانە نییه، تۆ هاوڕێی ئەوان بوویت و ئەوان هاوڕێی تۆن.

قیس دەیویست سەرکردهی ئەبنا بکوژیت و کەسانی دیکە لەیەمەن دەربگات و بۆ ئەو دەستە سەرگەردانەیی خەلکانی لەحج کە لەیەمەن بەم لاودا دەپۆشتن و شەریان لەگەڵ هەموو نەیارەکاندا دەکرد، بەشیوەیهکی نەینی نامەی نووسی و داوای کرد بەپەله پەيوهستی بین و پەیمانی لەگەڵ بیهستن بۆ ئەوهی شانزادەکان لەسەرزمینی یەمەن دەپەڕێنن.

لەحەجییهکان رازی بوون و ئاگاداریان کردەوه لەزوتترین کاتدا پەيوهستی دەبن. لەناکاو خەلکانی سەنعا لەنزیک بوونەوهی ئەوان ئاگادار بوونەوه و قیس پۆشتە لای فیروز و وای نیشاندا لەم هەواله دەترسیت. دازویه هات و راویژی لەگەڵ ئەوان کرد تا راستییەکان داپۆشیت و گومانی خراپیان بەرابەر بەو نەیت. ئەوان هەلسەنگاندنیان بۆ وتەکانی کرد و لێی دلتیا بوون.

روژی دواتر قیس ئەوانی بۆ نان خواردن بانگیشت کرد. بەشیوەیهک بەرنامەی دانا سەرەتا دازویه و دواتر فیروز و دواي ئەوان جەشیش بگات.

لەرۆژی دیاریکراو دازویه پۆشت و گەیشته مائی قیس. قیس ئەوی کوشت و فیروز لەرێگەدابوو. کاتیك لەمائی قیس نزیک کەوتەوه، دووژنی بینی لەسەر بانیکەوه قەسیان لەگەڵ یەك دەکرد و وتیان: ئەویش وەك دازویه دەکوژیت. فیروز گەپایەوه. کاتیك قیس و هاوئلانی لەگەڕانەوهی ئەو ئاگادار بوونەوه، شوینی کەوتن. فیروز هەلات و لەرێگە جەشیشی بینی. لەگەڵ ئەو بەرهو کوێستانی خەولان و شوینی خالۆکانی فیروز بەرێکەوتن. هەردووکیان بەکیۆهکدا سەرکەوتن و لەبەر ئەوهی پێپۆشیکی سووکیان لەپێدابوو، کاتیك گەیشتنە شوینی مەبەستن قاچیان بریندار و خویناوی ببوو. سەرئەنجام گەیشتنە خەولان و فیروز پەنای بۆ خالۆکانی خۆی برد و سویندی خوارد چیتەر پێپۆشی تەنک لەپی نەکات. سوارەکانی قیس گەڕانەوه. ئەو لەسەنعا ئالای شوپۆشی بەرز کردەوه و دەستی بەسەر شارەکه‌دا گرت و لەناوچه‌کانی دەورووبەر خەراجی وەرگرت. بەلام هیشتا دوودل بوو. لەم کاتەدا سوارەکانی ئەسود گەیشتنە لای.

كاتىك فيروز پەنای بۇ خالۆكانى خۆى برد، پەنایاندا و خەلكان لەدەورى كۆبوونەوه. ئەو روداوهكانى بۇ ئەبویەكر نووسی.

قەیس وتی: خەولان و فیروز چین و پەناگەكەیان چ گرنگییەكى هەیه. خەلکی ئەو ھۆزانەى ئەبویەكر نامەى بۇ نووسیوون لەدەورى قەیس كۆبوونەوه و سەركردهكەیان بى لایەنى خۆیان پاراست. قەیس ھێرشى كرده سەر شازادەكان و ئەوانى كرده سى دەستە. ئەوانەى مابوونەوه لەگەل ژن و كەسەكانیان رایگرتن و ئەوانەى بۇ لای فیروز ھەلاتبوون، بۇ دوو دەستە دابەشى كردن، دەستەییەكى بۇ عەدەن نارد تا لەرنگەى دەریاوه بپۆن و دەستەییەكى لەرنگەى وشكانییەوه نارد و بەھەمووانى وت: بۇ دیارى خۆتان بگەپنەوه. كەسى لەگەل ئەوان نارد تا رینگەیان نیشان بدات.

ژن و منالەكانى دەیلەمى لەرنگەى وشكانییەوه بەرنگران و ژن و منالى دازویە لەرنگەى دەریاوه.

كاتىك فيروز بینى خەلكانى یەمەن لەدەورى قەیس كۆبوونەتەوه و ژن و منالەكەى بەرنگەوتوون و تالان كراون و نەیدەتوانى بۇ رزگار كردنى ئەوان هیچ كارىك بكات و قسەكانى قەیسى بۇ ریسوا كردنى خالەكانى بیست، ھۆنراوہیەكى بۇ شانازی كردن بەرچەلەك و تايەفەكەى خۆى نووسی. ناوەرۆكەكەى بەمشێوہ:

((رېبوارانى رىخەلآن و دارخورماكان بانگ بكەن

پێیان بڵین سەركۆنە نەكەن

وتارى دوزمنان ھەرچەند زۆر دەلێن

زىانیان لى نادات

چوونكە دەگەپنەوه بۇ لای خەلکەكەى خۆیان

لەقسەى رېبوارانى رینگە لەریخەلآن

چاوپېژشە

ھەرچەند مائەمان لەسەنعايە

بەلام لەنەژادى گەرەكانین

دەیلەمییەكى دلیر دواى باسل

بەریسوایى رازى نەبوو و گەرمای سوتینەرى لەجیاتى سېنەر ھەلبژارد

كاتىك كەسرا پاشایەتى دەكرد

کینگه گه‌وره‌کانی عِزاق تاییهت به‌خه‌لکه‌کی من بوو

کاتیک باسی ره‌چه‌له‌کی خۆم بکه‌م

به‌هه‌مان شیوه که‌هه‌ر داریک به‌ره‌گی خۆی ده‌گات

ئه‌وان منیان په‌روه‌رده کردووه

منیان به‌وتاری چاک و ره‌چه‌له‌کی له‌پیش رازاندۆته‌وه

هیزی نیسه له‌که‌مه‌تر خه‌میمان سه‌باره‌ت به‌دوژمن نییه

چوونکه خواوه‌ند هیز به‌که‌مه‌تر خه‌مه‌کان ناب‌ه‌خشیت

له‌ئیسلاام دوا‌ی بنه‌ماله‌ی نه‌حمه‌د که‌وتین

له‌ئیسلاام ریسوا نه‌بووین

ئه‌گه‌ر سه‌تلیک ناوی خه‌لکه‌که‌م منی ته‌پ کرد

هیوادرام سه‌تلیک ناوی من ئه‌وان بخنکینیت))

فیروز خۆی بۆ شه‌ر ناماده وکه‌سی بۆ لای مناله‌کانی عه‌قیل کو‌پی ره‌بیعه نارد و

سه‌باره‌ت به‌وان دژی ئه‌وکه‌سانه‌ی کاروانی خه‌لکانیان ده‌برد، داوا‌ی هاوکاری کرد.

خه‌لکانی عه‌قیل به‌سه‌رکردایه‌تی پیاویک به‌ناوی معاویه رینگه‌یان له‌پیاوه‌کانی قه‌یس

به‌ست و هاوه‌لانی کاروانیان کوشت و ژن و منال و خه‌لکی فیروزیان رزگار کرد.

ئه‌وانیان له‌گوندیک جیگه‌ کرده‌وه تا ئه‌وکاته‌ی فیروز گه‌رایه‌وه بۆ سه‌نعا.

خه‌لکانی عه‌قیل و عه‌ک که‌سانیکیان بۆ هاوکاری فیروز نارد. ئه‌و له‌گه‌ل ئه‌م ده‌سته

که‌مه‌و ئه‌وکه‌سانه‌ی پیشتر له‌ده‌روی کۆبیوونه‌وه، بۆ شه‌ری قه‌یس به‌ریکه‌وت و له‌نزیک

سه‌نعا رووبه‌رووی یه‌کبوونه‌وه. شه‌ریان کرد و خواوه‌ند سوپاکه‌ی قه‌یسی تیکشکاند و

خۆی و هاوه‌لانی رایانکرد. روویان کرده ئه‌و شوینه‌ی دوا‌ی کوژرانی عه‌نسی له‌وی

بوون. پاشماوه‌کانی عه‌نسی هاو‌ری له‌گه‌ل قه‌یس له‌نیوان سه‌نعا و نه‌جران ها‌توچۆیان

ده‌کرد. عه‌مرۆ کو‌پی مه‌عدیکه‌رب بۆ پشت‌راستکردنه‌وه‌ی عه‌نسییه‌کان، له‌به‌ر به‌ر فه‌روه

کو‌پی مه‌سیک ریزی به‌ستبوو.

عه‌مرۆ کو‌پی سه‌لمه ده‌لێت: داستانی فه‌روه کو‌پی مه‌سیک به‌مشیه‌یه: پۆشته لای

پێغه‌مبه‌ر(د.خ) و باوه‌ری به‌ئیسلاام هینا. پێغه‌مبه‌ر(د.خ) پیتی فه‌رموو: ئه‌ی فه‌روه، له‌و

رووداوه‌ی له‌روژی یوم الزرع به‌سه‌ر خه‌لکه‌که‌ت ها‌ت، خه‌مبار بوویت یا خو‌ش‌حال؟

فه‌روه وتی: هه‌ر که‌س رووداوێکی هاوشیه‌ی یوم الزرع به‌سه‌ر خه‌لکه‌که‌ی بی‌ت،

به‌ناچاری ده‌بی‌ت خه‌مبار بی‌ت.

یوم الزرع لەنیوان خەلکی فەرۆ و ھەمەدان سەبارەت بەبیتی یەغوس روویدا
کەماوەیەک لای خەلکی فەرۆ دەماوە و ماوەیەک لای خەلکی ھەمەدان. خەلکی مورا
دەیانویست لەکاتی سەرە ی ھەمەدانییەکان یەغوس بگرن. خەلکی ھەمەدان
بەسەرکردایەتی ئەجدە کۆپی ئەبو مەسروق شەریان لەگەڵ کردن.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: بەلام ئەم رووداو بوو خۆی خێر بۆ ئەوان.

فەرۆ وتی: ئەگەر بەو شیوەیە، کەواتە ھۆکاریکە بۆ خوشحالی من.

پێغەمبەر(د.خ) ئەوی کردە لێپرسراوی زەکاتی ھۆزی مورا و نیشتەجی بووکانی
سەرزمینی ئەوان.

عەمرۆ کۆپی مەعدیكەرب لەگەڵ منالەکانی زوبەید و حەلیفان لەخەلکی خۆیان سەعد
ئەلەشیرە دابران و پەییوەستی خەلکی مورا بوون. لەگەڵ ئەوان باوەری بەئیسلا ھینا
و کاتێک ئەسود عەنسی لەدین ھەلگەرایەو، عەمرۆ لەگەڵ کەسەکانی خۆی پەشیمان
بوویەو و ئەسود ئەوی لەبەرەبەر فەرۆ جیگیر کرد. چاودیزی کارەکانی یەکتەر و
سەبارەت بەیەک ھۆنراویان دەھۆنیەو. عەمرۆ سەبارەت بەسەرکردایەتی فەرۆ و
رێسا کردنی ھۆنراویەکی ھەیە بەم ناوەرۆکە:

((پاشایەتی فەرۆم بەپاشایەتییکەکی خراپ بینی

کەرنیکە و بەقەپۆزی خۆی بۆنی پیسای دەکات

وکاتێک سەیری باوکی عومەر بکەیت

لەبۆگەن و جەنایەت ھاوشیوەی پیریژنیکە))

فەرۆ بەم ھۆنراویە وەلامی دایەو:

((لەباوکی مانگا قسەیکەم بیست

ئەو پێشتەر لەناو ئێستەرکاندا بوو

خواوەند ئەوی کردە دوژمن

لەبەر ئەوەی زۆر گلاو و پیس بوو))

ئەم دوودەستە بەمشێوەیە لەبەرەبەر یەک ریزیان بەستبوو تا ئەو کاتە ی عێکرەمە و
سوپاکە ی ھاتن.

کۆپی موخەیریز دەلێت: عێکرەمە لەمەرەو بەرەو یەمەن بەرێکەوت و گەیشتە
ئەین. ژمارەیکە زۆر لەخەلکی مەرە و سەعد کۆپی زەید و لەدوو ناجییە و

عەبدىقەيس و دەستەيەك لەمناڵەكانى مالك كۆپى كەنانە و عەمرۆ كۆپى جوندەبى لەگەندا بوو. دواى ئەوى دەستەيەك لەهەنگەپراوەكانى نەخەى كوشت، خەلكى ھۆزەكەى خۆى كۆكردەو و وتى: لەموسولمانىدا چۆن بوون؟

وتيان: لەرۆژگارى جاهلييەت دىنى خۇمان بوو و ھاوشىوھى عەرەبەكان نەبووين چ بگات بەوى ئىستا باوھەرمان بەدينىك ھىناوھ و چاكى و لەپىشىيەكانى دەزانين. كاتىك سەبارەت بەوان پرسیارى كرد، بۆى دەرکەوت راستگۆ بوون. خەلكەكە ھەمووى لەسەر دىنى ئىسلام مابوونەوھ و ھەنگەپراوەكان ھەلاتبوون.

عىكرەمە كاروبارەكانى خەلكى نەخەع و ھەمىرى ساماندا.

قەيس كۆپى عەبد يەغوس بەھۆى ھاتنى عىكرەمە پەيوەستى عەمرۆ كۆپى مەعديكەرب بوو. بەلام دواى پەيوەست بوون دووبەرەكى لەناوياندا كەوتەوھ و سەركۆنەى يەكيان كرد. عەمرۆ كۆپى مەعديكەرب بۆ كوشتنى شازادەكان و كوشتنى داويزى و ھەلاتنى لەبەرەبەر فەروز، رەخنەى لەقەيس دەگرت.

داستانى تاهير كە ھاوگارى فەروزي كرد

ئەبوجەغفەرى تەبەرى دەلىت: ئەبوبەكر نامەى بۆ تاهير كۆپى ئەبى ھالە نووسى و فەرمانى پىدا بەرەو سەنعا بېرات و ھاوگارى شازادەكان بگات. نامەى بۆ مەسروق نووسى و ھەردووكان بەرىكەوتن و روويان لەسەنعا كرد. نامەى بۆ عەبدوللە كۆپى سور كۆپى ئەسفەر نووسى تا ھۆزەكانى عەرەب و خەلكى تەھامە كۆبكاتەوھ و لەشويىنى خۆى بىمىنىتەوھ تا فەرمانەكانى پىدەگات.

دەلىت: سەرەتاي ھەنگەپراوەھى عەمرۆ كۆپى مەعديكەرب لىرەوھ سەرچاوھ دەگرىت: ئەو لەگەل خاليد كۆپى سەعيد و دژايەتى ئەوى كرد و شويىن ئەسودەى عەنسى كەوت. خاليد كۆپى سەعيد رووبەرەوى بووئەوھ و چەن جارىك لەسەر خۆ شەپريان تاقىكردەوھ. خاليد زەرەبەكەى لەبازووى ئەودا و بەندى شەمشىرەكەى قرتاند و برىندار بوو. عەمرۆ زەرەبەكەى لەخاليد بەلام بى ئەوى كارىگەرى ھەيىت. كاتىك خاليد ويستى جارىكى دىكە لىى بدات، عەمرۆ لەچوارپىكەى دابەزى و رووى لەكىوھەكە كرد. خاليد ئەسپ و شەمشىرەكەى ئەو بەناوى سەمسامەى گرت.

عەمرۆ لەگەل كەسانى دىكە دووبارە باوھەرى بەئىسلام ھىنايەوھ. مىراتى بنەمالەى

سەئىد كۆپى عاس بەسەئىد كۆپى عاس گەيشت و كاتىك بوو بەلىپرسراوى كوفە،
 ەمرۆ دەيوست كچەكەى خۆى بكاۋە ھاوسەرى ئەو بەلام رازى نەبوو. رۆژىك سەئىد
 پۇشتە مالى ەمرۆ و چەند شمشىرەكە خالىد لەيەمەن دەستى كەوتىبوو، لەگەل خۆى
 بردى، وتى: كوا سەمسامە؟

سەئىد سەمسامەى نىشاندا و وتى: بىگەرە، بۇ خۆت.
 ەمرۆ ەريگرت. كۆپانى خستە سەر ئىستەرەكەى خۆى و بەشمشىر لىندا.
 پالانەكەى بىرى و لەئىستەرەكە چەقى. دواتر شمشىرەكەى دا بەسەئىد و وتى: ئەگەر
 دەھاتىتە مالەكەى مەن و سەمسامەى مەن دەبوو، دەمبەخشى بەتۇ، ئىستا كەمى
 تۆيە، ەرىناگرمەو.

باوكى زەرەى شەيبانى دەلەت: كاتىك موھاجىر كۆپى ئومەييە لەمەدىنەو
 بەرىكەوت، دوايىن كەس بوو. رىگەى مەكەى گرتەبەر و لەوئى تىپەرى و خالىد كۆپى
 ئەسەيد پەيوەستى بوو. لەتايىف تىپەرى و ەبدولرەحمان كۆپى ئەبى عاس پەيوەستى
 بوو.

ملى رىگەى گرتەبەر تا گەيشتە لای جەرىر كۆپى ەبدوللە. جەرىر پەيوەستى بوو،
 كاتىك گەيشتە لای ەبدوللە كۆپى سور، ەبدوللەيش پەيوەستى بوو. گەيشتە لای
 خەلكى نەجران و فەرە كۆپى مەسىك، پەيوەستى بوو. ەمرۆ كۆپى مەدىكەرب
 لەقەيس جىبابوويەو و بى ئەوەى ئەمان ەريگرت، پۇشتە لای موھاجىر. موھاجىر
 ئەوى بەستەو. قەيسى گرت و ئەويشى بەستەو. رووداوەكانى بۇ ئەبوبەكر نووسى.

كاتىك موھاجىر لەنەجران پۇشت و لەلەجىيان نزيك كەوتەو، سوپاكەى گەمارۆى
 خستە سەر ئەو دەستە، داواى ئەمانيان كرد و موھاجىر پىنى بەخشىن. ئەوان بوون
 بەدو دەستە و موھاجىر لەرىگەى ەجىب رووبەرەوى يەكەل لەو دەستانە بوويەو و
 لەناوى بردن. سوارەكانى مەدىنە لەرىگەى بۇگەنەكان رووبەرەوى دەستەكەى دىكە
 بووبنەو و ئەوانيان كوشتار كرد. ەبدوللە سەركردەى سوارەكان و لەھەموو شوئىنەك
 شوئىن ەلاتووان دەكەوت و دەيكوشتن.

كاتىك قەيس كۆپى ەمرۆيان برە لای ئەبوبەكر، بەقەيسى وت: ەيشت كردە
 سەربەندەكانى خوا و ئەوانت كوشت و ھاورىيەتەت لەگەل ەلگەر ەراوكان و ناباوەر ەندا
 بەست؟ دەيوست ئەگەر بەلگەيەكى ئاشكرای دەستبەكەوت، بىكوژىت. بەلام قەيس

حاشای لەکوشتنى دازویە کرد. چوونکە کوشتنى ئەو بەنھینی ئەنجام و هیچ بەنگەیک بەدەستەو نەبوو. لەبەر ئەمە ئەبوبەکر لەکوشتنى ئەوچاوی پۆشی.

ئەبوبەکر بەعەمرۆ کوپی مەعدیکەربى وت: شەرم ناکەیت ھەموو جارێک شکست و ئەسیر دەکړیت، ئەگەر ھاوکاری ئەم دینەت دەکرد، خواوەند پینگەیکى بەرزى پێدەبەخشیت.

عەمرۆ وتی: چیتەر دووبارەى ناکەمەو.

ئەبوبەکر، عەمرۆ و قەیسى بۆ لای خەلکەکانیان گەراندەو.

موسەنیر دەلێت: موھاجیر لەعەجیبەو بەرێکەوت و لەسەنعا نیشتەجى بوو. فەرمانیدا شوین ھەنگەپاوە ھەلاتووەکان بکەون. لەھەر شوینێک ئەوانیان گرت، کوشتیان. یاخییەکانى نەبەخشی و بەتۆبەى ئەو کەسانەى یاخى نەبوون و پەشیمانى خۆیان دەربەرى، رازی بوو.

موھاجیر رۆشتنى خۆى بۆ سەنعا و پاشماوێ رووداوەکانى ئەو سەرزمینەى بۆ ئەبوبەکر نووسی.

ھەنگەپاوەى خەلکانى حەزەرمەوت

کەسیر کوپی سەلت دەلێت: کاتیک پیغەمبەر(د.خ) کۆچى دوایى کرد، لێپرسراوى ئەو لەحەزەرمەوت زیاد کوپی لوبەیدى بەیازى و لێپرسراوى سەکاسەک و سەکوون، عوکاشە کوپی موحسن و لێپرسراوى کێندە موھاجیربوو. موھاجیر لەمەدینە و تاکاتى مردنى پیغەمبەر(د.خ) نەپۆشتە شوینی کارەکەى. ئەبوبەکر ئەوى ئارد تا شەر لەگەڵ ھەنگەپاوەکانى یەمەن بکات و دواى ئەو، بۆ سنوورى کارەکەى خۆى بەرێکەوێت.

عەتا کوپی فلانى مەخزومى دەلێت: موھاجیر کوپی ئومەییە لەسەفەرى تەبووک بەجێماوو. پیغەمبەر(د.خ) لەکاتى گەرانەو لەتەبووک لێى دنگران و رۆژێک کەداىکى سەلمە سەرى پیغەمبەرى(د.خ) دەشۆرد، پێى وت: کاتیک تۆ لەبراکەم دنگیریت، هیچ شتێک کەلکى بۆ من نییە. پیغەمبەر(د.خ) بەزەبى پیاویدا ھاتەو و فەرمانى بەکۆیلەکەى خۆیدا موھاجیر بانگ بکات. موھاجیر بەرادەیکە پاساوى ھینایەو تا پیغەمبەر(د.خ) ئەوى بەخشی و سالارى خەلکانى کێندەى بەو سپارد.

بەلام موھاجیر نەخۆش و نەیتوانى بپواتە شوینی کارەکەى. نامەى بۆ زیاد نووسی

تاکاره‌کانی بۆ ئەنجام بدات. دواى چاکبوونهوه، ئەبوبه‌کر دووباره ئه‌وى کرده‌ سه‌رکرده‌ تا له‌گه‌ڵ هه‌لگه‌رپاره‌کانى نه‌جران و ناوچه‌کانى يه‌مه‌ن شه‌ر بکات. زياد و عوکاشه‌ چوونکه‌ چاره‌پوانى ئه‌و بوون، شه‌ريان له‌گه‌ڵ هه‌لگه‌رپاره‌کان نه‌کرد.

قاسم کوپى محهمهد ده‌لێت: هه‌لگه‌رپاره‌وه‌ى خه‌لکى کێنده‌ له‌وێه سه‌رچاوه‌ى گرت که به‌بانگه‌واژه‌کى ئه‌سه‌وه‌ى عه‌نسى رازى بوون. خواوه‌ند چوارپاشايه‌تييه‌کى ئه‌وانى به‌نه‌حله‌ت کرد. کاتيک خه‌لکانى کێنده‌ باوه‌ريان به‌ئىسلام هێنا و خه‌لکانى هه‌زهرمه‌وتيش به‌هه‌مان شێوه، پێغه‌مبه‌ر(د.خ) سه‌باره‌ت به‌و به‌شه‌ له‌زه‌کات که‌ده‌بیئت له‌و ناوچه‌يه‌ خه‌رج بکړیت، فه‌رمانیدا بوو به‌شیک له‌زه‌کاتى هه‌زهرمه‌وت له‌ناوچه‌ى کێنده‌ خه‌رج بکه‌ن و زه‌کاتى کێنده‌ له‌ناوچه‌ى هه‌زهرمه‌وت و به‌شیک له‌زه‌کاتى هه‌زهرمه‌وت له‌ناوچه‌ى سه‌کوون و به‌شیک له‌زه‌کاتى سه‌کوون له‌ناوچه‌ى هه‌زهرمه‌وت. يه‌کێک له‌مناله‌کانى وه‌ليعه‌ وتى: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر(د.خ)، ئێمه‌ وشترمان نیه‌، ئه‌گه‌ر ده‌توانیت فه‌رمان بده‌ به‌شه‌ زه‌کاتى ئێمه‌ بیه‌ن.

پێغه‌مبه‌ر(د.خ) به‌لێپرسراوانى زه‌کاتى فه‌رموو: ئه‌گه‌ر ده‌خوازن ئه‌و کاره‌يان بۆ بکه‌ن. وتیان: ئه‌گه‌ر دُنیا بووین هۆکارى گواسته‌نه‌وه‌يان نیه‌، ئه‌و کاره‌يان بۆ ده‌که‌ین.

کاتيک پێغه‌مبه‌ر(د.خ) مرد و کاتى خه‌رج کردنى زه‌کاته‌کان گه‌يشت، زياد که‌سانى بانگه‌شست کرد. کۆبوونه‌وه‌ و خه‌لکانى مناله‌کانى وه‌ليعه‌ وتیان، به‌هه‌مان شێوه‌ که‌به‌لێنیتان به‌ پێغه‌مبه‌ر(د.خ) داوه‌، به‌شه‌ زه‌کاتى ئێمه‌ بده‌ن.

وتیان: ئێوه‌ چوارپێتان هه‌يه‌ و ده‌بیئت خۆتان بېگوازنه‌وه‌. به‌شێوه‌يه‌کى توند له‌گه‌ڵيان ئاخاوتن و ئه‌وانیش په‌چه‌کرداريان له‌خۆيان نیشاندا، وتیان: تۆ هاوده‌ستى ئه‌وان و درى ئێمه‌یت.

خه‌لکانى هه‌زهرمه‌وت زه‌کاتيان نه‌دا و کێنديه‌کان بۆ نه‌دانى زه‌کات پێداگرى و بۆ سه‌ره‌مه‌ينى خۆيان گه‌رانه‌وه‌ و به‌دووليه‌يه‌وه‌ روژگاريان به‌سه‌ر ده‌برد. زياد ئه‌وانى پشتگوێ خست چوونکه‌ چاره‌پوانى موهاجیرى ده‌کرد.

کاتيک موهاجیر رووى کرده‌ سه‌نعا، سه‌باره‌ت به‌وه‌ى ئەنجامیدا بوو، نامه‌ى بۆ ئەبوبه‌کر نووسی و مايه‌وه‌ تا وه‌لامى نامه‌کى ده‌ستکه‌وته‌وه‌. نووسرا‌بوو: رووبکه‌ره‌ هه‌زهرمه‌وت و زياد له‌سه‌ر کاره‌کى به‌يله‌ره‌وه‌ و مۆله‌تى گه‌رانه‌وه‌ به‌خه‌لکان له‌هۆزه‌کانى مه‌که‌ه‌ و خواره‌وه‌ى يه‌مه‌ن بده‌ مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ى خۆيان خوازيارى جيهاد بن.

عوبەيد كوپى عوبەيدەي بۇ ھاۋكارى كىردى ئۇ نارد. نامەي بۇ عىكرەمە نووسى و
فەرمانى پىدا بەرەو خەزەرمەوت بىروات.

كاتىك نامەكەي ئەبۇبەكر گەيشت، موھاجىر لەسەنعاۋە بەمەبەستى خەزەرمەوت
بەرىكەوت. عىكرەمە لەئەببەنەۋە رىگەي خەزەرمەوتى گىرتەبەر و لەمارب بەيك گەيشتن
و لەبىبابانى سەھىد تىپەپىن و پۇشتە ناو خەزەرمەوت. يەككىان لەبەرابەر ئەسۋەد
سەنگەرى گىرت و ئەۋى دىكەيان سەرقالى شەپ لەگەل ھۆزى وائل بوو.

كەسىر كوپى سەلت دەلىت: كاتىك خەلكانى كىندە گەرانەۋە و زەكاتيان نەدا و
خەلكان خەزەرمەوتىش بەھەمان شىۋە، زىاد كوپى لوبەيد بۇ ۋەرىگىرتى زەكاتى
مەنەلكانى عەمرۇ كوپى معاۋىە بەرىكەوت. ئەۋان نىشتەجىنى رىاز بوون. يەكەم كەس
لەو خەلگە كەزىيادى بىنى، گەنجىك بەناۋى شەيتان كوپى حوجر بوو. زىاد ۋىترىكى
گەنجى لەناو ۋىترەكانى زەكات بىنى و پەسەندى كرد. ئاگر كىردەۋە ۋىترەكانى
لىدا. ۋىترەكە ھى عەدا كوپى حوجر بىراى شەيتان و لەناو ۋىترەكانى زەكاتدا نەبوو.
شەيتان بەھەلە ئەۋى خىستە ناو رىزى ۋىترەكانى زەكات.

عەدا ۋى: ئەم ۋىترە ناۋى شەزەرەيە.

شەيتان ۋى: بىراكەم راست دەكات، كاتىك بىزاردەم گومانەم كرد ۋىترىكى دىكەيە،
شەزەرە بگەپىنەرە و ۋىترىكى دىكە ۋەرىگرە چۈنكە ئەۋە نادات.

زىاد گومانى كرد لەدانى زەكات، كەمتەرخەمى لەخۇيان نىشان دەدەن. ئەۋى بەكافىر
و ناموسولمان لەقەلەمدا كەبەدۋاى شەپ دەگەپىت. بەتۈندى لەگەلىان پەيلى و ئەۋانىش
بەتۈندى ۋەلاميان دايەۋە.

زىاد ۋى: سەرنەكەۋىت و ۋىترەكەت دەستناكەۋىتەۋە چۈنكە داغى زەكاتى
بەركەۋتۈۋە و تايىبەتە بەخۋا و ھىچ رىگەيەك بۇ گەرانەۋەي بۇ تۇ نىيە.

عەدا كاتىك ئەم قىسانەي بىست، ھاۋارى كرد: ئەي بىنەمالەي عەمرۇ، لەرىاز سەتمەم
لىبىكرىت و زۆردارەكان زۆرم لىبىكەن، ئەۋ كەسەي لەناو مەلەكەي خۇي بەستەم رازى
بىيت، رىسۋايە. ھاۋارى كرد: ئەي باۋكى سەمىت، باۋكى سەمىت. خارسە كوپى
سوراقە كوپى مەدىكەرب ھاتە لاي زىاد، ۋى: ۋىترى ئەۋ گەنجە بدەرەۋە و ۋىترىكى
دىكە ۋەرىگرە.

زىاد ۋى: نايىت.

باۋكى سەمىت ھاۋارى كرد: كەۋاتە تۇ جوۋلەكەيت. پۇشتە لاي ۋىترەكە و ئەزۇنۇ

بەندى وشترەكەى كردهوه، نه قیزهیهكى لیدا و وشترەكە هەستا.

زیاد فەرمانى بەگەنجەكانى حەزەرمەوت و سەكووندا لىنى بەدن. دەستیان بەستەوه و ھاورىكانى ئەویان قۆلبەست كرد. وشترەكەیان و مرگرتەوه و دووبارە ئەژنۆبەندەكەیان بەست.

ھاوارى خەلكانى رىاز بەرز بوویەوه و منالەكانى معاویە پشتیانان لەحارسە و خەلكى سەكوون و حەزەرمەوت لەزیاد. دوو ئوردووی گەورە لەھەردوولا سازدرا بەلام منالەكانى معاویە لەبەر ئەسیرەكانى خویان هیچ كاریكانى نەكرد و ھاوێلانى زیاد دژى ئەوان هیچ بەگەیهەكانى بەدەستەوه نەبوو.

زیاد كەسى بۆ لای منالەكانى معاویە نارد و وتى: یا سیلاح دابنن یا بۆ شەپ ئامادە بن.

وتیان: ھەرگیز سیلاح ناخەینە سەر زەوى تا ئەو كاتەى ھاورىكانمان رزگار دەكەن. زیاد وتى: تا بەرىسوایى بلۆهى لىنەكەن، ئازادیان ناكەین. ئەى خەلكى بۆگەن، مەگەر ئێوه لەحەزەرمەوت نىشتەجى و دراوسێكانى ھۆزى سەكوون نین، ئێوه لەدیارى حەزەرمەوت و دراوسێیەتى ئەوكەسانەى بەسەر ئێویدا زالن، دەتوانن چى بكەن. خەلكانى سەكوون وتیان: ھێرشیان بكەسەر چوونكە تەنیا لەئەگەرى شەپ دەست لەداواكانى خویان ھەلەدەگرن. زیاد لەشەودا ھێرشى كردە سەریان و كەسانىكى لى كوشتن و زۆریەیان ھەلەلەن.

كاتى: ھەلەلەن، زیاد سى ئەسیرەكەى ئازاد كرد و سەركەوتوو بۆ شوینەكەى خۆى گەپرایەوه. كاتىك ئەسیرەكان گەپانەوه بۆ لای كەسەكانى خویان، ئەوانیان سەركۆنەو خەلكان بەگەشتى سەرقالى سەركۆنە كردنى یەكتر بوون، وتیان: لەم سەرزەمینە یا جینگەى ئێمە یا جینگەى ئەوان، دەبێت یەكێمان بروت. كۆبوونەوه و لەشوینەك ئوردوویان لیدا و بېاریاندا زەكات نەدەن. زیاد پشتگوێى خست و ھێرشى نەكردە سەریان. زیاد كۆپى حوسن كۆپى نەمیری بۆ لای ئەوان نارد و ئەو بەردەوام لەنیوان خەلكى حەزەرمەوت و سەكەوون ھاتوچۆى دەكرد تا پەیمانى ناشتى لەنیواندا بەسترا. ئەمە شوپشى دووھى خەلكانى حەزەرمەوت و دواى ھاوێیەكى كەم گەپانەوه بۆ شوینەكانى خویان.

منالەكانى معاویە كۆپى عەمرۆ روویان لەسار كرد و سووچىكانى تايبەت كرد

بەخۇيان، بەردچنى بوو و بەموحهجەر ناوى دەرکرد. جەمدو مەخوس و موشرەح و ئەزەمە و خوشكەكەيان غەمردە ھەركام لەموحهجەرىك نىشتەجى و منالەكانى غەمرۆ كۆپى معاويە لەدەورى ئەم سەركردانە كۆبىوونەو. منالەكانى حارس كۆپى معاويە لەموحهجەركانى خۇيان نىشتەجى بوون، ئەشعەس كۆپى قەيس لەموحهجەرىك و سەمت كۆپى ئەسود لەموحهجەرىكى دىكەدا بوو. ھەموو منالەكانى معاويە لەسەر نەدانى زەكات رىككەوتن و ئارەزووى ھەنگەرەنەويان لەسەردا پەروراند جگە لەشورەحبىل كۆپى سەمت و كۆپەكەى كەدەيانوت: بۇ خەلكانى ئازادە، ھەر رۆژە لەسەر دىنىك، كارىكى شەرمىتەرە و بۇ چاكەكاران رەوا نىيە لەترسى شەرم خۇيان لەچاكىيەكان دوربەنەو چ بگات بەوہى لەچاكت و رىگەى راست رووبەنە گومرايى، خواوہندا ئىمە لەم كارە ھاوكار وھاودەنگى خەلكەكەى خۇمان نىن و لەھاوناھەنگى لەگەل ئەوان پەشىمانىن. مەبەستىان رووداوى وشرە داغكراوہكە و شۆپشى دووم بوو.

شورەحبىل كۆپى سەمت و كۆپەكەى پەيوەستى زياد كۆپى لوبەيد بوون. كۆپى سالىح و ئەمرۆ ئەلقەيس كۆپى عابىس پەيوەستى زياد بوون و وتیان: دەستەيەك لەخەلكانى سەكاسەك پەيوەستى ئەم كەسانە بوون و كەسانىك لەخەلكانى حەزەرمەوت و سەكوون لەگەل ئەوان. شەوانە و بەشىوہەكى لەناكاو ھىرش بکە سەريان مەگەر ئەوہى لەنىوان ئىمەدا دوژمنى بکەوئتەوہ و لەيەك دابىرئىن، ئەگەر ھىرش نەكەيت دەترسىن، خەلكان لەدەورى ئىمە بلاوہى لىبەكەن و پەيوەستى ئەوان بىن. ئەم خەلكە لەپەيوەست بوونى كەسانى دىكە لەخۇبايى و ھىوادارن كەسانى دىكەيش پەيوەستىان بىن.

زياد وتى: بەو شىوہى دەتانەوئت. ئەوانى كۆكردەوہ و بەشىوہەكى لەناكاو لەشەودا ھىرشى كردە سەر موحهجەركانى ئەوان. ئەوان لەدەورى ئاگرەكانى خۇيان دانىشتبوون و ھىرشبەران توانىيان كەسانى مەبەستى خۇيان بناسنەوہ و سەرقالى شەر لەگەل منالەكانى غەمرۆ كۆپى معاويە بوون چوونكە چوارپى و شەپكەران لەوان بوون. لەپىنج دەستەدا ھىرشىان كردە سەر ئەوان. ژمارەيەكى زۆريان لى كۆژا و ئەوہى توانى ھەلات منالەكانى غەمرۆ كۆپى معاويە ريسوا بوون و دواى ئەوہ دەسەلاتيان بۇ ھىچ كارىك نەما

زياد لەگەل ئەسىر و تالانىيەكان گەرايەوہ. لای ئوردوگای ئەشعەس و منالەكانى

حارس کوپی معاویە تیپەری. ژنه‌کانی مناله‌کانی معاویە پارانه‌وه و هاواریان کرد: ئەی ئەشعەس، ئەی ئەشعەس، پوورە‌کانت دەبن، پوورە‌کانت دەبن. گرژی لەناو مناله‌کانی حارس دروست بوو و ژنه‌کانیان رزگار کرد.

ئەشعەس دەیزانی کاتی‌ک زیاد و سوپاکە‌ی لەرووداوه‌که ناگادار ببێه‌وه، لەخۆی و مناله‌کانی حارس کوپی معاویە دەست هە‌لناگرن، مناله‌کانی حارس و مناله‌کانی عەمرۆ و ئەو دەسته لەخە‌لکانی سە‌کاسە‌ک و هۆزە‌کانی شوینکە‌وته‌ی دەورووبەری خۆی کۆ‌کرده‌وه.

لەم کاتە‌دا بارودۆخی هۆزە‌کانی حەزەر‌مەوت دیاریکرا: هاوه‌لانی زیاد ملکه‌چ و گوێزایە‌لی فەرمانە‌کانی بوون و خە‌لکانی کێنده باوه‌شیان بۆ کوفر کردە‌وه، کاتی‌ک ریز و باوه‌ری هۆزە‌کان دەرکە‌وت، زیاد نامە‌ی بۆ موهاجیر نووسی. کە‌سانی دیکە‌یش نامە‌یان نووسی. ئەو عێ‌کرە‌مە‌ی کردە جی‌گری خۆی و لە‌گە‌ل سواره‌کانی سوپا، سە‌هید، سارای نی‌وان مارب و حەزەر‌مەوتی بە‌خیزایی ب‌ری و گە‌یشته لای زیاد و روویان لە‌کێنده کرد. سەر‌کرده‌کە‌یان ئەشعەس و لە‌موحه‌جە‌ری زە‌رقان رووبەر‌وو بوونه‌وه رووی‌دا و شە‌ریان دە‌ستپێ‌کرد. خە‌لکانی کێنده شکستیان خوارد و ژمارە‌یه‌کی زۆریان لێ‌کوژرا پاشماوه‌کە‌یان هە‌لاتن و روویان لە‌نه‌جیر کرد. ئەو ناوچه‌یان بە‌هێز و تۆ‌کمە کردبوو.

موهاجیر لە‌گە‌ل سوپاکە‌ی خۆی لە‌موحه‌جە‌ری زە‌رقانه‌وه رووی لە‌نه‌جیر کرد. خە‌لکانی کێنده‌ی لە‌گە‌ل‌دا بوو. لە‌و‌ی گە‌مارۆیان خرایه‌سەر. لە‌خە‌لکی سە‌کاسە‌ک و سەر‌سە‌رییه‌کانی سە‌کوون و حەزەر‌مەوت و نه‌جیر و ئەو کە‌سانە‌ی فریوی ئەوانیان خواردبوو، لە‌گە‌ل ئەوان بوون. سێ رینگە ده‌گاته ئەو شوینە. زیاد لە‌سەر یە‌کی‌ک لە‌رینگە‌کان دابە‌زی و موهاجیر رینگە‌یه‌کی دیکە‌ی بە‌ست. رینگە‌ی سێ‌یه‌م کراوه بوو تا ئە‌وه‌ی عێ‌کرە‌مە لە‌گە‌ل سوپاکە‌ی هات و لە‌و رینگە‌یه‌ دابە‌زی و رینگە‌ی گواستنه‌وه و بردنی خواردە‌مە‌نی لێ‌گرتن. عێ‌کرە‌مە سواره‌کانی بۆ هێ‌رش کردنه سەر خە‌لکانی کێنده پە‌وانه کرد. یە‌کی‌ک لە‌نێ‌ردراوه‌کان یە‌زید کوپی قە‌نان لە‌مناله‌کانی مالیک بوو کە‌خە‌لکانی گونده‌کانی مناله‌کانی هیندی تا بە‌ره‌هوت کوشتار کرد. خالید کوپی فلانی مە‌خزومی و رە‌بیعه‌ی حەزەر‌مە‌ی بە‌ره‌و کە‌نارە‌کان نارد و خە‌لکی مە‌خا و تایه‌فە‌کانی دیکە‌یان کوشت و کێ‌ندیه‌کان لە‌بازنە‌ی گە‌مارۆ‌که، لە‌و بە‌لایە‌ی بە‌سەر خە‌لکە‌کە‌یان

ھات، ئاڭدادار بوونەۋە و وتيان: مەرگ باشتەر لەم بارودۇخەيە، ناوچاۋانى خۇتان بتاشن وەك بلىنى خۇتان بۇ رىڭگەى خوا تەرخان كىردوۋە و ئەو نىعمەتى پىنبەخشىيون و نزيك لەون، ئەگەرى ھەيە بەسەر ئەم سىتەمكارانە، سەرکەوتنتان پىى ببەخشىت. ناوچاۋى خۇيان تاشى و بەلىنياندا پىشت نەكەنە گۆپەپانى شەپ و پانەكەن. يەكيان لەكاتى شەو لەسەر دىۋارى شارەكە ھۇنراۋەيەكى خويىندەۋە بەم ناۋەرۇكە:

((بۇمئالەكانى قەتيرە و ئەمىرى مئالەكانى موغەيرە

بەرەبەيانىكى شوومە)).

شاعىرى موسولمانان ۋەلامى دەدايەۋە.

بۇ بەيانى ھاتنەدەر و لەدەۋرۋەبەرى نەجىر شەپرىكى دژۋار دەستپىڭىرد. كەسانىكى زۇر لەسەر رىڭگەكانى نەجىر كوژدان و خەلكانى كىندە شكستيان خوارد.

ھوشام كوپى محەممەد دەلىت: دۋاى ئەۋەى موھاجىر شكستى بەخەلكانى كىندە ھىئا، عىڭرەمە گەيشت و زىاد و موھاجىرە بەسوپاكەى خۇيان وت: براكانى ئىۋە بۇ ھاۋكارى ئىۋە ھاتوون و ئىۋە پىش ئەۋان سەرکەوتنتان بەدەست ھىئا، بەلام لەتالانىيەكان ئەۋان بىكەنە شەرىك. ئەو كارەيان كرد و سوپاكەى عىڭرەمەيان لەتالانىيەكان كىردە شەرىك. پىنچ يەكيان لەگەل ئەسىرەكان بۇ مەدىنە نارد. مژدەدەر پىش ئەۋان پۇشت و ھۇنراۋەى سەرکەۋتنى بۇ ئەۋان خويىندەۋە.

سەرى دەلىت: ئەبۋبەكر، بەموغەيرە كوپى شوعبە نامەيەكى بۇ موھاجىر نووسى بەم ناۋەرۇكە: كاتىك ئەم نامە بەدەستى ئىۋە بگات و ئەگەر ھىشتا سەرکەوتنتان بەدەست نەھىناۋە، ئەگەر شەپتان كرد و سەرکەوتنتان بەدەست ھىئا، شەپكەران بكوژن و ژن و مئالەكان ئەسىر بىكەن يا بەفەرمانى من خۇيان بدەن بەدەستەۋە و ئەگەر پىش گەيشتنى نامەكەى من پەيمانى ئاشتىتان بەستۋە، دەپىت سەرزەمىنەكەى خۇيان بەجى بھىلن چوونكە پەسەندى ناكەم ئەو كەسانەى ئەو كىردەۋانەيان ئەنجامداۋە، لەشۋىنى خۇيان بھىلەۋە، دەپىت بزانش خراپەيان كىردوۋە و سزاي كىردەۋەكانى خۇيان بچىژن.

ئەبۋجەغفەر دەلىت: كاتى دانىشتۋانى نەجىر بىنيان بەردەۋام ھىزى پىشتىۋانى موسولمانان دەگەن و دلىيا بوون دەستيان لى ھەلناگرن، ترسان وسەر كىردەكانى خەلك، مەترسى گىيانى خۇيان لا دروست بوو. ئەگەر چاۋەپوان دەبوون تا موغەيرە بگات دەيانۋاتى لەسەر بئەماى بەجىھىشتنى سەرزەمىنەكەى خۇيان، پەيمانى ئاشتى لەگەل موسولمانان واژۋ بىكەن، بەلام ئەشەس پەلەى كرد و ئەمانى لەعىڭرەمە ۋەرگرت و

پۇشۋە لاى چۈنكى تەنیا بېرواى بەر بوو لەبەر ئەوئى عىكرەمە ئەسما كچى نەعمان كوپى حوزنى وەك ھاوسەر ھەئىژاردبوو. ئەم ھاوسەرگىرىيە لەكاتىكدا بەسترا كە لەجوند چاۋەروانى موھاجىرى دەكرد. نەعمان پىش ئەوئى شەر دەستپىبكات كچەكەى خۆى كرده ھاوسەرى ئەو. عىكرەمە ئەشعەسى بۇ لاى موھاجىر نارد و داۋاى ئەمانى بۇ خۆى و نۇ كەس لەھاۋەلانى كرد كەخۆيان و كەسەكانيان لەئەماندا بن بەر مەرجەى دەرگاكان بكەنەو. موھاجىر رازى بوو وپى وى: پەيمان نامەكە بنووسە و بېھىنە تا واژۆى بكەم.

سەئىد كوپى ئەبى بەردە دەئىت: ئەشعەس پۇشۋە لاى موھاجىر و بۇ مال منالى خۆى و نۇ لەھاۋەلانى داۋاى ئەمانى كرد بەر مەرجەى دەرگاكان بكەنەو و باۋەر بەئىسلام بىتن. موھاجىر وى: بۇ ئەوئى دەخوازىت بىنووسە و پەلە بكە. ئەو پەيمان نامەكەى نووسى و ناۋى برا و ئامۇزاكانى خۆى برد بەلام لەتاۋ پەلەپەل ناۋى خۆى لەبىر كرد. نووسراۋەكەى ھىنا و موھاجىر واژۆى كرد. گەراپەو و ئەو كەسانەى ناۋيان لەپەيمان نامەكەدا بوو، ئەمانيان پى بەخشرا.

موجالىد دەئىت: كاتىك ئەشعەس دەيوست ناۋى خۆى بنووسىت، مەجدەم كىرد بەدەست لەسەر سەرى ئامادە بوو، وى: ئەگەر ناۋى من نەنووسىت، دەتكۆژم. ئەو ناۋى مەجدەمى نووسى و خۆى لەبىر كرد.

باۋكى ئىسحاق دەئىت: كاتىك دەرگا كراپەو و موسولمانان ھىرشىيان برد، ھەموو پياۋە شەركەرەكانيان كوشت، دەستى ھەموويانىيان بەستەو و سەريان پەپاندن. لەنەجىر و خەندەق ھەزار ژنىان ئەسەر كرد. بۇ تالانى و ئەسەرەكان پاسەوانيان دانا. كەسەر كوپى سەلت يەكك بوو لەوان.

كەسەر دەئىت: كاتىك دەرگاكان كرانەو و رۆژگارى خەلكانى نەجىر كۇتايى ھات و تالانىيەكان حسىب كران، ئەشعەس ئەوكەسانەى كۆكردەو كەئەمانيان پىبەخشراپوو. ھەركەس ناۋى لەپەيمان نامەكەدا بوو، گىيانى پارىژراو بوو بەلام ناۋى ئەشەسىيان نەبىنى. موھاجىر وى: سىياس بۇ خوا نەبەئىشت بەمەبەستەكت بگەيت، ئەى دۆژمنى خوا، ئارەزوۋى رىسۋاى تۆم دەكرد. ئەو بەستەو و وىستى بىكۆژىت، بەلام عىكرەمە وى: مەيكۆژ و پەوانەى ئەبەبەكەى بكە چۈنكى باشتەر دەزانىت لەمبارەو فەرمان بدات. ئەگەر كەسەك لەبىرى كرووۋ ناۋى خۆى بنووسىت بەلام نىۋەنجىگەرى

ئەم کارە بوووە و لەبەر چوونەوه، کارەکهی ئەو هەلناوەشینتەوه.

موهاجیر وتی: بابەتەکه ئاشکرایە، بەلام راویژ کردنم پێی باشتەر. ئەشعەسی لەگەڵ ئەسیرەکان بۆ مەدینە نارد. موسولمانان بەهەلەتیان دەکرد و ئەسیرەکانی دیکەیان بەمەلەون دەزانی. ژنان ئەویان بەعەوف ئەلنار ناوێرد کە لەزمانی خەلکانی یەمەن بەمانای خیانهتکارە.

موغەیرە لەشەودا رینگەیی ون کرد تا خواوەند مەبەستەکهی خۆی بپنێتەدی. کاتێک گەیشته لای موهاجیر، خەلکان لەخوێنی خوێان گەوزابوون. ئەسیرەکانیان ئامادە و بەرینگەوتن.

کاتێک هەوالی سەرکەوتن گەیشتنە لای ئەبوبەکر، ئەشعەسی بانگ کرد و وتی: منالەکانی وەلیعە تۆیان گومرا کرد و تۆ ئەوانت گومرا نەکرد چونکە شیاوی ئەم کارە نەبوویت، ئەوان لەناوچوون، تۆیشیان لەناو برد، ناترسیت نفرینی پیغەمبەر(د.خ) تۆی گرتبێتەوه، گومان دەکەیت چیت لی دەکەم؟

وتی: من سەبارەت بەخوێنی دەکەس وتووێژم کرد و خوێنی من حەلال نییە.

ئەبوبەکر وتی: ئایا رازی بوون؟

وتی: بەلی.

وتی: نووسراوەکەت بۆ بردن و واژۆیان کرد؟

ئەشعەس وتی: بەلی.

وتی: پەیمان نامەکه دواي مۆر کردن تەنیا سەبارەت بەو کەسانە جێبەجێ دەکریت

کەناویان ئامارەي پیدراییت و تۆ تەنیا لایەنێکی وتووێژەکه بوویت.

کاتێک ئەشعەس بۆ گیانی خۆی ترسا، وتی: چاکەم لەگەڵ بکه و بمبەخشە، لەگوناحەکه خۆش و بەئیسلا مەکهەم رازی ببە، هاوشێوەی کەسانی دیکە هەلسوکەوتم لەگەڵ بکه و ژنەکهەم بۆ بگەرێنەرەوه.

ئەم قەسەي لەبەر ئەوه وت چونکە ئەو کاتەي لەمەدینە پوشتە لای پیغەمبەر(د.خ)، دایکی فەرەه کچی باوکی قوحافەي خوازیبێنی کرد. ئەویان کردە هاوسەری. ئەوی لەمەدینە دانا تا جاریکی دیکە بگەرێتەوه. پیغەمبەر(د.خ) مرد و ئەشعەس لەدین هەلگەرایەوه.

دەترسا لەوهي ئەبوبەکر وەلامی نەداتەوه، وتی: دُنیا بە بۆ دینی خوا باشتەر

لەهەموو خەلکان دەبم.

ئەبویهکر لەخوینی ئەو چاوی پۆشی و کەسەکانی بۆ گەپاندووه و وتی: بڕۆ، هیوادارم هەوایی دڵخۆشکەر لەتۆ ببیستم. ئەوانی ئازاد کردو پۆشتن. پینچ یەکی تالانییەکانی لەناو خەلکان و چوار لەسەر پینچی لەسەر سوپاییەکان دابەش کرد. ئەبوجهعفر دەلیت: بەلام لەگیرانەوهی عەبدوللە کوپی ئەبی بەکردا هاتوو: کاتیک لەمەدینە ئەشعەسیان بڕدە لای ئەبویهکر، وتی: خۆت دەزانی چیت کردوو، گومان دەکەیت چی لەتۆ دەکەم.

وتی: منەم دەخەیتە سەر رزگارم دەکەیت و خوشکەکت دەکەیتە هاوسەری من چوونکە پەشیمان بوومەوه و ئیستا موسولمانم.

ئەبویهکر وتی: ئەو کارە دەکەم. دایکی فەرەوخشکەکی خۆی کردە هاوسەری ئەشعەس. ئەشعەس لەمەدینە مایەوه تا ئەو کاتەی عێراق دەستی بەسەردا گیرا. ئەبوجهعفر دەلیت: کاتیک عومەر کوپی خەتاب خەلافەتی گرتەدەست، وتی: خواوەند سنوورەکانی ئێوەی فراوان و ولاتی عەجەمەکان دەستی بەسەردا گیراوه، کاریکی قیزەونە عەرەبەکان خاوەنی یەکتەر بن. سەبارەت بەبەهای ئازادی ئەسیرەکان عەرەب کە لەروژگاری جاهلییەت و ئیسلام ئەسیر کرابوون، راویژی کرد جگە لەو ژنانەی بۆ خاوەنەکانی خۆیان منالیان هێنابووێه دنیا. بەهای ئازادی ئەوانی بەحەوت یا شەش و شتر خەمڵاند. سەبارەت بەخەلکانی حەنیفە و کیندە و دەبا کە پیاوێه کانیان کوژا بوو و هەروەها ئەوکەسانەی بێ سەرپەرست بوون، بەهاکەیان دابەزاند. خەلکان بۆ دۆزینەوهی هاوسەرەکانی خۆیان روویان لەهەموو سووچ و قوربەنەکان کرد. ئەشعەس لەناو منالەکانی نەهد و غەتێف دوو لەژنەکانی خۆی دۆزییەوه. ئەو، لەناو ئەم دوو تایەفەیی قەسە و سەبارەت بەغەراب و هەلۆ پرسپاری کرد.

وتیان: مەبەستت چییە؟

وتی: لەشەری نەجیر هەلۆکان و گورگەکان و سەگەکان و کەمتیارەکان ژنەکانی ئێمەیان پفاند.

خەلکانی غەتێف و تیان: غەراب لای ئێمەیه.

وتی: بارودۆخی ئەو لای ئێوە چۆنە؟

وتیان: پارێزراو و ریزدار.

وتی: زۆر باشە. لەوی پۆشت.

عومەر بریاریدا هیچ عەرەبێك بەنده نەبێت. موسولمانان لەسەر ئەمە رێككەوتن. موهاجیر لەكاری كچی نەعمان كۆپی حەزن وردبوویهوه، ئەو كچەكەى خۆى پێشكەشى پێغەمبەر(د.خ) كردبوو، وتبوویان، هەرگیز نەخۆش نەكەتوو، پێغەمبەر(د.خ) دواى ئەوهى روبەرووی دانیششت، فرمووی: پێویستم پێى نییه، ئەگەر خێرى دەبوو، نەخۆش دەكەوت.

موهاجیر سەبارەت بەم ژنە لەعیكرەمە پرسىاری كرد: كەى ئەوت كرده هاوسەرى خۆت؟

وتى: ئەو كاتەى لەعەدەن بووم، لەجوند ئەویان هێنايه لاى من، ناردم بۆ مارب و دواتر هێنامە ئوردوگاگەى خۆم.

دەستەيهك وتیان: تەلاقى بە چوونكە شیاو نییه.

دەستەيهكى دیکە وتیان: تەلاقى مەدە.

موهاجیر سەبارەت بەو ژنە نامەى بۆ ئەبوبەكر نووسی و پرسىاری لێكرد.

ئەبوبەكر وەلامى دایەوه: باوكى ئەو نەعمان كۆپی حەزن هاته لاى پێغەمبەر(د.خ) وەسفى كچەكەى خۆى كرد و پێغەمبەر(د.خ) فرمووی، بیهینیت. كاتێك هێناى وتى: ئەمەيش بڵێم هیچ كات نەخۆش نەكەوتوو.

پێغەمبەر(د.خ) فرمووی: ئەگەر خێرى دەبوو، نەخۆش دەكەوت. چاوى لى پۆشى و كەس نەیویست بىكاته هاوسەرى خۆى.

دواى ئەوهى عومەر وتى: بەهاى نازادى دیلە عەرەبەكان بەدن، چەند كەسیكیان لاى قوڕەیشییەكان مانەوه. يەك لەوان بوشرا كچی قەيس كۆپی ئەبى ئەلكەسیم و لاى سەعد كۆپی مالك بوو. عومەر لەو ژنە چاوى بەدنيا هەلھێنا. زەرەعە كچی موشەرەح لاى عەبدوللە كۆپی عەباس و عەلى هێنايه دنیا.

ئەبوبەكر نامەى بۆ موهاجیر نووسی و ئەوى لەنیوان لێپرسراویەتى یەمەن یا حەزرمەوت سەرپشك كرد. موهاجیر یەمەنى هەلبژارد. یەمەن دوو سەركردهى بوو: فیروز و موهاجیر. حەزرمەوتیش دوو سەركرده: عوبەیدە كۆپی سەعد سالارى كینده و سەكاسەك و زیاد كۆپی لوبەید سەركردهى حەزرمەوت.

ئەبوبەكر بۆ لێپرسراوى ئەو شوێنانەى خەلكەكەیان لەدین هەلگەراپوونەوه، نامەى نووسی: حەز دەكەم كاروبارەكان بەكەسانێك بسپێرن كە لەدین هەلنەگەراپیتنەوه. كارەكان بەوان بسپێرن و هەركەس نەخوازێت، كارتان پێى نەبێت و بۆ جیهاد لەرێگەى

خوا هاوکاری لەههنگه پراوهکان وهرمهگرن.

زوحاک کۆپی خەلیفه دەلیت: دوو ژنی گۆرانییێژ کەوتنە دەستی موهاجیر. یەکیان لەگۆرانییهکانی خۆی جۆینی بە پێغه‌مبەر (د.خ) دەدا و دەستی ئەوی بێ و دوودانی پیشه‌وهی هه‌لکەند.

ئەبوبەکر لەمباروه نامەی بۆ نووسی: لەکرده‌وهی تۆ سەبارەت بەو ژنە جۆینی بە پێغه‌مبەر (د.خ) دەدا، ئاگادار بوومه‌وه، ئەگەر ئەو کارەت نەدەکرد، فرمانی کوشتنی ئەوم دەدا چونکە سنووری ئیها نە کردن بە پێغه‌مبەر وەك سنووری کەسانی دیکە نییه و هەر موسولمانێک ئەو کارە بکات، یەکیکە لەههنگه پراوهکان و ئەگەر هاوپه‌یمانی موسولمانەکان بێت، شەرئەنگیزه و پەیمان شکین.

هه‌روه‌ها ئەبوبەکر سەبارەت بەو ژنە لەگۆرانییهکانی خۆی جۆینی بەموسولمانان دەدا، بۆ موهاجیری نووسی: بیستوومه دەستی ژنیکت بڕیوه‌تەوه کە لەگۆرانییهکانی خۆی جۆین بەموسولمانان دەدات و دانەکانی پیشه‌وهی ئەوت هه‌لکەندووه، ئەگەر خۆی بەموسولمان دەزانی، دەبوا تەمی بکەیت و پێویستی بەدەست بڕینه‌وه و هه‌لکێشانی دان نەدەکرد، ئەگەر کافره، چاوپۆشین لەگوناخه‌که‌ی ئەو پەوا نەبوو، ئەگەر لیکۆلینه‌وه‌م لەم کارە تۆ دەکرد، بارودۆخت ئاسازگار دەبوو، بەسەرکۆنه‌که‌ی من رازیبه و هه‌رگیز ئەندامی کەسیک مەبڕه‌وه مەگەر بەمەبه‌ستی قیساس بێت، چونکە گوناخه و هۆکاری بێزاری.

لەم سەله‌دا، یانی سائی یانزه‌یه‌می کۆچ، مەعاز کۆپی جەبەل لەیه‌مەن گه‌رایه‌وه و ئەبوبەکر عومەری وەك سەرپه‌ره‌ستی کاروباری داوه‌ری دەست‌نیشان کرد. لەهه‌موو رۆژگاری خەلافەتی ئەبوبەکر، عومەر بەرپرسیاری داوه‌ری بوو.

لەم سەله‌دا ئەبوبەکر، عەتاب کۆپی ئەسیدی کردە سەرپه‌ره‌ستی حەج و حاجیه‌کان. ئەم حەدیسەیان لەعەلی کۆپی محەممەد گێراوه‌تەوه. دەست‌یه‌کی دیکە وتوویانە: لەسائی یانزه‌یه‌م، عەبدولرەحمان کۆپی عەوف ری و رەسمەکانی حەجی لەگەڵ خەلکان ئەنجامدا. ئەبوبەکر ئەم کارە پێشپارد.

سالى دوانزەيەمى كۆچ

ئەبوجەغەر دەلىت: كاتىك خالىد لەكاروبارى يەمامە تەواو بوو، ئەبوبەكرى راستگۇ نامەى بۇ نووسى تا بەرەو عىراق بىرات. فەرمانى پىدا سەرەتا لەدەروازەى ئۆيلەو دەستپىيكات و لەگەل پارسەكان و كەسانى سنوورى پاشايەتى ئەوان بەشيۆەيەكى نەرم و نىيان ھەئس و كەوت بكات.

عەلى كۆپى محەمەد دەلىت: ئەبوبەكر خالىدى بۇ شارى كوفە نارد كە موسەنا كۆپى حارسەى شەيبانى لەوى بوو. خالىد لەموحەرەم سالى دوانزەى كۆچ بەرەو ئەو شۆيئە بەرىكەوت و لەبەسرە تىپەرى كەقوتبە كۆپى قتادەى سەدووسى لەوى بوو.

ئەبوجەغەر دەلىت: بەلام بەپىي و تەى واقدى سەبارەت بەكارەكانى خالىد جياوازى ھەيە. دەستەيەك و توويانە لەيەمامە يەكسەر بەرەو عىراق رۆشت و لەچەند گوندىك بەناوى بانقىا و باروسما و ئەليس دابەزى و خەلكانى ئەو ناوچانە بەشيۆەيەكى ناشتيانە پىشوازيان لىكرد. لايەنى ناشتى سولخ كۆپى ئەبى سەلوبا بوو. ئەم پىشھاتە لەسالى دوانزەيەمى كۆچ روويدا. خالىد جەزىەى لىوەرگرت و پەيمانىكى بۇ نووسى بەم ناوەرۇكە:

((بسم الرحمان الرحيم. لەخالىد كۆپى وەلید بۇ كۆپى سەلوپاي سەوادى كە لەكەنارى فورات نىشتەجىيە. تۆبەى ئەمانى خواوەند كەخوينى ئەو بەدانى جەزىە پارىزراو و تۇ بۇ خۆت و كەسەكان و خەلكەكەت لەدوو گوندى بانقىا و باروسما، ھەزار درەمت داوہ و من رازى بووم و ئەو موسولمانانەى لەگەل منن، رەزامەندن و لەبەرەردا قۇ لەپەناى خوا و لەپەناى موسولماناندايت و ھوشام كۆپى وەلید شايەتى ئەم پەيمانەيە.))

خالىد و سوپاكەى بەرىكەوتن و گەيشتە خىرەو سەركردەكانى ئەو سەرزەمىنە لەگەل قەبىيسە كۆپى ئەياس كۆپى حەيەى تايبى ھاتنە لاى. قەبىيسە دواى نەعمان كۆپى مونزەر لەلايەن كەسراوہ پاشايەتى خىرەى پىبراىبوو. خالىد بەو ھاوہلانى وت: پىشنىارى خواپەرەستى و نىسلامتان پىدەكەم، ئەگەر رازى بىن و باوەر بىن ئەرك و مافەكانى ئىوہ ھاوشىوہى موسولمانان دەبىت و ئەگەر رازى نەبن، دەبىت جەزىە بەدن، كەسانىكەم لەگەلدايە مەرگيان زياتر لەوہ خۆش دەوئت كەئىوہ ژيانتان خۆش دەوئت، لەگەل ئىوہ دەجەنگىن تا ئەو كاتەى خواوەند لەنىوان ئىمەدا داوہرى دەكات.

قەبىيسە كۆپى ئەياس پىنى وت: ئىمە پىئويستمان بەشەر لەگەل تۆ نىيە، لەسەر دىنەكەى خۇمان دەمىننەو و جەزىە دەدەين. خالىد لەسەر وەرگرتنى نەود هەزار درەم پەيمانى ناشتى لەگەل بەستن. ئەمە يەكەم جەزىە بوو موسولمانان لەعيراق دەستيان كەوت.

ئەبوجەعفر دەلئىت: بەلام بەوتەى ھوشامى كەلبى، كاتىك ئەبوبەكر فەرمانى بۇ خالىد كۆپى وەلید نووسى تا بەرەو شام بېوات، فەرمانى پىدا لەعيراقەو دەست پىيكات و لەوى تىپەرئىت. خالىد بەرىكەوت و لەنەباح دابەزى.

ھوشام دەلئىت: موسەنا كۆپى حارسەى شەيبانى لەعيراقەو پۇشتە مەدينە بۇ لای ئەبوبەكر و تى: مەن بىكە سەرکردەى خەلكەكەى خۆم تا لەگەل فارسەكانى سنوورى خۆم، جەنگم و كاروبارى ناوچەكەم سامان بەدم. ئەبوبەكر ئەوى كىردە سەرکردە. ئەو پۇشت و خەلكەكەى خۆى كۆركەو و ھىرش و پەلامارەكانى دەستپىكرد. جارىك ھىرشى دەكردە سەر ناوچەى كەسكەر و جارىك ھىرشى دەكردە سەر خوارەو وى فورات.

كاتىك خالىد كۆپى وەلید گەيشتە نەباح، موسەنا كۆپى حارسە لەخەفان ئورودوى لىدابوو. خالىد نامەى بۇ نارد و فەرمانى پىدا پەيوەستى بىت. نامەى ئەبوبەكرىشى بۇ نارد كەفەرمانى پىدەدا ملكەچى فەرمانەكانى خالىد كۆپى وەلید بىت. موسەنا بەخىرايى پەيوەستى بوو. بەگومانى خەلكانى عىجل يەكەل لەوان بەناوى مەزەور كۆپى عودەى ھاورى لەگەل موسەنا پۇشتبەو مەدينە و لەگەل ئەو كىشەى بۇ دروست بوو. نامەيان بۇ ئەبوبەكر نووسى و ئەو نامەى بۇ پىاوى عىجلى نووسى و فەرمانى پىدا ھاورى لەگەل خالىد بەرەو شام بېوات. موسەناى لەوى ھىشتەو و پىاوى عىجلى تا مىسر پۇشت و پىگەى بەرز بووئەو و ئىستا مەلكەى لەمىسر بەناوبانگە.

خالىد لەعيراق پىشەرەوى كرد و جابان سەرکردەى گوندى ئەلىس رىگەى ئەوى بىست. خالىد موسەنا كۆپى حارسەى بۇ شەرى ئەو نارد. لەكەنار رووبارىك لەوى رووبەرەوى يەكبەوئەو و لەبەر ئەمە بەروداوى رووبارى خۆين ناوى دەرکرد. زۆربەى ھاوەلانى كۆژان و لەگەل خەلكانى ئەلىس پەيمانى ناشتى بەست و پىشەرەوى كرد تا گەيشتە حىرە. سوارە نازادەكان بەسەرکردايەتى سوپاكەى كەسرا كە لەئوردوگاكانى بەرابەر عەرەبەكان بوون، ھاتن و لەشوينى رووبەرەو بووئەوى رووداوەكان لەگەل

سوپاکەى خالید شەپیان کرد. موسەنا کوپى حارسەى بۆ ھاوکارى ئەو نارد و شکستیان خوارد.

کاتێک خەلکانى حیرە ئەمەیان بینى، بۆ پێشوازی کردن لەخالید بەرێکەوتن. عەبدولمەسیح کوپى عەمرۆ کوپى بەقیلە و ھانى کوپى قەبیسە لەناویاندا دەبینران. خالید بەعەبدولمەسیحى وت: لەکوێو ھاتوویت؟

وتى: لەپشتى باوکم.

خالید وتى: یانى لەکوێو ھاتوویتەدەر؟

وتى: لەسکى دایکم؟

خالید وتى: لەسەر چیت؟

وتى: لەسەر زەوى.

خالید وتى: یانى لەناو چیت؟

وتى: جلەکانم.

خالید وتى: ئاوژت ھەیه؟

وتى: بەلى، بەندیشم ھەیه..

خالید وتى: پرسىارم لێکردیت.

وتى: منیش وەلامم دايتەوہ.

خالید وتى: بەناشتى یا بەجەنگ؟

وتى: ناشتى.

خالید وتى: ئەى ئەم قەلایانە چىیە.

وتى: ئەم قەلایانەمان دروست کرد تا رینگە لەنەزان بگریت و ئاوژدار بیت و لەبەر دەرگا بىگریت.

خالید بەخەلکانى حیرەى وت: پێشنىارى خواپەرەستى و ئىسلامتان پێدەکەم، ئەگەر رازى بىن ئەرك و مافى ئێوہ ھاوشیوہى ئیمەیه و ئەگەر رازى نەبن دەبیت باج و جەزیە بدەن. ئەگەر بەمەیش رازى نەبن ھاورى لەگەل ئەو موسولمانانەى خوازیارى مەرگن، لەگەلتان دەجەنگم.

وتیان: پێویستمان بەشەر کردن لەگەل تۆ نییە.

خالید لەسەر بنەمای وەرگرتنى سەد و نەوہد ھەزار درەم پەیمانى ناشتى لەگەل بەستى. ئەمە یەکەم جەزیە بوو لەعیراقوہ پەرەوانەى مەدینە کرا.

خالید لەبانقیا دابەزی و لەگەڵ بەسبەهری کۆری سەلویا لەسەر وەرگرتنی هەزار درەم و یەک عابا پەیمانی ناشتی بەست و پەیمان نامەیەکێ بۆ خەڵکی ئەو ناوچەیە نووسی. ناشتی خالید لەگەڵ خەڵکانی حیرە بەم مەرجە بوو هاوشیووی سیخوڕەکان لەدەنگ و باسەکان ئاگاداری بکەنەو و ئەوان رازی بوون.

شەعبی دەئێت: منالەکانی بەقیلە پەیمانەکی خالید کۆری وەلید کەبۆ خەڵکانی مەداینی نووسی بوو، بۆ منیان هێنا. خوێندمەو و نووسرا بوو:

لەخالید کۆری وەلید بۆ سنوردارە پارسییەکان. سلاو لەو کەسە خوازیاری رزگاری بیت. سیاسی خوا دەکەم کەخزمەتەکارانی ئێووی بلاو پێکرد و پاشایەتی ئی سەندنەو و ریز و گەورەیی ئێووی لەناو برد. هەرکەس هاوشیووی ئێمە نوێژ بکات و روو بکاتە قیبلە و قوربانی ئێمە بخوات، ئەک و مافەکانی هاوشیووی ئێمە.

کاتێک ئەم نامەی من بەدەستی ئێو دەگات، چەندین کەس وەک بارمە بۆ لای من بنێرن و خۆتان بەدەستەو بەدەن و گەرنە سوێند بەو خواوەی جگە لەو خواوەکی نییە، کەسانێک بۆ لای ئێو پەوانە دەکەم بەو ئەندازەیە مەرگیان خوش دەوێت کەئێو ژیاانتان خوش دەوێت))

کاتێک خەڵکی مەداین نامەکی خالیدیان خوێندەو، سەریانسوڕما. ئەمە لەسانی دوانزەهەم بوو.

ئەبوجەعفەر دەئێت: بەلام گێڕانەووی شەعبی سەبارەت بەخالید و پۆشتنی ئەو بۆ عێراق بەمشێووی: کاتێک لەیەمامە تەواو بوو، ئەبوبەکر نامەی بۆ نووسی: ئێستا کەخواوەند سەرکەوتنی پێبەخشیت، بەرە عێراق بپۆ تا پەیوەستی عەیاژ ببیت و نامەی بۆ عەیاژ کۆری غەنەم نووسی کە لەنیوان نەباج و حیجاز بوو تا بەرەو مەسیخ بپروات و لەسەرەووی عێراق بپرواتە ناو ئەو سەرزەمینە و پێشپەرەوی بکە تا پەیوەستی خالید دەبیت. هەر کەس دەخوازێت بگەرێتەو، مۆلەتی پێدەن و کەس بەنابەدڵ لەگەڵ خۆتان مەبەن.

دەئێت: کاتێک نامەکانی ئەبوبەکر بەخالید و عەیاژ گەیشت و بەفەرمانی ئەبوبەکر مۆلەتی گەڕانەوویان بەخەڵکاندا، هەموو خەڵکانی مەدینە و دەورووبەری گەڕانەو و دەوریان چۆل بوو. داوای هاوکارییان لەئەبوبەکر کرد و ئەو، قەعقاع کۆری عەمرۆ تەمیمی بۆ هاوکاری خالید پەوانە کرد. پێیان وت: بۆ هاوکاری کەسێک دەپۆیت

سوپاكەى لە دەورى بلاو بوونەتەوه.

قەعقاع وتى: سوپاكەى كەسىكى وەك خالىد سەركردەى بىت، هېچ كات شكست ناخوات.

هەروەها ئەبوبەكر عەبدوللە كۆپى عەوفى حەمىرى بۆ ھاوكارى عەياز نارد.

ئەبوبەكر نامەى بۆ خالىد و عەياز نووسى تا ئەو كەسانەى لەگەل هەنگەرپراوكان شەريان كردوو و دواى پىغەمبەر(د.خ)، لەسەر باوەر و موسولمانى پىداگر بوون، لەگەل خۆتان بىن و هەركەس لەموسولمانەكان كەدواى مردنى پىغەمبەر(د.خ) لەدىن هەنگەرپراوتەوه، پەيوەستى خۆتانى مەكەن تا بۆچوونى خۆم لەوبارەوه بۆ ئىوه بنووسم. لەبەر ئەمە لەم شەپانە كەس لەهەنگەرپراوكان بەشداری نەكرد.

كاتىك نامەى سەركرايەتى عىراق بەدەستى خالىد گەيشت، نامەى بۆ حەرملە و سەلما و موسەنا و مەزەور نووسى تا پەيوەستى بىن. رۆژىكى ديارى كرد تا لەگەل سوپاكەى خۆى لەئوبلە كۆبينەوه چونكە ئەبوبەكر فەرمانى بە خالىد دابوو كاتىك دەپراتە ناو عىراق لەدەروازەى سىند و هنىدەوه دەست پىبكات و لەو كاتەدا بەئوبلە ناويان دەبرد. ئەو ھۆزانەى لەنىوان ئەو و عىراقدا بوون، كۆى كردنەوه، ھەشت ھەزار كەس لەخەلكانى موزىر و رەبىعە كۆبوونەوه و دوو ھەزار شەركەر لەناو سوپاكەى خۆى دەبينرا. لەگەل ئەم دەھەزار شەركەرە و ھەشت ھەزار شەركەرى چوار سوپاكەى دىكە يانى موسەنا و حەرملە و مەزەور و سەلما، ھەژدە ھەزاركەس، رووبەرووى ھورموز بووئەوه.

موغەيرە كۆپى عوققەبە دەلىت: ئەبوبەكر سەركردايەتى جەنگى عىراقى بەخالىد كۆپى وەلید سبارد و فەرمانى پىدا لەخوارەوى عىراقەوه بپراتە ناو ئەو سەرزەمىنە. ھەروەها عەيازىشى كردە سەركردەى جەنگى عىراق و فەرمانى پىدا لەسەرەوى عىراقەوه بپراتە ناو ئەو سەرزەمىنە. دواتر بەرەو حىرە بپۆن و ھەركەس زووتر بگات، سەركردە بىت و ئەوى دىكە شوئىنكەوتەى فەرمانەكانى بىت. نووسىبووى: كاتىك لەحىرە كۆبوونەوه و بلاوھەتان بەسوپاى پارسەكان كرد و مەترسى ھىرش كردنە سەر موسولمانەكانتان نەبوو، يەكىكتان لەحىرە بمىنئەتەوه و پشتىوانى دواوہى سوپاى موسولمان و ھاورىكەى خۆى بىت و ئەوى دىكە ھىرش بكاتە سەر سەرزەمىنى پارسەكان و شوئىنى ھىز و دەسەلاتى ئەوان يانى مەداين.

شەعبى دەلىت: خالىد پىش بەرىكەوتن ھاورى لەگەل نازازەببە باوكى زەبازەببەى

(٩) یەمامە، نامەی بۆ ھورموز نووسی کە لە و کاتەدا سنوورداری بوو:

باوەڕ بێنە تا تەندروست بمینیتەوێ یا تەسلیم و جەزیه بدە، جگە لەخۆت سەركۆنە
كەسێك مەكە چوونكە لەگەڵ خەلكانێك هیڤش دەكەمە سەر تۆ كە زیاتر خوازیاری
مەرگن تا ژبان.

موغەیرە کوپی عوتەبە داوهری خەلكانی دەلیت: كاتیك خالید لەیەمامەو
بەریكەوت، سوپاكە ی بۆ سێ دەستە دابەش كرد و ئەوانی لەیەك رینگەو نەنارد.
موسەنای دوو رۆژ پێش بەریكەوتنی خۆی پەوانە كرد و زەفەری كردە رێنیشاندەری
ئەو. عودە ی کوپی حاتم و عاسم کوپی عەمرۆی نارد و ھەر كام یەك رۆژ دوا ی ئەو ی
دیكە بەریكەوتن. رێنیشاندەری ئەوان مالك کوپی عوباد و سالم کوپی نەزەر بوون.

دەلیت: دوا ی ئەوان خالید خۆی بەریكەوت و رێنیشاندەری ئەو رافیع بوو. بێاریاندا
لەگەڵ ھەر سێ دەستەكە لەحەفیر كۆبینەو و شەڕ لەگەڵ دوژمن بكەن. ئەو ی دەروازە ی
ھیند و ناودارترین و بەھێزترین سنووری فارسەكان بوو. سنووردەرەكە ی لەوشكانی
لەگەڵ عەرەبەكان و لەدەریا لەگەڵ ھیندیەكان شەڕی دەكرد.

دەلیت: موھەلیب کوپی عوققەبە و عەبدولرەحمان کوپی سیای ئەحمەری كەحەمرای
سیا ناوەكە ی خۆی لەو وەرگرتوو، لەگەڵ خالیدا بوون. كاتیك نامەكە ی خالید
بەدەستی ھورموز گەیشت، ھەوالەكە ی بۆ شیر ی کوپی كەسرا و ئەردەشیر کوپی شیر ی
نووسی و سوپاكە ی خۆی كۆكردەو و لەگەڵ سوارچاكەكانی سوپاكە ی بەرەو كوازیم
بۆ رووبەر و بوونەو لەگەڵ خالید ئەسپی غاردا. پێشەنگەكانی نارد بەلام لەریگە
رووبەر و خالید نەبوونەو و ئاگادار بوویەو عەرەبەكان بێاریانداو لەحەفیر
كۆبینەو. گەرایەو بۆئەو ی زووتر لەوان لەو ناوچە ی دابەزیت. لەو ی دابەزی و
سوپا ی رازاندەو و دوو براكە ی بەناوی قوباد و ئەنوشگان كە پەچەلەکیان لەگەڵ
ئەردەشیری گەورە و ئەردەشیر و شیر ی یەكی دەگرتەو، وەك فەرماندە ی دوو بالی
سوپاكە ی دانا. خەلكان بەزنجیر پەییوەستی یەك بێوون. ئەوانە ی خۆیان بەزنجیر
نەبەستبوویەو بەوانە ی دیکە یان وت: خۆتان بۆ دوژمن بەستۆتەو، ئەو كارە مەكەن
چوونكە خراب بەسەرماندا دەشكێتەو.

و لەامیان دایەو: ئێو مەبەستی ھەلاتنتان ھەیه.

كاتیك خالید لەبوونی ھورموز لەحەفیر ئاگادار بوویەو، بەرەو كازمە پۆشت و

ماندوو و شهکەت گەیشته ئەو سەرزەمینە. هورموز لەهەموو سەرکردەکان بۆ عەرەبەکان خراپتر بوو. هەموو عەرەبەکان لێی توپە و بۆ گلاوی ئەویان وەك نمونە دەهینایەوه و دەیانوت: گلاوتر لەهورموز و کافرتر لەهورموز.

لەکازمە سوپای هورموز و عەرەبەکان ریزیان بەست. بەزنجیرەکان پەییوەستی یەك بوون. ئاو لەژێر دەستی ئەواندا بوو. خالید لەشویئیک دابەزی ئاوی لێنەبوو و کاتیئیک لەم بابەتە ئاگادار بوویەوه، فەرمانی دابەزینی دا و باریان کردەوه و بۆ دەست گرتن بەسەر ئاوەکە شەپری لەگەڵ دوزمن کرد چونکە ئاو دەبێت لەژێر دەستی ئەو سوپایەدا بێت کەبەهێزتر و خۆراگرتەر.

باریان خست و سوارەکان وەستابوون. پیادەکان پیشەپەوی و شەپیان دەستپێکرد. خواوەند هەوریککی نارد و دواوەی موسولمانان ئاویان دەستکەوت. بەمشێوەیە هێزی پێبەخشین و هیشتا هەتاو هەلنەهاتبوو، لەدوژمن کەس لەگۆرەپانی شەپ نەدەبینرا. کوپی هەیسەمی بوکایی گیرانەوهیەکی بەم ناوەرۆکە هەیه جگە لەوهی دەلێت: هورموز سوپاکەیی خۆی نارد تا بەشێوەیەکی لەناکاو خالید بکوژن. کاتیئیک بپاری ئەو کارەیاندا، هورموز هاتەدەر و وتی: پیاویئیک لەبەرەبەر پیاویئیک، خالید لەکوێیە؟ فەرمانی بەسوارەکانی خۆیدا بوو. کاتیئیک خالید دابەزی، هورموزیش دابەزی و داوای شەپری دەستەوبەخەیی لێکرد. کاتیئیک رووبەرووی یەکیبوونەوه، چەند جارێک بەشمشێر لەیەکیاندا و خالید بەسەریدا زāl بوو. پشتیوانەکانی هورموز هێرشیان کردەسەر و گەمارۆیاندا بەلام هەولەکانی ئەوان رێگر نەبوو لەکوشتنی هورموز بەدەستی خالید. قەعقاع کوپی عەمرۆ هێرشێ برد و بلاوەی بەپشتیوانەکانی هورموز هینا. خالید شمشێری سووراندو پارسەکان شکستیان خوارد. موسولمانان تا شەو شوێنیان کەوتن. خالید تالانی خەلکانی کۆکردەوه. زنجیرەکانیش لەناو تالانییەکان دەبینران، هەركامیان باری یەك و شتر و هەزار پەتل کێشی بوو. ئەم شەپیان بەزات ئەلسەلاسڵ ناوبرد. قوباد و ئەنوشگان رزگاریان بوو.

شەعبی دەلێت: کلاوی پارسەکان بەهۆی پینگە و ریزیان لەناو خەلکەکەیی خۆیان، گرانابایی بوو. هەركەس پینگەییەکی بەرزی پێدەبپرا، کلاوەکەیی سەد هەزار دەرم دەژیا و هورموز یەکیئیک بوو لەوان. بەهای کلاوەکەیی سەد هەزار دەرم و لەزیوی جەواھیر نیشان دروست کرابوو. ئەبویەکر کلاوەکەیی دا بەخالید. گەورەترین پینگەیی پیاوەکانی پارس ئەوه بوو منائی یەکیئیک لەحەوت بنەمالە بەرێژەکەیی ئەوان بێت.

حه نزهه كۆپى زیاد ده لێت: كاتێك ئهو رۆژه موسولمانهكان گهراوهوه، جارچى خالید جارچى بهرێكهوتنى دا و له گهڵ شهپكهراى مى رێگه گرت بهر. بارهكان له دواوه بوو تا گهشتنه ئهو شوینهى ئه مرۆ پردي گهوهرى به سه ریه. لهو دابه زین. قوباد و ئه نوشگان رزگاریان ببوو و خالید ههوائى سه ركهوتنى خۆى له گهڵ پێنج یهكى تالانییهكان و فیلهكهى بۆ مه دینه نارد. نامه ی سه ركهوتن له مه دینه بۆ خه لكان خویندرایه وه.

كاتێك زه ر كۆپى كه لیب پێنج یهك و فیلهكهى برده مه دینه، به ناو مه دینه دا سوپا ئه ندیان تا خه لكان هه موو بییین. ژنان ده یانوت: به راستی ئه وه ی ده ییین، ئافه رینراوى ده ستی خویه. گومانیان كرد فیله ده سكردى مرۆفه. ئه بویه كر فیلهكه ی گهرا ده وه.

ده لێت: خالید له شوینی پردي گهوهرى به سه ر دابه زى. موسنا كۆپى حارسى به دواى هه لاتواندا نارد و مه عقه ل كۆپى موقرینی موزنى به ره و ئۆبله په وانه كرد تا مال و ئه سپره كان لهو كۆبكاته وه. مه عقه ل پۆشته ئۆبله و فه رمانهكانى نه نجامدا.

ئه بوجه عفه ر ده لێت: ئه م داستانه سه باره ت به سه ركهوتنى ئۆبله به پێچه وانه ی ژانستهكانى شاره زایانى هه دیسى راسته چونكه گرتنى ئۆبله له رۆژگارى عومه ر و له سائى چوارده یه مى كۆچ و له سه ر ده ستی عوته به كۆپى غه زوان روویدا. له كاتى خۆیدا باسى ده كه ی به خواستى خوا.

حه نزهه كۆپى زیاد ده لێت: موسه نا پۆشت تا گه یشت رووبارى زه ن ((ژن)). رووى كرده ئه و قه لای ژن لهو نیشته جى بوو. مه عنى كۆپى حارسه ی لهو دانا و گه مارۆى خسته سه ر كۆشكى ژنه كه و به ته سلیم بوون ناچارى كرد. هه موویانى كوشت و سامانى ئه وانى تالان كرد و كاتێك ژنه كه له م رووداوه ئاگادار بوویه وه، په یمانى ناشتى له گه ل موسه نا به ست و باوه رى هیئا. مه عنى ئه وى كرده هاوسه رى خۆى.

خالید و سه ركردهكانى سوپا شوینگۆركیانی به وه رزیرهكان نه كرد چونكه فه رمانى ئه بویه كر به و شیوه بوو به لām منالى ئه و شه پكه رانه ی خزمه تی عه جه مه كانیان ده كرد، ئه سیر کران و ئه و وه رزیرهانى به شداری شه پكه ركانیان نه كرد، پشتگوى خزان و موسولمانان په نایان پى به خشین. له شه پرى زات ئه سلاسل و شه پرى دواتر، هه ر سواره یهك دوو هه زار دره مى پێرا به شى پیاده یهك له سه ر سیى ئه و بره بوو.

شهری مهزار

دهلئیت: شهری مهزار له مانگی سه فیری سالی دوانزهیم کۆچ روویدا و ئهو رۆژه خه لکان وتیان: صفر الافسفاره که تیا ییدا هه موو سته مکاران له شوینی به ریه کهوتنی رووباره کان ده کوژین.

سوفیانی شهحمیری دهلئیت: کاتیک خالید نامه ی بۆ هورموز نووسی که له یه مامه میژش ده کاته سه ری، هورموز هه واله که ی بۆ ئه رده شیر و شیر نووسی و ئه وان قارن کوپی قریانسیان بۆ هاوکاری ئه و نارد. قارن له مه داینه وه به مه به سستی هاوکاری کردنی هورموز به ریکه وت و کاتیک گه یشته مه زار له شکستی سوپای پارسه کان ئاگادار بوویه وه. پاشماوه ی هه لاتووان په یوه سستی بوون و سه رکۆنه ی یه کیان کرد. هه لاتووانی ئه هواز و فارس به هه لاتووانی سواد و کینه کانیان ده وت ئه گهر جیا بینه وه هیچ کات یه کناگر نه وه و بریار یاندا بگه رینه وه. وتیان: ئه وه هاوکاری پاشا و ئه وه قارن. ئه گهری هه یه خوا وه ند دهر فه تیکمان پنبه خشیئت بۆ ئه وه ی بتوانین تۆله له دوژمن بستینه وه و ئه وه ی له ده ستمان داوه، وه ریکرینه وه. گه رانه وه و له مه زار ئوردوویان لیدا. قارن، قوباد و ئه نوشگانی وه ک فه رمانده ی دوو بالی سوپا که ی دانا و موسه نا و مه عنی کوپی حارسه خالیدیان ئاگادار کرده وه و کاتیک ئه و له هاتنی قارن ئاگادار بوویه وه، تالانییه کانی دابه ش کرد و پینچ یه کی به وه لید کوپی عوققه به بۆ ئه بوبه کر نارد و له کو بونه وه ی خه لکان له سه ر لیواری رووبار ئاگاداری کرده وه.

خالید به ریکه وت تا له مه زار له نزیک قارون دابه زی و شه ریکی قورسیان ده ستپنکرد. قارن هاته ناو گوپه پانی شه ر و داوای شه رکه ری کرد. خالید له گه ل مه عقل کوپی ئه عشی که ئه بیه ز باوکی که بان نازنا وه که ی بوو، رووبه رووی بوونه وه و مه عقل زووتر له خالید ده سستی پنی گه یشت و خوینی رشت. عاسم ئه نوشگانی کوشت و عودی قوباد. قارن برپا پیکراوترین سه رکرده ی پارسه کان و دوا ی ئه و موسولمانان رووبه رووی سه رکرده یه کی به ناوبانگی وه ک ئه و نه بوونه وه. ژماره یه کی زۆر له فارسه کان کوژان و هه لاتووان سوار که سستی بوون و ده ریا ریگه ی نه دا موسولمانان شوینیان بکه ون. خالید له مه زار مایه وه و هه رکه س تالانییه کی ده سته کو تبه وو، به خۆی به خشی و تالانییه کانی دیکه ی دابه ش کرد. له پینچ یه که به شی شه رکه ره نازا کانیدا و پاشماوه ی تالانییه کانی

له گه‌ل سه‌عید کوپی نه‌عمانی که‌عبی بۆ مه‌دینه نارد.

ئه‌بی عوسمان ده‌لێت: له‌شه‌ری مه‌زار سی هه‌زار که‌س له‌فارسه‌کان کوژران جگه‌ له‌وانه‌ی له‌ئاودا خنکان. ئه‌گه‌ر ئاو رینگه‌ نه‌ده‌بوو هه‌موو شتی‌ک وه‌ه‌موویان له‌ناو ده‌چوون. ئه‌وانه‌ی گیانیان به‌ده‌ربرد رووت یا نیوه رووت بوون.

شه‌عبی ده‌لێت: کاتی‌ک خالید کوپی وه‌لید گه‌یشته‌ عێراق، له‌که‌وازیم رووبه‌رووی هورموز بوویه‌وه. دوا‌ی ئه‌وه‌ی له‌ناوچه‌ی فورات له‌که‌ناری دیجله‌ دابه‌زی و رووبه‌رووی دوژمن بوویه‌وه و له‌که‌نار دیجله‌ و رووباری‌کی دیکه‌ بۆ ماوه‌یه‌کی زۆر مایه‌وه. دوا‌ی رووبه‌روو بوونه‌وه له‌گه‌ل هورموز هه‌موو شه‌په‌کانی دواتر دژوارتر و خۆشناوتر بوون تا ئه‌و کاته‌ی پو‌شته دومه‌ئه‌لجه‌نده‌ل. له‌شه‌ری رووبار به‌شی سواره‌کان زیاتر بوو له‌شه‌ری زات ئه‌له‌سه‌لاسل.

دوا‌ی جه‌نگی رووبار، خالید ژن و منائی شه‌په‌که‌ران و ئه‌و که‌سانه‌ی هاوکاری ئه‌وانیان کردبوو، ئه‌سیرکرد و وه‌رزێران که‌به‌لێنیان دابوو خه‌راج بده‌ن، له‌شوینی خۆیان هێشته‌وه.

هه‌موو سه‌رزه‌مینه‌که‌ به‌شه‌پ ده‌ستی به‌سه‌ردا گیرا به‌لام ئه‌و که‌سانه‌ی خه‌راجیان ده‌دا، که‌وته ژێر چه‌تری په‌نا‌ی موسو‌لمانان و زوییه‌کانیان له‌ده‌ستی خۆیاندا مایه‌وه. ئه‌مه سه‌باره‌ت به‌و زه‌وییا‌نه‌ی دابه‌ش نه‌کرا‌بوون و ئه‌وه‌ی دابه‌ش کرا‌بوو، وه‌ک خۆی مایه‌وه.

حه‌بی‌ب باوکی حه‌سه‌ن یا‌نی باوکی حه‌سه‌نی به‌سری که‌ مه‌سیحی بوو و مافنه‌ ئازاد کرا‌وی عوسمان و باوکی زیاد ئازاد کرا‌وی مو‌غه‌یره کوپی شو‌عبه له‌ناو ئه‌سیره‌کاندا ده‌بینران. خالید سه‌عید کوپی نه‌عمانی وه‌ک سه‌رکرده‌ی سو‌پاکه‌ی ده‌ستنی‌شان و سو‌هید کوپی مو‌قرینی وه‌ک لی‌پرسرا‌وی زه‌کات دیاری‌کرد و پێی وت له‌حه‌فیر نی‌شته‌جی و کارگو‌زارانی خۆی په‌وانه بکات و کاروباری وه‌رگرتن له‌ده‌ستی خۆیدا به‌هێ‌تیه‌وه. خالید چاو‌دیری هه‌وال و ده‌نگ و با‌سه‌کانی دوژمن بوو.

دواى نه وه له سه ففهرى سالى دوانزه يه مى كوچى شهري وه لجه روويدا
وه لجه ناوچه يه ك له نزيك كه سكه ره.

شەعبى دەلەت: كاتىك خالىد لەشەرى رووبار ئاسوودە و ئەردەشیر لەكوژانى قارىن ئاگادار بوویەو، ئەندەرزغوری پەوانە کرد. ئەو پارسی و زادەى سوادو لەو ناوچەیه نیشتەجى بوو. بەلام لەوى گەورە و پەروەردە نەکرايوو. بەهەمن جادویەى لەگەڵ سوپایەك رەوانە و فەرمانى پێدا بەرنگەكەى ئەندەرزغوردا بروت.

دەلەیت: ئەندەرزغور پېشتەر سنوورداری خوراسان بوو. لەمەداینهوه بەرێکەوت تا گەیشته کەسکەر و لەوێهه رووی کردە وەلجە. بەهمەن جاودیهیش بەدوای ئەودا پۆشت بەلام رێگەیهکی دیکە ی گرتەبەر و لەدئی سوادهوه گۆزەری کرد و لەدیهاتهکانی نیوان حیرە و کەسکەر، عەرەبەکان و وەرزیزەکانی بۆ پەییوهست بوون بەئەندەرزغور پەوانە کرد و لەوەلجە لەنزیک ئوردووی ئەو، ئوردوویان لێدا. کاتیکی سوپا و شەپکەرەن کۆبوونەوه، شانازی بەخۆیهوه کرد و خوازیاری هێرش کردنه سەر خالید بوو.

دهلئیت: خالد لای رووباره لهئوردوو لیدانی ئەندەرزغور ناگادار بوویەوه و فەرمانی بەرئیکەوتنی دا. سوەید کوپی موقرینی وەک جیگر ی خۆی دانا و فەرمانی پێدا لەهەفیر بەمێنیتەوه. روهی کردە ئەو سوپایەیی لەخوارەوهی دیجلە بەجیهیشتبوو و فەرمانی پێدان ناگادار و وشیار بن. دواتر لەگەڵ سوپاکەیی خۆی رێگەیی وەلجەیی گرتەبەر و لەگەڵ سوپاکەیی ئەندەرزغور رووبەروو بوویەوه. شەرپکی قورسیان دەستپێکرد و هەردوولا بێزار و شەکەت بوون. خالد چاوەڕوانی هاوکاری دەکرد کە بۆ دوژمن لەدوو ناوچە بۆسەیان نابوویەوه. سەرکردهکانیان بيشتر کوپی ئەبی روهم و سەعید کوپی موپەیی عیجلی بوون. ئەوان هاتن و ریزی عەجەمەکان شکستی خوارد. خالد لەپیشەوه و ئەوان لەدواوهی سوپای فارسەکان هێرشیان کرد. کەس لەوان نەیتوانی شوینی کوژرانی هاوڕیکەیی خۆی ببنیت و ئەندەرزغور لەتینوویەتی گیانی سیارد.

خالىد لەناو سوپاكەى خۆى و تارىكى خويندەو و بۆ هاندانى ئەوان وتى: مەگەر نابىنن خۆراك ھاوشىوئى خۆل فراوانه، سۆيىد بەخوا ئەگەر جيهاد لەرگەى خوا و پيشنيارى خواپەرەستى و جگە لەبژئوى مەبەستى دىكەمان نەدەبوو، بۆچوونى پەسند ئەوئەبە لەسەر ئەم ناوچەبە بچەنگين و برسپيەتتى و نەدارى لەسەر شانى ئەو كەسانەى

نەيانتوانىيە لەرىگەى خوادا جىيەد بکەن، ھەئىگرىن.

خالىد دواى ئەم شەپەر، ۋەك پىشوو ھەئىسكەوتى لەگەل ۋەرزىزان کرد. ئەوانى نەکوشت. ژن و منائى شەپکەرانى ئەسىر و بەخاوەن زەوىيەکانى وت خەراج بەدن و لەپەناى موسولماناندا بن. ئەوان رازى بوون.

شەعبى دەئىت: خالىد لەشەپرى ۋەلجە رووبەرۋوى يەكئىك لەپارسەکان بوويەو ھەدەيتۋانى لەگەل ھەزار پياو بەرابەرى بکات. خالىد ئەوى کوشت و کاتىك کوشتى، لەسەر پىشتى دانىشت و فەرمانىدا خواردنەکەى بۆ يەن.

دەئىت: کوپىكى جابر کوپى بوجەير و کوپىكى عەبدلنەسوود لەناو کوژراۋەکانى منالەکانى بەکر دەبىنران.

ئەلىس لەقوۋلاى فورات

موغەيرە کوپى عوتەبە دەئىت: کاتىك لەشەپرى ۋەلجە دەستەيەك لەنەسرانىيەکانى بەکر کوپى وائىل كەھاۋىكارى پارسەکانيان دەکرد، کوژران، نەسرانىيەکانى دىكە لەكوژرانى ئەوان توپە و نامەيان بۆ عەجەمەكان نووسى و لەئەلىس كۆيۈنەو. عەبدلنەسوودى عىجلى سەرکردەيان بوو. لەموسولمانانى منالەكانى عىجىل عوتەيەبە کوپى نەھاس و سەعيد کوپى موپە و فورات کوپى حەيبان و موسەنا کوپى لاحتىق و مەعور کوپى عودەى، پق و كىنەى نەسرانىيەكانيان لەدندا بوو.

ئەردەشئىر كەسى بۆ لاى بەھمەن جادۋويە نارد كە لەقسىاسا بوو. ئەو لەيەكئىك لەرۆژەكان رابطى (لەدەقەكەدا رافد) شابوو. فارسەكان ھەموو مانگەكانيان بەسى رۆژ دەژمارد و ھەر رۆژ رابطىك بوو كەلاى شا رابطى خەلك و بەھمەن رابطى بەھمەن رۆژ بوو.

ئەردەشئىر پەيامى بۆ بەھمەن نارد: لەگەل سوپاكەى خۆت بەرەو ئەلىس بەرىكەو و پەيوەستى فارسەكان و عەرەبە مەسىحىيەكان ببە كەلەوى كۆيۈنەتەو. بەھمەن جاپانى نارد و وتى پەلە بکات بەلام شەپ لەگەل دوژمن نەكات تا خۆى دەگات مەگەر ئەوۋى دوژمن ھىرش بکاتە سەريان.

بەھمەن گەپرايەو بۆ لاى ئەردەشئىر تا بىيىنىت و سەبارەت بەباس وکارەكان فەرمانى لىۋەرېگرىت. ئەردەشئىر نەخۆش بوو. بەھمەن جاپان تا ئەلىس پۇشت و لەمانگى

سه فهر لهوی دابهزی. ئهو سوارانهی له بهر اهر عمره به کان بوون له گهل عهبدئه لئه سوهد و مه سیحیه کانی مناله کانی عیجل و تیم اللات و زه بیعه و عمره به کانی گونده کانی حیره له دوری کۆبوونه وه. جابر کۆری بوجهیری مه سیحی بۆ هاوکاری عهبدئه لئه سوهد هات. خالید له کۆبوونه وی عهبدئه لئه سوهد و جابر و زوهیر و کهسانی دیکه ئاگادار بوویه وه و بهرنگه وت به لām له نزیك بوونه وهی جاپان بی ئاگا بوو. ته نیا بیرى له عمره به کان و مه سیحیه کانی گونده کان ده کرده وه. له نه لیس رووبه روی جاپان بوویه وه. عهجه مه کان به جاپانیان وت: ئایا شهر ده ستیبه کهین یا خواردن به خه لک بدهین و به شیویه ک خۆمان نیشانی دوژمن بدهین که گرنکییان پێنادهین و دواى ته واو بوونی له خواردن، بجهنگین؟

جاپان وتی: ئه گهر له بهر اهر گوێ پێنه دانی ئیوه، ده ستیان لی هه لگرتن، گرنکی پێمه دن به لām گومان ده که م هیرش ده که نه سه رتان و ریگهی نان خواردنتان لی ده گرن. به لām خه لکان گوئیان له قسه کانی نه گرت و سفره کانیان راخست. خواردنیان هیئا و له سه ر سفره کان دانیشتن. کاتیك خالید لییان نزیك کهوته وه، وه ستا و فره مانیدا باره کانیان کرده وه. پاسه وانی بۆ خۆی دانا تا له پشته سه ره وه پارێزگاری لیبه کات. دواتر هیرشی ده ستیبه کرد و خۆی هاته ریزی پێشه وه و هاواری کرد نه بجه ر له کوئییه، عهبدئه لئه سوهد له کوئییه، مالک کۆری قه یس له کوئییه؟

کهس وه لāmی نه دایه وه. مالک یه کیک له خه لکانی جه زه بوو، پۆشته پێش و خالید پێی وت: ئهی گلآو زاده له ناو ئه وان تۆی نه شیواو بۆ رووبه روو بوونه وهی من هاتوویت؟ ئه مه ی وت و به شم شیر لییدا و کوشتی و عهجه مه کان ده ستیان له خواردن هه لگرت. جاپان وتی: مه گهر نه موت، سویند به خوا تا ئیستا له هیج سه رکرده یه ک نه تر سابووم. کاتیك عهجه مه کان نه یان توانی نان بخۆن، وره یان دابه خۆیان و وتیان: خواردنه که داده نین تا ئهو کاته ی دوژمن له ناو ده بهین. دواتر ده گه ریینه وه و ده یخۆین.

جاپان وتی: له نا ئاگایی خۆتان سفره تان راخست، ئیستا گوێ له فره مانه کانی من بگرن و خواردنه که ژه هراوی بکه ن چوونکه ئه گهر شه ره که له بهر ژه وه ندی ئیوه کۆتایی هات، زیانیکی که متان لیده که ویت و ئه گهر شکست بخۆن، ده توانن ئه وان له ناو به بن. به لām عهجه مه کان به وته کانی رازی نه بوون.

جاپان عهبدئه لئه سوهد و نه بجه ری برد و فره مانده یی دوو بالی سوپاکه ی به وان سپارد. خالید هاو شیویه شه ره کانی پێشوو سوپاکه ی رازانده وه. شه ریکی قورس

دەسپىيىڭىز. ئاباۋەران چوونكى چاۋەپروانى بەھمەن جادۋىيەيان دەكرد، سەرسەختانە پىداگرى و بەرگرىيان دەكرد. موسولمانانىش خۇپاگرىيان دەكرد، خالىد وتى: نەزىر دەكەم ئەگەر بەسەر ئەۋاندا سەركەۋىم دەبىت ئەۋەندەيان لىڭكۆزۈم خۇنىيان لەرووبارەكەدا رەۋانە بىيىت.

خاۋەند شىكىستى بەناۋەران ھىنا و خالىد وتى چارچىيەكەى لەناۋ خەلكان جارىدات: ئەسەر بگرن، ئەسەر بگرن، كەس مەكۈن، كەس مەكۈن جگە لەۋ كەسانەى خۇپاگرى دەكەن. سۈرەكان پۇل پۇل ئەسەرەكانيان لاي خالىد كۆدەكردەۋە و خالىد چەند كەسىكى دىارىكردبوۋ تا سەريان بىپەرنىت. شەۋ رۇڭىك ئەۋ كارەى كرد و بۇ بەيانى و رۇڭى دواتر شۇن ھەلاتۋان كەۋىن تا گەيشتنە نەھرىن. ژمارەيەكى زۆر لەئەلىسەۋە روۋيان لەۋ ناۋچەيە كرد و ھەموۋىيانىان كوشت.

بەلام قەقەق و كەسانى ھاۋشىۋەى ئەۋ وتيان: ئەگەر خەلكانى سەر زەۋى ھەموۋى بىكۆزىت خۇنىيان رەۋان نابىت چوونكى لەۋ كاتەۋەى رىگەيان لەلاۋاى خۇن گرتۋە و زەۋى خۇنەكان ناباتەۋە بۇ خۇى، خۇن لەجىگەى خۇى دەمىنىتەۋە، ئاۋى بەسەردا بىكە تا سۈندەكەى خۇت ھىنابىتەدى. ئاۋى تىكەل بەخۇنى كۆزراۋەكان كرد و خۇن لەناۋ رووبارەكە رەۋانە بوۋ. لەبەر ئەمە تا ئىستا بەرووبارى خۇن ناۋى دەبەن.

بەشر كۆپى خەسايسە دەلىت: بىستۋومە كاتىك زەۋى خۇنى ئادەمى بۇ خۇى گەرانەۋە، ئەۋ كارە ياساغ كرا و خۇنەكان چىتر رەۋان نابن مەگەر تا ئەۋ سىنۋورەى فىنك دەبىتەۋە.

كاتىك عەجەمەكان شىكىستىان خۋارد و ئوردوۋوگاگەى خۇيان بەجىھنىشت، موسولمانان دۋاى شۇنكەۋىتى ئەۋان گەرانەۋە بۇ ئوردوۋوگاگە. خالىد لەسەر سىفرەى ئەۋان ۋەستا وتى: ئەمەم بەئىۋە بەخشى و تايبەتە بەئىۋە. موسولمانەكان لەسەر سىفرەكە دانىشتن. ئەۋانەى دىھات و نانى ناسكىيان نەبىنىبوۋ، دەيانوت: ئەم ۋەرەقە ناسكانە چىيە؟ ئەۋانەى لەۋ شىۋە نانەيان بىنىبوۋ، وتيان: عەيشى رەقىق كەدەلىن ئەمەيە، لەبەر ئەمە نانى ناسك بەرەققاۋ ناۋى دەكرد و پىشتىر پىيان دەۋت قوپى.

لەخالىد دەگىرنەۋە: دەپوت: پىغەمبەر(د.خ) لەغەزەى خەبەر نان و خۋاردن و ئەۋ شتانەى دەيانخۋارد، بەشەركەرانى بەخشى بەۋ مەرجەى لەگەل خۇيان نەيەن. مۇغەيرە دەلىت: چەندىن ئاش بۇ ھاۋەى سى رۇڭى بەردەۋام بەناۋى خۇناۋى

بژنوی سوپاکەیان دەکرد ئارد کە ژمارەیان زیاتر لە هەژدە هەزار کەس بوو. خالید یەکیەک لە منالەکانی عیجل بەناوی جوندەل کەرتیشاندەریکی تیکۆشەر بوو، هەوالەکی بۆ مەدینه نارد. ئەو هەوالی سەرکەوتن و بێ تالانییهکان و ژمارە ی ئەسیرەکان و پینچ یەک و ناوی ئەو کەسانە ی لە شەپدا بویریان لەخۆیان نیشاندابوو، بەئەبوبەکر راگەیاند. کاتێک ئەبوبەکر تیکۆشان و وردبینی ئەوی بینی، پرسباری ناوەکی کرد و کاتێک زانی ناوی جوندەلە، هۆنراوەیەکی بەم ناوەروکە خویندەوه:

((گیانی عسام، گەورەیی پنبەخشیوه

و پیشەنگی و پیشەرەوی کردۆتە عەدەتی ئەو))

فەرمانیدا کەنیزکی ئەسیری پنبەخشن. جوندەل چەند منالێکی لەو کەنیزە هینایە دنیا.

دەلێت: ژمارە ی کوژراوای سوپای فارسەکان لەئەلیس حەفتا هەزار کەس و زۆربەیان لەئەمغیشیا بوون.

عوبەیدالله کوپی سەعد لەمامی خۆی دەگیرێتەوه: لەحیرە سەبارەت بەئەمغیشیا پرسبارم کرد، وتیان: مەنیشیایە، ئەمەم بەسەیف وت، وتی: ئەم دوو ناوہ جیاوازن.

گرتنی ئەمغیشیا لەمانگی سه‌فه‌ر و خواوه‌ند شه‌ری له‌به‌ره‌ژوه‌ندی

موسولمانان

کۆتایی پێهێنا

موغەیره ده‌لێت: دواى ته‌واو بوونی شه‌ری ئەلیس، خالید به‌ره‌و ئەمغیشیا به‌ریکه‌وت که‌خه‌لکه‌که‌ی پۆشتبوون و له‌سوادى عێراق بڵاوه‌یان لێکردبوو. له‌و کاته‌وه به‌کریگراوان له‌عێراق ده‌رکه‌وتن و خالید فه‌رمانی وێران کردنی ئەمغیشیا و هه‌موو ناوچه‌کانی ده‌وروبه‌ری ده‌رکرد. ئەمغیشیا شارێکی هاوشیوه‌ی حیره و فورات و باده‌قلی به‌وی ده‌گات. ئەلیس یه‌کیک له‌ناوچه‌کانی ئەو سه‌رزهمینه‌ بوو. تالانییه‌کی زۆریان له‌وی ده‌ستکه‌وت و هاوشیوه‌ی نه‌بینراوه.

فوراتی عیجلی ده‌لێت: موسولمانان له‌شه‌ری زات ئەلسلاسل تا گرتنی ئەمغیشیا به‌راده‌یه‌ک تالانییان ده‌ستکه‌وت پێشتر له‌خه‌ویشدا نه‌یانده‌بینی. به‌شی سوار هه‌زار و پینسه‌د دره‌م بوو جگه‌ له‌وه‌ی به‌سوارکاره‌ ئازاکانیان به‌خشی. کاتی‌ک ئەبویه‌که‌ر ئاگادار بوویه‌وه، ئەم بابته‌ی لای خه‌لکانی مه‌دینه‌ باس کرد و زیادی کرد: ئەی قوهره‌یشیه‌کان شیرکه‌ی ئیوه‌ په‌لاماری شیریدا و به‌سه‌ریدا سه‌رکه‌وت، ژنان چیتەر نا‌توانن که‌سی‌کی وه‌ک خالید بێننه‌ دنیا.

شه‌ری مقه‌ر و لیواری فوراتی باده‌قلی

موغەیره ده‌لێت: ئازادبه‌ له‌روژگاری که‌سه‌را تا ئەو کاته‌ سه‌نوورداری حیره‌ بوو. سه‌رکرده‌کانی ئەوان بێ مۆله‌تی پاشا هاوکاری یه‌کیان نه‌ده‌کرد و ئەو له‌نیوه‌ی سه‌نورێکی گه‌وره‌ و به‌های کل‌وه‌که‌ی په‌نجا هه‌زار بوو. کاتی‌ک خالید ئەمغیشیای وێران کرد و خه‌لکه‌کی بوونه‌ به‌کریگراوی دانیشتیوانی گونده‌کان، ئازادبه‌ زانی ده‌ستبه‌رداری نه‌ویش نابێت. له‌به‌ر ئەمه‌ هه‌وله‌کانی ده‌ستپێکرد و بۆ شه‌ر له‌گه‌ڵ خالید ناماده‌ بوو. کوهره‌کی خۆی وه‌ک پێشه‌نگ نارد و خۆی دواى ئەو ملی رێگه‌ی گرتبه‌هر. له‌ده‌ره‌وه‌ی حیره‌ ئوردووی لێدا و فه‌رمانی به‌کوهره‌که‌یدا فورات بیه‌ستیت.

کاتی‌ک خالید له‌ئه‌مغیشیاوه‌ به‌ریکه‌وت و پیاده‌کان و تالانییه‌کانی له‌که‌شتیه‌کان بارد کرد، له‌ناکاوبینیان که‌شتیه‌کان له‌قوهره‌ چه‌قین. ترسان. که‌شتیوانه‌کان وتیان:

پارسه‌کان رووباره‌کانیان کردۆته‌وه و ئاو به‌رێگه‌یه‌کی دیکه‌دا ده‌بوات و تا رووباره‌کان نه‌به‌ستن ئاو، لێره نابینن. خالید به‌په‌له له‌گه‌ڵ ده‌سته‌یه‌ک به‌ره‌و ئازادبه به‌رێگه‌وت و له‌سه‌ر لیواری عه‌تیق رووبه‌رووی ده‌سته‌یه‌ک له‌سواره‌کانی ئه‌و بوویه‌وه و ناکاوگیری کردن. له‌و کاته‌دا بیریان له‌وه نه‌ده‌کرده‌وه خالید هێرشیان بکاته‌ سه‌ر. خالید له‌مقه‌ر ئه‌وانی کوشتار کرد. دواتر به‌خێزایی ملی رێگه‌ی گرتبه‌ر و پێش ئه‌وه‌ی کوپه‌ی ئازادبه ئاگادار بێته‌وه، له‌سه‌ر لیواری فوراتی بادقلی رووبه‌رووی خۆی و سوپاکه‌ی بوویه‌وه و هه‌موویانی کوشت. رێژه‌وی ئاوه‌که‌ی کرده‌وه و رووباره‌کانی به‌ست و ئاو به‌رێگه‌ی هه‌میشه‌یی خۆیدا ده‌پۆشت.

موغیه‌ره ده‌لیت: کاتی‌ک خالید کوپه‌ی ئازادبه‌ی له‌لیواری فوراتی باده‌قلی کوشت، مه‌به‌ستی حیره‌ی کرد و فرمانیدا سوپاکه‌ی له‌دوای ئه‌و بێن. ده‌یویست له‌نیوان خوه‌رنه‌ق و دیجله دابه‌زیت و کاتی‌ک گه‌یشته خوه‌رنه‌ق، ئاگادار بوویه‌وه ئازادبه رێژه‌وی ئاوه‌که‌ی گوپیوه و هه‌لاتۆوه. هۆکاری هه‌لاتنی ئه‌وه بوو له‌مه‌رگی ئه‌رده‌شیر و کوژرانی کوپه‌که‌ی خۆی ئاگادار ببوویه‌وه. سوپاکه‌ی ئه‌و له‌نیوان غه‌ریین و کۆشکی ئه‌بیه‌ز بوو. کاتی‌ک هاوه‌لانی خالید له‌خوه‌رنه‌ق په‌یوه‌ستی بوون، به‌رێگه‌وت تا له‌ئوردووگای ئازادبه له‌نیوان غه‌ریین و کۆشکی ئه‌بیه‌ز ئوردووی لێدا. کاتی‌ک خه‌لکانی حیره له‌پشت دیواری شاره‌که‌وه خۆیان داشارد، خالید سواره‌کانی خۆی بۆ حیره نارد و هه‌ر کام له‌سه‌رکرده‌کانی سوپای کرده لیپرسراوی گه‌مارۆ خسته‌نه سه‌ر یه‌کی‌ک له‌قه‌ل‌اکان و گه‌مارۆ و شه‌ر له‌گه‌ڵ خه‌لکه‌که‌ی. زه‌رار کوپه‌ی ئه‌زه‌ره‌ر گه‌مارۆی خسته‌ سه‌ر کۆشکی عه‌ده‌سین که‌عه‌ده‌ی کوپه‌ی عوده‌ی کوژراو له‌وێ بوو، زه‌رار کوپه‌ی موقرینی ئه‌زدی گه‌مارۆی خسته‌ سه‌ر کۆشکی مناله‌کانی مارن که‌ناکال له‌وێ ده‌ژیا. زه‌رار، خاوه‌نی ئۆ برا بوو، موسه‌نا کۆشکی به‌قیله‌ی گه‌مارۆدا و عومه‌ر کوپه‌ی عه‌بدولمه‌سیح له‌وێ ژیا‌نی به‌سه‌ر ده‌برد. پێشنیاری باوه‌ر هینانیان به‌گه‌مارۆدراوه‌کان کرد و یه‌ک رۆژ مۆله‌تیان پێدان. به‌لام خه‌لکانی حیره له‌هه‌ل‌وێستی خۆیان پێداگر و بیانونوی شه‌ریان به‌موسولماناندا.

غه‌سن کوپه‌ی قاسم ده‌لیت: خالید به‌سه‌رکرده‌کانی خۆی وت سه‌مه‌رتا پێشنیاری ئیسلامیان پێبکهن، ئه‌گه‌ر رازی بوون، رازی ببن و جیاوازی له‌و شیوه‌ بۆ ماوه‌ی یه‌ک رۆژ مۆله‌تیان پێبده‌ن. فه‌رمانی پێدان، گوێ له‌وته‌ی دوژمن مه‌گرن تا فریوتان نه‌ده‌ن، بجه‌نگن و دوودنی و گومان سه‌باره‌ت به‌شه‌ر کردن لای موسولمانان دروست مه‌کهن.

زەرار کۆپی ئەزوەر وەك یەكەم سەرکردەى سوپای موسولمانان داوی یەك رۆژ مۆلەت، شەپى دەسپێکرد. ئەو، لێپرسراوی شەپ لەگەڵ خەڵكانى كۆشكى ئەبەیز بوو. بەرەبەیانى رۆژى دواتر لەبەرزایەكانەوه دەرگەوتن، پێشینیاری سى كاریان پێکردن: باوەر بێتن، جەزیه بدن، بجەنگن. ئەوان شەریان هەلبژارد و هاواریان كرد تا بەردهاوێژەكان بێتن. زەرار وتى: دووركەونەوه تا ئەوهى دەهاوێژن بەر ئێوه نەگەمێت، بزانم چىیه.

زۆرى نەخایاند سەرەوهى كۆشكەكەى پەر بوو لەو پیاوانەى تووركەیان بەخۆیانەوه هەناسى بوو و گۆلەى سۆلەتیاى بۆ موسولمانان دەهاوێشت.

زەرار فەرمانى تیرهاوێشتنى دەرکرد. موسولمانان نزك بوونەوه و دەستیان بەتیر هاوێشتن كرد. سەرەوهى دیوارهكان چۆڵ بوو. لەشوێنەكانى دەورووبەر هێرش دەستپێكرد و هەركام لەسەركردهكان لەگەڵ شەركەرانى خۆیان زارى شەریان هەڵدا و بەزۆر دەستیان بەسەر مال و كەنێسه و خانەقاكاندا گرت و ژمارەیهكى زۆر لەخەڵكانیان كوشت. قەشه و راهیبهكان هاواریان بەرز كردهوه: ئەى خەلكى ناو كۆشكەكان ئێوه هۆكارى كوژرانى ئێمەن. خەڵكانى ناو كۆشكەكان هاواریان كرد: ئەى عەرەبەكان، بەیهكێك لەسى مەرجهكەى ئێوه رازى بووین، وازمان لى بێتن تا دەرۆنه لای خالید.

ئەياس كۆپى قەبیسەى تایی و براكەى هاتنە لای زەرار كۆپى ئەزوەر و عودەى كۆپى عودەى و زەید كۆپى عودەى پۆشتنە لای زەرار كۆپى خەتاب. عودەى هەمان عودەى واستە و لەشەپى زى قار كوژرا و دایكى هۆنراوێهكى لەپرسەى ئەودا هۆنییهوه. عەمرۆ كۆپى عەبدولمەسیح و كۆپى ئەكالى یەكیان هاتە لای زەرار كۆپى موقرین و ئەوى دیکەیان پۆشته لای موسەنا كۆپى حارسە. ئەوانیان بۆ لای خالید پەوانە كرد.

موغەیرە دەلێت: یەكەم كەس داواى ناشتى كرد، عەمرۆ كۆپى عەبدولمەسیح بوو. كەسانى دیکەیش هاتن و سەركردهكان ئەوانیان بۆ لای خالید نارد. هەركام كەسێكى بڕواپێكراوى لەگەڵدا بوو تا بەنۆینهرایهتى خەڵكانى ناو كۆشك، پەیمانى ناشتى ببەستن. خالید بەتەنیا لەگەڵ نۆینهرى هەركام لەكۆشكەكان داینشت و وتى: ئێوه چێن، ئەگەر عەرەبن، بۆ دوژمنایەتى عەرەبەكان دەكەن و ئەگەر عەجەمن بۆ لەگەڵ وێژدان و

دادپەرۆی دەجەنگن؟

عوڤە وتی: ئیمە عەرەبێن، دەستەیکمان عەرەبی عەرەبە و دەستەیک عەرەبی موستەعربە.

خالید وتی: ئەگەر بەمشێوە دەبوون، رووبەرۆی ئیمە نەدەبوونەوه و لەکارەکانی ئیمە بێزار نەدەبوون.

عوڤە وتی: بەلگەی وتاری ئیمە زمانەکەمانە کە عەرەبییە.

خالید وتی: وتەکانت راستە.

وتی: یەکیەک لەم سێ شتە هەلبژێرن: یا باوەڕ بەدینەکە ی ئیمە بێنن و لەماف و لێپرسراویەتی موسولمانان کەڵک وەرگیرن، بەدڵخواز لێرە برۆن یا بەمێننەوه، یا جەزیه بدەن یا شەڕ دەسپێدەکەین. من لەگەڵ خەڵکانێک بۆ شەڕی ئێوه هاتووم زیاتر لەوهی ئێوه خوازیاری ژیاان، قامەرۆزی مەرگن.

وتیان: جەزیه دەدەین.

خالید وتی: هاوار لەئێوه، کوفر بیابانی گومراکەرە و لەهەموو عەرەبەکان نەزاتر ئەو کەسە یە لەم بیابانەدا بروت و دوو نیشاندەر ببینن، یەکیان عەرەب و ئەوی دیکەیان عەجەم، عەرەبەکە پشتگۆی بخەن و بەرنگە ی عەجەمە کەدا برۆن.

دواتر لەسەر وەرگرتنی سەد و نەو هەزار پەیمانی ناشتی لەگەڵ بەستن و چەندین خەلاتییان پیشکەش کرد. هەوائی سەرکەوتن و دیارییەکانی بەهوزەیل کاهیلی بۆ ئەبوبەکر نارد. ئەبوبەکر دیارییەکانی خستە سەر جەزیه و نامەی بۆ خالید نووسی ئەگەر دیارییەکان لەناو جەزیه کەدا نییە، وەک ئەوان لەقەڵەمی بدە و پاشماوەکە ی هەلگیرە و هیژ بەهاوەلان و شەڕکەران ی خۆت ببەخشە.

یوسف کوڕی ئەبی ئیسحاق دەلیت: کەسانێک لەخەڵکانی حیرە پۆشتنە لای خالید و لەکارەکانی خۆیان عەمرۆ کوڕی عەبدولمەسیحیان پیشدەخست. خالید پرسى: چەند سائتە؟

وتی: دووسەد سال.

خالید وتی: سەرسوڕهێنەرترین شت یارووداو کەتا ئیستا بیستووتە چییە؟

وتی: گوندەکانم بینی لەحیرەوه پەيوەستی دیمەشق بوو. ژن لەحیرە دەپۆشتهدر و جگە لەنان تۆنیشووی دیکە ی هەلنەدەگرت.

خالید کاتیەک ئەم قسە ی بیست، پێکەنی و وتی: ئە ی عەمرۆ، ئاوژی تۆ لەپیریدا

خەڵەفەر. بەخەڵکانی حیرە و ت: بیستومە خەڵکانیکی زیرەك و فیلبازن بۆ
 لەکارەکانی خۆتان کەسێک دەخەنەپیش کەنازانیت لەکوێوە هاتوو؟
 عەمرۆ گەرنگی بەم وتەیه نەدا و مەبەستی ئەوەی کرد قەسە بکات تا خالید ئاواز و
 راستی و تەکانی ئەوی بۆ دەرکەوێت، وتی: سویند بەمافی تۆ ئەی ئەمیر، دەزانم لەکوێوە
 هاتووم؟

خالید وتی: لەکوێوە هاتوویت؟

وتی: شوینی دور یا نزیک؟

خالید وتی: هەرکامیان دەخوازیت.

وتی: لەسکی دایکم.

خالید وتی: مەبەستت چییە؟

وتی: بپۆینە پیش.

خالید وتی: کوێیە؟

وتی: ئاخیرەت، (رۆژی پەسلان)

خالید: شوینە دورە کە کوێیە؟

وتی: پشتی باوکم؟

خالید وتی: لەچیدايت؟

وتی: جەلەکانم.

خالید وتی: ئاوازت هەیە.

وتی: بەندیش دەبەستم.

خالید هەستی بەزمان پاراوی ئەو کرد و وتی: خەڵکان، خەڵکەکی خۆیان باشتەر
 دەناسن.

عەمرۆ وتی: ئەی ئەمیر: مێروو باشتەر لەوشتەر دەزانیت، چی لەمالی مێروودایە؟
 زوهری دەلێت: درێژە ی گیرانەو کە ی لەحەدیسکی دیکەدایە، دەلێت: عەمرۆ
 خزمەتکاریکی لەگەڵدا بوو کەکیسەیهکی بەکەمەرییەو هەلواسیبوو، خالید کیسەکە ی
 لێسەند و ئەوەی لەناو کیسەکەدا بوو، خستیە بەرەدەستی و وتی: ئەی عەمرۆ ئەمە
 چییە؟

وتی: ژەهری یەك کارژیره.

خالی‌د وتی: بۆ ژه‌هرت له‌گه‌ل خۆت هه‌ناوه‌؟

وتی: ده‌ترسام پێچه‌وانه‌ی چاوه‌پوانیه‌کانی من مامه‌م له‌گه‌ل بکه‌یت، ته‌مه‌نی خۆم کردووه و مه‌رگ خراپ‌تر له‌وه‌یه به‌هه‌والێکی ناخۆش بۆ لای خه‌لکه‌که‌م بگه‌ڕیمه‌وه.

خالی‌د وتی: که‌س تا نه‌جه‌له‌که‌ی کۆتایی نه‌ییت، نامریت.

عه‌مرۆ وتی: بسم الله خير الاسماء و رب الارض و رب السماء الذي ليس يضر مع اسمه داء

الرحمان الرحيم.

که‌سانێک و یه‌ستیان ژه‌هره‌که‌ی لێ بستێن بۆ ئه‌وه‌ی نه‌یخواه‌ت به‌لام ئه‌و ده‌ستی خۆی پێش خه‌ست و ژه‌هره‌که‌ی قووتدا، وتی: سوێند به‌خوا ئه‌ی عه‌ره‌به‌کان تا که‌سێک له‌ئێوه مابێته‌وه و بخوازن، پاشایه‌تی تایبه‌ت ده‌بێت به‌ئێوه. دواتر رووی کرده خه‌لکانی حیره و وتی: ئه‌ی خه‌لکینه، هه‌چ کارێک به‌ئێنده‌زهی کاره‌که‌ی ئه‌مرۆ، داها‌تووه‌که‌ی رووناک نه‌بووه.

خالی‌د به‌و مه‌رجه به‌په‌یمانی ناشتی رازی بوو که‌که‌رامه کچی عه‌بدوله‌سه‌یح بکه‌نه هاوسه‌ری شه‌ویل. ئه‌م کاره بۆ ئه‌وان دژوار بوو. که‌رامه وتی: گه‌رنگی پێمه‌ده‌ن چوونکه له‌جیاتی من به‌های نازادی من وه‌رده‌گرن. ئه‌و کاره‌یان کرد و خالی‌د له‌نیوان خۆیان و ئه‌وان په‌یمان نامه‌یه‌که‌یان نووسی به‌م ناوه‌ڕۆکه:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئه‌مه په‌یمانیکه له‌نیوان خالی‌د کو‌پی وه‌لید له‌گه‌ل عوده‌ی و عومه‌ر کو‌په‌کانی عوده‌ی و عه‌مرۆ کو‌پی عه‌بدوله‌سه‌یح و ئه‌یاس کو‌پی قه‌بیسه و حه‌یری کو‌پی ئه‌کال (به‌وته‌یه‌ک جه‌یری) نوێنه‌رانی خه‌لکی حیره که‌هه‌موو خه‌لکانی حیره پێی رازین.

په‌یمانیان به‌سه‌ت سالانه یه‌کسه‌د و نه‌وه‌د هه‌زار دره‌م جه‌زیه‌ بده‌ن، له‌سه‌رقاڵانی دنیا و قه‌شه‌کان جگه له‌و که‌سانه‌ی په‌شتیان کردۆته دنیا، له‌پێناو به‌رگری کردنی ئه‌وان ئه‌گه‌ر نه‌یکات، هه‌چ نه‌ده‌ن.

ئه‌گه‌ر رێز له‌کردار یا په‌یمانه‌که‌ی خۆیان نه‌گرن، له‌په‌نای موسوڵماناندا نین.

ئه‌م په‌یمان نامه‌یه له‌مانگی ره‌بیع الاولی سالی دوانزه‌یه‌م نووسرا.))

په‌یمانه‌که‌ی ته‌سلیم به‌خه‌لکانی حیره کرد.

کاتی‌ک دوا‌ی مه‌رگی ئه‌بو‌به‌کر خه‌لکانی سواد کافر بوون، گه‌رنگیان به‌په‌یمان نامه‌که نه‌دا و له‌ناویان برد و دووباره نامیزیان بۆ کو‌فر کرده‌وه و فارسه‌کان به‌سه‌ریاندا زال

بوون. کاتیک موسهنا بۆ جاری دووهم دهستی بهسر ئهو ناوچهیهدا گرت، ویستیان پشٲت به پهیمانه که بیهستن به لآم موسهنا گرنکی پینهدا و بریاریکی دیکهیدا. کاتیک موسهنا له سواد شکستی خوارد، دووباره کافر بوونهوه و هاوکاری ناباوهپانیان کرد و گرنگیان به پهیمانه که نهدا و له ناویان برد.

کاتیک سهعد دهستی بهسر سواددا گرت، پهیمانهکیان هیٲنایه کایهوه. سهعد وتی: یهکیک لهم دوو پهیمانه بینن و کاتیک نهیانهیٲنا، سهبارت بهکارهکانی ئهوان لیکۆلینهوهی کرد و چوارسهد ههزاری وهک جهزیه بهسهردا سهپاندن جگه لهو کهسانهیی بهخشرابوون.

یونس کوپی ئهبی ئیسحاق دهٲٲت: جهریر کوپی عهبدولله یهکیک بوو لهو کهسانهیی هاوری لهگهل سهعید کوپی عاس بهروه شام رۆشت. داوای لهخالید کرد مۆلهتی پیندات بۆ ئهوهی بپرواته لای ئهبوبهکر و سهبارت بهخهٲکهکهی قسهی لهگهل بکات و بتوانیٲت ئهوان کۆبکاتهوه که لهناو هۆزه عهربهکاندا بلاو ببوونهوه. خالید مۆلهتی پیندا و ئهو رۆشته لای ئهبوبهکر و بهٲینهکهی پیغهمبهری لهمباروه وهبیرهٲنایهوه و چهند شایهٲیکی بۆ پشتراست کردنهوهی قسهکانی برده لای ئهبوبهکر و داوای لی کرد ئهو بهٲینه بباته سر. ئهبوبهکر توورپه بوو، وتی: دهبینیٲ سهرقالی چیت و دهبیٲت موسولمانهکان له بهرابهر دوو شیریی پارس ورۆم هاوکاری بکه، به لآم ئیستا دهتهویٲت سهرقالی کاریک بم کههیچ کاریگهرییهک لهسر ئهم کارانهی ئیستامان دانانیٲت، بگهپیرهوه بۆ لای خالید کوپی وهلید تا بزانیٲن فرهمانهکانی خواوهند سهبارت بهم دوو ناوچهیه چین.

جهریر گهپایهوه و له حیره گهیشته لای خالید. لهشهری حیره و شهپهکانی پینشووتر کهداوای ئهوه لهعیراق روویدا، ههروهها شهری خالید لهگهل ههنگهپراوهکان بهشدار نهبوو.

رووداوەکانی دوای حیرە

جەمیلی تایی لەباوکی دەگیرێتەو: کاتیڤ کەرامە کچی عەبدولمەسیحیان کردە ھاسەری شەویل، بەعو دەوی کۆری حاتەم و: سەرتسۆپنەماو شەویل کچەکە عەبدولمەسیحی دەوێت لەکاتیڤدا پیر بوو؟ وتی: ھەموو تەمەنی حەزی لەو دەکرد و دەیوت: پیڤەمبەر(د.خ) باسی ئەو شارانی دەکرد موسوڵمانان دەستی بەسەردا دەگرن و ناوی حیرە ی برد و فەرمووی: دەلێ سێتوونی کۆشکەکانی ھاوشیووی کەلەبی سەگ بوو. زانیم ئەو شوێنەیان نیشانی پیڤەمبەر(د.خ) داو و دەستی بەسەردا دەگیرێت و لەبەر ئەمە داوای کەرامەم لە پیڤەمبەر(د.خ) کرد.

شەعبی دەلێت: کاتیڤ شەویل پۆشتە لای خالید، وتی: کاتیڤ بیستم پیڤەمبەر(د.خ) باسی گرتنی حیرە دەکرد، داوام لێکرد کەرامە بکاتە ھاوسەری من و فەرمووی: کاتیڤ حیرە بەشەر دەستی بەسەردا گیرا، کەرامە ھاوسەری تۆ بێت. چەند کەسیڤ بۆ ئەم داستانە شایەتییاندا و خالید بەو مەرجە لەگەڵ خەلکانی حیرە پەیمانی ناشتی بەست تا کەرامە بکەنە ھاوسەری شەویل. ئەم بابەتە بۆ بنەمالە و خەلکی حیرە دژوار و قورس بوو.

بەلام کەرامە وتی: نیگەرەن مەبن، سەبارەت بەژێڤ کەتەمەنی گەشتۆتە ھەشتا سال، خەم مەخۆن، پیاویکی نەزانە لەکاتی گەنجیدا منی بینوو و گومان دەکات گەنجی و جوانی لەناو ناچێت.

کەرامەیان تەسلیم بەخالید و خالید ئەوی بەشەویل سپارد. کەرامە بەشەویلی و: تۆ چ نیازڤکت بەپیرژێڤیڤکی وەک من ھەیە، لەجیاتی من بەھای نازادی من وەر بگرە.

وتی: رازی ناڤم مەگەر ئەوێ خۆم بڕەکە دیاری بکەم. وتی: خۆت دیاری بکە.

شەویل وتی: دایکم لەش فرۆش بێت ئەگەر کەمتر لەھەزار درەم وەر بگرم. کەرامە بڕەکە بەزۆر زانی بۆ ئەوێ فریوی بدات. دواتر بەھای نازادی خۆیدا و گەراپەووە بۆ ناو خەلکەکە.

کاتیڤ خەلک لەم کارە ناگادار بوونەو، شەویلیان سەرکۆنە و وتیان: نەتەزانی

لەسەرۆکی ھەزاریش، ژمارەکی دیکە ھەیە.

خالید وتی: تۆ شتیەک دەخواست و خواوەند شتیکی دیکە. کارمان بەناخ و مەبەستەکی تۆ نییە.

ھەروەھا شەعبی دەلێت: کاتیەک خالید دەستی بەسەر حیرەدا گرت، نوێژی سەرکەوتنی بۆ ھەشت رەکەت زیاد کرد و تیایدا سلاوی نوێژی ئەدایەو، دواتر ناوێی دایەو و وتی: لەشەری مۆتە ئۆ شمشیر بەدەستی منەو شکا بەلام ھیچ خەڵکێکم وەک فارسەکان و لەناو فارسەکانیش خەڵکانی وەک ئەلیسم نەبینیوە.

قەیس کوپی ئەبی حازم لەگەڵ جەریر پۆشتبوو لای خالید، دەیوت: کاتیەک لەحیرە گەشتینە لای خالید، جەلەکانی خۆی لەملییەو ئالاندبوو و بەتەنیا نوێژی دەخویند. ناوێی دایەو و وتی: لەشەری مۆتە ئۆ شمشیر بەدەستمەو شکا و تەنیا یەک شمشیری یەمانی لەدەستەدا مایەو و ھەنووکە ئێو شمشیرم پێیە.

ماھان دەلێت: کاتیەک خەڵکانی حیرە پەیمانی ئاشتییان لەگەڵ خالید بەست، سەلوبا کوپی نەستونا سەرکردەی قس النائف ھاتە ئوردوگاکی خالید و سەبارەت بەبانقی و بەسما پەیمانی ئاشتیی لەگەڵ بەست و ھەرچی تاییبەت بەدووگوندەکە بوو پەیمانی بەست و بەلێنیدا و لەبەرابەر ئەو بۆ خۆی و خەڵکەکی ئەمانی و مرگرت و لەبەرابەر دەھەزار دینار جگە لەوێ تاییبەت بوو بەکەسرا. جەزیهی ھەر کەسێک چوار درەم خەمڵێنا و خالید پەیمان نامەیکە بۆ ئەوان نووسی و جێبەجێ کرا. ئەوان لەکاتی زانیوونی پارسەکان پەیمان نامەکیان نەشکاند.

موجالید بەمشێوەیە ئاماژەی بەناوەرۆکەکی پەیمان نامەکەداو:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئەمە نامەی خالید کوپی وەلیدە بۆ سەلوبا کوپی نەستونا و خەڵکەکی، من لەگەڵ ئێو سەبارەت بەسەرانی و پارێزگاری، پەیمان دەبەستم کە لەسەر ھەر کەسێکی کارکەر لەبانقی پێویستە، لەسەر دەھەزار دینار، جگە لەمانە تاییبەتەکان و کەسی بەتوانا بەئەندازەی توانای خۆی و کەسی نەدار بەئەندازەی توانای خۆی بیدەن.

تۆ نوێنەری خەڵکەکی خۆتیت و بەنوێنەرایەتی تۆ رازی بوون، من و موسولمانەکانی ھاوڕێی من رازی بووین و خەڵکەکی توێش رازین، پشتیوانی و پارێزگاری ئێو لەسەر شانی ئێمە، ئەگەر ئێو ھەمان پاراست، سەرانی مافی خۆمانە و

گەرنە پارێزگاریتان لێ ناکەین. هوشام کوپی وەلید و قەعقاع کوپی عەمرۆ و جەریر کوپی عەبدوللەهی حەمیری و حەنزەلە کوپی رەبیع شایەتی ئەم نامەن و لەسائی دوانزەهیم لەمانگی سەفەر نووسرا.

موغەیرە دەلیت: وەرزیڕەکان چاودیژی بارودۆخیان دەکرد و چاوەڕوان بوون بزانن خالید لەگەڵ خەڵکانی حیرە چی دەکات. کاتیکی کاروباری نیوان خەڵکانی حیرە و خالید سامانی گرت، وەرزیڕەکانی مەلتاتین روویان لەخالید کرد و زادبۆن بەهیش وەرزیژی فوراتی سریا و سەلوبا کوپی نەستونا کوپی بەسبێهری (و بەپینی گێڕانەوێهەکی دیکە سەلوبا کوپی بەسبێهری و بەستونا) هاتن و سەبارەت بەناوچەی نیوان فەلالیج تا هورموزگێرد لەسەر هەزار هەزار (و بەپینی گێڕانەوێهەکی دیکە هەزار هەزار سەقیل(مسقال) پەیمانی ناشتییان بەست تا زەوییهکانی تایبەت بەکەسرا و ئەوێ لەگەڵ ئەوان بپرات و لەمالەکەیی خۆی نەمێنیتەوێ و پەیمانی ناشتی نەگیریتەوێ، تایبەت بەموسولمانان بێت. خالید لەناو ئوردووکاکەیی خێوێتیکیی هەڵدا و نامەیهکی بۆ ئەوان نووسی بەم ناوێرۆکە:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئەمە نامەیی خالید کوپی وەلیدە بۆ زاد کوپی بەهیش و سەلوبا کوپی نەستونا، ئێمە پشتیوانی لەئێوێ دەکەین و ئێوێش دەبێت سەرانە بدەن. دەستەبەری خەڵکەکەیی خۆتان لەبێهقوبادی سەرو و خوارون و لەبەرەبەر هەزار هەزار مسقال کە سالانە دەدریت و لەهەر کەسێکی کارکەر و ئەمە جگە لەپەیمانی بانقی و بسمایە و ئێوێ من و موسولمانەکانتان رازی کردووە و ئێمە ئێوێ و خەڵکانی بێهقوبادی سەرو و خواروو و هاوێهیمانیان ئێوێ لەبێهقوبادی ناوێرەست، لەگەڵ سامانی خۆتان بەجێدێلێن جگە لەو سامان و ملک و مالەیی تایبەتە بەکەسرا و ئەو کەسانەیی لەگەڵ ئەوان دەپۆن.

هوشام کوپی وەلید و قەعقاع کوپی عەمرۆ و جەریر کوپی عەبدوللەهی حەمیری و بەشیر کوپی عوبەیداللە کوپی خەسایسە و حەنزەلە کوپی رەبیع شایەتی ئەم نامەن کە لەسائی دوانزەهیم لەمانگی سەفەر نووسراو.

خالید کوپی وەلید لێپرسراو و کارگوزارانی خۆی بۆ ئەو شوێنەنە نارد. یەکیکی لەکارگوزارەکانی ئەو عەبدوللە کوپی وەسیمیەیی بەسری بوو کە لەفەلالیج بۆ پاراستن و وەرگرتنی جەزیە، نیشتهجێ بوو.

جەریر کوپی عەبدوللە وەک لێپرسراوی بانقی و بەسما دەستنیشان کرا.

بەشێر کوپی خەسایە وەك کارگوزاری نەهرەین و لەبانبورا كەسەر بەكوفەیه، نیشتهجی بوو.

سوەید کوپی موقرین وەك لێپرسراوی تەستەر و لەعەقەر نیشتهجی بوو. تا ئیستا ئەو شوێنە بەعەقەری سوەید ناو دهبەن و ناوەكەى بۆ سوەیدی مینقەری ناگەڕیتەوه. وات کوپی ئەبى ئەت بوو بەلێپرسراوی رووباری مەستان و لەكەنار رووبار نیشتهجی بوو. ئەو رووبارە بەناوی ئەو ناوی دەبرێت و تا ئیستا پێی دەلێن رووباری ئەت. ئەو لەهۆزی مەنلەكانى سەعد کوپی زەید کوپی مەناتە.

ئەمانە لەرۆژگاری خالید لێپرسراوانى خەراج بوون.

سنوورەكان لەرۆژگاری خالید لەسەب (كەنار دەریا) بوون و زەرار کوپی ئەزومەر و زەرار کوپی خەتاب و موسەنا کوپی حارسە و زەرار کوپی موقرین و قەقەاق کوپی عەمرۆ و یەسرە کوپی ئەبى روم و عوتەیبە کوپی نەھاسى نارد كە لەژێر ناوچەى ژێر دەسلەلتى ئەو لەسەب دابەزێن. ئەوان سەركرەدە و سنووردەرەكان بوون. خالید فەرمانى هێرشى پێدان و لەئاو تێپەڕین و تا كەنارەكانى دیجلە پێشپەرەوییان كرد.

دەلێت: كاتێك خالید بەسەر بەشێكى سواد زالبوو، یەكێك لەدانیشتووانى حیرەى بانگ كر و بەودا نامەیهكى بۆ پارسییهكانى مەداین نووسى كە بەهۆى مەرگی ئەردەشێرەوه گەرفتاری دووبەرەكى و ئاژاوە ببوون. ئەوان بەھەمن جادویەیان لەبێھەرسەر وەك پێشەنگ و پێشەكى سوپاكەیان دانابوو. ئازادبە و كەسانى وەك ئەو لەئاو سوپاكەى بەھەمەندا دەبێنران. سەلوپایش كەسێكى بانگ كرد و خالید بەواندا دوو نامەى پەوانە كرد. یەكیان بۆ گەورەكانى خەلك و ئەوى دیکەیان بۆ خەلكان بەگشتى. یەكێك لەنێردراوەكان خەلكى حیرە و ئەوى دیکەیان نبتى بوو. كاتێك خالید لەپیاوى حیرەى پرسى ناوت چییە؟ وتى: مۆرەت. خالید وتى: نامەكە هەلگەرە و بیبە بۆ پارسەكان ئەگەرى هەیه خواوەند بەزەبى بەژىانی ئەواندا بێتەوه و تەسلیم ببن یا باوەر بەئىسلام بێنن. لەنێردراوى سەلوپای پرسى ناوت چییە؟ وتى: هیزقیل. خالید وتى: نامەكە بگەرە وتى: خواوەندا گیانیاى بستیئە.

دەقى نامەكانى خالید بەمشێوە بوو:

((بسم الله الرحمن الرحيم. لەخالید کوپی وەلید بۆ پاشاكانى پارس، سپاس بۆ خواوەند كە پاشایەتى ئێوهى لەئاو برد و بیر و هزرى ئێوهى پەڕێشان كرد و

دوبه‌ره‌کی خسته ناو ئیوه، نه‌گهر نه‌و کاره‌تان نه‌ده‌کرد بۆ ئیوه خراپ‌تر ده‌بوو، باوه‌ر به‌دینه‌که‌ی ئیمه‌ بینن بۆ نه‌وه‌ی هی‌رش نه‌که‌ینه‌ سه‌ر سه‌رزه‌مینه‌که‌تان و روو له‌دیاره‌کانی دیکه‌ بکه‌ین و گهرنه‌ رووبه‌رووی مهرگ ده‌بنه‌وه‌ له‌سه‌ر ده‌ستی که‌سانیک که‌ به‌و نه‌ندازه‌ی ئیوه‌ ژیا‌نتان خو‌ش ده‌و‌یت، نه‌وان لی‌ی بی‌زارن))

((بسم الله الرحمن الرحيم. له‌خالی‌د کو‌پی وه‌لید بۆ سنوورداره‌کانی پارس. باوه‌ر به‌ئیس‌لام بینن بۆ نه‌وه‌ی ژیا‌نتان به‌رده‌وام بی‌ت، یا په‌یمان به‌ه‌ستن و جه‌زیه‌ په‌وانه‌ بکه‌ن و گهرنه‌ له‌گه‌ل خه‌لکان هی‌رش ده‌که‌مه‌ سه‌رتان که‌ به‌و نه‌ندازه‌ی ئیوه‌ژیا‌نتان خو‌ش ده‌و‌یت، نه‌وان به‌دوای مهرگدا ده‌گه‌پ‌ن))

ماهان ده‌لی‌ت: خه‌راجیان له‌ماوه‌ی په‌نجا رۆژدا بۆ خالی‌د کو‌پی وه‌لید نارد، به‌ل‌ینه‌ده‌ران و نو‌ینه‌ری خه‌لکان وه‌ک بارمه‌ لای نه‌و بوون. هه‌موو خه‌راجی به‌موسو‌لماندا و به‌مش‌یوه‌یه‌ هی‌ز و ده‌سه‌لاتیان زیادی کرد.

ده‌لی‌ت: پارسه‌کان به‌ه‌وی مهرگی نه‌رده‌ش‌یر له‌سه‌ر پاشایه‌تی و جی‌گرتنه‌وه‌ی نه‌و گرفتاری دووبه‌ره‌کی و ئاژاوه‌ بوون به‌لام بۆ شه‌ر کردن له‌گه‌ل خالی‌د کو‌پی وه‌لید یه‌کیانگرت. یه‌کسال به‌مش‌یوه‌یه‌ تی‌په‌ری و موسو‌لمانان نه‌مبه‌ری دی‌ج‌له‌یان داگیر کردبوو. پارس‌یه‌کان له‌حیره‌وه‌ تا دی‌ج‌له‌ بی‌ ده‌سه‌لات و که‌س له‌وان په‌یمانی نه‌بوو مه‌گهر نه‌وانه‌ی نامه‌یان نووسی و نه‌مانیان وه‌رگرت. خه‌لکانی سه‌واد یا پۆشت‌بوون یا له‌ناو قه‌لاکانی خو‌یان سه‌نگه‌ریان گرتبوو و شه‌ریان ده‌کرد.

ده‌لی‌ت: لی‌پ‌رس‌راوانی خه‌راج بۆ خه‌راج‌ده‌ران (به‌رائه‌ت) وه‌ره‌قه‌یه‌کیان ئاماده‌ کرد که‌ده‌قه‌که‌ی به‌مش‌یوه‌ بوو:

((بسم الله الرحمن الرحيم. به‌رائه‌ت بۆ نه‌وه‌که‌سه‌ی له‌فلانه‌ و فیساره‌ شو‌ین له‌و جه‌زیه‌ی نه‌میر، خالی‌د کو‌پی وه‌لید، په‌یمانی ناشتی له‌سه‌ر به‌ستووه‌ که‌وه‌رم گرت و له‌به‌ر نه‌وه‌ی جه‌زیه‌ ده‌ده‌ن له‌نه‌ماندان و خالی‌د و موسو‌لمانان دژی نه‌وه‌که‌سانه‌ی په‌یمانی ناشتی بش‌ک‌ینن هاو‌ده‌ستی ئیوه‌ن و نه‌مانی ئیوه‌ نه‌مانی ناشتییه‌ و ئیمه‌ بۆ په‌یمانه‌که‌ی ئیوه‌ نه‌مه‌ک‌دارین))

نه‌و ده‌سته‌ له‌موسو‌لمانان خالی‌د نه‌وانی کرده‌ شایه‌ت، شایه‌تی نه‌م وه‌ره‌قه‌یش بوون وه‌ک هوشام و قه‌عقاع و جابر کو‌پی تاریق و جه‌ریر و به‌ش‌یر و حه‌نزه‌له‌ و نه‌زداز و حه‌جاج کو‌پی زی عه‌نق و مالک کو‌پی زه‌ید.

سهیف کوپی عهتییه دهلیت: خالد له عیراقهوه پۆشت و دانیشتوانی حیره نووسراویکیان له لایهن ئهوهوه نووسی بهم ناوهروکه: ئیمه ئهوه جهزیه پهماندا خالد بهندهی خوا و موسولمانان خواوهند لهگهڵ ئیمه پهیمانیاں کردبوو و ئهوان لهجیاتى ئهوه ئیمه لهدهستدریزهی موسولمانان و کهسانی دیکه دهپاریزن.

کوپی هوزهیلی کاهیلی دهلیت: خالد بهدوو نێردراوهکهی وت ههوانهکانی بۆ بیننهوه و پێش ئهوهی بهروو شام بهریکهوێت، یهکسال لهشوینی خۆی مایهوه و شوینی نیشتهجی بوونی حیره بوو. بۆ ههر شوینیک دهپۆشت و دهگهرایهوه، فارسهکان پاشایهکیان لهسهر کار لادهبرد و یهکی دیکهیان دادهنا و جگه لهبههرگری لهبێهرسیر هیچ کاریکی دیکه نهدهکرا. شیرى کوپی کهسرا ههموو خزمهکانی خۆی که بههرچهلهک بهکهسرا کوپی قوباد دهگهیشتهوه، کوشتبوو و دواى ئهردهشیر و کوپی، فارسهکان هێرشیاں کرده سهر ههموو ئهوه کهسانهی پهچهلهکیان بۆ بههرامی گوور دهگهرایهوه و ئهوانیاں کوشت. بهمشیهوه کهسیان دهستنهدهکهوت ئهوه وهک پاشا ههلبێژین و بپاری لهسهر بهدن.

شهعبی دهلیت: خالد کوپی وهلید دواى گرتنى حیره تا ئهوه کاتهى پۆشته شام، زیاتر لهیهک سال بهکاری عهياز سهرقال بوو و بهموسولمانانی وت ئهگهر فرمانی خهلیفه نهدهبوو، بۆ هاوکاری کردنی عهياز که لهدوومه گرفتار ببوو، نهپۆشتم چوونکه هیچ لهمپهڕێک بۆ گرتنى سهزرهیمینی فارسهکان نهبوو. سالیك تیپهپری که لهسالی ژنان دهچوو.

خهلیفه فرمانی بهخالد دابوو: نيزامیك لهفارسهکان لهپشت سهرى ئهودایه و لهدیاری ئهوان پێشپهروی نهکات. سوپایهکی فارسی لهعهین بوو و سوپایهکی دیکه لهئهنبار و سوپایهکی دیکه لهفهراز.

کاتیك نامهکانی خالد بهدانیشتوانی مهداين گهیشته، ژنانی بنهمالهی کهسرا قسهیان کرد و فهرخزاد کوپی بهندوان سهرکردایهتی خهڵکانی گرتهدهست تا ئهوه کاتهى بنهمالهی کهسرا کهسیك دهوژنهوه بۆ ئهوهی وهک پاشا ههلبێژین.

ماهان دهلیت: ئهوبههر فرمانی بهخالد دابوو: لهخوارهوهیعیراقهوه بپوات و فرمانی بهعهيازدابوو لهسهرهوهی عیراق بپوات و ههرکامیان زووتر گهیشته حیره، ئهمارهت بۆ ئهوه بیت. پێی وتن ئهگهر بهخواستی خواوهند لهحیره کۆبوونهوه و

ئوردو و گاکانی نیوان عەرەبەکان و فارسەکان تان لەناو برد و مەترسی ھێرش کردنە سەر موسولمانان لەدواوە نەما، کەسیکتان لەحیرە بمینیتەو و ئەوی دیکەتان ھێرش بکاتە سەر دیاری فارسەکان و شەپیان لەگەڵ بکات. داوای ھاوکاری لەخوا بکەن و لەو بترسن. کارەکانی ئەو دنیا پێش ئەم دنیا بخەن، لەوێ خواوەند یاساگی کردووە، خۆتان بەدوور بگرن، لەگوناح بەدوور بن و گوناھکار بەخێراییی تۆبە بکات، لەسەر گوناھەکان پێداگری مەکەن و تۆبە بۆ روژەکانی دواتر دوامەخەن.

دەلیت: خالید فەرمانەکانی ئەبویەکری ئەنجامدا و لەحیرە نیشتهجی بوو. ناوچەی نیوان فەللیح و خوارووی سوادی گرت و کارەکانی سوادیی حیرە بەسەر جەریر کوپی عەبدوللەیی حەمیری و بەشیر کوپی خەسایسە و خالید کوپی واشمە و کوپی زی عەنق و ئەت و سوھید و زەرار دابەش کرد. کاروبارەکانی سوادی ئۆبلەیی بەسەر سوھید کوپی موقرین و حەسەکەیی حەبئی و حەسین کوپی ئەبی حوڕ و رەبیعە کوپی عەسەل سپارد و سوپاکانی لەسەر سنوورەکان جێگیر کرد. قەعقاع کوپی عەمرۆی کردە جێگری خۆی لەحیرە.

خالید بەرەو سنووری ژێر دەسلاتی عەباز بەرێکەوت تا ناوچەکەیی ئەو پاک بکاتەو و ھاوکاری بکات. لەفەللوو جەو بەرێکەوت و لەکەربەلا دابەزی کەعاسم کوپی عەمرۆ سالاری پادگانەکەیی ئەوی بوو. ئەقرەع کوپی حابس پێشەنگی سوپاکەیی خالید و موسەنا لەسەر یەکیک لەسنوورەکانی ئێران بوو. پێش ئەوێ خالید لەحیرەو بەرێکەوت و دواي ئەوێ ھاوکاری عەبازی کرد، عەرەبەکان ھێرشیان کردە سەر پارسەکان و تا کەنارەکانی دیجلە پێشپەرەوییان دەکرد.

ئەبی رەوق دەلیت: خالید چەند روژێک لەکەربەلا مایەو و عەبدوللە کوپی وەسیمیە لەزۆری مێش و مێشوو لە سکالای کرد. خالید پێی وت: چاوەڕێ بە دەمەوت ئەو ئوردو و گایانەیی عەباز بۆ لەناو بردنی ئەوان راسپێردراوە، لەسەر رینگە پاک بکەمەو و لەجینگەیی ئەوان عەرەبەکان نیشتهجی بکەم و چیتەر مەترسی ھێرش لەدواوە ھەر شە لەموسولمانان نەکات و عەرەبەکان بەبێ کێشە بتوانن پەییوەستی ئێمە بن چوونکە فەرمانی خەلیفە بەمشێوێ و ئەم کارە دژوارییەکان لەسەر شانمان ھەندەگرت.

یەکیک لەخەلکانی ئەشجەع سەبارەت بەمێش و مێشوو لەکان کە کوپی وەسیمیە سکالای دەکرد، ھۆنراوێکی ھۆنییەو بەم ناوەرۆکە:

((چواریکەیی خۆم ھەم لەکەربەلا و ھەم لەیەمەن

ئەوێندە راگرت تا لازا بوو
 لەهەر شوینی وەستانیکەوه بپروات، دەگەریتەوه شوینەکەى خۆى
 بەراستى ریسواى دەکەم
 و مێشه چاوشینەکان رینگەى شوینی
 ئاوخواردنەوهى لێدەگرن.))

داستانی ئەنبار و زات ئەلعیون و گیرانەوهى تاییەت لەکلوازی

تەلحە دەلێت: کاتێک خالید لەحیرە بەرێکەوت، ئەقرەع کوپی حابس فرماندەى
 پیشەنگى سوپاکەى بوو. کاتێک ئەقرەع لەیەک مەنزلی پیش ئەنبار دابەزی. دەستەیک
 لەموسولمانان و شترەکانیان بێچووی هینایە دنیا بەلام نەیاندەتوانی بیستى و
 ناچاربوون لەگەڵ ئەو بێچووه و شترە شیرخۆزانەدا درێژە بەرێگە بدەن. کاتێک فرمانى
 بەرێکەوتنیاندا، گوانى و شترەکانیان بەست و بێچووه و شترەکانیان خستە سەر پشتى
 و شترەکان و تا ئەنبار پیشپەرەییان کرد. خەلک لەوێ سەنگەر و خەندەکیان لێدابوو.
 لەسەرەوهى دیواری قەلاکانەوه عەرەبەکانیان بینی. شیرزاد فرمانپەرەى سابات،
 سەرکردهى سوپاکەى ئەنبار بوو. بیرمەندترین پیاوی عەجەم و لەنیوان عەرەبەکان و
 عەجەمەکانى ئەو سەرزەمینە، کەس برەواپێکراوتر و رێزدارتر لەو نەبوو.

کاتێک سوپاکەى خالید نزیک بوویەوه، عەرەبەکانى ئەنبار لەسەرەوهى دیواری
 شارەکه هااریان کرد: ئەنبار کەوتە مەترسییەوه، و شتر بێچووه و شتر دەبات.

شیرزاد کاتێک دەنگى ئەوانى بیست، وتى: چى دەلێن؟

کاتێک بابەتەکیان بۆ روون کردەوه، وتى: ئەم خەلکە فالى خراب بۆ خۆیان
 دەگرنەوه و هەركەس فالى خراب بۆ خۆى لێدات، گیرۆدەى دەبیّت، سویند بەخوا
 ئەگەر خالید شەر دەستپێنەکات، پەیمانى ناشتى لەگەڵ دەبەستم.

لەم کاتەدا خالید لەگەڵ پیشەنگى سوپاکەى هات و بەدەورى خەندەکەکهدا
 سووپایەوه و شەرى دەستپێکرد. لەکاتى شەر لەهێرش کردن نەدەترسا و
 بەتیرهاویژەکانى خۆى وت: کەسانێک دەبینم شارەزای شەر کردن نین، چاویان بگەنە
 نیشانە و جگە لەمە هیچ کاریک نەکەن.

تیرھاویژەکان بەردەوام تیریان دەھاویشت و ئەو رۆژە نزیکەى ھەزار چاو کوێر بوو. ئەم شەپەریان بەزات ئەلعیون ناوێرد.

ھاوار بەرز بوویەو: چاوی خەلکانى ئەنبار لەدەست چوو. شیرزاد پرسى: چى دەلێن؟ کاتێک بۆیان روون کردەو، وتى: (اباذ، اباذ) بۆبەستنى پەیمانى ناشتى کەسانىكى بۆ لاى خالید نارد بەلام خالید بەمەرجهکانى ناشتى رازى نەبوو و نێردراوەکانى گەراندهو. دواتر وشترە پەککەوتەکانى بۆ تەستەکترین و تەنگترین شوێنى خەندەکە بەرد و ئەوانى خستە ناو خەندەکە و پېرى کردەو. لەویو ھێرشى بەرد و موسولمان و ناباوەر لەدەورى خەندەکە رووبەرووی یەکبوونەو. خەلکى ئەنبار پەنایان بۆ قەلەکانى خۆیان بەرد و شیرزاد دووبارە کەسى بۆ بەستنى پەیمانى ناشتى بۆ لاى خالید نارد و بەمەرجهکانى رازى بوو. بېاریدا خۆى و سوارەکانى بگەيێنیتە شوێنى پێویست و مال و کالاکان لەگەل خۆیان نەبن.

کاتێک شیرزاد گەیشتە لاى بەھمەن جادوویە و بەسەر ھاتەکەى بۆ گێراپەو، بەھمەن سەرکۆنەى کرد و شیرزاد وتى: لەگەل کۆمەلە خەلکێک بووم ئاویان لەسەردا نەبوو، بەرپەچەلەک عەرەب و کاتێک دۆژمن ھێرشى کردە سەرمان، فالى خراپیان بۆ خۆیان گرت و کەمتر روویداو ئەو کەسانەى فالى خراپ بۆ خۆیان دەگرنەو، گرفتارى نەبن. کاتێک دۆژمن بۆ شەپ لێیان نزیک کەوتەو، ھەزار چاوی لەوان کوێر کرد و زانیم بەستنى پەیمانى ناشتى زۆر باشترە.

کاتێک خالید و موسولمانان لەئەنبار جیگیر و خەلکانى ئەنبار ئاسوودە بوون و دەرکەوتن، خالید بینى بەعەرەبى دەنووسن و زانست فێر دەبن. لەوانى پرسى: ئێو لەکام خەلکەن؟

وتیان: لەعەرەبەکان، پێش ئێمە عەرەبەکان لێرە نیشتەجێ بوون و ئەژدادى ئەوان لەرۆژگارى بەخت نەسەر کەھێرشى کردبوو سەر عەرەبەکان، ھاتنە ئێر و مانەو.

وتى: نووسین لەکیو فێر بوون؟

وتیان: نووسین لەئەباد فێر بووین و ھۆنراوەى شاعیرێکیان بۆ خوێندەو کەناوەرۆکەکەى بەمشێوہ:

((خەلکى من ئەيادە چ بخوازێت بروت

چ بخوازێت بێمێنتەو و وشترەکان لەر بێن

کاتێک بۆن ھەموو گۆرەپانى عێراق لەژێر دەستى ئەوانداہ

هەروەها خەت و پێنوس))

خالید لەگەڵ خەڵکانی دەرووبەری ئەنبار پەیمانی ناشتی بەست و لەخەڵکانی بوازیحەو دەستی پێکرد. خەڵکی کەلوازی کەسیان نارد تا پەیمانیاں بۆ ببەستێت. ئەو پەیمانیکێ نووسی و لەولای دیجلە بوونە کەسانی برۆاپێکراوی خالید. دواى ئەو خەڵکانی ئەنبار لەنێوان بگرە و بێنەى نێوان موسولمانان و ناباوەران پەیمانی خوێان شکاند جگە لەخەڵکانی بوازیح کەهاوشیوێ خەڵکانی بانقیا رێزیاں لەپەیمانهکەى خوێان گرت.

حەبیب کوپى ئەبى سابت دەلێت: لەگەڵ هیچ کەسێک لەخەڵکانی سواد پێش ئەوێ شەپ رووبدات، پەیمان نەهاتە ئاراوێ مەگەر منالەکانی سەلوبا کەخەڵکانی حیرە بون وکەلوازی و دەستەیک لەگوندەکانی فورات و ئەوان پەیمانی خوێان شکاند و دووبارە پشتیوانیاں لەموسولمانان کرد.

محەممەد کوپى قەیس دەلێت: لەشەعبیم پرسى: سەرزمینی سواد بەشەپ دەستی بەسەردا گیرا؟

وتى: بەلى، هەموو زەوى بەمشوێ بوو جگە لەدەستەیک لەقەڵاکان کەخەڵکەکەى پەیمانی ناشتیان بەست و دەستەیکیان بەزۆر تەسلیم بوون.

وتم: ئایا خەڵکانی سواد پێش شەپ پشتیوانی موسولمانانیاں دەکرد؟

وتى: نه، بەلام کاتیک پێشنیاری ئیسلامیان پێکرا و رازی بوون بەوێ خەراج بەدن، خەراجیان لى وەرگیرا و پشتیوانی موسولمانانیاں کرد.

داستانی عەبن ئەلتەمر

موهەلیب دەلێت: کاتیک خالید لەئەنبار ئاسوودە بوو، زەبەرقان کوپى بەدرى لەئەنبار وەك جیگرى خۆى دانا و مەبەستى پۆشتن بۆ عەبن ئەلتەمرى کرد کەمیهران کوپى بەهرامى چووین لەگەڵ دەستەیکى زۆر لەعەجەمەکان و عوققە کوپى ئەبى عوققە لەگەڵ دەستەیکى زۆر لەعەرەبەکانى نەمر و تەغەلب و ئەیاد و هاوێپەیمانهکانیاں لەوێ بوون و کاتیک لەهاتنى خالید ئاگادار بوونەو، عوققە بەمیهرانى وت: عەرەبەکان باشتەر دەرزانن چۆن شەپ لەگەڵ عەرەبەکان بکەن، ئێمە بەخالید بسپێرە.

مېھران وتى: بۆچۈنەكەت راستە و ئىۋە شەپ لەگەل عەرەبەكان باشتەر دەزانن و لەكاروبارى شەپ لەگەل عەجەمەكان ھاوشىۋەى ئىمەن. ئەو فرىودا و پىشتەر ئەۋى نارد، وتى: شەپريان لەگەل بگەن و ئەگەر پىۋىستتان بەئىمە بوو ھاۋكارىتان دەكەين.

كاتىك عوققە رووبەروۋى خالىد بوۋىەۋە، عەجەمەكان بەمېھرانىان وت: بۆ لەگەل ئەم سەگە بەمشىۋەىە قسەت كرد؟

وتى: ھەرچىم وت لەبەرژەۋەندى ئىۋە و زىانى ئەۋان بوو. عەرەبەكان ھاتونن كەسۋپاكەى ئىۋەيان كوشتار كردوۋە و ھىزى ئىۋەيان تىكشانوۋە، عوققەم بۆ شەپ لەگەل ئەۋان نارد، ئەگەر شەپ لەبەرژەۋەندى يا زىانى خالىد بىت، سوۋدى ئىۋەى تىايە و ئەگەر پىچەۋانەكەى روۋبدات و عوققە شكست بدەن، ھىزىيان لاۋاز و ئىمە بەھەموو ھىزى خۇمان، شەپريان لەگەل دەكەين.

عەجەمەكان وتيان بۆچۈنەكەت پەسەندە.

مېھران لەعەين مايەۋە و عوققە لەسەر رىگەى خالىد دابەزى. بوجەير كوپرى فلان لەتايەفەى منالەكانى عوبەيد كوپرى سەعد كوپرى زوھەير فەرماندەى بالى راستى سوپا و ھوزەيل كوپرى عىمران فەرماندەى بالى چەپ بوو. دوۋرى نىۋان عوققە و مېھران نىۋە رۇژىك رىگە بوو. مېھران لەگەل سوپاى پارسەكان لەقەلەكەدا مايەۋە و عوققە لەرىگەى كەرخ ۋەك پىشەنگى سوپاى پارسەكان رىگەى لەخالىد گرت.

كاتىك خالىد ھات، عوققە سوپاكەى ئامادە كردبوو. خالىدېش سوپاى رازاندەۋە و بەفەرماندەى دوۋبالى سوپاكەى وت ئاگاتان لەئىمە بىت. مەن ھىرش دەبەم و چەندىن كەسى بۆ پاسەۋانى كردنى خۆى دانا و ھىرشى دەستپىكرد. عوققە سەرقالى ئامادە كردنى سوپاكەى خۆى بوو كەخالىدگەمارۋى خستە سەر و ئەسىرى كرد. شەپكەپانى ئەۋبى جەنگ شكستيان خوارد. ژمارەيەكى زورىيان ئەسىر و بوجەير و ھوزەيل ھەلاتن. موسولمانان شۋىنىيان كەۋتن.

كاتىك مېھران لەروۋداۋەكە ئاگادار بوۋىەۋە، لەگەل سوپاكەى خۆى ھەلات و قەلەكانىيان چۆل كرد. كاتىك پاشماۋەى سوپاكەى عوققە لەعەرب و عەجەم گەشتنە قەلەكان، سەنگەريان گرت. خالىد لەگەل سوپاكەى خۆى ھات و لەدەرەۋەى قەلەكە دابەزى. عوققە و ەمرۆ كوپرى سەقق بەئەسىرى لەگەلىدا بوون. عوققە و ەمرۆ ھىۋادار بوون خالىد ۋەك تالانچىيە عەرەبەكان ھەلسۈكەۋتيايان لەگەل بكات. كاتىك لەمەبەستەكەى ئاگادار بوۋنەۋە، داۋاى ئەمانىيان كرد بەلام خالىد رازى نەبوو مەگەر

ئەوێ ملکهچی فرمانه‌كان و خۆيان به‌ده‌سته‌وه بده‌ن. كاتێك قه‌لاكان ده‌ستیان به‌سه‌ردا گیرا، ته‌سلیمی موسولمانانی کرد. خالید فرمانی كوشتنی سه‌ركرده‌ی خه‌لكان یانی عوققه‌ی ده‌ركرد تا ئەسیره‌كانی دیکه له‌ژیان بێ هیوا ببن. كاتێك ئەسیره‌كان كوژراوی ئەویان بینی، له‌ژیان بێ هیوا بوون. دوا‌ی ئەوه عه‌مرۆ کوپی سه‌عقیان كوشت و هه‌موو خه‌لكانی ناو قه‌لاکه‌یشی كوشتار کرد. هه‌رچی ژن و ماڵ و سامان له‌ناو قه‌لاکه‌دا بوو وه‌ك تالانی بۆ موسولمانه‌كان مایه‌وه. له‌كه‌نیسه‌كه‌ی ئەوی چل کوپیان ئەسیر کرد كه‌سه‌رقالی فێربوونی ئینجیل بوون. ده‌رگاکیان له‌سه‌ر ئەوان داخستبوو. ده‌رگاکی شكاند و پرسى: ئیوه‌ كێن؟

وتیان: بارمه‌تین.

خالید ئەوانی به‌ناو پیاوه تی‌كو‌شه‌ره‌كانی سوپاكه‌یدا دابه‌ش کرد كه‌باوکی زیاد مواتلی سه‌قیف و نه‌سیر باوکی موسا کوپی نه‌سیر و باوکی عه‌مره باوه‌گه‌ورپی عه‌بدولله کوپی عه‌بدولعه‌لی شاعیر و سیرین باوکی محه‌مه‌د کوپی سیرین و حوره‌یس و عه‌لاسه له‌ناویاندا ده‌بینران. باوکی عه‌مره به‌شوره‌حبیل کوپی حه‌سه‌نه برا و حوره‌یس به‌یه‌كێك له‌مناله‌كانی عوباده و عه‌لاس به‌مه‌عنی و حه‌مران به‌عوسمان.

عومه‌یر و باوکی قه‌یس له‌ناو ئەواندا بوون.

له‌م ده‌سته‌یه ئەوانه‌ی ئازادبووه‌كانی شامیه‌یه‌كان بوون، ره‌چه‌له‌کی خۆیان پاراست. نه‌سیر ره‌چه‌له‌کی بۆ مناله‌كانی یه‌شكور ده‌گه‌رانده‌وه و باوکی عه‌مره بۆ مناله‌كانی موپه. هه‌روه‌ها کوپی ئوخت ئەله‌مه‌ریه‌كێك بوو له‌وان.

موهه‌لیب کوپی عوققه‌به ده‌لیت: كاتێك وه‌لید کوپی عوققه‌به به‌نوینه‌رایه‌تی خالید هاته‌ لای ئەبویه‌كر و پێنج یه‌کی تالانییه‌كانی هینا، ئەبویه‌كر ئەوی بۆ هاوکاری عه‌یاز په‌وانه‌ کرد و كاتێك وه‌لید گه‌یشته‌ لای عه‌یاز، عه‌یاز گه‌مارۆی خستبوو سه‌ر دوژمن. ئەوانیش به‌هه‌مان شێوه عه‌یازیان گه‌مارۆ و رینگه‌کانیان لی به‌ستبوو.

وه‌لید به‌عه‌یازی وت: له‌هه‌ندی دۆخدا بۆچوونیکی په‌سه‌ند باشته‌ له‌سوپایه‌کی فراوان، كه‌س بۆ لای خالید بنێره و داوای هاوکاری بکه. عه‌یاز ئەو کاره‌ی کرد و نێردراوه‌كه‌ی ئەو دوا‌ی شه‌ری عه‌ین ئەله‌تمه‌ر گه‌یشته‌ لای خالید. خالید نامه‌ی بۆ عه‌یاز نووسی: بۆ هاوکاری تۆ به‌ریده‌كه‌وم و هۆنراوه‌یه‌کی هۆنییه‌وه به‌م ناوه‌رۆكه:

((ماوه‌یه‌ك چاوه‌رپی به‌ تا وشته‌كان بینه‌ لای تۆ

چوونكه شێره شمشیره به دهسته كانیان پێیه
به دهسته كان كه له دواى دهسته كانه وه دین.

داستانی دومهت نه لچه ندهل

دهلیت: کاتیک خالید له عهین ئه لته مهر ئاسووده بوو، عوهیم کوپی کاهیلی ئه سلهمی وهك جینگری خوی دانا و له گهڵ سوپاکه ی خوی به هه مان شیوه که روشتبووه ناو عهین ئه لته مهر، ئهو ناوچه ی به جێهێشت.

کاتیک خه لکانی دومه له مه به ست و به ریکه وتنی خالید ئاگادار بوونه وه، که سیان بۆ لای هاو پهیمانه کانی خویان له تابه ی به هرا و که لب و غه سان و تنوخ و زه جاعیم نارد. پێشتر وه دیعه له گهڵ خه لکانی که لب و به هرا هاتبوو. کوپی وه بره کوپی رۆمانس هاورنیه تی ده کرد، کوپی هه دره جان له گهڵ خه لکانی زه جاعیم و کوپی ئه یه م له گهڵ ده سته یه ک له غه سان و تنوخ هاتن و بارودۆخیان له عه یاز دژوار کرد. کاتیک له نزیک بوونه وه ی خالید ئاگادار بوونه وه، دوو سه رکرده یان بوو یه کیان ئه کیده ر کوپی عه بدوله لیک و ئه وی دیکه یان جووده ی کوپی ره بیعه. کێشه له ناو سه رکرده کان دروست بوو ئه کیده ر وتی: من خالید باشتر له هه موان ده ناسم، که س به خته وه رتر له و نییه و له شه ردا که س وهك ئهو توندوتیژ و سه ختگیر نییه، هه ر خه لکیک رو به رووی خالید ببنه وه، چ که م چ زۆر، شکست ده خۆن، گوێ له وته کانم بگرن و په یمانی ناشتی له گهڵ ئه م خه لکه بیه ستن.

به لام به وته کانی رازی نه بوون. وتی: من بۆ شه ر کردن له گهڵ خالید هاو پرای ئیوه نیم، چیتان پێخۆشه ئه نجامی بدن. ئه مه ی وت و له و ناوچه یه پوشت. خالید له م رووداوه ئاگادار بوویه وه و عاسم کوپی عه مرۆی نارد و رینگه ی ئه وی به ست. ئه کیده ری گرت و وتی: هاتنی من به مه به ستی بینینی خالید کوپی وه لید بووه. کاتیک ئه ویان برده لای خالید فه رمانی کوشتنی ئه وی ده رکرد و هه موو سامانه که یان تالان کرد.

خالید به ره و خه لکانی دومه به ریکه وت که جوودی کوپی ره بیعه و وه دیعه ی که لپی و کوپی رۆمانس که لپی و کوپی ئه یه م و کوپی هه دره جان سه رکرده یان بوون. خالید له نیوان دومه و ئوردووگا که ی عه یاز، ئوردووی لێدا.

عه ره به مه سیحیه کان بۆ هاوکاری خه لکانی دومه هاتبوون و له ده ور به ری قه لآکانی

دومه ئوردوویان لێدا بوو. لەناو قەڵەکا دا شوێنی چۆل نە دەبینرا. کاتیك خالید دابەزی، جودی و رەبیعه هێرشیان کردە سەر و کوپی حەدرەجان و کوپی ئەیهەم هێرشیان کردنە سەر عەياز. خواوەند جودی و وەدیعهی لەسەر دەستی خالید شکستدا و عەيازیش دوژمنەکانی خۆی لەناو برد. موسوڵمانان سەرکەوتن. خالید جودی گرت و ئەقرەع کوپی حابس وەدیعهی ئەسیر کرد. پاشماوەی شەڕکەرەکان روویان لە قەڵەکا کرد. جینگەیی هەموویان نە دەبوویە وە و کاتیك قەڵەکا پڕ بوو، دەرگایان بە سەر هاوێلانێ خۆیاندا بەست. عازم کوپی عەمرۆ وتی: ئەمێ مائەکانی تەمیم، کەلبییەکان هاوپیەمانی ئێوەن، پەناپان پێبەدن. مائەکانی تەمیم ئەوکارەیان کرد و ئەم پێشنیاری عاسم بوو هۆی رزگاری ئەوان.

خالید هێرشی کردە سەر کەسانی دەورووبەری قەڵەکا و بەرا دەیهک لەوانی کوشت کە دەرگای قەڵەکا لە جەستەیی کوژراوەکان بەسترا. جودی بانگ کرد و ملی پەراند. یەک یەک ئەسیرەکانیان کوشت جگە لە ئەسیرەکانی کەلب کە عاسم و ئەقرەع و خەڵکانی کەلب وتیان: ئەمانمان پێبەخشین. خالید ئەوانی بەرەڵا کرد و وتی: هاویشیوەی رزگاری جاھلییەت هەلس و کەوت دەکەن و ئیسلامتان پشەتگۆی خستووە. عاسم پێی وت: لەرزگار بوونی ئەوان دنگران مەبە چونکە شەیتان دەستی بەوان ناگات.

خالید هێرشی کردە سەر دەرگای قەڵەکا و بەرا دەیهک هەوێدا تا لە شوێنی خۆی هەڵیکەند. موسوڵمانان هێرشیان کردە ناو قەڵەکا و شەڕکەرانیان کوشت و تازە پێگەیشتووانیان ئەسیر و دواتر وەک حەراچی ئەوانیان فرۆشت. خالید کچەکی جودی کڕییە وە.

خالید لەدومە مایە وە ئەقرەعی بۆ ئەنبار پەرمانە کرد. کاتیك خالید بۆ حیرە گەراپە وە و لەو شارە نزیک کەوتە وە، قەعقاع خەڵکانی حیرە بۆ دەف ژەنین ناچار کرد، ئەوان بە دەم دەف لێدانە وە پێشوازییان لە خالید کرد. بەخۆیان دەوت: بڕۆین چونکە ئەم کارە رینگە لە خراپە دەگرت.

موهەلیب دەلێت: کاتیك خالید لەدومە بوو، عەجەمەکان چاوی تەماحیان تێبژی و عەرەبەکانی جەزیرە بۆ تۆلەسەندنە وەیی خوێنی عوققە نامەیان بۆ نووسی و زەر مێهر هاورێ لەگەڵ رۆژبە لەبەغدادە وە بەرەو ئەنبار بەرێکەوت. ئەوان لەحەسید و خەنافس

بەریاریاندا بوو لەگەڵ عەرەبەکان کۆبینەوه.

زەبەرقان لەئەنبارەوه نامەی بۆ قەعقاع کوپی عەمرۆ جیگری خالید لەحیرە نووسی و قەعقاع ئەعبود کوپی فەدەکی سەعدی بۆ حەسید نارد و عوروو جوعدی بارقی بۆ خەنافس و فەرمانی پێدان: ئەگەر هێرشیان کردنەسەر، بجەنگن.

ئەعبود و عوروو پۆشتن و لەنیوان عەجەمەکان و گوندەکان بوونە لەمبەر و رێگەیان لەجموجۆلی ئەوان گرت. روزبە و زەرمیەر لەچاوەپوانی خەلکانی رەبیعە کەنامەیان بۆ نووسیویون، لەبەرەبەر موسولمانەکان مانەوه.

کاتیکی خالید لەدووهوه بۆ حیرە گەرایەوه و لەرووداوهکە ئاگادار بوویەوه، ئارەزوومەندی شەپ لەگەڵ خەلکانی مەداین بوو بەلام نەیدەویست سەرپنجی فەرمانەکانی ئەبوبەکر بکات و لەلایەن خەلیفەوه سەرکۆنە بکەیت. قەعقاع کوپی عەمرۆ و باوکی لەیلی فەدەکی بەپەله بۆ رووبەروو بووونەوهی زەرمیەر و روزبە بەرێکەوتن و زووتر لەخالید گەیشتنە عەین ئەلتەمر.

لەم کاتەدا نامەی ئەمرۆ ئەلقەیس کەلبی بەدەستی خالید گەیشت کەهوزەیل کوپی عیمران لەمەسیخ ئوردووی لێداوه و رەبیعە کوپی بوجەیر لەگەڵ سوپایەکی لەسەنی و بشر دابەزیوه و دەیانەویت تۆلەیی عوققە بستیننەوه و پەییوەستی زەرمیەر و روزبە بێن. خالید فەرمانی پۆشتنیدا، ئەقرەع کوپی حابس فەرماندەیی پیشەنگەکانی سوپاکەیی و عەیان کوپی غەنەمی وەک جیگری خۆی لەحیرە بەجێهێشت و لەهەمان رێگەیی قەعقاع و باوکی لەیلی بەرهو خەنافس بەرێکەوت. لەعەین ئەلتەمر ئەوانی گرتەوه و قەعقاعی بۆ سەرەوهی حەسید نارد و کردی بەسەرکردەیی شەپکەرەن و باوکی لەیلی بۆ خەنافس نارد و وتی: رێگە مەدەن ئەم دوو دەستەیه پەییوەستی یەک بێن و شەریان لەگەڵ بکەن. بەلام دوژمن هیچ جموجۆلیکی نەکرد.

شەری حەسید

کاتیکی قەعقاع بیینی روزبە و زەرمیەر هیچ جوولەیهک لەخۆیان نیشان نادەن، بەرهو حەسید بەرێکەوت کەروزبە لەگەڵ دەستەیهک لەعەرەب و عەجەمەکان لەوی بوو. کاتیکی روزبە لەهاتنی قەعقاع ئاگادار بوویەوه، داوای هاوکاری لەزەرمیەر کرد و ئەویش هات و مەهبوزانی وەک سەرکردەیی سوپاکەیی خۆی بەجێهێشت. لەحەسید رووبەرووی

یه کببونهوه و شه‌ری ده‌ستیپێکرد. ژماره‌یه‌کی زۆر له‌عه‌جه‌مه‌کان کوژرا و قه‌عقاع زهرمێهری کوشت و روزبه‌ له‌سه‌ر ده‌ستی عیسه‌م کوپی عه‌بدولله‌ی حارس‌ی کوژرا. له‌شه‌ری هه‌سید موسوڵمانه‌کان تالانی زۆریان ده‌ستگه‌وت و پاشماوه‌ی سوپاکه‌ی دوژمن به‌ره‌و خه‌نافس پوشتی و له‌وی کۆبوونه‌وه.

شه‌ری خه‌نافس

باوکی له‌یلی فهده‌کی له‌گه‌ڵ شه‌رکه‌رانی خۆی و ئه‌و که‌سانه‌ی په‌یوه‌ستی ببوون، به‌ره‌و خه‌نافس به‌ریکه‌وت. هه‌لاتووانی جه‌نگی هه‌سید په‌یوه‌ستی مه‌هبوزان بوون. کاتی که‌ مه‌هبوزان له‌هاتنی باوکی له‌یلی ناگادار بوویه‌وه، له‌گه‌ڵ سوپاکه‌ی هه‌لات و روویان له‌مه‌سیخ کرد که‌هوزه‌یل کوپی عیمران له‌وی بوو. له‌خه‌نافس شه‌ر رووینه‌دا و خالیدیان له‌رووداوه‌کان ناگادار کرده‌وه.

شه‌ری مه‌سیخ

کاتی که‌ هه‌وائی کوشتاری هه‌سید و هه‌لاتنی سوپاکه‌ی خه‌نافس به‌خالی ده‌گه‌شت، نامه‌ی نووسی و له‌گه‌ڵ قه‌عقاع کوپی عه‌مرۆ و باوکی له‌یلی فهده‌کی و عه‌روه‌ شه‌ر و کارژێری دیاڕیکراویان دانا تا له‌مه‌سیخ له‌نیوان حوران و قوڵت کۆبینه‌وه. خالید له‌عه‌ین ئه‌لته‌مر به‌ره‌و مه‌سیخ که‌وته‌ری. سوار و شتر و ئه‌سپه‌کانیان به‌دوای خۆیاندا راده‌کێشا. له‌جونا ب و بوردان و هه‌نی تیپه‌ری و له‌شه‌ر و کارژێری دیاڕیکراو هه‌موویان گه‌یشته‌ مه‌سیخ و له‌سی قوڵه‌وه‌ هێرشیان کرده‌ سه‌ر هوزه‌یل و سوپاکه‌ی که‌خه‌وتبوون. ژماره‌یه‌کی زۆر له‌وانیان کوشت و هوزه‌یل و چه‌ند که‌سێک ریزگاریان بوو. گۆڤه‌پان پڕ بوو له‌جه‌سته‌ی کوژراوان که‌هاوشیوه‌ی مه‌ر سه‌ریان بڕابوو. حێرقوس کوپی نه‌عمان، نامۆزگاری هوزه‌یل و که‌سه‌کانی کرد به‌لام و ته‌کانی ئه‌و ده‌وری نه‌بوو. حێرقوس هۆنراوه‌یه‌کی هۆنییه‌وه و سه‌ره‌تا که‌ی به‌مشیه‌یه:

((پیش ئه‌وه‌ی ئه‌بویه‌کر بیت

شه‌رابم پێده‌ن))

ئه‌و، له‌و رۆژگا ره‌دا ژنی که‌ی له‌مه‌نا له‌کانی هیلال به‌ناوی دایکی ته‌غله‌ب وه‌ک هاوسه‌ر هه‌لبژارد و له‌و شه‌وه‌دا ژنه‌که‌ی ئه‌و له‌گه‌ڵ عوباده‌ و ئه‌مرۆ ئه‌له‌قیس و قه‌یس، هه‌موویان

كۆپى بەشىرى ھىلالى، كۆژان.

لەشەرى مەسىخ جەرر كۆپى عەبدوللە، عەبدولعوزا كۆپى ئەبى روھمى نەمرى
كۆشت و ئەو و لوبەيد كۆپى جەرر نامەيەكى ئەبوبەكرىيان وەك بەلگەى موسولمانى
خۇيان پىنبوو. كاتىك ئاگادار بوويەو كەعەبدولعوزا لەشەوى ھىرشەكە وتىبوى: پىرۈزە
پەرەردگارى محەممەد، خوينبایى ئەو و لوبەيدى دا و وتى: نەدەبوا خوينبای ئەوان
بەم چوونكە لەگەل نەيارەكان بوون. سەبارەت بەمنالەكانى پىشنىارى كرد چاكەيان
لەگەل بكن.

عومەر لەخالىد بۇ كۆشتنى ئەم دوو كەس و مالك كۆپى نەويرە رەخنەى دەگرت و
ئەبوبەكر دەيوت: ھەركەس لەديارى ناباوەران نىشتەجى يىت، ئەمە ئاكامەكەيەتى.
عودەى كۆپى حاتم دەئىت: كاتىك ھىرشمان كرده سەر سوپاكەى مەسىخ، يەكك
لەخەلەكانى نەمر بەناوى حىرقوس كۆپى نەعمان لەگەل ژن و منالەكەى خۇى
دانىشتبوو، قاپىك شەرابيان دانابوو و دەيانوت: بەم شەو درەنگە كەى كاتى شەراب
خواردنەوہى؟

حىرقوس وتى: بخۆنەو چوونكە دواين شەرابە و دلنىام چىتر شەراب ناخۆنەو
لەبەر ئەوہى خالىد لەعەينە و سوپاكەى لەحەسىدە و لەكۆبوونەوہى ئىمە ئاگادارە و
دەستمان لىھەلناگرىت.

لەم كاتەدا يەكك لەسوارەكان پۇشتەپىش و بەشمشیر لىيدا و سەرى كەوتە ناو قاپە
شەرابەكە. كچ و كۆپەكانى ئەومان ئەسیر كرد.

داستانى سەنى و زەمىل

رەبيە كۆپى بوجەيرى تەغلەبى بۇ تۆلە سەندنەوہى خوينى عوققە لەسەنى و بشر
دابەزى و پەيمانى لەگەل روزبە و زەرمەيتر بەستبوو. كاتىك خالىد سوپاكەى مەسىخى
لەناو برد، بەقەعقاع و باوكى لەيلى وت پىشتەر بەرىكەون و بەھەمان شىوہى مەسىخ
كاتيان ديارى كرد بۇ ئەوہى لەسى قۆلەوہ ھىرش بكنە سەر رەبيە.

خالىد مەسىخى بەجىھىشت و لەحوران و رەنق و حوماھ تىپەرى كەئىستا
سەرزەمىنى منالەكانى جوناہ كۆپى زوھەير تىرەيەك لەكەلبە. ھەروەھا لەزەمىل
تىپەرى كەھەمان بشرە و سەنى لىوہى نزيكە. ھەردووکیان لەرۆھەلاتى روسافەيە.

لەسەنی دەستیپێکرد و لەگەڵ ھاوێلانی خۆی کۆبوونەوه و شەوانە لەسێ قۆڵەوه
هێرشیان کردەسەر و شمشیریان خستە ناو ناباوەران. کەس لەو خەلگە رزگاری نەبوو.
تازەپێگەشتووانیان ئەسیر و پێنج یەکی تالانییەکانی بەنەعمان کوپی عەوفی شەیبانی
بۆ ئەبوبەکر نارد و تالانی ئەسیرەکانی دابەش کرد. عەلی کوپی ئەبی تالیب کچی
رەبیعە کوپی بوجەیری تەغەلبی کچی و بردییەوه بۆ مەل و عەمرۆ و روقیە لەو ژنە
چاویان بەدنیا هەڵێنا.

کاتێک ھوزەیل لەگۆرەپانی شەڕ رزگاری بوو، رۆی کردە زەمیل و پەنای بۆ عەتاب
کوپی فلان برد. عەتاب لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەبشر بوو و خالید لەسێ قۆڵەوه
هێرشێ کردە سەر ئەوان بەھەمان شیوە کەھێرشێ کردە سەر رەبیعە. کوشتاریکی
گەورە لەناوئەواندا بەرێخست کەھاوشیوەی نەبێنراوه. تا دلایان ویستی، خەلکیان
کوشت.

خالید سوێندی خواردبوو تەغەلبییەکان لەسەر زەمینەکی خۆیان ناکاوگیر بکات.
خالید تالانی لەناو موسولمانان دابەش کرد و پێنج یەکی تالانییەکانی بە سەباح
کوپی فلانی موزنی بۆ ئەبوبەکر نارد کەکچی موزەنی نەمری و لەیلی کچی خالید و
رێحانە کچی ھوزەیل کوپی ھوبەیرە لەناو پێنج یەکی تالانییە نێردراوەکان بۆ مەدینە
دەبێنران.

خالید لەبشرەوه بەرەو رەزاب بەرێکەوت کەھیلال کوپی عوققە لەوی بوو. کاتێک
ھاوێلانی لەنزیک کەوتنەوهی خالید ناگادار بوونەوه، بلازەیان لێکرد. هیلالیش پوشت
و لەو ناوچەیە شەڕ رووینەدا.

شەڕی فوراژ

خالید داوی ناکاوگیر کردنی تەغەلب و داوی رەزاب بەرەو فوراژ بەرێکەوت
کەسنووری شام و عێراق و جەزیرە. داوی ئەم سەفەرە دوورودرێژە کە بەردەوام
لەشەردابوو، جەژنی رەمەزانی لەوی کرد.

موھەلب کوپی عوققە بە دەلیت: کاتێک موسولمانەکان لەفوراژ کۆبوونەوه،
رۆمییەکان توپە بوون و لەپادگانە پارسییەکانی نزیک خۆیان و لەھۆزەکانی تەغەلب و
ئەیاد و نەمر داوی ھاوکارییان کرد و دەستەبەکی فراوان لەدەوریان کۆبوونەوه و بۆ

رووبەرور بوننەوێ خالید بەرێکەوتن و کاتێک گەیشتنە کەنارەکانی فورات، وتیان: یا ئێو وەرئەمبەر یا ئێمە دەپەرینەو.

خالید وتی: ئێو پەرینەو.

وتیان: کەواتە لەکەنارەکان دووریکەونەو تا ئێمە پەرینەو.

خالید وتی: ئێمە دوور ناکەوینەو، لەشونێکی خوارتر لەشونێ نیشتهجی بوونی ئێمە پەرینەو.

ئەم رووداوە لەنیووی مانگی زیقەعدە سالی دوانزەهەم رویدا و رۆمیەکان و پارسەکان بەهەکیان وت: ئەندیشه لەکاروبارەکانی خوتان بکەن، ئەم پیاو لەرێگە دینی خوادا دەجەنگی و ئاژ و دوورئەندیشی هەیه، سۆیند بەخوا سەرکەوتن بەدەست دەهێنیت و ئێمە شکست دەخۆین.

بەلام ئەم گفتوگە سوودی پێنەبەخشین و لەخوار شونێ نیشتهجی بوونی خالید لەفورات پەرینەو و کاتێک کۆبوونەو، وتیان: جیا ببەو بۆ ئەوێ بویری هەردەستەیکمان بۆ دەرکەوێت. ئەوکارەیان کرد و شەڕیکی دژوار و دووردیژ دەستیپێکرد. خواوەند ناباوەرانی شکستدا و خالید وتی: شونیان کەون و ئەمانیان پێمەدن. سوارەکان دەستە دەستە ئەوانیان کۆدەکردەو و دەیانکوشتن. لەشەری فوراژ و لەگۆرەپانی شەر و شونێکەوتنی ئەسیرەکان نزیکەی سەد هەزار کەس کوژا.

کاتێک شەرەکە کۆتایی پێهات، خالید بۆ ماوەی دەرۆژ لەفوراژ مایەو و پێنج رۆژ بۆ کۆتایی زیقەعدە فەرمانی بەرێکەوتن بۆ حیرە دەرکرد. بەعاسم کوپی عەرۆی وت سوپاکە لەگەڵ خۆی ببات و شەجرە کوپی ئەعیزی لەدواوەی سوپاکە دانا. خۆی واینیشاندا لەگەڵ سوپاکە دەرپوات.

حەج کردنی خالید

ئەبوجەعفر دەلیت: پێنج رۆژ بۆ کۆتایی زیقەعدە، خالید بەمەبەستی حەج کردن لەفوراژەو بەرێکەوت بەلام ئەم کارە لەخەڵکان شارەو. لەگەڵ چەند کەسێک لەهاوێلانی ملی رێگەیان گرتەبەر و لەلاریکانەو گەیشتنە مەککە. هیچ رێنیشاندەرێک نەیدەتوانی لەو رێگایانەو بپروات. بەیەکیک لەرێگەکانی جەزیرەدا پۆشت کەدوژارتەر و هەلدێرتەر لەو رێگەیان نەبینیو. ماوەی دووربوونی ئەو لەسوپاکە کەم بوو. کاتێک

کۆتایی سوپاکە ی گەیشته حیره، خالیدی ش گەیشته حیره. خۆی و هاوێلانی سەریان تاشیبوو و جگە لە ژمارە یەکەم لە سوپاکە ی کەس لە حەج کردنی ئەو ئاگادار نەبوو یەو. ئەبوبەکر دواتر لەم کارە ی ئاگادار بوو یەو و سەکۆنە ی کرد و بۆ سزادانی، ئەوی بۆ شام نارد.

خاید لە فەورازە بە لاریدا پۆشت و لە چالێ عەنبەری و مینەقب تێپەری تا گەیشته زات عەرەق و لەوێو رینگە ی رۆژەلاتی گرتەبەر تا گەیشته عەرەفات. ئەم رینگە یان بەسەر ناو ناو دەبرد و کاتێک لە حەج گەڕایەو، لە حیره نامە ی ئەبوبەکری بە دەست گەیشته کە هەپەشە و سەکۆنە کردن بوو.

ئەبوجە عەفر دەلیت: نامە ی ئەبوبەکر لە کاتی گەڕانەو ی خالید لە حەج، لە حیره بە دەستی گەیشته: نووسرا بوو: بۆ تا پە یووەستی موسولمانان لە یرموک ببیت چوونکە کەوتوونەتە گێژاوەو و ئەو کارە ی ئەنجام داتدا، هیچ کات دووبارە ی مەکرەو، بە هاوکاری خواوێند، پۆشتنی تۆ نابێتە هۆکاری پەنجی دەستەکان و پەنج لەسەر شانی ئەوان هەلناگرێت، باوکی سلیمان! نیعمەت و سەرمەو تەنەکانی خوایی بۆ تۆ بێت، کارەکانی خۆت تەواو بکە تا خواوێند نیعمەتەکانی بە تەواوی بەتۆ ببەخشێت و لەخۆبایی مەبە چوونکە رووبەر و زیانەکان دەبێتەو، شانازی بە کارەکانی خۆتەو مەکە چوونکە شانازی کردن تایبەتە بە خوا و خواوێنش هەرخوایە.

هەیسەمی بوکایی دەلیت: کەسانێک لە خەلکانی کوفە کە بەشداری ئەم شەڕانە یان کردبوو، لە کاتی وتووێژ لە گەل هاوێلانی خۆیان هەپەشە یان لە معاویە دەکرد و دەیانوت: معاویە چی پێخۆشە با بیلێت، ئێمە شەڕکەرانێ زات ئەسلاسلین و باسی شەڕەکانی نیوان زات ئەسلاسل و فەورازیان دەکرد. بەلام شەڕەکانی دواتریان نەدەهێنا یە سەرمەن.

عەلی کوپی محەمەد دەلیت: خالید کوپی وەلید روویکردە ئەنبەر و پەیمانی ناستییان لە گەل بەست تا لەوێ بپۆن. دواتر بە مەرجەکانی خالید رازی بوون و خالید ئەوانی بەخشێ و لە شوێنی خۆیان ئەوانی هێشتەو. دواتر هێرشێ کردە سەر بازاری بەغداد کە یەکیەک لە گوندەکانی عال بوو. موسەنای پەوانە کرد و هێرشێ کردە سەر بازاری کە دەستە یەک لە خەلکانی قوزاعە و بەکر لەوێ بوون. ئەو ی لە بازارە کە دابوو تالانی کرد. دوا ی ئەو رووی کردە عەین ئەلتەمر و بەشەر دەستی بەسەردا گرت.

خەلگانێکی زۆری کوشت و ئەسیری گرت و ئەسیرەکانی بۆ مەدینە نارد. ئەمە یەکەم دەستە ئەسیرەکان بوو لە دیاری عەجەمەو دەگەیشته مەدینە. دواتر بەروو دووەم ئەلەدجوندەل بەرێکەوت و ئەکێدەری کوشت و کچی جودی ئەسیر و گەڕایەو و لە حیرە نیشتەجێ بوو. ئەمانە لەسائی دوانزەیم روویاندا.

هەروەها لەم سائەدا عومە کوپی خەتاب عاتیکە کچی زەیدی وەک هاوسەر هەلبژارد. لەم سائەدا باوکی مۆرسەدی غەنەوی مرد. لەم سائەدا باوکی عاس کوپی رەبیع لەمانگی زیحەججە مرد و لای زوبەیر وەسیەتی کرد. عەلی کوپی ئەبی تالیب کچی ئەوی کردە هاوسەری خۆی. لەم سائەدا عومەر ئەسلەمی کۆیلە ی خۆی کرێبەو.

سەبارەت بەسەرپرەستی حەج بۆچوونەکان جیاوازی. دەستەیکە و توویانە ئەبوبەکر لەگەڵ خەلکان حەجی کرد.

ئەبی ماجیدە ی سەمعی دەلێت: ئەبوبەکر لەدەورانی خەلافەتی خۆی لەسائی دوانزەیم بەمەبەستی حەج روویکردە مەککە. من لەگەڵ کوپی یەکیەک لەکەسەکانم شەپم کرد و ئەو قەپائی لەگۆنچەکەم گرت و بەشیکی قرتاند، یا وتی من قەپم لەگۆنچەکە ی گرت و بەشیکی قرتاند. ئەم رووداوەیان بۆ ئەبوبەکر باس کرد و وتی: ئەوان بێنە لای عومەر بزانن ئەگەر برینەکە ی قۆرسە، قیساسی لی وەرگیرێت. کاتیەک ئێمەیان بردە لای عومەر، وتی: بەلی برینەکە ی قۆرسە، تیمارکەرێک بێنن. کاتیەک باسی تیمارکەری کرد، وتی: لەپێخەمبەرەم بیست فەرمووی، کۆیلەیکەم بەپووری خۆمدا و هیوادارم خێر و خوشی بۆ ئەو بەداوای بێت و وێم ئەو تیمارکەر یا قەساب یا ئاسنگەر نەکات. ئەو کەسە ی بریندار ببوو، قیساسی وەرگرت.

بەپێی گێڕانەوێ واقەدی ئەبوبەکر لەسائی دوانزەیم حەجی کرد و عوسمان کوپی عەفانی وەک جێگەری خۆی لەمەدینە دانا.

دەستەیکە دیكە و توویانە: عومەر کوپی خەتاب لەسائی دوانزەیم حەجی لەگەڵ خەلکان کرد.

کوپی ئیسحاق دەلێت: دەستەیکە و توویانە ئەبوبەکر لەرۆژگاری خەلافەتی خۆی حەجی نەکرد و لەسائی دوانزەیم عومەر کوپی خەتاب یا عەبدولرەحمان کوپی عەوفی وەک سەرپرەستی حاجییەکان دەستنیشان کرد.

سائی سیانزەیم کۆچ دەستی پێکرد.

رووداۋەكانى سالى سيانزەيەمى كۆچ

لەم سالدەدا كاتىك ئەبۇبەكر لەمەككە بۇ مەدىنە دەگەپرايەۋە، سوپايەكى بۇ شام نارد. محەممەد كۆپى ئىسحاق دەلىت: كاتىك ئەبۇبەكر لەسالى دوانزەيەم لەحەج گەپرايەۋە، سوپايەكى بۇ شام نارد، غەمرۇ كۆپى عاسى بۇ فەلەستىن نارد. ئەو لەرىگەى مەعرىقەۋ و ئەيلەۋە پۇشت و يەزىد كۆپى ئەبى سوفيان و باۋكى عوبەيدەى جەراح و شورەحبىل كۆپى حەسەنەى نارد و فەرمانى پىدان لەرىگەى تەبووكيەۋە رووبكەنە بەلقاي شام.

غەلى كۆپى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكر لەسەرەتاي سالى سيانزەيەم سوپايەكى بۇ شام نارد و يەكەم ئالاي بۇ خالىد كۆپى سەعيد كۆپى عاس بەست بەلام پىش بەرىكەۋتن ئەۋى لەسەر كار لابرد و يەزىد كۆپى ئەبى سوفيانى ۋەك سەركردەى سوپاكە دەستنىشان كرد. ئەو يەكەم سەركردە بوو روۋى كردە شام و حەوت ھەزار كەسى لەگەلدا بوو.

ئەبۇجەغفەر دەلىت: ھۆكارى لاۋردنى خالىد كۆپى سەعيد كۆپى عاس ۋەك لەگىپرانەۋى عەبدوللە كۆپى ئەبى بەكر باسى كراۋە، ئەمەيە: ئەو دۋاي مردنى پىغەمبەر(د.خ) لەيەمەن گەپرايەۋە و بۇ ماۋەى دوو مانگ بەيەتەى نەكرد. دەيوت: پىغەمبەر(د.خ) سەركردايەتى پى بەخشىوم و تا ئەو كاتەى لەم جىھانە كۆچى كرد، مەنى لەسەر كارەكەم لانەبرد. ئەو، ھەرۋەھا غەلى كۆپى ئەبى تالەب و عوسمان كۆپى عەفانى بىنىبوو و پىي و تىبوون: ئەى كۆرەكانى عەبدمەناف بۇ رىگەتاندا كەسىكى دىكە جەنەۋى كاروبارەكان بگىرئەدەست؟

دەلىت: ئەبۇبەكر گىرنگى بەۋتەكانى نەدەدا بەلام عومەر پەقى ئەۋى لەدل گرت و كاتىك ئەبۇبەكر سوپاي بۇ شام دەنارد، خالىد كۆپى سەعيد يەكەم كەس بوو بۇ سەركردايەتى يەكەك لەو چوار سوپايە دەستنىشان كرا، عومەر قەسەى دەكرد و دەيوت: ئەو دەكەيتە سەركردە لەكاتىكدا فلانە قەسە و فەيسارە كارى ئەنجامداۋە؟ ئەۋەندە پىنداگرى كرد تا ئەبۇبەكر ئەۋى لەسەر كار لابرد و يەزىد كۆپى ئەبى سوفيانى ۋەك سەركردە سوپا دانا.

موبەشەر كۆپى فەزل دەلىت: خالىد كۆپى سەعيد كۆپى عاس لەرۋىگارى

پېغەمبەر(د.خ) لەيەمەن و لەكاتى مردنى پېغەمبەر(د.خ)، لەيەمەن بوو. مانگىك دواى مردنى پېغەمبەر(د.خ) گەپرايەوه. جلوبەرگىكى جوانى لەبەردابوو. چاوى بەعومەر كوپى خەتاب و على كوپى ئەبى تاليب كەوت. عومەر بەچەند كەسىكى وت جلوبەرگەكانى بدېرتن، حەريرى پۇشيوە و لەشەر خۆى بەدوور گرتووه. چەند كەسىك جلەكانى ئاميان دپاند و وتى: ئەى باوكى حەسەن، ئەى كوپەكانى عەبدەمەناف، بەسەر ئىيوەدا زالبوون؟

على وتى: بەبۆچوونى تۆ ئەمە زالبوونە يا خەلافەت؟

خالىد وتى: ئەى كوپەكانى عەبدەمەناف كەس لەئىوە زياتر بۆ خەلافەت شىاو نەبوو. عومەر وتى: خوا دەمت بشكىنىت، سویند بەخوا بەردەوام درۆزنىكى وەك تۆ قسە دەكات بەلام تەنيا زيان لەخۆى دەدات.

عومەر ئەبوبەكرى لەوتەكانى خالىد ئاگادار كردهوه و كاتىك ئەبوبەكر بۆ شەپرى ھەنگەپراوەكان ئالای بۆ سەركردهكان دەبەست، ئالایەكى بۆ خالىد بەست و عومەر رىگەى ئەم كارەى لىگرت و وتى: ريسوا و چارەسەرى لانيه، درۆيەكى ھىناوہتە سەرزمان و بەردەوام دووبارەى دەكاتەوه، ئەو بۆ شەر مەنێرە. ئەبوبەكر ئەوى لەناو سوپاكەدا ھىشتەوه بەلام سەركردايەتى لى سەندەوه. بەشيك لەبۆچوونەكەى عومەرى پەسند كرد و بەشىكى دىكەى نا.

باوكى عوسمان دەلێت: ئەبوبەكر فەرمانى بەخالىددا لەتىما نىشتەجى بېيت. ئەو، بەرەو ئەو ناوچەىە بەرىكەوت. ئەبوبەكر فەرمانى پىدابوو لەوى نەروات و پىشنيارى پەرەستىنى خواوەند بەخەلكان بكات تا پەيوەستى بىن و تەنيا ئەو كەسانە لەناو سوپاكەى خۆى جىگە بكاتەوه كەلەدىن ھەلنەگەپرايىتەموە و تەنيا شەر لەگەل ئەوكەسانە بكات كەھىرشى دەكەنەسەر تا ئەو كاتەى فەرمانەكانى بەدەست دەكات.

دەلێت: خالىد لەتىما مايەوه و دەستەيەكى فراوان لەدەروى كۆيوونەوه. رۆمىيەكان لەگەورەيى سوپاكەى ئەو ئاگادار بوونەوه و لەعەرەبەكانى دەورووبەر سوپايەكيان نامادە كرد. خالىد نامەى بۆ ئەبوبەكر نووسى كەدەستەيەك لەھۆزەكانى بەھرا و كەلب و سەليح و تنوخ و لەخم و جوزام و غەسان لەسەر پىشنيارى رۆمىيەكان لەسى مەنزلى زىزا ئوردوويان لىداوه.

دەلێت: ئەبوبەكر نامەى بۆ خالىد نووسى پىشەرەوى بكات و نەگەپرتەموە و داواى ھاوكارى لەخوا بكە. خالىد بەرىكەوت و كاتىك لىيان نزىك كەوتەوه، بلازەيان لىكرد و

نوردو وگا که یان چول کرد. هه موو ئه کسانه ی کۆبوونه وه باوه ریان به ئیسلام هیئا.
 خالید روداوه که ی بۆ ئه بویه کر نووسی و ولامی بۆ هاته وه: پېشپره ی بکه به لام نه
 بهو ئه ندازه ی له پشته وه هی رشت بکه نه سه ر. خالید له گه ل ئه و شه پرکه رانه ی له تیما وه
 له گه لئ هاتبوون و له گه ل ئه وان ه دواتر په یوه سستی بوون، له که نار رېخه لانه که وه
 پېشپره ی کرد تا له نیوان ئۆ به ل و زیزا و قه سته ل دابه زی. یه کیك له به تریقه کانی رۆم
 به ناوی باهان رووبه رووی بوویه وه. خالید شکستی پېهینا و سوپاکه ی کوشتار کرد.
 روداوه که ی بۆ ئه بویه کر نووسی و داوی هاوکاری کرد.

له م کاته دا یه که م ده سته ی یه مه نییه کان و خه لکانی نیوان مه که و یه مه ن پۆشتنه
 لای ئه بویه کر. زوئه لکه لاعیش له گه ل ئه وان هاتبوو. عی کره مهیش له گه ل سوپاکه ی خۆی
 له شه پری ته هاهه و عه ممان و به حره ین گه راپه وه مه دینه. ئه بویه کر بۆ لېپرسراوی
 زه کاتی نووسی هه که رس ده خواز ئیت چوارپی؟ بیگۆر نه وه و هه مووان خوزایاری گۆپان
 بوون و ئه م سوپایان به تبدیل (گۆپان) ناو برد. ئه وان بۆ په یوه ست بوون به خالید کوپی
 سه عید به ریکه و تن. لیره به داوه ئه بویه کر به حه ز و ئاره زو مه ندیه وه سه رقانی
 کاروباره کانی شام و گرنگی تایبه تی پێدا.

ده ئیت: ئه بویه کر عه مرۆ کوپی عاس که پێغه مبه ر (د.خ) وه ک لېپرسراوی زه کاتی
 سه عد هوزه ییم و عوزه و جزام و عه ده س ده ستینشانی کردبوو، بۆ سه ر کاره که ی
 گه رانده وه. ئه مه پێش ئه وه بوو به ره و عه ممان به ریکه و ئیت و به ئینیدا له کاتی گه رانه وه
 ببیته لېپرسراوی زه کات.

کاتیک ئه بویه کر گرنگی تایبه تی به شامدا، نامه ی بۆ عه مرۆ نووسی: له کاتی پۆشتن
 بۆ عه ممان وبۆ ئه نجامدانی به ئینه کانی پێغه مبه ر (د.خ)، جارێکی دیکه تۆم وه ک
 لېپرسراوی زه کاتی هۆزه دیاریکراوه کان هه لېژارد به لام ئه ی باوکی عه بدولله، ده مه و ئیت
 کار ئیکت پی بسپێرم که بۆ ژیان و کۆتایی تۆ باشتره مه گه ر ئه وه ی زیاتر خواز یاری
 کاره که ی ئیستات بیت.

عه مرۆ نووسی: من یه کیك له تیره کانی ئیسلام و دوا ی خوا وه ند، تۆی که تیر
 ده هاوێژی و تیره کان کۆ ده که یته وه، بزانه کام تیره به هیژتر و باشتر و کاریگه رتره و
 کاتیک روداوێک له سووچیکه وه روویدا، بیهاوێژه.

ئه بویه کر بۆ وه لید کوپی عوققه به نامه ی نووسی وه لامی بۆ هاته وه: زیاتر تامه زووی

جیهاده.

قاسم کوپی محهمهد دهلیت: نهوبهکر بۆ عهرز کوپی عاس و وهلید کوپی عوققهبه، لیپرسراوانی زهکات لهخهڵکانی قوزاعه نامه‌ی نووسی. کاتیک ئهوانی وهک لیپرسراوی زهکات پهوانه دهکرد، پێشنیاری بههرکامیان کرد و وتی: بهنهینی و ناشکرا لهخوا بترسه: ((من یتق الله یجعل له مخرجا و یرزقه من حیث لا یحتسب و من یتق الله یکره عنه سیاته و یعظم له اجرا.

واتاکه‌ی: ههرکەس لهخوا بترسیت، رینگه چاره‌یه‌کی بۆ داده‌نێت و لهو شوێنه‌وه‌ی کرنکی پێنا‌دات، رۆژی پێده‌به‌خشین. ههرکەس لهخوا بترسیت گونا‌حه‌کانی ده‌س‌رێته‌وه و پاداشتیکی گه‌وره‌ی پێده‌دات.))

نیستا تۆ به‌یه‌کێک له‌رینگه‌کانی خوادا ده‌پۆیت و نابێت له‌کاروباره‌کانی دین که‌مه‌ترخه‌می له‌خۆت نیبشان بده‌یت و له‌سه‌ستی و سه‌ختگیری به‌دوور بیت.

دوا‌ی نه‌وه نامه‌ی بۆ نووسین: که‌سیک وهک جیگری خۆتان دیاربکه‌ن و خه‌ڵکانی ده‌وروبه‌ر کۆبکه‌نه‌وه، عهرز، عهرز کوپی فلا‌نی عوزی وهک جیگری خۆی له‌به‌رزاییه‌کانی قوزاعه و وه‌لیدی‌ش، نه‌مرۆ ئه‌لقه‌یسی وهک جیگری خۆی له‌سه‌ر به‌شی‌ک له‌قوزاعه ده‌ستنی‌شان کرد که‌نزیک له‌دومه‌یه. خه‌ڵکانی زۆر له‌ده‌وریان کۆبو‌ونه‌وه و چاوه‌پروانی فره‌مانه‌کانی نه‌وبه‌کریان ده‌کرد.

نه‌وبه‌کر قسه‌ی بۆ خه‌ڵکان کرد. سیاس‌ی خوا‌ی به‌جێهێنا و وتی: له‌هه‌رکارێک قۆناغی‌کی گه‌شه‌ کردن هه‌یه و هه‌رکەس پێی بگات، به‌سیه‌تی، هه‌رکەس بۆ خوا و له‌رینگه‌ی خوا هه‌ول بدات، خواوه‌ندی به‌سه، هه‌ول‌بده‌ن و تێبکۆشن چونکه‌ کارێکی په‌واهیه، هه‌رکەس باوه‌ری نه‌بێت، دینی نییه و هه‌رکەس بێ ریا کرده‌وه‌کانی نه‌نجام نه‌دات، پاداشتی ده‌ستناکه‌وێت و هه‌رکەس نییه‌تی باشی نه‌بێت، کرده‌وه‌کانی فیه‌ریه. له‌کتێبی خوا به‌راوه‌یه‌ک پاداشت بۆ جیهاد له‌به‌ر چاوه‌گیراوه که‌موسولمان ده‌بێت خوازیاری ئه‌و کاره‌ بێت. نه‌مه مامله‌یه‌که‌ خواوه‌ند به‌لگه‌ی بۆ هێناوه‌ته‌وه و به‌هۆیه‌وه که‌سان له‌م دنیا و له‌و دنیا له‌ریسوا‌یی رزگار ده‌کات و رێزیان پێده‌به‌خشیت.

ده‌سته‌یه‌کی په‌یوه‌ستی ده‌سته‌که‌ی عهرز کرد و ئه‌وی کرده ئه‌میری فه‌له‌ستین و فره‌مانی پێدا له‌و رینگه‌ی دیاری کردووه، به‌رێکه‌وێت. نامه‌ی بۆ وه‌لید نووسی و ئه‌وی وهک ئه‌میری ئه‌رده‌ن ده‌ستنی‌شان کرد. یه‌زید کوپی ئه‌بی سوفیانی بانگ کرد و سوپایه‌کی گه‌وره‌ی خسته‌ به‌رده‌ست. سو‌هیل کوپی عهرز و ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌ڵکانی

مهككې هاوشیوې ئو له ناو ئه م سوپایه دا ده بیفران. به پئی پیاده ئوې پوهانه كړد. باوكی عوبه یده ی جراحی وهك سهر كړده ی سوپایه ك ده ستیښان و ئه ماره تی حمسی پی سپارد. ئوې پوهانه كړد. هردووكیان پیاده ریځه یان ده بری. خه لكان و شهركه ران له پشست سهری ئه وانوه بوون.

عوباده ده لیت: كاتیک ولید گه یشته لای خالید كوپی سه عید، هاوكاری كړد و كاتیک سوپای موسولمانان كه ئه بویه كړ بۇ پشتیوانی ئه وان پوهانه ی كړد بوو، هاتن و ئو سوپایان به تبدیل ناو برد. كاتیک له بریكه وتنی ئه میره كان ناگادار بوویه وه، به مبهستی به ده ست هینانی ریز و گهره یی هیژشی كړده سهر رومییه كان و پشت سهری خوی چول كړد. پیش گه یشتنی ئه میره كان شه ری ده سپیكرد و باهان بۇ رو به روو بوونه وه له گه ل ئو به سوپاكه ی خوی هاته دیمه شق. خالید به هاوریته ی زو ئه لكه لاع و عیكرمه و ولید له گه ل سوپاكه ی تا مارج ئه لسه فهر له نیوان واقوسه و دیمه شق پیش پره وی كړد و كهوته ناو بازنه ی گه ماروی سوپاكه ی باهان. ریځه كانیان لی به ست و ئو بی ناگا بوو. باهان هیژشی كړده سهر و رو به رووی سه عید كوپی خالید بوویه وه كه له گه ل ده ستیه ك به دوا ی ناودا ده گه ران. ئه وانیان كوشت. كاتیک خالید ناگادار بوویه وه، له گه ل ده ستیه ك له سواره كانی هه لات و له هاوه لانی ئو هر كه سیك توانی سوار له سهر و شتر یا ئه سپه كه ی خوی گیانی به ده ربرد و له ئوردو وگاكه جیابوویه وه و هه لاتن تا گه یشتنه زو ئه لموره. عیكرمه له گه ل سوپا مایه وه و بهرگری له دواوه ی سوپاكه ده كړد. ریځه ی نه دا باهان و سوپاكه ی شوینیان بكه ون و له سنوره كانی شام مایه وه.

شوره حبیل كوپی حه سه نه لای خالید كوپی ولید له گه ل ژماره یه ك له شهركه ران گه رابوویه وه. ئه بویه كړ كاره كه ی ولیدی بهو سپارد و له گه ل ئو بهر كوت و پیشنیاری پتكرد كاتیک شوره حبیل كوپی حه سه نه بگاته لای خالید كوپی سه عید، به شی زوری شهركه رانی له گه ل خوی ببات. له م كاته دا ده ستیه ك لای ئه بویه كړ كویبوونه وه و ئو، معاویه ی كړده سهر كړده ی ئه وان و وتی: په یوه ستی یه زید بین. معاویه په یوه ستی سوپاكه ی یه زید بوو و كاتیک له ریځه چاوی به پاشماوه ی هاوه لانی خالید كهوت، ئه وان ی له گه ل خوی برد.

عوره كوپی زو بهر ده لیت: عومر كوپی خهتاب سه بارهت به خالید كوپی ولید و خالید كوپی سه عید قسه ی زوری له گه ل ئه بویه كړ كړد به لام سه بارهت به خالید كوپی

ۋەلىد، ئەبۇبەكر گىرنگى بەوتەكانى نەدا و وتى: ئەم شەمشىرەى خواۋەند بۇ ناباۋەرەن دەرگىشاۋە، ناىخەمە ناۋ كالان. بەلام سەبارەت بەخالىد كۆپى ۋەلىد دواى ئەم رووداۋە، گىرنگى بەوتەكانى عومەردا.

عەمرۇ كۆپى عاس لەرىنگەى مەرىقمەۋە پۇشت و باۋكى عوبەيدە بەرىنگەى خۇيدا و يەزىد لەرىنگەى تەبۇوكىيە و شورەحبىل كۆپى ھەسەنە بەرىنگەى خۇيدا. ئەبۇبەكر ئەۋانى بۇ گىرتنى ۋىلايەتەكانى شام دەستىنىشان كىردىۋو. دەيزانى رۇمىيەكان رووبەرۋى ئەۋان دەبنەۋە و دەيوست ھەركام سەرنج بەناۋچەكانى دىكەيش بدات و لاۋان نەبن.

شەعبى دەئىت: كاتىك خالىد كۆپى سەعید گەيشە زۇئەلمۇرە ۋ ئەبۇبەكر ئاگادار بوۋىمەۋە، نامەى بۇ نوۋسى: لەشۋىنەكەى خۇت بىمىنەرەۋە كەپىشەرەۋى و پاشەكشى دەكەيت و لەگۇرەپان ھەئىت و بەشىۋەى پىۋىست رووبەرۋى دوژمن نابىتەۋە و خۇپراگرى ئاكەيت. دواى ماۋەيەك مۇلەتى پىدا بگەرپتەۋە بۇ مەدىنە ۋ خالىد پىنى وت: لەمن خۇشەبە.

وتى: مەگەر ھەلەيەك بچوۋكە لەكاتى شەپ ترسەنۇك بىت.

كاتىك خالىد پۇشت، ئەبۇبەكر وتى: عەمرۇ ۋ عەلى خالىدىيان باشتر دەناسى ئەگەر گویم لەوتەكانى ئەۋان دەگرت، بىروم بەخالىد نەدەكرد.

باۋكى خارسە دەئىت: سەركىرەكانى سوپا لەگەل شەپكەران روۋيان لەشام كرد. عىكرەمە پىشتىۋانى خەلكان بوو. كاتىك رۇمىيەكان ئاگادار بوۋنەۋە نامەيان بۇ ھىزقل نوۋسى. ھىزقل بەرىكەوت و لەھىمس ئوردوۋى لىدا و دەستەى شەپكەرانى لەدەۋرى خۇى كۆكردەۋە و سوپاكانى رازاندەۋە. دەيوست دەستە شەپكەركەكان سەرقال بكات چوۋنكە سوپاكەى فراۋان و پىاۋە شەپكەركەكانى ئانارام بوون. تەزاروق زې براكەى خۇى لەگەل نەۋەد ھەزار كەس بۇ رووبەرۋو بوۋنەۋەى عەمرۇ نارد و كەسىكى ۋەك پىشتىۋانى ئەۋان پەۋانە كرد كە لەفەلەستىنى سەروو لەسەر بەرزاىيەكانى جەلق جىگىر بوو. جەرگە كۆپى توزراى بۇ رووبەرۋو بوۋنەۋەى يەزىد كۆپى ئەبى سۇفىان نارد و لەبەرەبەر ئەم ئوردوۋى لىدا و دراقسى بۇ رووبەرۋو بوۋنەۋەى شورەحبىل كۆپى ھەسەنە پەۋانە كرد و لىقار كۆپى نەستوۋسى لەگەل شەست ھەزار شەپكەر بۇ شەپ لەگەل باۋكى عوبەيدەى جەراج پەۋانە كرد. موسولمانەكان ترسان چوۋنكە ھەموو ژمارەى موسولمانە شەپكەركەكان بىست و يەك ھەزاركەس بوو جگە لەسوپاكەى

عیکرەمە کەئەویش شەش ھەزار شەپکەری لەخۆ دەگرت. ھەموویان نامەیان بۆ ەمرۆ نووسی بۆ ئەوەی بزانن چی بکەن؟

ەمرۆ لەو لەمدا، نامە و پەیکى پەوانە کرد: دەبیئت کۆببەنەو و کەسانیک وەك ئیمە لەکاتی کۆبوونەو لەبەر کەمى ژمارەى شەپکەران شکست ناخۆن و ئەگەر بلأوى لیبکەین، پیاووەکانى ئیمە لەدوژمن بەھێزترن.

موسولمانان یەرموکیان وەك شوینی کۆبوونەو دیاری کرد. ھاوشیو ەمرۆ نامەیان بۆ ئەبویەکریش نووسی: وەلامى ئەبویەکر ھاوشیو ەمرۆ بوو: کۆببەنەو و ببنە یەك سوپا و لەگەل موسولمانان رووبەرووی سوپای ناباوەران ببینەو چوونکە ئێو شەپکەرانى خواوەند و خواوەند ھاوکاری کەسەکانى خۆى دەکات و کافران ریسوا و شکست دەدات. ئێو لەبەر کەمى ژمارە شکست ناخۆن، سوپای لەدەھەزار زیاتر وەك دواو ە سوپاکەى حسینى بۆ دەکریت، ناگاتان لەکەنارەکان بیئت و لەیەرموک کۆببەنەو. کاتیك ھێرقل لەمەبەستى موسولمانان ناگادار بوویەو، نامەى بۆ بەتریقەکانى خۆى نووسی: ئێو ەیش ھاوشیو ە ئەوان کۆببەنەو و لەیەك شوینی ئوردو لیبەدەن کە گۆرەپانەکەى بەربلأ و ریزەو ەکەى تەنگ و تەسك بیئت، تەزاروق سەرکردە و جەرە فرماندەى پێشەنگەکان و یاھان و دراقس فرماندەى دوو بالى سوپاکە بن. فیقار کاروبارەکانى جەنگ لەئەستۆ بگریت، دلخۆش بن چوونکە باھان بۆ ھاوکاری کردنى ئێو بەرێو ە.

رۆمیەکان فرمانەکەى ھێرقلیان ئەنجامدا و لەواقوسە دابەزین کە لەسەر کەنارەکانى یەرمووکە. دۆلەکە بۆ ئەوان بوو بەخەندەکیك و تیپەرین لیى ئەگەرى نەبوو. باھان لەوى ئوردووى لیذا چوونکە دەیویست رۆمیەکان ئارام ببینە و موسولمانان ببینن و ئەندیشەى خراپ لەمیشکیاندا دروست نەبیئت.

موسولمانان رویان لەیەرموک کرد و لەبەرەبەر رۆمیەکان و لەسەر رینگەى ئەوان ئوردوویان لیذا. رۆمیەکان جگە لەتەنیشت ئوردوگای موسولمانان رینگەى گوزەر کردنیان نەبوو، ەمرۆ کوپى عاس وتى: ئەى خەلکینە، دلخۆش بن، سویند بەخوا رۆمیەکان گەمارۆ دراو و ھیچ کات خەلکى گەمارۆ دراو رزگاریان نابیئت.

موسولمانان کۆتاییەکانى سەفەرى سالى سیانزەیمە و دوو مانگی رمبیعیان لەبەرەبەر رۆمیەکان و لەسەر رینگەى ئەوان بەسەر برد بەلام دەستیان بەوان نەدەگەیشت چوونکە

دۆلى واقوسه له پشت سەریان بوو و بەردەمیان خەندەکیك و پەڕینەوه لێی ئەگەری نەبوو. کاتیك دەستەیهك لەرۆمییهكان دەهاتنەدەر، موسوڵمانەكان هیژشیان دەکردنەسەر تا ئەوێ مانگی رەبیع الاول كۆتایی پێهات. لەمانگی سەفەر ئەبوبەكریان لەبارودۆخی خۆیان ئاگادار کردەوه و داوای هاوکاریان لێکرد. ئەبوبەكر نامەی بۆ خالید نووسی و فرمانی پێدا پەيوەستی ئەوان بێت و موسەنا بکاته جیگری خۆی لەعیراق. خالید لەمانگی رەبیع خۆی بەوان گەیاند.

موهەلیب دەلێت: کاتیك موسوڵمانان لەیەرموک دابەزین و داوای هاوکارییان لەئەبوبەكر کرد، وتی: ئەم کارە، کاری خالیدە. ئەو لەعیراق بوو. کەسی پەوانە کرد و هانیدا بەپەله بەرێگەویت. خالید پوشت و کاتیك گەیشت کەباهان پەيوەستی سوپای رۆمییهكان ببوو. شەماسان و قەشەکان پێش ئەو هاتبوون و رۆمییهکانیان بۆ شەڕ هاندەدا.

باهان بۆ نیشاندانی هیژی رۆمییهكان هاته ناو گۆڕەپانی شەڕ. خالید رووبەرۆی بوویەوه. سەرکردەى موسوڵمانەكان هەركام لەگەڵ بەرابەرەكەى خۆى شەڕى کرد. باهان شکستی خوارد و شکست لەناو رۆمییهکاندا بلأو بوویەوه و پەنایان بۆ خەندەکەکەى خۆیان برد.

باهانیان بەپێرۆز دەزانی و موسوڵمانان لەهاتنى خالید کوپی وهلید دلخۆش بوون. موسوڵمانان خۆراگریان کرد و رۆمییهكان لەناوچوون. ژمارەى ناباوەران دووسەد و چل هەزار کەس و هەشتا هەزار کەسیان خۆیان بەیەکەوه بەستبوویەوه، چل هەزار کەسیان بەزنجیر بەستبوو بۆ ئەوێ تا دواىین دلۆپ بجنەن، چل هەزار کەسیان بەعەمامەکان بەستبوویەوه، هەشتا هەزار نەسپ سواریان لەگەڵدا بوو و هەشتا هەزار پیادە. موسوڵمانان بیست و حەوت هەزار کەس بوون. خالید لەگەڵ نۆ هەزار کەس هات و ژمارەیان گەیشته سێ و شەش هەزار کەس.

ئەبوبەكر لەجومادى الاول نەخۆش کەوت و لەنیوێ جومادى الآخر دە رۆژ پێش سەرکەوتنى یەرموک، چاوی لەجیهان بەست.

ئەبوجەغەر دەلێت: ئەبوبەكر هەركام لەسەرکردەکانى وەك ئەمیری ویلايەتیکی شام دەستنیشان کردبوو. باوکی عوبەیدەى جەراح لێپرسراوی حیمس، یەزید کوپی ئەبى سوفیان لێپرسراوی دیمەشق، شۆرەحبیل کوپی حەسەنە لێپرسراوی ئەردەن، عەمرۆ

كوپى عاس و عەلقەمە كوپى موحرىزە لىپىرسراوى فەلەستىن. عەلەقمە كاتىك كۇتايى بەشەپى يەرموك ھات، بەرەو مىسر بەرىكەوت.

كاتىك سەركردەكان گەيشتەنە شام، لەدەروى ھەركام لەوان دەستەيەكى فراوان كۆبووئەو. دواتر رىككەوتن لەسەر ئەوئەى لەيەك شوئىن كۆبىنەو و پىكەو رووبەرووى خەلكانى رۆم بىنەو.

كاتىك خالىد بىنى موسولمانانى ھەر دەستەيەك بەجيا شەپ دەكەن، وتى: ئەى سەركردەكان دەتانەوئىت كارىك بكن دىنى خواوئەند بەھىز بىت و نەبىتە ھۆى كەمبوئەو و دابەزىنى شان و شكۆى ئىو؟

عوبادە دەئىت: چوار سوپا لەگەل چوار سەركردە گەيشتە شام. ژمارەيان بىست و ھەوت ھەزار كەس بوو، سى ھەزار كەسى لەسوپا پرژ و بلاوئەكەى خالىد كوپى سەعید پەيوەستيان بوو كە ئەبوئەكر سەركردايەتى ئەوانى بەمعاوئە و شورەحبىل سپارد. دەھەزار كەس لەھىزە پشتيوانەكان لەگەل خالىد كوپى وەلید لەعیراقوئە ھاتن. ئەمە جگە لەو شەش ھەزار كەسەى لەگەل عىكرەمە كوپى ئەبى جەھل پشتيوانى موسولمانانان دەكرد. ھەمويان چل وشەش ھەزار كەس و سەركردەى ھەر سوپايەك بەجيا شەپى لەگەل سوپاى رۆمىيەكان دەكرد تا ئەوكاتەى خالىد لەعیراقوئە ھات. ئوردووى باوكى عوبەيدە لەيەرموك لەتەنىشت ئوردووى عەمرۆ كوپى عاس و ئوردووى شورەحبىل لەتەنىشت ئوردووى يەزىد كوپى ئەبى سوفيان بوو. چەندىن جار باوكى عوبەيدە لەگەل عەمرۆ و شورەحبىل لەگەل يەزىد نوئىزيان خوئىد بەلام عەمرۆ و يەزىد لەگەل شورەحبىل و باوكى عوبەيدە نوئىزيان نەدەكرد.

دەئىت: كاتىك خالىد ھات موسولمانەكان بەمشىوئە بوون. ئەوئىش بەجيا ئوردووى لىدا و لەگەل خەلكانى عىراق نوئىزى خوئىد. دواتر خالىد ھەستى بەوە كرد موسولمانان لەوئەى باھان بۆ ھاوكارى سوپاى رۆمىيەكان ھاتوئە نىگەران و بەپىچەوانەو رۆمىيەكان شادمانن. كاتىك دوو سوپا رووبەرووى يەكبوئەوئە، خواوئەند رۆمىيەكانى شكستدا و لەگەل پشتيوانەكانى خۇيان پەنايان بۆ خەندەكەكان برد كە لایەكى واقوسە بوو. يەك مانگى تەواو لەئاو خەندەكەكەدا مانەو و قەشە و شەماساكان بۆ شەپ ھانىيان دەدان و دەيانوت: مەترسى لەسەر مەسىحىيەت ھەيە. وەرەيان بەرز بووئەو و لەمانگى جومادى الآخر بۆ شەرىك كەھىچ كات ھاوشىوئەى نەبىنراو،

خه‌نده‌کانیان به‌جیه‌یشت.

ده‌لێت: کاتیک موسولمانان جموجوێی رۆمیه‌کانیان بینی، ویستیان هر سوپا به‌جیا شهریان له‌گه‌ل بکات. خالید کوپی وه‌لید پۆشته لایان و سپاسی خوای کرد و وتی: لهم رۆژیکي ئاوادا سهرکێشی و شانازی کردن به‌خۆ په‌وا نییه، له‌جیه‌اد بی‌ریا بن و له‌کرده‌وه‌کانی خۆتان ته‌نیا خواتان له‌بیر بێت چونکه ئهم رۆژه رۆژه‌کانی تری به‌دواوه‌ دیت، له‌گه‌ل سوپایه‌ک که‌بو شێوه‌یه ده‌جنگن، جیا‌جیا و په‌رژ و بلا‌و شهر مه‌که‌ن، نه‌ره‌وا‌یه و نه‌شیاو و نه‌وه‌ی له‌نیوه دووره‌ ئه‌گه‌ر نه‌وه‌ی نیوه‌ ده‌یزانن بیزانیت، رێگر ده‌بی‌ت لهم کاره‌ی نیوه، لهم باب‌ه‌ته که‌هیچ فره‌مانیک به‌نیوه‌ نه‌دراوه، به‌بۆ‌چوونیکی په‌سند و که‌سیک که‌ده‌توانیت ئهم کاره مه‌ترسیداره له‌هه‌ستۆ بگریت، به‌سه‌نده بکه‌ن.

وتیان: بۆ‌چوونی راست چیه‌؟

وتی: کاتیک ئه‌بو‌به‌کر ئێمه‌ی نارد، گومانی ده‌کرد هه‌رکام به‌ره‌و ناوچه‌یه‌ک به‌ری‌ده‌که‌وین و ئه‌گه‌ر ده‌یزانی چی رووده‌دات ئێمه‌ی کۆ‌ده‌کرده‌وه، ئهم کاره‌ی نیوه ده‌که‌ین زۆر خراپ‌تره له‌نیگه‌رانی موسولمانان و بۆ ناباوه‌پان و دوژمنه‌کانتان سوودمه‌ندتره، ده‌زانم خوا‌زیا‌ر بوونی ئیوه‌ بۆ‌زیا‌ن بلا‌وه‌ی پێ‌کردوون، ئه‌ی خوا‌یه، ئه‌ی خوا‌یه، هه‌رکام له‌نیوه‌یان وه‌ک ئه‌میری سه‌رزه‌مینیک دیاری‌کردوه و ئه‌گه‌ر بیه‌ته گوێزایه‌لی یه‌کێک له‌سه‌رکرده‌کانی دیکه لای خه‌لیفه‌ نابێ‌ته هۆی سه‌رشۆ‌پبوون و له‌ده‌ستدانی پێ‌گه‌که‌ی. دوژمن ئاماده‌یه، شه‌ری ئه‌مه‌رۆ ئه‌نجامی گه‌رنگی ده‌بی‌ت، ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌رۆ بتوانین بۆ ناو خه‌نده‌که‌کان پاشه‌کشیا‌ن پێ‌بکه‌ین به‌رده‌وام ده‌توانین پاشه‌کشیا‌ن پێ‌بکه‌ین، به‌لام ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌رۆ شکسته‌مان به‌دن، هیچ کات سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست نا‌هێ‌نین. با‌سه‌رکرده‌یه‌تی بگۆ‌ڕینه‌وه، ئه‌مه‌رۆ که‌سیک سه‌رکرده‌ بێت و به‌یانی که‌سیکی دیکه تا هه‌مووان سه‌رکرده‌یه‌تی له‌هه‌ستۆ بگرن، ئه‌مه‌رۆ من بکه‌نه سه‌رکرده.

ده‌لێت: هه‌مووان به‌سه‌رکرده‌یه‌تی ئه‌و رازی بوون و گومانیا‌ن کرد ئه‌و رۆژه‌یش شه‌ر هاوشیوه‌ی رۆژه‌کانی پێ‌شوو درێژه ده‌کیشیت.

رۆمیه‌کان به‌رازنده‌نه‌وه‌یه‌کی تایبه‌ت که‌که‌س هاوشیوه‌ی نه‌بینیوه، پێ‌ش‌ه‌رویا‌ن کرد. خالید سوپا‌که‌ی رازنده‌وه و عه‌ره‌به‌کان پێ‌شتر ئه‌وکاره‌یان نه‌کردبوو. له‌گه‌ل سی و شه‌ش یا چل ده‌سته پێ‌ش‌ه‌رو‌ی کرد، وتی: ژماره‌ی دوژمن فراوانه. چۆ‌نییه‌تی رازنده‌وه و ئاماده‌ کردنی ده‌سته‌کان به‌شیوه‌یه‌که به‌چاو فراوان دیته به‌رچاو. چه‌ند ده‌سته‌ی له‌ناوه‌راست جینگیر کرد و باوکی عوبه‌یده‌ی کرده‌ فره‌مانده‌یان. چه‌ند ده‌سته‌ی

له بانی راست دانا و عمرؤ کوږی عاسی کرده سرکرده یان. شوره حبیل کوږی حه سمنه
 له گهل' نهودا بوو. چهند دهسته ی له بانی چپ دانا و یزید کوږی ثعبی سوفیانی کرده
 سرکرده یان. قه عقاق کوږی عمرؤی کرده فرماندهی یه گیک له دهسته گانی عیراق و
 مه زعور کوږی عوده ی فرماندهی دهسته یه کی دیکه بوو. عه یاز کوږی غهنم فرماندهی
 دهسته یه ک، هاشم کوږی عوتبه فرماندهی دهسته یه ک، زیاد کوږی حه نزهه فرماندهی
 دهسته یه ک، خالد فرماندهی دهسته یه ک له گهل' سوپا پرژوبلاؤه کی خالد کوږی
 سه عید. ده حیه کوږی خلیفه ی کلبی فرماندهی دهسته یه ک، نه مرؤ ئهلقه یس
 فرماندهی دهسته یه ک، یزید کوږی یه حنس فرماندهی دهسته یه ک، باوکی عوبه یده
 فرماندهی دهسته یه ک، عیکره مه فرماندهی دهسته یه ک، سوهیل فرماندهی
 دهسته یه ک، عبدالرهمان کوږی خالد فرماندهی دهسته یه ک، عبدالرهمان له م
 کاته دا ته منی هژده سال' بوو. حبیب کوږی موسلیمه فرماندهی دهسته یه ک، سه فوان
 کوږی نومه ییه فرماندهی دهسته یه ک، سه عید کوږی خالد فرماندهی دهسته یه ک،
 باوکی نه عور کوږی نه بوسوفیان فرماندهی دهسته یه ک، کوږی زو ئه لخورمار فرماندهی
 دهسته یه ک، عوماره کوږی مه خشی کوږی خویلد فرماندهی دهسته یه ک، بانی راستی
 سوپاکه و دهسته ی شوره حبیل کوږی حه سمنه و دهسته ی خالد کوږی سه عید لهوی
 بوو، ستم کوږی نه سوده فرماندهی دهسته یه ک، زو ئه لکه لاع فرماندهی دهسته یه ک،
 معاویه کوږی خوده یج فرماندهی دهسته یه ک، جوندهب کوږی عمرؤ فرماندهی
 دهسته یه ک، عمرؤ کوږی فلان فرماندهی دهسته یه ک، له قیت کوږی عه بدقه یس کوږی
 بوجره ی فهزاری فرماندهی دهسته یه ک. دهسته ی یزید کوږی ثعبی سوفیان له بانی
 چپی سوپاکه دا بوو، زوبه یر فرماندهی دهسته یه ک، حوشب زوئهلزله یم فرماندهی
 دهسته یه ک، قه یس کوږی عمرؤ کوږی زه ید کوږی عه وف هوازینی فرماندهی
 دهسته یه ک، عیسمه کوږی عه بدولله نه سه دی فرماندهی دهسته یه ک، زه رار کوږی نه زور
 فرماندهی دهسته یه ک، مه سروق کوږی فلان فرماندهی دهسته یه ک، عوتبه کوږی
 ره بیعه کوږی به ز هاو په یمانی مناله گانی عیسمه فرماندهی دهسته یه ک، جاریه کوږی
 عه بدولله ئه شجه ی فرماندهی دهسته یه ک، قوباس فرماندهی دهسته یه ک، باوکی دهره
 داوهری خلکان بوو، نوبوسوفیان هؤنراوه ی بؤ ده خویندنه وه، قوباس کوږی نه شیم
 سردهسته ی پینشه نگه کان و عه بدولله کوږی مه سعود لپرسراوی راگرتنی نه زم بوو.

له‌گێڕانه‌وه‌ی ته‌لحه و محهممه به‌مشێوه‌یه باسی کراوه به‌م زیادیه: قورئان خوینی سوپاکه میقداد بوو. ئەم سونه‌ته پیغه‌مبه‌ر(د.خ) دوا‌ی شه‌ری به‌در له‌ناو موسوڵمانان به‌جیهیشت تا له‌کاتی رووبه‌روو بوونه‌وه له‌گه‌ڵ دوژمن سو‌ره‌ی جیهاد که‌هه‌مان سو‌ره‌ی ئەنفانه، بخوینن. دوا‌ی ئەو، خه‌لکان هه‌میشه ئەو کاره‌یان ده‌کرد.

له‌گێڕانه‌وه‌ی عوباد و خالیددا هاتووه: له‌شه‌ری یه‌یرموک زیاتر له‌یه‌ک هه‌زار که‌س له‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) به‌شدار بوون و سه‌د که‌س له‌شه‌رکه‌رانی به‌در له‌ناو ئەواندا ده‌بینرا.

ده‌لیت: ئەبوسوفیان به‌ریگه‌دا ده‌پوشت، لای ده‌سته‌کان ده‌وه‌ستا و ده‌یوت: ئە‌ی خوايه، ئە‌ی خوايه، ئێوه به‌رگه‌ریکارانی عه‌ره‌ب و موسوڵمانان و ئەوان به‌رگه‌ری کاری رۆم و ناباوه‌ران، خواوه‌ندا ئە‌مه یه‌کیک له‌رۆژه‌کانی تۆیه، خواوه‌ندا، سه‌رکه‌وتن به‌موسوڵمانان بیه‌خشه.

ده‌لیت: که‌سیک به‌خالیدی وت: رۆمیه‌کان فراوان و موسوڵمانان که‌من.

خالید وتی: رۆمیه‌کان که‌من و موسوڵمانان فراوان، سوپا به‌سه‌رکه‌وتن فراوانه و به‌شکست که‌م، نه‌ک به‌ژماره‌ی شه‌رکه‌ران، سویند به‌خوا ئاره‌زووم ده‌کرد ئە‌سپه‌که‌ی خۆم زیندوو ده‌بوو و ژماره‌ی رۆمیه‌کان دوو به‌رابه‌ر. ئە‌سپه‌که‌ی له‌ریگه‌دا شهل ببوو.

ده‌لین: خالید به‌عێکه‌مه‌و قه‌عقاعی وت که‌فه‌رمانده‌ی دوو با‌لی ناوه‌پراستی سوپاکه بوون، شه‌ر ده‌ستپێکه‌ن. هه‌ردولا رووبه‌روو یه‌کبوونه‌وه و ئە‌سپه‌کانیان غاری‌دا. له‌م کاته‌دا نێردراوی مه‌دینه گه‌یشت، سواره‌کان ریگه‌یان لیگرت و وتیان: چ هه‌وائیکت پێیه؟ وه‌لامی دایه‌وه، هه‌وائی خو‌ش و هیزی پشتیوان له‌ری‌دایه، به‌لام له‌راستیدا هه‌وائی مرده‌ی ئە‌بوبه‌کر و سه‌رکه‌ردایه‌تی باوکی عوبه‌یده‌ی جه‌راح‌ی هینابوو.

کاتی‌ک نێردراوه‌که‌یان برده لای خالید، به‌شێوه‌یه‌کی نه‌ین‌ی له‌مه‌رگی ئە‌بوبه‌کر ئاگاداری کرده‌وه و پینی وت چی وه‌لامی سواره‌کان داوه‌ته‌وه. خالید وتی: کاریکی باشت کرد، لی‌ره به‌مینه‌ره‌وه. نامه‌که‌ی وه‌رگرت و له‌ناو تیردانه‌که‌ی خو‌ی شار‌دییه‌وه چوونکه ده‌ترسا ئە‌گه‌ر هه‌واله‌که له‌ناو موسوڵمانان بلاو ببیته‌وه، بلاوه‌ی لێ‌که‌ن. مه‌حمیه‌ی کو‌ری زونه‌یم نێردراو بوو و لای خالید مایه‌وه.

جه‌رجه هاته پێش و له‌ناو دوو ریزدا وه‌ستا و داوا‌ی خالیدی کرد. خالید باوکی عوبه‌یده‌ی له‌جینگه‌ی خو‌ی دانا و به‌ریکه‌وت. له‌نیوان دوو ریزی رووبه‌رووی بوویه‌وه به‌شێوه‌یه‌ک گه‌ردنی ئە‌سپه‌کانیان له‌یه‌ک گه‌یری کرد.

جەرجه وتى: ئەي خاليد، راستم پى بلى و درۇ مەكە چوونكە پياۋەي ئازادە درۇ ناكات و پياۋى رىزدار پياۋى خواناس فرىو نادات، ئايا خواۋەند شمشىرى بەپىغەمبەرى ئىۋەداۋە و ئەۋىش بەتۇ و تۈيش ھىرش بگەيتە سەر ھەر خەلگىك، شكستيان پىدنىت؟
وتى: ئە.

وتى: كەۋاتە بۇ تۇ بەشمشىرى خوا نا و دەبەن؟
خاليد وتى: خواۋەند پىغەمبەرى بۇ ئىمە نارد، ئىمە ھەموۋان خۇمان لەم بەدوور گرت وپىزارى خۇمان دەرپرى. دواتر دەستەيك لەئىمە باۋەرپان بەۋتەكانى كرد و شۈينى كەۋتن. من لەۋكەسانە بووم ئوم بەدروژن ناۋ دەبرد و بەردەوام دژايەتى و شەپم لەگەل دەكرد. دۋاي ئەۋەي خواۋەند دلى ئىمەي روناك وبۇ رىگەي راست رىۋىنى كردىن شۈين پىغەمبەر(د.خ) كەۋتىن و بەمنى فرموو: تۇ يەكىكى لەشمشىرەكانى خوا كە بۇ ناباۋەرپان لەكالاۋ دەرھاتوۋە، دۇعاي سەرگەۋتنى بۇ كردم و لەبەر ئەمە بەشمشىرى خوا ناۋم دەبەن و بۇ ناباۋەرپان لەھەموۋان سەختگىرتر و توندوتىرترم.

جەرجه وتى: قسەكەت راستە.
وتى: ئەي خاليد پىشنىارى چى بەمن دەكەيت؟
وتى: بەۋەي شاىەتوۋمان بىننىتە سەرزمان و بلى خوايەك جگە لەخۋاي تاقانە بوۋنى نىيە و مەمەد بەندە و نىردراۋى ئەۋە و باۋەر بەئىسلام بىننىت.
جەرجه وتى: ھەركەس بەۋە رازى نەبىت چى؟
وتى: جەزى بەدات وئىمە پىشتىۋانى لىدەكەين.
وتى: ئەگەر نەيدات.
خاليد وتى: شەپ دەستپىدەكەين.

وتى: پىنگەي ئەۋ كەسەي باۋەر بەدىنەكەي ئىۋە دىننىت، چىيە؟
وتى: پىنگەي ھەموۋمان لەشەرىف و ناشەرىف و لەسەرەتا و كۆتايى سەبارەت بەر كارانەي خواۋەند فرىزى كردوۋە، ۋەك يەكە.
جەرجه وتى: ھەركەس باۋەر بەدىنەكەي ئىۋە بىننىت، لەپاداشت و ئەركەكانى ھاۋشىۋەي ئىۋەيە.

خالید وتی: بە ئی و باشتیشە.

وتی: چۆن وەك ئیوویە لەكاتێكدا ئیووی پێش ئەو بوون؟

وتی: كاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەناو ماندا بوو، وەحی بۆ دەهات و لەقورئان بۆی باس دەكردین و مۆجیزەكانی نیشان داین و باوەڕمان بەم دینە هێنا و بەیعتەمان بەست هەركەس ئەوێ بینیمان و بیستومانە، بیبینیت و بییستیت، دەیت و بییتە موسولمان و بەیعت بەستیت بەلام ئیووی چوونكە ئەوێ ئیووی بینیمان و بیستومانە، نەتانیبێو و نەتانیبستوو، بارەڕ هێنای ئیووی باشتەر.

جەرجه وتی: سویند بەخوا راستییەكانت هێنایە سەر زمان بێ ئەوێ فرت و فیل بکەیت.

وتی: سویند بەخوا راستیم بەتۆ و ت چوونكە پتووستم بەتۆ و بەكەس نییە و خواوەند شایەتی پرسیارەكانی تۆیە.

جەرجه وتی: راست دەكەیت، ئاوپری دایەو و هاتە لای خالید و وتی: ئیسلام فیتری من بكە.

خالید ئەوێ بردە خێووەتەكەى خۆى. دەفرێك ئاوی كرد بەخۆیدا و دوو رەكەت نوێژی خویند. كاتێك جەرجه هاتە لای خالید، رۆمییهكان گومانیان كرد هێرشى بردوو ئەوانیش هێرشیان برد و پاشەكشیان بەموسولمانان كرد جگە لەو دەستانەى عێكرەمە و حارس كۆپى هوشام سەركرەیان بوون.

خالید لەگەڵ جەرجه سوار بوو، رۆمییهكان لەناو سوپای موسولماناندا بوون. موسولمانان هاواریان بەرز بوویو و پاشەكشیان كرد. دووبارە گەڕانەو و ئەمجارە رۆمییهكان پاشەكشیان كرد. خالید فەرمانی هێرش كردنى دەرکرد و شمشیرەكان كەوتنە گیانی یەك. خالید و جەرجه لەكاتى هەلاتنى خۆر تا ئاوا بوونی جەنگان.

جەرجه كۆژا و جگە لەو دوو رەكەت نوێژەى لەكاتى موسولمان بوون خویندبووی، نوێژی دیکەى نەكرد. موسولمانان نوێژی عەسر و ئیواریان بەئیشارە كرد و رۆمییهكان شوینەكانى خۆیان چۆا و خالید هێرشى كردە سەر دلى سوپای رۆم بۆ ناو پیادە و سوارەكان. ئوردووگاکیان گۆزەپانیکی بەربلاو بەلام رێگەى رۆشتیان تەنگ و تەسك. سوارەكان پیادەكانیان بەجێهێشت و لەرێگەكە خۆیان دەریاز و روویان لەسارا كرد.

كاتێك موسولمانان بینیان سوارە رۆمییهكان هەلاتن رێگەیان بۆ كردنەو و رێگەیان

لەنەگرتن. ھەموویان پۆشتن و بلۆھیان لێکرد. خالید و موسولمانان ھێرشیان کردە سەر پیادەکان و ئەوانیان لەناو برد وەک بلیی دیواریکیان بەسەردا داڕماپیئ. رۆمییهکان پەنایان بۆ خەندەکەکه برد. خالید ھێرشی کردە سەر خەندەکەکه. رۆمییهکان بەرەو واقوسە ھەلاتن و بەستراو و نەبەستراوەکان کەوتنە ناوی. ھەرکەس لەبەستراوەکان کە لەشەرەکه خۆپاگری دەکرد، لەکاتی راکێشانى ھەلاتووان دەکوژا و یەک کەس دەکەسى لەناو دەبرد چونکە توانای خۆپاگری نەبوو و کاتیگ دوو کەس دەکەوت، ئەوانی دیکە نەیان دەتوانی خۆیانە بگرن. سەد و بیست ھەزار کەس کەوتنە ناو واقوسە، ھەشتا ھەزار کەسیان بەستراو بوون و چل ھەزار کەسیان نەبەستراو. جگە لەو سوار و پیادانەى لەگۆرەپانی شەردا کوژران. ھەر سواریگ لەتالانییەکان ھەزار و پینسەدی بەرکەوت.

کاتی شکست، فیقار و دەستەیک لەگەورەکانى رۆم پارچەیکەکان کێشا بەسەر سەر و روخسارى خۆیاندا و دانیشتن، وتیان: ئیستا کەنەمانتوانی رۆژیکى خوش ببینین نامانەوێت بینەری رۆژیکى تال بین چونکە نەمانتوانی بەرگری لەمەسیحییەت بکەین. لەو حالەدا کوژران.

عوبادە دەلیت: خالید ئەو شەوئى لەخێوەتەکەى تەزاروق بەسەر برد چونکە کاتیگ پۆشتە ناو خەندەکەکه و لەو دابەزى، سوارەکان دەوری ئەویان گرت و موسولمانان تا بەرەبەیان شەریان کرد.

کوپى عوسمانى غەسانى دەلیت: عێکرەمە کوپى ئەبى جەھل ئەو رۆژە وتى: من لەھەموو شەپەرەکانى لەگەل پیغەمبەر(د.خ) شەرم کرد و ئیستا لەدەست ئیوھە ئییم؟ ھاواری کرد: کى بۆ مردن پەیمانم لەگەل دەبەستیت؟

حارس کوپى ھوشام وزەرار کوپى ئەسوود و چوارسەد کەس لەسەران و سوارەکان بۆ مەردن پەیمانان لەگەل بەست. لەبەردەم خێوەتەکەى خالید ئەوئەندە شەریان کرد کەژمارەیکەیان کوژران و بریندار بوون و دواتر مردن جگە لەو کەسانەى برینەکانیان چاکبویەوھ. زەرار کوپى ئەزەرە یەکیگ بوو لەوان.

دەلیت: لەکاتی بەرەبەیانیدا عێکرەمەى برینداریان بردە لای خالید. ئەو سەرى خستە سەر پانى خۆى، ەمەز کوپى عێکرەمەیشیان ھینا، ئەویش سەرى خستە سەر پانى خۆى و روخسارى پاک دەکردەوھ، ئاویان دەکردە دەمى و دەیوت: کوپى ھەنتەمە

گومانی دهکرد ئیمه شهید نایین.

له ئه بهی ئه مامه دهگێرنهوه: لهو رۆژهدا ژنانیش بهشداری شهپهکهیان کرد، جویرییه کچی ئه بوسوفیان هاته ناو گۆرهبانی شهپ و هاورئیهتی هاسهرهکهی خوی دهکرد. هه مان رۆژ ئه بوسوفیان تیر بهرچاوی کهوت و کوپی حه سمه تیره کهی لهچاوی دهرهینا. ئه رتات کوپی جوههیش دهئیت: ئه شتهر له شهپی یه رموک بهشداری کرد بهلام لهقادیسه ئاماده نه بوو. لهو رۆژهدا که سیک له سوپای رۆم هاته پینش و داوای شهپکهری کرد، ئه شتهر رووبه رووی بوویهوه و چه ند جارێک به شمشیر لهیهکیاندا، ئه شتهر زه ربیهکی له رۆمیه کهدا و وتی: بیگره من کوپی نه یادم.

وتی: خواهند هاشیوهی تۆ له ناو خه لکه کهی من زیاده بکات، ئه گهر له خه لکی من نه ده بویت، هاوکاری رۆمیه کانم دهکرد، به لام ئیستا هاوکارییان ناکه م.

باوکی عوسمان دهئیت: لهو سی هه زار که سه ی له شهپی یه رموک کوژران، عیگره مه و عه مرۆ کوپی عیگره مه و سه لمه کوپی هوشام و عه مرۆ کوپی سه عید و ئه بان کوپی سه عید، له ناویاندا بوون. خالید کوپی سه عید بریندار بوو، که س نه یزانی له کوئی مرد. جونده ب کوپی عه مرۆ دوسی و توفهیل کوپی عه مرۆ کوژران. زه رار کوپی ئه زه ر بریندار کرا به لام زیندوو مایه وه، توله یب کوپی عومه یر و وه ب کوپی وه هبار کوپی سوفیان و هوشام کوپی عاسی کوژران.

عه مرۆ کوپی مه یمون دهئیت: کاتی که خالید بۆ هاوکاری شهپکه رانی یه رموک هات، که سیک له عه ره به کانی رۆمی پێی وت: ئه ی خالید، رۆمیه کان ژماره یان فراوانه، دووسه ده زار یا زیاتر، ئه گهر ده خوازیت بۆ شوینه کهی خۆت بگه ڕه وه. خالید وتی: من له رۆمیه کان ده ترسی نیت، سویند به خوا هه ز ده که م ئه سپه که م چاک ببیته وه و رۆمیه کان دوو به رابه ر بن.

خواهند رۆمیه کانی له سه ر ده ستی ئه و شکستدا.

ئه رتات کوپی جوههیش دهئیت: له رۆژی شهپی یه رموک خالید وتی: سپاس بۆ خواهند که مه رگی ئه بویه کر که زیاتر له عومه رم خۆش ده ویست، له سه ر ده ستی ئه و بوو و عومه ر که به دوژمنم ده زانی وه ک خه لیفه هه لبژارد و چیتر ملکه چی فه رمانه کانی ئه وم. عه مرۆ کوپی مه یمون دهئیت: هیرقل پینش شکسته کهی خالید کوپی سه عید بۆ زیاره ت رووی له بیت المقدس کرد. کاتی که له وی بوو ناگاداریان کرده وه که سوپای عه ره به کان نزیک ده بنه وه. رۆمیه کانی کۆکرده وه و وتی: بۆچوونی په سه ند ئه وه یه شهپ

لەگەڵ ئەم خەڵکە نەكەن و پەیمانی ئاشتییان لەگەڵ بیهست، سویند بەخوا ئەگەر نیوهی داھاتی شامیان پێبدەن و نیوهکەى دیکەى بۆ خۆتان بێت و بەرزاییهکانى رۆم لەدەستى ئێوهدا بێت باشتەر لەوهى دەست بەسەر شامدا بگرن و لەبەرازاییهکانى رۆم ببنە شەریکتان. بەلام براکەى و زاواکەى توپە بوون و خەڵکان لەدەروى بلاویان لێکرد. کاتیکی بینی بەفرمانەکانى رازى نابن، براکەى خۆى نارد و سەرکردهکانى دەستنیشان کرد. لەبەرابەر هەر سوپایەکی موسولمانان سوپایەکی پەوانە کرد و کاتیکی موسولمانان کۆبوونەوه، فرمانى بەسوپاکەیدا لەشوینىکی بەربلاو و پان و بەرین ئوردوو لێبدەن و ئەوان لەواقوسە دابەزین. هێرقل پۆشت و لەحیمس نیشتهجێ بوو. کاتیکی ئاگادار بوویەوه خالید بەمەبەستى شەر کردن لەگەڵ ئەو بەرێکەوتوو و خەڵکانى کوشتار و سامانى ئەوانى تالان و بەفیرۆداوه و دواتر رووى کردۆتە بەسرا و ئەو ناوچهیشى گرتوو و غەزایشى تالان کردوو، بەکەسانى نزیکى خۆى وت: مەگەر پێم نەوتن لەگەڵ ئەم خەڵکە شەر مەکەن چونکە ناتوانن لەبەرابەر ئەوان خۆپاگرى بکەن لەبەر ئەوهى دینهکەیان تازیه و هیزیان پێدەبەخشیت و کەس ناتوانیت لەبەرابەر ئەوان خۆپاگرى بکات تا ئەو کاتەى ماوهیهکی زەمەنى بەسەر دینهکەیان تێدەپەڕێت.

وتیان: بۆ بەرگرى کردن لەدینهکەى خۆت بچەنگە و خەڵکان مەترسینە و ئەرك و لێپرسراویەتى سەرشارنت ئەنجام دەر.

وتی: تەنیا ئارەزووم بلاووبوونەوهى دینهکەى ئێوهیه.

کاتیکی سوپای موسولمانان لەیەرموک دابەزى، کەسیان بۆ لای رۆمییهکان نارد کەدەمانەوێت سەرکردهکەتان ببینن و گفتوگۆی لەگەڵ بکەین. رینگە بدەن بپۆینه لای. رۆمییهکان سەرکردهى خۆیان ئاگادار کردوو و مۆلەتى پێدان. باوکى عوبەیدە و یەزید کوپى ئەبى سوفیان، وەك نێردراو لەگەڵ حارس کوپى هوشام و زەرار کوپى ئەزەمەر و باوکى جوندەل کوپى سوهەیل پۆشتن.

لەو کاتەدا براى پاشای رۆم لەئوردووگاکی خۆى سێ خێوەتى لەدیبیا هەڵدا بوو. کاتیکی نێردراوانى عەرەب هاتن، لەپۆشتن بۆ ناو خێوەتەکان و ببینی ئەو خۆیان بەدوور گرت. وتیان: ئێمە حەریر بەرەوا نازانین. ئەو بۆ ببینی نێردراوهکان لەسەر فەرپش دانیشت.

کاتیکی هێرقل لەم بابەتە ئاگادار بوویەوه، وتی: مەگەر پێم نەوتن، ئەمە سەرەتایى

رېسوايىيە، شام لەدەستچوو، ھاوار لەزادەى شووم.

ناشتى لەنيوان رۆمىيەكان و موسولمانان سەقامگير نەكرا و باوكى عوبەيدە و ھاوەلانى گەرانەو. كاتيان ديارى و شەپ دەستى پيكرد و موسولمانان سەركەوتن.

باوكى ئەمامە دەلييت: ئەو رۆژەى خاليد سەركردايەتى شەركەرانى يەرموكى گرتەدەست، خواوەند شەوەكەى رۆمىيەكانى شكستدا و موسولمانان بەسەر عوققەبەدا سەركەوتن و ئوردووگاكيان تالان كرد. خواوەند سەركردە و گەورەكانى خەلكى رۆمى كوشت و براكەى ھيزقل كوژا و تەزاروق ئەسیر كرا.

دەلييت: كاتيک ھيزقل لەشكستى سوپاكەى ئاگادار بوويەو، لەملاى ھيمس بوو، بەريكەوت و ھيمسى لەنيوان خۆى و موسولمانان بەجنيشت. كەسيكى وەك سەركردە و جيگرى خۆى لەوى دانا بەمەمان شيو كە لەدیمەشق ئەو كارەى كردبوو.

دەلييت: كاتيک شكست لەناو رۆمىيەكان بلاووبويەو، سوارەكانى موسولمان شويانيان كەوتن و ژمارەيەكى بەرچاويان لەوان كوشت. كاتيک باوكى عوبەيدە سەركردايەتى گرتەدەست، فەرمانى بەريكەوتنيدا و موسولمانان بەريكەوتن و لەمەرج ئەلسەفرار ئوردوويان ليڊا.

دەلييت: لەمەرج ئەلسەفرار منيان پيشخست. دوو سواری ديكەم لەگەلدا بوو، بەريكەوتن و بەناو مال و دارەكاندا گەراين. يەكيك لەدوو ھاوريكەم وتى: گەشتيته ئەو شويەى فەرمانيان پيدا بوويت، بگەريزەو و مەترسى بۆ من و ھاوريكەم دروست مەكە. وتم: لەشويىنى خۆت بمينەرەو تا بەيانى داديت، يا من بۆ لاى تۆ دەگەريمەو. پۆشتم تا گەيشتمە دەروازەى شارەكە، كەسى لينەبوو، جلەوى ئەسپەكەى خۆم دەرھينا و توركەمى ئالقم پيۆبەست. پمەكەم لەزەوى چەقاند. سەرم خستە سەرزەوى و لەدەنگى كليەكان بەئاگا ھاتمەو. دەروازەكيان دەكرەو. ھەستام و نويزى بەيانيم خويند. سوار ئەسپەكەم بووم و ھيزشم كردە سەر پاسەوانى دەروازەكە و كوشتم. ريگەى گەرانەو گرتەبەر. كەسانيك شويتم كەوتن بەلام ليم نزيك نەدەكەوتنەو چوونكە دەترسان بۆسەمان داناييت. گەيشتمە لاى ھاوريكەم كەپيم وتبوو لەشويەكەى خۆى بمينيتەو. كاتيک ئەويان بينى، وتيان: ئەمە بۆسە بوو، گەيشتمە لاى بۆسەكەى خۆى.

دەلييت: من و ھاوريكەم رۆشتين تا گەيشتینه ھاوريكەى ترمان و بەريكەوتن و پەيوەستى سوپاى موسولمانان بووينەو. باوكى عوبەيدە سوور بوو لەسەر ئەوەى

شۈيۈنكەي بەجىنەھىلئىت تا فەرمانەكانى عومەر كۆپى خەتابى پىدەگات. كاتىك فەرمانى پىنگەيشت بەرىكەوتن و لەنزىك دىمەشق دابەزىن و بەشىر كۆپى كەعب كۆپى ئەبى حەمىريان لەگەل دەستەيك لەسوارەكان لەيەرموك بەجىنەيشت.

قوباس دەلئىت: يەكك بووم لەشەرەكانى يەرموك، مال و تالانى زۇرمان دەستكەوت و رىئىشانەر، ئىمە بىردە لاى چالى پىاويك كە لەرۇزگارى جاھىليەت كاتىك گەيشتە تەمەنى بلۇق ئارەزووم دەكرد زانست و ئەزمون لەو بەدەست بىنم و بىمە يەكك لەشۈيۈنكەوتەكانى. كاتىك بۇ لاى ئەو رىئوئىنيان كردم، ئەوم بىنى، لەمەبەستەكەي خۇم ئاگادارم كىردەو و وتى: كارىكى چاكت كرد.

دەلئىت: يەكك بوو لەشۈرەكانى عەرەب و لەرۇزدا لايەكى وشتى دەخوارد و لەلاكەي دىكە ئەوئەندەي دەمايەو بەشى من بكات. كاتىك ھىرشى دەكرە سەر تايەفەيك، منى لەنزىك ئەوى دادەنا و دەيوت: كاتىك فلانە ھۇنراو و فیسارە ھۇنراو و بىست، بزانە ئەو مەن، ئەوسا بۇ لاى مەوەرە. ماوئەيك لەگەل ئەودا بووم، دواتر بىرك سامانى پىدام و گەرەمەو بۇ لاى كەسەكانم. ئەو يەكەم تالانى بووم دەستكەوت.

دەلئىت: دواي ئەو بوومە سەرورەي خەلكەكەي خۇم و پۇشتە ناو رىزى عەرەبەكان. كاتىك لاى ئەو چالە گوزەرمان كرد، ناسىمەو و پىرسىارى مالى ئەو پىاوم كرد. ئەياندەناسى، بەلام و تىان: زىندوو، منيان بىردە لاى كۆرەكانى، بەسەرەتەكەي خۇم بۇ باس كردن، و تىان: بەيانی وەرە چوونكە باشتىن كات بۇ بىيىنى ئەو بەيانیيە.

دەلئىت: بەيانی پۇشتە، منيان بىردە لاى ئەو، ئەويان لەخىوئەتەكەي ھىنايەدەر و لاى مەن دايانىشانەر. بەردەوام شتەكانم بىردەخستەو بەلكو بىرى بگەيئەو، و تەكانى بىيستم و لەگىرەنەوئەي بەسەرەتەكان دىشاد و دەيويست بەردەوام بىم. گەتوگۆكەمان درىژەي كىشا و مەنەلكان بىزار بوون. پىرەكەيان لەشتى مەترسىدار ترساند تا بگەيئەو بۇ خىوئەتەكەي خۇي. وتى: بوونى منيان بەناخۇش زانى.

و تە بەلى. شتىكم بەخۇي و بەخششەم بەكەسانىدا و لەوى پۇشتە. باوكى سەعیدى مەقبەرى دەلئىت: مەروان كۆپى حەكەم بەقوباسى و ت: تۆ گەرەترى

يا پىغەمبەر(د.خ)؟

وتى: پىغەمبەر(د.خ) لەمەن گەرەتر بوو بەلام بەتەمەن مەن گەرەتر بووم.

مەروان وتى: كۆتتىن بىرەوئەيت لەگەل ئەو جىيە؟

وتى: پيسايى يەك سالەى فيل.

مەروان وتى: سەرسۈرھىنەرتىن بىرەۋەرىت لەگەل ئەو؟

وتى: يەككە لەمنا ئەكەنى قوزاعە بووم، كاتىك گەيشتە تەمەنى بىلۇق، بەدۋاى كەسىگدا دەگەپام تا لەگەلىدەبم و زاشىتى لىۋە فىرىبىم، ئەويان بەم ناساند و ئەم بەسەرھاتەى گىپرايەۋە.

سالخ كوپى كەيسان دەلىت: كاتىك سەركردەكان بەرىكەۋەتن، ئەبۇبەكر لەگەل يەزىد كوپى ئەبى سوفيان پۇشتەدەر تا فەرمانەكانى خۇى پىدات، ئەبۇبەكر پىادە و يەزىد سوارە بوو. كاتىك فەرمانەكانى خۇى كۆتايى پىنەينا، وتى: مائىئاۋايىت لىدەكەم و بەخوات دەسپىرم. ئەبۇبەكر گەپرايەۋە و يەزىد بەرىگەى تەبۇوكىيەدا پۇشت. شورەحبىل كوپى خەسەنە بەدۋاى ئەو پۇشت و دۋاى ئەو باۋكى عوبەيدەى جەراح بەرىكەۋەت تا پىشتىۋانى ئەوان بىت. يەك چۈرەمى سوپاكە لەگەل ئەودا بوو. ھەمويان لەرىگەى تەبۇوكىيەۋە پۇشتن.

عەمرۇ كوپى عاس تا غەمروئەلەەرەبات پىشپەۋى كرد و رۇمىيەكان لەگەل خەفتا ھەزار كەس بەسەركردايەتى تەزاروق زېربىراى ھىرقىل لەسەر تەپۇلكەى خەلق لەفەلەستىنى سەروو دابەزىن. عەمرۇ كوپى عاس نامەى بۇ ئەبۇبەكر نووسى و لەھىرشى رۇمىيەكان ئاگادارى كەردەۋە و داۋاى ھاۋكارى كرد.

خالىد كوپى سەعيد كوپى عاس لەمەرح ئەلسەفەرى شام بوو. رۇژىك بۇ گەپان بەدۋاى ئاۋ ھاتەدەر و بەدەستى رۇمىيەكان كۇژرا.

ئەبۇجەغفەر دەلىت: عەلى كوپى محەمەد دەلىت: ئەبۇبەكر چەند رۇژ دۋاى ئەۋەى يەزىد كوپى ئەبى سوفيان بەرىكەۋەت، شورەحبىل كوپى خەسەنەى پەۋانە كرد.

دەلىت: شورەحبىل كوپى عەبدوللە كوپى مەتاع كوپى عەمرۇ لەھۇزى كىندە بوو و بەوتەيەك لەھۇزى ئەزد. لەگەل خەۋەت ھەزار شەركەر بەرىكەۋەت. دۋاى ئەو باۋكى عوبەيدەى جەراح لەگەل خەۋەت ھەزار كەس بەدۋاى ئەۋاندا پۇشت. يەزىد لەبەلقا دابەزى و شورەحبىل لەئەردەن و بەوتەيەك لەبوسرا نىشتەجى بوو. باۋكى عوبەيدە لەجايىيە ئوردۋى لىدا.

ئەبۇبەكر عەمرۇ كوپى عاسى بۇ ھاۋكارى ئەۋان ناردو لەغەمر ئەلەەرەبات دابەزى. خەلكانى بۇ جىھاد ھاندەدا كەروويان لەمەدىنە و ئەبۇبەكر ئەۋانى بۇ شام دەنارد. دەستەيەكيان پەيۋەستى باۋكى عوبەيدە و دەستەيەكى دىكەيان پەيۋەستى يەزىد

کوپړی نه بی سوفیان بوون.

ده لیت: یه کهم ناشتی له شام ناشتی ماب بوو، ماب خټو ته گه ییکه، شار نییه و به شیکه له به لقا، باوکی عوبه یده له سهر ریگه ی خوی لای خه لکانی نهو ناوچه گوزهری کرد که رو به رووی بوونه وه و دواتر داوای ناشتیان کرد و په یمانی ناشتیان له گه ل موړ کرا.

ده سته یه که له رومییه کان له عمره به ی فله ستن کڅ بوونه وه و یه زید کوپړی نه بی سوفیان باوکی نه مامه ی باهلی بؤ شه پړی نه وان نارد که بلاوای به کڅ بوونه وه که یان کرد. ده لیت: یه کهم شه پړ دواي شه پړی ئوسامه له شام شه پړ له عمره به بوو. دواي نه وه رومییه کان به ره و داسن و بهو ته یه که داسنه پوشتن. باوکی نه مامه ی باهلی شکستی پنه یان و یه کی که له به تریقه کانئ نه وانی کوشت. دواي نه وه شمري مهرج ئه لسه مهری روویدا و خالد کوپړی سه عید کوپړی عاس کوژا. نه زه نجا له گه ل چوار هم زار که س له رومییه کان هیزشی کرده سهر و نا کاوگیری کردن و خالد و ده سته یه که له موسولمانه کان کوژان.

نه بوجه عفر ده لیت: بهو ته یه که نهو که سه ی لهو شه ردا کوژا، کوپړه که ی خالد کوپړی سه عید بوو، کاتیک کوپړه که ی کوژا، نهو له کاروباری سوپا خوی به دور گرت و نه بویه کر، خالد کوپړی وه لیدی نارد و نهوی کرده سهر کرده ی سهر کرده کانئ شام و هم مو سوپا کانئ په یوه سستی سوپا که ی نهو کرد.

ده لیت: خالد له ربیع الاخری سالی سیانزه یه م له گه ل هه شسه که س و بهو ته یه که پنه سده که س له حیره وه به ریکه وت و موسنا کوپړی حارسه ی له جینگه ی خوی دانا. له سه ندوه رو به رووی ده سته یه که له دوژمنان بوویه وه و سهر که وتنی به ده ست هیئا و کوپړی ئی حرامی نه نساری له وی دانا. له مه سیخ و حه سید رو به رووی ده سته یه کی دیکه له دوژمنان به سهر کردایه تی ره بیعه کوپړی بوجه یر بوویه وه و شکستی پنه یان. ژماره یه که نه سیر و تالانی ده سته وت.

دواي نه وه له ریگه ی بیابانه وه له قهراقیز گه یشته سووی و هیزشی کرده سهر خه لکه که ی و سامانی نه وانی گرت و حیرقوس کوپړی نه عمانی بیه رانی کوشت. رووی کرده خه لکانی نه رک و خه لکه که ی به ناشتی رازی بوون.

رووی کرده ته دمور و خه لکه که ی سهره تا سه نگه ریان گرت به لام دواتر خوازیاری

ثاشتی بوون.

روویکرده فەریقین و لەگەڵ خەڵکەکی شەری کرد و سەرکەوتنی بەدەست هێنا و تالانی زۆری دەستکەوت.

روویکرده چه‌وارین و شهر‌ی کرد و شکستی پی‌هینان و چه‌ندین که‌سی نه‌سیر کرد.
روویکرده مهرج راهیت و هیزشی کرده سهر خه‌لکان و که‌سانیک‌ی زوری کوشت و
نه‌سیری زوری گرت.

بوسر کوپی ئەبی ئەرقات و حەبیب کوپی موسلیمە ی بۆ غوتە ئارد کەروویان کردە کەنێسەیکە و پیاوان و ژنانی ئەسیر کرد و ژن و مەنەکانیان بردە لای خالید.

دەلێت: کاتیئێک خالید لەحەج بۆ حیرە گەرابوو یەرە، نامە ی ئەبویە کریان تەسلیم کرد کەفەرمانی دابوو بەرەو یەرەموک بپروات و هاوکاری موسولمانان بکات و چیتەر بەو شێوەیە نەرۆاتە مەحکە بەمەبەستی زیارەت کردن.

عەبدولرەحمان كۆپى سىياھى ئەحمەدى دەئىت: كاتىك ئەبۇبەكر خالىد كۆپى وەلىدى
بۇ غىراق دەنارد، خالىد كۆپى سەئىدى بۇ شام نارد و ھەمان فەرمانى بەویشدا. خالىد
كۆپى سەئىد بەرىكەت تا گەيشتە شام و لەوى مايەو و خەلكانى كۆكرەو و ھىزى
فراوان بوو. رۆمىيەكان لىنى ترسان بەلام گوئى لەفەرمانەكانى ئەبۇبەكر نەگرت و
رۆمىيەكان شوئىنى كەوتن و بۆمەرج ئەلسەفەر پاشەكشىيان پىكرد.

کاتیڭ ئارام و ترسی دوزمنی لەسەر نەما، هێرشیان کردەسەر و رووبەرۆوی کۆپرەکی سەعید کۆپی خالید بوونەوه. ئەو و هاوەڵانی ئەویان کوشت و ئەم ھەوالە بەخالید گەیشت و ھەلات تا لەسارا شوێنێک بۆ خۆی بدۆزێتەوه.

دەلنیت: رۆمییەکان لەیەرموک کۆبوونەوه و لەوی جینگەیان گرت و وتیان: سۆیند بەخوا کاریک دەکەین ئەبۆبەکر سەرقالی کاری خۆی بێت و سوپا بۆ سەرزەمیننی ئێمە پەروانە ئەکات. خالید کوپی سەعید رووداوهکەی بۆ ئەبۆبەکر نووسی و ئەبۆبەکر بۆ عەمرۆ کوپی عاس لەدیاری قوزاعە نامەی نووسی بەرهو یەرموک بڕوات. ئەو کارەوی کرد و ئەبۆبەکر باوکی عوبەیدەوی جەراح و یەزید کوپی ئەبی سوفیانی نارد و فەرمانی هێرشێ پێدان بەلام پێشڕەوی ئەکەن مەگەر ئەوهی دوژمن لەپشت سەرتانەوه ئەمابێت. دەلنیت: شۆرەحیل کوپی حەسەنە لەگەڵ هەوالی یەکیک لەسەرکەوتنەکانی خالید ھاتە لای ئەبۆبەکر. ئەبۆبەکر ئەوی لەگەڵ سوبایەک بۆ شام نارد.

هه‌ر‌کام له‌سه‌ر‌کرده‌کانی سویای کردبووه لیپرسراوی یه‌کێک له‌ویلایه‌ته‌کانی شام.

همه موویان له یه رموک کږیوونه وه و کاتیک رومییه کان موسولمانه کانیان بیښی، له کاروکرده و هکانی خوځیان په شیمان و له بیریان کرد هه پره شیان له نه بوبه کر ده کرد. همه موویان بیریان له خریان ده کرده وه و له واقوسه ئوردوویان لیدا.

نه بوبه کر وتبووی: سویند به خوا به هوۍ خالید کوپی وه لید بیرۆکه شه یتانییه کان له بری رومییه کان ده به موه. نامه ی بۆ نووسی و له رمانی پندا موسه نا و نیوه ی سوپاکه ی له عیراق به جیبیلنیت و کاتیک خواوه ند شامی بۆ موسولمانان ناوه لا کرد، بۆ عیراق بگه ریته وه.

خالید پینچ یه کی تالانییه کان له گه ل هوالی به ریکه وتنی خوۍ بۆ شام به عومه یر کوپی سه عدی نه نساری بۆ مه دینه نارد.

خالید رنیشاند هره کان ریکه ی بانگ کرد و له حیره وه به ریکه وت. تا دومه پوشته پینش. دواتر له ریکه ی ساراهه گه یشته قهراقیز. وتی: له کام ریکه وه برۆین بۆ نه وه ی رووبه رووی ده سته ی رومییه کان نه مینه وه چونکه شه ر له گه ل نه وان ریکر ده بیت له وه ی بتوانم هاوکاری موسولمانان بکه م.

رنیشاند هره کان وتیان: ریکه یه ده زانین به لام جگه له سواری چالاک سوپا ناتوانیت له و ریکه وه گوژه ر بکات. مه ترسی بۆ موسولمانان دروست مه که.

خالید بریاریدا له هه مان ریکه وه به روات و جگه له رافیع کوپی عومه یر نه ویش به ترس و نیکه رانی زور، کهس به و کاره رازی نه بوو. خالید قسه ی له گه ل کردن و وتی: په ریشان مه بن و باوه رتان سست نه بیت، بزائن کار به نه ندازه ی نییه ته و پاداشت به نه ندازه ی دلپاکۍ، ره وانییه موسولمان به باوه ر به هاوکاری خواوه ند له هیچ رووداو یک بترسیت.

وتیان: تۆ پیاوینکیت خواوه ند چاکیه کانۍ به تۆ به خشیوه، نه مه تۆ و نه وه ریکه. نییه تیان کرد و هاوشیوه ی خالید بۆ رووبه روو بوونه وه ی مه ترسییه کان خوځیان ناماده کرد. خالید له رمانیدا بۆ ماوه ی پینچ روژ بۆ نه م سه فهره پر مه ترسییه، ناو هه لنگرن و سواره کان نه سپه کانیان تیزاوبکه ن. هه رکامیان وشتره به هیزه کان به تینوویه تی رابگرن و دواتر له سه ر خو و کهم کهم ناویان پیدهن. گوینچه و ده می وشتره کانیان به سته وه تا ناوسکیان خالی بوویه وه و له قهراقیز له ریکه ی سارا تا سوی که له نزیك سارای شام بوو، به ریکه وتن. دوا ی یه ک روژ ریکه، بۆ به شیک له نه سپه کان چهن د وشتریکیان سه ربپی

و شلەمەنى ئاۋ سىكى وشتىريان تىكەل بەشىر كرد و دەرخواردى ئەسپەكانياندا.
شەركەران كەمىك ئاۋيان خواردەۋە و بەمشىۋەيە چوار رۆژ رىگەيان بېرى.

عوبەيداللى كوپى مەحفەز دەلىت: موحرىز كوپى حورەيشى مەحاربى بەخالىدى وت:
بېۋى راستى خۆت لەرىكى ئەستىرە بەرەبەيان دابنى و بەرەو پىش بېۋ دەگەيتە
سوۋى. لەھەموۋان زىاتر شارەزاي رىگە بوو.

ئەبوجەغەرى تەبەرى دەلىت: كاتىك خالىد لەسۋى دابەزى، دەرەسا گەرمای ھەتاۋ،
تەنگيان پى ھەلچىت و بەرافىعى وت: چىت پىيە؟ وتى: ھەموۋى چاكەيە، گەشتىنە
ئاۋ. دىنەۋايى دانەۋە بەلام سەرىسوپمابوو، چاۋى ئىشا. وتى: ئەى خەلكىنە بەدۋاي
دوۋ نىشانەدا بگەرىن كەھاۋشىۋەى دوۋ مەمكە.

وتيان: ئەۋە دوۋ نىشانەكە.

رافىع ۋەستا وتى: بەچەپ و راستدا و بېۋن و بەدۋاي دارە دېراۋىيەكاندا بگەرىن.
شۋىنى دارەكانيان دۆزىيەۋە و وتيان: شۋىنى دارەكان دەبىنن بەلام دارى لى نىيە.
وتى: لەھەر شۋىنىك پىتان خۆشە چالائىك ھەلەكەنن.

ئاۋيان لەژىر زەۋى دەرھىنا و رافىع وتى: ئەى ئەمىرى خوا، سى سال پىش لەكاتى
گەنجى، جارىك لەگەل باۋكم ھاتمە سەر ئەم ئاۋە و دۋاي ئەۋە چىتر ئەھاتووم.
خۇيان ئامادە كرد و ھىرشىيان برد. كەس بېۋاي ئەدەكرد سوپايەك لىرەۋە بېۋاتە
لايان.

زەفەر كوپى دەھى دەلىت: خالىد لەسۋى ھىرشى كىرە سەر مەسىخى بەھرا لەسەر
چالى قەسۋانى. مەسىخ و نەمر بى ئاگا بوون و بەرەبەيان چەند كەسىك لەۋان شەرابى
دەخواردەۋە. ساقى ئەۋان ھۆنراۋەيەكى دەخۋىندەۋە بەم ئاۋەرۈكە:

((پىش ئەۋەى سوپاكەى ئەبۋەكەرىن، پىكىكم بۇ تىكەن.)) سەريان بەشمشىر
پەراند و خۋىنى تىكەل بەشەراب بوو.

عەمرۈ كوپى مەمەد دەلىت: كاتىك خەلكانى غەسان ئاگادار بوۋنەۋە خالىد
لەسۋى دەرگەۋتوۋە و ھىرشى كىرۈتە سەر مەسىخى بەھرا و شىكىستى داۋن، لەمەرج
راھىت كۆبۈنەۋە. خالىد لەم كارەى ئەۋان ئاگادارو روۋبەروۋيان بوۋىيەۋە. خالىد
سنوور و سوپاكانى نىزىك عىراقى لەپىشت سەرى خۋى بەجىھىشتىۋو و لەنىۋان ئەۋان و
يەرموكدا بوو. لەگەل ئەسەرەكانى بەھرا پۆشت و گەيشتە دورمانە كەدوۋ نىشانە
لەسەر رىگەكە بوو. لەكەسب تىپەرى و گەيشتە دىمەشق و لەۋىۋە گەيشتە مەرج

ئەلسەفەر و رووبەرۆی غەسانییەکان بوویەوه کەسەرکردەکیان حارس کوپی ئەیهەم بوو. سوپا و سامانی ئەوانی تالان کرد و چەند رۆژێک لەمەرج مایەوه. پێنج یەکی تالانییەکانی بەبیلال کوپی حارسى موزنى بۆ مەدینه نارد.

لەمەرجەوه بەرێکەوت و لەسەر ھاوێکانی بوسرا داوەزی. ئەمە یەکەم شاری شام بوو لەسەردەستی خالید و سوپاکەى ھاوړنى دەستی بەسەردا گیرا. لەوى پۆشت و لەواقوسە ھاوړى لەگەڵ نۆ ھەزار شەپرکەر پەيوەستى موسولمانان یوو.

موھەلیب دەلێت: کاتێک خالید لەحەج گەرايەوه و نامەى ئەبوبەکرى پێگەيشت کەفەرمانى پێدەدا لەگەڵ نیوہى سوپاکەى بەرێکەوت و نیوہەکی تر بەموسەنا کوپی حارسە بسپێرێت و نووسیبوو: لەھیچ شوێنێک تێمەپەرە مەگەر ئەوہى کەسێک لەوى دابنێیت و کاتێک خواوەند سەرکەوتنى پێبەخشین، لەگەڵ سوپاکەت بۆ عێراق بگەرێتروە. خالید ھاوێلانى پێغەمبەر(د.خ) ئامادە و ئەوانى بۆ ھاوړییەتى خۆى ھەلبژارد. ئەو کەسانەى چاویان بە پێغەمبەر(د.خ) نەکەوتبوو، لای موسەنا بەجێى ھێشتن. دواتر سەیرێکی سوپاکەى کرد و ئەو کەسانەى توانیبوویان پێغەمبەر(د.خ) ببینن، ھەلبژاردن و کەسانى دیکەى بۆ موسەنا دانا. بەمشێوہیە سوپاکەى کردە دوو بەش.

بەلام موسەنا وتی: سوێند بەخوا دەبێت فەرمانەکەى ئەبوبەکر ئەنجام بدرێت و نیوہى ھاوێلانى پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ من بەمێنتەوہ چوونکە بى بوونى ئەوان ناتوانم لەسەرکەوتن دُنیا بم، بۆ من لەوان بى بەش دەکەیت؟

کاتێک خالید ئەمەى بینی، دواى بگرە و بینە، دەستەیک لەوانى لای موسەنا بەجێھێشت کەفورات کوپی حەییانى عیجلى و بەشیر کوپی خەسایسە و حارس کوپی حسان، ھێردوانى زوھەلى، مەعبەد کوپی دایکى مەعبەد ئەسلەمى و عەبدوللە کوپی ئەبى ئەوفى ئەسلەمى و حارس کوپی بیلالى موزنى و عاسم کوپی عەمرۆ تەمیمى لەوان بوون.

کاتێک موسەنا رازى و بەمەبەستەکەى خۆى گەيشت، خالید بەرێکەوت و موسەنا تا قەراقێر لەگەڵى پۆشت. دواتر لەمانگی موحەرەم بۆ حیرە گەرايەوه و سەرقالى بەرێبەردنى کاروبارەکانى سنوورەکەى خۆى بوو. براکەى خۆى وەک لێپرسراوى ئوردوگای سێب دانا. عوتبە کوپی نەھاسى لەجینگەى زەرار کوپی خەتاب و مەسعود

برای زهرا کوپی نه زهیری له جینگه ی زهرا دانا. بهم شیوه شوینی سه رکرده کانی به که سانی شیواو پر کرده وه. لئپر سراویه تی به مه زعور کوپی عوده ی به خشی.

سائیک دوا ی هاتنی خالید بۆ حیره و که مینک دوا ی پۆشتنی ئهو له سالی سیانزه بهم، پارسه کان، شه به راز کوپی نه رده شیر کوپی شه هریاریان وهک پاشا هه لئبارد که په چه له کی بۆ که سرا و شاپوور ده که پرایه وه. ئهو سوپایه کی گه وره پیکه اتوو له ده هه زار کهس و یهک فیلی به سه رکردایه تی هورموز کوپی جادویه بۆ شه پر له گه ل موسه نا په وانه کرد و پادگانه کانی ده وره بهر موسه نایان له هاتنی ئهو ناگادار کرده وه. ئهو له حیره وه بهر یکه وت و په یوه سستی پادگانه کانی خۆی بوو. دوو بانی سوپاکه ی به مه عنی و مه سعود کوپه کانی حارسه سپارد و له بابل چاوه پروانی دوژمنی کرد.

هورموز جادویه هات و دوو بانی سوپاکه ی به که وکه بد و خوکه بز سپارد. نامه یه کی بۆ موسه نا نووسی بهم ناوه روکه:

((له شه هر به راز بۆ موسه نا، من سوپایه کم له سه رسهریه کانی فارس بۆ شه پر تۆ ناردوو که شوانی مه ل و به رزان، ته نیا به هۆی ئه وانه مه شه پر له گه ل تۆ ده که م.))
موسه نا له وه لامدا نووسی:

((له موسه نا بۆ شه هر به راز، تۆ یه کی که له م دوو تایبه ته مندییه ت هه یه، یا سه رکیشیت و ئه مه بۆ تۆ خراپه و بۆ ئیمه چاک، یا درۆزنی ت و پاشای درۆز نه کان لای خوا و خه لکان پاداشت و ریسواییان پینده بریت، گومان ده که م سه رسهریه کان تان له ناچاریدا په وانه کردوو، سپاس بۆ خوا ئیوه ی ناچاری شوانی مه ل و به راز هکان کرد.))

پارسییه کان له نامه که ی ئهو هاواریان به رز بوویه وه و وتیان: زاده و سه رچاوه ی شه هر به راز بووه هۆی له خۆبایی بوونی ئهو. به شیک له شه ره کان ده بیته هۆی ریسوایی خه لکه که ی. بۆیه ئه م قسه یان کرد چوونکه ئهو دانیش تووی میشان بوو. به شه هر به رازیان وت: به م نامه ی بۆ دوژمنت نووسی، بویری ئه وانت زیاد کرد، کاتیک ده ته ویت نامه بۆ که سینک بنووسیت، راویژ بکه.

دوو ده سته که رووبه رووی یه که بوونه وه و له نزیک ته پۆلکه ی سیراتی نزیک له سه ر رینگه ی یه که م، شه پر یکی قورسیان ده سته پیکرد. موسه نا و چه ند که سینک له موسولمانه کان هیرشیان کرده سه ر فیه که و کوشتیان. فارسه کان شکستیان خوارد و موسولمانان ده ستیان به کوشتار و شوین که وتنی دوژمن کرد. تا نزیک پادگانه که ی خۆیان پاشه کشییان پیکردن و له وی جیکیر بوون. موسولمانان تا نزیک مه داین شوین

هەڵاتوان کەوتن.

عەبدە کوپی تەییبی سەعدی لەمبارەو قەسیدەیکە هەیە، ئەو لەبەر کۆچی ژنە خۆشەویستەکەى خۆى کۆچى کردبوو. لەشەری بابل ئامادە و کاتیکی لەدۆزینەوێ ژنەکەى بى هیوا بوو، بۆ بادیه گەرایەو. دەلیت:

((ئایا پرشتەى خۆشەویستى خەولە دواى جیابوونەو یەكدەگرێتەو

یا مالهەکەى تۆ لەو دورە و گرفتاری خۆتیت

دۆستەکان رۆژەکانیان هەیه و بەردەوام لەبیریانە

و رووداوەکان پێش جیابوونەو لیکدانەویان هەیه

خەویله لەناو خەلکانیک نیشتهجى بوو کە دەیانناسم

لەنزیک مەداین جیگیرین و فیل و کەلەشیری لێیه

سەرى عەجەمەکان دەکوتن....

و سوارە بەتواناکیان هەیه...

تا کۆتایی قەسیدەکە.))

فەرزەق سەبارەت بە ئامۆژیارییەکانى بنەمالەکانى بەکر کوپی وائى و ناوھینانى

موسەنا و کوشتنى فیلەکە ھۆنراوێکەى هەیه بەم ناوەرۆکە:

((بنەمالەى موسەنا کە لەبابل فیلەکەیان کوشت

ئەو کاتەى پاشایەتى بابل لەدەستى فارسەکاندا بوو))

دواى شکستى ھورموز جادوویە، شەھربەراز گەرایەو و درووبەرەکەى لەناو

فارسەکاندا دروست بوو. لەسەر زەمینى سواد ئەوێ لەپشت دیجلە و بۆرسدا بوو،

لەدەستى موسەنا و موسولماناندا مایەو.

فارسەکان دواى شەھر بەراز کچی ژنەکانى کەسرایان وەك پاشا ھەلبێژارد بەلام

فەرمانەکانى کارى پێنەدەکرا و دواتر شاپوور کوپی شەھربەرازیان وەك پاشا ھەلبێژارد.

دەلیت: شاپوور کوپی شەھربەراز پاشایەتى گرتەدەست، فەرخوازاد کوپی بەندوان

کەلێپرسراوى کاروبارەکانى ئەو بوو، ئازەرمیدۆخت کچی کەسرای لەو خوزایینى کرد.

شاپوور رازی بوو بەلام ئازەرمیدۆخت توپە بوو، وتى: کوپە مام، چۆن من دەکەیتە ژنى

بەندەکەى خۆم.

شاپوور وتى: شەرم بکە و چیتەر ئەم قەسە مەھینە سەر زمان چوونکە ئەو ھاوسەرى

تۆيە.

ئازەرميدۇخت كەسى بۇ لاي سىاۋەخشى رازى نارد كەيەكىك بوو لەپياۋكوژەكانى
عەجەم. نىگەرانييەكانى خۆى لەگەل ئەودا باس كرد.

سىاۋەش وتى: ئەگەر حەز بەم ھاۋسەرگىرىيە ناكەيت، قسە لەگەل شاپور مەكە و
كەس بۇ لاي فەروخزاد بىنيرە تا بىتە لاي تۆ.

ئازەرميدۇخت ئەو كارەى كرد. شاپور فەرمانى ئەو كارەى دا. بۇ شەۋى پەردە،
فەروخزاد پۇشتە لاي ئازەرميدۇخت و سىاۋەش پەلامارىدا و خۆى و ھاۋەلانى كوشت.
دواتر ئازەرميدۇختى لەگەل خۆى بۇ لاي شاپور برد. گەيشتە لاي پاشا و سىاۋەخش
و كەسەكانى ھاتن و ئەويان كوشت و ئازەرميدۇخت پاشايەتى گرتەدەست.
عەجەمەكان سەرقالى ئەم كىشانە بوون.

ماۋەيەك بوو ھەۋالى موسولمانان بەئەبۈبەكر ئەگەيشتىبوو، موسەنا، بىشەر كوپى
خەسايەسى لەجىگەى خۆى دانا و لەجىياتى ئەو سەعيد كوپى مورەى عىجلى كردە
فەرماندەى پادگانەكان و خۆى بەرەو مەدينە بەرىكەوت تا ئەبۈبەكر لەھەۋالى ناباۋەپران
و موسولمانان ئاگادار بكاۋە و مۇلەتى لىۋەرېگرىت لەو ھەلگەپراۋانەى تۆبەيان
كردبوو و خوازىارى بەشدارى لەشەرەكان بوون، ھاۋكارى ۋەرېگرىت و پىنى بلىت كەس
ۋەك ئەوان بۇ شەپ لەگەل پارسەكان و ھاۋكارى كردنى موھاجىرەكان تىكۆشەرتر و
تامەزىۋتر نىيە.

كاتىك موسەنا گەيشتە مەدينە، ئەبۈبەكر نەخۇش بوو. دواى ئەۋەى فەرمانى
بەخالىد كوپى ۋەلىددا بەرەو شام بىروات، نەخۇش كەوت و بەھەمان نەخۇشى مرد.
كاتىك گەيشتىنى موسەنا، ئەبۈبەكر لەسەرەمەرگدا بوو. خەلافەتى بەعومەر سىپارد و
كاتىك لەھەۋالەكان ئاگادارى كردەۋە، وتى: عومەر بىنن بۇ لاي من.

كاتىك عومەر ھات، وتى: ئەى عومەر گوۋى لەۋتەكانى من بگرە. گومان دەكەم ئەمپۇ
دەمرم، رۆژى دوۋشەممە بوو، ئەگەر مردم پىش ئەۋەى شەۋ دابىت پىشنىياري پۇشتن
لەگەل موسەنا بەخەلكان بكة و ئەگەر لەشەۋدا مردم، پىش ئەۋەى بىيانى دابىت، ئەو
كارە بكة. ھىچ بەلەيك ھەرچەندە گەرە نەبىتە رىگر لەئەنجامدانى ئەركە دىنييەكان،
بىنيت كاتى مردنى پىغەمبەر(د.خ) كەخەلكان بەلەيك لەۋە گەرەترىان نەبىنيۋە، چۆن
ھەئس و كەۋتم كرد. ئەگەر لەفەرمانەكانى خواۋەند و پىغەمبەر(د.خ) سىستىم لەخۇم
نىشان دەدا، رىسوا دەبووين و دەرئەنجامەكانىمان دەبىنى و مەدينە دەسوۋتىنرا،

ئەگەر خواوەند سەرکەوتنی بەسەرکردەکانی شام بەخشى، سوپاکەى خالید بۆ عێراق بگەڕێنەرەووە چوونکە خەڵکی ئەو سەرزەمینە و لێپرسراوی کاروبارەکانی ئەو ناوچەن و بۆ ئەم کارە بوێری و توانایی پێویستیان هەیە.

ئەبوبەکر دەموئێواری مرد. عومەر شەو ئەوی لەمزگەوت بەخاک سپارد و دواى دفن کردنی ئەبوبەکر، پێشیناری پۆشتن لەگەڵ موسەنای بەخەلکان کرد و وتی: ئەبوبەکر دەیزانی حەز ناکەم خالید سەرکردەى سوپاکەى عێراق بێت بۆیە ناوی سوپاکەى ئەوی برد بۆ ئەوێ باسی خۆی بکات.

ئەبوجەعفەر دەلیت: ئەبوبەکر لەکاتی پاشایەتێ ئازەرمیدۆخت مرد. لایەکی سواد لەسنوری دەسلاتی ئەودابوو کاتیەک مرد. فارسەکان گرفتاری سەرقالییەکانی خۆیان بوون. لەخەلافەتێ ئەبوبەکر تا خەلافەتێ عومەر کوپی خەتاب و گەڕانەوێ موسەنا و باوکی عوبەیدە بۆ عێراق، فارسەکان بۆ دەرکردنی موسولمانەکان لەسواد هیچ کاریکیان نەکرد و بەشی زۆری سوپای عێراق لەحیرە بوو. پادگانەکان لەسیب و هێرشەکانی سوپا لەکەنارەکانی دیجلە تێنەدەپەری. دیجلە سنووری نیوان عەرەب و عەجەم بوو.

ئەمە بوو بەسەرھاتەکانی عێراق لەماوەی خەلافەتێ ئەبوبەکر لەسەرەتاوە تا کۆتایی. کوپی ئیسحاق دەلیت: خالید لەحیرە، ئەبوبەکر نامەى بۆ نووسی تا لەگەڵ ھەموو پیاوھ بەھێزەکانی خۆی بەرھەو شام بەرێکەوت و بۆ خەڵکە کەمھێزەکەى سوپاکەى خۆی، یەکیەک لەخۆیان بکاتە فەرماندە. کاتیەک نامەکەى ئەبوبەکر بەخالید گەیشت، وتی: ئەمە کارى چەپلەر یانی عومەرە، چوونکە ناخاوەزێت گرتنی عێراق لەسەر دەستى من بێت.

خالید لەگەڵ پیاوھ بەھێزەکانی بەرێکەوت و پیاوھ لاواز و ژنانى بۆ مەدینە گەڕاندەوھ و عومەیر کوپی سەعدی ئەنساری کردە سەرکردەى ئەوان. موسەنا کوپی حارسەى وەك فەرماندەى سوپاکەى عێراق لەتایەفەى رەبیعە و کەسانى دیکەى دیاریکرد. دواتر روویکردە عەین ئەلتەمر و هێرشى کردە سەر خەڵکەکەى و کەسانى یەکى زۆرى گوشت و گەمارۆى خستە سەر یەکیەک لەقەلاکان کە لەسەردەمى کەسرا، شەپکەران لەوێ بوون. دەستى بەسەر قەلاکەدا گرت و دانیشتووانى قەلاکەى گوشت. کەسانى یەکى زۆرى لەوان و خەڵکانى عەین ئەلتەمر ئەسیر و پەوانەى مەدینەى کردن.

یەکیەک لەئەسیرەکان باوکی عەمرە کۆیلە شەبان بوو کەباوکی عەبدولعەلى کوپی

باۋكى غەمرەيە.

ھەرۋەھا باۋكى غوبەيدە كۆيلەى موعەلى ئەنسارى زەرىقى، باۋكى غەبدوللە كۆيلەى زوھرە، خىرە كۆيلەى ئەبى داۋودى ئەنسارى مازنى، يەسار باۋەگەورنى محەممەد كوپى ئىسحاق كۆيلەى قەيس كوپى موخريمە كوپى موتەلىب كوپى غەبدەمەناف، ئەفلەح كۆيلەى باۋكى ئەيىۋوبى ئەنسارى مالكى، حىمران كوپى ئەبان كۆيلەى عوسمان كوپى غەفان لەناۋياندا دەيىنران.

خالىد كوپى ۋەلىد لەعەين ئەلتەمر، عوققە كوپى بوشرى نەمرى كوشت و ھەلىواسى. دواتر لەقەراقىڭ يەككە لەچاللاۋەكانى منالەكانى كەلب، لەرنگەى بىبابانەۋە بەرەۋ سۈى بەرىكەت كەچاللاۋى تايەفەى بەھرايە. پىنچ رۇژ لەرنگەدا بوو، بەلام چوونكە شارھزادى رىگە نەبوو بەدۋاى رىننىشاندەرىك دەگەرا، رافىع كوپى غومەيرى تايان پىنساند و خالىد وتى: رىگە نىشانى خەلكان بدە.

رافىع وتى: بەسۈپا و كەل و پەلەۋە ناتوانىت لەم رىگەيە تىپەرىت چوونكە سوار تەنيا لەرۇشتەن بەر رىگەيە دەترسىت و تەنيا كەسانى لەخۇبايى بەم رىگەيەدا دەپۇن، پىنچ رۇژى تەۋاۋ رىگەيە بەبى ئاۋ و مەترسى رىگە ون كردن لەئارادايە.

خالىد وتى: سۈيىند بەخوا ھىچ رىگە چارەيەكمان نىيە، فەرمانى خەلىفەيە، چى بگەين؟

وتى: تا دەتۈان ئاۋ ھەلگىرن و ھەموۋان گۈانى وشتەركانى خۇيان بىستەن چوونكە مەترسىيەكانى رىگە فراۋانە، مەگەر خواۋەند ھاۋكارىمان بكات. بىست وشتى قەلەۋ بۇ من بىنن.

خالىد فەرمانىدا و وشتەركانىان ھىنا. رافىع ئەۋانى بەستەۋە تا لەتىنۋىەتى بىزار بوون. دواتر ئەۋانى بىردە سەر ئاۋخۆرەكە، ئاۋيان خواردەۋە تا تىراۋ بوون، دواتر لىۋى ئەۋانى بىرى و دەمى بەستەن بۇ ئەۋەى كاۋىژ نەكەن و ناۋسكىيان خالى بىيتەۋە. بەخالىدى وت: بەرىكەۋە.

خالىد لەگەل سۈپاۋ كەل و پەلەكان بەرىكەۋە. لەھەر شۈيىنك مەنزلى دەگرت، چوار وشتى سەر دەبىرى و ناۋى ناۋسكى ئەۋانىان دەرەھىنا و دەرخواردى ئەسپەكانىيان دەدا. خەلكان لەئاۋەكەى خۇيان دەرەھەۋە. داۋىن رۇژى سەفەرى سارا، خالىد لەچارەنۋوسى ھاۋەلانى خۇى دەترسا و بەرافىع كوپى غومەيرى وت: دەبىت چى بگەين؟

وتیان: به خواستی خوا گه شتیته ئاو. کاتیک له دوو هیما نزیك كهوتوه، بهكسانی
وت: بپروانن بزائن داری بچوکی دپکاوی دهبینن؟
وتیان: دار نابیینن.

وتی: انا لله و انا اليه راجعون، سویند به خوا له ناچوون و منیش، بی باوکینه، جوان
بپروانن.

کاتیک گهران، داره کانیان بینن به لام برابوونه و هیچیان لی نه مابوویهوه.
کاتیک موسولمانه کان نه وریان بینن، ته کیریان وت. رافع کوپی عومهیر وتی: بن
داره کان هه لکه نن. کاتیک هه لیانکه ند، سرچاوه یه هه لقولی، ئاویان خوارده وه تا تیرو
بوون. دواي نه وه مه نژگه کان په یوه سستی یه ک بوون.
رافع به خالیدی وت: سویند به خوا ته نیا یه کجار نه کاته ی تمه منن نو سال بوو،
له گهل باوکم هاتینه لای نه م ئاوه.

یه کیك له شاعیره موسولمانه کان له مباره وه هونراوه یه کی هونییه وه به م ناوهرۆکه:
((چهنده کانییه کی دلرفین بوو و رافع چون ریگه ی دوزیه وه؟
له ریگه ی بیابان له قهراقیر تا سوی پوشت
پینچ روژ کاتیک سوپا ریگه ی دهبری، گریا
پیش نه وه هیچ مرؤقیك به م ریگه دا نه پوشتبوو))
کاتیک خالید گه یشته سوی، هیژشی کرده سر خه لکانی نه وی له تایه فه ی بههرا.
دهسته یه کیان سهرقالی شهراب خوارده وه بوون و قاپی شهرابیان به دهسته وه بوو.
کۆببوونه وه و گۆرانیبیژه کیان شیعریکه ده خوینده وه به م ناوهرۆکه:

((پیش نه وه ی سوپا که ی نه بویه کر بگات پیکیکم بۆ تیکه ن
نه گهری هیه مهرگی نیحه نزیك و نازانین
له شووشه بۆم تیکه ن

به رده وام پیاله م بۆ پرکه ن

من لهو باده ی خه م ده ره وینیتته وه، تیرو بکه ن

چوونکه گومان ده که م به ره به یان سوپا که ی خالید بگات

بۆ پیش جهنگ له گهل نه وان و پیش نه وه ی ژنان له په رده بینده مر،

به ریئناکه ون.))

دهلئیت: له کاتی هیږشه که، گۆرانییږه که کوژا و خوینی که وته ناو قاپه شمرابه که. خالید پېشپړه وی کرد تا له مېرچ راهیت هیږشی کرده سر غه سانیه کهان. دواى نهوه له زیک بوسرا دابهزی که باوکی عوبه یده ی جراح و شه رحبیل کوپى حه سینه و یه زید کوپى نه بی سوفیان له وی بوون. کوږوونه وه و که مارویان خسته سر بوسرا تا دهستی به سسر دا گیرا و په یمانیان ناشتیا ن به ست به و مېرجه ی جه زیه بده ن. نه مه یکه م شاری شام بوو له سسر ده می خه لافه تی نه بو به کر دهستی به سسر دا گیرا. دواى نهوه هه مووان روویان له فله ستین کرد بۇ نه وه ی هاوکاری عه مرؤ کوپى عاس بکه ن که له عه ره بات نرک چاله که ی فله ستین ئوردوی لیدا بوو.

کاتیڅ رومییه کهان له هاتنی نه وان ناگادار بوونه وه، له جه نقه وه روویان کرده نه جنادین و ته زاروق نږ برای هیږقل سهر کرده ی نه وان بوو. نه جنادین له سهر زه مینی فله ستین له نیوان ره مله و به ییت جه برینه.

کاتیڅ عه مرؤ کوپى عاس له هاتنی باوکی عوبه یده کوپى جراح و شور هحبیل کوپى حه سینه و یه زید کوپى نه بی سوفیان ناگادار بوویه وه، به ریکه وت و په یوه ستی نه وان بوو. له نه جنادین کوږوونه وه و له به را به ر رومییه کهان ئوردوویان لیدا.

عوره کوپى زوبه یر دهلئیت: سالاری رومییه کهان پیاویڅ به ناوی قه بقه لار و هیږقل کاتیڅ به ره و قوس ته نه نیه ده پړشت، نه وی وه ک جیگری خوی کرده سهر کرده ی نه وان. ته زاروق له گهل رومییه کانی هاوړی خوی، په یوه ستی بوو. به لام شار هزایانی شام گو مان ده که ن سهر کرده ی رومییه کهان ته زاروقه و خوا وه ند زاناته ره.

دهلئیت: کاتیڅ دوو سوپاکه له یه ک نرک که و تنه وه، قه بقه لار پیاویڅی عه ره بی به ناوی کوپى هه زارو ف له خه لکی قوزاعه له تیره ی ته زید کوپى حیدان په وانه کرد و پیی وت: پړو ناو نهو خه لکه و بۇ ما وه ی شه و روژیک له ناو نه واند ا بمینه ره وه و هه واله کانی نه وان بۇ من بینه.

دهلئیت: نهو عه ره ب بوو و ده ی توانی بېراته ناو ئوردو وگای موسو لمانان. پړشت و بۇ ما وه ی شه و روژیک له ناو سوپای موسو لمانان مایه وه. دواتر گه رایه وه بۇ لای قه بقه لار. پرسى: چیت بی نی؟

وتی: شه وانه راهی ن و روژانه سوارکار، نه گهر کوپى پاشا که یان دزی بکات، دهستی ده بې ن و نه گهر زینا بکات، سه نگساری ده که ن تا داد په ره ری یان هی نا بی ته دی. قه بقه لاری وتی: نه گهر راست بکه یت، با شتره بمړین له وه ی له سهر نه م زه وییه شه ر

له گېل څو خه لکه بکېن. حمز ده کم خواړه ند کارېک بکات جيا بوونه له نيوان څيمه دا دروست بېټ نه من به سر څواندا سرکه وم نه څوان به سر مندا.

ده لټ: هيرشيان برده و شېر ده ستيپنکړد. قهقهه لار کاتيک شېرې موسولمانه کاني بيښي، بهرؤميه کاني وت: په رويه له سرې من بېست.

وتيان: بؤچي؟

وتې: رؤښکي خراپه و ناخو از م بيښم. به درؤښايي ته مهنم رؤښکي سه ختر له رؤښم نه بيښوه.

ده لټ: موسولمانان سرې پيچراوي څويان برې.

شېرې نه جنادين له سالي سيانزه ي کؤچ دوو رؤښ بؤ کؤتايي جومادي الاول روويدا. له شېرې ده ده ستيه له موسولمانان وه ک سله م کورې هوشام کورې موغيره، وه بار کورې څه سو ده عه بدلنه سو ده، نه عيم کورې عه بدوله نه حام، هوشام کورې عاس کورې وائل و چهن د کسيکي ديکه له قوره ي شيه کان کوران. ناوي کورواوه کاني څه نساريان نه بردوه.

هرو ده له سالي سيانزه يه هه شت يا حموت رؤښ بؤ کؤتايي جومادي الاخر څه بوبه کر چاوي له جيهان به ست.

علي کورې محمه ده ده لټ: خاليد هاته ديمه شق و سرکه ردي به سره، سويابه کي دږي څو رازنده وه. خاليد و باوکي عوبه يده هيرشيان کرده سر و له نه دره نجا رووبه رووي بوونه وه و به سر رؤميه کاندا سرکه وتن و شکستيان پنه ينان. رؤميه کان په نايان بؤ قه لاکاني خويان برد و خوازياري ناشتي بوون. خاليد په يمانې ناشتي له گېل څوان به ست بهو مرجه ي هر کس سالنه يک دينار و يک پيوانه گهنم وه ک جزيه بدات.

دواي څهوه دوژمن مبه ستي شېر له گېل موسولماناني کرد. سوياي موسولمانان و رؤميه کان له نه جنادين رووبه رووي يه کبوونه وه و رؤښي دوو شه ميه دوو رؤښ بؤ کؤتايي جومادي الاول سالي سيانزه ي کؤچ، شېر روويدا. خواړه ند شکستي به ناباوهران هينا و جيگره کي هيرقل کوروا و ده ستيه له سرکه ردي موسولمانه کان شه يده بوون.

هيرقل بؤ شېرې موسولمانه کان گهرايه وه و له واقوسه رووبه رووي يه کبوونه وه. هر دوو سوي شېريان کرد و له کاتي شېرکه، هوالي مرگي څه بوبه کر و سرکه ردي هتي

باوکی عوبه‌یده‌ی جهرایان پیگه‌یشت. ئەم شەرە لەمانگی رەجەب روویدا.
 دەلیت: ئەبوبەکر لەتەمەنی شەست و سێ سالی کۆچی دوایی کرد. مەرگی ئەو
 لەرۆژی دووشەممە هەشت رۆژ بۆ کۆتایی جومادی الآخر بوو.
 دەلیت: ھۆکاری مردنەکەى ئەو بوو جوولەکەکان برنجی ژەھراوییان دەرخوارددا و
 حارس کوپی کەلە لەگەڵ ئەو لەو خواردنەى خوارد بەلام دەستی لێنەگرت و وتی:
 خواردنێکی ژەھراویت خوارد و ژەھرێکی یەك سالتە. دواى یەك سال مرد.
 نەخۆش ئەبوبەکر پانزە رۆژی خایاند.
 پێیان وت: داواى پزیشك بکە.
 وتی: پزیشك منى بینێوه.
 وتیان: چى پى وتیت؟
 وتی: ھەرچی بخوازم، ئەنجامى دەدەم.
 ئەبوجەعفەر دەلیت: لەرۆژی مردنى ئەبوبەکر، عەتاب کوپی ئەسید لەمەککە چاری
 لەجیھان بەست، پێکەوێ ژەھر خوارد کرابوون، بەلام عەتاب لەمەککە مرد.
 سەبارەت بەنەخۆشی ئەبوبەکر، لەعایشە دەگیرنەو: نەخۆشی ئەبوبەکر لەوێو
 دەستی پێکرد کە لەرۆژی دووشەممە حەوت رۆژ بۆ کۆتایی جومادی الآخر، لەرۆژێکی
 سارد، خۆی شۆرد. بۆ ماوەى پانزە رۆژ لەرز و تەپ بوو. بۆ نوێژ نەدەھاتەدەر و بەعومەر
 کوپی خەتابی دەوت پێشنوێژی بۆ خەلکان بکات. خەلکان بۆ سەردان کردنى دەھاتنە
 مائەکەى و ھەر رۆژ خالی لەرۆژی پێشتر خراپتر دەبوو. لەو مائەدا دەژیا کە پێغەمبەر
 پێیدا بوو و ئیستاکە رووبەرۆی مائەکەى عوسمان کوپی عەفانە. لەکاتى مەرگ،
 عوسمان زیاتر لەھەمووان لای دەمایەوێ و لەشەوى سێ شەممە هەشت رۆژ بۆ کۆتایی
 جومادی الآخرى سالی سیانزەیه‌مى کۆچ، چاری لەجیھان بەست.
 دەلیت: باوکی مەشھەر دەیوت: خەلافەتى ئەبوبەکر دوو سال و چوار مانگ چوار رۆژ
 کەم درێژەى کیشا و شەست و سێ سالی بوو کاتیك جیھانى بەجێھێشت.
 لەمبارەوێ گێرانیوێکان جیاوازن. تەمەنى ئەو ھاوئەندازەى لەگەڵ تەمەنى
 پێغەمبەر(د.خ) و سێ سال دواى سالی فیل چاوی بەدنيا ھەلھێنا.
 سەعید کوپی موسەیب دەلیت: بەماوەى خەلافەتى ئەبوبەکر، تەمەنى بەئەندازەى
 تەمەنى پێغەمبەر(د.خ) بوو و لەکاتى مردن شەست و سێ سال تەمەنى بوو.
 جەریر دەلیت: لای معاویە بووم، وتی: کاتیك پێغەمبەر(د.خ) کۆچی دوایی کرد،

تەمەنی شەست و سێ سال بوو، کاتێک ئەبویەکریش مرد، تەمەنی شەست و سێ سال بوو، کاتێک عومەر کوژرا، تەمەنی شەست و سێ سال بوو.
 عەلی کوپی محەممەد دەلێت: خەلافەتی ئەبویەکر دوو سال و سێ مانگ و بیست رۆژ و بەوتەیک دە رۆژ بوو.

ئەۋكەسانەي ئەبۇبەكرىيان شۆرد

ئەۋ كاتەي نوڭزىيان لەسەر خوڭند
ئەۋ كەسەي لەسەر مردوۋى ئەبۇبەكر نوڭزى خوڭند و
كات و ساتى مەرگى ئەۋ

عائىشە دەلىت: ئەبۇبەكەر لەنىۋان عەسر وئىۋارى مرد.
ئەمسا كچى عەمىس دەلىت: ئەبۇبەكر پىنى وئەم: تۆمەن بشۇ.
وئەم: تۈۋاناي ئەۋ كارەم نىيە.
وتىك عەبدولرەحمان كۆپى ئەبى بەكر ھاۋكارىت دەكات و ئاۋ دەكاتە بەدەستا.
قاسم كۆپى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكرى راستگۇ ۋەسىيەتى كرد ژنەكەي، ئەسما،
بىشۋات و ئەگەر تەنيا نەيتۈۋانى ئەۋ كارە بكات، محەممەدى كۆپى يارمەتى بدات.
محەممەد كۆپى عومەر دەلىت: ئەم حەدىسە راست نىيە لەبەر ئەۋەي محەممەد
لەكاتى مردنى باۋكى تەمەنى سى سال بوو.
عائىشە دەلىت: ئەبۇبەكر لەمنى پرسى، پىڭغەمبەريان بەچەند پارچە كفن كرد؟
وئەم: سى.

وتى: ئەم دوو پارچەيە بشۆن و يەكى دىكە بىكرن.
وئەم: باۋكە گىيان، ئىمە دەتۈۋانن پارچەي تازەت بۇ بىكرن.
وتىك كچم، زىندوۋ زىاتر لەمردوۋ پىۋىستى بەپارچەي تازە ھەيە، ئەم پارچانە
بەخوڭن و چاك پىس دەيىت.

عەبدولرەحمان كۆپى قاسم دەلىت: ئەبۇبەكر شەۋ دۋاي ئاۋا بوۋنى خۇر لەشەۋى
سىشەمە كۆچى دۋايى كرد و ھەمان شەۋ بەخاك سىپىردا.
عەلى كۆپى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكرىيان خستە سەر تەختەكەي پىڭغەمبەر(د.خ).
عومەر لەمژگەۋت نوڭزى لەسەر خوڭند و عومەر و عوسمان و تەلحە و عەبدولرەحمان
كۆپى ئەبى بەكر پۇشتەنە ناۋ گۆرەكەي. عەبدوللە دەۋىست بېۋاتە ناۋ گۆرەكەي، بەلام
عومەر وتى: بەسە.

قاسم كۆپى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكر لاي عائىشە ۋەسىيەتى كرد تا لەتەنىشت

پینگەمبەر(د.خ) بەخاکی بێسپێرن و کاتیڤ مرد، گۆپی ئەویان لای پینگەمبەر(د.خ) هەڵکەند و سەریان لای شانی پینگەمبەر(د.خ) دانا.

عەبدوللە کوپی زوبەیر دەلێت: سەری ئەبوبەکرێان لای شانی پینگەمبەر(د.خ) دانا و سەری عومەر لەخوار کەلەکەیی ئەبوبەکرەوه بوو.

دەلێت: پۆشتمە لای عایشە و وەم: دایە گیان، جینگەیی پینگەمبەر(د.خ) و دوو ھاورکەیییم نیشان بەد. ئەو سێ گۆپی نیشاندام کە نەبەرن بێوونەو نەچال بوون. خۆلی سووریان لەسەر بوو. گۆپی پینگەمبەر(د.خ) لەپیشیانەو بوو، گۆپی ئەبوبەکر لای سەری پینگەمبەر(د.خ) و سەری عومەر لای قاچی پینگەمبەر(د.خ) بوو.

موتەلیب کوپی عەبدوللە کوپی حەتتەب دەلێت: گۆپی ئەبوبەکرێان ھاوشیوەی پینگەمبەر(د.خ) تەخت و ئاویان بەسەردا کرد. عایشە خەلکانی بۆ گریان لەسەر گۆپەکە دانیشاند.

سەعید کوپی موسەییب دەلێت: کاتیڤ ئەبوبەکرێ راستگۆ مرد، عایشە چەندین کەسی بۆ گریان لەسەر گۆپەکەیی ئەو دانیشاند. عومەر کوپی خەتاب ھات و وتی: بۆ ئەبوبەکر مەگرین. بەلام ئەوان دەستیان ھەلنەگرت. عومەر بەھوشام کوپی وەلیدی وت: بڕۆ ژوور و کچی ئەبوبەکر و خوشکی ئەبوبەکر بێنەرە لای من. کاتیڤ عایشە قسەیی عومەری بیست، وتی: مەیێرە ناو مائەکەیی من.

عومەر بەھوشامی وت: بڕۆ ژوور، من مۆلەتت پێدەدەم.

ھوشام پۆشتە ژوور و دایکی ڤەرە خوشکی ئەبوبەکرێ ھێنایە لای عومەر. عومەر چەند قامچیەکی لێدا و کاتیڤ ژنان ئەمەیان بیست، بلاویان لێکرد.

عەلی کوپی محەممەد دەلێت: ئەبوبەکر لەسەر مەگ ھۆنراوێکی خۆیندەو بەم ناوەرۆکە:

((ھەرکەس وشتی ھەییە بەجینی بێلێت))

ھەرکەس سامانی ھەییە لێی بستیئن

ھەرکەسیڤ ئامادە نییە بێت

بەلام ئەوێی مردوو، ناتوانێت بێت))

دوایی و تەیی ئەمە بوو: خواوەندا وەك موسولمان بھەمڕێنە و پەییوەستی خواپەرەست و خۆپاریزەکانم بکە.

ۋەسفى جەستەى ئەبۇبەكر

عەبدولرەحمان كۆپى ئەبى بەكر دەئىت: عايشە يەككە لەعرەبەكانى بىنى كە لەكەژاۋەكەى خۆى دانىشتىبوو، كاتىك لای عايشە تىپەپى، وتى: كەس ۋەك ئەم پىاۋە ھاۋشىۋەى ئەبۇبەكر نىيە.

پىم وت: ۋەسفى خەلىفەم بۆكە.

وتى: پىاۋىكى سىپى پىست و لاغر بوو، كەمىك چەماپوۋىۋە و دۆخىنەكەى لەسەر كەلەكەى نەدەبەسترا، روخسارى ئىسقانى و چاۋەكانى بەقولا چوۋبوو، ناۋچاۋى كورت و دەمارەكانى دەستى ديار بوو.

عەلى كۆپى محەمەد دەئىت: ئەبۇبەكر سىپى زەردباۋ بوو، بالايەكى كەمىك چەماۋە و ئەندامى ورد، روخسارى جوان و لووتى ھەلۋى، چاۋەكانى بەقولا چوۋبوون. مەچەكى بارىك و رانەكانى قەلەۋ بوون. بەحەنا رەنگى دەكر.

دەئىت: كاتىك ئەبۇبەكر مرد، باۋكى زىندوو و لەمەككە دەژىا. كاتىك ئاگادار بوۋىۋە، وتى: بەلایەكى گەۋرەيە.

رەچەلەكى ئەبۇبەكر و ناۋ وناۋيانكى ئەۋ

عەلى كۆپى محەمەد دەئىت: بۆچۈنەكان ۋەك يەكە، ناۋى ئەبۇبەكر عەبدوللەيە و پىيان دەۋت عەتلىق چوونكە روخسارى جوان بوو.

دەئىت: دەستەيك و تۈۋىانە: بۆيە بەعەتلىق ناۋيان دەبرد چوونكە پىغەمبەر(د.خ) پىي فەرموو: لەناگر نازادىت. نازادىان بەعەتلىق ناۋ دەبرد.

كۆپى ئىسحاق دەئىت: لەعايشەيان پرسى: بۆ ئەبۇبەكر بەعەتلىق ناۋ دەبەن؟ لەۋەلامدا وتى: رۇژىك پىغەمبەر(د.خ) سەيرى كرد و وتى: ئەمە نازاد كراۋى خواۋەندە لەناگر.

دەئىت: ناۋى باۋكى ئەبۇبەكر، عوسمانە و نازناۋەكەى باۋكى قوحافە، بەم پىيە، رەچەلەكى بەمشىۋەيە: ئەبۇبەكر عەبدوللە كۆپى عوسمان كۆپى عامر كۆپى عەمرۆ كۆپى كەعب كۆپى سەعد كۆپى تىم كۆپى مۇپە كۆپى كەعب كۆپى لوئەى كۆپى غالب كۆپى فېھر كۆپى مالك.

دهلیت: دایکی نه‌بویه‌کر دایکی خیر، کچی سه‌خر کوپی عامر کوپی که‌عب کوپی
سه‌عد کوپی تیم کوپی موپه بو.

واقدی دهلیت: ناوی نه‌بویه‌کر عبدالله‌یه کوپی نه‌بو قوحافه، باوکی قوحافه
عوسمانه و کوپی عامر. دایکی نه‌بویه‌کر ام‌الخیره و ناوی سه‌لمی کچی سه‌خر کوپی
عامر کوپی که‌عب کوپی سه‌عد کوپی تیم کوپی موپه‌یه.

به‌لام به‌وته‌ی هوشام ناوی نه‌بویه‌کر عه‌تیقه، کوپی عوسمان کوپی عامر.
عوماره کوپی غه‌زییه دهلیت: له‌عبدالره‌حمان کوپی قاسم ناوی نه‌بویه‌کری
راستگوم پرسى. وتی: ناوی عه‌تیقه. سی‌برابوون. عه‌تیق، موعه‌تیق، وعو‌ته‌یق.

ژنه‌کانی نه‌بویه‌کر

علی کوپی محهممه دهلیت: نه‌بویه‌کر له‌روژگاری جاهلییه‌ت فتیله‌ی کرده
هاوسه‌ری خوی. واقدی و که‌لبی وته‌که‌ی پشت‌راست ده‌که‌نه‌وه و وتوویانه: فتیله کچی
عوبدولعوزا کوپی عه‌د کوپی نه‌سه‌عد کوپی جابر کوپی مالک کوپی حوسه‌ل کوپی
عامر کوپی لوئه‌ی. عه‌دولله و نه‌سما له‌و ژنه چاویان به‌دنیا هه‌له‌ینا.

هه‌روه‌ها له‌روژگاری جاهلییه‌ت دایکی رۆمانی کرده هاوسه‌ر که‌کچی عامر کوپی
عومه‌یره کوپی زوه‌ل کوپی ره‌مان کوپی حارس کوپی غه‌نم کوپی مالک کوپی
که‌نانه بو. عه‌دولره‌حمان و عایشه له‌و ژنه چاویان به‌دنیا هه‌له‌ینا. نه‌م چوار مناله‌ی
نه‌بویه‌کر له‌و ژنانه‌ن که له‌روژگاری جاهلییه‌ت نه‌وانی وه‌ک هاوسه‌ر هه‌له‌بژارد.

له‌کاتی ئیسلامدا، نه‌بویه‌کر نه‌سما کچی عه‌میسی وه‌ک هاوسه‌ری خوی هه‌له‌بژارد
که‌پیشتر ژنی جه‌عفر کوپی نه‌بی تالیب بو. نه‌و کچی عه‌میس کوپی مه‌عد کوپی تیم
کوپی حارس کوپی که‌عب کوپی مالک کوپی قوحافه کوپی عامر کوپی ره‌بیعه کوپی
عامر کوپی مالک کوپی نه‌سر کوپی وه‌ب الله کوپی شه‌هران کوپی حه‌لف کوپی
نه‌قته‌له و به‌خه‌سه‌میش ناویان بردوو. نه‌بویه‌کر له‌نه‌سما، محهممه کوپی نه‌بی
به‌کری هینایه دنیا.

هه‌روه‌ها له‌روژگاری ئیسلامیدا، حه‌بیبه کچی خارجه‌یه کوپی زه‌ید کوپی نه‌بی
زوه‌ه‌یری حارسى خه‌زه‌جی وه‌ک هاوسه‌ر هه‌له‌بژارد که له‌کاتی مردنی نه‌بویه‌کر

دووگيان بوو. دواي مردنى ئو كچىكى ھىنايە دنيا و بەناوى دايكى كولسوم.

ناوى قازى و دەبىرەگان

و لىپىرسراوانى ئو بۇ كۆكردنەۋى زەكات

مەسەر دەلىت: كاتىك ئەبۇبەكر خەلافەتى گرتەدەست، باوكى عوبەيدە پىنى وت: من كاروبارەكانى جەزىە دەگرمە ئەستۆ. عومەر وتى: داۋەرى كردن لەئەستۆى من. سالىك تىپەرى و كەس نەپۆشتە لاي عومەر.

عەلى كوپى محەمەد دەلىت: ئەبۇبەكر عومەرى وەك داۋەر ھەلىپژارد و سالىك تىپەرى و كەس سكالاي نەبەردە لاي عومەر.

دەلىت: نوسەرى ئەبۇبەكر زەيد كوپى سابت بوو. ھەوالەكان عوسمان كوپى عەفان بۆى دەنۋوسى. ھەركەس ئامادەبوايە، ئو كارەى بۇ ئەنجام دەدا. لىپىرسراوى ئەبۇبەكر لەمەككە، عەتاب كوپى ئەسەيد، لەتايىف عوسمان كوپى ئەبى عاس، لەسەنعا موھاجىر كوپى ئەبى ئومەييە، لەحەزەرمەوت زىاد كوپى لوبەيد، خەولان يەلى كوپى ئومەييە، زوبەيد و زەمەع، ئەبۇموسا ئەشعەرى، جوند، مەعاز كوپى جەبەل، بەحرەين عەلا كوپى حەزەمى، جەرىر كوپى عەبدوللەى بۇ نەجران نارد و عەبدوللە كوپى سورى رەغوسى بۇئاۋچەى جەرش نارد و عەياز كوپى غەنەمى قەمەرى بۇ دومەت ئەلجوندەل. باوكى عوبەيدە و شورەحبىل كوپى حەسەنە و يەزىد كوپى ئەبى سوفيانى و عەمرۇ كوپى عاس لەشام بوون. ھەركام سەركردەى سوپايەك و خالىد كوپى ۋەلىد سەركردەى ھەمويان بوو.

ئەبۇجەغفەر دەلىت: ئەبۇبەكر (خوالىي خوش بىت) بەخشندە و نەرم و نىان بوو. رىزى لەرەچەلەكى عەرەبەكان دەگرت.

حەبان كوپى ساىغ دەلىت: نەخشى ئەنگۈستىلەكەى ئەبۇبەكر نەم القادر الله بوو. دەلىت، باوكى ئەبۇبەكر دواي مردنى ئو شەش مانگ و چەند رۆژ زىندوو بوو و لەموحەرپەمى سالى چواردەيەم لەتەمەنى نەۋەد و حەوت سالى لەمەككە مرد. ئەبۇبەكر لەكاتى نەخشى پەيمانى بۇ عومەر ۋەرگرت تا دواي ئو بىيىتە خەلىفە. لەگىزانەۋەى واقدى ھاتوۋە: ئەبۇبەكر لەكاتى مەرگ كاتىك دەيويست بۇ عومەر پەيمان ۋەرېگرت، عەبدولرەحمان كوپى عەوفى بانگ كرد و وتى: لەعومەر ئاگادارم

بکەرەوە.

عەبدولرەحمان وتی: ئەی خەلیفەی پێغەمبەری خوا، باشتەر لەوێه کەگومان دەکەیت، بەلام تووڕەیه.

ئەبوبەکر وتی: توندی ئەو لەبەر ئەوێه من بەکەسیکی نەرم و نیاو دەزانیت، ئەگەر خەلافەت بگرتە دەست، توند و تیژی پشتگوێ دەخات. ئەی باوکی محەممەد، چەندین جار لێی وردبومەتەر، کاتیکی لەکەسیکی تووڕە دەبم داوام لێدەکات نەرم و نیاوێ لەگەڵ بکەم و کاتیکی رێگەی نەرمی لەگەڵ کەسیکی دەگرمەبەر، رێگەی توند و تیژی نیشان دەدات. ئەی باوکی محەممەد ئەوێ باسەم کرد، لای کەس باسی مەکە.

عەبدولرەحمان وتی: باسی ناکەم.

ئەبوبەکر عوسمان کوڕی عەفانی بانگ کرد و وتی: ئەی باوکی عەبدوللە! سەبارەت بەعومەر قسە بکە.

وتی: تۆ باشتەر دەزانیت.

ئەبوبەکر وتی: ئەی باوکی عەبدوللە، باسی بکە.

وتی: سویند بەخوا بێ گومانم لەوێ ناخی لەرووکەش پاکترە و لەناو ئێمەدا کەس وەك ئەو نییه.

ئەبوبەکر وتی: خوا بێبەخشیت، ئەی باوکی عەبدوللە، ئەوێ باسەمان کرد، باسی مەکە.

وتی: ئەو کارە دەکەم.

ئەبوبەکر بەعوسمانی وت: ئەگەر چاپۆشیم لەو دەکرد تۆم دەکرده خەلیفە، ئەگەری هەیه عومەر بەخەلافەت رازی نەبیت، خێری لەوهدایە کاروباری ئێو نەگرتە دەست، چەندە خوش بوو ئەگەر منیش رازی نەدەبووم و یەکیکی بووم لەکوژراوەکانی ئێو. ئەی باوکی عەبدوللە، ئەوێ سەبارەت بەعومەر باسەم کرد، لای کەس باسی مەکە.

باوکی سەفەر دەلیت: ئەبوبەکر لەسەرناو هاتەدەر، ئەسما کچی عەمیس دەستی گرتبوو، دەستی ئەسما خالکوئی پێوێ دەبینرا، ئەبوبەکر وتی: نایا ئەو کەسە دیکەم بەخەلیفە ئێو، پەسەندی دەکەن؟ سویند بەخوا لەم کارە وردبومەو خەلافەتەم نەدا بەکەس و کارەکە خۆم، عومەر کوڕی خەتابم وەك خەلیفە ئێو هەلبژارد، گوێرایەل و ملکهچی فرمانەکانی بن.

وتیان: بیسمان وگویرایه لاین.

قهیس ده لئیت: عومەر کوپری خهتابم بینى، دانیشتبوو. کهسانیکى لای ئەو دانیشتبوون. عومەر دارینکی به دهسته وه بوو، دهیوت: ئەى خه لکینه، گوێ له وتهکانى خهلیفه ی پیغه مبهەر (د.خ) بگرن چونکه ده لئیت: بۆ خیری ئیوه ههولمداوه. ده لئیت: شه دید کۆیله ی ئەبویه کر له گه ل عومەر دا بوو. نوسراوی خه لاله تی عومەری هه لگرتبوو.

ئەبوجه عفر ده لئیت: به وته ی واقدی، ئەبویه کر عوسمانی بانگ کرد و وتی: ((بنووسه بسم الله الرحمان الرحيم. ئەمه په یمانی ئەبویه کر خهلیفه ی پیغه مبه ره بۆ موسولمانان...))

ده لئیت: ئەبویه کر له مۆش خۆی چوو و عوسمان نووسی: من عومەر کوپری خهتابم وه ک خهلیفه ی ئیوه هه لبارد و خیری ئیوه ده ویست.

ئەبویه کر هاته خو و وتی: بیخوینه بزانه جیت نووسیوه. کاتیک عوسمان خویندییه وه، ئەبویه کر ناوی خواى هینایه سه رزمان و وتی: سویند به خوا ترسایت ئەگەر له م بیهوشییه رزگارم نه بیئت، خه لکان له سه ر ئەو کاره کی شه یان بۆ دروست بیئت.

عوسمان وتی: به لئى.

وتی: خوا وه ند له لایه ن ئیسلام و موسولمانانه وه پاداشتی چاکه ت بداته وه. له گیرانه وه ی یونس کوپری عه بدولعه لی هاتوه: عه بدولره حمان کوپری عه وف له کاتی نه خو شى پۆشته لای ئەبویه کر. ئەوی به خه مبار بینى و وتی: سپاس بۆ خوا باش بوویته وه؟

ئەبویه کر وتی: به راسته؟

وتی: به لئى.

وتی: کاری ئیوه به که سیك سپارد گومان ده که م له هه موان باشتر بیئت، هه رکامتان ده تانویست، خه لافه ت بگرنه ده ست چونکه به دوا ی به خت و شانسه کانی ئەم دنیا یه ده گه ران به لām به خته وه ری دنیا دوا ی ئەمه یه کاتیک په رده ی حه ریر و گرانبا ییتان هه بیئت، له خه وتن له سه ر په رۆی زه رى نازه رى نیگه ران و نا راحه ت نه بن وه ک بلیی له سه ر چق ل خه وتوون. سویند به خوا ئەگەر یه کیك له ئیوه بینن و بى گونا ح بیکوژن، باشتره له وه ی با وه ش بۆ دنیا بکه نه وه. به یانی ده بنه یه که م گومرا که رانی خه لک و ئەوان

لەرێگەى راست بەلارێدا دەبەن چوونکە رێبوار یا بەرێگەى راستدا دەهوات یا رێگەى پر مەترسى.

عەبدولرەحمان دەلێت: پێم وت: خوا بۆتەخشیت، ئارام بە با دووبارە نەخۆش نەکەویت، خەڵک لەگەڵ تۆ دوو جۆرن، دەستەپەکیان هاوپای بۆچوونەکەى تۆ و دەستەپەک دژى تۆیە لەتۆ و هاوڕێکەت فەرمان دەبەن، تۆ بەردەوام چاکەکار بوویت و لەوێ روویداوه، خەمت نییه.

ئەبویەکر وتی: بەلى لەوێ روویداوه، ترس و خەم نییه جگە لەسێ کار کەکردم و باش دەبوو ئەگەر نەمەکرد و سێ کارم نەکرد و باش دەبوو ئەگەر دەمکردن و سێ پرس کەخۆزگە لەپێغەمبەرم دەپرسی.

ئەو سێ کارەى حەزم دەکرد نەمەکردایە: خۆزگە مالى فاتیمەم نەدەکردەوه ئەگەر تەنانت بەمەبەستى شەر دایاندەخست. خۆزگە فەجای سولەمىم بەزیندووی لەناگەردا نەدەسووتاند، یا دەمکوشت یا ئازادەم دەکرد، خۆزگە لەرۆژەى سەقیفەى مەنلەکانى ساعیدە، خەلافەتەم بەعومەر یا باوکى عوبەیدە دەسپارد تا یەکیان ببیتە ئەمیر و منیش وەزیر.

بەلام ئەو سێ کارەى نەمەکرد: خۆزگە ئەو کاتەى ئەشعەسیان بەئەسیری هێنا یە لای من، سەرم دەپەراند چوونکە گومان دەکەم لەهەر شوێنێک شەر ببێت، هاوکارى دەکات، خۆزگە کاتێک خالید کوپى وەلیدم بۆ شەرى لەگەڵ هەلگەراوەکان دەنارد، لەزو ئەلقسە دەمامەو بۆ ئەوێ ئەگەر موسولمانەکان سەرکەوتنیان بەدەست نەدەهێنا، نامادەى جەنگ و هاوکارى ئەوان بێ. خۆزگە کاتێک خالید کوپى وەلیدم بۆ شام نارد، عومەر کوپى خەتابیشم بۆ عێراق دەنارد تا هەردوو دەستەکەى خۆم لەرێگا خوادا کردبێتەوه.

دەلێت: لێرەدا دەستى خۆى درێژ کرد و دووبارە وتی: خۆزگە سەبارەت بەخەلافەت لەپێغەمبەر پرسیارم دەکرد تا کەس لەسەر ئەو کێشه و شەر دروست نەکات، خۆزگە لە پێغەمبەرم دەپرسی نایا ئەنسارییهکان لەم کارەدا بەشیان هەیە؟ خۆزگە سەبارەت بەمیراتی خوشکەزا و پورەکان پرسیارم لێدەکرد چوونکە لەو بارەوه دُنیا نێم. ئەبوجەغەر دەلێت: ئەبویەکر پێش ئەوێ کاروبارى خەلافەت بگرێتەدەست، بازرگانى دەکرد و مالهەکەى لەسەنح و دواى ئەوه لەمەدینە نیشتەجى بوو.

عایشه ده‌لێت: باوكم له‌سه‌نح لای هاوسه‌ره‌كه‌ی هه‌بیه كچی خاریجه كۆپی زه‌ید كۆپی ئه‌بی زوه‌یر حارسى خه‌زه‌جی ده‌مایه‌وه. دوو ژووری دروست كرده‌بوو و به‌گه‌لای دارخورما دایانپۆشیبوو. هیچی پێ زیاد نه‌کرد تا هاته ماله‌كه‌ی خۆی له‌مه‌دینه. دواى ئه‌وه‌ی به‌یعه‌تیان له‌گه‌ل به‌ست بۆ ماوه‌ی شه‌ش مانگ له‌سه‌نح مایه‌وه و به‌ره‌بیانان به‌پێ ده‌هات بۆ مه‌دینه، هه‌ندێ كاتیش سوار ئه‌سپه‌كه‌ی خۆی ده‌بوو. ده‌هاته مه‌دینه و نوێژی له‌گه‌ل خه‌لكان ده‌خویند و دواى نوێژی ئیوارى ده‌گه‌رايه‌وه بۆ لای كه‌سه‌كانى خۆی. هه‌ركات له‌مه‌دینه بوايه، پێشنوێژی بۆ خه‌لكان ده‌کرد و له‌ئه‌گه‌رى ئاماده نه‌بوونی ئه‌و عومهر كۆپی خه‌تاب پێشنوێژ بوو.

ده‌لێت: رۆژانه‌ی هه‌ینی، سه‌ره‌تای رۆژی له‌ماله‌وه به‌سه‌ر ده‌برد، سه‌روریشى خۆی ره‌نگ ده‌کرد و دواتر بۆ نوێژی هه‌ینی رووی ده‌كرده مه‌دینه.

ده‌لێت: پیاویكى بازركان بوو. هه‌موو رۆژێك به‌یانی ده‌پۆشته بازار و ئالوگۆپی ده‌کرد. پانه مه‌رىكى بوو. شه‌وانه ده‌پۆشته لایان و هه‌ندێ كات خۆی ده‌یبردن بۆ له‌وه‌پاندن. هه‌ندێ كات كه‌سانى دیکه ئه‌و كارهیان بۆ ده‌کرد. پێشتر مه‌رى خه‌لكانى ده‌دۆشى و كاتێك خه‌لافه‌تى گرت‌ه‌ده‌ست، یه‌كێك له‌كه‌چه‌كانى خه‌لكان وتی: ئیستا چیت ئاژه‌له شیرده‌ره‌كانى ئیمه نادۆشیت.

ده‌لێت: ئه‌بویه‌كر بیستی و وتی: بۆنا، مه‌ره‌كانتان بۆ ده‌دۆشم و هیوادارم خه‌لافه‌ت گۆرانكارى به‌سه‌ر مندا نه‌هێنیت. به‌هه‌مان شیوه مه‌رى خه‌لكى ده‌دۆشى و هه‌ندێ كات به‌یه‌كێك له‌كه‌چه‌كانى ده‌وت: ده‌خوازیت مه‌ره‌كانت بۆ بدۆشم یا بیانبه‌م بۆ له‌وه‌پین؟ هه‌ندێ كات ده‌یوت: بیانبه و هه‌ندێ كات ده‌یوت: بیاندۆشه. ئه‌بویه‌كر به‌قه‌سه‌ی ده‌کرد.

ده‌لێت: شه‌ش مانگی به‌مشێوه‌یه له‌سه‌نح به‌سه‌ر برد. دواى ئه‌وه هاته مه‌دینه و له‌وى مالى گرت. سه‌یری كاره‌كانى خۆی كرد و وتی: سویند به‌خو، به‌بازرگانی كردن كاروبارى خه‌لك به‌ریوه‌نابریت، ده‌بیئت به‌ئاسووده‌یه‌وه ئه‌و كاره ئه‌نجام بدریت. بازرگانی پشنگوێ خست. رۆژانه له‌مالی موسوڵمانان به‌ئهن‌دازه‌ی بژووی خۆی هه‌نده‌گرت و خه‌رجی هه‌ج و عه‌مه‌ریشی ده‌کرد. ئه‌وه‌ی بۆ دیاری كرابوو، سالانه شه‌ش هه‌زار دره‌م بوو. كاتێك له‌مردن نزیك كه‌وته‌وه، وتی: ئه‌وه‌ی له‌مالی موسوڵمانان لای ئیمه‌یه، بیگه‌ریننه‌وه و هیچی لای من نه‌مێنیت، ئه‌و زه‌وییه‌ی له‌فلان شویندایه له‌له‌به‌رابه‌ر ئه‌وه‌ی وه‌رگرتووه، تایبه‌ته به‌موسوڵمانان. زه‌وییه‌كه‌ی ته‌سلیمی عومهر كرد له‌گه‌ل ئاژه‌لێكى هیلکه‌كه‌ر و كۆیله‌یکه‌ی پیشگه‌ر و قه‌تیفه‌یه‌ك به‌به‌های پێنج دره‌م.

عومەر وتی: پرهنجی مال و منالهکهی زیاد کرد.

علی کوپری محهمه دهلیت: ئه بویهکر وتی: بزائن لهو کاتهوهی خهلافهت گرتوته دهست تا ئیستا، چهندهم له مالی موسولمانان هه لگرتوو و له لایه ن منوه بیده نهوه. ئه و بپه پاره ی هه لیگرتبوو، هه شت هه زار درهم بوو.

ئه سما کچی عه میس دهلیت: ته لحه کوپری عوبه یدالله پوشته لای ئه بویهکر و وتی: عومهرت کرده خه لیفه ی خه لکان، نابینی به بوونی تو چی له دهستی ئه و دهکیشن، کاتیک کاروباره کان بگریته دهست چی دهکات؟ دهرویه پیشگای خواهند و له مباره وه پرسپارت لیده کات.

دهلیت، ئه بویهکر راکشابوو، وتی: هه لمستیئن. کاتیک هه لیانساند و دانیشته، به ته لحه ی وت: من له خوا ده ترسینیت! کاتیک دهرومه پیشگای خواهند و کاتیک له من پیرسیت، ده لیم باشتیئن که سی تو م کرده خه لیفه.

ئه بوجه عفر دهلیت: پیشتر باسی ئه وه مان کرد ئه بویهکر چ کاتیک په یمانی خهلافه تی بو عومهر موسی وچ کاتیک مرد و ئه وه ی که عومهر نو یژی له سه ر خویند و هه مان شه و، به خاک سپێردرا.

دهلیت: به ره به یان یه که م کاری عومهر ئه وه بوو که جامع کوپری شه داد باسی دهکات: کاتیک خهلافه تی گرت ه دهست، پوشته سه ر مینه ر و وتی: من دوعا دهکم و ئیوه بلین نامین.

به لام له گه یزانه وه ی زه رار کوپری حوسینی موپری هاتوو: یه که م وتهکانی عومهر ئه مه بوو: نمونه ی عه ره به کان هاوشیوه ی وشتی سه رکیشه و به دوای ئه و که سه دا دهروات که رایده کیشیت، ئه وه ی رایانده کیشته دهروانیت بزانیته بو کوپیان راکیشیت، به لام سویند به خوا ی که عبه، بو ریگهی راستیان ده به م.

سالح کوپری که یسان دهلیت: یه که م نامه ی سه رده می خهلافه تی عومهر ئه وه بوو باوکی عوبه یده ی کرده سه رکرده و وتی: پیشنیار دهکم له خوا ترس بیت چوونکه ئه و ده مینیه وه و هه موو شته کان له ناو ده چیت، ئه و خوا به ی ئیمه ی له تاریکی رزگار و بو رووناکی رینوینی کردین، کاری سوپاکه ی خالید کوپری وه لیدم به تو سپارد، به شیوه یه کی دادپه روه رانه هه نس و کهوتیان له گه ل بکه و موسولمانان بو به دهست هینانی تالانی روبه روی مه ترسی مه که ره وه و پیش ئه وه ی بو شوینیک رهوانه یان

بکهیت، بهباشی لیکنۆئینه وه لههه موو ورده کاریهه کان بکه. خواوهند تۆی گیرۆدهی من و منی گیرۆدهی تۆ کرد، چاو له دنیا بیۆشه و باوهشی بۆ مه که ره وه، ئاگادار به وهك رابردوان که له ناوچوون و شوینی له ناوچوونی ئه وانت بینیه وه، له ناو نه چیت.

عهلی کوپی محهمهد ده لیت: شه داد کوپی ئه وس کوپی سابتی نه نساری و مه حمیه کوپی جه و یهرفا به هه وائی مه رگی نه یه به کر هاته شهام به لام هه وائه که یان بلا و نه کرده وه تا ئه کاتهی موسولمانان له شه پری واقوسه سه رکه وتنیان به ده ست هینا. ئه مه له مانگی ره جه بدا بوو. دواتر باوکی عوبه یه دیان له مه رگی نه یه به کر و خه لافه تی عومه ر کوپی خه تاب ئاگادار کرده وه. هه ره ها پینان راگه یاند سه رکه ردایه تی سوپاکه ی به و سپاردوه و سه رکه رکه کانی دیکه په یه وه سستی ئه و و خالید کوپی وه لیدی له سه ر کارلار بردوه.

کوپی ئیسه قاق ده لیت: موسولمانه کان دوا ی ته وای بوون له ئه جنادین روویان کرده فه حل له سه رزه مینی ئه رده ن. ده سه ته بلا وه کانی سه رزه مینی رۆم له وئ کۆبیو نه وه. موسولمانه کان له گه ل سه رکه رکه کانی خو یان بوون. خالید له پێشه وه ی سوپاکه بوو. کاتی ک رۆمیه کان له بیسان دابه زین، ناوی رووباره کانیان به ردا یه وه، زه ویه که سویره لان و بوو به قو پ.

رۆمیه کان له نۆوان فه حل و بیسان له نۆوان فه له ستن و ئه رده ن جیگیر بوون و کاتی ک موسولمانه کان گه یشتنه بیسان و له کاروباری رۆمیه کان ئاگادار بوو نه وه، ئه سپه کانیان چه قی و گه رفتهاری په نچ و دژواری بوون. خواوهند رزگاری به خشین و بیسانیان به ذات الرده — قوره لان، شوینی ک قو ر بی ت و قاچ بچه قی ت — ناو برد له به ر ئه وه ی موسولمانان په نچی زۆریان پێرا.

دوا ی ئه وه موسولمانان له فه حل رووبه رووی رۆمیه کان بوو نه وه و شه پریان ده سپێکرد. رۆمیه کان شکستیان خوارد و موسولمانه کان پۆشتنه ناو فه حل. سوپا پێر و بلا وه که ی رۆم رووی له دیمه شق کرد.

شه پری فه حل له زیقه عده ی سائی سیانزه یه می کۆچ، حه وت مانگ دوا ی ده سپێکردنی خه لافه تی عومه ر کوپی خه تاب روویدا. له م سائه دا عه بدولره حمان کوپی عوف سه ره ره سستی حه ج و حاجیه کان بوو.

دوا ی شه پری فه حل، موسولمانان روویان له دیمه شق کرد. خالید له پێشه وه ی سوپاکه دا بوو. رۆمیه کان له دیمه شق له ده وری پیاویکی رۆمی به ناوی باهان

کۆبوونەوه. عومەر کوپی خەتاب سەرکردایەتی لەخالید کوپی وەلید سەندبوویەوه و باوکی عوبەیدە جەراخی بۆ ئەو مەبەستە دیاری کردبوو. موسولمانەکان و رۆمیەکان لەدەورووبەری دیمەشق رووبەرووی یەکیبوونەوه و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد. خواوەند شکستی بەرۆمیەکان بەخشی و موسولمانان کەسانیکی زۆریان لەوان کوشت. رۆمیەکان پۆشتنە ناو دیمەشق و دەروازەکانیان بەست. موسولمانەکان گەمارۆیان خستە سەر شارەکە تا ئەو کاتەی دەستی بەسەردا گیرا و جەزیه یاندا.

لەم کاتەدا نامەی عومەر کوپی خەتاب بۆ سەرکردایەتی باوکی عوبەیدە جەراح گەیشتبوو، بەلام باوکی عوبەیدە شەڕمی دەکرد نامەکە بۆ خالید بخوینیتەوه. نامەکەی نەخویندەوه تا ئەو کاتەی دیمەشق دەستی بەسەردا گیرا و پەیمانی ناشتی لەسەر دەستی خالید و بە ناوی ئەوهوه نووسرا.

کاتیکی دیمەشق پەیمانی ناشتی بەست، باهان سەرکردەی رۆمیەکان کەشەری لەگەڵ موسولمانەکان کردبوو، پەيوهستی هێرقل بوو. گرتنی دیمەشق لەسائی چواردەیهمی کۆچ و لەمانگی رەجەب روویدا.

دوای پەیمانی ناشتی، باوکی عوبەیدە سەرکردایەتی خۆی ناشکرا و خالیدی لەسەر کار لابرد.

موسولمانەکان و رۆمیەکان لەشاری عەین فەحل رووبەرووی یەکیبوونەوه و شەڕێکی قورسیان کردبوو. دوای ئەوه رۆمیەکان روویان لەدیمەشق کرد.

بەلام لەگێڕانەوهی باوکی عوسماندا هاتوو: موسولمانان لەیەرموک و لەگەڵ رۆمیەکان شەڕیان دەکرد کەنێردراو هات و هەوالی مەرگی ئەبوبەکر و سەرکردایەتی باوکی عوبەیدە هینا. داستانێ یەرموک و داستانێ دیمەشق لەم گێڕانەوهدا جیاوازه لەوهی لەگێڕانەوهی کوپی نیسحاقدا هاتوو. ئێمه، ناماژە بەبەشێکی دەهین.

دەلیت: کاتیکی عومەر کوپی خەتاب لەخالید کوپی سەعید و وەلید کوپی عوققەبە رازی بوو و ئەوانی بەخشی، مۆلەتی پێدان بێنە ناو مەدینە چوونکە بەهۆی هەلاتنیان لەگۆڕەپانی شەڕ، ئەبوبەکر رینگە نەدەدان بێنە ناو شارەکە و ئەوانی بۆ شام گەڕاندەوه و وتبووی: دەبیئت هەول بەهەن و پەنجتان پێبەریت، بەدلخوازی خۆتان پەيوهستی سوپای یەکیک لەئەمیرەکان بێن. ئەوان پەيوهستی سوپاکە ی شام بوون.

شهری دیمه شق به گپرانه وهیه کی جیاواز

باوکی عوسمان دهلیت: کاتیک خواوند سوپای رومی له یه رموک شکست پنهینا و خه لکی واقوسه بلاوه یان لی کرد و تالانییه کان دابهش کرا و پینچ یه کیان بو نه بو به کر نارد، نیردراوان به ریکه وتن. باوکی عوبه یده به شیر کوپی که عبی حمیری له یه رموک به جیهیشت تا له گه پرانه وهی دوژمن بی ناگا نه بیست و ریکه که ی لی نه به ستن. خوی له گه ل سوپاکه ی به مبهستی سه فیر به ریکه وت. ده یویست شوین هه لاتووان بکه ویت به لام نه یده زانی کو بو ونه وه یا پرژ و بلاون. هه والی پیکه یشت که روویان له فحل کردوه.

ههروه ها ناگادار بوویه وه خه لکانی دیمه شق له حیمسه وه هاوکاریان پیکه یشتوه. نه یزانی به ره و دیمه شق بروت یا فحل له نه رده ن. له مباره وه نامه ی بو عومر نووسی و چاوه رانی وه لایمی کرد. کاتیک عومر له سه رکه وتنی یه رموک ناگادار بوویه وه، سه رکرده کانی به هه مان شیوه ی نه بو به کر هیشت وه جگه له عه مرؤ کوپی عاس و خالید کوپی وه لید که خالیدی په یوه هستی سوپاکه ی باوکی عوبه یده کرد و فره مان به عه مرؤ دا هاوکاری خه لکانی دیکه بکات تا نه و کاته ی شه رده گاته ناوچه کانی فله ستین و دواتر کاروباره کانی نه و سه رزه مینه له نه ستو بگریت.

به لام له گپرانه وه ی کوپی نیسحاق سه بارت به کاری خالید کوپی وه لید و له سه ر کار لابزانی له لایه ن عومر کوپی خه تاب به مشیوه هاتوه: عومر به هوی نه و قسه ی خالید کرد بووی، لی توو په بو و له هه موو روژگاری نه بو به کر به هوی کوشتنی مالک کوپی نه ویره و ههروه ها به هوی هه نس و که وتی خالید له کاروباری جه نگ لی بیزار بو، کاتیک خه لافه تی گرته ده ست، یه که م وته ی سه بارت به سه ر کار لابردنی خالید بو، وتی: هه رگیز له لایه ن منه وه هیچ کاریکی پیناسپیردریت. نامه ی بو باوکی عوبه یده نووسی، نه گه ر خالید حاشای له وته کانی خوی کرد سه رکرده ی سوپا بیت و نه گه ر حاشای نه کرد، تو سه رکرده ییت و عه مامه له سه ری هه لگره و ده ست به سه ر نیوه ی سامانه که یدا بگره.

کاتیک باوکی عوبه یده نه مه ی لای خالید باس کرد، خالید وتی: مؤله تم پییده تا له گه ل خوشکه که م راویژ بکه م. باوکی عوبه یده مؤله تی پیدا. خالید پوشته لای خوشکه که ی فاتیمه کچی وه لید که ژنی حارس کوپی هوشام بو. له رووداوه که ناگاداری

کرده وه.

فاتیمه وتی: سویند به خوا هرگیز عومر نابینته هاورنی تو، دهیه ویت حاشا له وته کانی خوت بکهیت، نهوسا تو له سر کار لایبات.

خالد سهری خوشکه که ی ماچ کرد و وتی: سویند به خوا راست ده کهیت. پېداگری له سر کاره که ی خوی کرد و له حاشا کردن له وته کانی، خوی به دوور گرت.

بیلال کویله ی نهوبه کمر هاته لای باوکی عوبه یده و وتی: سهاره ت به خالد چ فرمانیکت پښه؟

وتی: فرمانم پندراوه ده ستاره که ی له سر لاهرم و ده ست به سر نیوه ی سامانه که یدا بگرم. نیوه ی سامانه که ی گرت تا پېنوشه کانی مایه وه، باوکی عوبه یده وتی: نه ت که پېلاوه بی نه وه ی دیکه یان که لکی نییه.

خالد وتی: به لی، به لام که سیك نیم نافرمانی سهره ی باوه پداران بکه، هرچی ده خوازیت نه جامی بده. باوکی عوبه یده تا کیکی پېلاوه که ی هلگرت و تا کیکی دایه وه به خالد. خالد ی له سر کار لاهراو له مه دینه پوشته لای عومر.

ده لیت: عومر هرکاتیک لای خالد تیپه پری ده کرد، ده یوت: نه ی خالد مالی خوا له ژیر راخهره که ت درېینه.

خالد ده یوت: سویند به خوا هیچ لا نییه.

کاتیک عومر به رده وام نه م قسه ی دووباره ده کرده وه، خالد پښی و ت: نه ی سهره ی باوه پداران، سویند به خوا نه وه ی له حکومت که ی نیوه به ده ستم هیناوه، چل هزار درهم نازیت.

عومر وتی: هه موویم به چل هزار درهم له تو کړی.

خالد وتی: بؤ تو.

وتی: بؤ من.

ده لیت: خالد جگه له سیلاح و به نده هیچی نه بوو، کاتیک خه ملاندیان، هشتا هزار درهم ده ژیا، عومر چل هزار درهمی پېدا و ده سستی به سر سامانه که ی نه ودا گرت.

به عومریان و ت: نه ی سهره ی باوه پداران، باشتره سامانه که ی بؤ بگرېنیته وه؟

عومر وتی: نه کارم بؤ موسولمانان کردووه، سویند به خوا هیچ کات بؤی ناگرېننه وه.

عومەر کاتیک ئەم کارە ی کرد، گومان ی کرد توانیویەتی تۆلە لەخالی بەستینی ئەوه. باوکی عوسمان دەلیت: کاتیک نامە ی باوکی عوبەیدە بە دەستی عومەر کوپی خەتاب گەشت کە پرسیبوو: لەکوێ دەست پێکات؟ عومەر لەوە لāmدا نووسی: سەرەتا لەدیمە شقەوه دەست پێکەن و بۆنە ئەوی چونکە قەلای شام و مالی پاشاگانی شامە. سوپایەک پەوانە بکە تا لەبەرەبەر خەلکانی فەحل و فەلەستین و حیمس بێت، ئەگەر خواوەند فەحلی پێش دیمە شق بەئێوه بەخشی، باشتەر و ئەگەر گرتنی ئەو دواکەوت و دیمە شق دەستی بەسەردا گیرا، یەکیک بۆ پاراستنی دیمە شق بەمینی ئەوه و تۆ و سەرکردەکانی دیکە هێرش بکەنە سەر فەحل و ئەگەر دەستتان بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت، لەگەڵ خالید رووبکەنە حیمس و شورەحیل و عەمرۆ لەئێردەن و فەلەستین بەجی بێنە. سەرکردە ی هەر سوپا و هەر ویلا یەتیک، سەرکردایەتی سوپاکە ی خۆی بکات تا لەویلا یەتەکی ئەو دەروێژە دەر.

باوکی عوبەیدە دەکەس لەسەرکردەکانی خەلک، باوکی ئەعوەری سولەمی، عەبد عەمرۆ کوپی یەزید کوپی عامر

جورشمە ی، عامر کوپی حەسمە، عەمرۆ کوپی کەلیبی یەحسبە ی، عومارە کوپی سەعق کوپی کەعب، سەیفی کوپی عەلبە کوپی شامل، عەمرۆ کوپی حەیب کوپی عەمرۆ، وەلیدە کوپی عامر کوپی خەسەمە، بێشر کوپی عیسە و عومارە کوپی مەخشی پەوانە کرد. هەركامیان پێنج سەرکردە ی دیکە ی لەگەڵدا بوو.

سەرکردەکان لەهاوە لانی پێغەمبەر(د.خ) بوون مەگەر ئەو کەسانە ی نەیان دەتوانی کاروبارەکان راپەرێن. هەموویان لەسە فەرەوه بەرێکەوتن و لەنزیک فەحل دابەزین. کاتیک رۆمییهکان ناگادار بوونەوه سوپای موسولمانان مەبەستی هێرش کردنیان هەیه، ئاوی دەورووبەری فەحلیان بەردایەوه و زەوی بوو بەقور. موسولمانان کەوتنە پەنجەوه و خەلکانی فەحل هەشتا هەزار سوار بوون، لەهێرش ئەوان پارێزران. خەلکانی فەحل یەکەم خەلکان بوون لەسەرزەمینێ شام خۆیان لەپشت قەلاکانەوه حەشاردا. دوا ی ئەوان خەلکانی دیمە شق ئەو کارەیان کرد.

باوکی عوبەیدە زو ئەلکەلەعی نارد تا لەنێوان دیمە شق و حیمس پشتیوانی موسولمانان بێت. عەلقەمە کوپی حەکیم و مەسروقیشی پەوانە کرد تا لەنێوان دیمە شق و فەلەستین بن. سەرکردە ی سوپای ئەو ناوچە یەزید بوو. هات و باوکی عوبەیدەیش لەمەرجەوه هات. خالید کوپی وەلیدیش پەیوەستیان بوو. سوپای عەمرۆ و باوکی

عوبه يده، له ملاولای سوپاکه ی ئه ودا جیگر بوون. عه یاز سهرکرده ی سواره کان و شوره حبیل کوپې حه سه نه سهرکرده ی پیاده کان بوو. هه موویان روویانکرده دیمه شق که سهرکرده که ی نه ستاس کوپې نه ستوس بوو. گه مارویان خسته سهرشاره که و له ده وری شاره که ئوردوویان لیډا. باوکی عه مرؤ له قۆلیک و عه مرؤ له قۆلیک و یه زید له قۆلیکدا بوو.

له م کاته دا هیرقل له حیمس بوو. شاری حیمس له نیوان ئه وان و موسولمانه کان جیایی دروست کردبوو. بۆ ماوه ی هه فته رۆژ گه مارویان خسته سهر دیمه شق. هیرشی سوپا و تیرهاویشتن و مه نجه نیق به کارده بران. دیمه شقییهکانی ناو شاره که چاوهروانی هاوکاری بوون. هیرقل لییان نزیک و داوای هاوکارییان لیکردبوو. زوئله که لاع له یهک مه نزلې دیمه شق له نیوان سوپای موسولمانان و حیمس ئوردوی لیډابوو. وای نیشاندهدا ده یه ریت هیرش بکاته سهر حیمس. سوارهکانی هیرقل بۆ هاوکاری خه لکانی دیمه شق هاتن. سوپاکه ی زو ئه لکه لاع هیرشی کرده سهریان ورینگر بوون له گه یشتنی ئه وان بۆ ناو شاره که. گه رانه وه و له به ربه ر ئه و ئوردوویان لیډا. کاتی که خه لکانی دیمه شق له هاتنی سوپای هاوکاری بی هیوا بوون، لاواز و خه مبار بوون. موسولمانان هیوادار بوون خۆیان بده ن به ده سته وه.

خه لکان دیمه شق گومانیان کرد بوو ئه م هیرشه ییش هاوشیوه ی شه رهکانی پینشو و کاتی که وه رزی سه رما بگات، دوژمن شوینه که ی خۆی به جیدیلنیت به لام زستان هات و عه ره به کان له شوینی خۆیان بوون. چتیر هیوایان نه ما و له وه ی خۆیان له ناو دیواری شاره که دا حه شارداوه، په شیمان بوونه وه.

له م ناوه دا به ترینقی که له سهرکردهکانی دیمه شق، کوپنکی بۆ هاته دنیا. خواردنیککی ئاماده و خه لکان خواردیان و خواردیانه وه. ئاگیان له پینگه و شوینهکانی خۆیان نه ما. له موسولمانان که س به مه ی نه زانی جگه له خالید چونکه هه یج کاریکی دوژمن له چاوی ئه و شاراو نه بوو. سیخو په کان ی به رده وام هه والهکانیان بۆ ده هینا و ئاگی له ده ور به ری خۆی بوو. ته ناف و که مه ندی هاوشیوه ی په یژه ئاماده کرد.

بۆ شه و ی ئه و رۆژه له گه ل ده سته یه که له شه رکه رانی خۆی به رینکه وت. خۆی و قه عقاع کوپې عه مرؤ و مه زعو ر کوپې عوده ی وکه سانیکی هاوشیوه ی خۆیان له پینشه وه بوون، وتیان: کاتی که له سه ر دیواره که دهنگی ته کبیری ئیمه تان بیست، وه رنه سه ر و بۆ لای

دەرگاگە بۆن. کاتیڭ خالید و ھاوولانی گەیشتنە لای دەرگاگە، تەنافەکانیان ھەلداپەسەر، ئەو مەشکانە بەھۆیەو لەخەندەکە پەریپوونەو، بەپشتیانەو بوو. دوو گەمەند بەدیوارەکەو گیرى کرد. قەعقاع و مەعور سەرکەوتن و تەناف و کەمەندەکانى دیکەیان بەدیوارەکەو گیر کرد. ئەو شوینەى ھێرشیان کردە سەر بەھێزترین شوینی شارەکە بوو و زیاتر لەھەموو شوینیڭ ئاوی لى بوو. پۆشتن بۆ ئەو شوینە دژوارو پڕ مەترسی دەھاتە بەرچاو. کەسان یەك لەدواى یەك ھاتن و کەس لەھاوولانی خالید نەمایەو مەگەر ئەوێ سەرکەوت و لەدەرگاگە نزیک کەوتەو.

کاتیڭ لەسەر دیوارەکە جیگیر بوون، ھەموویان پۆشتنە خوار. خالید لەگەڵ ئەوان دابەزى وکەسانىڭى دانا تا ئەو شوینە بۆ ئەو کەسانەى سەردەکەون، بپارێزن و فەرمانى پێدان تەکبیر بڵێن، ئەوانەى لەسەر دیوارەکان بوون، بانگى تەکبیریان بەرز کردەو و موسولمانان ھێرشیان کردە سەر دەرگاگە و ژمارەپەکی زۆر خۆیان بەتەنافەکانەو ھەلواسى. خالید گەیشتنە یەكەم ریزی بەرگریکاران و ئەوانى کوشت. روى کردە دەروازەکە و دەروازەوانەکەى کوشت. جموجۆل لەناو خەلکانى شارەکە دروست بوو. خەلکان بۆ شوین و پینگەکانى خۆیان گەپانەو بەلام نەیان دەزانى چى رویداو. خالید و ھاوولانی کێلونی دەرگاگانیان بەشمشیر قرتاند و دەرگیان بۆ موسولمانان کردەو. ھاتنە ناوشارەکە و ھێرشیان کردە سەردوژمن بەشیوہەیک ھەموو بەرگریکارەکانى دەروازەکەى خالید کوژران.

کاتیڭ خالید ھێرشى کردە سەر کەسانى نزیکى خۆى و بەسەر ئەواندا سەرکەوت، ئەوانەى رزگاریان ببوو، روویان لەدەروازەکانى دیکە کرد. پێشتر موسولمانان پێشنیاری ناشتیان پێدەکردن بۆ ئەوێ ناشتى سەقامگیر بێت و سامانەکان دابەش بکەن بەلام رازى نەبوون و لەناکاو خوازیارى ناشتى بوون و موسولمانان رازى بوون. دەرگاگانیان کردەو و وتیان: وەرن و ئیمە لەبەرگریکارانى ئەم دەروازەپە بپارێزن.

ھێرشبەرانى سەر ھەر دەروازەپە بەناشتى ھاتنە ناو شارەکە بەلام خالید بەشەپ. خالید و سەرکردەکانى دیکە لەناوہاراستى شار یەکیانگرتەو. ئەمان بەکوشتار و تالانى و ئەوان بەناشتى و نارامى. ناوچەکەى خالیدیان لەناو پەیمانى ناشتیەکەدا جیگە کردەو و ناشتى بەرقەرار کرا.

ناشتى دیمەشق لەسەر بنەمای دابەش کردنى دینار و مال بوو. یەك دینارى سەرانە و سامانە تالان کراوہکانیان دابەش کرد. ھاوولانی خالید وەك شەپکەرانى

سهرکردهکانی دیکه بوون. بۇ هەر جهریبیک له سهرزه مینى دیمه شق پیوانه یهک له داهات له بهرچاو گیرا و مال و سامانی پاشا و شوینکته و تهکانی وهک تالانی حسیبی بۇ کرا و به سهر زونه لکه لاج و باوکی نه عوه و به شیر و شهپرکه رهکانیان دابهش کرا. ههوالی نه رووداو هیان بۇ عومه ر نووسی.

نامه ی عومه ر به باوکی عوبه یده ی جهرج گه یشت: سوپاکه ی عیراق بۇ عیراق بگه پرنه روه و فه رمان بده به خیرایی برۆنه لای سه عد کوپی مالک و هاشم کوپی عوته به ی کرده سهرکرده ی سوپای عیراق و قه عقاع کوپی عه مرۆ فه رمانده ی پیشه نگهکانی بوو. عه مرۆ کوپی مالک و ربیعی کوپی عامر فه رمانده ی دوو بالی سوپاکه بوون. پیش کۆتایی هاتن به کاروباری دیمهش به ره لای سه عد به ریکه و تن. هاشم له گه ل سوپای عیراق ریگه ی عیراقی گرته به ر و سهرکردهکانی دیکه روویان له فه حل کرد.

شهپرکه رانی هاشم ده هه زار کهس بوون. شوینی کۆژاوان به کهسانی دیکه پرکرایه وه. قه یس و نهشته ر له ناو نه واند ا ده بی نران.

له ناو سهرکردهکان عهلقه مه و مه سروق روویان له نیلیا کرد و له سهر ریگه ی نهو سهرزه مینه دابه زین. دهسته یهک له سهرکردهکانی یه مه ن له دیمه شق له گه ل یه زید کوپی نه بی سوفیان مانه وه. عه مرۆ کوپی شیمه ر کوپی غه زیه و سه مه کوپی موسافیر کوپی هه زمه و موشافیع کوپی عه بدوله کوپی شافیع له ناویاندا ده بی نران.

یه زید کوپی نه بی سوفیان دوا ی گرتنی دیمه شق ده حیه کوپی خه لیفه ی که لبی له گه ل سوپایهک بۇ ته دمور و باوکی زه هرای قوشیری بۇ به سنیه و حوران نارد. نهو ناوچانه یش هاوشیوه ی دیمه شق په یمانی ناشتیان به ست و سهرکردهکان به ریوبه ردنی کاروباری ناوچهکانیان له نه ستۆ گرت.

مه مه د کوپی نیسحاق ده لیت: گرتنی دیمه شق له سالی چواره ی کۆچ و له مانگی ره جبه رویدا.

هه روه ها ده لیت: شه ری فه حل پیش دیمه شق بوو و سوپا په رزوبلاوه که ی فه حل روویان له دیمه شق کرد. موسولمانان کاتیک شوینیان که و تن روویان له دیمه شق کرد. به گومانی نهو شه ری فه حل له سالی سیانزه ی کۆچ و له مانگی زیقه عده رویدا.

واقدی هاوشیوه ی کوپی نیسحاق ده لیت: شه ری دیمه شق له سالی چواره ی کۆچ

روویدا. بهگومانی ئەو گەمارۆدانی سەر شارەکه درێژە کێشا و بهگومانی ئەو، شەپری یەرموک لەسائی پانزە روویدا و لەم سائە و لەمانگی شەعبان، هێرقل دواى شەپری یەرموک لەئەنتاکییەوه رووی کردە قوستەنتەنییە و دواى یەرموک، لەشام شەپ رووینەدا.

ئەبوجە عەفر دەلیت: پێشتر، لەرووی گێڕانەوهی هەدیسەکانەوه ئاماژەمان بەوهدا شەپری یەرموک لەسائی سیانزەى کۆچ روویدا و هەوائى مەرگی ئەبوبەکر لە لەکوۆتایی ئەو رۆژەى رۆمییهکان شکستیان خوارد، بەموسولمانان گەیشیت. عومەر، فەرمانیدابوو دواى تەواو بوون لەیەرموک رووبکەنە دیمەشق. بەپێى ئەم هەدیسانە شەپری فەحل دواى شەپری دیمەشق روویدا و دواى ئەوه و پێش ئەوهی هێرقل بەرهو قوستەنتەنییە بپوات، لەنیوان موسولمانەکان و رۆمییهکان چەندین شەپ روویدا. بەخواستى خوا لەکاتى خۆیدا ئاماژەى پێدەدەین.

لەم سائەدا یانى سائی سیانزەیهى کۆچ، عومەر کوپى خەتاب، باوکی مەسعودى سەقەفى بۆ عێراق نارد و بەوتەى واقدى لەم سائەدا کوژرا. بەلام کوپى ئیسحاق دەلیت: شەپری پرد کەتاییدا باوکی عوبەیدە کوپى مەسعودى سەقەفى کوژرا، لەسائی چواردهیهى کۆچ روویدا.

شەپری فەحل بەپێى گێڕانەوهیهى تر

ئەبوجە عەفر دەلیت: هەنووکە باسى گرتنى فەحل دەکەین کە سەبارەت بەو جیاوازی هەیه و ئەم جیاوازییە سەرسوڕهێنەرە چوونکە رووداوهکان لەیهکەوه نزیك بوون.

ئاماژەمان بەگێڕانەوهی کوپى ئیسحاق دا. بەلام گێڕانەوهی باوکی عوسمان و یەزید کوپى ئەسیدی غەسانی و باوکی حارسەى عوتەبى بەمشیهیه کەدەلێن: دواى گرتنى دیمەشق، موسولمانان یەزید کوپى ئەبى سوفیانان لەگەڵ سوپاکەى لەدیمەشق بەجێهێشت و رویان کردە فەحل. سەرکردەى شەپکەرەن شورەحبیل کوپى حەسەنە بوو و ئەویش خالیدی وەك فەرماندەى پێشەنگەکانى دەستنیشان کرد. باوکی عوبەیدە و

عه مرؤ فه رماندهی دوو بالی سوپاکه بوون. زه رار کوپی نه زهر سهر کرده ی سواره کان و عه یاز سهر کرده ی پیاده کان بوو. موسولمانان ده یانویست روو به روی هیرقل بینه وه و سوپا هه شتا هزار که سییه که ی دوژمن له پشت سهری خو یان به جیبیلن.

ده یانزانی سوپای نیشته جیبی نزیك فه حل هیزی سهر که ی رومه و له وان چاوهر وان و دوا ی نه وان شام نارام ده بیئت. کاتیک گه یشتنه لای باوکی نه عهر، نه ویان بؤ ته بهریه نارد و گه مارؤی خسته سهر نه وشاره و له فه حل که به شیکه له نهرده ن، ئوردوویان لیذا. کاتیک باوکی نه عهر له فه حل ئوردووی لیذا بوو، خه لکی ئهر شوینه مان و حانی خو یان به جیهیشت و روویان کرده بیسان.

شوره حبیل له گهل سوپاکه ی خو ی له فه حل دابه زی. رومییه کان له بیسان بوون. له نیوان نه وان و موسولمانه کان ئاو و قور دووری دروست کردبوو. ئهم هه والیه یان بؤ عومهر نووسی و ده یانخواست بمیننه وه و نه یانده ویست له فه حل بپون تا وه لامی نامه که له لایه ن عومهر خهتابه وه دیئت. له وی بوون و نه یانده توانی دژی دوژمن هه یج کاریک بکه ن. قور او ریگر بوو. عهر به کان ئهم شه پریان به فه حل، قور او و بیسان ناو برد. موسولمانه کان له گونده کانی نهرده ن شتی زیاتریان له ناباوه ران وهرده گرت. خواردنی به رده وامیان پیذه گه یشت. ئالفی زوریان له به رده ستا بوو. رومییه کان چاوی ته ماحییان تیبرین و سهر کرده کیه یان سه قلا ر کوپی میحراق بوو. هیوادار بوون موسولمانان نا کاو گیر بکه ن و مه به سستی هیزش کردنه سهر نه وانیان کرد.

به لام موسولمانان ناگادار و وشیار بوون و شوره حبیل شه و رۆژ سوپاکه ی له نامه باشیدا هیشته وه. کاتیک رومییه کان له نا کاو هیزشیان برد، موسولمانان روو به روویان بوونه وه و نه مانیان پینه دان. رومییه کان له فه حل یه که شه و رۆژی ته و او بویرانه و تیکوشه رانه شه پریان کرد که هه یج کات شه پریکی هاوشیوه ی نه وه یان نه بینیبوو. کاتیک رۆژی دووه م و گه یشته شه و تاریکی داهات، سهریان سوپا و شکستیان خوارد. نه یانده زانی چی بکه ن چونکه سهر کرده کیه یان سه قلا ر کوپی میحراق و جیگره که ی نه ستورس هردووکیان کوژران. موسولمانان سهر که وتنی ته و او یان به ده ست هیئا و شوین دوژمن که وتن چونکه گومانیان ده کرد هه لاتنی نه وان مه به سستیکی له پشته وه یه. دواتر ده رکه وت سهریان سوپا وه و نازانن چی بکه ن. له کاتی هه لاتن روویان له قوربه که کرد و چه قین. له م کاته دا یه که م ده سته ی هیزش به ره موسولمانه کان گه یشتن و نه وان

كەتواناي بەرگرييان نە مابوو لەلايەن موسولمانانەوه كوشتار كرد.

رۆمىيەكان لەفەحل شكستيان خوارد بەلام كوشتار لەناو قوڤ و لیتەكەدا بوو. هەشتا هەزاركەسيان ليكوژرا و جگە لەژمارەيەكی كەم كەس رزگاری نەبوو. موسولمانان بەردانەوهی ئاوهكە و دروست بوونی قوڤيان پەسەند نەكرد—بەلام قوڤ و لیتەكە هاوكاری كردن و ئەم بەخششەي خاوەند بووه هۆكاری سەرکەوتنی ئەوان. كاتێك تالانییەكانیان دابەش كرد، باوكی عوبەیدە لەفەحلهوه بەرهو حیمس بەریكەوت. سەمیر كۆپی كەعب و زوئەلكەلاع و هاوړێكانی ئەویان لەگەڵ خۆیان برد. شوهرحبیل و هاوړێكانیان بەجێهێشت.

شەپى بیسان

كاتێك شوهرحبیل لەشەپى فەحل تەواو بوو، لەگەڵ عەمرۆ و سوپاكەى رووی كردە بیسان و لەوێ ئوردووی لێدا، باوكی ئەعوور و سەركردهكانی سوپاكەى سەرقانی گەمارۆدانى تەبەرییه بوون. خەلكی ئێردەن لەرووخانی دیمەشق و چارەنووسی سەقلار و رۆمىيەكان لەفەحل و لەقوڤ و لیتەكان و هاتنی شوهرحبیل و عەمرۆ كۆپی عاس هاوړی لەگەڵ حارس كۆپی هوشام و سوھەیل كۆپی عەمرۆ بەمەبەستی بیسان، ئاگادار بوونەوه. هەموویان لەپشت دیوارهكانەوه سەنگەریان گرت. شوهرحبیل لەگەڵ سوپاكەى بەرهو بیسان بەریكەوت و چەند رۆژێك گەمارۆی خستە سەر ئەو ناوچەیە. دواى ئەوه خەلكانی بیسان هاتنەدەر و موسولمانان رووبەرووی بوونەوه. هەموو ئەو كەسانەى بۆ شەپ هاتبوون، كوژران و ئەوانی دیکە بەپەیمانی ناشتی رازی بوون و پەیمان نامەیهكی هاوشینۆهێ پەیمان نامەكهی دیمەشق مۆڤ كرا.

تەبەرییه

كاتێك خەلكانی تەبەرییه ئاگادار بوونەوه، لەگەڵ باوكی ئەعوور خوازیاری ناشتی بوون تا ئەوان بباتە لای شوهرحبیل. ئەو كارەى كرد و لەگەڵ ئەوان هاوشینۆهێ خەلكی بیسان پەیمان نامەى ناشتی مۆڤ كرا كە مائەكانی شەر و دەورووبەری لەگەڵ موسولمانان

دابهش بکەن و نیوہی بہوان بسپین و لەنیوہکەى دیکە بھیننەوہ و ہەر کەسێک، سالانہ یەک دینار بدات و ہەر جەریبێک زەوى یەک ھەمانە گەنم یا جۆ. بەمشێوہیہ پەیمانی ناشتییان مۆر کرد و سەرکردە و سوپایییەکان لەوێ دابەزین و پەیمانی ناشتی ئێردەن ئەنجامدرا. موسولمانان لەشارەکان و گوندەکانی ئێردەن بلأوبوونەوہ و ھەوالی سەرکەوتنەکانیان بۆ عومەر نووسی.

شەہری موسەنا کوپری حارسە و باوکی عوبەید کوپری مەسعود

زیاد کوپری سەرجسی ئەحمەری دەلێت: یەکەم کاری عومەر کوپری خەتاب ئەوہ بوو، دواى نوێژی بەیانی ئەو شەوہى ئەبویەکری راستگۆی تیا مرد، پینشنیاری بەخەلکان کرد لەگەل موسەنا کوپری حارسەى شەیبانی بەرہو دیاری پارسەکان بڕۆن. بەرہەیان لەگەل خەلک بەیەعتی کرد و دووبارە پینشنیاری پۆشتنی بەخەلکاندا. خەلکان یەک لەدواى یەک بۆ بەیەعت دەھاتن. لەماوہى سێ رۆژ کاری بەیەعت وەرگرتن تەواو بوو. ھەموو رۆژێک پینشنیاری پۆشتنی بەخەلکان دەکرد بەلام کەس نەیدەویست بۆ ئەو سەرزەمینە بڕوات چوونکە بەرہى شەہری پارسەکان دژوار و سەخت و ھێز و شکۆى ئەوان فراوان و بەسەر چەندین ئۆمەت و نەتەوہدا زال ببوون.

دەلێت: بۆ رۆژی چوارەم، دووبارە عومەر کوپری خەتاب خەلکانی بۆ پۆشتن بۆ عێراق ھاندا و یەکەم کەس باوکی عوبەیدە کوپری مەسعود بوو. دواى ئەو سەعد کوپری عوبەیدەى ئەنسارى ھاوپەیمانی فەزارە ئامادەیی خۆی نیشاندا، ئەو لەشەہری پرد ھەلات و ھەركاتێک پینشنیاری پۆشتن بۆ شەہریان پیندەکرد، خۆی دەدزییەوہ جگە لەعێراق دەیوت: خواوہند لەوێ ھەلاتنی کردە بەشم، ئەگەری ھەیە ئەمجارە ھێرش کردنم پینبەخشیت. خەلکان فراوان بوون.

قاسم کوپری محەمەد دەلێت: موسەنا کوپری حارسە قەسەى کرد و وتی: ئەى خەلکینە، ئەم بەرہیہ بەدژوار و سەخت مەزانن، ئێمە گوندەکانی فارسمان گرتووہ و بەسەر نیوہى سواددا زالبووین و دەستدریژیمان کردۆتە سەریان. کەسانێک پینش نیوہ بوێری شەہریان لەخۆیان نیشانداوہ و بەخواستی خوا بەردەوام دەیین.

عومەر کوپری خەتاب وتی: حیجاز شوینی مانەوہى نیوہ نییە مەگەر ئەوہى بۆ بژێوی لەشوینیکى دیکەدا بگەرین و خەلکانى حیجاز تەنیا بەمە ھێز و دەسەلاتیان فراوان

دەبىت، ئەمۇ موھاجىرانەى بەرىگەى خوادا دەپۇشتن، لەكوئىن؟ بەزەویدا بلأو بىنەمۇە چوونكە خواوەند لەقورئاندا بەلئىنى پىداون كەزەوى بەئىوہ دەبەخشىت و فەرمووئەتى ئىسلام بەسەر ھەموو دىنەكان زال دەكات، خواوەند سەرکەوتن بەدىنەكەى خۆى دەبەخشىت و پىشتىوانى لەماورىكانى خۆى دەكات و مىراتى ئۆمەتەكان بەوان دەسپىرئەت. خواپەرستەكان لەكوئىن؟

دەلئەت: يەكەم كەس باوكى عوبەيد كوپى مەسعود و دواى ئەو سەعد كوپى عوبەيد و سەلئەت كوپى قەيس ئامادەىى خۇيان نىشاندا. كاتىك بۇ بەرىكەوتن ئامادە بوون، بەعومەريان وت: يەكئىك لەموسولمانە كۆنەكان، لەموھاجىر يا ئەنسارەكان، وەك سەرکردەى خەلكان ديارى بكە.

عومەر وتى: سويند بەخوا ھەرگىز ئەو كارە ناكەم چوونكە خواوەند دەرفەتى پىشپىركى بۇ رووبەروو بوونەوہ بەدورژمنى پىدان بەلام ترسان و شەپتان بەخوش نەزانى، شىاوترىن كەس بۇ سەرکردايەتى ئەو كەسەيە زووتر لەھەمووان خۆى بۇ پۇشتن ئامادە كرد، تەنیا كەسانى يەكەم دەكەمە سەرکردە.

عومەر، باوكى عوبەيد و سەلئەت و سەعدى بانگ كرد و وتى: ئىوہ دووانە ئەگەر پىش باوكى عوبەيد ئامادەىيتان لەخۇتان نىشان دەدا، سەرکردايەتەم بەئىوہ دەبەخشى. باوكى عوبەيدەى كردە سەرکردەى سوپاكە و پىنى وت: گوئى لەھاوہلانى پىغەمبەر(د.خ) بگرە و لەكاروبارەكاندا راوئىزيان پىيكە و بۇ ئەنجامدانى كارەكان پەلە مەكە تا بەتەواوى ھەلىسەنگىنىت چوونكە جەنگە و لەجەنگ تەنیا پىاوى وردىين و دەرفەت خواز كارىگەرى دەبىت.

يەكئىك لەئەنسارىيەكان دەلئەت: عومەر كوپى خەتاب بەباوكى عوبەيدەى وت: رىگىرى سەرکردايەتى سەلئەت ئەوہ بوو بۇ شەپ كردن بەپەلەيە و پەلە كردن لەجەنگ مەترسى لىدەكەوئەتەوہ مەگەر ئەوہى ھاورى لەگەل وردىينىيەكى شىا و بىت. سويند بەخوا ئەگەر جىرپن نەدەبوو، ئەوم وەك سەرکردە ھەندەبژارد بەلام شەپى پىاوى وردىين و وشىارى دەوئەت.

شەعبى دەلئەت: موسەنا لەسانى سىانزەيەم ھاتە لای ئەبوبەكر و عومەر ئەوى لەگەل دەستەيەك نارد، سى رۆژ پىشنىارى پۇشتنى بەخەلكان كرد و كەس ئامادەىى لەخۆى نىشاننەدا. سەرئەنجام باوكى عوبەيد و دواى ئەو سەعد كوپى عوبەيد ئامادەىى خۇيان نىشاندا. باوكى عوبەيد كاتىك ئامادەىى خۆى دەربىرى، وتى: سەرکردايەتى تايبەتە

بەمن. سەعد وتی: سەرکردایەتی تایبەتە بەمن. بەهۆی کارەکی پێشووتری، سەلتیش قسەى ئەوانى دووبارە کردەوه.

دەلێت: ئەوان بەعومەریان وت: یەكێك لەئەسحابی پیغەمبەر(د.خ) بگەرە سەرکردەى ئەوان.

عومەر وتی: لەپێنشی ئەسحابەکانی پیغەمبەر(د.خ) لەوێوە سەرچاوەی دەگرت کەبەخێرایى رووبەرووی دوزمن دەبوونەوه و جینگەى ئەهاتوانیان پرده کردەوه. ئەگەر کەسانێك وەك ئەهاتوووەكان بن و لەجیاتى ئەوان کەسانێك پێشتر نامادەبى خۆیان نیشاندا، سەرکردایەتى مافی ئەوانە. سویند بەخوا کەسێك دەکەمە سەرکردە کەزوتر لەمەموان نامادەبى خۆى نیشاندا. باوکی عوبەیدی وەك سەرکردە دەستنیشان و پێشنیارەکانی پێکرد.

سالم دەلێت: یەكەم دەستە کەعومەر کوپى خەتاب پەوانەى کرد، دەستەكەى باوکی عوبەید بوو. دواى ئەو یەعلى کوپى ئومەییەى بۆ یەمەن نارد و وتی: خەلکانى ئەجەران دەربگات بەهۆى وەسیەتى پیغەمبەر(د.خ) کە لەكاتى مردن لەمبارەوه فەرمانى خۆیدا و ھەروەھا بۆ ئەنجامدانى وەسیەتى ئەبوبەكر کە لەكاتى ئەخۆشى خۆى وتبووی: سوپایەك بۆ سەر ئەوان بنێرە و لەدینەكەیان پەشمیانیان مەكەرەوه، ھەركەس دەخوازێت لەسەر دینەكەى خۆى ببێت، بپوات، موسولمانەكان بمیننەوه. زەوى ئەو كەسانەى دەپۆن، ئەندازە بگرە و رێگەیان بدە بەئازادى سەرزەمینى دڵخوازی خۆیان ھەلبژێرن و پێیان بلى بەفەرمانى خواوەند و پیغەمبەر(د.خ) ئەوان دەرەكەین كەفەرمووین: لەدوورگەى عەرەب دوو دین نابێت بوونیان ببێت. ھەركەس لەسەر دینەكەى خۆى دەمینیتەوه، دەبێت بپوات و زەویەك ھاوشیوەى زەویەكەى خۆیانیان پێدەدەین كەمافەكانیان لای ئێمە سەلمینراوه و بەپێى فەرمانى خواوەند و پەیمانەكەى خۆمان دەجووڵینەوه و ئەمە لەجیاتى زەویەكانى ئەوانە كە لەگوندەكان بۆ دراوسێكانیان ماوەتەوه.

نه‌ماروق

شه‌عبی ده‌لئیت: باوکی عوبه‌ید هاورئ له‌گه‌ل سه‌عد کوپی عوبه‌ید و سه‌لئیت کوپی قه‌یسی عه‌ده‌وی و موسه‌نا کوپی حارسه شه‌ییبانی به‌ریکه‌وت.

باوکی روه‌ق ده‌لئیت: پوران کچی پاشا له‌کیشه‌کانی خه‌لکی مه‌داین داوه‌ری ده‌کرد تا ناشتی له‌ناویاندا سه‌قامگیر بکات و کاتیک فه‌روخزاد کوپی به‌ندوان کوژرا و رۆسته‌م هات و نازه‌رمیدوختی کوشت، نه‌و له‌سه‌ر کاری داوه‌ری به‌رده‌وام بوو تا نه‌و کاته‌ی یه‌زدگیردیان هی‌نا. کاتی هاتنی باوکی عوبه‌یده، پورانی داوه‌ری ده‌کرد و کاروباری جه‌نگ له‌ئه‌ستۆی رۆسته‌مدا بوو.

ده‌لئیت: پوران دیاری بۆ پیغه‌مبه‌ر(د.خ) نارد و پیغه‌مبه‌ر(د.خ) رازی بوو. پوران نه‌یاری شیریی و دواتر بوو به‌شوینکه‌وته‌ی نه‌و و به‌ریاریاندا شیریی سه‌روه‌ر و پوران داوه‌ر بی‌ت.

ته‌لحه ده‌لئیت: کاتیک سیاوه‌خش، فه‌روخزاد کوپی به‌ندوانی کوشت و نازه‌رمیدوخت پاشایه‌تی گرته‌ده‌ست، دووبه‌ره‌کی له‌ناو فارسه‌کاندا دروست بوو. له‌هموو کاتی مانه‌وه‌ی موسه‌نا سه‌رقالی کیشه‌کانی خو‌یان بوون تا نه‌و کاته‌ی موسه‌نا له‌مه‌دینه گه‌راپه‌وه. پوران نه‌م هه‌واله‌ی بۆ رۆسته‌م نارد تا به‌خیرایی بی‌ت. رۆسته‌م له‌سنوره‌کانی خوراسان بوو. له‌گه‌ل سوپاکه‌ی هات و له‌نزیک مه‌داین ئوردووی لی‌دا. له‌هه‌ر شوینیک رووبه‌رووی سوپاکه‌ی نازه‌رمیدوخت بووبه‌وه، شکستی پیه‌ینان. له‌مه‌داینیش شه‌ر روویدا و سیاوه‌خش شکستی خو‌ارد و خو‌ی داش‌ارد. نازه‌رمیدوخت گه‌مارۆی خرایه‌سه‌ر و کاتیک ده‌ستی به‌سه‌ر مه‌دایندا گرت، سیاوه‌خشی کوشت و چاوی نازه‌رمیدوختی کو‌یر و پورانی وه‌ک پاشا ده‌ستنیشان کرد. پوران داوای لی‌کرد کاروباری پارسه‌کان راپه‌رینیت و له‌لاو‌ازی ده‌ربار و به‌ریوبه‌ری کاروباره‌کان سکالای کرد و تی: ده‌ سال پاشایه‌تی پی‌ده‌به‌خشیت به‌و مه‌رجه‌ی دوا‌ی نه‌وه پاشایه‌تی بۆ بنه‌ماله‌ی که‌سرا بگه‌ریته‌وه، نه‌گه‌ر له‌گه‌نجه‌کانی بنه‌ماله‌ی که‌سرا که‌سیان به‌شیاو زانی پاشایه‌تی ته‌سلیم بکه‌ن و وه‌گه‌رنه پاشایه‌تی به‌ژنان به‌سپ‌رن.

به‌لام رۆسته‌م تی: من فه‌رمانبر‌دام و به‌دوا‌ی پاشایه‌تی‌دا ناگه‌ریم، نه‌گه‌ر ریزت له‌من گرتووه و کاریک‌تان بۆ کردووم، هه‌موو کاروباره‌کان له‌ده‌ستی ئی‌وه‌دایه. من تیری ئی‌وه و

گوږایه نلی ئیوه.

پوران: بهیانی وهره لای من.

بهیانی رۆسته م هات و پوران سنوورداره کانی پارسى کۆکرده وه و نامه یه کی ره سمى بۆ رۆسته م نووسى: کاروبارى شه ړى فارسه کان له نه سته وى تۆدایه و جگه له خوا کهس بالاده سته تۆ نیه و نه م فرمانه به ره زامه ندی ئیغه ده رکراوه و ده بیته هه مووان ملکچه پى فرمانه کانی تۆین تا نه و کاته ی به رگری له م سه رزه مینه ده کهیت و بۆ ریگرتن له دوو به ره کی و ئازاوه نیوخوییه کان هه و له ده دیت، فرمانه که کارى پیده کریته.

تاجی ته سلیم کرد و به پارسه کانی وت، شوینکه وته و ملکچه پى فرمانه کانی بن. دواى هاتنى باوکی عوبه ید، ده سه لاتى فارسه کان له ده سته رۆسته م دا بوو.

ده لیت: یه که م کارى عومه ر کو ړى خهتاب دواى مه رگی نه بو به کر نه م بوو: خه لکانى بۆ نو یژ کۆکرده وه و پيشنیاری پۆشته بۆ عیراقى پیکردن. به لام کهس رازى نه بوو و بلاوه یان لیکرد. بۆ چوار رۆژى به رده وام پيشنیاره که ی دووباره کردوه. باوکی عوبه ید له رۆژى چواره م ئاماده یى خۆى نیشاندا و یه که م کهس بوو. که سانى دیکه یه که له دواى یه که ئاماده یى خۆیان نیشاندا و عومه ر له خه لکانى مه دینه و ده ور به ر هه زار که سى هه لېژارد و باوکی عوبه یده ی کرده سه رکرده ی نه وان.

ده لیت: به عومه ر یان وت: یه کی که له ها وه لانی پیغه مبه ر (د.خ) بکه ره سه رکرده ی نه وان. به لام وتی: خوا نه کات، نه ی ها وه لانی پیغه مبه ر (د.خ)، پيشنیاری پۆشته تان پیده که م و سسته له خۆتان نیشان ده دن و که سانى تر وه لامى پيشنیاره که ی من ده دهنه وه. نه وان ده که مه سه رکرده ی ئیوه، له پيشى ئیوه بۆ ئاماده بوون تان بۆ شه ړه کان بوو، کاتیک لاوازی تان له خۆتان نیشاندا، که سانى دیکه بۆ سه رکرده یه تى شیاوترن. یه که م کهس ده که مه سه رکرده ی ئیوه. داواى له موسه نا کرد په له بکات و وتی: خیرا به ریکه وه تا ها وه لانت بێن.

ده لیت: یه که م کارى عومه ر له کاتى به یه عت وهرگرتن بۆ خۆى، په وانه کردنى سوپاکه ی باوکی عوبه یده بوو. دواتر خه لکانى نه جرانی ده رکرد، دواتر هه لگه ړا وه کانی بانگیشته کرد که به خیرایى له هه موو سووچه کانه وه له ده وری کۆبوونه وه و نه وانی بۆ شام و عیراق نارد و نامه ی بۆ خه لکانى یه رموک نووسى که باوکی عوبه یده کو ړى جهراح سه رکرده ی ئیوه یه و نامه ی بۆ نه و نووسى: سه رکرده یه تى سوپاکه له ده سته تۆدایه و

ئەگەر خواۋەند سەرکەۋتنى پىيەخشىت، خەلكانى عىراق و ھىزە پىشتىوانەكان ھەركەسنىڭ خوازىيار بوو، بۇ عىراق پەۋانە بگە.

دەلىت: يەكەم سەرکەۋتنى عومەر لەيەرموك و بىست رۆژ دواى مردنى ئەبوبەكر بەدەستەت. يەككە لەو ھىزە پىشتىوانانەى لەرۆژگارى عومەر كۆپى خەتاب پۇشتە يەرموك، قەيس كۆپى ھوبەيرە بوو و لەگەل خەلكانى عىراق گەرايەۋە بەلام لەۋان نەبوو و ئەۋ كاتەى عومەر مۆلتەى جەنگى بەھەنگەراۋەكاندا، لەگەل ئەۋان ھات.

دەلىت: فارسەكان بەمردنى شەھرىەراز لەكارى موسولمانان سەرقانى كىشە نىۋوخۇيەكانى خۇيان بوون. ژنەكانيان وەك پاشا ھەلبۇارد تا ئەۋ كاتەى لەسەر پاشايەتى شاپور كۆپى شەھرىەراز كۆپى ئەردەشېر كۆپى شەھرىار رىككەۋتن. ئازەرمىدۇخت دژى ئەۋ راپەرى و ئەۋى لەگەل فرخوزاد كوشت و پاشايەتى گرتەدەست. لەم كاتەدا رۆستەم كۆپى فەرخوزاد سنوردارى خوراسان و پوران، ئاگادارى كەردەۋە.

دەلىت: موسەنا لەگەل دەكەس لەمەدىنەۋە بەرەۋ حىرە بەرىكەۋت و باۋكى عوبەيدە يەك مانگ دواتر پەيوەستى بوو. موسەنا پانزە رۆژ لەحىرە مايەۋە. رۆستەم نامەى بۇ جووتيارانى سۋاد نووسى تا دژى موسولمانەكان شۆپش بگەن. لەھەر گوندېك پىياۋىكى دانا تا خەلكان دژى موسولمانان ھانېدات. جاپانى بۇ لاي بەقوبازى خواروۋ نارد و نىرسى بۇ كەسكەر و رۆژىكى بۇ ئەم كارە ديارى كرد. سوپايەك بۇ شەرى موسەنا بەرىكرد. موسەنا ئاگادار بويەۋە و ئەردوۋگاكانى دەۋرۋبەرى خۇى كۆكرەۋە و بەۋردى چاۋدىرى بارودۇخى دەكرد. جاپان پەلە و شۆپشى دەستپىكرد و لەنەماروق دابەزى. كەسان بەردەۋام پەيوەستى دەبوون. نىرسى ھات و لەزەندروود ئوردوۋى لىدا. خەلكى گوندەكان لەسەرەۋە تا خوارەۋەى فورات شۆپشيان كرد.

موسەنا لەگەل دەستەيەك ھاتەدەر تا لەخەفان ئوردوۋ لىدات بۇ ئەۋەى لەپىشتەۋە زىانەى بەرنەكەۋىت. مايەۋە تا ئەۋ كاتەى باۋكى عوبەيدە پەيوەستى بوو. باۋكى عوبەيدە سەركردە و يەك رۆژ لەخەفان مايەۋە تاى ھاۋەلانى بچەسىنەۋە. ژمارەيەكى زۆر لەشۆپشگىران لەدەۋرى جاپان كۆبوونەۋە.

باۋكى عوبەيدە دواى ھەسانەۋەى خەك و چارپىكان، بەرىكەۋت. موسەناى وەك سەركردەى سوارەكان دانا، بالى راستى بەۋالق كۆپى جىدار و بالى چەپى بەعەمرۆ كۆپى ھەيسەم كۆپى سەلت كۆپى ھەببى سولەمى سپارد. فەرماندەى بالەكانى

سوپاکه‌ی جاپان، جه‌شنس ماه و مه‌دان شا بوون. سوپای موسولمانان له‌نه‌ماروق دابه‌زی و شه‌پنکی قورسیان ده‌ستپنکرد. خواوند فارسه‌کان شکستدا و جاپان نه‌سیر کرا. مه‌تر کوپی فه‌زه‌ی ته‌میمی نه‌وی نه‌سیر کرد. مه‌ردانشا گیرا، نه‌کته‌ل کوپی شه‌ماخی عوکه‌لی نه‌وی گرت.

نه‌کته‌ل، مه‌ردان شای کوشت به‌لام مه‌تر کوپی فه‌زه له‌جاپان فریوی خوارد و شتیکی وه‌رگرت و به‌ره‌لای کرد. دووباره به‌ده‌ستی موسولمانان نه‌سیر کرا و بردیانه لای باوکی عوبه‌یده و وتیان: نه‌مه پاشایه و ده‌بیت بکوژیت.

به‌لام باوکی عوبه‌یده وتی: سه‌بارت به‌کوشتنی شو له‌خوا ده‌ترسم چونکه یه‌کیک له‌موسولمانه‌کان نه‌مانی پنداره و موسولمانان بو هاوریه‌تی و دۆستایه‌تی وه‌ک یه‌ک جه‌سته‌ن، نه‌گه‌ر یه‌کیان به‌لینی شتیک بدات، به‌لینی هم‌موویانه. وتیان: نه‌مه پاشایه.

وتی: نه‌گه‌ر ته‌نانه‌ت پاشا بیت. نه‌وی نازاد کرد.

باوکی عیمران حفس ده‌لیت: فارسه‌کان بو ماوه‌ی ده‌سال کاروباری جه‌نگیان به‌رۆسته‌م سپارد و نه‌ویان وه‌ک پاشا هه‌لبژارد. رۆسته‌م نه‌ستیره‌ ناس و شاره‌زای نه‌و زانسته بوو. که‌سیک پینی وت: تو ناگات له‌بارودۆخ هه‌یه، بو به‌و کاره‌ رازی بوویت؟ وتی: له‌به‌ر ته‌ماح و ئاره‌زووی سه‌رۆکایه‌تی.

رۆسته‌م نامه‌ی بو خه‌لکانی سواد نووسی و سه‌رکرده‌کانی بو لای شه‌وان نارد تا دژی موسولمانه‌کان شوپش بکه‌ن. به‌خه‌لکانی وتبوو یه‌که‌م که‌س شوپش بکات سه‌رکرده‌ی نیوه‌یه. جاپان له‌ناوچه‌ی فورات بادق‌لی ئالای شوپشی هه‌لکرد و خه‌لکانی شوینی که‌وتن.

موسولمانان له‌حیره‌ پۆشته‌ن لای موسه‌نا و نه‌و له‌خه‌فان دابه‌زی و به‌رگری کرد تا باوکی عوبه‌یده هات که‌سه‌رکرده‌ی موسه‌نا و که‌سانی دیکه‌ بوو. جاپان له‌نه‌ماروق دابه‌زی و باوکی عوبه‌یده له‌خه‌فانه‌وه‌ رووبه‌رووی بوویه‌وه. له‌نه‌ماروق شه‌ری ده‌ستی پینکرد. خواوند فارسه‌کانی شکستدا و موسولمانان ژماره‌یه‌کی زۆریان له‌وان کوشت. مه‌تر کوپی فه‌زه که‌نازناوی خۆی له‌دایکیه‌وه وه‌رگرتبوو، له‌گه‌ل نه‌بی که‌سیکیان بینی و هه‌رشیان کرده‌سه‌ر. نه‌ویان نه‌سیر و بینیان پیره‌پیاوینکی په‌که‌وته‌یه. نه‌بی نه‌وی نه‌ویست. مه‌تر دلی به‌به‌های نازادی نه‌و خۆش کرد. ریککه‌وتن نه‌بی جل و به‌رگه‌کانی

هەنگرت و بەھای ئازادییەكەى بۆ مەتەر بیّت. کاتیک مەتەر و ئەو تەنیا مانەو، پئی
وت: ئیوھ عەرەبەکان پەیمانەکانى خۆتان دەبەنە سەر، دەخوازیت ئەمان بەمن بدەیت و
دوو کۆیلەى تازەپینگەویشتوو بەم تاییبەتمەندییانە بەتۆ بدەم؟
مەتەر وتی: بەلى.

وتی: من بۆ لای سەرکردهکەتان ببە تا بەنامادە بوونی ئەو ئەم ریککەوتنە ئەنجام
بدریت. مەتەر ئەوى برده لای باوکی عوبەیدە و ئەمانى پێبەخشى. باوکی عوبەیدە
ئەمانەكەى پشتراستکردهو، دواتر ئەبى و چەند کەسیک لەخەلکانى رەبیعە هەستان و
وتیان: من ئەسیرم کرد و ئەو کاتە ئەمانى نەبوو.

خەلکانى رەبیعە ئەویان ناسیبیو، وتیان: ئەمە جاپانى پاشایە و ئەمە
شەپکەرەکانى ئەو بوون.

باوکی عوبەیدە وتی: ئەى خەلکانى رەبیعە دەتانهویت چى بکەم، هاوریکەى ئیوھ
ئەمانى پێداو، چۆن بیکوژم! معاذ الله لەم کارە.

باوکی عوبەیدە تالانییەکانى دابەش کرد. بۆنیکى زۆر لەناو تالانییەکان دەبینرا،
بەشى کرد و پینچ یەکی تالانییەکانى بەقاسمدا بۆ مەدینە نارد.

سه قاتییه که سکر

ته لحه ده لیت: کاتیک پارسه کان شکستیان خوارد، ریگهی که سکر یان گرت بهر تا په نا بۆ نیرسی بهن. نیرسی کوپه پووری که سرا و که سکر شوینی مانه وهی ئه بوو. نیرسیان تایبهت کردبوو به خوئی و که سی هیچی لینه ده خوارد و کشتوکالییان تیانه ده کرد جگه له که سه کانی ئه و یا شای پارسه کان یا ئه و که سه ی شتیکیان له وئ پینده دا. ئه مه له ناو خه لکدا به ناوبانگ بوو که بهرهم و داهاتی ئه وشوینه تایبه ته. رۆسته م و پوران به نیرسی یان وت: برۆ سه رزه مینه که ی خوئ و ئه وئ له دوژمن بیاریزه و پیاوه تی و جوامیری له خوئ نیشان ده.

ده لیت: کاتیک سوپای فارس له نه ماروق شکستی خوارد و پاشماوه کان په نایان بۆ نیرسی برد، باوکی عوبه یده فرمانی پۆشتنیدا و سوارچاکه کانی وت شوین هه لاتوان بکهون تا ئوردووگا که ی نیرسی و له نیوان نه ماروق و بارق و ده رتا له ناویان بهن.

عاسم کوپی عه مرۆ له مباره وه هۆنراوه یه کی هه یه به م ناوه رۆکه:

((سویند به گیانی خوّم و گیانی خوّم به که م به ها نازانم

خه لکانی نه ماروق ریسوا بوون

له سه ر ده سستی ئه و که سه انه ی خوا وه ند کوچی پیکردن

و له نیوان ده رتا و بارقی ئه وان به دوا ی ریگه یه ک ده گه ران

له ریگهی به زاروق له نیوان مه رجی موسلیح و هه وافی

ئه وانمان کوشتار کرد))

ده لیت: باوکی عوبه یده له نه ماروقه وه به ریگه وت و له که سکر له بهر بهر نیرسی ئوردووی لیدا، نیرسی له خواره وه ی که سکر بوو. موسه نا به هه مان شیوه ی له گه لّ چاپان شه ری کردبوو، سوپاکه ی رازنده وه. دوو کوپه پوورکه ی نیرسی که کوپی پووری که سرا بوون، به ناوی به ندویه و تیویه کوپه کانی به ستام له ناو سوپاکه یدا ده بیزان. کاتیک پوران و رۆسته م له شکستی چاپان ناگادار بوونه وه که سیان بۆ لای جالینوس نارد و نیرسی و خه لکی که سکر و باروسما و رووباری جه ریر و زاب ناگادار بوونه وه و هیوادار بوون پیش شه ر په یوه سستی ئه وان بێت. به لام باوکی عوبه یده هیرشی کرده سه ریان و له خواره وه ی که سکر، له شوینیک به ناوی سه قاتییه رووبه رووی یه که بوونه وه. له ساراکانی مه لّس شه ریکی دژوار روویدا و پارسه کان شکستیان خوارد و

نېرسى ھەلات و ئوردوگا و زەويىيەكانى كەوتە ژيئر دەستى موسولمانان. باوكى عوبەيدە ھەموو دەوروبەرى كەسكەر و ئوردوگاگەي ويران و تالانىيەكانيان كۆكرىدەو. خواردەمەنى زۆريان دەستكەوت. كەسيان بۇ لاي عەرەبەكانى نزيك نارد و ئەوئى دەيانخواست ھەليانگرت. دەستيان بەسەر خەزىنەكانى نېرسيدا كرد و لەھىچ شويئىك بەئەندازەي ئەم شويئە و خەزىنەكانى نېرسى شادمان نەبوون. نېرسى ئەم خەزىنەكانى كۆكرىدەو و پاشاكانى فارس ھاوکاریيان دەكرد. خەزىنەكانيان دابەش كرد و بۇيان خواردەمەنيان بەورەزىرەكاندا و پىنج يەكيان بۇ عەمەر كوپى خەتاب نارد و بۇيان نووسى: خواوند ئەم خواردانەي خوسرەوكان كۆياندەكرىدەو، بەئىمەي بەخشى، ويستمەن بيبىنن و بىرى نىعمەتەكانى خواوند بکەونەو.

باوكى عوبەيدە لەكەسكەر مایەو و موسەنای بۇ باروسما و والقى بۇ زەوابى و عاسمى بۇ رووبارى جوهر. ئەم سەرکردانە شكستيان بەھەموو سوپای ئەم ناوچانە ھىئا و ويران و ئەسیری زۆريان دەستكەوت. يەككە لەم شويئانەي موسەنا ويران و خەلكەگەي ئەسیر كرد، زەندروود و بۆسرىسى بوو. باوكى زەعبەل يەككە لەئەسیرەكانى زەندروود بوو.

ئەم سوپايە پەنای بۇ جالینوس برد. عاسم خەلكانى بەيتىق و رووبارى جوهرى ئەسیر كرد. باوكى سەلت يەككە لەئەسیرەكانى والقى بوو.

فەرخ و فەرەنداد پۆشتنە لای موسەنا بۇ ئەوئى جەزىە بدەن و لەلایەن موسولمانانەو پەشتیوانیان لىبكرىت و زەويىيەكانیان پارىزاو بىت. باوكى عوبەيد كەسىكى بۇ باروسما و يەكى دىكەي بۇ رووبارى جوهر نارد و لەھەر كەسىك چواردەم جەزىەي وەرگرت. فەرخ لەباروسما و فەرەنداد لەرووبارى جوهر و كەسانى وەك ئەوان لەزەوابى و كەسكەر. بۇ خیرا كردن چەندین كەسيان پەيوەستى ئەوان كرد و كارەكە كۆتایی و پەيمانى ناشتى واژۆ كرا. فەرخ و فەرەنداد دەرەكانیان برە لای باوكى عوبەيدە كەلىوانلیو بوو لەجۆرەكانى خواردنى پارسى لەكولۆ و شیرینیيەكان و شتەكانى دىكە، وتیان: ئەمە بۇ ریزگرتن و میواندارى كردن لەتۆیە.

وتى: بەم شیۆە ریز و میواندارى سوپاكەتان كرد؟

وتیان: نامادە نەبوو بەلام ئەم كارە دەكەین. لەراستیدا چاوەپوان بوون جالینوس بىت و لەدەرئەنجامى رووداوەكان ناگادار ببنەو.

باوكى عوبەيد وتى: پىويستم بەشتىك نىيە كەبەشى ھەموو سوپاكەم نەكات.

گه پراندييه وه.

باوکی عوبهید بهریکهوت و له باروسما دابهزی و له ههوالی بهریکهوتنی جالینوس ناگادار بوویه وه.

نه سر کوپی سهری زه بیی ده لیت: نه نده رغوب کوپی خوکبوز خواردنی لهو چهشنه ی برده لای باوکی عوبهیده.

وتی: به مشیوهیه ریز و میوانداری سوپاکه تان کردووه؟
وتیان: نه.

باوکی عوبهید گه پراندييه وه و وتی: پیوستان پیی نییه، پیاوکی خراپه باوکی عوبهیده له گهل خه لکیک له سه رزه مینه که ی خویه وه بیت که خوینیان له بهرده می پڑابیت یا نه پڑابیت و نهو شتیک یا خواردنیک یابیت بخوات، نه، سویند به خوا تمنا نه وه ده خوات که خواوه ند وهک تالانی پیی به خشیوه.

گیژرانه وهی کوپی ئیسحاق سه بارت به موسه نا و باوکی عوبهید که عومهر کوپی خهتاب نهوانی بو عیراق نارد و چه ندین شهریان کرد، به مشیوهیه به لام ده لیت: کاتیک جالینوس و سوپاکه ی شکستیان خوارد و باوکی عوبهیده پوشته ناو باروسما، خوی و هاوه لانی له ناو یه کیک له گونده کان دابهزین. خواردنیکیان بو باوکی عوبهیده ئاماده کرد و کاتیک بیی وتی: که سیك نیم نه مه بخۆم و موسولمانان نه یخۆن.

وتیان: بخۆ، به هه موو هاوه لانی تو له شوینی مانه وه یان خواردنیک ی له چهشنه یا باشتریان داوه.

باوکی عوبهید خواردی و کاتیک خه لکان هاتن سه بارت به خواردنی نهوان پرسپاری کرد و نهوان، له چۆنییه تی و جوړی خواردنه که ناگاداری کردنمه.

ته لحه ده لیت: جاپان و نیرسی داوای هاوکاریان له پوران کرد و نهو جالینوس بو هاوکاری نهوان نارد. سوپاکه ی جاپان په یوه سستی سوپاکه ی نهو کرد و فه رمانی پیدا بو لای نیرسی بروات و دواتر رووبه رووی باوکی عوبهیده بیته وه. به لام باوکی عوبهید پیشده سستی کرد و پیش نه وه ی نزیک بیته وه، رووبه رووی بوویه وه. جالینوس له باقربا دابهزی که به شیکه له باروسما و باوکی عوبهید له گهل موسولمانه کان هیرشی کرده سهر. جالینوس سوپاکه ی ئاماده کرد بوو. له باقسیاسا جهنگ رویدا و موسولمانان توانیان شکستیان پیینن. جالینوس هه لات و باوکی عوبهید به سهر سه رزمینه که ی نهواندا زال

بوو.

نەزىر دەلىت: ۋەرزىرە نىگەرەنەكان خواردنيان بۇ سوپاكە ھىنا چوونكە لەگيانى خۇيان دەترسان.

دەلىت: باوكى عوبەيد وتى: مەگەر نەموت ئەۋەى بەشى ھەموو سوپاكەم نەكات، لىنى ناخۇم.

وتيان: خواردنى لەم چەشنە يا باشتريان بەوانىش داۋە.

كاتىك خەلكان لەدەروى باوكى عوبەيد كۆيۈنەۋە سەبارەت بەميواندارى خەلكان پىرسى و ئاگاداريان كىردەۋە. لەسەرەتا كەمتەرخەميان لەخۇيان نىشاندا بوو چوونكە لەسزاي پارسەكان دەترسان.

بەلام لەگىرەنەۋەى محەمەد ھاتوۋە: باوكى عوبەيد خواردنەكەى ۋەرگرت و خواردى. ناردى بەكەسانى ھاۋەلى خۇى بۇ ئەۋەى لەخواردنەكە بخۇن و خوارديان. ئەۋانەى لەخواردنى پارسەكانيان خواردبوو، گومانيان كىرد ھىچيان بۇ باوكى عوبەيد نەبردوۋە و پىشنيارى خواردنى سادەى رۇژانەيان پىدەكات و ھەزبان نەدەكرد لەو خواردنە بى بەش بىن و وتيان: بەسەرگىردە بلى، بەو خواردنەنەى ۋەرزىرەكان ھىناۋانە، ئىشتيامان لەھىچى دىكە نىيە.

دەلىت: بەلام باوكى عوبەيد كەسى ناردو وتى خواردنىكى زۇريان لەخواردنى عەجەمەكان ھىناۋە، ۋەرن سەيرى بىكەن بزانن لەگەل ئەۋەى بۇ ئىۋەيان ھىناۋە، جياۋازىيەكەى چىيە چوونكە لىرە كارگ و بەچكە كۆتر و كەباب و شتى دىكە ھەيە.

عاسم كوپى عەمرۇ لەكۆپى ميوانەكانى خۇى ھۇنراۋەيەكى خويندەۋە بەم ناۋرەۋكە:

((ئەگەر لاي تۇ كارگ و بەچكە كۆتر و ھەيە

لاى كوپى فروخ كەباب دەستدەكەۋىت.))

باوكى عوبەيد بەرىكەوت و موسەناى ۋەك پىشەكى سوپاكەى دانا و بەسوپايەكى

تەيار رووى لەحىرە كىرد.

نەزىر دەلىت: عومەر بەباوكى عوبەيدەى وت: بۇ سەرزەمىنى فرت و فىل و فرىو دەۋىت، بۇ لاي خەلكانىك كەباۋشەيان بۇ شەپ كىردۋتەۋە و فىرى بوون و خىريان لەيىر كىردوۋە و نايزانن، لەكارەكانت ۋەردىبەرەۋە، زمانى خۇت بگرە و نەينىيەكانى خۇت مەدركىنە چوونكە خاۋەنى نەينى تا ئەو كاتەى بىپارىزىت، پارىزراۋە و ناسازگارى تيا نايىنىت بەلام كاتىك نەينىيەكەى بىدركىنىت، گىرۋەدى بەلا و ناسازگارىيەكان دەيىت.

شەری قەرقەس کە بە قەس قەس ناتەف و پرد و مەرووحەیش ناوی دەبەن

ئەبوجەغفەری تەبەری دەلێت: لەگێڕانەوهی تەلخەدا ھاتوو: کاتێک جالینوس لەگەڵ ئێو دەستە لە سوپاکە ی کەرزگاریان بپوو، بۆ لای رۆستەم گەڕایەوه، رۆستەم بە ھاوەرانی خۆی وت: بە بێروای ئێو کەم یەک لە عەجەمەکان بۆ شەڕ لەگەڵ عەرەبەکان سەرسەختەرە؟ وتیان: بە ھەمەن جادویە.

رۆستەم بە ھەمەنی نارد و فیلێکی پێدا و جالینوسی کردە ھاوڕێی ئێو، وتی: جالینوس لە پێشەوێک ڕەوانە بکە و ئەگەر ھەلات، بیکۆژە.

بە ھەمەن بەرێکەوت، ئالای کاویان، ئالای کەسرای پێبوو. ئالاکە لە پێسی پلنگ و ھەشت زەراع درێژی و دوانزە زەراع پانی بوو. باوکی عوبەیدە بەرێکەوت و لە مەرووحە لە نزیک بۆرج و عاقول دابەزی. بە ھەمەن جادویە کەسی نارد و وتی: یا لای ئێمە تێپەڕن و لە کاتی پەڕینەوه نابینە ئەک بۆتان، یا رێگە بکەنەوه با ئێمە تێپەڕین. خەلکان بەباوکی عوبەیدیان وت: تۆ مەڕۆ با ئێوان بپەڕنەوه. سەلێت لە ھەمووان زیاتر پێداگری کرد بەلام باوکی عوبەید دژی بۆچوونی ئێوان وەستاوە و وتی: ئێوان بۆ مردن بویژتر لە ئێمە نین، ئێمە دەپۆینە لای ئێوان. ئێو کارەیان کرد و لە شوینیکی تەنگ و تەسک دابەزین. رۆژێک شەریان کرد. ژمارە ی سوپاکە ی باوکی عوبەیدە لە ئێوان شەش بۆ دوانزە ھزار کەس دەبوو. کاتێک رۆژ کۆتایی ھات یەکێک لە خەلکانی سەقیف کەبۆ سەرکەوتن پەلە ی بوو، خەلکانی پەییوەستی یەک کرد و شەڕ گەرم بوو. شەمشێرەکان بەرێک کەوتن و باوکی عوبەید بە شەمشێر لە فیلە کەیدا و فیلە کە ئێوی شێلا. موسوڵمانان نزیکە ی شەش ھزار کەس لە فارسیەکانیان کوشت و زۆری نەما بوو بە تەواوەتی شکست بخۆن بەلام لەبەر ئەوە ی فیلە کە باوکی عوبەیدی خستە ژێر قاچەکانی و لەسەر جەستە ی ئێو وەستا، وەرە ی موسوڵمانان رووخا. فارسیەکان ھێرشیان برد و یەکێک لە سەقیفیەکان رووی کردە پردەکە و قرتاندى. کاتێک موسوڵمانان گەشتە پردەکە و فارسیەکان لە داوای ھێرشیان ھێنا بوو، کەوتنە ناو فورات. لەو رۆژەدا لە موسوڵمانان چوار ھزار کەس بە کوژراو و خنکاو لە ناوچوون. موسەنا و عاسم و کەلجی زەببى و مەعور سەرقانی کۆکردنەوه و پاراستی خەلکان بوون تا پردەکیان ھەلبەستەوه و پەڕینەوه. خۆیان لە داوی سوپاکمەر رێگەیان دەبڕی و لە مەرووحە دابەزین. موسەنا و کەلج و عاسم و مەزغور کە بەرگریان لە موسوڵمانان

دەکرد، بریندار بیوون. ژماره‌یه‌کی زۆر لەشەپکەران هەلاتن و ریسوا بوون. هەمان لەو رووداوەی روویداو، هەستیان بەشەرم دەکرد.

عومەر رووداوە‌کە‌ی لەزمانی ئەو کەسانە‌ی پەتایان بۆ مەدینه بردبوو، بیست و وتی: ((ئە‌ی بە‌نده‌کانی خوا، سویند بە‌خوا هەر موسولمانێکم بە‌خشێوه. من (کروه، ئاماژە‌یه‌ بۆ ئایە‌ی شانزە‌یه‌م سووری ئە‌نفال کە‌ده‌لێت ئە‌گەر هە‌لاتووی شە‌ر رووبکاته دە‌سته‌یه‌کی دیکە، گوناحی نییە‌) هەر موسولمانێکم. خواوە‌ند باوکی عوبە‌ید بە‌خشیت، ئە‌گەر دە‌پەرپی‌هوه و بۆ خە‌یف پە‌نای دە‌برد یا دە‌گەرایی‌هوه بۆ لای ئێ‌مه و شە‌ری نە‌ده‌کرد، ئێ‌مه‌ کروه‌ی ئە‌و دە‌بووین. کاتی‌ک پارسە‌کان ویستیان بپەرپه‌وه، هە‌واییان پێ‌گە‌یشت کە‌خە‌ل‌کانی مە‌داین دژی رۆ‌ستم شۆ‌پشیان کردووه و پە‌یمانە‌کە‌ی ئە‌ویان خستۆ‌ته ژێ‌رپێ‌ی و بوونه‌ته دوو دە‌سته، فە‌هلوجان لایە‌نگری لە‌رۆ‌ستم و پارسە‌کان داوای پاشایە‌تی فیروزان دە‌کن.

لە‌شە‌ری یە‌رموک تا شە‌ری پرد چل رۆ‌ژه. هە‌وایی سەر‌که‌وتنی یە‌رموک جە‌ری‌ر کو‌پی عە‌بدولله‌ حە‌میری بە‌خە‌ل‌کانی مە‌دینه‌ی گە‌یاند و هە‌وایی شکستی پرد، عە‌بدولله‌ کو‌پی زە‌یدی ئە‌نساری کە‌ بە‌چاوی خۆ‌ی شە‌رە‌کە‌ی نە‌بینی‌بوو. کاتی‌ک گە‌یشتە‌ لای عومەر، لە‌سەر مینبەر بوو، هاواری کرد: ئە‌ی عە‌بدولله‌ کو‌پی زە‌ید، چ هە‌وایی‌کت پێ‌یه‌؟ عە‌بدولله‌ وتی: هە‌وایی کۆ‌تایی.

بە‌مێن‌بەرە‌کە‌دا سەر‌که‌وت و بە‌شی‌وه‌یه‌کی نە‌ینی لە‌رووداوە‌کە‌ ئاگاداری کردە‌وه.

شە‌ری یە‌رموک لە‌جوما‌دی الا‌خر و شە‌ری پرد لە‌شە‌عبان روویدا.

سە‌عید کو‌پی مە‌رزبان دە‌لێت: رۆ‌ستم بە‌هە‌من جادویه‌ی بۆ شە‌ری باوکی عوبە‌یدە‌ نارد و جالینوسی کردە‌ هاو‌ری ئە‌و لە‌گە‌ڵ چە‌ند فیلێ‌ک. یە‌کێ‌ک لە‌فیلە‌کان سپی و چە‌ندین تیغی ب‌رە‌ریان پێ‌وه‌ هە‌لو‌اسی‌بوو. بە‌هە‌من لە‌گە‌ڵ سو‌پایە‌کی فراوان هات و باوکی عوبە‌ید بۆ رو‌به‌روو بوونه‌وه‌ رووی لە‌بابل کرد. کاتی‌ک نزیک بوویه‌وه، رێ‌گە‌کە‌ی خوار کرد و فوراتی کردە‌ دیواری‌ک لە‌نیوان خۆ‌ی‌اندا و لە‌مە‌روحه‌ ئۆ‌ردووی لێ‌دا.

بە‌لام کاتی‌ک لە‌و ئۆ‌ردوویان لێ‌دا، باوکی عوبە‌ید پە‌شی‌مان بوویه‌وه. وتیان: یا ئێ‌وه بۆ لای ئێ‌مه‌ بپەرپه‌ یا ئێ‌مه‌ ئە‌و کارە‌ دە‌کە‌ین. باوکی عوبە‌ید سویندی خوارد لە‌فورات دە‌پەرپه‌ته‌وه‌ بۆ ئە‌وه‌ی قەرە‌بووی هە‌لە‌کە‌ی خۆ‌ی بکاته‌وه‌. سە‌لێت و سەر‌کرده‌کان سویندی‌اندا نە‌ه‌وات و وتیان: عەرە‌به‌کان تا ئێ‌ستا رو‌به‌رووی سو‌پایە‌کی لە‌م چە‌شنە‌ نە‌بوونه‌ته‌وه‌، ئە‌وان بۆ شە‌ری ئێ‌مه‌ خۆ‌یان ئاماده‌ کردووه، ژمارە‌یان فراوان و

که رهسته ی پښوستان له بهر ده ستایه. ئیستا له شوینیکیت که جینگه و ریگه ی گه پانه وه و ه لاتنمان هیه و ده توانین هرکاریک بکهین. به لام باوکی عوبهید رازی نه بوو، وتی: سویند به خوا ده پړم، ئیوه ترساو.

نیردراو له نیوان به همن و باوکی عوبهید مردان شای خه سی بوو، به موسولمانانی وت: فارسه کان گالته یان پیکردوون و پیداکری باوکی عوبهید زیادی کرد. گوئی له وته ی هاوه لانی نه گرت و سه لیتی به ترسه نوک زانی و وتی: سویند به خوا له تو بویرترم، ریگه ی راستم نیشاندایت و ده زانیت.

نه غوړی عیجلی ده لیت: به همن هات و له کمنازی فورات له نس ناتف دابه زی. باوکی عوبهید له کمنازی فورات له مروه خه نوردووی لیدابوو. به همن وتی: یا ئیوه بو لای ئیمه بپه پنه وه یا ئیمه نه و کاره ده کهین.

باوکی عوبهید وتی: ئیمه ده په پنه وه. کوړی سه لوبا بو دوو ده سته پردی هه لبه ست. پیش نه وه دومه هاوسه ره که ی باوکی عوبهید خوی بینییو که پیاوړیک به ده فزک له ناسمانه وه هات. ده فره که شه ربه تی تیا بووه و باوکی عوبهید و چهند که سیک لیان خواره وه. کاتیک خه وه که ی بو باوکی عوبهید گیرایه وه، وتی: ئمه شهید بوونه وه. وه سیه تی بو که سه کانی خوی کرد و وتی: نه گهر کوژرام جهر سرکرده یه و نه گهر نه و کوژرا، فلان که س. هه موو نه و که سانه ی له شه ربه ته که یان خواره بوو، ناوی بردن، دواتر وتی: نه گهر باوکی قاسم کوژرا، موسه نا سرکرده یه.

له گهل سوپاکه ی په پنه وه. زه وی بو خه لکان ته نگ بوو. که سان رووبه رووی یه کبونه وه و نه سپی عه ره به کان له فیله کان و نه سپه زړیداره کان په میان کرد. کاتیک موسولمانان ده یانویست هیرش بهرن نه سپه کان بو پیشه وه نه ده پوشتن و کاتیک فارسه کان به فیله کان یان هیرش یان ده کرده سهر موسولمانان، بلاوه یان پیده کردن و نه سپه کان په میان ده کرد. فارسه کان به تیر نیشانه یان ده گرتن و ژماره یه کی زور له موسولمانان کوژرا.

باوکی عوبهید به ناچاری دابه زی. شه رکهرانیش له نه سپه کان یان هاتنه خوار و پیاده رووبه رووی دوژمن بوونه وه. شمشیره کان به ریه که ورتن و کاتیک فیل هیرشی ده کرده سهر ده سته یه که، نه وانی دوور ده خسته وه. باوکی عوبهید فه رمانیدا هیرش بکه نه سهر فیله کان. خوی هیرشی کرده سهر فیله سپیه که و بهندی که ژاوه ی فیله که ی قرتاند.

سواره‌کانی که‌وتنه‌ خوار. که‌سانی دیکه‌یش ئه‌و کاره‌یان کرد و هیچ فیله‌ک نه‌مایه‌وه شه‌پرکه‌رانی له‌سه‌ر بی‌ت. فیله‌ سپییه‌که‌ هه‌رشه‌ی کرده‌ سه‌ر باوکی عوبه‌ید. لووتی فیله‌ی به‌شمشیره‌که‌ی بریندار کرد فیله‌که‌ به‌رگری له‌خۆی ده‌کرد و به‌ده‌ست له‌باوکی عوبه‌یدیدا و که‌وته سه‌رزه‌وی. فیله‌که‌ به‌قاچ چووه سه‌ر جه‌سته‌ی وه‌ستا.

کاتیک موسولمانه‌کان باوکی عوبه‌یدیان له‌ژێر قاچی فیله‌که‌دا بینی، ده‌سته‌یه‌کیان ترسان. ئه‌و که‌سه‌ی دوای باوکی عوبه‌ید سه‌رکرده‌یه‌تی گرت‌ده‌ست، له‌گه‌ل فیله‌که‌ شه‌پری کرد تا قاچی له‌سه‌ر جه‌سته‌ی باوکی عوبه‌ید لا‌برد و بۆ لای موسولمانه‌کانی گه‌رانده‌وه و په‌لاماری فیله‌که‌یدا. فیله‌که‌ی نه‌ویشی کوشت و له‌سه‌ر جه‌سته‌ی وه‌ستا. چه‌وت که‌س له‌سه‌قیفیه‌کان یه‌ک یه‌ک ئالاکه‌یان هه‌لگرت و شه‌ریان کرد تا کوژران.

موسه‌نا ئالاکه‌ی هه‌لگرت و موسولمانان هه‌لاتن. کاتیک عه‌بدولله‌ کوپری مورسه‌دی سه‌قه‌فی کوژرانی باوکی عوبه‌ید و جیگره‌کانی ئه‌وو هه‌لاتنی خه‌لکی بۆ لای پرده‌که‌ بینی، رینگه‌ی به‌ست و وتی: ئه‌ی خه‌لکینه، وه‌ک سه‌رکرده‌کانی خۆتان پیاوانه شه‌پ بکه‌ن یا ده‌کوژرین یا سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست دینن.

فارسه‌کان شوینیان که‌وتن و ژماره‌یه‌کی زۆر له‌موسولمانان له‌ترسا خۆیان خسته‌ ناو ئاوه‌که‌وه، ئه‌وه‌ی خۆپاگری نه‌کرد، خنکا و هه‌رکه‌س خۆپاگری ده‌کرد رووبه‌رووی مه‌ترسی کوژران ده‌بوویه‌وه. موسه‌نا له‌گه‌ل ده‌سته‌یه‌ک له‌سوارکاران پارێزگاری له‌موسولمانه‌کان ده‌کرد و هاواری کرد: ئه‌ی خه‌لکینه من به‌رگری ده‌که‌م، به‌هه‌یوایی له‌سه‌ر پرده‌که‌ به‌په‌رنه‌وه و مه‌ترسن. لی‌زه‌ نا‌پۆم تا ئی‌وه له‌و به‌ری ئاوه‌که‌ ده‌بینم، خۆتان مه‌خنکینن.

عه‌بدولله‌ کوپری مورسه‌د له‌سه‌ر پرده‌که‌ وه‌ستا و رینگه‌ی لی‌ گرتن. ئه‌ویان گرت و بردیان له‌ موسه‌نا. موسه‌نا لی‌یدا و وتی: بۆ ئه‌و کاره‌ ده‌که‌یت؟
وتی: بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لکان شه‌پ بکه‌ن.

موسه‌نا فه‌رمانیدا هه‌لاتووان کۆبه‌که‌نه‌وه و چه‌ند که‌سی‌ک له‌خه‌لکانی ئه‌و ناوچه‌یان هه‌ینا و که‌شتیه‌کانی خۆیان له‌جینگه‌یه‌کی چۆل دانا و خه‌لکان په‌ڕینه‌وه. دوایین کوژراوی سه‌ر پرده‌که‌ سه‌لت کوپری قه‌یس بوو. موسه‌نا له‌پرده‌که‌ی په‌ڕیه‌وه‌و و پارێزگاری له‌بانه‌که‌ی خۆی ده‌کرد به‌لام سوپاکه‌ی شه‌ل‌ژا و په‌رشیان بوو. به‌همه‌ن مه‌به‌ستی کوشتنی ئه‌وی کرد به‌لام نه‌یتوانی هیچ کارێک بکات. کاتیک موسه‌نا گه‌یشته ناو شه‌پرکه‌ران و خه‌لکانی مه‌دینه‌ بلا‌وه‌یان لی‌کرد و بۆ مه‌دینه‌ گه‌رانده‌وه، ده‌سته‌یه‌کی

دیکه‌یش لینی جیابوونه‌وه و روویان کرده ساراکان. موسه‌نا له‌گه‌ل چهند که‌سینک مایه‌وه.

باوکی عوسمانی نه‌هدی ده‌لنیت: له‌شهری پرد له‌کوژراو و خنکاو، چواره‌زار که‌س له‌ناوچوون و دوو هزار که‌س هه‌لاتن و سی هزار که‌س مایه‌وه. به‌همه‌ن جادوویه له‌کیشه و دوو به‌ره‌کییه‌کانی نیوخوی ئیران ناگادار بوویه‌وه و له‌گه‌ل سوپاکه‌ی خوی گه‌راپه‌وه و به‌مشینه‌وه سوپاکه‌ی نه‌ویش بلا‌وه‌ی لیکرد. موسه‌نا بریندار بیوو. چهند ئالقه‌یه‌کی زیرکه‌ی له‌جه‌سته‌ی چه‌قیبوو.

نهر ده‌لنیت: کاتیک خه‌لکان گه‌یشته مه‌دینه و وتیان له‌گه‌رانه‌وه بۆ ویلایه‌ته‌کانی خویان شهرمه‌زارن، عومر خه‌مبار و به‌زه‌یی به‌واندا هاته‌وه.

شه‌عی ده‌لنیت: عومر کوپی خه‌تاب وتی: خواهندا، هه‌موو موسولمانه‌کانم به‌خشی، من پشتیوانی هه‌ر موسولمانیکم، هه‌ر موسولمانیک که‌رووبه‌رووی دوژمن بۆته‌وه و گرفتاری به‌لا و په‌نج بووه، من کوروه‌ی ئه‌وم، خواهندا باوکی عوبه‌ید به‌بخشه، نه‌گه‌ر ده‌هاته لای من، ده‌بوومه کوپوه‌ی نه‌ویش.

ده‌لنیت: موسه‌نا رووداوه‌که‌ی به‌عه‌بدولله کوپی زه‌ید بۆ عومر نارد. ئه‌و یه‌که‌م که‌س بوو رۆشته لای عومر.

له‌گه‌رانه‌وه‌ی کوپی نیسحاقیش ئه‌م شه‌ره به‌مشینه‌وه باسی کراوه، به‌لام ده‌لنیت: دوومه دایکی موختار له‌خه‌ودا بیینی پیاویک له‌ئاسمانه‌وه هات، ده‌فریکی به‌ده‌سته‌وه بوو که‌لیوانلیوو بوو له‌شهره‌تی به‌هه‌شت. باوکی عوبه‌ید و جهر کوپی عوبه‌ید و چهند که‌سینک له‌هاوه‌لانی لییان خواردوه.

ده‌لنیت: کاتیک باوکی عوبه‌ید فیله‌که‌ی بیینی، وتی: ئه‌م ئازله شوینی کوشتنی هه‌یه؟ وتیان: به‌لی، نه‌گه‌ر لووتی بقرتیت، ده‌مریت.

باوکی عوبه‌ید هیرشی کرده سه‌ر فیله‌که و لووتی قرتاند. فیله‌که که‌وت به‌سه‌ریا و باوکی عوبه‌یدیش مرد.

هه‌روه‌ها ده‌لنیت: فارسه‌کان گه‌رانه‌وه و موسه‌نا کوپی حارسه له‌ئه‌لیس جیگیر بوو. خه‌لکان بلا‌وه‌یان لیکرد و گه‌رانه‌وه بۆ مه‌دینه. یه‌که‌م که‌س که‌عومری له‌م رووداوه ناگادار کرده‌وه، عه‌بدولله کوپی زه‌ید کوپی حوسین بوو.

عایشه هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ده‌لنیت: ده‌نگی عومر کوپی خه‌تابم بیست کاتیک

عەبدوللە كۆپى زەيد ھات، ھاۋارى دەكرد: ئەى عەبدوللە كۆپى زەيد، چ ھەۋالىكت پىيە؟

عەبدوللە ھاتە ناۋ مەڭگەوت و لەژۆرەكەى مەن تىپەپى، عومەر ۋتى: ئەى عەبدوللە كۆپى زەيد، چ ھەۋالىكت پىيە؟

عەبدوللە ۋتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، ھەۋالى راست.

كاتىك لەعومەر نەزىك كەۋتەۋە، لەرۋوداۋەكان ئاڭگادارى كەدەۋە ۋتى: كەسەم نەبىنۋە ھاۋشۋەى عەبدوللە ھەۋالەكانى بەراستى باس كرديت.

دەلىت: كاتىك ھەلاتۋان گەيشتنە مەدىنە، عومەر بىنى ئەۋان، لەموھاجىر ۋ ئەنسا، لەتاۋ ھەلات ۋ شەكست، خەمبار ۋ نىگەرانش، ۋتى: ئەى موسولمانان، خەمبار مەبن، مەن كۆپۋەى ئىۋەم، ئىۋە گەپراۋەتەۋە بۆلەى مەن.

مەمەد كۆپى عەبدولرەھمان كۆپى حوسەن دەلىت: مەعاز قورئان خۋىنى مەنەكانى نەجار يەكەك لەبەشدار بوۋانى شەپى پرد ۋ يەكەك بوۋ لەھەلاتۋان. كاتىك ئەم ئايەى دەخۋىندەۋە:

((ۋمەن يولھەم يۈمەند دەرە الا مەحرەفەلقتال، او مەحرەفا الى فنة فقد باء بغضب مەن الله و ماۋاھ جەنم و بئس المصير.

ۋاتاكەى: ھەركەس لەر رۆژەدا پىشتى خۋى بكاتە ئەۋان، مەگەر ئەۋەى بۆ ھىرشىك خۋى ئامادە بكات يا پەيۋەستى دەستەيەكى دىكە بىت، گەرفتارى غەزەب ۋ تۋپەى خواۋەند دەبىتەۋە، جىڭەى ئەۋ جەھەننەمە ۋ سەرئەنجامىكى خراپە.))

لەخۋىندەۋەى ئەم ئايە دەستى بەگريان دەكرد ۋ عومەر پىنى دەۋت: مەعاز مەگرى، مەن كۆپۋەى تۆم، تۆ گەپراۋەيتەۋە بۆلەى مەن.

ئه‌لیسی بچوک

ئه‌بوجه‌غفر ده‌لێت: له‌حه‌دیسێ عه‌تییه‌دا هاتوو، جاپان و مه‌ردانشا هاتن و رینگه‌یان به‌ست و چاوه‌پوانی پڕژ و بیلابوونه‌وه‌ی موسوڵمانانیان ده‌کرد و له‌کێشه‌ی دووبه‌ره‌کی فارسه‌کان بێ ناگا بوون. کاتی‌ک فارسه‌کان بڵاوه‌یان لێ‌کرد و به‌همهن به‌دوای ئه‌واندا گه‌ڕایه‌وه و موسه‌نا له‌مه‌به‌سته‌که‌ی جاپان و مه‌ردانشا ناگادار بوویه‌وه، عاسم کوپری عه‌مرۆی وه‌ک فه‌رمانده‌ی سوپا‌که‌دانا و له‌گه‌ڵ ده‌سته‌یه‌ک له‌سواره‌کان مه‌به‌ستی شه‌ڕ کردن له‌گه‌ڵ ئه‌وانی کرد چوون‌گه گومان‌یان ده‌کرد هه‌لاتوو و رینگه‌که‌یان لێ به‌ست. هه‌ردووکیان ئه‌سیر کران و خه‌لکانی ئه‌لیس هه‌رشیان کرده سه‌ر سوپا‌که‌ی ئه‌وان و ژماره‌یه‌کی زۆر ئه‌سیریان لای موسه‌نا کو‌کرده‌وه. په‌یمانی پشتیوانی کردنی به‌واندا و جاپان و مه‌ردانشای بانگ کرد و وتی: ئێوه ئه‌میره‌که‌ی ئێمه‌تان فریودا و درۆتان کرد، ئه‌وانی کوشت. ئه‌سیره‌کانیشی کوشت. دواتر بۆ ئوردو‌وگا‌که‌ی خۆی گه‌ڕایه‌وه.

ده‌لێت: باوکی می‌حجه‌ن له‌ئه‌لیس هه‌لات و له‌گه‌ڵ موسه‌نا گه‌ڕایه‌وه.

ده‌لێت: جه‌ری‌ر کوپری عه‌بدولله کوپری هه‌نزه‌له کوپری ره‌بیع و چه‌ند که‌سیکی دیکه داوای مۆله‌تیان له‌خالی‌د کوپری وه‌لید کرد. خالی‌د مۆله‌تی پێ‌دان و ئه‌وان گه‌ڕانه‌وه بۆ لای ئه‌بویه‌کر. جه‌ری‌ر مه‌به‌سته‌که‌ی خۆی له‌گه‌ڵ باس کرد و ئه‌بویه‌کر وتی: له‌ئێستادا؟ کاره‌که‌ی ئه‌وی دوا‌خست و کاتی‌ک عومه‌ر خه‌لافه‌تی گرت‌ه‌ده‌ست، داوای شایه‌تی کرد و کاتی‌ک شایه‌ته‌کانی برده لای عومه‌ر. عومه‌ر نامه‌ی بۆ لێ‌پرس‌راوانی خۆی له‌هۆزه‌کانی عه‌ره‌ب نووسی: هه‌ر که‌سی‌ک له‌سه‌رده‌می جاهلییه‌ت پچه‌له‌کی ده‌گه‌ڕێته‌وه سه‌ر بوجه‌یله و له‌ئێسلا‌میشدا به‌مشێوه‌یه، بۆ جه‌ری‌ری بنێرن.

جه‌ری‌ر به‌لێنی به‌خه‌لکه‌که‌ی خۆیدا که‌جینگه‌یه‌کیان له‌نیوان عێراق و مه‌دینه ده‌بێت. کاتی‌ک خه‌لکانی بوجه‌یله‌ی له‌ناو هۆزه عه‌ره‌به‌کان کو‌کرده‌وه، له‌سه‌ر چالۆیک له‌نیوان مه‌که‌که و مه‌دینه و عێراق، به‌ریاری کو‌بوونه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ ئه‌واندا. عومه‌ر فه‌رمانی به‌جه‌ری‌ردا: بڕۆ په‌یوه‌ستی موسه‌نا ببه.

جه‌ری‌ر وتی: به‌ره‌و شام ده‌پۆم.

عومه‌ر وتی: به‌ره‌و عێراق بڕۆ چوون‌گه موسوڵمانان به‌سه‌ر دوژمن‌دا زانی‌بوون. جه‌ری‌ر نه‌یده‌ویست بپروات و عومه‌ر بۆ پۆشتن ناچاری کرد. کاتی‌ک مه‌به‌ستی رۆشتن بۆ

عیراقیان کرد، عومەر بۇ دئنه‌وای کردنی ئەو، یەك لەسەر چواری ئەو تالانیانە‌ی خەلکە‌کە‌ی لەشەر بە‌ده‌ستیان دە‌هینا، پینی بە‌خشین. ئەوان گە‌رانه‌وه بۇ مە‌دینه و لە‌وی‌وه ری‌گە‌ی عیراقیان گرتە‌بەر تا ھاوکاری موسە‌نا بکە‌ن.

دە‌لێت: عومەر عیمە‌س کۆ‌ری عە‌بدوللە‌ی زە‌ببی لە‌گە‌ل دە‌ستە‌یە‌ك لە‌خە‌لکانی شوینکە‌وتە‌ی خۆ‌ی بۇ ھاوکاری موسە‌نا نارد. کاتی‌ك نامە‌ی بۇ هە‌لگە‌راره‌کان نووسی، ئەوانە‌ی لە‌مانگی شە‌عبان هاتن، ئەوانیشی بۇ ھاوکاری کردنی موسە‌نا رە‌وانە‌ کرد.

شە‌ری بۆ‌ه‌یب

زیاد دە‌لێت: دوا‌ی شە‌ری پرد موسە‌نا کە‌سی بۇ لای پشتی‌وانە‌کانی دە‌وروبە‌ری خۆ‌ی نارد و ژمارە‌یە‌کی زۆ‌ر لە‌دە‌وری کۆ‌بوونە‌وه. رۆ‌ستە‌م و فی‌روزان ئا‌گادار بوونە‌وه و سی‌خو‌رە‌کان پینیان را‌گە‌یاندن کە‌موسولمانە‌کان چا‌وه‌روانی هی‌زی پشتی‌وانن. ب‌ریاریاندا می‌هرانی هە‌مە‌دانی بن‌ی‌رن. می‌هران لە‌گە‌ل سواره‌کان بە‌ری‌کە‌وت و فەرمانیان پ‌یدا رووبکات حیرە. موسە‌نا لە‌هاتنی ئە‌و ئا‌گادار بوویە‌وه. لە‌م کاتە‌دا لە‌گە‌ل ئە‌و دە‌ستانە‌ی بۇ ھاوکاری کردنی هات‌بوون لە‌مە‌رج ئە‌ل‌سە‌باخ لە‌نی‌وان قادسیە‌و خە‌فان ئۆ‌ردو‌وی لی‌دابوو. بی‌ش‌ر و کە‌نانه هە‌والە‌کانیان بۇ دە‌هینا. بی‌ش‌ر لە‌حیرە بوو و رووی کردە‌ فورات بادق‌لی وکە‌سی بۇ لای جە‌ری‌ر و ھا‌وه‌لانی ئە‌ونارد کە‌: هە‌والی‌کمان پی‌گە‌یشت نە‌مانتوانی ب‌م‌ی‌نینه‌وه تا ئە‌و کاتە‌ی ئی‌وه‌یش پە‌ی‌وه‌ستی ئی‌مه دە‌بن. پە‌له‌ بکە‌ن و لە‌بۆ‌ه‌یب کۆ‌بینە‌وه. جە‌ری‌ر ھاوکاری موسە‌نا بوو.

موسە‌نا بۇ عی‌سمە و ھا‌وه‌لانی و هە‌موو سە‌ردارە‌کانی دی‌کە‌ کە‌بۇ‌ھاوکاری کردنی ئە‌و هات‌بوون، نامە‌یە‌کی بە‌و نا‌وه‌رۆ‌کە‌ نووسی و وتی: لە‌ری‌گە‌ی جوفە‌وه وە‌رن، ئە‌وانیش بۇ تی‌پە‌رین لە‌قادسیە و جوف مە‌بە‌ستی ئە‌ویان کرد. موسە‌نا لە‌سواد گۆ‌زە‌ری کرد و لە‌نە‌هرە‌ین و خو‌ەر‌نە‌ق تی‌پە‌ری. عی‌سمە لە‌گە‌ل ھا‌وه‌لانی خۆ‌ی نە‌جە‌فی بە‌جی‌ه‌یشت و جە‌ری‌ر و ھا‌وه‌لانی لە‌جوف پە‌رینه‌وه و هە‌مووان لای موسە‌نا لە‌بۆ‌ه‌یب کۆ‌بوونە‌وه. می‌هران لە‌وبەر فورات لە‌بە‌رابەر ئە‌و ئۆ‌ردو‌وی لی‌دا بوو. ئۆ‌ردو‌و‌گای موسولمانان لە‌بۆ‌ه‌یب، شوین لە‌نزیک کوفە‌یه و لە‌بە‌رابەر ئۆ‌ردو‌و‌گای می‌هران، موسە‌نا سە‌ر‌کرده‌ی خە‌لکان بە‌یە‌کی‌ك لە‌دانیش‌توانی سواد‌ی وت: شوینی ئۆ‌ردو‌و‌گاکە‌ی می‌هران ناوی چی‌یه؟

وتىك بەسوسىيا.

موسەنا وتى: مېھران لەناچو و لەشۋىننىڭ ئوردوۋى لىدا كەبەسوسە. بەسوس بەماناى كەمى و بەربلاۋى و كەمى شىرى وشتەرە. موسەنا لەشۋىنەكەى خۇى مايموە تا مېھران نامەى بۇ نووسى، يا ئىۋە بېپرەنەۋە بۇ لاى ئىمە، يا ئىمە دەپرەنەۋە. موسەنا ۋەلامى بۇ نارد: ئىۋە بېپرەنەۋە.

مېھران لەرووبارە پەرىيەۋە و لەكەنارەكانى فورات لەمەلتات لەنزىك موسولمانان دابەزى. موسەنا بەر پىارە سۋادىيەى وت: ئەو زەۋىيەى مېھران و سۋپاكەى لەۋى دابەزىن، ناۋى چىيە؟

وتى: شومىيا. ئەمە لەمانگى رەمەزاندا بوو.

موسەنا فەرمانىدا: پىشپەرەۋى بكن.

موسەنا سۋپاكەى رازاندېۋىيەۋە و مەزغور و نەسىرى ۋەك فەرماندەى دوو بالى سۋپاكەى دانا. عاسم سەركردەى پىادەكان و عىسمە پىشەنگ بوو. ھەردوۋلا رىزان بەست و موسەنا لەناۋ موسولمانان قسەى كرد و وتى: ئىۋە بەرۋژن و رۋژو ھوكارىكە بۇ لاۋازى، بۇچوۋنى مەن ئەۋەيە رۋژو بشكىنن و بخۇن تا ھىز ۋەربگرن. وتيان: ئەو كارە دەكەين. رۋژويان شكاند.

موسەنا كەسىكى بىنى لەرىزەكان جىادەيىتەۋە، وتى: ئەۋە چى دەكات؟

وتيان: يەككىكە لەۋ كەسانەى لەشەرى پرد ھەلاتۋەۋە و دەخۋازىت شەر دەستپىيكات. موسەنا بەرم لىيدا و وتى: ئەبى بى باوك! لەشۋىنەكەى خۇت بەينەرەۋە و كاتىك دوژمن ھات رووبەرۋى بېرەۋە، بەلام شەر دەستپىمەكە.

ئەۋ كەسە وتى: ئەو كارە دەكەم، گەرايەۋە بۇ شۋىنكەى خۇى.

شەعبى دەلىت: كاتىك دەستەى بوجەيلە كۆۋۈنەۋە، عومەر وتى لاى ئىمەۋە بېرۇن.

سەران و سەركردەكانى بوجەيلە ھاتن.

عومەر وتى: ھەزتان لەكام بەرەى شەرە؟

وتيان: شام چۈۈنكە بەشى زۇرى خەلكانى ئىمە لەۋىن.

وتى: بەرەۋ غىراق بېرۇن چۈۈنكە لەشام بەئەندازەى پىۋىست شەركەرى لىيە. ئەۋان رازى نەبوۋن تا ئەۋەى فەرمانىدا يەك لەسەر چۋارى تالانىيەكان بەبەشى ئەۋان زىاد بكىرت. عەرەفجەى ۋەك سەركردەى تىرەى جەدىلەى بوجەيلە دەستنىشان كرد و

جەريرى وەك سەركرەدى منالەكانى عامر و كەسانى دىكە.

دەلىت: ئەبۇبەكر ئەوى لەگەل شەركەران بۇ شەپ كىردن لەعەممان راسپاردىبوو و كاتىك لەدەريا شەپرى كىرد ئەوى گەپاندەو و عومەر بەشى زۆرى خەلكانى بوجەيلەى بەوسپارد و وتى: شوينكەتەى ئەمە بن،، بەكەسانى دىكەى وت: شوينكەوتەى جەريىر بن.

جەريىر بەخەلكانى بوجەيلەى وت: ئايا دەبنە شوينكەوتەى ئەم كەسە كەئە بەلەى بەسەر ئىمەدا هينا؟

خەلكانى بوجەيلە بەهوى يەكك لەژنەكانيانەو لەعەرەفجە تۆپە بوون. كۆبوونەو و پۆشتنە لای عومەر و وتیان: ئىمە بەسەركرەدایەتى عەرەفجە رازى نابىن. عومەر وتى: لەعەرەفجە چا و ئاپۆشم كەپىش هەمووتان باوهرى بەئىسلام هيناو و لەرىگەى خوا لەهەمووتان زياتر تىكۆشاو. وتیان: كەسىك لەخۇتان بكە سالارى ئىمە. عومەر هەستى كىرد لەپەچەلەكى ئەو گومان دەكەن و وتى: ئاگاتان لەقسەكانتان بىت.

وتیان: قسەى ئىمە ئەوہیە.

عومەر كەسى بۇ لای عەرەفجە نارد، هات و وتى: ئەوان بەسەركرەدایەتى تۆ رازى نىن و گومان دەكەن لەوان نىت، تۆ دەلىلى چى؟ وتى: راست دەكەن و نامەوئىت لەوان بىم چوونكە من لەخەلكانى ئەزىم لەتيرەى بارق لەدەستەيەكى بى ژمارى خاوەن پەچەلەك و ئەژادى پاك.

عومەر وتى: ئەزىد خەلكانىكى چاكەكارن و لەخراب و باش پشكيان بەركەوتوو. عەرەغجە وتى: خراپە لەناو ئىمەدا بلأوبوویەو چوونكە لەيەك سەرزەمىندا بووين، خوینى يەكمان پششت و ستەمكارىمان كىردە پىشە و من لەخەلکەكەى خۆم ترسام و لەوان داپرام و پەيوەستى ئەوان بووم. سەركرەدى ئەوان بووم و سەبارەت بەرووداوى لەنىوان من و وەرزیرەكانى ئەوان روویدا، لەمن دلگران و رژدىم پىدەبەن.

عومەر وتى: گىرنگ نەبىت بەلاتەو، كاتىك بەتۆ دلخۆش نىن، سەركرەدایەتى ئەوان لەئەستۆ مەگرە. جەريىر وەك سەركرەدى ئەوان دانا و واى نىشانى خەلكانى جەدىلە و بوجەيلەدا مەبەستى ئەوہى كىردوو و عەرەفجە بۇ شام پەوانە بكات و ئەوان خوازىارى پۆشتن بۇ عىراق بوون. جەريىر لەگەل خەلکەكەى خۆى بۇ ھاوكارى كىردنى موسەنا

رووی کردە عێراق و گەیشته زیقار و لەوێوە پۆشتە جەل. موسەنا لەمەرج ئەلسەباخ و لەوتەکە ی بەشیر لەحیرە ئاگادار ببووێوە کەعەجەمەکان مێهرانیان ناردووە و لەمەدایینەو بەرەو حیرە دێت. کەسی بۆ لای جەریر و عیسەمە نارد و بۆ ئەوی لەزوترین کات پەییوەستی بێن. عومەر فەرمانی پێداوون تا ئەو کاتە ی سەرکەوتن بەدەست نەهێنن لەرووبار یا پردێک نەپەرێوە. لەبوەیب کۆبوونەو و دوو ئوردوگا لەکەنارەکانی رۆژەلاتی بوەیب پەییوەستی یەکیبون.

بوەیب لەرۆژگاری فارسەکان کەناو بەرز دەبووێوە، زەلکاوی فارسەکان و دەپژایە جووف. ئوردوگای فارسەکان لەدار ئەلوەرەق و موسولمانەکان لەسەکون بوون.

موجالید دەلێت: شەپکەرانی منالەکانی کەنانه و ئەزد حەوتسەد کەس بوون، پۆشتنە لای عومەر، پێی و تن: حەزتان لەکام بەرە ی جەنگە؟
وتیان: شام چوونکە زۆربە ی کەسەکانی ئێمە لەوین.

عومەر وتی: شام بەئەندازە ی پێویست شەپکەری لێیە، عێراق، عێراق، سەرزەمینێک کەخواوەند شکۆ و ژمارە ی ئەوانی کەم کردۆتەو، پشتگوێ بخەن و بۆ شەپری ئەو خەلکانە بڕۆن کەبەشیۆیەکی ئاسوودە ژیان بەسەر دەبەن، ئەگەری هە یە خواوەند بەشینک لەئاسوودە ی ئەوان بەئێوە ببەخشێت.

غالیب کوپی فلانی لەیسی و عەرەفجە ی بارقی هەراکام بەخەلکەکە ی خۆیان وت و فەرمانیان پێدان بەوتە ی سەرورە ی باوەرداران رازی بێن.

وتیان: ئێمە شوینکەوتە ی تۆ و سەرورە ی باوەردارانین.

عومەر کوپی خەتاب دۆعای خێری بۆ کردن. غالیب کوپی عەبدوللە ی وەک سەرکردە ی منالەکانی کەنانه و ئەوی پەوانە کرد، عەرەفجە کوپی هەرسیمە ی کردە سالاری خەلکانی ئەزد کەزۆربەیان لەتیرە ی بارق بوون، ئەوان دلخۆش بوون بەو ی عەرەفجە گەراوەتەو بۆ ناویان. ئەم دوو سەرکردە یە لەگەل شەپکەرەکانیان بەرێکەوتن و لەعێراق پەییوەستی موسەنا بوون.

عەمرۆ دەلێت: هیلال کوپی عەلفە ی تیمی لەگەل کەسانێک لەخەلکی رەباب، پۆشتە لای عومەر. عومەر کوپی خەتاب ئەوی کردە سەرکردە ی خەلکەکە ی و بۆ عێراقی ناردن، کوپی موسەنای جوشەمی سەعدی هات و ئەوی کردە سەرکردە ی منالەکانی سەعد و پەوانە ی کردن و لەعێراق پەییوەستی موسەنا بوون.

شەعبى دەلىت: عەبدوللە كۆپى زوئەلسەھمەين لەگەل دەستەيك لەخەلکانى خەسەم ھات. عومەر كۆپى خەتاب ئەوى كرده سەركردهى خەلكەكەى و بۇ عىراق، پەوانەى كردن.

عەمرۆ دەلىت: رەبەى لەگەل دەستەيك لەمناڵەكانى حەنزەلە ھات و عومەر ئەوى كرده سەركردهى ئەوان و بەرىكەوتن تا پەيوەستى موسەنا بوون، داوى ئەو كۆپەكەى شىبىس كۆپى رىبەى سەركردايەتى خەلكانى گرته ئەستۆ و دەستەيك لەمناڵەكانى عەمرۆ ھاتن و عومەر، رىبەى كۆپى عامر كۆپى خالىدى عەنودى كرده سەركردهى ئەوان و پەوانەى عىراقى كردن.

ھەرەھا دەستەيك لەمناڵەكانى زەببە ھاتن و ئەوانى كرده دوو دەستە، سەركردايەتى دەستەيكەى بە باوكى ھوبەرە و سەركردايەتى دەستەكەى دىكەى بەمونزەر كۆپى حساندا، قورت كۆپى جوماح لەگەل دەستەيك لەمناڵەكانى عەبدەقىس ھات و ئەوانىشى پەوانە كرد.

دەلىن: كاتىك فىروزان و رۆستەم بېريارىندا مېھران بۇ شەپى موسەنا پەوانە بكەن، داواى مۆلەتيان لەپووران كرد. كاتىك كارىكيان دەبوو لىنى نزيك دەكەوتنەوھ تا گفتوگۆى لەگەل بكەن و كاتىك بۆچوونى خۆيان باس كرد، سەبارەت بەژمارەى سوپاكە ئاخاوتن. پارسەكان پىش ھىرشى عەرەبەكان سوپاى فراوانيان بۇ شوپىنىك پەوانە نەدەكرد و كاتىك زۆرى سوپاكەيان لای پوران باس كرد، وتى: بۇ پارسەكان ھاوشىوھى رۆژگارى كۆن ھىرش ناكەنە سەر عەرەبەكان و بۇ كاروبارى سوپا ھاوشىوھى پاشاكانى كۆن نىيە؟

وتيان: لەو رۆژگارەدا دوژمنانى ئىمە ترسەنۆك و ھەنووكە ترس لەناو سوپاكەى ئىمەدا بلاو بۆتەوھ.

پووران بۆچوونەكەى ئەوانى پەسەند كرد و مېھران لەگەل سوپاكەى بەرىكەوت و لەكەنارەكانى فورات ئوردوى لىدا. موسەنا و سوپاكەى لەكەنارى دىكەى فورات و فورات لەنىوان ئەواندا بوو.

لەم كاتەدا ئەنس كۆپى ھىلالى نەمرى لەگەل دەستەيك لەمەسىحىيەكانى نەمر لەگەل ئەسپەكانى خۆيان بۇ ھاوكارى كردن پەيوەستى موسولمانان و موسەنا بوو. ھەرەھا كۆپى پياويكى فىھرى تەغلەبى لەگەل مەسىحىيەكانى تەغلەب بۇ ھاوكارى كردنى ئەوان ھاتن. ناوى ئەو پياوھ عەبدوللە كۆپى كەلىب كۆپى خالىد بوو.

مەسىھىيەتچىلەر كاتىك بېنىدوۋيان غەزەپلىرىگە ئەبەدىيەتتە ئەھمەتلىك ئورۇنلارنى ئىگىلىدىغان بولۇپ،
 ۋە بېنىدوۋيان ئىلمىي ئىشلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدا مۇھىم رول ئوينىدى.

میهران وتی: یا ئیوه بیهرنهوه یا ئیمه لهرووبار دهپهرینهوه.

موسولمانان وتیان: ئیۋه لەرووبارە بێهەرنەوه.

فارسه‌کان له‌به‌سوسیا روویان کرد شومیا که‌شوینی دارئه‌لرزق یوو.

موحفیز دەلێت: کاتێک عەجەمەکان مۆلەتی پەڕینەوهیان پێدرا، لەشومیا جینگەر بوون کەشویانی دار ئەلرزقە. لەوی ریزیان بەست و لەسێ ریزدا رووبەرۆی موسولمانان بوونەوه. هەر ریزێک فیلێکی لەگەڵدا بوو. پیاوەکان لەپیش فیلەکان و لەکاتی پیشپەوی هۆنراوەیان دەخوێندەوه.

دهلیت: موسنا به موسولمانانی وت: ئهوهی دهیبییستن، فیرۆیه و ئیوه بیدهنگ بن.
خه لکان بیدهنگ بوون. فارسکان له موسولمانان نزیک کهوتنهوه و له لای رووباری
مناله کانی سه لیم کههه نوکه یش رووباری مناله کانی سه لیم لهوینی، هاتنه پیش و
موسولمانان له نیوان شوینی کههه نوکه رووباری مناله کانی سه لیمه، له ملای
رووباره که، ریزان بهستیوو.

تهلحه دهلیت: به شیر و بوسر کوپی نهی رۆهم فرماندهی بالهکانی سوپاکی موسهنا بوون و معنی سهرکردهی سوارهکان و مهسعود سهرکردهی پیادهکان و بوسر پیشتەر فرماندهی ینشهنگهکان و مهزور فرماندهی دواوهی سوپاکه بوو.

دہلیت: فرماندہی دوو بالی سوپاکھی میہران کوپی ٹھازبہ سنورداری حیرہ و
مہردان شا بیون.

موسهنا هاتهناو ریزی سوپای موسولمانان و قسهی لگهل کردن. سوار ئهسپی شه‌موس بوو. ئهسپه‌که‌ی ئهویان به‌شه‌موس ناوده‌برد. موسهنا له‌کاتی شه‌ر سوار ئهو ئهسپه ده‌بوو و له‌کاتی ئارامی خزمه‌تی ده‌کرد. لای یه‌که‌ی یه‌کی ئالاکان وه‌ستا و بۆ شه‌ر کردن هانیدان و له‌فهرمانه‌کانی خو‌ی ئاگاداری کردنه‌وه و تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی هه‌رده‌سته‌یه‌کی هینایه سه‌رمزان و به‌هه‌موویانی وت هیوادرم ئه‌م‌پۆ له‌شوینه‌که‌ی ئه‌وه‌وه زیان به‌عه‌ره‌به‌کان نه‌گات، سو‌یند به‌خوا ئه‌وه‌ی ئه‌م‌پۆ من دلخۆش ده‌کات، بۆ ئه‌وه‌یش ده‌خوازم. به‌ش‌ئوه‌یه‌کی به‌سه‌ند وه‌لامیان دایه‌وه.

دهلیت: موسسنا بهوتار و کردار دادیه‌رومري له‌گه‌ل خه‌لکان ده‌کرد و له‌چاکه و

خراپەى ئەوان خۆى دەكرده شەرىك. كەس نەیدەتوانى رەخنە لەوتار یا ئاكارەكانى بگریت.

وتى: سى جار تەكبیر دەلیم، خۆتان ئامادەكەن و لەگەل تەكبیری چوارەمى من، هێرش بەرن. كاتێك تەكبیری یەكەمى وت، فارسەكان هێرشیان هینا و موسولمانان رووبەروویان بوونەوه. موسەنا لەیەكێك لەریزەكانى خۆى لاوازی و سستى ببینی و كەسى بۆ لاى ئەوان نارد و وتى: سەركرده سلاوتان دەگەیینت و دەلێت مەبنە ھۆكارى ریسواى موسولمانەكان. وتیان: بەسەرچاو. ریزەكەیان راست كردهوه، پێشتر بینیبووین موسەنا لەتاو ئەوان ریشى خۆى رادەكێشا و بۆ كردهوهكانیان سەرکۆنەى دەكردن. ئەمجارە سەیریان كرد و بینیان لەخۆشحاڵیدا پێدەكەنیت. ئەوان، منالەكانى عیجل بوون.

دەلێت: شەر درێژ و رووی لەدژواری كرد، موسەنا رووی كردە ئەنس كۆپى هیلال و وتى: ئەى ئەنس، تۆ پیاویكى عەرەبییت، هەرچەندە لەسەر دینەكەى ئێمە نیت، كاتێك بینیت هێرشم كردە سەر مێهران، لەگەل من هێرش بێنە. بەپیاوى فێهریشى وت. موسەنا هێرشى بردە سەر مێهران و پاشەكشینی پێكرد. مێهران رووی كردە بالى راستى سوپاكەى خۆى. دوو دلێ سوپا پەلامارى یەكیاند و تەپ و تۆز لەگۆرەپانى شەر بەرزبوویەوه. بالەكانیش سەرقاڵى شەپى یەكتر بوون و نەیاندتوانى ھاوکارى فەرماندەو سەركردهكەى خۆیان بكەن.

دەلێت: لەم رۆژەدا مەسعود و دەستەيەك لەسەركردهكان بریندار بوون و ئەوانیان لەگۆرەپانى شەر بردەدەر. پێیان وتبوون: ئەگەر بینیبووگان ئێمە كۆژاين، دەست لەشەر هەلەمەگرن تا سوپاكە لاواز نەبێت، بچەنگن و ھاوکارى كەنارەكانى خۆتان بكەن. شەرپەكرانى دلێ سوپای موسولمانان ژمارەيەكى زۆر لەدلێ سوپای فارسەكانیان كوشت. گەنجێك لەمەسیحییەكانى تەغەلب مێهرانى كوشت و سوار ئەسپەكەى بوو. موسەنا سیلاح و جل و بەرگی ئەوى بەسەركردهى سوارەكان بەخشى. بەمشێوەیە كاتێك ناباوهرێك بەدەستى سوارێك دەكوژا، جل و بەرگ و سیلاحەكەى تاییبەت بوو بەسەركردهى ئەو دەستەيە. كۆیلەى تەغەلبى دوو سەركردهى بوو، یەكیان جەریر و ئەوى دیکەیان كۆپى ھوبەرە. سیلاح و جل و بەرگەكانى مێهرانیان لەناو خۆیاندا دابەش كرد.

مەحفیز كۆپى سەعلەبە دەلێت: گەنجەكانى منالەكانى تەغەلب سوار ئەسپ بوون و

کاتیك له شه‌ری بوه‌یب موسولمانان و فارسه‌كان رووبه‌روو یه‌کیبونه‌وه، وتیان: هاوڕێ له‌گه‌ڵ عه‌ره‌به‌كان شه‌ر له‌گه‌ڵ عه‌جه‌مه‌كان ده‌که‌ین. یه‌کیك له‌وان میه‌رانی کوشت. میه‌ران سوار ئه‌سپیکی موو سوور و زرینه‌کی زه‌ردی له‌به‌ردا بوو. کاتیك گه‌نجی ته‌غله‌بی میه‌رانی کوشت، سوار ئه‌سپه‌که‌ی بوو و هاواری کرد من گه‌نجی ته‌غله‌بیم، من میه‌رانم کوشت. جه‌ریر و کوپی هه‌وبه‌ره‌ هاتن و قاچی ئه‌ویان گرت و له‌ئه‌سپه‌که‌ هینایانه‌ خوار.

سه‌عید کوپی مه‌رزیان ده‌لیت: جه‌ریر و مونزه‌ر له‌کوشتنی میه‌ران به‌شدار بوون و سه‌باره‌ت به‌سیلاحه‌که‌ی ئه‌و کیشه‌یان بۆ دروست بوو. داوه‌ریان برده‌ لای موسه‌نا. ئه‌و سیلاح و پشتینه‌کانی له‌نیوان ئه‌واندا دابه‌ش کرد چونکه‌ ئه‌وان شکستیان به‌دلی سوپای ناباوه‌ران هینا بوو.

کوپی روه‌ق ده‌لیت: رومان کرده‌ بوه‌یب و له‌وێ له‌نیوان سه‌کون و مناله‌کانی سه‌لیم، ئیسقانی سه‌ر و ئه‌ندامی کوژراوه‌کانمان بینی، سپی بوون و ده‌دره‌وشانه‌وه‌ و هۆکاریک بوون بۆ وانه‌ وه‌رگرتن.

ده‌لیت: ئه‌و که‌سانه‌ی ئه‌وه‌یان بینی، گومانیان کردووه‌ ئیسقانی یه‌ک سه‌د هه‌زار مردووه‌.

ته‌لحه‌ ده‌لیت: کاتیك ته‌پ و تۆز به‌رزبویه‌وه، موسه‌نا مایه‌وه‌ تا ته‌پوتۆز دامرکایه‌وه‌. دلی سوپای فارسه‌كان شکستی خوارد. باله‌کانی سوپا سه‌رقالی شه‌ر کردن بوون و کاتیك موسولمانان بینیان، شه‌رکه‌رانی دلی سوپا که‌یان توانیویه‌تی شکست به‌ناباوه‌ران بینن، هی‌ز و وره‌یان زیادی کرد و به‌گوپ و تینیکی زیاتره‌وه‌ جه‌نگان. موسه‌نا دۆعای بۆ ده‌کردن و له‌خوا ده‌پارایه‌وه‌. به‌رده‌وام که‌سی نه‌نارد و ده‌یوت: هاوکاری خواوه‌ند بکه‌ن تا هاوکاریتان بکات. موسولمانان توانیان شکستیان پی‌ بینن و موسه‌نا پێش ئه‌وان خۆی گه‌یاند ه‌ پرده‌که‌ و رینگه‌ی لی به‌ستن. له‌که‌ناره‌کانی فورات بوونه‌ دوو ده‌سته‌و بۆ سه‌روخوار رایان ده‌کرد. سواره‌کانی موسولمان شوینیان ده‌که‌وتن و ده‌یانکوشتن. به‌شیویه‌که‌ له‌هیچ کام له‌شه‌رکه‌کانی نیوان عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م به‌و ئه‌ندازه‌یه‌ ئیسقان نه‌مایه‌وه‌.

ده‌لیت: مه‌سعود کوپی حارسه‌ بریندار بوو و پێش شکستی دوژمن کوژرا. ئه‌و که‌سانه‌ی له‌گه‌ڵ ئه‌و بوون، وره‌یان نه‌ما. مه‌سعود له‌سه‌ره‌مه‌رگدا وتی: ئه‌ی مناله‌کانی

بەكر كوپى وايل، ئالاکانى خۇتان بەرز بکەنەو، سویندتان دەدم بەخوا گرنكى بەكوژرانى من نەدن.

دەلئیت: ئەو رۆژە ئەنس كوپى هیلالی نەمرى شەپرى کرد تا كوژرا. موسەنا ئەوى لەگوژەپانى شەپ بڕدەدر و لای مەسعود داینا و هەروەها قورت كوپى جوماحى عەبدى جەنگان و چەندین پەم و شەمشیری شکاند و شەهەربەراز وەرزیزی فارسى و سەرکردەى سوارەکانى مێهرانى كوشت.

دەلئیت: کاتیک شەرەكە كۆتایی پنیات، موسەنا لەگەڵ خەلکان دانیشیت و قسەى کرد و قسەیان کرد. کاتیک کەسیك دەهات، دەیوت: سەبارەت بەکارەكەى خۆت قسە بکە. قورت كوپى جوماح وتی: کەسیکم كوشت بۆنى موشكى لیدەهات، گومانم کرد مێهرانە و هیوادار بووم ئەو بێت بەلام بۆم دەرکەوت شەهەربەراز سەرکردەى سوارەکانە. موسەنا وتی: لەرۆژگارى جاهلییەت لەگەڵ عەرەب و عەجەم جەنگاوم. سویند بەخوا لەرۆژگارى جاهلییەت سەد عەجەم بەهێزتر لەهەزار عەرەب بوو و هەنووکە سەد عەرەب بەرابەر لەگەڵ هەزار عەجەم چوونکە خواوەند شکۆ و مەزنى لەوان سەندەو و هیزی ئەوانى لەناو برد. زرق و برق و ژمارەى شەپکەرەن و کەوانە کراوەکان و تیرە درۆژەکانیان ئێو نەترسینیت چوونکە کاتیک لێى جیاپەنەو یا لەدەستى بدەن، هاوشێوەى چوارپێکان بۆ کۆی پیتان خۆش بێت، دەتوانن لێیان خوین.

رێبەى لەگەڵ موسەنا قسەى کرد و وتی: کاتیک یینیم شەپ بەردەوامە، و تەم قەلغانەکان بەرز بکەنەو چوونکە دوژمن هێرش دەهینیت، لەبەرابەر دوو هێرشى ئەوان خۆپاگرى بکەن و لەسینیەم هێرش سەرکەوتن بەدەست دێن. شەپکەرەن ئەو کارەیان کرد و خواوەند بەلێنەكەى منى هینایەدى.

كوپى زوئەلسەمەین دەلئیت: بەهاوەلانى خۆم وت، بیستم سەرکردە قورئان دەخوینیت و باسى ترس دەکات. بەشوین ئالاکەى خۆتانەو، بن، پارێزگارى لەسوارەکان بکەن و هێرش بەرن چوونکە بەلێنەکانى خواوەند دیتەدى. خواوەند بەلێنەكەى خۆى هینایەدى.

عەرەفجە وتی: دەستەیک لەوانمان بۆ لای فورات دوور خستەو و هیوادار بووین خواوەند فەرمانى خەکانى ئەوانى داویت و ئەو بەلای لەشەپرى پرد بینیمان، قەرەبوو بکریتەو. کاتیک رووبەرووی مەترسى بوونەو، هێرشیان کردە سەر ئیمە و شەرمان لەگەڵ کردن تا ئەوى کەسیك بەمنى وت: چى دەبیت ئەگەر کەمیک پاشەکشى

بە ئالاکە ی خۆت بکەیت.

وتم: دەبیئت بۆ ئێششەوهی بیهەم. هێرشم کردە سەر فرماندە ی دواوه ی سوپاکە ی ئەوان و کوشتەم. عەجەمەکان روویان کردە و فورات و هەلاتن بەلام کەسیان بەزیندووی رزگاری نەبوو.

رەبەیی کۆری عامر کۆری خالید دەلیت: لەشەری بوەیب لەگەڵ باوکم بووم. بوەییان بەشەری دەیانەکان ناو دەبرد چوونکە لەو رۆژەدا سەد کەسیان نیشاندان کە هەمراکەم نزیکە ی دەکەسی لەگۆرە پانی شەردا کوشتبوو. عورو کۆری زەید ئەلخەیل یەکیەک بوو لەو کەسانە ی نۆ کەسی کوشتبوو، عەرە فەجە سەرکردە ی خەلکانی ئەزد نۆ کەسی کوشتبوو. ناباوەران لەنیوان ئەو شوێنە ی ئیستاکە سەکوونە، تا کەناری فورات و کەناری رۆژەلاتی بوەیب کوشتار کران بەهۆی ئەوه ی کاتیەک شکستیان خوارد، موسەنا پیش ئەوان خۆی گەیانە پرده کە و ئەوان رینگە ی چەپ و راستیان گرتەبەر و موسولمانان تا کاتی شەو بەشوێنکەوتن و کوشتنی ئەوان سەرقال بوون. رۆژی دواتر تا شەو ئەم کارە بەردهوام بوو.

دەلیت: موسەنا لەبەستنی رینگە ی پرده کە پەشیمان بوویەوه و وتی: کارێکی ناپەرەوام کرد، خواوەند لەخراپە بمپارێزێت چوونکە پیش ئەوان رینگە ی پرده کەم بەست و رینگە چارە ی ئەوانم بری. چیتەر هیچ کات ئەو کارە دووبارە ناکەمەوه، ئێوه ییش کاری لەو شیوه مەکەن. هەلە بوو، نابیی رینگە ی دەرباز بوون لەکەس بگرین مەگەر ئەو کەسە ی هەچ توانایەکی بەرگری کردنی نەبیئت.

دەلیت: کەسانێک لەسەرکردە بریندارەکان کوژران. خالید کۆری هیلال و مەسعود کۆری حارسە لەناو کوژراوەکاندا دەبینران. موسەنا نوێژی لەسەر خویندن و جەنازەکانی کرد بەنووکێ پەم و شمشیرەکان و وتی: سویند بەخوا ئەم کارە خەمەکانم ناهێلێت چوونکە لەشەری بوەیب بەشدار بوون و خۆپاگرییان کرد و نەترسان و شەهادەت، کە فارە ی هەموو گوناخەکانە.

زیاد دەلیت: موسەنا و عیسە و جەریر لەبوەیب خواردەمەنییەکانی میهرانیان تالان کرد کەبریتی بوو لەمەر و مانگا و ناریدیان بۆ ژن و منانی ئەو کەسانە ی لەمەدینهوه هاتبوون. ئەوان ژن و منالەکانی خۆیان لەقەوادیس دانابوو. هەروەها بەشی ژن و منانی شەپکەرانی پیشوویان نارد کە لەحیرە بوون. ئەو کەسانە ی خواردنەکانیان برد عەمرۆ

کۆپی عەبدولمەسیح کۆپی بەقیلە بوو. کاتیگ گەیشتنە لای ژنان و سوارەکانیان بینی، هاواریان بەرز کردەوه و گومانیان کرد هێرشیان کراوەتەسەر. بەبەرد و دار بەرگرییان لەمانەکان دەکرد. عەمرۆ وتی: ژنانی ئەم سوپایە دەبێت بەمشێوه بن. مژدەی سەرکەوتنیان بەژنان بەخشی و وتیان: ئەمە سەرەتای کارە.

بوسر سەرکردەی ئەو کاروانە بوو کە خواردنەکانیان دەبرد. چەندین پاسەوانی بۆ خواردنەکان دانابوو. عەمرۆ کۆپی عەبدولمەسیح لەگەڕانەوه، لەحیرە مایەوه. موسەنا وتی: کێ تا سیب شوێن دوژمن دەکەوێت؟

جەریر کۆپی عەبدوللە بەخەنگەکی خۆی وت: ئەو خەلکانی بوجەیلە ئێوه و ئەوگەسانە ی لەم شەره بەشدار بوون، بۆ پیشینەتان لەئیسلام و چاکەکاری وەک یەکن بەلام لەتالانییەکار کەس وەک ئێوه بەشی بەرناکەوێت چوونکە یەک چواری تایبەتە بەئێوه و سەرورەری باوەرداران پێی بەخشیون، کەس نابێت زووتر لەئێوه شوێن دوژمن بکەوێت و زیاتر لەئێوه هەول بدات چوونکە یەکیگ لەم دوو شتە چاوەڕوانتانە: شەهید بوون و بەهەشت یا تالانی و بەهەشت

موسەنا بەدەستەیهک لەهەلاتووانی شەپری پرد کە دەیانویست شەپ بکەن، وتی: موستەبسل و هاوولانی لەکوێن؟ شوێن دوژمن بکەون و بینه هۆکاری ریسوایی و زەلیل بوونی ئەوان چوونکە ئەمە چاکەیه و پاداشتی چاکە ی بەدواوێه. داوای بەخشین لەخوا بکەن لەبەر ئەوەی بەخشندە و میهرەبانە

عەلی کۆپی مەحفیز دەلیت: یەکەم کەسان ئەو رۆژه بەداواکە ی موسەنا رازی بوون، موستەبسل و هاوولانی بوون. ئەو رۆژی پیشتر دەیویست لەموسولمانان جیا بێتەوه و شوێن دوژمن بکەوێت. موسەنا فرمانیدا و پرده‌کانیان بۆ هەلبەستن و ئەوانی بەداوای دوژمن پەوانە کرد. داوای ئەوان خەلکانی بوجەیلە و موسولمانانی دیکە بەریکەوتن و تا سیب شوێن دوژمن کەوتن. لەئوردووگا کەس لەشەپکەرانی پرد بەجینه‌ما. مانگا و تالانی زۆریان دەستکەوت و موسەنا لەناو ئەواندا دابەشی کرد. بەتیکۆشەران زیاتری بەخشی و چواریه‌کی بەشێوه‌یه‌کی یەکسان بەسەر خەلکانی بوجەیلەدا دابەش کرد و سی لەسەر چواری بەعیکرەمە بۆ مەدینه نارد.

موسەنا مۆلەتی پێدان و ئەوان هێرشیان برد تا گەشتنە سابات. خەلکی سابات سەنگەریان گرت و هێرشبەران گوندەکانی دەوروبەریان تالان کرد. خەلکان لەپشت سەنگەرەکانەوه تیریان دەهاوێشت. یەکەم کەسان کە پوشتنە ناو سەنگەری دوژمن،

عیسمە و عاسم و جەریر بوون و کەسانی تر بەدوای ئەواندا پۆشتن. دواتر بۆ لای موسەنا گەڕانەوە.

عەتیە کوپری حارس دەلیت: کاتیکیان خواوەند میهرانی کوشت و موسولمانان بەسەر سواد تا دیجلەدا زالی بوون و بێ ئەوەی هەڕەشەیی هێرشیی دۆژمنیان لەسەر بیست، هاتوچۆی دیجلەیان دەکرد، پادگانەکانی عەجەم بڵاوەیان لیکرد و پەنایان بۆ سابات برد. دلخۆش بوون بەوەی کەس لەمبەر دیجلە کاری پێیان نەبیست.

دەلیت: شەپری بوەیب لەرەمەزانی سالی سیانزەیی کۆچ روویدا و خواوەند شکستی بەسوپای فارسەکان هینا. لەملاولای بوەیب ئیسقانی مرقەکان کەنەکە کرابوو و لەرۆژگاری فیتنە، خاک دایپۆشی. هیشتا ئەگەر ئەو ناوچەییە هەلکەن، ئیسک و پروسکی مرقەکان دەردەکەون. بوەیب لەنیوان سەکون و مەرەبەیی مەنلەکانی سەلیمە و لەرۆژگاری خوسرەووەکان زەلکاری فورات و دەڕزایە ناو جوف.

ئەعوەری عەبدی سەبارەت بەم شەڕە ھۆنراوەییەکی ھۆنییەو بەم ناوەرۆکە:

لەدیاری ھۆز، پەنجەکانی ئەعوەر زیادی کرد

و دوای عەبدقەیس گەیشتە خەفان

ئەو ناوچەیی بینی خەلکان کۆبیوونەو

کاتیکی کۆژراوەکانی سوپای میهران لەنەخیلە بوو

رۆژگاریکی کە موسەنا لەگەڵ سوپایەکی هێرشیی کردەسەریان

و دەستەکانی فارسی و گیلانی کوشت

و بەسەر میهران و سوپاکەیدا سەركەوت

و جوت جوت و یەکی یەکی لەناوی بردن.))

ئەبوجەعفەر دەلیت: بەلام بەسەرھاتی جەریر و عەرەفجە و موسەنا و شەپری موسەنا لەگەڵ میهران لەگێڕانەوێ کوپری ئیسحاق بەشیویەکی دیکەیی. دەلیت: کاتیکی ھەوایی شکستی پرد بەعوەر کوپری خەتاب گەیشت و پاشماوەیی سوپاکە پۆشتن، جەریر کوپری عەبدوللە بەجلی و عەرەفجە کوپری ھەرسییمە لەگەڵ دەستەییەکی لەخەلکانی بەجیلە لەیەمەنەو ھاتنە مەدینە و لەو کاتەدا عەرەفجە سەركردەیان بوو. ئەو، یەکیکی لەخەلکانی ئەزد و پەیمانی لەگەڵ خەلکانی بەجیلە بەستبوو.

دەلیت: عومەر گفتوگۆی لەگەڵ کردن و وتی: لەو بەلای لەعیزاق بەسەر براکانتان

ھاتتوھ، ئاڭدادارن، بەرھو عىراق بېرۇن و منىش ئو كەسانەى لەناو ھۆزەكانى عەرەب
بلاو بوونەتەوھ، بۇ لاى ئىوھ پەوانە دەكەم.

وتيان: ئىى سەرورەى باوھرداران، ئو كارە دەكەين.

عومەر كوپى خەتاب تىرەى كەبە و سەجىمە و عورەينە لەھۆزەكانى قتس
كەپەيوەستى منالەكانى عامر كوپى سەسەسە بوون، كۆكرەوھ و عەرفجە كوپى
ھەرسىمەى كىرە سەركرەدى ئەوان. جەریر كوپى عەبدوللە بەجلى لەم كارە توپە بوو و
بەخەلكەكەى وت: لەگەل سەرورەى باوھرداران لەمبارەوھ گەفتوگۇ بگەن.

خەلكانى بەجىلە بەعومەر كوپى خەتابيان وت: پىاويكت كىرەوتە سەركرەدى ئىمە كە
لەئىمە نىيە. عومەر عەرەفجەى بانگ كىرە وتى: ئەوانە چى دەلئىن؟

وتى: ئىى سەرورەى باوھرداران راست دەكەن. مەن لەوان نىم و يەككە لەخەلكانى
ئەزەم. لەرۆزگارى جاھلىيەت كەسكەم كوشەت و پەيوەستى خەلكانى بەجىلە بووم و
لەناو ئەوان ئەم پىگەيەم بەدەستەئىناوھ.

عومەر وتى: كەواتە لەشۆينەكەى خوت بە و ئەگەر بەسەركرەدەيتى تۆ رازى نابن.
سەركرەدەيتى ئەوان لەئەستق مەگرە. وتى: ئەو كارە دەكەم و لەگەل ئەوان ناپۇم.

عەرەفجە سەركرەدەيتى پشتگوئى خست و لەخەلكانى بەجىلە جىبابوويەوھ و رووى
كىرە بەسەر. عومەر كوپى خەتاب جەریر كوپى عەبدوللەى وەك سەركرەدى ئەوان
دەستنىشان كىرە و رووى كىرە كوفە. كاتىك لەنزىك موسەنا كوپى حارسە تىپەرى،
موسەنا نامەى بۇ نووسى و فەرمانى پەيوەست بوونى پىندا چوونكە ئەويان بۇ ھاوكارى
ئو پەوانە كىرەبوو.

بەلام جەریر لەوھلامدا نووسى: ئەو كارە ناكەم مەگر سەرورەى باوھرداران فەرمانم
پىبدات چوونكە تۆ سەركرەدەيت و منىش سەركرەدەم.

جەریر بەرھو پردەكە رۆشت و لەبوجەيلە لەگەل مېھران كوپى بازان يەككە
لەگەورەكانى فارس رووبەرەو بوويەوھ چوونكە پردەكەى رووخاندبوو و شەپكى
قورسىان دەستپىكىرد. مونزەر كوپى حسان كوپى زەرارى زەببى ھىرشى كىرە سەر
مېھران و بەشمشیر لىيدا و لەئەسپەكەى كەوتەخوار. جەریر ھىرشى كىرەسەر و سەرى
بىرى. لەسەر سىلاح و جل و بەرگەكانى كىشەيان بۇ دروست بوو. دواتر رىگكەوتن
لەسەر ئەوھى جەریر سىلاحەكانى ھەلگىرەت و حسان پشتىنەكەى.

دەلئىت: بىستەم كاتىك مېھران جەریرى بىنى، ھۆنراوھەكى خويندەوھ بەم ناوھرۇكە:

((نه گهر سه بارهت به من پرسیار ده کهن، میهران

و نه گهر حاشای لیبکهن، کوپی بازانم))

ده لیت: من به مه رازی نه بووم تا یه کی که له میژوونوسه شاره زاکان پی پی و تم نهو، خو و عاده تی عهره به کانی بوو. کاتیک باوکی لیپرسراوی یه من بوو، له گهل نهو گه وره و په روه رده کرابوو. من به و ته که ی نهو رازیم.

موسه نا نامه ی بۆ عومهر کوپی خهتاب نووسی و سکالای له جهریر کرد. عومهر له و لامدا نووسی: من تو ناکم سر کرده ی هاوه لانی محمه د، مبه سستی جهریر بوو. دوا ی نهو عومهر کوپی خهتاب، سه د کوپی نه بی وه قاسی له گهل شهش هزار کهس بۆ عیراق ره وانه کرد و سر کرده ایه تی خه لکانی بهو سپارد. نامه ی بۆ موسه نا و جهریر کوپی عه بدولله نووسی تا په یوه سستی سه د بین و نهوی کرده سر کرده ی نهوان. سه د پوشت و له شهراف مه نزلای گرت و موسه نا و جهریریش په یوه سستی بوون. سه د زستانی لهو ناوچه یه به سر برد و لهو که سانه ی له دهوری نهو کویبوونه وه. موسه نا کوپی حارسه کوچی دوا یی کرد

شهری خه نافیس

زیاد ده لیت موسه نا له سواد پیش ره وی کرد و بوشر کوپی خه سایسه ی له حیره وهک جیگری خوی دانا و جهریری بۆ میشان نارد و هیلال کوپی عه له فه ی تیمی بۆ ده شتی میشان و عیسمه کوپی فلانی زه بیبی و که لجی زه بیبی و عهره فجه ی بارقی و که سانی دیکه ی له سر کرده کانی موسولمانان وهک فرمانده ی پادگانه کان ده ستنیشان کرد.

موسه نا له نه لیس دابه زی که یه کی که له گونده کانی نه بار. نه م شهره به شهر ی کوتای ی نه بار و کوتای ی نه لیس ناویانگی ده رکرد. دوو کهس که یه کیان خه لکی نه بار و نهوی دیکه یان خه لکی حیره بوو، موسه نایان بۆ پیش ره وی هاندا و هر کامیان باسی بازارینکیان ده کرد. پیاوی نه باری نهوی بۆ لای خه نافس و پیاوی خه لکی حیره هانیده دا بۆ نهوی به ره و به غداد بروت.

موسه نا وتی: کامیان پیش نهوی دیکه یه؟

وتیان: نه م دوو شوینه چند مه نزلیک له یه که وه دورن.

وتیان: کامیان خیراتره؟

وتیان: بازاری خه نافس که خه لکان ده پونه نهوی و هوژی ره بیعه و قوزاعه بو پاریزگاری کردن له بازار لهوی کۆده بنهوه.

موسه نا بو هیژش کردنه سهر بازاری خه نافس خوی ناماده کرد و کاتیک گومانی کرد له کاتی روژدا ده گاته نهو بازاره، مه بهستی هیژش کردنی کرد و له روژی بازاری خه نافس هیژشی کرده سهر خه نافس.

دوو دهسته له ره بیعه و قوزاعه لهوی بوون. سهر کردهی دهسته که قوزاعه کوپی رۆمانس کوپی وه بره و سهر کردهی ره بیعه سه لیل کوپی قهیس بوو که پاریزگاریان له بازاره که ده کرد.

موسه نا بازاره کهی شله قاند و پاریزه رانی تالان کرد و له ریگه کهی خوی گه پرایه وه و به ره به یانان گه یشته لای وه ریزه رکانی نه بار که سه نگه ریان گرت و کاتیک نهویان ناسییه وه له سه نگه رکانی هاتنه دهر و ئالف وتیشوویان پیندا و چه ندین ری نیشانده ریان خسته به رده ست و موسه نا مه بهستی هیژش کردنه سهر بازاری به غدادی کرد و له کاتی به ره به یانی گه یشته.

کاتیک موسه نا له نه بار بوو، موسولمانان له سواد پیشه رهیان کرد و له نیوان خواروهی که سهر و خواروهی فورات و پرده رکانی مه سقه ب تا عین نه لته مر و سه رزه میینه کانی ده ور به ر (فلالیج و عال) هیژشیان ده برد و تالانییه کانیان کۆده کرده وه.

مه حفیز ده لیت: یه کی که له دانیشتووانی حیره به موسه نای وت: ده ته ویت ریگه ی گوندیکت نیشان به دین که بازرگانه کانی مه داینی که سرا و بازرگانه کانی سواد سالی یه کجار لهوی کۆده بنه وه و به نه دازه ی بیت المال سامانیان پییه. نیستا روژه کانی بازاری نهوانه و نه گهر بتوانی به شیوه یه کی له نا کاو هیژش بکه یته سهر نهوان، به راده یه ک سامان به ده ست دینیت که موسولمانان به هیژ ده بن و بو هه میشه له به رابه ر دوژمنانیان خاوهن ده سه لات.

موسه نا وتی: له مه داینی که سراوه تا به غداد چه ند روژ ریگه یه؟

وتی: یه ک روژ یا که متر.

وتی: چون ده توانم برۆمه نهو سه رزه مینه؟

وتی: نه گهر بخوازیت ده بیت له ریگه ی ده شته وه به ره و خه نافس برۆیت چوونکه خه لکانی نه بار به ره و به غداد ده رۆن و نهوان ئاگادار ده که نه وه. دواتر له نه باره وه

رینگه‌ی خۆت خوار بکه‌یت و له‌وه‌رزێره‌کان چهند که‌سی‌ک وه‌ک رێنیشاندەر هه‌ڵبگره‌ و نه‌گه‌ر هه‌مووی شه‌و رینگه‌ بپریت، به‌ره‌به‌یان ده‌گه‌یه‌ته‌ به‌غداد و ده‌توانیت هێرش بکه‌یه‌ته‌ شه‌و سه‌رزه‌مینه‌.

موسه‌نا له‌ئه‌لیسه‌وه‌ به‌رێکه‌وت و گه‌یشته‌ خه‌نافس. دواتر رینگه‌ی خوار کرد و رینگه‌ی نه‌نباری گرته‌به‌ر و کاتی‌ک ئه‌میری نه‌نبار له‌هاتنی شه‌وان ئاگادار بوویه‌وه‌، سه‌نگه‌ری گرت چونکه‌ نه‌یده‌زانی کێیه‌. کاتی‌ک شه‌وی ناسییه‌وه‌، له‌قه‌ڵا‌که‌ی هاته‌خوار و موسه‌نا هه‌ره‌شه‌ی لێکرد و ته‌ما‌حی خسته‌به‌ر و وتی: ئه‌م هه‌واله‌ نه‌ینی بی‌ت چونکه‌ ده‌مه‌وی‌ت هێرش بکه‌مه‌ سه‌ر به‌غداد. چهند که‌سی‌ک وه‌ک رێنیشاندەر له‌گه‌ل من په‌وانه‌ بکه‌، ده‌خوازم بپۆمه‌ به‌غداد و له‌پۆه‌ هێرش بکه‌مه‌ سه‌ر مه‌داین.

ئه‌میری نه‌نبار وتی: له‌گه‌ل تۆ دیم.

وتی: نامه‌وی‌ت له‌گه‌ل من بی‌یت، که‌سی‌ک له‌گه‌ل من بنێره‌ باشتر له‌تۆ شاره‌زای رینگه‌ بی‌ت.

ئه‌میری نه‌نبار ئالف و تویشووی پێدان و چهند که‌سی‌کی خسته‌ به‌رده‌ست. رینگه‌یان ببری و کاتی‌ک گه‌یشته‌ نیوه‌، موسه‌نا به‌رێنیشانده‌ره‌کانی وت: لێره‌وه‌ تا به‌غداد چهند رینگه‌یه‌؟

وتیان: چوار یا پێنج فه‌رسه‌خ.

موسه‌نا به‌هاوه‌لانی خۆی وت: کێ پاسه‌وانی ده‌دات. ده‌سته‌یه‌ک ئاماده‌یی خۆیان نیشاندان و به‌وانی وت: پاسه‌وانه‌کان دانی‌ن. دابه‌زی و وتی: ئه‌ی خه‌لکینه‌ بمیننه‌وه‌، ده‌ستتوێژ بگرن و چاوه‌پوان بن.

چهند که‌سی‌کی راسپارد رینگه‌ له‌خه‌لکان بگریت بۆ شه‌وی پێش شه‌وان نه‌گه‌نه‌ به‌غداد و هه‌واله‌کان بلاو بکه‌نه‌وه‌.

کاتی‌ک خه‌لکان حه‌وانه‌وه‌، کۆتاییه‌کانی شه‌و به‌رێکه‌وت و گه‌یشته‌ به‌غداد. به‌ره‌به‌یان هێرشێ کردی سه‌ر بازاره‌کان و شمشیری خسته‌ ناو خه‌لکان و شه‌وانی کوشت و شه‌وی ده‌یانویست، تالانیان کرد.

ده‌لیت: موسه‌نا ده‌یوت: جگه‌ له‌زێر و زیو هیچ هه‌لمه‌گرن، که‌ل و په‌ل شه‌وه‌نده‌ هه‌لگه‌رن بتوانن له‌سه‌ر چوارپێکه‌ی خۆتان باری بکه‌ن.

خه‌لکانی بازار هه‌لاتن و موسولمانه‌کان تا شه‌و جێگه‌ی ده‌یانتوانی زێر و زیو کالاً

نايابه كانيان ھەنگرت. موسەنا رینگەى گەرەنەۋەى گرتەبەر و تا رووبارى سەلىحىنى ئەنبەر ئەسپى غاردا و لەۋى دابەزى. قسەى بۇ خەلكان كرد و وتى: ئەى خەلگىنە دابەزن و نیاز و پىۋىستى و كارەكانى خۇتان جىبەجى بكن و بۇ بەرىكەوتن خۇتان نامادە بكن. داۋاى بەخشىن لەخوا و بۇ پۇشتى پەلە بكن.

دەلىت: شەركەرەكان كارەكانى خۇيانيان ئەنجامدا. موسەنا بىستى چەند كەسىك لەناو خۇياندا قسەيان دەكرد كەدوژمن بەدوامانەۋەى. وتى: تەنيا بۇ چاكە و خواپەرەستى بەنەينى قسە بكن و بۇ گوناح و دەستدرىژى، بەشىۋەىكى نەينى قسە مەكن. لەۋتەكانى خۇتان ورد بىنەۋە ئەوسا بېنەنە سەرزمان، ھىشتا ئەم ھەۋالە بەشارى ئەۋان نەگەىشتوۋە و ئەگەر ناگادار بوۋىتتەۋە، ترس، رینگەيان پىنادات شوۋن ئىۋە بكمون چوونكە ھىرشى لەناكاو دەبىتە ھۆى دروست بوۋنى ترسىك كەشمو و رۇژىك دەخايەنىت. ئەگەر پاسەۋانانى بازار بەدۋاى ئىۋەدا ھاتبىت پىتان ناگەنەۋە تا ئەۋ كاتەى پەيۋەستى ئوردوۋوگاكانى خۇتان دەبنەۋە چوونكە سوار لەسەر ئەسپە پەسەنەكان رىگە دەپرن. ئەگەر پىمان گەشتەۋە، بەھىۋاى بەدەستەينانى سەركەوتن روۋبەرۋويان دەبنەۋە. پشت بەخوا بېسەن چوونكە لەزۇر شەپدا سەركەوتنى پىبەخشىۋن ھەرچەند دوزمن زۇر بەھىزتر و لەژمارەدا زياتر بوۋە. ئىستا پىتان دەلىم بۇ بەخىرايى رىگە دەپرىن و مەبەستمان كۆيە؟ ئەبۋبەكرى راستگۇ فەرمانى پىداين لەكاتى تالانىيەكان كەمتر ۋەچان بگرىن و بەخىرايى بگەرىنەۋە و لەھەموو كاتىك لەكاتى گەرەنەۋە پەلە بكن.

دەلىت: لەگەل ئەۋان بەرىكەوت، رىنیشاندەرەكانيان لەگەلدا بوۋ، لەرووبار و ساراكان گوزەريان كرد تا گەىشتەنە ئەنبەر. ۋەرزىرەكانى ئەنبەر پىشۋازىيان لىكردن و لەتەندروستى ئەۋ شادمان بوۋن چوونكە بەلىنى دابوۋ ئەگەر كەردەۋەكانيان پەسەند بىت، بەشىۋەىكى چاكە ھەلس و كەوتيان لەگەل بكات.

زىاد دەلىت: كاتىك موسەنا لەبەغداد بۇ ئەنبەر گەرەنەۋە، موزارىبى عىجلى و زەيدى بۇ كەباس نارد كەفارس ئەلغەبى تەغلەبى لەۋى بوۋ. خۆى دۋاى ئەۋان بەرىكەوت. كاتىك ئەۋ دوۋانە گەىشتەنە كەباس، خەلكان بلۋەيان لىكردبوۋ و كەباس چۆل بوۋ. زۆربەى خەلگەكەى لەمانالەكانى تەغلە بوۋن و موزارىب و زەيد شوۋنيان كەوتن و گەىشتەنە كۆتايى خەلكان. فارس ئەلغەب پارىزگارى لەۋان و بۇ كارژىرىك بەرگرى كرد. دواتر ھەلات و ژمارەىكى زۇر لەخەلكان كوزران.

موسىنا بۇ ئوردوگاكى خۇي لەئەنبار گەپرايەۋە. فورات كوپى حەيان فەرماندەى ئوردوگاگە بوو. كاتىك گەيشتە ئەنبار، فورات كوپى حەيان و عوتەبە كوپى نەھاسى پەۋانە كرد و فەرمانى پىدان ھىرش بىكەنە سىر ھۆزەكانى تەغلبە و نەمنر لەسەفەن. خۇي بەدۋاي ئەۋان بەرىكەوت و ەمىرۇ كوپى ئەبى ئەسلەمى ۋەك جىگىرى خۇي دانا. كاتىك لەسەفەن نىزىك كەۋتەنەۋە، موسىنا و فورات و عوتەبە لەيەك جىبابوۋنەۋە و خەلكانى سەفەن ھەلاتن و لەفورات پەرىنەۋە و سەنگەريان گرت. موسىنا و ھاۋەلانى تويشۋويان پىنەبوو. بەناچارى چۈرپىكانى خۇيان كوشت و تەنانت پىست و ئىسقانەكانىشيان خوارد. دواتر روۋبەروۋى كارۋانىك لەخەلكانى دەبا و حوران بوۋنەۋە. كارۋانىيەكانىيان كوشت و سىيان لەمناۋەكانى تەغلبەى كارۋانەكەيان ئەسىر كرد. كارۋانەكەيان تالان كرد.

موسىنا بەو سى تەغلبەيىيەى وت: رىگە نىشانى من بەدن. يەكەيان وتى: بۇ خۇم و كەسانى خىزانەكەم ئەمانم پىدە تا شوئىنى يەكەك لەھۆزەكانى تەغلبەتان نىشان بەدەم كەئەم بەيانىيە لاي ئەۋان ھاتووم. موسىنا ئەمانى پىنەخشى و پاشماۋەى رۇژ لەگەل ئەو رىگەى بېرى و لەكاتى شەو ھىرشى كىردە سىر تەغلبەيىيەكان. لەو كاتەدا وشتەرەكان لەئاۋخواردن دەگەرەنەۋە و خەلكان لاي خىۋەتەكانىيان دانىشتىبوون. ھىرش دەستى پىكرد، پىاۋانىيان كوشت و ژن و منالەكانىيان ئەسىر و وشتەرەكانىيان پىش خۇيان خست. دواتر بۇيان دەرەكەوت كەمنالەكانى رويەخلەن. ئەو كەسانى لەھۆزى رەببىيە و لەئاۋ سوپاى موسولماناندا بوون، بەسامانى خۇيان ئەسىرەكانىيان كېرىيە ئازادىيان كردن. خەلكانى رەببىيە لەرۇڭگارى جاھلىيەت كەسىيان ئەسىر نەدەكرد.

دواتر ئاگادار بوۋنەۋە زۆربەى خەلكى ئەو سەرزەمىنە روويان كىردۆتە كەنارەكانى دىجلە. موسىنا بەرىكەوت. لەھەموۋى ئەم جەنگانە، حوزەيفە كوپى غەلەفانى فەرماندەى پىشەنگى سوپاكەى و نەعمان كوپى عوف كوپى نەعمان و مەتىر، ھەردووكيان شەيبانى، فەرماندەى بالى راست و چەپى سوپاكەى بوون. فەرمانى بەحوزەيفەدا شوئىن خەلكان بىكەۋىت و خۇي دۋاي ئەو، مىلى رىگەى گرتەبەر. لەننىزىك تىكرىت بەۋان گەيشتەۋە. دەستىيان بەسىر وشتەرەكاندا گرت. ھەر كەسەك پىنج وشتەر و پىنج ئەسىرى بەرىكەوت. موسىنا پىنج يەكى تالانىيەكانى ھەنگرت و لەگەل سوپاكەى

بۆ ئەنبىار گەپرايەوه و فورات و عوتەبە دريژەيان بەريگەدا و هيرشيان کردە سەر سەفین. لەناکامی هيرشی ئەوان دەستەيەك لەخەلکان خۆيان خستە ناو ئاو و ئەوانى ئەمانيان کرد بەلام ئەمانيان پيئەدان. هاواريان دەکرد: خنکاي، خنکاي. فورات و عوتەبە دەيانوت: ئەم خنکاندنە باشترە لەسووتاندن. ئەم وتەيە يەکیک لەشەرەکانی رۆژگاری جاهلیيەتی بيردەخستەوه کەتاييدا دەستەيەك لەمناڵەکانی بەکر کۆپی وایليان سووتاندبوو.

عوتەبە و فورات دواي خنکاندنی ئەو دەستەيە بۆ لای موسەنا گەپرايەوه. کاتيک هەموو نيردراوان لەئوردووگای ئەنبىار کۆبوونەوه و نيردراو و دەستەکان گەپرايەوه، موسەنا لەگەڵ سوپاکەي بەرەو جەزيرە بەريگەوت و لەوی ئوردووی ليذا.

عومەر کۆپی خەتاب لەناو هەر سوپايەك کەسيکی داناوو تا هەوالی شەرەکانی بۆ بنووسیت. وتەکەي فورات و عوتەبە لەکاتی خنکاندنی ئەو دەستە لەخەلکان بەعومەر گەيشت. ئەوانی بانگ کرد و لەمبارەوه پرسيايی ليکردن. وتیان: ئەم وتەيان وەك نموونە هیناوەتەوه و مەبەست تۆلەسەندنەوهی رۆژگاری جاهلیيەت نەبووه. عومەر سویندیان و سویندیان خوارد. عومەر رازی و ئەوانی بۆ لای موسەنا گەپرايەوه.

ئامادەکارییەکانی شەری قادسییە

عەبدولرەحمان کۆپی ساباتی ئەحمەری دەلیت: فارسەکان بەرۆستەم و فیروزان سەرکردەکانی خەلکیان وت: چی دەکەن، دووبەرەکی ئیوه بۆتە ھۆکاری لاوازی فارسەکان و دۆژمن چاوی تەماحی تیپریون، ریزی ئیوه بەو ئەندازەيە نییە فارسەکان بەو بارودۆخە رازی بێن کە بەرەو ھەلدیری لەناوچوونیان ببەن، دواي بەغداد و سابات و تکریت، سەرەي مەداینە، سویند بەخوا یا کیشەکانتان چارەسەر دەکەن یا پێش ئەوهی دۆژمن پیمان شاد ببیت، ئیوه لەسەر کار لادەبەین.

مەحفیز دەلیت: لەم کاتەدا موسولمانان لەسواد لەپەلامار و هيرشەکانی خۆيان بەردەوام بوون. فارسەکان بەرۆستەميان وت: دەلیی چاوەرپێن هيرش بکەنە سەر ئیمە و لەناو بچین. سویند بەخوا ئەي سەردارەکانی فارس، ھۆکاری ئەم لاوازییە، لەئێوہیە کەبلاۆ و دووبەرەکیتان لەناو فارسەکاندا دروست کردووه و چیتەر ناتوانن بەرگری بکەن، سویند بەخوا ئەگەر کوشتنی ئیوه نەدەبووه ھۆی لەناوچوونی ئیمە، خوینمان

دېرېشتن. ئەگەر كۇتايى بەكىشەكان نەھىنن، ئىۋە دەكۇزىن چوونكە ئەگەر لەناو بېچىن، لانى كەم تۆلەمان لەئىۋە سەندۇتەۋە.

زىاد دەلىت: فىروزان و رۇستەم بەپوران كچى كەسرايان وت: ژنان و ھاورىيانى خوسرە و ھەرۋەھا ژنان و ھاورىكانى بىنەمالەى خوسرە بۇ ئىمە بنووسە. پوران ھەموويانى لەتۇمارىكدا نووسى و تەسلىمى ئەۋانى كرد. كەسيان بەدۋاى ژناندا نارد و ھەموويان كۆكرەۋە. پىاۋەكانيان دانا و ئەشكەنجەيان كردن بۇ ئەۋەى نىزىنەيەك لەبنەمالەى كەسرا بدۇزنەۋە بەلام كەسيان دەستەكەوت. ژنان وتيان يا ژنىكى وتى: گەنجىك لەبنەمالەكانى شەھرىار كورى خوسرە ماۋەتەۋە و دايكى خەلكى بادورىايە. كەسيان بۇ لاي ئەۋرە نارد و ئەويان ھىنا. ئەۋلەرۇڭگارى شىرى كەھەموو ژنەكانى لەكۆشكى ئەببەز كۆكرەدبويەۋە و ھەموو نىزىنەكانى كوشتبوو، ژنەكە، كۆرەكەى خۇى بۇ دەرەۋەى كۆشك نارد و بەلىنى لەخالۇكانى خۇى ۋەرگرت و كۆرەكەى پەۋانەى زەبىل كرد.

كاتىك لەژنەكە سەبارەت بەكۆرەكە پرسىاريان كرد، شۈبھەكەى ئەۋى نىشاندىان. كەسيان نارد و ئەويان ھىنا و تاجى پاشايەتتيان پىبەخشى. كۆرەكە تەمەنى بىست و يەك سال بوو. ھەموۋان لەسەر پاشايەتى ئەۋرەكەوتن و سەرگىدەكان شۈبھەكەوتە و ملكەچى بوون. بۇ پادگانەكان و سنوۋرەكانى خوسرە ۋەك حىرە و ئەنبار و ئۆبلە و پادگانەكانى دىكە، سوپاكان پەۋانە كران.

موسىنا و موسولمانان لەكارى فارسەكان و رىككەوتنى ئەۋان لەسەر پاشايەتى يەزدىگىزد ناگادار بوۋنەۋە و نامەيان بۇ عومەر نووسى و ناگاداريان كىردەۋە كەچاۋەرەنن خەلكانى دەۋرۋەر ئالاي شۆرش بەرز بكنەۋە و تا ئەۋ كاتەى نامەكە بەدەستى عومەر كۆپى خەتاب گەيشت، خەلكانى سۋاد چ ئەۋانەى پەيمانيان لەگەل موسولمانان بەستبوو و چ ئەۋانەى پەيمانيان نەبوو، كافىر بوون. موسىنا لەگەل سوپاكەى خۇى بەرىكەوت و لەزىقار جىگىر بوو. موسولمانان لەتف ئوردوويان لىدا تا نامەكەى عومەر كۆپى خەتاب بەدەستيان گەيشت. نووسرا بوو:

((لەناو عەجەمەكان ۋەرەندەر و لەسەر ئەۋ ئاۋانەى نىك لەسنوۋرى عەجەمەكانە، لەسنوۋرى ژىر دەسلەلتى خۇتان و سەرزەمىنەكەى ئەۋان ئوردوۋ لىبەدن. ھەموو سۋارەكان و شەركەرەكانى رەبىعە و موزىر و خەلكانى ھاۋپەيمانى ئەۋان كۆبكەنەۋە و

ههركهس بهدلخواز پهيوهستان نهبوو، نابهدلخواز بانگي بكن. ئيستا كهعهجهمهكان ههولهكاني خويان خستوتهگهپ، ئيوهيش ههولهكانتان بو كوكردنهوي عهربهكان چر بكهنهوه و بهههموو هيڙي خوتان رووبهرووي هيڙي ئهوان ببنهوه.)

موسهنا لهزيقار جيگير بوو. موسولمانان لهجل و شراف تا غزا و سهلمان ئوردوويان ليدا. غزا لهسنووري بهسرهدا بوو، جهرير كوپي عهبدولله و سهبره كوپي عهمرؤ عهنبيري و هاوهلاني ئه لهسهلمان بوون. موسولمانان لهسر ئاوهكاني عيراق لهسرهتاوه تا كوتايي جيگير و چاوډيري يهكيان دهكرد تا شهگر رووداويك بو يهكيك لهدهستهكان روويدا، بهخيبرايي بتوانن هاوكاري بكن. ئهه كارانه لهزيقهعهدي سالي سيانزهي كوچ نهجامدران.

زياد دهليت: كاتيک عومهر كوپي خهتاب ناگادار بوويهوه كهعهجهمهكان يهزدگيډريان وهك پاشاي خويان دهستنيشان كردوه، بو ههموو ليپرسراواني ناوچه و ويلايهتهكان و هوزهكاني عهربه لهزيحهجهي سالي سيانزهي كوچ نامهي نووسي. كاتيک بهمهبهستي ههچ بهرهو مهككه دهپوشت، عومهر كوپي خهتاب ههموو ساليك ههجي دهكرد، فهريمانيدا ئهوه كهسهي سيلاح يا ئهسپ يا تواناي شهر كردني ههيه، ديارى و پهوانهي لاي منيان بكن. بو ئهه كار بهپهله بن و كاتيک بهرهو مهككه دهپوشت، نيډرداوهكان روويان كرده ناوچه و ويلايهتهكان. يهكهه دهسته لهو هوزانه هاتن كهريگهيان لهنيوان مهككه و مهدينه بوو. ئهوانهي لهخهلكاني مهدينه يا نيوهي ريگهي عيراق و مهدينه بوون، لهكاتي گهراوهوي عومهر كوپي خهتاب لهههچ لهمهدينه پوشتنه لاي و ئهوانهي دوورتر بوون، پهيوهستي موسهنا بون. ئهوانهي لهدهوري عومهر كوڤيوونهوه، ناگاداريان كردهوه كههوزهكاني دهروبهريش لهزووترين كات پهيوهستيان دهبن.

بهلام لهگيڙانهوي باوكي موعهشهر و كوپي ئيسحاق هاتوه: لهسالي سيانزهي كوچ سهركردهي ههچ و حاجييهكان، عهبدولرهحمان كوپي عهوف بوو.

عهبدولله كوپي عومهر دهليت: ئهه سالي عومهر كوپي خهتاب خهلافهتي گرتهدهست، سهريهرهستي ههجي به عهبدولرهحمان كوپي عهوف بهخشي و عهبدولرهحمان لهو سانهدا لهگهله خهلكان ههجي كرد. دواي ئهوه ههموو ساليهكاني ديكه خوي ههجي دهكرد. وهك دهلين: لهه سانهدا كارگوزاري عومهر لهمهككه عهتاب كوپي ئهسيد بوو، كارگوزاري تاييف عوسمان كوپي ئهبي عاس، لهيهمهه يهعلي كوپي

مونییە، لەعەممان و یەمامە حوزەیفە کوپی موحسین، لەبەحرەین عەلا کوپی حەزەرەمی،
 لەشام باوکی عوبەیدە جەپراچ و لەسنوورەکانی کوفە و ناوچە داگیرکراوەکان موسەنا
 کوپی حارسە کارگوزاری عومەر کوپی خەتاب بوو. وەك دەلێن عەلی کوپی ئەبی قالیب
 سەپەرەستی کاروباری داوهری و بەوتەیک عومەر لەرۆژگاری خەلافەتی خۆی، داوهری
 نەبوو.

سالى چواردەي كۆچ دەستىپىيگەرد

لەيەكەم رۇژى موحرەمى سالى چواردەي كۆچ وەك لەگىرپانەۋەي زىاد ئامازەي پىندراۋ: عومەر بەرىكەوت و لەسەر چاللاۋىك بەناۋى سوزار دابەزى و نوردوۋى لىدا. خەلكان ئەياندەزانى مەبەستى چى ھەيە، ئايا بەرىدەكەۋىت يا دەمىنىتەۋە؟ كاتىك دەيانويسى شتىك لەعومەر كۆپى خەتاب بېرسىن، عوسمان يا عبدولرەحمان كۆپى عوفيان دەنارد. لەسەردەمى خەلافەتى عومەر كۆپى خەتاب عوسمانيان بەرەدەف ناو دەبرد و رەدەف لەزمانى عەرەبى بەماناى كەسىكە كەدۋاى پياۋىك بىت. عەرەبەكان ئەو ناۋە بەكەسىك دەلنن ھىواداربن دەبىتە جىگىرى سەر كەردەكەيان. كاتىك ئەو دوو كەسە ئەياندەتۋانى لەمەبەستەكەي ئاگادار بىنەۋە، عباسيان دەنارد.

كاتىك عوسمان رۇشتە لاي عومەر، وتى: دەنگ وباس چىيە؟ مەبەستى ئەنجامدانى چ كارىكت كەردوۋە؟

عومەر بانگى نوژىدا و خەلكان كۆبۈنەۋە و لەمەبەستەكەي خۇي ئاگادارى كەندەۋە بۇ ئەۋەي بۇچۈننى ئەۋان بېرسىت.

زۆربەي خەلكان وتيان: بەرىكەۋە و ئىمەيش لەگەل خۆت بىە. عومەر كۆپى خەتاب بۇچۈنەكەي ئەۋانى پەسەند كەرد چۈنكە دەيويسىت بەشۈۋەيەكى نەرم و نىان لەم بۇچۈنە پاشگەزىيان بىكەتەۋە، وتى: ئامادە بن و كەرەستە پىۋىستەكان ھەلبىگىرن چۈنكە مەن دەپۇم مەگەر ئەۋەي بۇچۈننىكى پەسەندتر باس بىكرىت.

كەسانى بىرمەند و خاۋەن بۇچۈننى بانگ كەرد و سەر كەردەي ئەسحابەكانى پىغەمبەر(د.خ) لەدەۋرى كۆبۈنەۋە و وتى: بۇچۈننى ئىۋە چىيە چۈنكە دەمەۋىت بەرىكەۋەم.

بەلام بېريارىندا يەكەك لەھاۋەلانى پىغەمبەر(د.خ) بىئىرىت و خۇي بەمىنىتەۋە و سوپا پەۋانە بىكات. ئەگەر بارودۇخ بەدلخۋاز بوو و سەر كەۋتنيان بەدەست ھىنا، بەمەبەستەكەي خۇي گەشىتۋە و گەرنە كەسىكى دىكە پەۋانە دەكات تا دوزمن تىكەشكىنىت و ھىز و ورە بەموسولمانان بىەخشىت تا خواۋەند سەر كەۋتنيان بۇ دەستەبەر بىكات و بەلننەكانى بىتەدى.

عومەر بانگى نوژىدا و خەلكان لەدەۋرى كۆبۈنەۋە و كەسى نارد و ەلى كۆپى ئەبى تالبىيان لەمەدىنە بانگ كەرد كەۋەك جىگىرى خۇي دايناۋو. ەلى كۆپى ئەبى

تالیب هات. تەلخەیش کەمەك فەرماندەى پێشەنگەكان پەوانەى كردبوو، گەراپەوه. زیاد و عبدولرەحمان كۆپى عەوفیش هاتن. لەناو ئەوان قەسەى كرد و وتى: خواوەند موسوڵمانانى لەسەر ئىسلام كۆكردەوه و دلى ئەوان يەكگرت و كەسان هاوشیوەى براى يەكترن چونكە موسوڵمانان ئەندامانى يەك جەستەن و ئەگەر ئەندامێك زيانى بەركەوت، نازار بەوانى ديكە دەگات. دەبێت كاروبارى موسوڵمانان بەبۆچوون و راویژ كردن ئەنجام بدريت چونكە كاتێك لەخەلیفە رازین و سەبارەت بەخەلافەتى ئەو كۆكن، خەلیفە لەكاروبار و لەبۆچوونەكان شوێنكەوتەى ئەوانە. ئەى خەلکینه من كەسێكم وەك ئێوه و بێرەندان رینگەى پۆشتنیان لەمن گرت. دەمەوت بێنەمەوه و كەسێك لەئێوه پەوانە بكەم. كەسانێك كەپێشتر پەوانەم كردوون یا ئەوانەى لەمەدينە دامەوان، هەموویان لێرە كۆبوونەتەوه.

عەلى كۆپى ئەبى تالیب لەمەدينە جینگى عومەر و تەلخە فەرماندەى پێشەنگى سوپاكەى لەئەعوەس بوو.

عومەر كۆپى عەبدولعەزیز دەلیت: كاتێك عومەر كۆپى خەتاب لەكوژدانى باوكى عوبەید كۆپى مەسعود و رێككەوتنى فارسەكانى بۆ پاشایەتى یەزدگێرد، ناگادار بوویەوه، موهاجیر و ئەنسارەكانى بانگ كرد و بەرێكەوت تا گەيشته سورار. تەلخە كۆپى عوبەیداللهى پەوانە كرد و گەيشته ئەعوەس. فەرماندەى بالى راستى سوپاكەى بە عبدولرەحمان كۆپى عەوف سپارد و فەرماندەى بالى چەپ زوبەیر كۆپى عەوام بوو. عەلى كۆپى ئەبى تالبى وەك جینگى خۆى لەمەدينە دانا. لەگەڵ خەلكان راویژى كرد و هەموویان وتیان: رووبەرە دیارى فارسەكان، لەمبارەوه بۆچوونى كەسى وەرەنگرت تا ئەو كاتەى گەيشته سورار. تەلخە گەراپەوه و عومەر كۆپى خەتاب راویژى لەگەڵ كردن. بۆچوونى تەلخە هاوشیوەى خەلكان بوو، بەلام عەبدولرەحمان كۆپى عەوف يەكێك بوو لەو كەسانەى رینگەى پۆشتنى لینگرت.

عەبدولرەحمان دەلیت: دواى پێغەمبەر(د.خ)، داىك و باوكم نەكردە قوربانى كەس، بەعومەر كۆپى خەتابم وت: داىك و باوكم بەقوربانت بن، ئەم هەلەیه بخە ئەستۆى من، خۆت بێنەرەوه و سوپایەك پەوانە بكە چونكە قەزا و قەدەرى خواوەندت سەبارەت بەسوپاكەى خۆت بێنیه، ئەگەر سوپاكەت تێكەشكێت هاوشیوەى شكستى تۆ نابێت و ئەگەر بكوژرێت یا شكست بخۆیت، دەترسم موسوڵمانان هەرگیز تەكبیر نەلێن و لا الە

الا الله نه هينته سهرزمان.

لەم كاتە كەومەر كۆپى خەتاب يېرى لەناردنى كەسنىك دەكردهوه و لەگەل ئەوان راوئىژى دەكرد، نامەى سەعدى پىگەيشت، ئەو لەنەجد لىپرسراوى كۆكردنەوهى زەكات بوو. عومەر وتى: كەسنىك بەمن بناسىن؟

عەبدولرەحمان كۆپى عەوف وتى: كەسنىك دۆزىيەوه.

وتى: كى؟

وتى: شىرەكە، سەعد كۆپى مالك.

مەمووان رازى بوون.

زوفرە دەلىت: موسەنا نامەى بۇعومەر كۆپى خەتاب نووسى كەفارسەكان لەسەر پاشايەتى يەزدگىرد يەكيان گرتووه و سوپاكانيان پەوانە كرددووه و خەلكان ئالائى شۆرپشيان بەرز كردۆتەوه. عومەر نامەى بۇ نووسى و فەرمانى پىدا بەرهو سارا بېروات و ھۆزەكانى دەوروپەر لەخۆى كۆبكاتەوه و لەسنوورى سەرزەمىنى فارسەكان بەمىنىتەوه تا فەرمانەكانى دەكات.

دەلىت: عەجەمەكان بەخىرايى ھاتن و سوپاكانيان پەوانە كرد. ئەھلى زەممە شۆرپشيان كرد و موسەنا كەسانىكى برد و بەشىوھى دەستەى جىاجيا لەسەرەتا تا كۆتايى عىراق جىگىرى كردن و لەغەزا تا قەتقەتەنە ئوردوويان لىدا. پادگان و سنوورەكانى خوسرەو ساماندران و كاروبارى فارسەكان بەرهو باشبوون دەپۆشت بەلام دەترسان. موسولمانەكان ھاوشىوھى شىر كەچاوى تەماحيان لەنىچىرەكەى بېرىيت، نامادەى ھىرش بردن بوون بەلام سەركردەكان بۇ جىبەجى كردنى فەرمانەكانى عومەر كۆپى خەتاب، رىگەيان لىدەگرتن.

قاسم كۆپى محەممەد دەلىت: ئەبوبەكر سەعدى وەك لىپرسراوى زەكاتى ھەوازين و نەجد ديارى كرد و عومەر ئەوى لەسەر كارەكەى خۆى ھىشتەوه. كاتىك نامەى بۇ كارگوزارەكانى خۆى نووسى، نامەى بۇ ئەويش نارد و فەرمانى پىدا پىاوانى سىلاحدار و خاوەن ئەسپ و كەسانى بوئىر ھەلبۇئىرىت و پەوانەيان بكات. سەعد نامەى بۇ نووسى و ئاگادارى كردموه كەدەستەيك لەخەلكان كۆبوونەتەوه. نامەكەى كاتىك بەدەستى عومەر كۆپى خەتاب گەيشت كەومەر بۇ ناردنى كەسنىك لەگەل كەسانى نزىكى خۆى راوئىژى دەكرد و كاتىك ناوى ئەو ھاتە ناو ناوان، پىيان وت: ئەو پەوانە بكە.

تەلحە دەلىت: سەعد لىپرسراوى زەكاتى ھەوازين و عومەر نامەيەكى بۇ نووسى تا

خەڵکانی بیرمەند و بویر، ئەوانەى سیلاح و ئەسپیان ھەبە ھەلبژێریت. نامەكەى سەعد گەشت کەنوووسیوی ھەزار سوارەم ھەلبژارد و ھەموویان بیرمەند و بویر و پارێزەر و بەرگریکاری خەڵكەكەى خۆیان بوون و لەناو ئەوان پینگە و ریزیان ھەبە و ھەنووکە نامادەن.

دەلیت: ئەم نامەبەكە كاتێك بە دەستی عومەر كۆپی خەتاب گەشت كەسەرقالی راویژ كردن لەگەڵ كەسەكان بوو. بە عومەریان وت: ئەو كەسەى دەبیئت پەوانەى بكەیت، دۆزیتەو.

وتی: كێیە؟

وتیان: شیرى دارستان.

وتی: كى؟

وتیان: سەعد.

عومەر بەبۆچوونى ئەوان رازى و كەسى بەدواى سەعددا نارد و سەركردايەتى شەرى عێراقى بەو سپارد. فەرمانەكانى خۆى پێدا و وتی: ئەى سەعد كۆپی وەھیب! لەكاروبارى خواوەند لەخۆبایی مەبە كە دەلێن خال و ھاوێلى پێغەمبەرى خواپە چوونكە خواوەند خراپە بەخراپە ناسریتەو، بەلكو خراپە بەچاكە لەناو دەچیت و خواوەند تەنیا بەھۆى خواپەرەستى كەسەكان لەیەك جیا دەكاتەو وەگەرنە بارودۆخى ھەمووان لای خواوەند یەكسانە. ئەوان بەندەكانى خۆیان و جیاوازییان لەبەخشینی خواوەنددا بە بزانە پێغەمبەر(د.خ) لەكاتى ھەلبژاردنى بۆ پێغەمبەر(د.خ) تا كاتى مردن چۆن بوو، تۆیش بەو شیوہ بە، ئامۆزگارى من بۆ تۆ ئەمەبە. ئەگەر پشت بكەیتە شیناوەكانى پێغەمبەر(د.خ)، كاروبارەكانت فەرمانەى دەبیئتە یەكێك لەخراپەكاران.

كاتێك دەیویست سەعد پەوانە بكات، ئەوى بانگ كرد و وتی: تۆم وەك سەركردهى شەرى عێراق دەستیشان كرد. پێشیارەكانى منت لەبیر بیئت چونكە كارێكى گەورە و مەترسیدارت لەبەردەمدایە و بەھاوکاری خواوەند دەتوانى سەرکەوتن بە دەست بێنیت. خۆت و ھاوێلانت بۆ چاكە عادت پێدە و داواى سەرکەوتن لەخوا بکەن چونكە ھەر عادەتێك ئامرازێكە، ئامرازى چاكە سەبەرە. بۆ ئەو زیان و بەلایانەى رووبەرۆى تۆدەبنەو، خۆپاگربە تا بگەیتە دوا پلەكانى خواپەرەستى. خواپەرەستى دوو شتە: شوێنكەوتن و ئەنجامدانى فەرمانەكانى خواوەند و خۆ دوور خستەو لەگوناحەكانى

ئەو. ئەنجامدانى فەرمانەكانى خواھند دوزمنى دنيايە و خۆشەويستى ئاخىرەت و نافەرمانى خواھند خۆشەويستى دنيايە و دوزمنى ئاخىرەت. دلى كەسەكان لىۋانلىۋە لىراستىيەكان كەخواھند دەيھىتتە بوون لەنھىنى و ئاشكرا. ئاشكرا ئەۋە مافى خواپەرەست و موسولمان بەشيۋەي يەكسان بدات و نھىنى ئەۋەيە حىكمەت و زانست لەدلەۋە بگاۋە سەر زمان. لەھاورىيەتى بى ئاگا مەبە چوونكە پىغەمبەران خوازىارى ھاورىيەتى كەسان بوون. خواھند كاتىك بەندەيەكى خۆش دەۋىت ئەو دەكاتە خۆشەويستى خەلكان و ئەگەر بەندەكەي بەدوزمنى خۆى بزانىت، دەيكاتە دوزمنى خەلكان. پىنگەي رىز و گەورەيى تو لاي خواھند ئەو پىنگەيە لاي ھاورىكانت ھەتە.

ئەۋى لەگەل ئەو موسولمانانەي لەمەدىنە كۆبىۋونەۋە پەۋانە كرد. سەعد لەگەل چۈرەدەھزار كەس لەخەلكانى مەدىنە رىگەي عىراقى گرتەبەر. سى ھەزار كەس لەۋان لەيەمەن و سراتەۋە ھاتىۋون. سەركرەدى خەلكانى سرات ھەمىزە كۆپى نەعمانى بارقى و ھەموويان لەتايەفەي بارق و ئەلمەع و غامد و خزمەكانى ئەم تايەفانە و ژمارەيان ھەتسەد كەس بوو. خەلكانى يەمەن دوو ھەزار و سىئەد كەس بوون. نەخەع كۆپى عەمرۆ يەكك بوو لەۋان. ھەموويان بەشەركەران و ژن و منالەكانەۋە چۈر ھەزار كەس بوون. عومەر ھاتە ئوردوۋوگاكيان و دەيوست ئەۋان بۇ عىراق پەۋانە بكات بەلام ئارەزوۋمەند بوون رىگەي شام بگرنەبەر بەلام عومەر دەيوست ئەۋان بەرەو عىراق بېرۇن. سەرئەنجام نىۋەي ئەۋانى بۇ عىراق و نىۋەي ئەۋانى دىكەي بۇ شام پەۋانە كرد.

ھەنشى نەخەع دەلىت: عومەر ھاتە ئوردوۋوگاكة و وتى: ئەي خەلكى نەخەع شەرف لەناو ئىۋەدا ماۋە، لەگەل سەعد بېرۇن. ئەۋان ئارەزوۋيان دەكرد بۇ شام بېرۇن. عومەرىش دەيخواست ئەۋان بۇ عىراق پەۋانە بكات. سەرئەنجام نىۋەي ئەۋانى بۇ عىراق و نىۋەي ئەۋانى بۇ شام نارد.

موسئەنر دەلىت: لەخەلكانى ھەزەرەموت و سەدەف سىئەد كەس لەناو ئەۋاندا دەيىنرا و سەركرەدەكيان شەداد كۆپى زەمەج بوو. ھەزار و سىئەد كەس لەخەلكانى مەزھەج و سى سەركرەدەيان بوو: عەمرۆ كۆپى مەدىكەرب سەركرەدى منالەكانى زەببە، ئەبوسىرە كۆپى زەببە سەركرەدى جوعقى و خزمەكانى ھەقس ۋەك جەۋ و زوبەيد و ئەنس الله و كەسانى ھاشىۋەي ئەۋان، يەزىد كۆپى خارسى سەدايى سەركرەدى سەدا و جۈنۋ و موسەيلە و ژمارەي ھەموويان سىئەد كەس لەھۆزى مەزھەج بوون. ئەۋان لەكاتى بەرىكەوتنى سەعد، مەدىنەيان بەجىيەشت. لەھۆزى

قەیسسی عەیلان ھەزار کەس بەسەرکردایەتی بوشەر کوپی عەبدوللە ھیلالی بەشداری بوون. ئیبراھیم دەلێت: دەستە قادیسییە چوار ھەزار کەس بوون کە لەمەدینەو ھاتن: سێ ھەزار کەس لەخەلکانی یەمەن و ھەزار کەس لەخەلکانیتر.

قاسم دەلێت: عومەر لەسورارە تا ئەعوەس لەگەڵ سوپاکەدا پوشت. دواتر لەناو شەپکەرانی قسە کرد و وتی: خواوەند نموونەی بۆ ھیناوەنەتووە و نامۆژاری کردوون تا دلەکان زیندوو بکاتووە. ھەركەس شتێك دەزانیت، سوودی لێوەربگریت، دادپەرورە نیشانە نەبێ، نیشانەکانی حەیا و بەخشش و نەرم و نیانی و بەزەییەکانی خواوەند. خواوەند بۆ ھەركاریك دەرگایەکی داناو و بۆ ھەر دەرگایەك کلیلیکی نامادە کردووە، لەدادپەرورە وانی وەرگرتن فیریوونە و کلیلەکی خۆپاریزی، وانی وەرگرتن بیرکردنەوی مەرگ و باسی مردووکان و نامادە بوون بۆ مردن، خۆپاریزییە، ماف لەکەسان وەرگرتنەو و گەپاندنەوی بۆ خاوەن مافەکان چاکەکارییە. دەبێت بەئەندازەی پێویست قانع بین. ھەركەس بەئەندازەی پێویست قانع نەبێت، ھیچ شتێك بێ نیازی ناکات. من لەنیوان ئێوە و خودام بەلام لەنیوان من و خواوەند ھیچ کەسێك نییە، سکاڵاکانی خۆتان بێنە لای ئێمە و ھەركەس نەیتوانی بپرواوە لای کەسێك کەبەئێمە بگەییشت. دلنیا بین دەستبەجێ مافەکانی بۆ وەرەگرینەو.

فەرمانی بەرێکەوتنی بەسەعددا و وتی: کاتێك گەیشتیته زەرود، دابەزن و بلاو ببینەو. خەلکان بانگ بکە و کەسانی بیرمەندو بوێر و خاوەن ئەسپ و سیلاح پەییوەستی سوپاکە خۆت بکە.

محەممەد کوپی سوقە دەلێت: خەلکانی سەکوون لەگەڵ یەكەم دەستە کێندە بەسەرکردایەتی حوسین کوپی نەمیری سەکوونی و معاویە کوپی خودەج گوزەریان کرد و ژمارەیان چوارسەد کەس بوو. عومەر رینگە لێگرتن و گەنجەکانی دەلم سەباتی لەگەڵ معاویە کوپی خودەج بینی و پشتی تێکردن و دووبارە پشتی تێکردن تا ئەو کاتەی پێیان وت: بۆ پشت دەکەیتە ئەم خەلکە؟

وتی: لەوان نیگەرانی، کەس لەعەرەبەکان بەبەردەم من نەپوشتن کە لەمان بوێن ناخۆشتر بێت. دواتر فەرمانی بەرێکەوتنی پێدان.

عومەر دواتریش بەردەوام بەخرابە باسی ئەوانی دەکرد. خەلکان لەبۆچوونی عومەر سەبارەت بەو خەلکانە سەریانسورما بوو. یەكێك لەوان بەناوی سودان کوپی حیمەران،

عوسمان کوپری عهفانی کوشت و یهکیک له خزمه‌کانیان به‌ناوی خالید کوپری مولجهم
عهلی کوپری ئەبی تالبی کوشت. معاویە کوپری خودەبیج له‌گەڵ دەستەیه‌ک له‌وان شوین
بکوژەکانی عوسمان کەوت بە‌لام خەڵکە‌که‌یان په‌نایان به‌بکوژە‌که‌ی عوسماندا.

ماهان دە‌ئیت: دوا‌ی ئەو‌ه‌ی سە‌عد پۆشت، عومەر کوپری خە‌تاب دوو هە‌زار کە‌س
له‌خە‌ڵکانی یه‌مە‌ن و دوو هە‌زار کە‌س له‌خە‌ڵکانی نە‌جد له‌غە‌تە‌فان و هۆ‌زە‌کانی دیکه‌ بۆ
هاوکاری کردنی ئەو پە‌وانه‌ کرد. سە‌عد له‌سەر‌ه‌تای زستان گە‌یشته‌ زەرود و له‌و‌ی
دابە‌زی و سوپاکه‌ی له‌سەر ئاو‌ه‌کانی مناله‌کانی ته‌میم و ئە‌سه‌د بلا‌و کرده‌وه و
چاو‌ه‌پوانی په‌یوه‌ست بوونی کە‌سانی دیکه‌ و فەرمانه‌کانی عومە‌ری د‌ه‌کرد. چوار هە‌زار
کە‌س له‌مناله‌کانی ته‌میم و ره‌بابی هه‌لبژارد کە‌سی هە‌زار کە‌سیان ته‌میمی و هە‌زار
کە‌سیان له‌ره‌باب بوون. له‌مناله‌کانی ئە‌سه‌دیش سی هە‌زار کە‌سی هه‌لبژارد و فەرمانی
پێ‌دان له‌سنوری سە‌رزه‌مینە‌کانی خۆیان له‌نی‌وان حوزن و به‌سیته‌ بمیننه‌وه. له‌و‌ی
مانه‌وه و له‌نی‌وان سە‌عد کوپری ئە‌بی وه‌قاس و موسە‌نا کوپری حارسه‌ جی‌گیر بوون.

موسە‌نا هە‌شت هە‌زار کە‌س له‌خە‌ڵکانی ره‌بیعه‌ی له‌گە‌ندا بوو کە‌شه‌ش هە‌زار کە‌سیان
له‌مناله‌کانی به‌کر کوپری وائیل و دوو هە‌زار کە‌سیان له‌هۆ‌زە‌کانی ره‌بیعه‌ و دوا‌ی
پۆشتنی خالید کوپری وه‌لید ئە‌وانی هه‌لبژارد، چوار هە‌زار کە‌س له‌پاشما‌وه‌کانی شه‌ری
پردی له‌گە‌لمابوو. له‌خە‌ڵکانی یه‌مە‌ن دوو هە‌زار کە‌س له‌خە‌ڵکانی بوجه‌یله‌و دوو‌ه‌زار
کە‌س له‌خە‌ڵکانی قوزاعه‌ و ته‌ی له‌گە‌ندا بوو.

سالاری خە‌ڵکانی ته‌ی، عودی کوپری حاتم و سەر‌کرده‌ی قوزاعه‌ عە‌مرۆ کوپری وه‌بره‌
و سەر‌کرده‌ی بوجه‌یله‌ جە‌ری‌ر کوپری عه‌بدولله‌ بوو.

لە‌م کاتە‌دا کە‌سە‌د چاو‌ه‌پوان بوو موسە‌نا په‌یوه‌ستی بی‌یت، موسە‌نا‌یش چاو‌ه‌پوانی
پۆشتنی سە‌عدی د‌ه‌کرد. موسە‌نا به‌هۆ‌ی ئەو برینه‌ی له‌شه‌ری پرد، له‌جە‌سته‌ی دروست
بوو، مرد و بوشر کوپری خە‌سایه‌سی وه‌ک جی‌گری خۆی دانا. سە‌عد له‌زەرود بوو و
سەر‌کرده‌کانی خە‌لک له‌عێ‌راق هاو‌ریه‌تی خە‌سایه‌سیان د‌ه‌کرد. دە‌سته‌ عێ‌راقیه‌کان و
له‌ناو ئە‌وان فورات کوپری حە‌یانی عی‌جلی و عوته‌یه‌ کە‌پۆشتبوونه‌ لای عومەر، لای
سە‌عد بوون. عومەر ئە‌وانی نار‌د‌بوو.

ماهان دە‌ئیت: له‌بەر ئە‌مه‌یه‌ خە‌ڵکان سە‌باره‌ت به‌ژماره‌ی شه‌رکه‌رانی قادیسه‌
بۆ‌چوونه‌کانیان جیا‌وازه‌. ئە‌وانه‌ی وتوویانه‌ چوار هە‌زار کە‌س بوون له‌بەر ئە‌مه‌یه‌
کە‌چوار هە‌زار کە‌س له‌گە‌ڵ سە‌عد مه‌دینه‌یان به‌جیه‌یشته‌ و ئە‌وانه‌ی ده‌لێ‌ن هە‌شت هە‌زار

کەس بوون، له بهر ئه وهیه ههشت ههزار کەس له زه رو د کۆبوونه وه و ئهوانه ی ده لێن نو ههزار کەس له بهر ئه وهیه په یوه ست بوونی خه لکانی قه یسیان له بهر چاو گر توه و ئهوانه ی ده لێن دوانزه ههزار کەس بوون سی ههزار کەس له مناله کانی ئه سه د له تیره کانی حوزن له بهر چاو ده گرن.

سه عد فه رمانی پێشپه روی ده رکرد و به ره و عێراق به رێکه وت. خه لکان له شه راف بوون و کاتی که سه عد گه یشته شه راف، ئه شعه ش کوپی قه یس له گه ل هه زار و حه وتسه د کەس له خه لکانی یه مهن په یوه ستی بو.

ده لیت: هه مو ئاماده بووان له شه پری قادسیه سی و چه ند هه زار کەس بوون. ئه و که سانه ی له تالانییه کانی قادسیه پشکیان به رکه وت، نزیکه ی سی هه زار کەس بوون. جه ریر ده لیت: خه لکانی یه مهن ئاره زوویان ده کرد به ره و شام بپۆن و خه لکانی موزیر خوازیاری پۆشتن بۆ عێراق بوون. عومه ر وتی: په یوه ندیییه کانی ئیوه له په یوه ندیییه کانی ئیمه به هیزتره چونکه خه لکانی موزیر رابردووانی خویان بیر نه ده هینایه وه که له شام بوون.

محهمه د کوپی حوزه یفه کوپی یه مان ده لیت: هیچ کەس له عه ره به کان له به رابه ر فارسه کان بویرتر له خه لکانی ره بیعه نه بوو. موسو لمانان ئه وانیان به ره بیعه ی شیر یا ره بیعه ی سوار ناو ده برد. عه ره به کانی رۆژگاری جاهلییه ت فارسه کانیان به شیر ناو ده برد به هه مان شیوه رۆمییه کانیش.

ماهان ده لیت: عومه ر وتی: سویند به خوا پاشاکانی عه جه م له گه ل پاشاکانی عه ره ب به راوه رد ده کم. ئه وه ی بیرمه ند و فره زان و شاعیر و سه رکرده بوو، بۆ لای فارسه کان په وانیه ی کردن و ئه وانی له گه ل سه رکرده کانی عه ره ب رووبه روو کرده وه.

شه عبی ده لیت: ئه و کاته ی ده بوا سه عد له زه رو د به رێکه ویت، عومه ر نامه ی بۆ نووسی تا پیاویکی شیاو بۆ ده روازه ی هیند بنی ریت و چاودیری ئه و ناوچه یه بکات تا له یوه زیان به موسو لمانان نه گات. سه عد موغه یه ره کوپی شه عبیه ی له گه ل پێنسه د کەس په وانه کرد که رووی کرده غه زی و له نزیک جه ریر له و ناوچه یه جیگیر بوو. غه زی له سه رزه مینی عه ره ب و رووبه رووی ئۆب له یه که سنوور و ده روازه ی هیند هژمار ده کرا.

کاتی که سه عد له شه راف جیگیر بوو، عومه ر کوپی خهتابی له شوینی مانه وه ی خوی و شوینی مانه وه ی موسو لمانان ناگادار کرده وه.

عومەر لەو ھەلەمدا نووسى: ھەركاتىك ئەم نامەى من بەتۇ بگات، كەسان بۇ دەستەى دەكەسى دابەش بگە و بۇ ھەردەستەيەك كەسنىك وەك سەركردەيان دەستنىشان بگە. سوپاكەى خۆت بەمشىۋەيە برازىنەرەو و بەسەركردەكان بلى لەدەورى تۇ كۆبىنەو و لەژمارەى شەركەرانى خۆيان ئاگادارت بگەنەو. دواتر ئەوان بۇ لای سوپاكەيان بگەپنەرەو و قادسیە وەك شوینى كۆبوونەو ەى گشتى دیاریبگە. موغەیرە كوپى شەعبەیش پەيوەستى سوپاكەى خۆت بگە و لەچۆنیەتى بەرەو پىش چوونى كارەكان ئاگادارم بگەرەو.

سەعد كەسى بۇ لای موغەیرە و سەركردەى ھۆزەكان نارد و ھاتن. لەژمارەى ئەوان ئاگادار بوویەو و بۇ ھەر دەكەس سەركردەيەكى دەستنىشان كرد. بۇ ھەلگرتنى ئالكان كەسانىك لەموسولمانە كۆنەكانى راسپارد و سەركردەى دەستە دە كەسییەكانى لەناو ئەو كەسانە ھەلېژارد كەپىشىنە و پىگەيەكى بەرزيان لەناو ئىسلامدا ھەبوو. بۇ بەشەكانى دىكەى سويا وەك پىشەنگ و فەرماندەى بالەكانى سوپا كەسانى بەئەزموون و شارەزای ھەلېژارد. تا ئەو كاتەى نامەى عومەر كوپى خەتابى بەدەست نەگەيشت، بەرپنەكەوت. سەركردەكان بەمشىۋە بوون:

زۆھرە كوپى عەبدوللە كوپى قتادە كەپاشای ھىجر لەرژگارى جاھلیيەت سەركردایەتى پىبەخشى و ئەوى بۇ لای پىغەمبەر(د.خ) پەوانە كرد، فەرماندەى پىشەنگەكانى بەو سپارد و كاتىك فەرمانى بەرىكەوتنى لەعومەر كوپى خەتابەو پىگەيشت، بەرىكەوت تا گەيشتە عوزەيب.

عەبدوللە كوپى موتەئىمى وەك فەرماندەى بالى راست دانا. ئەو يەكك بوو لەھاوەلانى پىغەمبەر(د.خ) و يەكك لەو نۆكەسە بوو سەردانى پىغەمبەرى كردبوو.

تەلخە كوپى عوبەيداللەى وەك سەردەستەى خەلكان دیاریكرد.

شورەحبیل كوپى سیمى كیندى وەك فەرماندەى بالى چەپ دەستنىشان كرد. ئەو گەنج و لەگەل ھەلگەراوەكان شەرى كردبوو. لەدەورانى مەدینەو تا ئەو كاتەى بناغەى كوفە دراىژرا، وەك پىگە لەپىش ئەشعەسى كىندىیەو بوو. باوكى لەناو سوپاكەى باوكى عوبەیدەى جەراح بوو.

خالىد كوپى عەرەفتەى وەك جىگرى خۆى دەستنىشان كرد.

عاسم كوپى عەمرۆى تەمىمى بۇ سەركردایەتى داوای سوپاكەى راسپارد.

سواد كوپى مالكى تەمىمى وەك فەرماندەى پىشەنگەكان دانا.

سلیمان کوپی ره‌بیعه‌ی باهلی کرده سەرکرده‌ی سواره‌زاکان.

حه‌مال کوپی مالکی ئەسه‌دی، سەرکرده‌ی پیاده‌کان.

عه‌بدولله کوپی زه‌ی ئەلسه‌همه‌ینی خه‌سه‌می وه‌ک سەرکرده‌ی سواره‌کان.

سەرکرده‌ی ده‌سته‌کان دوا‌ی سەرکرده‌ی سوپاکان بوون. سەرده‌سته‌ی ده‌ که‌سییه‌کان دوا‌ی سەرکرده‌ی ده‌سته‌کان. دوا‌ی ئەوان ئال‌داره‌کان و دوا‌ی ئال‌داره‌کان و سەرکرده‌کان، سەرکرده‌ی هۆزه‌کان بوون.

به‌پێی گێڕانه‌وه‌کان ئەبو‌به‌کر له‌شه‌ری هه‌نگه‌راوه‌کان و شه‌ری عه‌جه‌مه‌کان هاوکاری له‌هه‌نگه‌راوه‌کان وه‌رنه‌ده‌گرت. عومه‌ر ئەوانی بۆ شه‌ر ره‌وانه‌ کرد به‌لام هه‌چ لێن‌رسراویه‌تییه‌که‌ی به‌وان نه‌سپارد.

سه‌عید کوپی مه‌رزبان ده‌لێت: عومه‌ر کوپی خه‌تاب تیمارکه‌رانی نارد و عه‌بدولره‌حمان کوپی ره‌بیعه‌ی باهلی زوئه‌لنوری بۆ داو‌م‌ری کردن له‌ناو که‌سه‌کان ده‌ست‌نیشان کرد و تۆمار کردن و دابه‌ش کردنی تالانییه‌کانی به‌وسپارد.

کوپی عوسمانی نه‌هدی ده‌لێت: وه‌رگێری خه‌ل‌کان هه‌لالی هه‌جری بوو و ده‌ییر، زیاد کوپی ئەبی سو‌فیان.

کاتی‌ک سه‌عد له‌رازان‌ده‌وه و رێ‌خ‌خ‌ستنی سوپاکه‌ی ته‌واو بوو، بۆ هه‌ر کارێ‌ک ده‌سته‌یه‌ک و سەرکرده‌یه‌کی ده‌ست‌نیشان کرد و عومه‌ر کوپی خه‌تابی له‌کاروباره‌کان ناگادار کرده‌وه.

ئهو کاته‌ی نامه‌که‌ی بۆ عومه‌ر ره‌وانه‌ کرد و وه‌لامی بۆ هاته‌وه که له‌شه‌رافه‌وه به‌رو قادسیه به‌رێ‌که‌وێت، مه‌عنی کوپی حارسه‌ی له‌گه‌ڵ سه‌لمی کچی خه‌فسه‌ی تیمی، تیم اللات، به‌وه‌سیه‌ت نامه‌که‌ی موسه‌نا هاته‌ لای سه‌عد. موسه‌نا وه‌سیه‌تی کردبوو وه‌سیه‌ت نامه‌که‌ی ئهو به‌خه‌یرایی بۆ زه‌رود بۆ لای سه‌عد ببه‌ن به‌لام ده‌رفه‌تی ئهو کاره‌یان ده‌ست نه‌که‌وت، کێشه‌ی قابوس کوپی قابوس کوپی مونزه‌ر رێ‌گه‌ی پۆشتنی لێ‌گرتن.

ئه‌زازه‌رد کوپی ئەزازه‌یه قابوسی بۆ قادسیه نارد و وتی: عه‌ره‌به‌کان بانگێشت بکه‌ و سەرکرده‌یه‌تی ئهو که‌سانه‌ی به‌بانگێشته‌که‌ی تۆ رازی ده‌بن له‌ئه‌سته‌وی خۆتا بێت به‌هه‌مان شیوه‌ی باو‌کانت.

قابوس له‌قادسیه‌ جێگیر و نامه‌ی بۆ هۆزی به‌کر کوپی وایل نووسی به‌هه‌مان شیوه‌ی

نەعمان و ھەرەشە ی لێکردن.

کاتیکی مەعنی ناگادار بوویەو، بەخێراییی لەزیقارەو ھات و شەوانە ھێرشی کردە سەر قابوس و خۆی و ھەموو کەسانی کوشت. دواتر بۆ زوقار گەڕایەو و لەوێوە ھاورێ لەگەڵ سەلمی بەرەو لای سەعد بەرێکەوتن و لەشەراف گەیشتنە لای. وەسیەت نامەکە و بۆچوونەکانی موسەنایان تەسلیمی سەعد کرد. لەوەسیەت نامەکەدا نووسرابوو: بۆچوونی من ئەمە یە کاتیکی سوپاکە نامادە بوو، لەگەڵ دوژمنی خۆت و دوژمنی موسولمانان یانی فارسەکان لەسەرزمینی ئەوان شەڕ نەکات بەلکو لەکەنارەکانی سەرزمینی ئەوان لەنزیکیترین شوێنی بەردەلان لەسەرزمینی عەرەب و نزیکیترین سارا لەسەرزمینی عەرەب، شەڕیان لەگەڵ بکات ئەگەر خواوەند سەرکەوتنی بەموسولمانان بەخشی دەتوانن بەشوێنەکانی دیکە بگەن و ئەگەر پێچەوانەکە ی روویدا، شارەزای رێگەن و دەتوانن لەدیاری عەرەب ھاتوچۆ بکەن تا ئەوکاتە ی دەرفەتیکی دیکەیان دەستدەکەوێت.

کاتیکی وەسیەت نامەکە ی موسەنا بەدەستی سەعد گەیشت، داوای بەخشینی بۆ کرد و مەعنی لەشوێنەکە ی ئەو ھێشتەو و پێشنیاری کرد لەگەڵ بنەمالەکە ی موسەنا چاکە بکات و خوازیینی سەلمی کرد و ئەو ی کردە ھاوسەری خۆی.

لەناو دەستەکانی سوپا ھەفتا و چەند کەس لەشەڕکەرانی بەدر دەبینران و سێسەد و چەند کەس لەوان لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) قسەیان کردبوو. سێسەد کەس لەوان لەگرتنی مەککە بەشداری و ھەوتسەد کەس لەمنالە ی ئەسحابەکان و ھەموو ھۆزەکانی عەرەب لەناو ئەواندا دەبینرا.

سەعد لەشەراف بوو نامە ی عومەر کوپی خەتابی پێگەیشت کەناوەرۆکەکە ی ھاوشیوە ی وەسیەت نامەکە ی موسەنا بوو. عومەر کوپی خەتاب ھەمان کات نامە یەکی بۆ باوکی عوبەیدە ی جەراح نووسیبوو تا خەلکانی عێراق کەژمارەیان شەش ھزار کەس بوو لەگەڵ ھەرکەس لەسوپاکە ی کەخوازیاری پۆشتن بۆ عێراق، بۆ عێراق پەوانە بکات. ناوەرۆکی نامەکە ی عومەر کوپی خەتاب بۆ سەعد بەمشێوہ یە:

((داوای شەراف لەگەڵ ھەموو موسولمانەکانی ھاوریت، رووبکەرە فارسەکان و لەھەموو کارەکانی خۆت پۆشت بەخوا ببەستە و داوای ھاوکاری لەو بکە. بزانە کەرووبەرووی خەلکانیک دەبیستەو ژمارەیان فراوان و کەرەستە ی بی ئەندازەیان لەبەردەستایە و ھێزیان زۆرە. سەرزمینی ئەوان ھەرچەند دەشتە بەلام بەھۆی

دەریاکان و ئاوه‌کان و بەردەلانه‌کان دژوارە مەگەر ئەوەی لەناوێ کەم قولاییەکان گۆزەریکەن. کاتیکی لەگەڵ هەموو شەپکەرەکانی رووبەرەکانی یەکیکی لەوان بووینە، هێرش دەستپێکەن. ئاگادار بن لەگەڵ تەواوی سوپاکەکانی ئەوان رووبەرەکان و ئەفریوەکانی ئەوان بترسن چونکە خەڵکانیکی فیریوکار و فیلبازن و کردەوه‌کانیان جیاوازی لەکرده‌وه‌کانی ئێوە. کاتیکی گەیشتی قەدسیه، قەدسیه لەڕۆژگاری جاهلییەت دەروازەکانی دیاری فارسەکان و لەو شوێنە زیاتر لەهەموو ئاوه‌کانی دیکە، کەرستەکانی فراواتریان هەیە لەبەر ئەوەی شوێنەکانی بەربلۆ و پان و بەرین و بەهیزە و بەردەمی پردەکان و رووبەرەکان جیگیرە کەپەڕینەوه‌ لێیان دژوارە، دەبێت لەسەر هەموو رێگەکانی ئەوان ئوردوویک لێ بەدەیت و موسولمانان لەنیوان بەردەلانی و بیاباندا بن. لەکەنارەکانی بەردەلانی و کەنارەکانی بیابان و رێخەلانه‌کان جیگیر بن. دواتر لەشوێنەکانی خۆت بڕێنەرەوه‌ بێ ئەوە پێشڕەوی بکەیت چونکە کاتیکی ئاگادار ببنەرەوه‌ دەرکەوتنە جموجۆل و سوپاکەکانی خۆیان بەسوار و پیاده‌ بۆ رووبەرەکان بوونەرەوه‌ ئێوە پەرمانە دەکەن. ئەگەر لەبەرەبەر ئەوان خۆپاگری بکەن هیوادارم خواوەند سەرکەوتنتان پێبەخشێت و هیچ کات نەتوانن سوپایەکی هاویشێوەی ئەم سوپایە دژی ئێوە کوێکەنەرەوه‌ ئەگەر کوێبوونەرەوه‌، دڵخۆش نەبن. ئەگەر شکستتان خوارد، بەردەلانی لەپشتی سەری ئێوەدایە و لەبیابانی نزیک دیاری ئەوان رووبەگەنە بەردەلانی نزیک لەدیارەکانی خۆتان چونکە باشتەر شارەزای ئەو شوێن و ئاوه‌کان و دۆژمن لەوێ لەئێوە دەرستێت تا ئەو کاتە خواوەند دەرڤەتی سەرکەوتن بەئێوە دەبەخشێت.

ئومەر کوپری خەتاب رۆژی بەرێکەوتنی سەعدی لەشەراف دیاری کرد و نووسی: فلان رۆژ لەگەڵ سوپاکەت بەرێکەرەوه‌ و لەنیوان عۆزەبێی هەجانات و عۆزەبێی قوادی جیگیر ببە و کەسەکان بۆ ئەملاولا بنێرە.

دوای ئەوەی وەلامی نامەکانی ئومەر کوپری خەتابی دایەرەوه‌، نامەبەگەن بەدەست گەیشتی بەم ئاوه‌رۆکە:

((لەگەڵ خۆت پەیمان بێستە و ئامۆژکاری سوپاکەکانی خۆت بە و باسی خۆپاگری و جوامیریان بۆ بکە تا هەرکەس بێ ئاگا بێت، بیری بکەوتەرەوه‌. خۆپاگری بکەن، خۆپاگری بکەن چونکە هاوکاری خواوەند بەئەندازەکانی خۆپاگری ئێوەیە و پاداش بەئەندازەکانی جوامیری. سەبارەت بەژێر دەستەکان و مەبەستەکان چاودێری بارودۆخ

بەكە و تەندروستىتان لەخواوەند بویت. بەردەوام بڵێن لا حول و لا قوۋة الا بالله. بۆم بنووسە فارسەكان تا كۆى پىشپەرەوييان كردووە و سەركردهكەيان كێيە چونكە بەهۆى كەمى زانیاری لەسەر بارودۆخى ئێو، نەمتوانى هەموو ئەوشتانەى دەمويست، بینووسم. شۆینى موسولمانان لەگەڵ ئەو رووبارەى نێوان خۆتان و مەداين بۆ ئێمە وەسف بەكە بەشیوەیهك وەك بڵێى لەبەرچاومايە و لەبارودۆخى خۆتان بەتەواوى ئاگادارم بەكرهوه. لەخوا بترسە و هیوادار بە. بزانە خواوەند بەلێنى ئەم كارەى بەئێوەداوە و بەلێنەكانى خواوەند دیتەدى. ئاگادارین خواوەند ئەم سەركرهوتنە لەئێوە نەگرتەوه و كەسانى دیکە بخاتە جینگەى ئێو.

سەعد سەبارەت بەوەسفى شارەكە نووسی: قادسیە لەنێوان خەندەك و عەتیقدایە و لەلای چەپی قادسییە رووباریكى سەوز رەنگە و ئاوەكەى روونەو تا حیرە درێژ دەبیتهوه. لەنێوان دوو رینگە كەیهكیان بۆ بیابان دەپروات و ئەوى دیکەیان لەكەنارى رووباریكدایە بەناوى حەزوز كەتا ناوچەى نێوان خوەرنەق و حیرە درێژ دەبیتهوه. لای راستى قادسیە تا وەلجە یەكێك لەزۆلكاوەكانى ئەو سەرزەمینەیه. هەموو خەلكانى سواد كەپیش من لەگەڵ موسولمانەكان پەیمانیان بەستبوو، خوازیارى هاوكارى كردنى فارسەكانن و پەيوەستى ئەوان بوون و دژى ئێمە خۆیان ئامادە كردووە. ئەو كەسەى بۆ شەپرى ئێمە هاتوو، رۆستەمە و كەسانێك هاوشیوەى ئەو كەخەلكان دژى ئێمە هاندەدەن. ئێمەیش دەخوایین ئەوان هان بدەین و بۆ شەپى كردن دژى فارسەكان ناچاریان بكەین. فەرمانى خواوەند دەبیته ئەنجام بدریت و قەزای ئەو ئێمە بۆ لای قەدەرى خۆمان دەبیته.

عومەر لەوەلامدا نووسی: نامەكەى تۆمان بەدەست گەیشته و هەستمان بەناوەرۆكەكەى كرد، لەشۆینەكەى خۆت بەمێنەرەوه تا دۆژمن جموجۆلەكانى دەستپێكات. ئەم كارە بەردەوامە. ئەگەر خواوەند شكستی بەدۆژمن بەخشى، دەستیان لى هەلمەگرە تا ئەو كاتەى هیژش دەكەیتە سەر مەداين، چونكە ئەگەر خواوەند بخواینت، دەبیته هۆكارى وێران بوونی ئەو شارە.

عومەر كۆپى خەتاب دۆعای تايبەتى بۆ سەعد دەكرد و خەلكانىیش دەپارانهوه و بۆ سوپاكە بەگشتى دۆعايان دەكرد.

زۆهرە كۆپى حەویە بەرىكەوت و لەعوزەیبى هیجانات ئۆردووى لێدا و سەعد بەدواى ئەو هات تا لەعوزەیبى هیجانات پەيوەستى ببیت. زۆهرە پۆشته پێش و

له قادسیه له نیوان عه تیق و خه ندهك، له بهر اهر پردهكه، جیگیر بوون. قه دیس، لهو
رژده دا یهك میل له خواروهی پردهكه بوو.

سه یف کوپړی قه عقاق ده لیت: عومهر کوپړی خه تاب بۇ سه عد کوپړی نه بی وه قاسی
نووسی:

((د لنیام کاتیک رووبه رووی دوژمن ده بنه وه، شکستی پیده هیڼن، گومان و دوودلی
پشتگوئ بخه و د لنیایی هه لېژن. نه گهر یه کیك له نیوه وهك گالته كردن به یه کیك
له عجه مهكان نه مانی داوه، یا نیشاره یه کی بۇ کردوه یا وته یه کی هیناوته سر زمان
و لای نه وان هاوشیوهی نه مان حسینی بۇ کراوه، وهك نه مان حسینی بۇ بکن و له توند
و تیژی خوتان به دور بگرن، بۇ په یمانه کانتان وه فادار بن چوونکه وه فا ته نانت به هله
سوودمهنده و خیانت ته نانت به هله، هۆکاری له ناوچوون و لاوازی نیوه و به هیزی
دوژمنی لیده که ویتوه. کاریك مهکن بینه هۆکاری ریسوایی و زه لیلی موسولمانان.

کهرب کوپړی که ربی عه کلی که یه کیك له پیښه نگه کانی سوپای قادسیه بوو، ده لیت:
سه عد له شه رافه وه نیمه ی پوهانه کرد و له عوزه بی هیجانات دابه زین. نه ویش
به ریکهوت و کاتیک لهو ناوچه په یوه سستی نیمه بوو، زهره کوپړی حویه له گهل
سوپاکه ی به ریکهوت و کاتیک عوزه یب یه کیك له پادگانه کانی فارسه کان دهرکهوت،
له سر بورجه کانی که سانیکمان بین. سهیری بورجه کانمان دهرکرد و که سیکنان
ده بین. نیمه له گهل سوارچاکه کان بووین و ماینه وه تا هه مووان په یوه ستمان بوون.
یه کیك له وان هاته دهر و به خیرایی به رهو قادسیه به ریکهوت. کاتیک که یشتی نه وی و
پوشتینه ناو، که سی لی نه بوو. ته نیا نه م پیاوه بوو که به فرت و فیل و شیوازی
جوراوجور خوی نیشانی نیمه دها. شوینی کهوتین به لام نه مانگرتوه. زهره له م
رووداوه ناگادار بوویه وه و هاته لای نیمه. شوین پیاوه که کهوت و وتی: نه گهر نه م
سیخوپه رزگاری بیت، فارسه کان ناگادار ده کاته وه. له نریك خه نده که که پنی که یشته وه
و نه وی کوشت. خه لکانی قادسیه له بویری نه م پیاوه و شارهای نی نه و له کاروباری
جهنگ سهریان سوورپا بوو. که س بویرتر و دلیرتر لهو له ناو فارسه کان نه ده بینرا.
نه گهر مه به سته که ی دور نه ده بوو، زهره نه یده توانی پنی بگاته وه.

ده لیت: موسولمانان له عوزه یب پم و تیر و سنووقی دارینی زوریان ده سته کهوت.

نه وسا له تاریکی شهو ده سته یه کی نارد و وتی هیرش بکه نه سر که ناره کانی حیره.

بوکەیر کوپی عەبدوللەه ی لەیسی وەك سەرکردهی ئەوان دەستنیشان کرد. شوماخ، شاعیری قەیس، لەناو ئەواندا بوو و لەگەڵ سی کەس لەبۆیژەکان بەریکەوت و لەسەلیحین تێپەڕین. پردهکەیان بپی و مەبەستی هێرش کردنە سەر حیرەیان کرد.

لەرنگەدا دەنگەدەنگیان بیست، هیچ کاریکیان نەکرد و خۆیان داشارد بۆ ئەوهی بزائن چییە. مانەوه تا دەستەیک تێپەڕین. دەستەیک سوار لەپیشیانەوه بوو و رینگە سەننیاکان گرتەبەر و هەستیان بەبوونی موسولمانەکان نەکرد. سەرنجی بۆ لای شوینی خۆحەشاردانی ئەوان رانەکیشترا.

خوشکی ئازادەمەرد کوپی ئازازبە سنورداری حیرە کەبووکی ئەمیری سەنن بوو، دەیانبردەوه بۆ مالهەکی خۆی. ئەمیری سەنن یەکیک لەگەرەکانی عەجەم و پاسەوانەکان بۆ پارێزگاری کردن لەبووکەکە ی ئەو لەو رینگەیدا بوون. کاتیکی سوارەکان لەهاوەلانی بووکەکە جیا بوونەوه، هینشتا موسولمانەکان لەناو دارخورمانکاندا خۆیان حەشاردا بوو. کەل و پەل و بارەکانیان بەبەردەم ئەوانەوه برد. بوکەیر هێرشی کردە سەر کوپی ئازازبە کە لەنیوان سوارەکان و کاروانی کەل و پەلەکان بوو. ئەوی کوشت و سوارەکان هەلاتن. باروبنە و کچەکە ی ئازازبە ی لەگەڵ سیسەد ژن لەجوتیاران و خزمەتکارەکانی گرت و لەگەڵ تالانییەکە کە کەس نەیتوانی بەهاکە ی دیاریبکات، گەراپەوه. بەرەبیان لەگەڵ تالانییەکان لەعوزەیبی هیجانان گەیشته لای سەعد و خەلکان بەدەنگی بەرز تەکبیریان وت. سەعد وتی: سویند بەخوا ئەمە هاواری کەسانیکە هین و وەرەیان هەیه.

سەعد تالانییەکانی لەناو موسولمانان دا بەش کرد. پینج یەکی هەلگرت و پاشاوەکە ی لەناو شەرکەراندایا و کردەوه. دەستەیکە ی لەعوزەیب بەجیهیشت تا پارێزگاری لەژنەکان بکەن و کەسەکانی پەیوەستی ئەوان کرد. غالیب کوپی عەبدوللە سەرکردهی ئەم دەستەیه بوو.

سەعد رووی کردە قادسیه و لەقەدیس ئوردووی لیذا. زوهرهیش لەبەرەبەر پردی عەتیق ئەو شوینە ی هەنووکە لەقادسیهیه، جیگیر بوو. سەعد هەوالی هێرشەکە ی بوکەیری بۆ مەدینە نارد و یەك مانگ لەشوینەکە ی خۆی مایەوه. دواتر نامە ی بۆ عومەر نووسی کەدورژمن کەسی بۆ لای ئیمە نەناردووه و نازانین چ کەسیکیان بۆ شەر لەگەڵ ئیمە دەستنیشان کردووه. هەركاتیکی ناگادار بووینەوه، هەوالەکانت بۆ دەنیرین. داوای سەرکەوتن لەخواوەند بکە چونکە رووبەرۆی دنیا یەکی پان و بەرینین. لەگەڵ

خه لکانیکي به هینز روویه روو ده بینه وه که پېشتر خواوند ناگاداری کردوینه ته وه و ده فمرمیت: ئیوه روویه رووی خه لکانیکي به هینز ده بینه وه.

سه عد له کاتی مانه وهی خوی عاسم کوپی عه مرؤی بۆ خواره وهی قورات نارد. ئهو تا میشان پوشته پېش. له دوی مېر و مانگادا ده گه را به لام به ده سستی نه هینا و ئهو که سانه ی له کینگه کشتو کالیه کاندای بوون، هه لاتن و له دارستانه کان خویان داشارد. عاسم پوشته پېش تا لای دارستانیک پیاریکی گرت و سه بارهت به شوینی مهرومالات پرسپاری لیکرد. به دوی مانگادا ده گه را و ئهو که سه سویندی ده خوارد: نازانم. به لام ئهو شوانی ئهو مهرومالاته بوو که له ناو دارستانه که دا بوون. مانگایه که دهنگی بهرز کرده وه که سویند به خوا درؤ ده کات ئیعه لیږه یین. عاسم پوشته ناو دارستانه که و مانگا کانی پېش خوی خست و گه پرایه وه. سه عد مانگا کانی له ناو شه پرکه راندا دابهش کرد و چه ند روژیکیان به خوشی به سه ر برد.

له روژگاری چه جاج ئهم روو داوه یان بۆ باس کرد. چه ند که سیك له ناماده بووانی ئهو پېش هاته ی بانگ کرد که یه زید کوپی عه مرؤ و وه لید کوپی عه بدشه مس و زاهیر له ناو ئهواندا ده بینران. پرسپاری لیکرد و وتیان: به لئى ئیعه ئه مه مان بیست و بینیمان و مانگا کانه مان پېش خومان خست.

چه جاج وتی: درؤ ده که ن.

وتیان: ئه گه ر تۆ له وى بوویت و ئیعه نه بووین، راست ده که یت.

وتی: راست ده که ن، موسولمانان له مباره وه چییان وت؟

وتیان: ئه مه یان وه که مژده له قه له مدا که باسی رهزامه ندی خوا و شکستی دوژمنی ده کرد.

وتی: ئه مه له بهر ئه وه بوو ئهو ده سته یه خوپاریژ و چاکه کار بوون.

وتیان: ئیعه ناگامان له نه یینی دلنه کان نه بوو به لام ئه وهی ده مان بیینی که س به نه ندازه ی ئهوان له دنیا بیزار نه بوو و که س زیاتر له وان دنیا یی به دوژمن نه ده زانی. هیچ کامیان نه ده ترسان و ئهم شه په ریان به شه ری مانگا کان ناو برد.

سه عد چه ندین ده سته ی بۆ ئیوان که سه که ر و ئه نبار نارد و به راده یه که خواردنیان هینا که بۆ ماوه یه کی زۆر توانییان به خوشی ژبان به نه سه ر. ههروه ها سیخو په کانی بۆ لای خه لکانی حیره و سه لوبا نارد تا له کاروبارو دهنگ و باسه کانی فارسه کان ناگادار

بىنەۋە. ھەۋالايان بۇ ھىنا كە پاشا رۆستەم كۆپى فەروخزادى ئەرمانى ۋەك لىپرسراۋى كاروبارى جەنگ دەستىنىشان كىردۈۋە و سەرگردايەتى سوپاكەى بەوداۋە. سەعد، ئەم ھەۋالەى بۇ عومەر نووسى. عومەر لەۋەلامدا وتى: لەۋ ھەۋالانەى بەتۆ دەگات، نىگەرەن مەبە، پشت بەخوا بىبەستە و داۋاى ھاۋكارى لى بکە. كەسانىكى بىرمەند و بویر بۇ لای ئەۋ بىنیرە تا پىشنىيارى خواپەرەستى پىبکەن و بەمشىۋەىە بىنە ھۆكارى لاۋازى دوژمن. رۆژانە نامە بۇ من بنووسە.

كاتىك رۆستەم لەسابات ئوردوۋى لىدا، نامەيان بۇ عومەر كۆپى خەتاب نووسى. قەيس كۆپى ئەبى حازم دەلىت: كاتىك سەعد ئاگادار بوۋىۋە رۆستەم لەسابات ئوردوۋى لىداۋە، لەناۋ سوپاكەى خۇى دەستى بەئامادە كىردى شەركەرەن كىرد. ئىسماعىل دەلىت: سەعد نامەى بۇ عومەر كۆپى خەتاب نووسى: رۆستەم لەسابات لەملای مەداين ئوردوۋى لىداۋە.

باۋكى زەمورە دەلىت: سەعد بۇ عومەر كۆپى خەتابى نووسى: رۆستەم لەسابات ئوردوۋى لىداۋە و لەگەل سوپا و فىلەكان مەبەستى شەركەردن لەگەل ئىمەى لەسەردايە. ھىچ شتىك بۇ من گىرنگىر لەۋە نىبە بەۋ شىۋە بىم كەدەخۋازىت، داۋاى ھاۋكارى لەخۋا دەكەين و پشتى پىدەبەستىن، فلان كەس و فلان كەسم ناردۈۋە بەھەمان شىۋەى فەرمانت دابوو.

سەعد كۆپى مەرزبان دەلىت: كاتىك فەرمانەكانى عومەر بەسەعد گەشىت، سەعد كۆپى ئەبى ۋەقاس چەند كەسىكى بەناۋبانگ و بىرمەندى بۇ پەۋانە كىردن ئامادە كىرد. ئەۋ كەسانە نەعمان كۆپى موقرىن و بوسىر كۆپى ئەبى روعم و ھەملە كۆپى جەۋىەى كەنانى و ھەنزەلە كۆپى رەببى تەمىمى و فورات كۆپى ھەيانى عىجلى و عودەى كۆپى سۈھەيل و موغەيرە كۆپى زەرارە كۆپى نەباش بوون. ھەروەھا كەسانى ۋەك عەتارد كۆپى حاجب و ئەشعەس كۆپى قەيس و حارس كۆپى حسان و عاسم كۆپى عەمرۆ و عەمرۆ كۆپى مەدىكەرب و موغەيرە كۆپى شوعبە و مەعنەى كۆپى حارسە ھاۋرىيەتيان دەكرد. ئەۋانى بۇ لای رۆستەم نارد.

باۋكى ۋايل دەلىت: سەعد ھات و لەقادسىيە جىگىر بوو. كەسانىك ھاۋرىيەتيان دەكرد. دەلىت: نازانم ئەگەرى ھەيە نىكەى ھەۋت ھەزار كەس دەبوۋىن، عەجەمەكان سى ھەزار كەس بوون. بەئىمەيان وت: ھىز و سىلاح و ژمارەى شەركەرى پىۋىستەن نىبە، بۇ ھاتوون. بگەرىنەۋە.

وتمان: ناگەرێنەوه. لەبیینی تیرەکانی ئێمە پێدەکەنین و دەیانوت: دوک، دوک. دەیانئشوبهاند بەتەشی بەن بادان.

دەلێت: کاتێک بەگەرانهوه رازی نەبووین، وتیان: یەکیک لەبیرمەندەکانی خۆتان بنێرن بۆ ئەوهی لەمەبەستی هاتنی ئێوه ناگادار ببینەوه.

موغەیرە کوپی شوعبە وتی: من دەپۆم. پۆشت و لەگەڵ رۆستەم لەسەر تەخت دانیشت. فارسەکان بۆلەبۆلیان کرد و دەنگیان بەرز کردوه.

موغەیرە کوپی شوعبە وتی: ئەمە پێگەی منی بەرز و گەورەیی سەرکردەکی ئێوهی کەم نەکردوه.

رۆستەم وتی: راست دەکەیت، بۆ هاتوون؟

وتی: ئێمە خەڵکانێک بووین لەگومرایی و تاریکیدا ژیاومان بەسەر دەبرد. خواوەند پیغەمبەریکی بۆ پەوانە کردین و رینگەیی نیشانداین و لەسەر دەستی ئەو رۆژی پیغەخشین. یەکیک لەو شتانەی کردییە رۆژی ئێمە، دانەوێڵەیهکە کە دەلێن لەم دیارەدا دەپوێت، کاتێک خواردمان و دەرخواردی کەسەکانی خۆماندا، وتیان: ناتوانین چاو لەمە بپۆشین، ئێمە لەو سەرزمینە نیشتهجی بکەن تا لەمە بخۆین.

رۆستەم وتی: بەلام ئێمە دەتانکوژین.

وتی: ئەگەر بمانکوژن دەپوێنە بەهەشت و ئەگەر ئێمە ئێوه بکوژین، دەپوێنە جەهننەم. جەزیمەمان پێبدەن.

دەلێت: کاتێک وتی: جەزیمە بدەن، دەنگیان بەرز کردوه و وتیان: ناشتی لەنێوان ئێمە و ئێوهدا نییه.

موغەیرە وتی: ئێوه دەپەرئەوه یا ئێمە بپەرئەوه.

رۆستەم وتی: ئێمە بۆ لای ئێوه دەپەرئەوه.

موسولمانان پاشەکشییان کرد تا فارسەکان پەرئەوه. هێرشیان کردنەسەر و شکستیان پێهێنان.

عووبەید کوپی جەحشی سولەمی دەلێت: ئەوکەسانە کەوتبوونە ناو گۆرەپانی شەڕ و سیلاحیان پێ نەبوو، یەکتریان پێشیل کرد. کیسەیک کافور کەوتە دەستمان و امانزانی خوییه و دنیا بووین. گۆشتمان کولاند و کافورەکەمان کردە ناو گۆشتەکە بەلام تامی نەبوو. پیاویکی عوبادی لای ئێمە گوزەری کرد، کراسیکی لەبەردا بوو،

وتی: ئەی عەرەبەکان، خواردنەکی خۆتان بەفەرۆمەدن، خۆیی ئەم سەرزەمینە باش نییە، دەتانەوێت لەبەرەبەر ئەو خۆییە، ئەم کراسە ی من وەرگیرن. کراسەکەمان لێ وەرگرت و کەسێک لەئێمە لەبەری کرد. بەدەوری ئەودا دەسپارینەو و سەرمان لەکراسەکە سوپما بوو. کاتێک پارچەکەیمان ناسییەو، زانییمان بەهاکە ی دوو درەمە. دەلێت: لەکەسێکەو نزیك بووم کەدوو دەزبەندی زێری لەدەستا بوو. خۆم نزیك کردووە و کوشتم.

دەلێت: دوژمن شکستی خوارد و تاسورات پۆشتن. ئێمە شوینیان کەوتین و دووبارە شکستیان خوارد و تا مەداین نەوستانەو. موسولمانان لەکۆسی و ئوردووکای ناباوهرپان لەدیزی ئەلمەسلاخ بوو. موسولمانان هێرشیان کرد و رووبەرویان بوونەو. ناباوهرپان شکستیان خوارد و روویان لەکەنارەکانی دیجلە کرد. دەستەیهکیان لەکەلوازی پەڕینەو و دەستەیهکیان لەخوارەوێ مەداین. موسولمانان گەمارۆیان خستەسەر بەشیوێهێک سەگ و پشیلە ی ئەوان، هێچیان بۆ خواردن دەستەدەکەوت. شەوانە روویان لەجەلەولا کرد. موسولمانان بەدوایانەو بوون. هاشم کۆپی عوتبە فرماندە ی پێشەنگی سوپاکە ی سەعد و لەفەرید هێرشیان کردنەسەر. باوکی وایل دەلێت: عومەر کۆپی خەتاب حوزەیفە کۆپی یەمانی وەک فرماندە ی خەلکانی کوفە دەستنیشان کرد و موجاشیع کۆپی مەسعودی وەک فرمانداری خەلکانی بەسەر.

موغەیرە دەلێت: ئەو دەستە ی سەعد دیاری کردبوو، لەئوردووکاکە پۆشتنەدەر و روویان لەمەداین کرد تا بەلگە و پێشنیارەکانی خۆیان باس بکەن و پێشنیاری خواپەرەستی بەیەزدگیرد بکەن. گەشتە بەردەم بارەگای یەزدگیرد و لای ئەسپە بێ زینەکان وەستان. یەزدگیرد کەسی بۆ لای وەزیر و سەرکردهکانی فارس نارد و راویژی لەگەڵ کردن تا چۆن وەلامی نێردراوەکان بداتەو. خەلکان ئاگادار بوونەو و بۆ بینینیان هاتن. جلوبەرگی دووراو و قامچی بچوک و پێپۆشی چەرمینیان لەپیدا بوو. کاتێک خەلکان کۆبوونەو، مۆلەتیان پێدرا پاشا بیینن.

کچی کەیسانی زەببی لەیەکیک لەسەرکردهکانی قادسیه کە لەکاتی گەشتنی نێردراوانی عەرەب، نامادە بوو، دەگیرێتەو: خەلکان لەدەوری پاشا کۆبوونەو و سەیری ئەوانیان دەکرد. هەرگیز هاویشیوێ ئەوان دەکەسم نەبینیوێ کەلەکاتی بینن هاویشیوێ هەزار کەس بن. ئەسپەکانیان بەریهێک دەکەوت و فارسەکان بەبینینی

بارودۆخی خۆیان و ئەسپەکانیان نیگەران بوون. کاتێک پۆشتە لای یەزدگێرد، وتی:
 دانیش. پیاویکی خراپەکار بوو. یەکەم کاری ئەوە بوو بەمەرگێرەکی وت: لێیان
 بپرسە ئەو جل و بەرگانهیان ناوی چییە؟ ئەو لەنەعمان سەرکردەی نێردراوەکانی
 پرسى: بەو جلانەى تۆ دەلێن چی؟
 وتی: بۆرد.

ئەمەى بەشیوەیهكى خراپ لێكدایەوه و وتی: بۆردى جیهان (بۆرد بەمانای
 بردنەوهیە)

پەنگى فارسەکان گۆرا چونکە ئەم وتەیه بۆ ئەوان دژوار بوو.

وتی: سەبارەت بەپێپۆشەکانیان پرسیار بکە.

وەرگێر وتی: پێپۆشەکانتان ناوی چییە؟

نەعمان وتی: نەعال.

دووبارە بەشیوەیهكى خراپ لێكدایەوه و وتی: نالە نالە، لەسەرزەمینى ئێمە.

پرسى: ئەوە چییە بەدەستانەوه؟ وتی: سوت. سوت (سوخت) لەفارسیدا بەمانای
 سووتانە.

وتی: فارسیان سوتاند، خوا بیانسووتیئیت. فارسەکان لەوتەکانى ئەو خەمبار بوون.

لەگێڕانەوهى شەعبیش بەمشێوهیە باسى کراوه بەم زیادەیه کەپاشا وتی: لەوان
 بپرسە بۆ ھاتوون و ھۆکار و بزۆینەرى ئێوه بۆ شەر لەگەڵ ئێمە چییە؟ ئەگەرى ھەیه
 پشتگوێمان خستوون و لەئێوه بى ناگا بووین وا بەمشێوهیە بوێر بوون؟

نەعمان کوپى موقرین بەھاوڕێکانى خۆى وت: ئەگەر دەخوازن بەنۆینەرایەتى ئێوه
 وەلامى دەدەمەوه و ئەگەر کەسێک دەیهوێت قسەبکات، وەلامى بداتەوه.

وتیان: تۆ قسە بکە. بەپاشایان وت: وتەى ئەم پیاوه، وتەى ئێمە.

نەعمان قسەى کرد و وتی: خواوەند پێغەمبەرىکى بۆ پەوانە کردین تا بۆ چاکەکارى
 ببێتە رێبەرى ئێمە و فرمانى چاکەکاریمان پى بکات و لەخراپە و بەلاکان دوورمان
 بباتەوه. لەبەرەبەر رازى بوون بەبانگەوازەکەى بەلێنى خێرى دنیا و رۆژى ھەستانەوهى
 بەئێمەدا. پێشنیاری بەھەر ھۆزێک کرد، بوون بەدوو دەستە، دەستەیکە باومەریان ھێنا و
 دەستەیکە خۆیان لى دور خستەوه. تەنیا چاکەکاران باومەریان بەدینەکەى ھێنا. دواتر
 فرمانى پندرا لەگەڵ عەرەبە نیاوەکانى جەنگی و لەوانەوه دەستى پێکرد. شەپرى

کرد تا ئەوێ هەموو عەرەبەکان باوەڕیان هێنا. یا نابەدڵخواز یا بەرەزامەندییەوه، شۆینی کەوتین. دواتر فەرمانی پێداین پێشنیاری دادپەروری و خواپەرەستی بەنەتەوهکانی دەورووبەری خۆمان بکەین، ئێمە پێشنیاری دینەکی خۆمان بەئێوه دەکەین کەچاکە بەچاکە و خراپە بەخراپ دەزانیت. ئەگەر رازی نەبن گیرۆدەیی بەلا دەبن یانی دەبێت جەزیه بدەن و ئەگەر بەوه رازی نەبن، تەنیا جەنگ لەنێوان ئێمەدا دەمێنێتەوه. ئەگەر باوەڕ بەدینەکی ئێمە بێنن، کتێبی خوا لەناو ئێوهدا بەجێدێلین و دەبێت فەرمان و ئەرکەکانی وەک موسولمانان بگرێنە ئەستۆ و ئێمەیش دەگەرپێنەوه. ئەگەر جەزیه بدەن، رازی دەبین و دەبێنە پشتیوانی ئێوه، جیاواز لەم دوو شیوەیه شەرتان لەگەڵ دکهین.

دەلێت: یەزدگیرد وتی: لەسەر زەوی خەڵکانێکی بەدبەختتر و چارەپەرشتەر لەئێوه ناناسم. ئێمە گوندەکانی دەورووبەرمان بۆ شەری ئێوه نارد و تا ئێستا فارسەکان بۆ شەری ئێوه نەهاتوون، ئێوه توانای رووبەرۆ بوونەوه لەگەڵ ئەوانتان نییه، ئەگەر ژمارەتان زیادی کردووه، لەخۆتان بایی مەبن و ئەگەر بەمەبەستی بەدەست هێنایی بژێوی و سامان هاتوون، فەرمان دەدەین، بۆتان داوێن بکەن و رێژ لەگەرەکانتان دەگیرن. جل و بەرگتان پێ دەدەین و کەسێک وەک پاشای ئێوه دیاریدەکەین تا بەشیوەیهکی نەرم و نیاڵ هەلس و کەوتتان لەگەڵ بکات.

عەرەبەکان بێدەنگ بوون. موغەیرە کوپی زەراره کوپی نەباش هەستا و وتی: ئەی پاشا، ئەوانە سەرکردە و گەرەکانی عەرەبن و گەرەکانی خەڵک لەگەرەیی شەرم دەکەن چونکە گەرەکان رێزی گەرەکانیان هەیه و گەرەکان رێژ لەگەرەکان دەگرن و بەگەرەیان دەزانن. بەم پێیه هەموو پێشنیار و فەرمانەکانی خۆیان بەگوێی تۆ نەگەیاند و وەلامی هەموو پرسیارەکانی تۆیان نەدایەوه. ئێستا گوێ بگرە تا وەلام بەدەموه و ئەوان شایەتی و تەکانمان بن. بەشیوەیهک نەزانانە وەسفی ئێمە کرد ، باسی هەژاری و نەداری ئێمە کرد کەکەس لەئێمە هەژارتەر نەبوو، برسێتی ئێمە برسێتی نەبوو، قالدۆنچە و دوویشک و مارمان دەخوارد و بەخواردنێکی خوشمان دەزانی. مەزنگەیی ئێمە سەرزەوی و جگە لەتووکێ مەر و وشتەر کەدەمانپرست، هیچ پۆشینیکمان نەبوو. دینەکەمان ئەوه بوو هیژش بکەینە سەر یەک و خۆینی یەکتەر برێژین. کچانی خۆمان زیندە بەچال دەکرد تا خواردنی ئێمە نەخوات، ئەمە بارودۆخی ئێمە بوو. خولەوند پیاوێکی خاوەن نەژاد و ناسراوی پەوانە فرموو. سەرزەمینی ئەو

باشترین سەرزەمینی ئێمە بوو. شەرف و گەورەیی پیش ھەموو خەڵکان. بێ مەمالەکی بەناوبانگ و ھۆزەکی لە ھەموو ھۆزەکان بەناوبانگتر و خۆی لە ھەمووان راستگۆتر و بیرمەندتر بوو. پیشنیاری ئایینیکی بە ئێمە کرد کە کەس جگە لە ھاوڕێیەکی رازی نەبوو و دواتر بوو بە جیگری. ئەو قەسە کردووە لایمان داوە، ئەو راستی ھێناوە سەرزمان و ئێمە درۆمان کرد. ھیزی ئەو زیاد کرد و ئێمە لەناوچووین، ئەوەی باسی کرد، ھاتەدی و ئەوەی فرمانی پێدەدا، فرمانی خواوەند بوو. بە ئێمە وت: پەروردگار دەفەرمیت، من خواي تاقانەم و شەریکم نییە، کاتێک بووم، هیچ شتێک نەبوو و ھەموو شتێک جگە لە خۆم لەناو دەچیت. ھەموو شتێک ئافراند و ھەموو شتێک بۆ لای من دەگەڕێتەوە. بەزەیی و بەخششی من ئێوەی گرتەو و ئەم پیاوێم بۆ لای ئێوە نارد تا ئەو رێگەی بە ھۆیە دەوی مردن ئێوە لە ئازابەکانی خۆم رزگار دەکەم، نیشانی ئێوە بدات. ئێمە شایەتی دەدەین ئەو لە سەر راستی بوو و فرمانی پێدایین ھەرکەس باوەڕ بە دینەکی ئێمە بێنیت، ئەو و لێرسراویەتی ھاوشیوەی ئێمە لە سەر شان دەبیت، ھەرکەس رازی نەبوو، جەزەیی لێ بستین و ھەرکەس رازی نەبوو، شەری لە گەل بکەن و من دەبە داوێ ئێوە. ھەرکەس لە ئێوە بکوژیت، دەرواوە بە ھەشت و ھەرکەس بێنیت، سەرکەوتنی پێدەبەخشم. ئیستا ئەگەر دەخوازیت جەزە بدە و تەسلیم بە و گەرنە تەنیا شمشیر لەناو ئێمەدا، مەگەر ئەوەی باوەڕ بە ئیسلام بێنیت و خۆت رزگار بکەیت.

پاشا وتی: بەمشێوەی قەسە لە گەل من دەکەیت؟

وتی: قەسەم لە گەل کەسێک کرد کە قەسە لە گەل من کرد و ئەگەر کەسێکی دیکی بەمشێوەی قەسەم لە گەل بکات، بەمشێوەی وەلامی تۆم نەدەداوە.

پاشا وتی: ئەگەر رێگەیان لەکوشتنی نێردراوان نەدەگرت، ئێوەم دەکوشت، کارم بە ئێوە نەماوە. دواتر فرمانیدا بڕێک خۆل بێن و بیکەنە کۆلی گەورە ئەم کەسانە تا لەمەداین ببیاتەدەر. بەعەرەبەکانی وت: بگەڕێنەو بۆ لای ھاوڕێکی خۆتان و پێی بێن، رۆستەم دەنێرم تا لەقادسیە ھەموو تان چال بکات بۆ ئەوەی ببە و ئەوێک بۆ کەسانی دیکی، دواتر رەوانەی سەرزەمینی ئێوە دەکەم تا بە لایەکی خراپتر لە بە لاکە شاپوور بەسەر ئێوەدا بێنیت.

پرسی: گەورە و سەرکردە ئێوە کێیە؟ بێدەنگ بوون.

عاسم كوپى غەمى، كەچە مابوويەۋە تا خۆلەككە بخەنە سەر پىشتى، وتى: من سەر كىردەي ئەوانم، خۆلەككە بخەنە سەر پىشتى من.

پاشا وتى: راست دەكات؟

وتيان: بەلى. خۆلەككە لەسەر پىشتى ئەۋ بار كىرد و لەئەيوان و مالى پاشا ھاتەدەر و گەيشتە لاي چوارپىنكەي خۇي. خۆلەككە لەسەر پىشتى چوارپىنكەي دانا و بەخىرايى بەرىكەۋتن و گەپانەۋە بۇ لاي سەعد. عاسم پىش ئەۋان كەۋت و لەدەرۋازەي قەدىس تىپەپى و دەيوت: مژدەي سەر كەۋتن بەئەمىر بېخەش، چوئەكە دىنىام خواۋەند سەر كەۋتنمان پىدەبەخشىت.

عاسم پۇشت و خۆلەككە لەمالى خۇيدانا و گەپايەۋە بۇ لاي سەعد و لەرووداۋەكان ئاگادارى كىردەۋە.

سەعد وتى: دلخۇش بىن چوئەكە خواۋەند كىلىلى مالى ئەۋانى تەسلىمى ئىمە كىرد. شەپكەران ھاتن و رۇزانەي ھىزى موسولمانان زىيادى دەكرد و دوزمن لاۋاتر دەبوو. كىردەۋەي پاشا بۇ ئەۋەي خۆلەككە لەپىشتى ئەۋان بار كىرد لاي كەسانى دىكە ناپەسەند بوو. رۇستەم لەساباتەۋە گەپايەۋە بۇ لاي پاشا و سەبارەت بەكارى موسولمانان پىرسىارى لىكرد و پىرسى: ئەۋانت چۇن بىنىۋە؟

پاشا وتى: نازانم ئايا لەۋاۋ غەربەكان كەسانى لەمشىۋەيە دەبىنرەت كەبىرمەندتر و زمان پاراۋتر لەئىۋەن، راستىيەكانىيان بەمن وت، وتيان: بەئىنكىيان پىدراۋە يا بەدەستى دىنن يا لەم رىگەدا دەكوزىن. بەلام سەر كىردەكان لەھەموويان نەزاتر بوو. بىرىكەم خۆلم پىدا كەخستىيە سەرپىشتى و پۇشت. ئەگەر دەيويست دەيتۋانى ئەم كارە بەكەسىكى دىكەيان بسىپىرەت بى ئەۋەي من ھەستى پىيەكەم.

رۇستەم وتى: ئەي پاشا، ئەۋە بىرمەندى ئەۋان بوۋە، بەشىۋەيەكى باش لىكدانەۋەي بۇ ئەم كارەي خۇي كىردەۋە.

رۇستەمى كاھىن و ئەستىزەناس توۋرە لاي پاشا ھاتەدەر و كەسى بەدۋاي نىزدراۋاندا پەۋانە كىرد و بەرازدارەكەي خۇي وت: ئەگەر نىزدراۋ بەۋان بگاۋە دەتۋانن سەرزەمىنەكەي خۇمان بپارىزىن و ئەگەر نەتۋانن ئەۋان بگىرت، خواۋەند زەۋى و مائالەكانتان لەئىۋە دەستىنن.

نىزدراۋ لەھىرە گەپايەۋە و نەيتۋانى بەنىزدراۋانى غەرب بگاۋە. رۇستەم وتى: بى گفتۋگۇ ئەم خەلكە دەست بەسەر سەرزەمىنەكەي ئىۋەدا دەگىرن. كوپى پەردەدار،

شیاوی پاشایەتی نییە، عەرەبەکان کلیلی سەرزەمینەکی ئێوەیان برد. خواوەند بەهۆی ئەم رووداوە، تووپی فارسیەکانی زیادی کرد.

سەعد دواي پوشتنی نێردراوان بۆ لای یەزدگێرد، دەستەبەکی نارد کەرۆشتن و رووبەرۆی دەستەبەکی لەراوچیانی ماسی بوونەوه کەبرێکی زۆر ماسییان راو کردبوو. سواد کوپی مالکی تەمیمی رووی کردە ئەجاف و فوراژ و سینسەد چوارپێی لەنێستەر و مانگا پێش خۆی خست و ماسییەکانیان بار کرد و بەرەبەیان گەیشتنە ئوردووی موسوڵمانان. سەعد ماسی لەناو شەپکەرانددا دابەش کرد و چوارپێکانیش بەهەمان شێوە دابەش کران. پێنج بەکی تالانییەکانی هەنگرت و ئەمەیان بەشەری ماسییەکان ناوبرد.

نازادەمەرد کوپی نازازبە بۆ دۆزینەوهی کەسانی خۆی هاتەدەر و سواد کوپی مالکی تەمیمی و دەستەبەکی لەهاوەلانی رێگە ئێویان گرت و لەسەر پردی سەلیحین شەریان کرد تا ئەو کاتەی دنیابوون تالانییەکان لەدەستی دۆژمن دوور خراوەتەوه. دواتر پاشەکشییان کرد و گەڕانەوه بۆ ناو موسوڵمانان.

موسوڵمانان تەمەرزۆی خواردنی گوشت بوون. گەنم و جو و دانەوێڵەیان بەئەندازەی پێویست لەبەردەست بوو. دەستەکان بۆ بەدەست هێنانی گوشت ئوردوویان بەجێدەهێشت. لەو شەپانەی بۆ بەدەست هێنانی گوشت کردییان، شەپ مانگاكان و شەپ ماسییەکان بوو.

مالک کوپی رەبیعە کوپی خالیدی تیمی، وایلی لەگەڵ موشاویر کوپی نەعمانی تیمی رەبیعی پەوانە کران و هێرشیان کردەسەر فێوم و وشتەرەکانی تەغەلب و نەمریان گرت و شەوانە گەڕانەوه بۆ ناو ئوردووی موسوڵمانان. خەلکان وشتەرەکانیان سەرپێی و گوشتی موسوڵمانان زیادی کرد.

عەمرۆ کوپی حارس هێرشی کردە سەر نەهرەین و لەسورار مەرۆمالاتی زۆریان دەستکەوت و لەسەرزەمینە شیلی کەهەنووکە شاری زیاده، بڕێکی زۆر مەرۆمالاتیان پێش خۆیاندا.

دەلیت: ئەو کاتە تەنیا دوو رووبار لەو ناوچەیەدا بوو.

لەو کاتەوهی خالید هاتە عێراق تا ئەو کاتەی سەعد لەقادیسیە جێگیر بوو، دوو سال و چەند مانگێکی خایاند. سەعد بۆ ماوهی دوو مانگ لەقادیسیە مایەوه تا سەرکەوتنی

بەدەست هێنا.

لەروداو و پێشھاتی نیوان عەرەبەکان و فارسەکان دواى بوهیب ئەمەیه کەئەنوشگان
 کوپی ھەربوز لەسوادی بەسرە رووی کردە خەلکانی غەزی کەمەستوورد و عەبدوللە
 کوپی زەید سەرکردەى تیرەى رەبابی تەمیم و جەؤ کوپی معاویە و کوپی ئابیغە دوو
 سەرکردەى تیرەى سەعد تەمیم و حەسەن کوپی نەیار و ئەعوەر کوپی شەبابە دوو
 سەرکردەى خەلکانی عەمرۆ و تەمیم و حوسین کوپی مەعبەد و شەبە دوو سەرکردەى
 خەلکانی حەنزەلەى تەمیم رێگەیان بەست و ئەویان کوشت. کاتیئک سەعد ھات ئەوان و
 خەلکانی غەزی و ھەموو ئەم تایەفانە پەيوەستی سەعد بوون.

